

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 18, 2025

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 18, 2025**

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, професор **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, професор **Вдовенко Л.О.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор економічних наук, професор **Логоша Р.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Колесник Т.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Подольчук О.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Хаєцька О.П.**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, електронна адреса:
uap_vnau@ukr.net

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 18, 2025

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title
"Management, Administration and Law: Problems, Trends,
Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:
Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**

Members of the Editorial Board:
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Vdovenko L.**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Kolyadenko S.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Lohosha R.;**
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Kolesnik T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Podolianchuk O.**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Khaietska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel.**
0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

© Vinnytsia National Agrarian University, 2024
Журнал студентських наукових праць

**«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**
рекомендований для публікації студентських наукових праць

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 12 від 29 квітня 2025 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60х84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 21,8

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідectво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol № 12 від 29 April 2025

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing. Mind.
Printing. Ark. 21,8

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products
DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ	
С. БОГАЧ. ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	13
Н. БУРДЕЙНИЙ. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ	19
К. ВИННИК. ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	24
В. ВОДЗІНСЬКА. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ІНСТРУМЕНТИ, МЕТОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	29
Я. ГОЛОВЧЕНКО. ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ	33
А. ГУЦУ., І. ПРОГ. ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОРЕНДУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ	38
А. ДОЦЮК. ПЕРЕВАГИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО АУТСОРСИНГУ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	43
О. ЗВАНЧУК. АНАЛІТИЧНА СЛУЖБА ПІДПРИЄМСТВА : СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	48
К. КАНЕВСЬКА. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА	53
А. КОШЕЛЬ. АКТИВНО-ПАСИВНІ РАХУНКИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ.	58
В. ЛІСОВИЙ. АВТОМАТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ	63
В. МАКСИМЕНКО. ОБЛІК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	68
А. МИТРОФАНОВА. СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРИБУТКУ	73
А. НАУМЕЦЬ. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ОБЛІКУ ЇЇ ВИТРАТ	78
Т. ПИСАНЕЦЬ. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ КЛЮЧОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ В СВК «ПРОГРЕС» ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ	83
А. ПРОКОПЧУК. СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	88
О. САВЧУК. ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ	93

ЗМІННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ	
І. ТЕЛЯТНИК. ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	98
О. ФІЛІПОВА. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ В ПРАКТИЦІ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	103
НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	108
В. БАЛАЛАЄВА. ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	108
І. БІЛИК. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ	113
Ю. БУРДІЯН. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ТА РОЛЬ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ	118
Т. ВЕКЛІЧ. СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	123
Д. ВЕРШИГОРА. РОЛЬ ЗАДАЧІ ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ	128
А. ГЛУШКО. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ	133
І. ГНАТЮК. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	137
В. ГУК. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: БАЛАНС МІЖ НАПОВНЕННЯМ БЮДЖЕТУ ТА ПІДТРИМКОЮ БІЗНЕСУ	142
В. КАЧУР. ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК І ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА	147
О. КОЧМАРУК. ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО ЦИФРОВИХ	153
М. КУШНІР. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	158
К. МАРКОВСЬКА. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	163
М. МОСКАЛЮК. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	168
С. ОВЧАРЕНКО. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ	173
М. ПЕРКУН. ІНФЛЯЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	178
Т. САВОЛЮК. РОЗВИТОК ФІНТЕХ-СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, РЕГУЛЮВАННЯ ТА ІННОВАЦІЇ	183
Є. СЛОБОДЯН. ЗЕЛЕНІ ФІНАНСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	188
В. СОКОЛОВСЬКА. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ	193

ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	
М. ТЮТЕНКО. ІНВЕСТИЦІЙНІ БАНКИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	198
А. ШИНКАРЕНКО. ІНФЛЯЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	203
НАПРЯМ 3. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	208
А. БОЛІУКН. CROSS-DOCKING IN AGRICULTURAL PRODUCT SUPPLY CHAINS	208
Ю. БОРТНІК. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ	213
В. БУДУСЬ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ЦИХ ЦІЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	218
М. ГАЮК. ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-САЙТУ З ПРОДАЖУ ОНЛАЙН-КУРСІВ: АРХІТЕКТУРНИЙ ПІДХІД ТА UML-МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	222
А. ГРИГОРИШИН. ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ	227
О. ДУМАЙЛЕНКО. АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕНЕРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ШІ	232
Д. ІВАНОВ. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА АУТЕНТИФІКАЦІЯ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗДРОТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	237
Д. КАРАВАЄВА. МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВІД НЕЙРОНІВ ДО АЛГОРИТМІВ	242
Н. КОНОНОВ. РОЛЬ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМИ У МОНІТОРИНГУ ТА УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ	247
О. КРИВЧАК. КОНТЕЙНЕРИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІС ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ DOCKER: ПЕРЕВАГИ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ	252
О. КУНЬОВСЬКА. МАЛИЙ БІЗНЕС У МЕХАНІЗМАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ЗАЙНЯТОСТІ	257
М. ЛЕВЧЕНКО. МОДЕЛІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ПОВЕРХОНЬ У СИСТЕМАХ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	262
Д. МИШАКОВА. СЕКРЕТИ УСПІШНИХ ПЕРЕГОВОРІВ: ЯК ОТРИМАТИ БІЛЬШЕ, ВІДДАЮЧИ МЕНШЕ	267
Д. ПАЛАМАРЧУК. АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ МЕХАНІЗМІВ ТРАНСФОРМЕРІВ: САМОУВАГА, ПОЗИЦІЙНЕ КОДУВАННЯ ТА ОБРОБКА ПОСЛІДОВНОСТЕЙ	272
В. ПОПОВА. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	277
М. РАЇН. ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА	281

ПІДПРИЄМСТВАХ	
Д. СКРИПНИК. МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ PYTHON І MATPLOTLIB ДЛЯ НАУКОВИХ РОЗРАХУНКІВ І ПОБУДОВИ ГРАФІКІВ	286
S. SOLONINKO. ETHICAL AND SOCIAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPLEMENTATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR	291
В. СТЕЦЮК. АРХІТЕКТУРНІ ПАТЕРНИ ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-ОРІЄНТОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	296
А. СТРУК. МАРКЕТИНГ В АГРО-КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ	301
М. СУСІДКО. ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ВЕБ-САЙТУ: HTML, CSS ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТІ	306
М. ТОЛОКОВИЙ. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ	311
Д. ШВЕЦЬ. АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ERP-СИСТЕМ: ПРАКТИЧНІ KEYСИ ДЛЯ ПІДПРИЄМЦІВ	316
О. ЮЩУК. МЕХАНІЗМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	321
НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ	326
М. БУРЛАКА. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ	326
І. ВОЙТОВИЧ. ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	331
Б. ГРИГОРАШ. КУЛІНАРНІ ТРЕНДИ 2025 РОКУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРОЯВИ У ВІННИЦІ	336
А. ДАНІЛОВА СТРАТЕГІЧНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	340
М. ДОКІЙЧУК. ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	345
В. КОРОЛЕНКО. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ НА ТРАДИЦІЙНУ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ	350
С. ЛЕВЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	355
Р. КИСАКОВА. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	360
В. МАЗУР. ОСОБЛИВОСТІ ІМПОРТНО-ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	365
Д. МЕЛЬНИЧЕНКО. ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ	370
А. МИРОНЮК. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ	375

ГОТЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ПОВОЄННОГО ЧАСУ	
О. ПАЦАНОВСЬКА. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ГОСТЕЙ ДО ГОТЕЛІВ І РЕСТОРАНІВ	380
В. ПШОНКІН. РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ПОДІЛЛІ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	385
Д. СЕЧКО. СУЧАСНІ СЕРВІСИ ГОТЕЛІВ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	390
Л. СОРОЧАН. ТУРИЗМ І ЕКОЛОГІЯ: ЯК ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ЗМІНЮЮТЬ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	394
А. ТОМАШУК. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ РІШЕНЬ В АПК	398
Я. ШЕВЧУК. МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	403
НАПРЯМ 5: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА	409
О. МАР'ЯНКО. ВПЛИВ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	409
А. ПРИТИКА. ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	415
І. КУЧЕРУК. РИНОК ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	420
О. КУШНІР. ВПЛИВ РИНКУ ЗЕМЛІ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	425
Л. ПУШКА. «ЗЕЛЕНИЙ» ОФІС ЯК ЧАСТИНА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	429
К. ЦІХОЦЬКА. СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	433
В. НЕЧИПОРУК . ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ТА ЛОГІСТИКОЮ	437
В. ЯНЧУК. ОПТИМІЗАЦІЯ ОФІСНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ КОМАНДИ	442
С. ЗАРИЦЬКА. ВПЛИВ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	446
Т. КОГУТ. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ	451
Ю. ДУДНИК. МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: НОВІ ПІДХОДИ	456

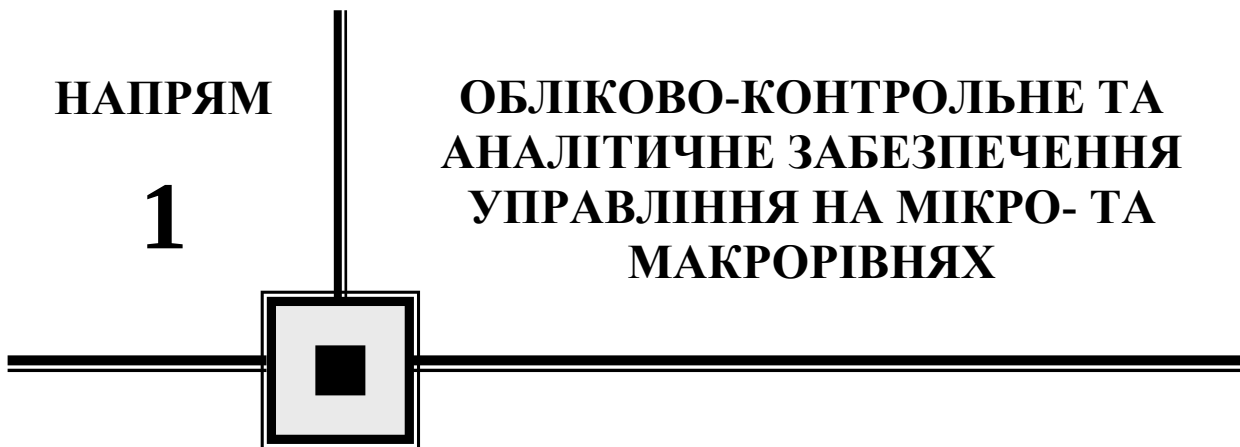
А. КОСТЮЧЕНКО. КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	461
Д. МЕЛЬНИЧЕНКО. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	466
А. СОЛТАСЮК. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ПІСЛЯВОЄСНИЙ ПЕРІОД	471
І. КУЧЕР. ЖІНОЧЕ ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: СТРАТЕГІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	476
Y. LEVCHENKO. MARKETING SERVICES IN UKRAINE DURING WARTIME: TRANSFORMATION, CHALLENGES, AND ADAPTATION STRATEGIES	481
А. НАСОБКОВ. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК УКРАЇНИ	486
А. ПОДУДАЛО. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	491
І. НАГОРНЯК. ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	496
І. КНИГА. ВИКОРИСТАННЯ ДРОНІВ У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НДГ «АГРОНОМІЧНЕ» ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	501
Д. ОНОПРІЄНКО. ПРОГНОЗУВАННЯ ВРОЖАЙНОСТІ НА ОСНОВІ АГРОПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ	507
В. ОРАЗМЕДОВА. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	512
М. ТЕРЬОХІНА. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	517
Д. СИРІТКО. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ У ПРОМИСЛОВOSTІ: ШЛЯХ ДО ПРИБУТКОВОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОСТІ	522
В. ПТАШИНСЬКА. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА З СИРОВИНИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ	527
І. КУЧЕРУК. РОЗВИТОК СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ	532
О. КУШНІР. ВИРОБНИЦТВО БІОЕТАНОЛУ З ВІДХОДІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	537
V. BONDARCHUK. MARKETING ACTIVITIES AS A FACTOR FOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE	542
R. SHYKYTA. THE ROLE OF CORPORATE CULTURE IN SUCCESSFUL MANAGEMENT	547
С. ЗАРИЦЬКА. СМАРТ-ФЕРМИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОМУ СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	552
НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	557

С. ІВАШКОВСЬКА. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЬ ЗЛОЧИНІВ	557
О. МАР'ЯНКО. ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ	561
Б. ПИПЕНКО. ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ	564
Б. ПИПЕНКО. ОСОБЛИВОСТІ НЕЮРИСДИКЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	569
А. ПРИТИКА. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	573
В. САДЛОВСЬКА. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	577
А. СОЛТАСЮК. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СПРАВАХ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ	582
К. ЦІХОЦЬКА. ПУБЛІЧНІСТЬ І ПРОЗОРІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	587
Т. ЧОРНЕНЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН	592
Т. ЧОРНЕНЬКА. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	597
А. ХМІЛЬ. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	602
А. ХМІЛЬ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ В УКРАЇНІ	606
В. ДАНЧЕВСЬКА. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	611
М. ДОБРОВ. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	616
У. НОВОСАДЕНКО. ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО КОЗАКІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОТВОРЕННЯ	621
Б. ТЕРТИЧНИЙ. АГРЕСИВНА МАНЕРА ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ	624
В. СЛОНСЬКА. ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (конфліктологічний аспект)	629
І. КУШПІТА. КОНФЛІКТИ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	634
Р. ОЛЬХОВИЙ. РЕФОРМА СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ УКРАЇНИ	639
Р. ОЛЬХОВИЙ. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВРЕГУЛЮВАННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ	643

НАПРЯМ

1

ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

Софія БОГАЧ*,
студентка 3-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. У статті розглянуто ключові аспекти організації оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України. Проаналізовано основні форми та системи оплати праці, особливості нарахування заробітної плати з урахуванням сезонного характеру сільськогосподарських робіт, впливу погодних умов та специфіки трудових процесів. Досліджено рівень мінімальної заробітної плати в 2020–2025 років, а також середню заробітну плату за різними видами економічної діяльності. Виокремлено відмінності оплати праці за організаційно-правовими формами аграрних підприємств. Обґрунтовано напрямки вдосконалення оплати праці з метою підвищення продуктивності праці та соціального захисту працівників аграрного сектору.

Annotation. The article considers the key aspects of the organization of remuneration in agricultural enterprises of Ukraine. The main forms and systems of remuneration, features of payroll accrual, taking into account the seasonal nature of agricultural work, the influence of weather conditions and the specifics of labor processes, are analyzed. The level of the minimum wage in 2020–2025, as well as the average wage for various types of economic activity, has been studied. The differences in remuneration by organizational and legal forms of agrarian enterprises are allocated. The directions of improving remuneration in order to increase labor productivity and social protection of workers in the agricultural sector are substantiated.

Вступ. Сільськогосподарське виробництво є одним із ключових секторів

* Науковий керівник: Д-р. ф. з економіки, ст. викл. Дриманова Л.М.

національної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку та формує значну частину валового внутрішнього продукту. Водночас організація оплати праці в аграрному секторі має свої особливості, які відрізняють її від інших галузей. Ці особливості обумовлюються не лише природними, але й соціально-економічними чинниками, які визначають рівень добробуту працівників села та їх мотивацію до продуктивної праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оплата праці є одним із ключових чинників матеріального стимулювання працівників. В умовах формування ринкової економіки в Україні одним із пріоритетних завдань держави є створення механізму стимулювання, в якому всі складові оплати праці виконували б роль мотивації для ефективного виконання трудових обов'язків працівниками [6].

Оплата праці (заробітна плата) – є економічною категорією, що характеризує процес надання матеріальної винагороди працівникові за виконання трудових обов'язків. Вона виступає як форма вираження вартості робочої сили та визначається на основі узгоджених умов праці, рівня кваліфікації працівника, складності і обсягу виконуваних завдань, а також ринкових умов. Оплата праці може здійснюватися у вигляді основної заробітної плати, премій, бонусів та інших додаткових виплат, що є інструментами мотивації та стимулювання трудової активності працівників [6].

Згідно Закону України «Про оплату праці», мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці.

Таблиця 1

Розмір мінімальної заробітної плати за 2020 – 2025 роки

Період	Мінімальний розмір заробітної оплати, грн	
	Місячна	Погодинна
з 01.01.2025	8000,00	48,00
з 01.04.2024 по 31.12.2024	8000,00	48,00
з 01.01.2024 по 31.03.2024	7100,00	42,60
з 01.10.2022 по 31.12.2023	6700,00	40,46
з 01.12.2021 по 30.09.2022	6500,00	39,26
з 01.01.2021 по 30.11.2021	6000,00	36,11
з 01.09.2020 по 31.12.2020	5000,00	29,20

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Рівень оплати праці в кожному сільськогосподарському підприємстві залежить від кінцевого результату його роботи, тобто від валового прибутку.

Взаємозв'язок міри праці та її оплати здійснюється через форми і системи оплати праці, які залежать від особливостей сільськогосподарського виробництва, від нових економічних та трудових відносин [5].

Специфіка праці в аграрному секторі виробництва полягає в тому, що при її однакових затратах можна отримати різні кінцеві результати, які залежать також від погодно-кліматичних умов, від родючості землі, від сортів насіння. Все

це необхідно враховувати при застосуванні відповідних форм та систем оплати праці.

Існуюча в сільгосппідприємствах оплата праці поділяється на основну та додаткову.

Основна оплата праці — це винагорода, що являє собою заробіток, який нараховується за тарифними ставками, посадовими окладами, з урахуванням виробленої продукції, її кількості та якості. Додаткова оплата — це винагорода за працю понад установлені норми, за одержання зверх планового врожаю, за винахідливість, трудові успіхи. Вона включає доплати, надбавки, компенсаційні виплати, премії [5].

Питання оплати праці регулюється Законом України від 24 березня 1995 року «Про оплату праці», законами України «Про сільськогосподарську кооперацію»; «Про селянське (фермерське) господарство», підзаконними та локальними нормативно-правовими актами.

Законодавство передбачає також можливість оплати праці в сільському господарстві поряд з грошовою і натуральну. В сучасних умовах, при наявності гострої нестачі коштів, зросла роль натуральної оплати праці. Підприємство самостійно розпоряджається виробленою продукцією і вирішує, яку її частину віддати на натуральну оплату. Це відображається в Положенні про оплату праці конкретного сільськогосподарського підприємства, яке приймається загальними зборами трудового колективу.

Натуральна оплата праці може застосовуватись тільки як частка основної грошової оплати, а може повністю здійснюватися за рахунок продукції сільського господарства. Вона широко застосовується при розрахунках з сезонними найманими працівниками при оплаті за збирання врожаю картоплі, цукрових буряків, овочів, плодів, ягід. Натуральна оплата може здійснюватись не тільки рослинницькою продукцією, а й молоком, м'ясом тощо [5].

На підприємствах сільського господарства застосовується шести розрядна тарифна сітка, яка встановлює мінімальні гарантовані розміри годинних тарифних ставок для різних категорій робітників. Тарифна ставка залежить від розряду робіт та норми виробітку.

Система оплати праці в сільськогосподарських підприємствах може варіюватися в залежності від різних чинників, таких як географічне розташування, види вирощуваних культур, масштаби господарювання та організаційна структура підприємства. Однак існують деякі загальні принципи та особливості оплати праці в сільському господарстві:

Почасова оплата праці зокрема для робітників, які займаються виконанням фізичних робіт на полі або в інших виробничих процесах. Почасова оплата може бути застосована для тимчасових або сезонних працівників. Врахування факторів навколишнього середовища сільське господарство часто пов'язане з роботою на відкритому повітрі та в умовах, пов'язаних з природними факторами (погода, сезонність). Ці умови можуть впливати на структуру оплати, враховуючи наприклад, важкі кліматичні умови або піковий сезон вирощування.

Програми стимулювання великі сільськогосподарські підприємства

можуть впроваджувати системи стимулювання для працівників, що досягають високих результатів або працюють у важких умовах. Це може включати премії за досягнення виробничих цілей, якість роботи чи ефективність використання ресурсів [1]. Оплата за результат - деякі сільськогосподарські робітники, зокрема фермери або керівники господарств, можуть отримувати оплату за результати виробничої діяльності, такі як врожайність, якість продукції чи ефективність управління.

Отже, основними факторами, що впливають на оплату праці в сільському господарстві є:

- 1) сезонний характер робіт;
- 2) низький рівень механізації окремих процесів;
- 3) залежність результатів праці від погодно-кліматичних умов;
- 4) нерівномірність навантаження працівників протягом року;
- 5) високий рівень тінізації доходів.

Для кращого розуміння розглянемо динаміку середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за 2020–2024 рр. (табл. 2)

Таблиця 2

Середня місячна зарплата за видами економічної діяльності в 2020–2024 роках (грн.)

Вид галузі	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
У середньому за всіма галузями	11591	14014	14847	17442	21473
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	9757	12287	13061	14625	18012
з них сільське господарство	9734	11733	12243	14184	17630
Промисловість	12759	14902	15176	18390	23150
Будівництво	9832	11289	9781	12634	16928
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11286	13488	15103	20630	25286
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	11951	13837	13731	17184	21699

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Попри складні умови, аграрний сектор демонструє поступове відновлення після незначного спаду у 2022 році, що свідчить про його стійкість та стратегічну важливість для економіки країни.

Дані про рівень заробітної плати в сільськогосподарських

підприємствах різних організаційно-правових форм наведено в таблиці 3.

Таблиця 3.

**Рівень заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах
різних організаційно-правових форм**

Показник	Рік		
	2019	2020	2021
Середня зарплата в підприємствах	8738	9734	11733
У т. ч. за організаційно-правовими формами: державні підприємства	7707	9041	10883
комунальні підприємства	8177	7726	10091
акціонерні товариства	10027	11727	13991
ТОВ	9381	10295	12461
філії, відокремлені підрозділи	10926	12426	13795
ПП	7963	9021	10969
державна організація, установа, заклад	6518	6887	9045
інші	6720	9695	9119

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Найвищий рівень заробітної плати за досліджувані роки склався в господарських товариствах. Саме тут найбільше працює найманих працівників галузі: АТ – 4,5 %, ТОВ – 57,9 % від усього штатного персоналу сільськогосподарських підприємств у 2021 р. із загальною чисельністю 345,3 тис. штатних працівників

Для підвищення ефективності системи оплати праці в аграрному секторі доцільно:

- 1) забезпечити офіційне працевлаштування всіх працівників;
- 2) впровадити гнучкі системи оплати праці з урахуванням сезонності та особистих результатів працівників;
- 3) удосконалити механізми преміювання на основі якісних показників;
- 4) впроваджувати участь працівників у прибутках підприємства;
- 5) посилити контроль з боку держави за дотриманням законодавства про працю.

Висновки. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві є надзвичайно важливою складовою ефективного функціонування аграрного сектору. Її особливості визначаються сезонним характером робіт, залежністю від природно-кліматичних умов, високим рівнем фізичної праці та специфікою трудових процесів. Дослідження показало, що рівень оплати праці в аграрному секторі є нижчим порівняно з іншими галузями економіки, хоча останніми роками спостерігається тенденція до його зростання. Впровадження гнучких систем оплати праці, посилення ролі матеріального стимулювання, підвищення рівня офіційного працевлаштування, а також розвиток програм мотивації на основі результативності можуть стати дієвими інструментами підвищення якості трудової діяльності в аграрному секторі. Особливої уваги потребує впорядкування натуральної форми оплати та її нормативне регулювання. Таким чином, удосконалення системи оплати праці є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та добробуту

сільського населення.

Список використаних джерел:

1. Безбатько О., Манакіна В. Удосконалення системи оплати праці: проблеми та шляхи вирішення. Довідник економіста. 2007. № 12. С. 61-78.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2025).
3. Ланченко Є. О. Організація оплати праці в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка та управління АПК*, 2023, № 2. С. 96-110.
4. Мінімальна заробітна плата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 11.04.2025).
5. Поняття та особливості оплати праці в сільськогосподарських підприємствах. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/8966/93/> (дата звернення: 11.04.2025).
6. Правдюк Н.Л., Козловська Л.Ю. Особливості оплати праці в Україні у період воєнного стану: сутність, державне регулювання та мотивація працівників. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5550/5605> DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.30>

Назарій БУРДЕЙНИЙ*,
студент 2-го курсу,
Факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. У статті розглядається роль економічного аналізу у прийнятті управлінських рішень. Окрему увагу приділено різним методам економічного аналізу, таким як фінансовий аналіз, порівняльний аналіз, SWOT-аналіз, коефіцієнтний аналіз та прогнозування. Пояснюється, як ці методи дозволяють керівникам підприємств оцінювати фінансову стійкість, ефективність використання ресурсів, а також прогнозувати наслідки управлінських рішень. Крім того, акцентується увага на важливості аналізу зовнішнього середовища, конкурентного середовища та управління ризиками для забезпечення стабільного розвитку підприємства. У висновках підкреслюється, що економічний аналіз є ключовим інструментом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що сприяють підвищенню ефективності бізнесу та адаптації до змін ринкового середовища.

Abstract. The article discusses the role of economic analysis in decision-making within management. Particular attention is given to various methods of economic analysis, such as financial analysis, comparative analysis, SWOT analysis, ratio analysis, and forecasting. It is explained how these methods help managers assess financial stability, resource utilization efficiency, and predict the consequences of management decisions. Additionally, the article emphasizes the importance of analyzing the external environment, competitive landscape, and risk management in ensuring the stable development of a business. The conclusion highlights that economic analysis is a key tool for making well-founded managerial decisions, contributing to business efficiency and adaptation to changes in the market environment.

Вступ. У сучасних умовах динамічного розвитку економіки та посилення конкурентного тиску на ринку підприємства змушені постійно адаптуватися до нових викликів. Зміни у законодавстві, коливання валютних курсів, інноваційні прориви, глобальні кризи — усе це вимагає від керівників глибокого розуміння поточної ситуації й обґрунтованих рішень. Саме тому зростає потреба у системному підході до оцінки внутрішніх процесів компанії та зовнішнього середовища. Аналітична діяльність стає основою для формування ефективної стратегії, розрахунку потенційних ризиків, виявлення слабких місць і точок зростання. Комплексне вивчення фінансових, виробничих, інвестиційних та

* Науковий керівник: асистент кафедри аналізу та аудиту – Любов ВОЛЬСЬКА

інших аспектів діяльності дає змогу не лише зрозуміти, де підприємство перебуває зараз, а й визначити вектор подальшого розвитку. Такий підхід дозволяє зменшити рівень невизначеності, приймати обдумані управлінські рішення та підвищувати загальну ефективність бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Економічний аналіз — це невід'ємна частина процесу прийняття управлінських рішень на підприємствах. У сучасному бізнес-середовищі, яке швидко змінюється, вміння правильно оцінювати фінансовий стан, передбачати ризики та відкриті можливості є критично важливим для успіху справи. За допомогою економічного аналізу керівники можуть ефективно розробляти стратегії росту, оптимізувати витрати та ресурси, а також зменшувати невизначеність при прийнятті важливих рішень. У цій статті розглянуто основні методи економічного аналізу та їх роль у формуванні управлінських рішень для забезпечення стабільного розвитку підприємства [1].

Таблиця 1

Переваги використання методів у менеджменті підприємства

Переваги	Характеристика
Обґрунтованість управлінських рішень	Використання перевірених даних та аналітики
Раннє виявлення проблем	Аналіз допомагає виявити відхилення на ранній стадії
Підвищення ефективності управління	Дає змогу оптимізувати витрати, процеси і ресурси
Зменшення ризиків	Дозволяє передбачити можливі загрози
Адаптивність до змін на ринку	Допомагає відстежувати ринкові тенденції

Джерело сформоване автором самостійно

Економічний аналіз відіграє центральну роль у процесі ухвалення управлінських рішень на підприємстві. Він дозволяє провести оцінку ефективності роботи, встановити сильні та слабкі аспекти, виявити загрози та перспективи, а також сформулювати стратегічні напрями діяльності. Поглиблене знання економічних показників дозволяє керівникам ухвалювати обдумані рішення, що позитивно впливають на збільшення прибутків та стабільність бізнесу. Основні завдання економічного аналізу містять у собі: оцінку фінансового стану компанії, прогнозування та планування, виявлення резервів для покращення ефективності, управління ризиками, а також контроль та оцінювання ефективності прийнятих рішень.

Економічний аналіз класифікується за ступенем деталізації (макроекономічний та мікроекономічний), за спрямованістю (фінансовий, виробничий, інвестиційний), а також за частотою проведення (оперативний, періодичний, ретроспективний). В процесі ухвалення управлінських рішень економічний аналіз застосовується на різних рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному. Стратегічні рішення стосуються довгострокового розвитку підприємства, тактичні - спрямовані на реалізацію стратегічних цілей у

середньостроковій перспективі, а оперативні – стосуються щоденної діяльності підприємства. Для виконання якісного економічного аналізу використовуються різноманітні методи та інструменти, серед яких фінансові коефіцієнти, методи статистичного аналізу, ABC-аналіз, сценарний аналіз, балансовий метод, SWOT-аналіз.

Таблиця 2

Категорія аналізу на підприємстві та його характеристики

Категорія аналізу	Характеристика
Фінансовий аналіз	Оцінка ліквідності, платоспроможності, рентабельності
Виробничий аналіз	Оцінка ефективності виробничих процесів
Інвестиційний аналіз	Визначення доцільності капіталовкладень
Оперативний аналіз	Короткострокова оцінка поточної діяльності
Періодичний аналіз	Оцінка ефективності діяльності за певний період

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Економічний аналіз є невід'ємним елементом процесу ухвалення управлінських рішень на підприємстві, що дозволяє керівництву оцінити поточний стан компанії, передбачати майбутні зміни, ефективно використовувати доступні ресурси та зменшити ризики. Використання сучасних аналітичних методів сприяє ухваленню обґрунтованих рішень, що забезпечують конкурентоспроможність та сталий розвиток підприємства.

Економічний аналіз – це надзвичайно важливий інструмент у процесі прийняття рішень керівництвом. Він надає можливість оцінити фінансовий стан підприємства, ідентифікувати основні чинники, які впливають на його ефективність, а також розробити стратегії для досягнення запланованих цілей. Завдяки економічному аналізу керівники підприємств здатні ухвалювати обґрунтовані рішення, знижуючи невизначеність та пов'язані з нею ризики. Цей аналіз дозволяє оцінити фінансову стійкість підприємства, визначити прибутковість різних видів діяльності, виявити можливості для оптимізації витрат та покращення використання ресурсів, удосконалити виробничі процеси та управління персоналом, а також передбачити можливі наслідки ухвалених рішень. [3]

Для проведення економічного аналізу використовують різні методики, зокрема фінансовий аналіз, що включає оцінку фінансових показників, таких як ліквідність, рентабельність, оборотність капіталу; порівняльний аналіз, що полягає у зіставленні показників компанії з показниками конкурентів чи попередніми періодами; SWOT-аналіз, що визначає сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості та загрози; коефіцієнтний аналіз, який використовує відносні показники для виявлення проблемних зон у фінансовому менеджменті; та прогнозування, що передбачає моделювання майбутніх

фінансових результатів на основі існуючих даних [4].

Завдяки економічному аналізу керівники мають можливість визначати стратегії розвитку підприємства, приймати рішення щодо інвестицій у нові проекти, оцінювати ефективність маркетингових кампаній, розробляти антикризові заходи та оптимізувати систему управління витратами. Економічний аналіз – невід'ємна частина управління підприємством. Він допомагає не лише оцінити поточний стан бізнесу, а й спрогнозувати майбутні результати, зменшуючи ризики та сприяючи стабільному розвитку організації. Використання економічного аналізу при прийнятті управлінських рішень сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств та їх здатності адаптуватися до змін у ринковому середовищі. Крім фінансового аналізу, важливим є аналіз зовнішнього середовища. Він включає дослідження економічних, політичних, соціальних та технологічних факторів, що впливають на діяльність компанії. Наприклад, економічні кризи, зміни у податковому законодавстві, рівень інфляції або новітні технології можуть суттєво впливати на стратегію розвитку підприємства. Вивчення цих чинників дає керівникам можливість адаптувати управлінські рішення відповідно до змін ринку та мінімізувати можливі ризики. [5].

Важливим аспектом є також аналіз конкурентного середовища, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони конкурентів, їх стратегії, цінову політику та рівень інновацій. Це допомагає підприємствам знаходити унікальні конкурентні переваги та розробляти ефективні ринкові стратегії. Ще одним ключовим елементом економічного аналізу є управління ризиками. У сучасному бізнес-середовищі підприємства стикаються з різноманітними ризиками, включаючи фінансові, операційні, ринкові та стратегічні. Застосування економічного аналізу допомагає оцінити ймовірність виникнення цих ризиків, визначити їх потенційний вплив на діяльність компанії та розробити заходи для їх мінімізації.

Економічний аналіз також застосовується для оцінки ефективності використання ресурсів підприємства. Аналіз витрат, продуктивності праці, ефективності використання обладнання та матеріальних ресурсів дає змогу виявити резерви для збільшення рентабельності. Завдяки цьому компанії можуть оптимізувати свої виробничі процеси, зменшувати витрати та підвищувати конкурентоспроможність. Ще одним напрямком застосування економічного аналізу є оцінка ефективності інвестиційних проектів. Прийняття рішень щодо капіталовкладень вимагає глибокого аналізу економічної доцільності, очікуваних прибутків, термінів окупності та рівня ризиків. Використання методів аналізу, таких як чиста приведена вартість (NPV), внутрішня норма прибутковості (IRR) та аналіз чутливості, сприяє обґрунтованому прийняттю інвестиційних рішень підприємствами. [6]

Сучасний економічний аналіз вийшов за межі простої оцінки фінансових результатів діяльності підприємства. Він трансформувався у багатофункціональний інструмент, який виконує низку важливих функцій у системі управління підприємством:

1) Інформаційна функція – аналіз надає повну, достовірну та об'єктивну інформацію про стан підприємства, яка є основою для управлінських рішень.

2) Оціночна функція – дозволяє зіставити фактичні результати з запланованими, оцінити динаміку розвитку.

3) Прогнозна функція – використовується для оцінки майбутнього стану підприємства та ринку, розробки сценаріїв розвитку.

4) Мотиваційна функція – результати аналізу слугують основою для розробки системи мотивації персоналу та прийняття рішень щодо преміювання.

Висновки. Отже, економічний аналіз – це потужний інструмент для прийняття управлінських рішень. Його застосування дозволяє підприємствам глибше розуміти свій фінансовий стан, ефективніше використовувати наявні ресурси, адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та приймати стратегічно обґрунтовані рішення. В умовах сучасної висококонкурентної економіки та динамічно мінливих ринків, економічний аналіз є ключовим елементом успішного управління підприємством, сприяючи його сталому розвитку та збільшенню прибутковості.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз у цифровому середовищі. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2019. №12. С. 3-12.

2. Дороніна М. С., Л. В. Головка, Сучасні методи економічного аналізу: проблеми та перспективи. *Економіка і суспільство*. 2020. №24. С.114-120.

3. Економіка підприємства: підручник, під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ: Видавничий дім «Кондор» 2020. 700 с.

4. Горчинський Є. Д. Управлінсько-економічний аналіз в системі прийняття управлінських рішень (на прикладі ТОВ «Нейл», м. Хмельницький): дипломна робота бакалавра: 073 Менеджмент. Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2023. 80 с.

5. Савлук М. І. Макроекономіка: підручник. М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. Г. Лук'яненко. К. : КНЕУ, 2022. 520 с.

6. Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future (Електронний ресурс). - OECD Publishing, 2023. URL:<https://www.oecd.org/>

Карина ВИННИК*,
студентка 4-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті розглянуто напрями вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення антикризового управління підприємством в умовах економічної нестабільності та зростаючих ризиків. Визначено роль обліково-аналітичної системи як ключового елементу інформаційної підтримки управлінських рішень у кризових ситуаціях. Проаналізовано основні проблеми, що знижують ефективність антикризового управління, серед яких — недостатня автоматизація, фрагментарність інформації, низька адаптивність і обмеженість аналітичних можливостей.

Annotation. У статті розглянуто напрями вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення антикризового управління підприємством в умовах економічної нестабільності та зростаючих ризиків. Визначено роль обліково-аналітичної системи як ключового елементу інформаційної підтримки управлінських рішень у кризових ситуаціях. Проаналізовано основні проблеми, що знижують ефективність антикризового управління, серед яких — недостатня автоматизація, фрагментарність інформації, низька адаптивність і обмеженість аналітичних можливостей.

Вступ. Антикризове управління є ключовим інструментом забезпечення стійкості підприємства в умовах економічної нестабільності, фінансових труднощів чи зовнішніх викликів. Ефективність такого управління значною мірою залежить від якості обліково-аналітичного забезпечення, яке включає системи збору, обробки та аналізу фінансової й управлінської інформації. У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та зростання невизначеності вдосконалення цього забезпечення стає критично важливим.

Виклад основного матеріалу дослідження. Антикризове управління в сучасних умовах є важливою складовою забезпечення стабільного функціонування підприємств, особливо в періоди економічної нестабільності, воєнного стану чи глобальних викликів. Його ефективність залежить від достовірної, своєчасної та цілеспрямованої обліково-аналітичної інформації. Саме така інформація дає змогу об'єктивно оцінити поточний фінансово-господарський стан підприємства, виявити загрози на ранніх етапах, прогнозувати можливі сценарії розвитку подій і обґрунтовувати вибір

* Науковий керівник: к.е.н, доцент завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

оптимальних управлінських рішень. Обліково-аналітичне забезпечення виступає основою для формування антикризових стратегій, контролю за їх реалізацією та своєчасної корекції у разі зміни зовнішніх або внутрішніх умов, що в сукупності сприяє збереженню економічної життєздатності підприємства.

Антикризове управління — це система стратегічних і тактичних дій керівництва підприємства, що спрямовані на своєчасне виявлення симптомів кризи, зменшення її негативного впливу та недопущення повторення у майбутньому. Воно включає діагностику фінансового стану, аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів ризику, розробку заходів стабілізації та їх оперативне впровадження [1].

Основною метою антикризового управління є забезпечення вдалих результатів — запланованих чи випадкових — за допомогою здорової організації, що досягається шляхом використання оточення на основі добре поставленого управління людьми і комунікаціями [4].

Успішність антикризового управління великою мірою залежить від дотримання притаманних йому функцій та принципів. У системі антикризового управління дослідники виділяють такі функції, як визначення цілей, планування, організації, мотивації та контролю.

Одним із фундаментальних елементів антикризового управління є обліково-аналітичне забезпечення, яке формує інформаційну основу для ухвалення управлінських рішень, спрямованих на діагностику та подолання кризових ситуацій.

Обліково-аналітична система — це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного, фінансового й управлінського обліку, включаючи оперативні дані, та використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову й інші види інформації. Вона є основою для забезпечення керівництва підприємства необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах динамічного середовища та підвищених ризиків [2].

Ця система охоплює як процес збору, так і обробки, зберігання та передачі інформації, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення, аналізувати їх причини та формувати варіанти дій. Її функціонування забезпечує інтеграцію різнорідних джерел даних в єдиний інформаційний простір, де відбувається трансформація «сирих» даних у релевантну, структуровану аналітичну інформацію.

У кризових умовах саме обліково-аналітична система виступає ключовим елементом системи антикризового управління, оскільки дозволяє не лише оцінювати поточний стан підприємства, а й моделювати наслідки різних управлінських рішень, виявляти фінансові ризики та формувати стратегії їх мінімізації. Завдяки інтеграції даних із різних джерел і використанню сучасних інструментів аналізу, така система забезпечує керівництво підприємства якісною інформацією для оперативного реагування на зміни у внутрішньому й зовнішньому середовищі. Вона створює можливості для адаптації до нових викликів, своєчасної ідентифікації кризових симптомів, обґрунтованого планування антикризових заходів і підвищення загальної стійкості підприємства

до ризиків. Ефективність цієї системи залежить від її здатності до адаптації, гнучкості, автоматизації обробки великих масивів даних та інтеграції з цифровими інструментами стратегічного управління.

Обліково-аналітичне забезпечення виконує функцію інформаційної основи для прийняття управлінських рішень. Воно охоплює (рис. 1):

Рис. 1. Обліково-аналітичне забезпечення

Джерело: сформовано автором на основі [3]

У кризових ситуаціях важливість своєчасної та достовірної інформації зростає, оскільки помилки в управлінні можуть призвести до банкрутства. Однак традиційні системи обліку часто не відповідають вимогам оперативності, гнучкості та глибини аналізу.

На практиці підприємства стикаються з низкою проблем:

1. Недостатня автоматизація: ручна обробка даних уповільнює процеси та підвищує ризик помилок.
2. Фрагментарність інформації: розрізнені джерела даних ускладнюють формування цілісної картини.
3. Низька адаптивність: традиційні системи не завжди враховують специфіку кризових ситуацій.
4. Недостатній рівень аналітики: брак прогнозних моделей і сценарного аналізу.

Ці проблеми знижують ефективність антикризового управління, що вимагає комплексного підходу до їх вирішення.

Формування якісної інформаційно-аналітичної системи дозволяє:

- 1) ідентифікувати причини кризи.
- 2) попереджати кризові ситуації.
- 3) системно здійснювати підтримку процесів планування та прийняття рішень [3].

Для ефективного антикризового управління необхідно створити спеціальні підрозділи — обліково-аналітичні служби. Їх структура повинна враховувати

стратегічні цілі підприємства, оптимізацію інформаційних потоків і делегування повноважень. Такі служби мають забезпечувати безперервний моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовища, оперативно виявляти загрози, формувати пропозиції щодо мінімізації ризиків та розробляти сценарії реагування на потенційні кризи. До складу обліково-аналітичної служби можуть входити спеціалісти з фінансового обліку, управлінського обліку, економічного аналізу, ризик-менеджменту, прогнозування та інформаційних технологій. Їхня діяльність має бути інтегрована у загальну систему управління підприємством, зокрема в частині стратегічного та оперативного планування, бюджетування та контролю.

Ефективне функціонування такої служби вимагає:

- 1) чітко визначених повноважень і зон відповідальності;
- 2) доступу до повної, актуальної та достовірної інформації з усіх підрозділів підприємства;
- 3) використання сучасних цифрових платформ для обробки й візуалізації даних;
- 4) високого рівня кваліфікації персоналу, здатного здійснювати аналітичну інтерпретацію інформації та готувати управлінські висновки.

Запровадження обліково-аналітичної служби дозволяє перетворити інформацію з облікових джерел на ефективний інструмент прийняття рішень, що підвищує адаптивність підприємства до кризових ситуацій та забезпечує його стійкість у довгостроковій перспективі.

Однак, сучасні реалії ставлять перед системами обліково-аналітичного забезпечення нові виклики:

- 1) збільшення обсягу та різноманітності даних: швидкий розвиток технологій призводить до накопичення великих обсягів інформації, яку необхідно ефективно збирати, обробляти та аналізувати;
- 2) посилення вимог до оперативності та точності аналізу: для прийняття своєчасних управлінських рішень необхідні точні та актуальні дані;
- 3) необхідність врахування нефінансових факторів: для комплексної оцінки стану підприємства необхідно аналізувати не тільки фінансові показники, але й такі фактори, як репутація компанії, якість продукції, задоволеність клієнтів тощо [3].

Таким чином, виникає гостра потреба у вдосконаленні обліково-аналітичного забезпечення антикризового управління. Це пов'язано з необхідністю адаптації систем обліку та аналізу до нових умов господарювання, розширення спектра аналізованих показників, впровадження сучасних технологій та підвищення кваліфікації персоналу. Для підвищення ефективності обліково-аналітичного забезпечення пропонується зосередитися на таких напрямках (табл. 1). Реалізація запропонованих напрямів удосконалення обліково-аналітичного забезпечення сприятиме підвищенню ефективності антикризового управління. Цифровізація, інтеграція даних, розвиток аналітичних інструментів та інвестиції в людський капітал дозволять підприємству оперативно реагувати на зміни, знижувати ризики та забезпечувати стабільність в умовах

невизначеності.

Таблиця 1

**Напрями вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення
антикризового управління**

Напрями вдосконалення	Основний зміст
<i>Цифровізація та автоматизація</i>	Впровадження ERP-систем (наприклад, SAP, Oracle NetSuite) та BI-інструментів (Power BI, Tableau) дозволяє автоматизувати збір і обробку даних, створювати інтерактивні дашборди та прогностичні моделі. Це забезпечує оперативний доступ до інформації та знижує ймовірність помилок.
<i>Інтеграція даних</i>	Створення єдиної інформаційної платформи, яка об'єднує дані фінансового, управлінського обліку та зовнішньої аналітики, сприяє формуванню комплексного бачення ситуації. Наприклад, інтеграція CRM і ERP дозволяє відстежувати зв'язок між продажами та фінансовими показниками.
<i>Розвиток аналітичних інструментів</i>	Використання методів сценарного аналізу, стрес-тестування та машинного навчання допомагає прогнозувати розвиток кризових ситуацій і оцінювати їх вплив на підприємство. Наприклад, моделі Cash Flow at Risk дозволяють оцінити ризики ліквідності.
<i>Підвищення кваліфікації персоналу</i>	Навчання працівників сучасним методам аналізу та роботи з цифровими інструментами є критично важливим. Впровадження сертифікаційних програм (CIMA, ACCA) сприяє підвищенню професійного рівня бухгалтерів і аналітиків.

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Висновки. Таким чином, удосконалення обліково-аналітичного забезпечення виступає ключовою передумовою ефективного антикризового управління. Реалізація комплексного підходу, що охоплює розширення аналітичного інструментарію, впровадження сучасних методів аналізу, автоматизацію облікових процедур, підвищення професійної компетентності фахівців та створення системи оперативного реагування на загрози, сприятиме зменшенню негативного впливу кризових явищ та забезпечить підприємству умови для сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гуріна, Н., Томша, А. Аспекти обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-15> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Мулик Т.О. Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 146-160.
3. Шворак А.М. Кулинич М.Б. Коваль Н.І. Сутність та обліково-аналітичне забезпечення антикризового управління підприємством в сучасних умовах господарювання. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. №14. С.604-608.

Валерія ВОДЗІНСЬКА*
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ІНСТРУМЕНТИ, МЕТОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто сучасні підходи до економічного аналізу в умовах цифровізації, глобалізації та зростання обсягів економічних даних. Проаналізовано трансформацію традиційних методів аналізу під впливом новітніх технологій, зокрема Big Data, машинного навчання, штучного інтелекту та інструментів візуалізації. Окрему увагу приділено міждисциплінарному підходу, що забезпечує більш повне розуміння економічних процесів. Визначено перспективні напрями розвитку економічного аналізу з урахуванням етичних аспектів, автоматизації та аналітичної культури. Результати дослідження можуть бути використані у практиці прийняття управлінських рішень, стратегічному плануванні, прогнозуванні та оцінюванні ефективності економічної діяльності.

Abstract. The article examines modern approaches to economic analysis in the context of digitalization, globalization, and the increasing volume of economic data. The transformation of traditional analytical methods under the influence of advanced technologies such as Big Data, machine learning, artificial intelligence, and data visualization tools is analyzed. Special attention is given to the interdisciplinary approach, which enables a more comprehensive understanding of economic processes. The paper identifies promising directions for the development of economic analysis, taking into account ethical aspects, automation, and analytical culture. The results of the study can be applied in management decision-making, strategic planning, forecasting, and evaluating the effectiveness of economic activities.

Вступ. Економічний аналіз є невід'ємною складовою ефективного управління в умовах постійних змін, високої конкуренції та інформаційної насиченості. Традиційні методи аналізу, що базуються переважно на ретроспективному підході до обробки фінансової звітності, сьогодні вже не забезпечують повноцінного відображення економічної реальності. Сучасні виклики вимагають гнучких, інтегрованих та технологічно орієнтованих підходів до аналізу економічної інформації. Важливого значення набувають новітні інструменти, такі як аналітика великих даних, машинне навчання, моделювання та візуалізація, які дозволяють приймати більш точні, оперативні й обґрунтовані рішення. Метою цієї статті є аналіз сучасного стану економічного аналізу, виявлення ключових інструментів і методів, а також окреслення

* Науковий керівник: асистент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Любов ВОЛЬСЬКА

перспектив його розвитку в цифрову епоху.

Виклад основного матеріалу. Сучасний економічний аналіз є наріжним каменем у стратегічному, тактичному та оперативному управлінні на різних рівнях: від підприємств до держав. В умовах динамічних змін у світовій економіці, розширення глобальних фінансових потоків, цифрової трансформації та посилення конкуренції, цей аналіз зазнає суттєвих перетворень.

Традиційні методи, що зосереджуються на ретроспективному вивченні економічних показників, втрачають ефективність, оскільки не завжди здатні враховувати швидкі зміни в економічному середовищі. Відтак, виникає потреба у впровадженні нових підходів до аналізу економічної інформації, що поєднують глибокі теоретичні знання, передові технології та гнучкість адаптації до мінливих умов.

Сучасні підходи в економічному аналізі базуються на міждисциплінарному підході, інтегруючи економіку, статистику, математику, інформатику, психологію, соціологію та інші наукові галузі. Це сприяє формуванню цілісного погляду на економічні процеси, враховуючи як кількісні, так і якісні аспекти впливу. Значного поширення набуває поведінкова економіка, що вивчає реальні моделі поведінки економічних агентів, а не їх ідеалізовані варіанти. Теорія складних систем використовується для аналізу економіки як мережі взаємозалежних елементів, що постійно взаємодіють. Теорія ігор надає інструменти для моделювання стратегічної поведінки суб'єктів у ситуаціях співпраці чи конфлікту.

Інструментарій сучасного економічного аналізу значно розширився завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій.

Одним з ключових напрямків є використання великих даних (Big Data), що дозволяє працювати з величезними обсягами неструктурованої інформації, зокрема з соціальних мереж, електронної комерції, датчиків та відкритих державних реєстрів. Обробка таких даних вимагає застосування сучасних статистичних методів і алгоритмів машинного навчання. Наприклад, регресійне моделювання, дерева рішень, нейронні мережі та алгоритми кластеризації дозволяють здійснювати якісний аналіз тенденцій, прогнозувати поведінку споживачів та оцінювати кредитні ризики.

Штучний інтелект (AI) і машинне навчання (ML) активно інтегруються в економічну аналітику. Наприклад, системи прогнозування попиту на основі AI враховують сезонність, маркетингову активність, зовнішні фактори (погода, політична ситуація) та автоматично коригують логістичні моделі. У фінансовому секторі використовуються алгоритми виявлення шахрайства, які аналізують мільйони транзакцій у реальному часі.

Крім того, автоматизовані системи на базі штучного інтелекту проводять первинну обробку фінансової звітності, що значно прискорює аудит та підвищує його точність.

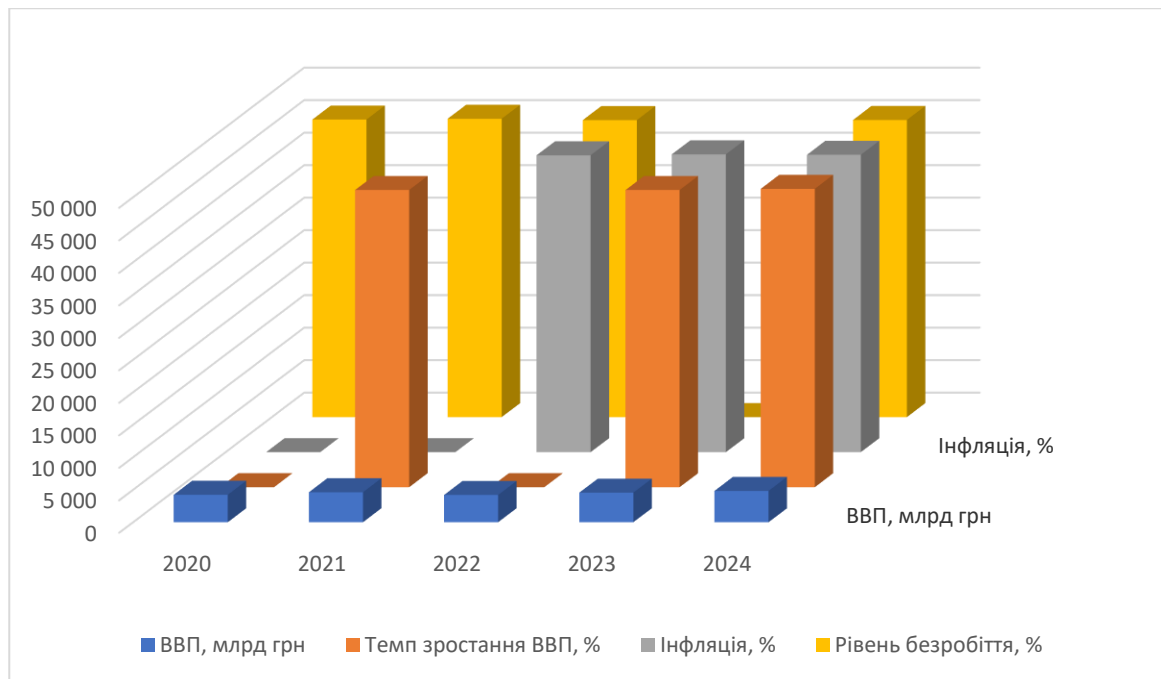

Рис. 1. Динаміка основних макроекономічних показників (2020–2024)
Джерело:[5]

Візуалізація даних відіграє надзвичайно важливу роль в сучасному економічному аналізі. Інструменти, такі як Tableau, Power BI, R/Shiny, Python/Plotly, дозволяють створювати інтерактивні інформаційні панелі, які не тільки відображають ключові показники в реальному часі, але й дозволяють користувачам самостійно налаштовувати параметри аналізу. Це забезпечує прозорість процесу прийняття рішень, дозволяє вчасно виявляти проблемні зони та оперативно реагувати на зміни. У методичному плані сучасний економічний аналіз також еволюціонує. Окрім традиційних методів (факторного, вертикального, горизонтального аналізу), активно використовуються новітні підходи: сценарне моделювання, аналіз чутливості, імітаційне моделювання методом Монте-Карло, SWOT- та PESTEL-аналіз, бенчмаркінг, DEA-аналіз (Data Envelopment Analysis) ефективності. Ці методи дозволяють враховувати невизначеність, багатоальтернативність рішень, вплив зовнішнього середовища та специфіку галузі чи регіону.

Значна увага приділяється інтеграції економічного аналізу в цифрові платформи управління, такі як ERP-системи, CRM-системи та платформи бізнес-аналітики. Аналітика стає не окремим етапом управління, а невід'ємною частиною бізнес-процесів, що функціонує в режимі реального часу. Це сприяє прийняттю швидких, обґрунтованих рішень та підвищує конкурентоспроможність організацій. Перспективи розвитку економічного аналізу пов'язані з подальшим удосконаленням цифрових технологій, покращенням методів моделювання та зростанням попиту на індивідуальну аналітику. Очікується зростання ролі етичних аспектів аналізу, зокрема, захисту персональних даних, забезпечення прозорості алгоритмів та уникнення упереджень в автоматизованих рішеннях. Важливим напрямом є також розвиток

аналітичної культури в суспільстві: критична оцінка інформації, розуміння економічних індикаторів та використання аналітичних інструментів у повсякденній практиці.

Загалом, сучасний економічний аналіз – це складний, багатогранний та високотехнологічний процес, який виходить за межі простої обробки фінансової звітності. Його мета – не лише фіксувати економічний стан об'єкта аналізу, а й забезпечити глибоке розуміння його динаміки, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, оцінку потенційних ризиків та можливостей розвитку. Інтеграція сучасних технологій, адаптація до умов постійної невизначеності та зосередження на етичності та прозорості сприяють формуванню нової парадигми економічного аналізу, яка відповідає викликам ХХІ століття.

Висновок. Сучасний економічний аналіз переживає якісну трансформацію, що обумовлена активним впровадженням цифрових технологій, зміною підходів до обробки даних та зростанням ролі міждисциплінарності. Інтеграція Big Data, штучного інтелекту, систем візуалізації та прогнозування значно підвищує якість і швидкість аналітичних рішень. Водночас зростає значення аналітичної культури, етичних норм у поводженні з даними та гнучкості підходів до аналізу в умовах невизначеності. Перспективи розвитку галузі пов'язані з подальшою автоматизацією, удосконаленням аналітичних платформ і посиленням ролі економічного аналізу в стратегічному управлінні. Таким чином, сучасні підходи до економічного аналізу стають потужним інструментом забезпечення стійкості та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Бланк І. А. Фінансовий аналіз і планування діяльності підприємства : навч. посіб. К. : Ніка-Центр, 2021. 712 с.
2. Дороніна М. С. Сучасні методи економічного аналізу: проблеми та перспективи. *Економіка і суспільство*. 2020. № 24. С. 114–120.
3. Савлук М. І. Макроекономіка : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. Г. Лук'яненко. К. : КНЕУ, 2022. 520 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз у цифровому середовищі. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2019. № 12. С. 3–12.
5. Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future. URL: <https://www.oecd.org/>
6. Brynjolfsson E. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future / E. Brynjolfsson, A. McAfee. – New York : W. W. Norton & Company, 2017. 464 p.
7. Provost F. Data Science for Business: What You Need to Know About Data Mining and Data-Analytic Thinking / F. Provost, T. Fawcett. – Sebastopol : O'Reilly Media, 2013. 414 p.

Яна ГОЛОВЧЕНКО,*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ

Анотація. У статті розглянуто ключові аспекти організації обліку праці та її оплати на підприємствах, зокрема нормативно-правове регулювання, класифікацію видів виплат працівникам, системи та форми оплати праці. Детально охарактеризовано етапи організації обліку розрахунків із заробітної плати, від підготовки кадрових даних до визначення строків виплат. Особливу увагу приділено тарифній системі як основі для визначення розміру оплати праці залежно від кваліфікації та складності роботи. Також висвітлено переваги автоматизації обліку за допомогою програмного забезпечення BAS, що сприяє підвищенню точності розрахунків, ефективності ведення обліку та відповідності чинному законодавству України.

Abstract. The article considers key aspects of organizing labor accounting and its payment at enterprises, in particular, regulatory and legal regulation, classification of types of employee payments, systems and forms of remuneration. The stages of organizing accounting for wage settlements are described in detail, from the preparation of personnel data to determining payment terms. Particular attention is paid to the tariff system as the basis for determining the amount of remuneration depending on the qualification and complexity of the work. The advantages of accounting automation using BAS software are also highlighted, which helps to increase the accuracy of calculations, the efficiency of accounting and compliance with the current legislation of Ukraine.

Вступ. Виплати працівникам є важливою частиною загальних витрат підприємства та складним об'єктом бухгалтерського обліку, оскільки включають різноманітні види виплат із власними правилами відображення у звітності. Їхній розмір і структура мають не лише економічне, а й соціальне значення, впливаючи на діяльність підприємства як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі. Тому знання сутності, складу та обліку таких виплат є важливою умовою правильного їх відображення у фінансовій та соціальній звітності.

Наявність кваліфікованого персоналу – ключ до успішної роботи підприємства, а головним стимулом для працівників є заробітна плата та інші компенсації. Відтак, бухгалтерський облік повинен надавати точну інформацію про всі виплати. Через важливу роль оплати праці в суспільстві необхідно

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування – Олена ПОДОЛЯНЧУК

постійно відстежувати зміни у чинному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових елементів ефективного управління персоналом є чітке правове регулювання оплати праці. Законодавча база у сфері трудових відносин відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціального захисту працівників, справедливої винагороди за працю та дотримання прав як найманих працівників, так і роботодавців. В Україні питання оплати праці регулюється низкою нормативно-правових актів, що визначають основні принципи, умови, порядок нарахування та виплати заробітної плати. Саме ці документи створюють юридичні підвалини для організації системи оплати праці на підприємствах.

Основними нормативно-правовими документами з організації та регулювання оплати праці в Україні є:

- Кодекс законів про працю України [1];
- Закон України «Про оплату праці» [2];
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» [3].

Організація обліку виплат працівникам вимагає чіткого розмежування їх за економічною сутністю та строками здійснення. Залежно від характеру та періоду, у якому працівник отримує винагороду, виплати класифікують на кілька основних категорій. Такий поділ дозволяє не лише впорядкувати облік, а й забезпечити прозорість у фінансовій та управлінській звітності підприємства.

Таблиця 1

Види виплат працівникам та їх характеристика

Вид виплат	Характеристика
Поточні виплати працівникам	Заробітна плата, премії, надбавки, компенсації за невикористану відпустку, інші виплати за поточну діяльність. Виплачуються регулярно протягом трудових відносин.
Виплати при звільненні	Вихідна допомога, компенсації за невикористані дні відпустки, інші виплати, передбачені законодавством або колективним договором.
Виплати після закінчення трудової діяльності	Пенсійні виплати, недержавне пенсійне забезпечення, інші довгострокові виплати після завершення роботи.
Інші довгострокові виплати	Компенсації, що не є пенсіями, але нараховуються через тривалий час (наприклад, виплати за вислугу років, за стаж, бонуси зі строком очікування понад 12 місяців).

Джерело: сформовано за [3]

Мінімальна заробітна плата в Україні встановлюється щороку законом про Державний бюджет, що ухвалюється Верховною Радою. Вона визначає найменший допустимий рівень оплати праці за просту, некваліфіковану роботу, нижче якого заборонено здійснювати виплати. Мінімальна зарплата є обов'язковою державною соціальною гарантією для всіх підприємств, незалежно від форми власності чи виду господарської діяльності. Згідно із законодавством, заробітна плата повинна виплачуватись не рідше двох разів на місяць з інтервалом, що не перевищує 16 календарних днів, і не пізніше ніж через сім днів

після завершення розрахункового періоду.

Оплата праці в Україні здійснюється виключно в грошовій формі. Забороняється виплата заробітної плати у вигляді векселів, товарів, послуг. Винятком може бути передбачена колективним договором часткова виплата продукцією підприємства, яка не перевищує 30% місячної зарплати та здійснюється згідно з переліком дозволених товарів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України.

Станом на 2025 рік, мінімальна заробітна плата залишається на рівні 8000,00 гривень, без підвищення порівняно з попереднім роком. Така стагнація може негативно позначитися на рівні життя найманих працівників, особливо з урахуванням зростання цін і вартості проживання.

Системи та форми оплати праці є важливими інструментами регулювання трудових відносин, що дають змогу встановлювати справедливую винагороду працівникам залежно від обсягу та якості виконаної роботи протягом певного періоду. У Законі України «Про оплату праці» визначено два основних типи систем оплати:

1. Тарифна система оплати праці;
2. Інші системи, які враховують складність виконуваних робіт, умови праці, рівень кваліфікації та результати діяльності працівника.

Серед них тарифна система є базовою, традиційно найпоширенішою формою організації оплати праці в Україні. Вона забезпечує справедливий розподіл заробітної плати між працівниками з урахуванням кваліфікації, складності виконуваних робіт, умов праці (наприклад, шкідливих або небезпечних), рівня відповідальності та продуктивності.

Тарифна система виконує функцію своєрідного «мірила», яке дає змогу класифікувати працівників за категоріями – від найменш до найбільш оплачуваних – і встановлювати між ними чітке співвідношення рівнів оплати. Водночас вона дозволяє визначати потребу в спеціалістах відповідної кваліфікації та професійної підготовки [4, с. 241].

До основних складових тарифної системи належать:

1. Тарифна сітка – це система розрядів, що визначає співвідношення в оплаті праці залежно від складності завдань і кваліфікації працівників. Вона базується на двох ключових елементах:

- тарифному розряді – який характеризує рівень кваліфікації працівника;
- тарифному коефіцієнті – що показує, у скільки разів ставка вищого розряду перевищує ставку першого розряду.

2. Тарифна ставка – фіксована величина оплати праці за одиницю часу (годину, день, місяць), яка визначає базовий рівень винагороди відповідно до встановленого тарифного розряду.

3. Схема посадових окладів – нормативний документ, який встановлює рівень оплати праці керівників, фахівців і службовців залежно від займаної посади, обсягу відповідальності та складності функцій.

4. Тарифно-кваліфікаційні довідники (характеристики) – документи, що містять детальний опис кожної професії та перелік вимог до знань, навичок і

досвіду, необхідних для її виконання. Вони є основою для присвоєння працівникам відповідних тарифних розрядів.

Організація обліку праці та її оплати є складним і багатоступеневим процесом, який охоплює не лише нарахування заробітної плати, а й ведення кадрової документації, облік робочого часу, розробку локальних нормативних актів, а також визначення строків і порядку виплат. Кожен із цих етапів відіграє важливу роль у забезпеченні точності, прозорості та відповідності облікових даних чинному законодавству. У таблиці 2 наведено основні етапи організації обліку розрахунків із заробітної плати та їх стислу характеристику.

Таблиця 2

Етапи організації обліку розрахунків із заробітної плати

Етапи	Характеристика
Перший етап	Відбувається організація обліку розрахунків із заробітної плати та облік особистого складу працівників, який організовується в основному відділом кадрів підприємства.
Другий (основний) етап	На цьому етапі відбувається вибір системи табельного обліку, розробка внутрішньої інструкції з його ведення та відбувається контроль за його виконанням. Основним документом обліку використання робочого часу є табель, за допомогою якого отримують дані про фактично відпрацьований час, на підставі якого потім нараховується заробітна плата.
Третій етап	Важливим етапом організації обліку є вибір первинних документів, при цьому слід враховувати кількість документів: чим менше їх буде, тим простіше буде вести облік, тому слід застосовувати універсальні, накопичувальні документи. Основним документом, що регламентує на підприємстві розміри основної та додаткової заробітної плати, а також преміювання працівників та різні додаткові виплати, є Положення про оплату праці на підприємстві.
Четвертий (заключний) етап	На цьому етапі підприємство самостійно обирає для себе строки виплати заробітної плати працівникам.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

У програмному забезпеченні BAS процес нарахування заробітної плати виконується поетапно, з дотриманням внутрішніх політик підприємства та чинного законодавства.

Короткий алгоритм нарахування зарплати:

1. Заповнення довідників.

- Створення карток працівників (особові дані, табельний номер, умови працевлаштування).
- Внесення відомостей про підрозділи, посади, графіки роботи, системи оплати.

2. Табелювання робочого часу.

- Формується табель обліку робочого часу (автоматично або вручну), де враховується кількість відпрацьованих днів/годин, лікарняні, відпустки, відгули.

3. Наррахування заробітної плати.

- На підставі табелю, окладу, надбавок і доплат програма розраховує основну та додаткову зарплату, премії, лікарняні, відпускні тощо.

– Усі розрахунки виконуються автоматично із зазначенням джерел фінансування, статей витрат тощо.

4. Відрахування податків і внесків.

– BAS автоматично обчислює ПДФО, військовий збір, ЄСВ.

– Можна формувати звіти для податкової служби та фондів соцстрахування.

5. Формування платіжних документів і відомостей.

– Створюється відомість на виплату зарплати (готівкою або на картки).

– Програма інтегрується з банками для створення платіжних доручень.

6. Закриття місяця.

– Виконується перевірка розрахунків, формуються проводки для бухгалтерського обліку, дані передаються до загальної системи фінансової звітності. Варто відзначити, що особливістю BAS є можливість індивідуального налаштування розрахункових формул, графіків роботи, систем мотивації, що дозволяє адаптувати програму під потреби конкретного підприємства. Програма також формує необхідну звітність до контролюючих органів (ПФУ, ДПС, ФСС), забезпечуючи відповідність вимогам українського законодавства. Крім того, завдяки інтеграції з іншими модулями (наприклад, бухгалтерією чи управлінням фінансами), забезпечується повна прозорість і контроль витрат на персонал.

Висновки. Організація обліку праці та її оплати є одним із ключових елементів ефективного функціонування підприємства, адже від прозорості та правильності розрахунків залежить не лише фінансова стабільність, а й рівень мотивації працівників. Впровадження сучасних форм і систем оплати праці, з урахуванням тарифної сітки, дозволяє забезпечити справедливий підхід до винагороди персоналу відповідно до кваліфікації та виконуваних обов'язків. Автоматизація облікових процесів, зокрема із застосуванням програмного забезпечення BAS, значно підвищує точність, оперативність та відповідність чинному законодавству, що є важливим чинником для прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: затв. Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971, ВВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

4. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. для ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури. 2016. 424 с.

5. Склірук І.П., Поліщук М.В. Особливості організації обліку розрахунків з оплати праці в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. №47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2130/2059> (дата звернення: 10.04.2025).

Анастасія ГУЦУ*,
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Іванна ПРОГ
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОРЕНДУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню ролі облікової інформації про оренду сільськогосподарських земель у забезпеченні ефективного управління земельними ресурсами. Розглянуто особливості обліку орендних операцій, нормативно-правову базу, а також вплив якісної облікової інформації на прийняття управлінських рішень. Проаналізовано сучасні виклики та перспективи вдосконалення облікових процесів для підвищення ефективності використання земельних ресурсів.*

***Annotation.** The article is devoted to the study of the role of accounting information on the lease of agricultural land in ensuring effective land management. The peculiarities of accounting for lease operations, the regulatory framework, as well as the influence of high-quality accounting information on managerial decision-making are considered. Modern challenges and prospects for improving accounting processes to increase the efficiency of land resources use have been analyzed.*

Вступ. У сучасних умовах децентралізації та земельної реформи в Україні особливої актуальності набуває питання раціонального використання земельних ресурсів, зокрема сільськогосподарських угідь. Ефективне управління цими ресурсами неможливе без якісної облікової інформації, що відображає обсяги, умови, строки та фінансові результати оренди земель. Облік орендованих земель є основою для прийняття стратегічних рішень агропідприємствами, органами місцевого самоврядування та державними установами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарські землі є одним з найцінніших ресурсів будь-якої держави. Ефективне управління ними є запорукою продовольчої безпеки, економічного розвитку та екологічної стабільності. Одним з ключових інструментів управління земельними ресурсами є оренда сільськогосподарських земель. Облікова інформація про оренду земель відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості, контролю та ефективності використання цього ресурсу.

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ Яна ІЩЕНКО

Оренда сільськогосподарських земель – це правовідносини, за яких одна сторона (власник землі) передає іншій стороні (орендарю) земельну ділянку для тимчасового користування з метою ведення сільськогосподарського виробництва. В аграрному секторі облік повинен не лише відповідати нормативним вимогам, а й забезпечувати реальні потреби управління, включаючи: визначення обсягу орендованих площ; строки дії договорів; форму та суму орендної плати; характеристики земель (тип ґрунтів, категорія, кадастрова вартість тощо); ефективність їх використання.

Для сільськогосподарських підприємств облік оренди повинен враховувати сезонність виробництва, тривалість аграрних циклів та залежність урожайності від якості землекористування.

Завдання бухгалтерського обліку земельних ресурсів полягає в наданні зацікавленим користувачам достовірної, оперативної, повної та релевантної інформації про стан, кількість і якість земельних ресурсів, що забезпечить їх ефективне використання. Тобто використання земельних ресурсів як об'єкту бухгалтерського обліку повинно сприяти формуванню цілісної системи систематизації та накопичення інформації щодо стану та якості земельних ділянок (незалежно від права власності або користування земельними ділянками), капітальних витрат на поліпшення земель, прав користування земельними ресурсами та земельних ділянок, які підприємство не планує використовувати та утримує з метою продажу [1].

Питання орендних відносин щодо земель сільськогосподарського призначення з кожним роком набуває все більшої актуальності. Тому перед бухгалтерським обліком постає проблема формування відповідної обліково-інформаційної бази, яка б забезпечувала достовірне відображення в обліку прав володіння та користування земельними ресурсами, вартості наявних орендованих земель та паїв сільськогосподарського призначення, належного проведення розрахунків із землевласниками, здійснення аналізу завантаження посівних площ та планування раціонального використання земельних ресурсів, пошуку заходів, спрямованих на оптимізацію використання орендованих земельних ресурсів тощо.

Під орендою землі розуміють договірне платне володіння та користування земельною ділянкою, що потрібна орендареві для проведення підприємницької або інших видів діяльності на певний термін.

Об'єктом оренди в цьому випадку є земельна ділянка, яка перебуває у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності. Це можуть бути сільськогосподарські угіддя та ділянки виробничого, адміністративного чи іншого призначення [1].

Організація бухгалтерського обліку орендних відносин регламентується Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 14 «Оренда». Міжнародні принципи відображення орендних операцій регулює МСБО 17 «Оренда». Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» визначає загальні принципи організації бухгалтерського обліку орендних відносин. Однак, сучасні процеси постреструктуризаційної діяльності сільськогосподарських

підприємств зумовлюють виникнення специфічних моментів в організації та методиці обліку сільськогосподарської оренди, пов'язаних, передусім, із особливостями реалізації права приватної власності селян на землю й майно шляхом застосування оренди земельних і майнових часток (паїв) [3].

Облік оренди земель в Україні здійснюється на основі широкого кола нормативно-правових актів, що охоплюють земельні, бухгалтерські, податкові та господарські аспекти. Основними з них є:

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення обліку оренди земель в Україні

Назва нормативно-правового акта	Короткий зміст та значення
Земельний кодекс України	Визначає правові основи використання, охорони та оренди земель; містить вимоги до договорів оренди (ст. 93).
Закон України «Про оренду землі»	Регламентує порядок укладення, зміни та припинення договорів оренди, строки оренди, реєстрацію, права та обов'язки сторін.
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає загальні правила ведення бухгалтерського обліку, включаючи облік операцій з оренди.
П(С)БО 14 «Оренда»	Установлює порядок обліку фінансової та операційної оренди для орендодавця та орендаря в національній системі обліку.
МСФЗ 16 «Оренда»	Визначає принципи обліку оренди за міжнародними стандартами: актив за правом користування + зобов'язання.
Податковий кодекс України	Встановлює правила оподаткування орендної плати (ПДФО, військовий збір, ПДВ) та земельного податку.
Закон України «Про Державний земельний кадастр»	Визначає процедуру кадастрової реєстрації земель, яка є обов'язковою для укладення орендних договорів.
Цивільний кодекс України	Визначає загальні норми щодо зобов'язань, договорів оренди та відповідальності сторін.
Господарський кодекс України	Містить норми щодо господарських договорів, у тому числі оренди, у підприємницькій діяльності.

Джерело: сформовано автором на основі [2,3,4].

Специфіка облікового відображення сучасних орендних відносин у сільському господарстві України полягає в наступному:

- 1) орендодавцем виступає не підприємство, а фізична особа;
- 2) фізичний обсяг конкретного майнового паю в більшості випадків фактично не визначено і не виділено в натурі, він розглядається лише як певна умовна частина колективного майна в грошовому еквіваленті, що значно ускладнює процедуру оформлення індивідуального договору оренди;
- 3) персональні земельні ділянки (паї) не всі розмежовані на місцевості, забезпечені в більшості випадків лише «правом володіння» без підтвердження реальної власності державним актом, тобто згідно чинного законодавства України не можуть вважатись реальним об'єктом оренди;

4) частина орендних угод носить груповий (колективний) характер, оскільки земельно-майнові ресурси сільськогосподарських підприємств не повністю розмежовані в натурі і не забезпечені реальним правом вільного розпорядження індивідуальною часткою колективної власності;

5) недостатньо відпрацьованою залишається методика розрахунку орендної плати за використання земельної і майнової власності;

6) економічні інтереси пайовика-орендодавця в більшості випадків виключають можливість безповоротного переходу прав власності на землю й майно орендареві. Ці особливості сільськогосподарської оренди з використанням земельних і майнових часток (паїв) важливо врахувати при побудові обліку в господарських формуваннях, які застосовують земельно-майнові орендні відносини.

Бухгалтерський облік оренди сільськогосподарських земель охоплює кілька ключових етапів, кожен з яких має свої особливості та вимоги. Для систематизації інформації нижче наведено таблицю з основними елементами облікового процесу.

Таблиця 2

**Основні елементи бухгалтерського обліку оренди
сільськогосподарських земель**

Елемент обліку	Опис	Приклад
Первинна документація	Документи, що підтверджують факт оренди, її умови та платежі.	Договір оренди на 5 років, акт приймання-передачі земельної ділянки площею 10 га, платіжне доручення на 12 000 грн.
Оцінка земельної ділянки	Визначення вартості землі для обліку як активу чи зобов'язання.	Земля оцінена за нормативною оцінкою – 300 000 грн, або за ринковою вартістю – 350 000 грн (за МСФЗ).
Визнання доходів (орендодавець)	Нарахування орендної плати як доходу в періоді її виникнення.	Орендна плата 12 000 грн/рік, щомісячний дохід – 1 000 грн (Дт 361 – Кт 703).
Визнання витрат (орендар)	Облік орендної плати як витрат виробництва чи загальногосподарських витрат.	Орендна плата 12 000 грн/рік обліковується як витрати виробництва (Дт 23 – Кт 685).
Облікові реєстри	Засоби фіксації операцій для узагальнення даних.	Журнал-ордер №6 для обліку розрахунків з орендарями, реєстр у 1С для нарахувань.
Фінансова звітність	Відображення операцій з оренди у звітних формах.	У Балансі (Форма 1) – дебіторська заборгованість за орендною платою (рядок 1125), у Звіті про фінансові результати (Форма 2) – дохід від оренди (рядок 010).

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Серед основних проблем, що ускладнюють облік оренди земель, можна виділити:

1) недостатня автоматизація облікових процесів: багато підприємств досі використовують паперові носії для ведення обліку договорів оренди.

2) низька якість первинної документації: неповні або неточні дані в договорах оренди ускладнюють їх облік.

3) відсутність єдиної бази даних: розпорошеність інформації про земельні ділянки між різними органами та організаціями знижує прозорість управління.

4) складність оцінки земель: визначення справедливої вартості земель для цілей обліку та оподаткування залишається проблематичним через відсутність єдиних методичних підходів [4].

Для підвищення ефективності управління земельними ресурсами через покращення облікової інформації доцільно:

1) створити єдину інтегровану систему обліку оренди земель, що об'єднуватиме дані з бухгалтерії, кадастру, податкової служби та місцевих рад.

2) автоматизувати процеси обліку шляхом впровадження ERP-систем з модулем управління земельними ресурсами.

3) запровадити єдині електронні форми договорів оренди з можливістю автоматичного внесення в облікову систему.

Висновки. Отже, облікова інформація про оренду сільськогосподарських земель є важливим інструментом для забезпечення ефективного управління земельними ресурсами. Вона дозволяє не тільки дотримуватись нормативних вимог, а й сприяє прийняттю стратегічних рішень щодо використання та розподілу земельних ділянок. За умови належного організованого бухгалтерського обліку, сільськогосподарські підприємства можуть забезпечити прозорість своїх фінансових операцій, своєчасно оцінювати ефективність використання земель і управляти ризиками, пов'язаними з орендними відносинами. Сучасні підходи до організації обліку оренди земель є важливим кроком у розвитку аграрної економіки, оскільки сприяють раціональному використанню земельних ресурсів, підвищенню прозорості та контролю за орендними відносинами та забезпеченню сталого розвитку сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Височан О. С. Теоретичні аспекти обліку орендних операцій у державному секторі економіки: поняття, економічний зміст, класифікація, нормативне регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 30. С. 103-110.

2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> – 19.08.2024 (дата звернення: 12.04.2025).

3. Іщенко Я.П. Нормативно-правове забезпечення обліку земель сільськогосподарського призначення. *Облік і фінанси*. 2013. № 10 (3). С. 269-274.

4. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14> (дата звернення: 12.04.2025).

Альона ДОНЮК,^{*}
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПЕРЕВАГИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО АУТСОРСИНГУ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У статті розглянуто суть аутсорсингу. Розкрито зміст основних його функцій: ведення бухгалтерського та податкового обліку, розрахунок заробітної плати, фінансовий аналіз та планування, консультація з питань обліку та податків. Визначено мету бухгалтерського аутсорсингу. Досліджено нормативно-правове регулювання аутсорсингу в Україні. Висвітлено основні переваги бухгалтерського аутсорсингу: зниження витрат, професіоналізм та досвід, фокус на основному бізнесі, надання консультації та підтримки, поліпшення якості фінансової звітності, зниження ризиків.

Abstract. The article examines the essence of outsourcing. The content of its main functions is revealed: accounting and tax accounting, payroll, financial analysis and planning, consulting on accounting and taxes. The purpose of accounting outsourcing is determined. The regulatory and legal regulation of outsourcing in Ukraine is studied. The main advantages of accounting outsourcing are highlighted: cost reduction, professionalism and experience, focus on the core business, provision of consultations and support, improving the quality of financial reporting, reducing risks.

Вступ. У сучасних ринкових умовах малий та середній бізнес стикається з багатьма викликами, серед яких обмеженість фінансових ресурсів, необхідність оптимізації витрат, швидкі зміни умов ринку та конкуренція з великими компаніями. Тому одним із найефективніших рішень для підвищення ефективності та зменшення витрат є аутсорсинг.

Виклад основного матеріалу. Аутсорсинг – це передача організацією на підставі договору певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у цій галузі. Можемо сказати, що бухгалтерський аутсорсинг полягає в тому, що зовнішня компанія (аутсорсер) бере на себе обов'язки та відповідальність щодо виконання функцій бухгалтерської служби у підприємства-замовника.¹

Поняття «аутсорсинг» походить від двох англійських слів: out – зовнішній та source – джерело. Переклад трактується як «запозичення ресурсів ззовні» [1].

Бухгалтерський аутсорсинг передбачає передачу функцій бухгалтерського обліку сторонній компанії, яка спеціалізується на наданні таких послуг. Це

^{*} Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Олена ПОДОЛЯНЧУК

дозволяє бізнесу зосередитись на основній діяльності і таким чином звільнити час і ресурси для розвитку.

Незважаючи на зростання популярності аутсорсингу в Україні, його впровадження стикається з певними труднощами. Нестача кваліфікованих кадрів у даній сфері. Недовіра бізнесу до сторонніх організацій, особливо коли йдеться про фінансову або юридичну допомогу. Ще однією проблемою є недостатнє врегулювання відносин у сфері аутсорсингу. Відсутність нормативно-правової бази при вирішенні окремих питань.

У таблиці 1 представлено визначення аутсорсингу, які можна прослідкувати у нормативній базі.

Таблиця 1

Ідентифікація аутсорсингу і його видів у нормативно-правових актах України

Нормативно-правовий акт	Розкриття окремих положень щодо питань аутсорсингу
Закон України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 р.	Визначено діяльність суб'єктів господарювання, які наймають працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні і іншого роботодавця
Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010, прийнятий Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (чинний від 01.01.2012)	Аутсорсинг – угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбирання персоналу, допоміжні функції.
Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схвалені Постановою Правління НБУ від 02.08.2004 № 361	Аутсорсинг – виконання певних функцій і робіт, які традиційно є «внутрішніми» і виконуються штатними працівниками, шляхом залучення зовнішніх незалежних сторін на договірній основі
Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI	Послуга з надання персоналу – угода, відповідно до якої особа, що надає послугу направляє у розпорядження іншої особи фізичних осіб для виконання визначених цією угодою функцій

Джерело: [3]

Укладання договорів щодо бухгалтерського аутсорсингу здійснюється на основі загальних засад цивільного законодавства, яке регулює аутсорсинг у контексті економічної взаємодії через укладання договорів суб'єктами підприємницької діяльності, що не заборонена законом: «сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості». У Законі України «Про зайнятість населення», зазначено умови, які дозволяють «залучати до роботи працівників, що надають послуги з посередництва, подальшого виконання ними роботи на інших підприємствах, в установах та організаціях. Це передбачено умовою, коли у

роботодавця протягом року проходить скорочення чисельності (штату) працюючих чи передбачається виконання робіт за основними професіями технологічного процесу основного виробництва» [2].

Метою аутсорсингу є зниження витрат, зменшення ризиків, зростання вартості фірми на ринку через підвищення ефективності її діяльності. Тому використання аутсорсингу є більш ефективним, ніж виконання таких самих робіт своїми силами. Але це можливо лише якщо виконується умова економічно-обґрунтованого використання аутсорсингу.

На рис. 1 узагальнено ключові функції аутсорсингу.

1. Ведення бухгалтерського обліку	• включає облік всіх фінансових операцій підприємства замовника, складання звітів (щомісячних, квартальних та річних).
2. Податковий облік та звітність	• аутсорсери своєчасно і правильно складають та подають фінансові декларації, розраховують податкові платежі.
3. Розрахунок заробітної плати	• аутсорсингові компанії здійснюють розрахунки заробітної плати працівників, нараховують податки та соціальні внески.
4. Фінансовий аналіз та планування	• можуть надавати послуги з аналізу фінансових показників, прогнозування та планування фінансових потоків.
5. Консультації з питань обліку та податків	• аутсорсери надають консультації з питань ведення обліку, змін у законодавстві та оптимізації податкових зобов'язань.

Рис. 1. Ключові функції аутсорсингу

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Використання зовнішніх спеціалістів дозволяє компаніям отримати доступ до передових технологій та професійних знань, що забезпечує більш ефективне виконання завдань у порівнянні з внутрішніми ресурсами. Проте ключовою умовою успіху є економічно-обґрунтований підхід до аутсорсингу: витрати на залучення зовнішніх експертів повинні виправдовуватися за рахунок зниження операційних витрат та мінімізації ризиків.

В науковій літературі виокремлено ряд переваг аутсорсингу (рис. 2):

1. Зниження витрат. Аутсорсинг бухгалтерських послуг дозволяє знизити витрати на заробітну плату, навчання, соціальні пакети, програмне забезпечення та офісне обладнання, оскільки компанія платить лише за конкретні послуги, що надаються зовнішніми фахівцями.

2. Професіоналізм та досвід. Аутсорсингові фірми мають у своєму штаті висококваліфікованих фахівців з великим досвідом роботи у різних галузях. Вони постійно вдосконалюють свої знання та навички, стежать за змінами в законодавстві та використовують сучасні технології для ведення обліку.

3. Фокус на основному бізнесі. Аутсорсинг дозволяє компанії зосередитися на своїх ключових напрямках діяльності, спрямовуючи ресурси на розвиток

продуктів, послуг і клієнтської бази.

4. Зниження ризиків. Професійні бухгалтерські фірми мають значний досвід і знають, як уникнути поширених помилок у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

5. Поліпшення якості фінансової звітності. Зовнішні фахівці забезпечують високу якість фінансових звітів, які відповідають всім нормативним вимогам і стандартам.

6. Доступ до консультацій та підтримки. Аутсорсингові компанії надають своїм клієнтам консультації з різних питань обліку, оподаткування та фінансового планування, що дозволяє отримувати експертну підтримку у разі виникнення складних ситуацій або при прийнятті стратегічних рішень [5].

Рис. 2. Переваги бухгалтерського аутсорсингу

Джерело: побудовано автором за [5]

За дослідженнями науковців, в Україні нараховується близько 80% представників малого і середнього бізнесу, які вдаються до послуг бухгалтерського аутсорсингу. І якщо декілька років тому такими послугами в нашій країні користувалися, насамперед, представництва іноземних компаній, то сьогодні до послуг аутсорсерів усе частіше звертаються вітчизняні суб'єкти підприємницької діяльності. Насамперед це пояснюється чітким визначенням позитивних сторін залучення зовнішніх фахівців. Оскільки за їх допомогою підприємства можуть підтримувати позиції на ринку в умовах жорстокої конкуренції, зосереджуючись лише на основних стратегіях діяльності. Клієнти навіть можуть уникати штрафних санкцій, що пов'язані із порушеннями у сфері податків [4].

У період воєнного стану малий та середній бізнес в Україні стикається з надзвичайними викликами — нестача кадрів, логістичні обмеження, скорочення споживчого попиту та постійна невизначеність. У таких умовах аутсорсинг стає не просто інструментом оптимізації, а стратегічною необхідністю. Передача певних бізнес-функцій на аутсорсинг дозволяє підприємствам зосередитися на

ключових напрямках діяльності, зберегти гнучкість та швидко адаптуватися до змін.

Особливо ефективним є аутсорсинг у сферах бухгалтерського обліку, юридичного супроводу, IT-послуг, маркетингу та логістики. Співпраця з професійними підрядниками гарантує стабільну якість послуг навіть у нестабільних умовах. Таким чином, аутсорсинг допомагає малим та середнім підприємствам не лише зберігати життєздатність, а й знаходити нові точки росту попри виклики війни.

На даний момент в Україні основними користувачами таких послуг є західні компанії, які відкрили представництва в Україні, а саме: Хенкель, Херох, Unilever тощо. [6]

Висновок. Застосування бухгалтерського аутсорсингу є ефективним рішенням для малого та середнього бізнесу, тому що це дозволяє оптимізувати фінансові процеси, знизити витрати та мінімізувати ризики пов'язані з веденням обліку. Передача бухгалтерських функцій стороннім організаціям дозволяє отримати якісні послуги з ведення бухгалтерського та податкового обліку, професійні консультації щодо обліку та дає можливість швидко отримувати інформацію щодо змін у законодавстві. В сучасних ринкових умовах бухгалтерський аутсорсинг є ефективним засобом для стабільного функціонування малих та середніх підприємств.

Список використаних джерел:

1. Назаренко О.В., Суровецька А.В. Аутсорсинг бухгалтерського обліку: переваги, недоліки та особливості запровадження. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/12.pd (дата звернення: 01. 04.2025).

2. Яремко І.Й., Гузандрова В. А. Аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку та його актуалізація в сучасних умовах. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1177/1134> (дата звернення: 01. 04.2025).

3 Івасик Р.Р. Особливості здійснення професійної діяльності бухгалтера на засадах аутсорсингу. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 01. 04.2025).

4. Подолянчук О.А., Величко В.А. Бухгалтерський аутсорсинг: сутність та перспективи розвитку для малого бізнесу. *Агросвіт*. 2024. №4. С. 130-139. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/35261.pdf> (дата звернення: 01. 04.2025).

5. Переваги та недоліки аутсорсингу бухгалтерських послуг. URL: <https://burocompany.com.ua/shcho-take-bukhhalterskyu-autsorsynh-ta-iaki-v-noho-perevahy/> (дата звернення: 01. 04.2025).

6. Ачкасова О.В. Аутсорсинг персоналу в сучасних умовах функціонування підприємств. URL: <https://www.researchgate.net/publication/370458516> (дата звернення: 01.04.2025).

Олександр ЗВАНЧУК*
здобувач 4-го курсу бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНА СЛУЖБА ПІДПРИЄМСТВА : СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

***Анотація.** В статті розглянуто сутність аналітичної служби підприємства, визначено її роль та значення для формування аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень. Зазначено, що для забезпечення проведення аналізу господарської діяльності підприємство самостійно обирає форми його організації. Встановлено, що форма організації економічного аналізу – це організація праці виконавців - аналітиків, які здійснюють аналітичну роботу, а форма організації проведення економічного аналізу - це організація комплексу аналітичних процедур (методів і методик) та чітко визначена послідовність їх здійснення.*

***Abstract.** The article considers the essence of the analytical service of the enterprise, determines its role and significance for the formation of analytical support for making managerial decisions. It is noted that to ensure the analysis of economic activity, the enterprise independently chooses the forms of its organization. It is established that the form of organization of economic analysis is the organization of the work of performers - analysts who carry out analytical work, and the form of organization of economic analysis is the organization of a complex of analytical procedures (methods and techniques) and a clearly defined sequence of their implementation.*

Вступ. Перехід до управління нового рівня ставить першочерговим завданням створення на підприємстві відповідного аналітичного забезпечення для прийняття перспективних (прогнозованих) рішень як визначальної компоненти ефективного розвитку бізнесу.

На підприємствах існує потреба в постійному функціонуванні кваліфікованих інформаційно-аналітичних підрозділів, або ж співпраці підприємств з аналітичними чи науково-аналітичними, експертними інституціями з метою забезпечення ефективного розвитку підприємства та отримання інформації з метою прогнозування та запобігання кризам, виявлення можливих ризиків та загроз.

Виклад основного матеріалу. Аналітична служба – найбільш гнучкий та динамічний підрозділ суб'єкта господарювання, функції та структура якої залежать від ряду обставин. В кожному конкретному випадку повинен враховуватись розмір підприємства, структура управління, характер функціональних зв'язків та автоматизація управлінських процесів, вид

діяльності та обсяги виробництва і продаж, кадровий потенціал, облікова система і політика на підприємстві [1].

Науковці ВНАУ наголошують, що функції і структура аналітичної служби залежать від специфіки самого підприємства, характеру бізнесу, кадрового потенціалу тощо. Тут немає стандартних рішень і методик. При створенні аналітичної служби можна орієнтуватися на досвід зарубіжних і вітчизняних підприємств (компаній) [2].

На аналітичний підрозділ підприємства мають покладатися відповідні завдання (рис.1).

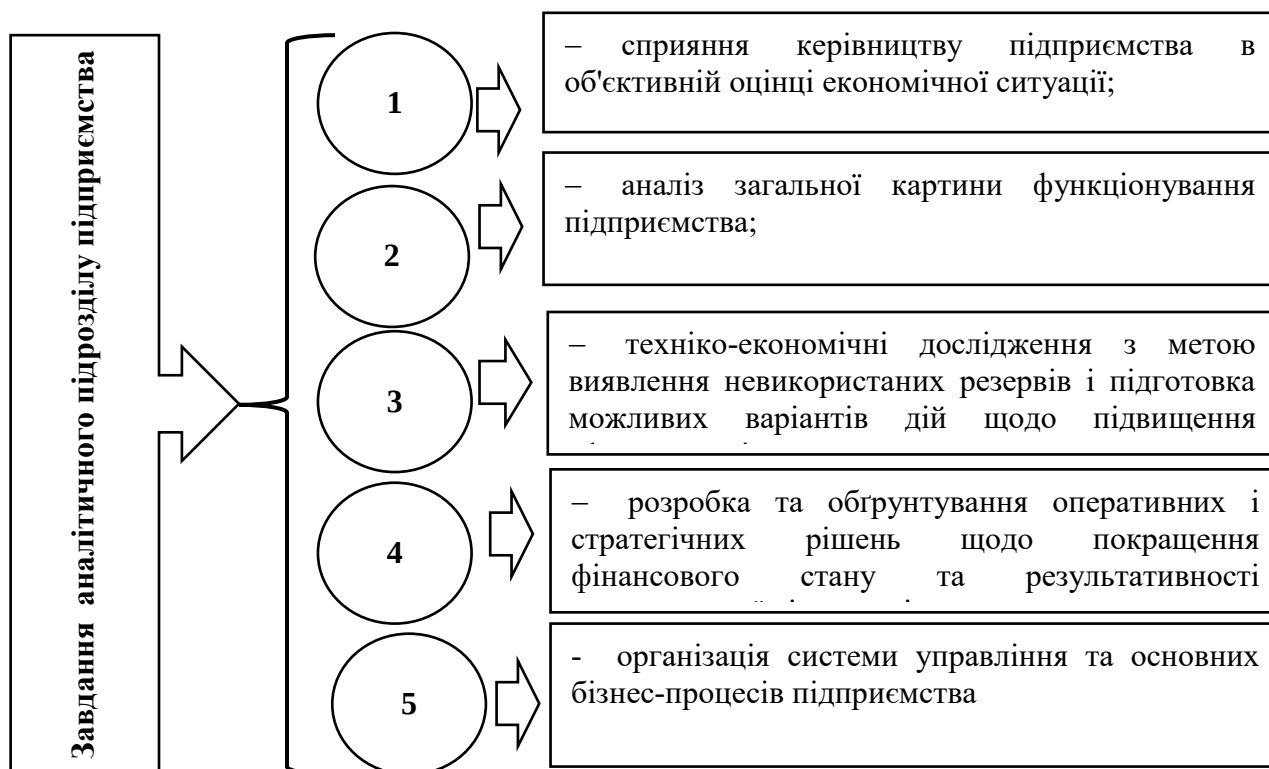

Рис. 1 Основні завдання аналітичного підрозділу

Джерело: сформовано автором за : [3]

Питання організації аналітичної діяльності на підприємстві належать до компетенції його власників (засновників) або уповноваженого органу чи посадової особи, відповідно до регламентуючих документів підприємства. Для забезпечення проведення аналізу господарської діяльності підприємство самостійно обирає форми його організації: у класичному та сучасному розумінні.

За класичним підходом суб'єкт господарювання має обрати форму організації (форму організації праці виконавців аналітичної роботи), а саме централізовану, децентралізовану або змішану.

Для централізованої системи характерним є створення (виокремлення) спеціалізованого структурного підрозділу (відділу), який відповідає за всі функції економічного аналізу. Характерною перевагою для децентралізованої системи є максимальна наближеність до управлінського процесу, що є

сприятливою передумовою для підвищення ефективності здійснюваної аналітичної роботи, а також можливістю застосування персональних комп'ютерів. У такій системі не створюють спеціалізованого відділу, натомість аналітичні роботи розподіляються в існуючій організаційній системі управління підприємством. Змішана форма організації аналізу полягає у поєднанні централізованої та децентралізованої форм [4].

Вибір форми організації аналітичної діяльності залежить від розміру та галузевої специфіки діяльності, потреб і можливостей підприємства. Це, так зване, перше поняття форми аналітичної діяльності. Друге поняття форм організації аналітичної діяльності виникло у результаті переходу бухгалтерського обліку України на міжнародні стандарти та прийняття нового національного облікового законодавства.

Рис. 2 Два поняття форми організації аналітичної діяльності

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Наведені у ньому форми організації обліку, зокрема і аналітичної складової, представляють собою не що інше як централізовану форму організації аналітичної роботи, оскільки у кожному випадку (чи то введення до штату підприємства посади аналітика, чи то створення аналітичної служби; чи користування послугами спеціаліста-експерта - фізичної особи, зареєстрованої як суб'єкт підприємницької діяльності; чи то договір зі спеціалізованою економічною або аудиторською фірмою; чи здійснення аналізу власником або керівником підприємства) - в усіх випадках без винятку інформація і збирається, і реєструється, й узагальнюється в одному центрі. Де б цей центр опрацювання

інформації не був розташований, ким би не проводився аналіз, хто б не очолював такий центр, результат один - це завжди централізоване місце збору, обробки та систематизації інформації з метою надання її користувачам. Якщо ж аналітична служба розосереджена на великій території (наприклад, агрохолдинги, які мають філії на території цілої країни), то сюди усі перераховані форми організації обліково-аналітичної роботи, що визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», не відносяться, оскільки це вже децентралізована або змішана форма організації обліку [4]. Від форм організації аналізу слід відрізняти, з одного боку, форму аналізу, а з іншого - типи аналітичного апарату. Це пов'язано з тим, що ці поняття нерідко ототожнюються. Чотири форми (варіанти) організації аналізу потребують певного оформлення відносин і, відповідно, різного облікового супроводу формування витрат на утримання аналітичної служби (рис. 3).

Рис. 3 Форми організації аналізу

Джерело: сформовано автором

Ми поділяємо думку Мулик Т.О. та Федоришиної Л.І., які стверджують, що організаційні питання можуть вирішуватися по-різному залежно від того, чи стосуються вони проведення аналітичних робіт працівниками підприємства для власних потреб колективу, чи пов'язані з вивченням діяльності підприємства сторонніми контролюючими установами. Це може обумовлювати зміни не тільки об'єктів, термінів і виконавців, а й змісту програми та використовуваної інформації [2].

Найчастіше підприємства для проведення поточного аналізу фінансово-господарської діяльності використовують «модифікований» перший варіант-

залучають фахівців облікової служби, шляхом розширення їх посадових обов'язків та додаткової оплати за їх виконання. Якщо необхідність аналізу (економічної оцінки) обумовлена складними питаннями вартісної оцінки майна, його ефективності застосування, оцінки рівня управління, тощо – як правило, застосовують другий, або ж третій варіант та користуються послугами фахівця-підприємця чи спеціалізованої фірми. За умови проведення аналітичної роботи власними ресурсами підприємства, як правило, загальне керівництво аналітичною роботою на підприємстві може здійснювати заступник директора з економічної роботи (головний економіст). Безпосередньо цю роботу може очолювати керівник планового відділу або головний бухгалтер чи його заступник. Виконавцями аналізу на підприємстві є економісти, плановики, бухгалтери, а також працівники інших професій, які мають відповідний досвід і схильність до аналітичних досліджень. На нашу думку, володіючи економічною самостійністю й повністю відповідаючи за результати своєї діяльності, підприємство повинно сформувати таку систему ведення аналітичної роботи, яка б забезпечувала високу ефективність його діяльності, конкурентоспроможність, стійкість та результативність у ринковому середовищі

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновки:

1. Ведення аналітичної роботи - справа досить трудомістка і складна, потребує певного рівня знань та досвіду, значних витрат часу.
2. Вважаємо, що форма організації економічного аналізу – це організація праці виконавців - аналітиків, які здійснюють аналітичну роботу, а форма організації проведення економічного аналізу - це організація комплексу аналітичних процедур (методів і методик) та чітко визначена послідовність їх здійснення.

Список використаних джерел:

1. Мулик Т.О. Організаційно-методичні аспекти діяльності аналітичної служби підприємства. *Ефективна економіка*. № 8. 2020. URL:http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/74.pdf (дата звернення 11.04.2025 р.)
2. Мулик Т.О., Федоришина Л.І. Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах: навч. посібник. Вінниця.: ВНАУ, 2020. 235 с.
3. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.
4. Ковальчук Т. М. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. Ч.: ЧНУ, 2011. 544с
5. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2000. 263 с.

Крістіна КАНЕВСЬКА,*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема забезпечення достовірності обліку грошових коштів на підприємстві в умовах динамічного розвитку фінансових технологій. Автор акцентує увагу на необхідності дотримання принципів обачності, повноти та своєчасності у фінансовій звітності. Незважаючи на наявність нормативної бази, підприємства часто стикаються з практичними труднощами в обліку грошових операцій, що зумовлено складністю сучасних фінансових інструментів. У роботі підкреслено важливість впровадження автоматизованих систем обліку, які забезпечують точність, оперативність і аналітичну глибину даних, а також сприяють мінімізації людських помилок і підвищенню рівня безпеки інформації. Зазначено, що регулярний контроль банківських операцій та використання інформаційних технологій у внутрішньому контролі є ключовими факторами підвищення ефективності фінансового управління підприємством.

Abstract. The article considers the current problem of ensuring the reliability of cash accounting at the enterprise in the conditions of dynamic development of financial technologies. The author emphasizes the need to adhere to the principles of prudence, completeness and timeliness in financial reporting. Despite the presence of a regulatory framework, enterprises often face practical difficulties in accounting for cash transactions, which is due to the complexity of modern financial instruments. The work emphasizes the importance of implementing automated accounting systems that ensure accuracy, efficiency and analytical depth of data, as well as contribute to minimizing human errors and increasing the level of information security. It is noted that regular control of banking transactions and the use of information technologies in internal control are key factors in increasing the efficiency of financial management of the enterprise.

Вступ. Основою ефективного функціонування сучасного підприємства є безперервний періодичний рух грошових коштів. Як показує практика, перед господарюючими суб'єктами постійно виникають проблеми щодо організації контролю над поновленням та подальшим збереженням динаміки циклів усієї діяльності підприємства [1].

Грошові кошти є найбільш ліквідними активами та обмеженими

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

ресурсами, і успіх діяльності підприємства багато в чому визначається здатністю їх раціонально розподіляти і використовувати, саме тому організація їх обліку є досить важливим питанням під час контролю операцій із ними. Важливе значення достовірної інформації про стан руху грошових коштів на поточних рахунках у банках зумовлюється необхідністю надання користувачам повної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства та результати його діяльності для прийняття управлінських рішень [1].

Виклад основного матеріалу. Запровадження системи контролю за грошовими коштами на підприємствах сприятиме істотному підвищенню ефективності управління всіма аспектами їхньої діяльності. Рекомендується впроваджувати практику складання фінансових планів на майбутній рік, які охоплюватимуть прогнозовані надходження коштів від основної діяльності, а також деталізовані витрати за окремими статтями. Крім того, доцільним є щомісячне формування звіту про фактичний рух грошових коштів за минулий період з подальшим порівнянням отриманих результатів із запланованими показниками. Такий підхід дозволить забезпечити оперативний моніторинг руху коштів та своєчасне виявлення відхилень, що позитивно вплине на загальну фінансову дисципліну підприємства.

Важливим етапом у системі управління грошовими коштами є їх правильне та своєчасне відображення у фінансовій звітності підприємства. Саме звітність забезпечує внутрішніх і зовнішніх користувачів повною інформацією про рух коштів, фінансовий стан і результати діяльності підприємства. Особливе значення у цьому контексті має звіт про рух грошових коштів, який є невід'ємною частиною фінансової звітності та дозволяє проаналізувати джерела надходжень і напрямки використання фінансових ресурсів.

З метою забезпечення достовірності даних у звітності, підприємству слід дотримуватись принципів обачності, повноти та своєчасності під час ведення обліку грошових операцій. Це дозволить не лише ефективно управляти фінансовими потоками, але й відповідати вимогам контролюючих органів та партнерів.

Основним інформаційним джерелом щодо руху грошових коштів та їх еквівалентів є форма № 3 фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів». Цей звіт є одним із найскладніших у всій фінансовій звітності підприємства. «Звіт про рух грошових коштів» надає інформацію про операційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства, а також дає можливість оцінити ситуацію, пов'язану з надходженням та витрачанням грошових коштів, та визначити потреби підприємства щодо використання цих коштів. Тобто форма звітності є багатосторонньою, що суттєво ускладнює процес його заповнення [1].

Незважаючи на нормативне регулювання та важливість достовірного обліку грошових коштів, на практиці підприємства часто стикаються з низкою проблем (таблиця 1) при їх відображенні у звітності.

Таким чином, виокремлено такі проблемні аспекти формування інформації про рух грошових коштів у фінансовій звітності:

- наявність двох методів складання Звіту про рух грошових коштів

породжує суперечки, а саме: відсутність повної картини про рух грошових коштів за основними статтями надходжень і виплат грошових коштів (за використання прямого методу) та про причини відхилення чистого грошового потоку від чистого прибутку (за використання непрямого методу);

Таблиця 1

Проблемні аспекти відображення у звітності грошових коштів

Виокремлення проблемних аспектів	Пояснення та складності при різних шляхах їх вирішення
Наявність двох методів складання Звіту про рух грошових коштів	Наявність додаткових статей у звіті про рух грошових коштів, що ускладнює процес складання додаткових статті
	Відсутність повної картини про рух грошових коштів за основними статтями надходжень і виплат грошових коштів (за використання прямого методу) та про причини відхилення чистого грошового потоку від чистого прибутку (за використання непрямого методу)
Відсутність окремої стандартизації (стандарту), що регулює формування інформації про операції щодо руху грошових коштів на підприємствах	Складання обох форм є трудомістким процесом.
	Впровадження такої форми потребує внесення змін на законодавчому рівні.
Недостатня аналітичність Звіту про рух грошових коштів для використання даних звіту в процесі прийняття управлінських рішень	Формування уніфікованої форми потребує заміни програмного забезпечення бухгалтерських програм.
	Трудомісткість розроблення такого підходу до формування стандарту, який регулюватиме звітність про рух грошових коштів, що не суперечитиме чинним стандартам і стандартам МСБО.
Впровадження нового стандарту приведе до підвищення правильності відображення грошових коштів у фінансовій звітності, але може й ускладнити роботу бухгалтерського апарату через необхідність швидко адаптуватися до змін у законодавстві.	Впровадження нового стандарту приведе до підвищення правильності відображення грошових коштів у фінансовій звітності, але може й ускладнити роботу бухгалтерського апарату через необхідність швидко адаптуватися до змін у законодавстві.
	У разі введення змін – необхідність комплексного вдосконалення всіх форм звітності, оскільки вони є взаємопов'язаними.
Звітність стане більш прозорою та інформативною для користувачів, але може ускладнити процес збору та формування інформаційних потоків про грошові кошти у звітності.	Звітність стане більш прозорою та інформативною для користувачів, але може ускладнити процес збору та формування інформаційних потоків про грошові кошти у звітності.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

– відсутність окремої стандартизації відображення в обліку операцій з грошовими коштами. Впровадження нового стандарту приведе до підвищення правильності та аналітичності відображення грошових коштів у фінансовій звітності;

– недостатня аналітичність Звіту про рух грошових коштів для використання даних звіту в процесі прийняття управлінських рішень.

Незважаючи на наявність усталеної нормативної бази щодо обліку грошових коштів в Україні, стрімкий розвиток фінансових технологій і ринку в цілому створює нові виклики для підприємств. Сучасні фінансові операції часто

мають складну структуру, що не завжди повною мірою враховується чинними правилами бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим виникає потреба в постійному оновленні облікових процедур, адаптації звітності до нових форм господарських операцій, а також в удосконаленні інформаційної інфраструктури підприємств. Особливої ваги набуває впровадження автоматизованих систем обліку, які здатні забезпечити оперативність, точність і аналітичну глибину облікових даних [3].

Таблиця 2

Аналіз проблем та рішень у сфері обліку грошових коштів

Аспект обліку грошових коштів	Проблема/Виклик	Рекомендоване рішення
Нормативна база	Відставання від реалій цифрових фінансових операцій	Періодичне оновлення П(С)БО, гармонізація з МСФЗ
Відображення нових типів операцій	Складність обліку онлайн-платежів, криптовалют, fintech-сервісів	Введення додаткових аналітичних рахунків
Технічна інфраструктура обліку	Відсутність автоматизованих систем або їх застарілість	Впровадження сучасних ERP-систем
Доступ до аналітичної інформації	Затримка у формуванні даних, обмеження в деталізації	Автоматичні дашборди та інтегровані звіти
Якість управлінських рішень	Недостатня точність фінансових прогнозів	Аналітична обробка грошових потоків, побудова моделей

Джерело: сформовано автором

Особливої уваги заслуговує те, що облікові процедури мають бути вдосконалені, щоб відповідати сучасним вимогам і стандартам. Автоматизація облікових процесів дозволить мінімізувати ймовірність людських помилок і забезпечить оперативний доступ до інформації. Впровадження спеціалізованого програмного забезпечення для обліку і управління фінансовими операціями зможе автоматизувати обробку банківських операцій, інтегрувати облікові системи з банківськими рахунками та забезпечити миттєвий обмін даними [4].

Крім того, важливим елементом поліпшення облікового забезпечення є контроль за точністю банківських виписок і правильністю платіжних документів. Регулярний моніторинг банківських операцій дозволить своєчасно виявляти і коригувати помилки, забезпечуючи відповідність між банківськими даними та обліковою інформацією підприємства [5].

У свою чергу, використання інформаційних технологій у внутрішньому контролі грошових коштів сприяє підвищенню безпеки, оскільки сучасні системи містять інструменти для запобігання несанкціонованому доступу та забезпечення конфіденційності фінансових даних. Це особливо актуально в сучасних умовах цифровізації, коли підприємства стають вразливими до мережових загроз. Автоматизовані системи при цьому дозволяють налаштувати багаторівневу авторизацію, що обмежує доступ до конфіденційних аналітичних даних лише для уповноважених осіб і знижує ризик втрати фінансової

інформації. Сучасні ІТ-рішення дозволяють здійснювати постійний моніторинг фінансових операцій у реальному часі, оперативно виявляти порушення та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Інтелектуальні системи аналітики підвищують точність звітності, а багаторівневий захист гарантує безпеку даних. Таким чином, впровадження ІТ у внутрішній контроль стає ключовим чинником фінансової стабільності підприємства.

Таким чином, використання сучасних інформаційних технологій у процесі внутрішнього контролю грошових коштів забезпечує підприємству більш ефективне управління його фінансовими ресурсами, дозволяє підвищити точність, швидкість і безпеку облікових операцій завдяки оптимізації внутрішніх процесів і підвищенню прозорості фінансових операцій.

Висновки. Діяльність кожного підприємства безпосередньо залежить від ефективної організації обліку та контролю грошових коштів, адже саме ці операції лежать в основі фінансової діяльності. Проблеми, що виникають у процесі обліку та контролю грошових потоків, є актуальними для всіх підприємств, оскільки достовірність, оперативність і безпека облікових даних визначають фінансову стабільність і надійність компанії. У сучасних умовах цифровізації та швидких змін у фінансовому середовищі ефективне управління грошовими коштами потребує не лише дотримання чинної нормативної бази, а й постійного вдосконалення облікових процедур. Застосування принципів обачності, повноти та своєчасності забезпечує прозорість звітності, а впровадження сучасних програмних рішень — підвищує точність, швидкість обробки та безпеку інформації. Регулярний аналіз ефективності обліку, контроль банківських операцій, багаторівнева авторизація, інтеграція з банківськими сервісами та навчання персоналу є ключовими кроками до мінімізації ризиків і покращення управління фінансами. Інвестування в розвиток системи обліку є стратегічною основою для стабільного зростання, конкурентоспроможності та процвітання сучасного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гнатенко Є.П., Гикава А.О. Проблеми обліку грошових коштів на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 5 С. 421–424.
2. Макарович В.К., Фортуненко К.О. Грошові кошти : проблемні аспекти відображення у звітності. *Економіка та суспільство*. 2018. С. 966-971. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-134>
3. Степаненко О. І. Грошові кошти в системі бухгалтерського обліку підприємства. *Regional economics and management*. 2021. Вип. №1(31). С. 91-98.
4. Іпатов М., Артюх О., Облік грошових коштів: проблемні аспекти внутрішнього контролю. *Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (16 травня 2024 р.)* С. 58-60
5. Меліхова Т.О., Ярашикли Ю.С. Удосконалення методичних підходів до контролю касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 17–23. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.2.17](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.2.17)

Анастасія КОШЕЛЬ,*
студентка 1-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АКТИВНО-ПАСИВНІ РАХУНКИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ.

***Анотація.** У статті розглядається сутність, класифікація та особливості ведення активно-пасивних рахунків у бухгалтерському обліку. Визначено їхню роль у відображенні фінансового стану підприємства та розкрито механізм їх функціонування. Наведено приклади активно-пасивних рахунків, що використовуються на практиці, та проаналізовано їх вплив на фінансову звітність. Окрему увагу приділено значенню таких рахунків для точного обліку розрахунків із постачальниками, покупцями та засновниками. Матеріали статті можуть бути корисні для бухгалтерів, фінансових аналітиків та студентів економічних спеціальностей.*

***Abstract.** The article examines the essence, classification and features of maintaining active-passive accounts in accounting. Their role in reflecting the financial condition of the enterprise is determined and the mechanics of their functioning is revealed. Examples of active-passive accounts used in practice are given, and their impact on financial reporting is analyzed. Special attention is paid to the importance of such accounts for accurate accounting of settlements with suppliers, buyers and founders. The materials of the article may be useful for accountants, financial analyst and students of economic specialties.*

Вступ. Бухгалтерський облік є основою для ефективного управління фінансами підприємства, а одним із його ключових елементів є система рахунків. Серед різноманіття бухгалтерських рахунків особливе місце займають активно-пасивні рахунки, які поєднують в собі ознаки як активних, так і пасивних рахунків. Вони відіграють важливу роль у відображенні фінансового стану підприємства, оскільки можуть мати як дебетове, так і кредитове сальдо залежно від характеру господарських операцій. Розуміння механізму функціонування активно-пасивних рахунків є необхідним для точного ведення бухгалтерського обліку та складання достовірної фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Активно-пасивні рахунки – це рахунки бухгалтерського обліку, які можуть мати як дебетове, так і кредитове сальдо залежно від характеру господарських операцій. Вони відображають взаємозв'язок між активами та зобов'язаннями підприємства, а їх використання дозволяє вести облік розрахункових операцій більш точно та систематизовано. Основна особливість, таких рахунків полягає в тому, що вони можуть змінювати

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту – Тетяна МУЛИК

своє значення в процесі облікових операцій з дебетової частини в кредитову та навпаки.

Сальдо активно-пасивного рахунку, що має здатність перетворюватися в кредитове або дебетове, одні автори, називають поперечним [1], інші – одностороннім [2, с. 72], результативним [7, с. 28], «плаваючим» [6]. Відомо, що двостороннє сальдо активно-пасивних розрахункових рахунків не може бути згорнуто, тобто, не можна віднімати з більшого залишку менший [1]. В іншому випадку, згорнуте сальдо (згорнутий залишок) дасть спотворене уявлення про реальний стан розрахунків на підприємстві.

Активно-пасивні рахунки поєднують в собі ознаки активних і пасивних рахунків, що потребує спеціального підходу до аналітичного та синтетичного обліку.

Активно-пасивні рахунки можна поділити на три основні групи:

1) Розрахункові-використовуються для обліку взаєморозрахунків із контрагентами(рахунки 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками“, 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками“).

2) Регулюючі – коригують оцінку активів або пасивів (рахунки 44”Нерозділений прибуток(непокритий збиток)“, 42 ” Додатковий капітал”).

3) Фонди та резерви- забезпечують облік фінансових ресурсів (рахунок 48”Цільове фінансування і цільові надходження”).

Активно-пасивні рахунки складають для обліку прибутків і збитків та інших рахунків для відображення операцій за розрахунками – виявлення фінансових результатів роботи підприємств і організацій. У дебеті активно-пасивних рахунків записують вартість наданих послуг, реалізації товарно-матеріальних цінностей, продукції, суми грошових переказів з оплати послуг і цінностей; у кредиті – вартість одержаних послуг, цінностей, продукції, гроші, що надійшли за відпущені цінності тощо.

Механізм функціонування активно-пасивних рахунків наступний. На відмінну від суто активних або пасивних рахунків, активно-пасивні рахунки можуть змінювати своє сальдо залежно від типу операцій. Наприклад: Якщо підприємство отримало передоплату від покупця, вона обліковується за кредитом рахунку 36 « Розрахунки з покупцями та замовниками». Якщо підприємство надавало послуги в борг, ця ж сума буде відображена за дебетом рахунку 36. Таким чином, сальдо на таких рахунках змінюється в залежності від того, яка операція була здійснена.

Активно-пасивними є рахунки, використовуються в переважних випадках для обліку розрахунків. На них ведуть облік розрахунків як з дебіторами, так і з кредиторами. Вони розташовані в третьому та шостому класі Плану рахунків.

В третьому класі до таких рахунків належать: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами», в розрізі їх субрахунків.

Розглянемо ситуацію коли сальдо не перетікає на іншу сторону або зводиться до нуля.

На початок звітного періоду у підприємства рахується дебіторська

заборгованість покупця на суму 6 300 грн. У варіанті А покупець перераховує підприємству усю суму заборгованості. У варіанті Б – лише її частину у сумі 4 200 грн. Відобразимо дані операції в розрізі рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

А) Заборгованість погашена повністю

Д-т.	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»				К-т.
№ операції	Коресп. рахунок	Сума	№ операції	Коресп. рахунок	Сума
СП		6 300			
			1	31	6 300
СК		0			

Б) Заборгованість погашена частково

Д-т.	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»				К-т.
№ операції	Коресп. рахунок	Сума	№ операції	Коресп. рахунок	Сума
СП		6 300			
			1	31	4 200
СК		2 100			

Проте, бувають випадки, коли кінцевий залишок по рахунку в порівнянні з початковим переходить з дебету в кредит рахунку.

Наприклад: сальдо початкове по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» дебетове і складає 5 500 грн. За звітний період відбулися наступні операції: покупець повністю погасив заборгованість і вніс авансовий платіж для майбутнього отримання товарів у загальній сумі 9 700.

Відобразимо дані операції в розрізі рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

В) Заборгованість погашена повністю, отримано передоплату

Д-т.	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»				К-т.
№ операції	Коресп. рахунок	Сума	№ операції	Коресп. рахунок	Сума
СП		5 500			
			1	31	9 700
			СК		4 200

Субрахунок 372 – єдиний прямо визнаний активно-пасивним в Інструкції №291. У згаданому нормативно-правовому документі стосовно порядку введення цього субрахунку зазначено: «Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Тоді показники відображаються розгорнуто: дебетове сальдо у складі оборотних активів, кредитове сальдо – в складі зобов'язань балансу підприємства» [5]. Тобто сальдо активно-пасивних рахунків може бути дебетовим, кредитовим, змінюваним (плаваючим, поперечним) або одночасним (розгорнутим). Воно відображається розгорнуто у балансі: – дебет у складі активів, кредит – у складі зобов'язань.

Натомість існують й інші розрахункові рахунки, які в результаті запису на них господарських операцій можуть змінювати своє одностороннє сальдо з кредитового на дебетове й навпаки. Наприклад, субрахунок 683

«Внутрішньогосподарські розрахунки» – в результаті запису на ньому передачі та одержання активів (основних засобів, готової продукції, товарів тощо) від одного підрозділу (філії) іншому, виділеному на окремий баланс; субрахунок 641 «Розрахунки за податками», на якому ведеться облік податку на додану вартість, – у разі відображення за кредитом нарахованих платежів до бюджету, за дебетом – сплати грошового зобов'язання та належних до відшкодування з бюджету сум податку тощо [4].

Звернімо увагу на те, що сьогодні окремі суб'єкти господарювання для обліку авансів не використовують субрахунки 371 «Розрахунки за виданими авансами» та 681 «Розрахунки за авансами одержаними». Попередньо перераховану постачальнику суму такі підприємства записують в дебет субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», отримані від своїх покупців суми попередньої оплати – в кредит субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» [4].

Таким чином, вони намагаються зменшити кількість виконуваних бухгалтером операцій, прискорити зведення даних, складання актів взаємного звіряння розрахунків.

Окрім субрахунків 361 та 631, будову активно-пасивного рахунка можуть мати й інші розрахункові рахунки. Так, Войтенко Т. зазначає, що сальдо може бути і дебетовим і кредитовим за субрахунком 661, окремими субрахунками рахунків 63, 64, 65, 68 [3].

Облік нерозподілених прибутків або непокритих збитків поточного та минулих років, а також використаного в поточному році прибутку підприємства ведуть на рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)». Цей синтетичний рахунок може мати кредитове сальдо, яке показує, що підприємство має нерозподілений прибуток, або дебетове сальдо, що свідчить про наявність у нього непокритих збитків [4].

Цей синтетичний рахунок, будучи активно-пасивним, має три рахунки другого порядку: один пасивний (441 «Прибуток нерозподілений») та два активні (442 «Непокриті збитки», 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»). Унаслідок закриття цих субрахунків, за кредитом рахунку 44 відображається збільшення прибутку від усіх видів діяльності, за дебетом – збитки та використання прибутку, у результаті чого сальдо рахунка може змінюватися. Тут можливі наступні ситуації:

1. Кредитове початкове сальдо рахунку 44 на кінець звітного періоду залишається таким, якщо підприємство продовжує працювати з прибутком або збиток, який виник в результаті його діяльності, не перевищує суму накопиченого нерозподіленого прибутку; зміниться й стане дебетовим у разі, якщо фінансовим результатом діяльності підприємства є збиток, сума якого перевищує суму наявного у нього нерозподіленого прибутку.

2. Дебетове початкове сальдо рахунку 44 на кінець звітного періоду залишиться таким, якщо робота підприємства є збитковою або отриманий прибуток не покриває всієї суми наявних у нього збитків; стає кредитовим у разі, якщо підприємство буде отримувати прибуток, який перевищить суму наявних у

нього непокритих збитків [4]. В правилах виведення залишків в активних і пасивних рахунках зазначено, що «розгорнуте сальдо в активно-пасивному рахунку в звичайному порядку вивести неможливо. Воно визначається за даними аналітичного обліку». У зв'язку з цим, кінцевим сальдо активно-пасивного синтетичного рахунку записують підсумковий кінцевий залишок, який переносять з оборотної відомості, заповненої на базі відкритих до нього аналітичних рахунків. Примітка: приклад синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з підзвітними особами.

Висновки. Активно-пасивні рахунки займають особливе місце у системі бухгалтерського обліку завдяки своїй здатності відображати як активи, так і зобов'язання залежно від характеру господарських операцій. Їх використання забезпечує гнучкість в обліковому процесі, особливо у випадках взаєморозрахунків, внутрішньогосподарських операцій, а також у звітності щодо результатів діяльності підприємства. Однією з ключових особливостей активно-пасивних рахунків є наявність розгорнутого сальдо, що вимагає детального аналітичного обліку та виключає можливість його згортання. Методика перевірки правильності визначення сальдо повинна базуватися на зіставленні даних синтетичного й аналітичного обліку. Такий підхід забезпечує достовірність фінансової інформації та прозорість управлінських рішень. Надалі доцільно удосконалити нормативну базу (зокрема Інструкцію №291), уточнивши класифікацію активно-пасивних рахунків та методику їх відображення у фінансовій звітності.

Список використаних джерел:

1. Бухгалтерський облік : навчальний посібник / В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 388 с.
2. Бухгалтерський облік : навч. посібник / Т.В. Давидюк, О.В. Манойленко, Т.І. Ломаченко, А.В. Резніченко. Харків : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 392 с.
3. Войтенко Т. Де можна показати дебетове сальдо за рахунком зобов'язань? *Податки та бухгалтерський облік*. 2018. №95. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/november/issue-95/article-40927.html>
4. Гресь Н. Л. Активно-пасивні рахунки бухгалтерського обліку: деякі теоретичні та практичні аспекти ведення *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. № 2(6). С. 4-13. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/download/91/82/>
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
6. Турищева Т.Б. Теорія бухгалтерського обліку. 2015. URL: https://stud.com.ua/23795/audit_ta_buhoblik/teoriya_buhgalterskogo_obliku.
7. Щербакова Н. План рахунків на підприємстві. Дніпропетровськ : Баланс-Клуб, 2009. С. 28–33.

Вадим ЛІСОВИЙ*,
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Анотація. У статті ми розглянули тему автоматизації бухгалтерського обліку, що є важливим етапом цифровізації бізнесу та сприяє підвищенню ефективності та точності фінансових операцій. Досліджуються основні переваги автоматизації, такі як зниження витрат часу, підвищення точності обліку, покращення прозорості та безпеки фінансових даних. Окрему увагу приділено проблемам, що виникають при впровадженні автоматизованих систем, зокрема високим початковим витратам, необхідності навчання персоналу та ризикам безпеки даних. У статті також аналізуються основні труднощі, з якими стикаються підприємства на шляху до цифровізації бухгалтерії, і даються рекомендації для ефективного впровадження та адаптації нових технологій. Робота є корисною для підприємств, які планують автоматизувати бухгалтерський облік, а також для фахівців, що займаються цією сферою.

Abstract. The article explores the topic of accounting automation, which is an essential stage of business digitalization and contributes to improving the efficiency and accuracy of financial operations. The main advantages of automation are examined, such as time savings, increased accuracy of accounting, and enhanced transparency and security of financial data. Special attention is given to the challenges that arise when implementing automated systems, particularly high initial costs, the need for staff training, and data security risks. The article also analyzes the primary difficulties that businesses face on the path to accounting digitalization and provides recommendations for the effective implementation and adaptation of new technologies. This work is useful for companies planning to automate their accounting processes and for specialists working in this field.

Вступ. Автоматизація бухгалтерського обліку – невід’ємна складова сьогоденних бізнес-процесів і важливий етап цифровізації, який дає змогу підприємствам збільшити ефективність, зменшити витрати та поліпшити контроль над фінансовими операціями. З розвитком технологій та програмного забезпечення автоматизація бухгалтерії стала доступною для підприємств різних розмірів, від малих підприємств до великих корпорацій. Вона передбачає впровадження спеціалізованих програм, які автоматично виконують обробку фінансових даних, підготовку звітності, обчислення податків та багато інших

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Коваль Любов

операцій, що раніше виконувались вручну. Проте, хоча автоматизація бухгалтерії має багато переваг, вона також породжує певні труднощі, зокрема на етапі впровадження, навчання персоналу та інтеграції з іншими системами. З огляду на це, важливо ретельно проаналізувати як позитивні, так і негативні аспекти цього процесу. У цій роботі розглядаються основні переваги та виклики, що постають на шляху до автоматизації бухгалтерського обліку, а також надаються поради для успішного впровадження та адаптації нових технологій в облікову практику підприємств.

Виклад основного матеріалу. Автоматизація бухгалтерського обліку – невід’ємна складова цифрової трансформації бізнесу та економіки в цілому. В умовах стрімкого розвитку технологій, сучасний бухгалтерський облік вимагає постійного покращення та впровадження сучасних інструментів для забезпечення ефективності та прозорості роботи підприємств. Перехід на автоматизовані системи обліку дає змогу скорочувати витрати, прискорювати та покращувати точність обробки фінансової інформації, а також мінімізувати вплив людського фактору. З іншого боку, цифровізація бухгалтерії, попри свої переваги, викликає чимало проблем, з якими стикаються підприємства на шляху до повної автоматизації.

Таблиця 1

Автоматизація бухгалтерського обліку: переваги та проблеми на шляху до цифровізації

Аспект	Переваги автоматизації	Проблеми цифровізації
Ефективність та швидкість	– Прискорення обробки даних – Миттєве формування звітності	– Складність налаштування систем – Потреба в адаптації персоналу
Точність і мінімізація помилок	– Зменшення людського фактора – Автоматична перевірка і валідація даних	– Високі вимоги до якості вихідних даних – Ризик технічних збоїв
Доступність даних	– Оперативний доступ до фінансової інформації – Централізоване зберігання даних	– Потреба в кібербезпеці – Ризик втрати даних у разі атак або збоїв

Джерело: [2]

Плюси автоматизації бухгалтерського обліку включають: економію часу обробки даних, підвищення точності та надійності, зниження витрат, збільшення прозорості та контрольованості, спрощення підготовки звітності та покращення рівня безпеки. Автоматизація бухгалтерії значно зменшує час, що раніше витрачався на ручне опрацювання фінансових документів, зведення рахунків, підготовку звітів тощо. У системах автоматизації всі ці процеси виконуються за допомогою програмного забезпечення, що значно підвищує швидкість обробки даних та мінімізує ймовірність помилок. Однією з ключових переваг автоматизації бухгалтерії є збільшення точності обробки інформації. Автоматизовані системи, як правило, забезпечують високу точність на кожному етапі обліку, знижуючи вплив людського фактору, який є основною причиною

помилки в ручному обліку. Завдяки автоматичним перевіркам та вбудованим алгоритмам, система виявляє невідповідності в документах та сповіщає бухгалтера про помилки. Використання автоматизованих систем обліку дозволяє зменшити витрати на обробку документації та адміністративний персонал. Це особливо важливо для малих та середніх підприємств, де кожен використаний ресурс має значення.

Окрім того, автоматизація дозволяє значно знизити ризик штрафів за несвоєчасно подану або неточну звітність, що є важливим аспектом для підприємств у сфері оподаткування. Автоматизація бухгалтерського обліку сприяє створенню централізованих баз даних, що дозволяють зберігати фінансову інформацію в одному місці. Це забезпечує зручний доступ до всіх необхідних документів та звітів, полегшуючи контроль над витратами та доходами підприємства. Інтеграція з іншими системами дає змогу автоматично передавати дані для аналізу, що забезпечує оперативний контроль фінансів. Однією з основних задач бухгалтерії є підготовка різних звітів, як для внутрішнього користування, так і для державних органів. Автоматизовані системи дозволяють без помилок та зайвих зусиль формувати різні звіти, як на регулярній основі, так і за вимогою. Це не лише зменшує навантаження на бухгалтерів, але й гарантує своєчасне виконання всіх зобов'язань перед державою та іншими контрагентами. Цифрові системи обліку надають можливість здійснювати багаторівневий контроль доступу до фінансових даних, підвищуючи рівень безпеки. Тільки уповноважені особи можуть отримати доступ до конфіденційної інформації, а всі операції реєструються та фіксуються в системі, що забезпечує можливість аудиту в будь-який момент. Проте, на шляху до автоматизації бухгалтерії виникають певні труднощі. Серед основних з них варто виділити: високі витрати на впровадження, складність у виборі програмного забезпечення, ризики безпеки та захисту даних, проблеми з адаптацією персоналу, дефіцит кваліфікованих фахівців, проблеми сумісності систем та постійна зміна законодавства.

Перехід на автоматизовану систему обліку потребує значних фінансових вкладень. Вартість програмного забезпечення, навчання персоналу, інтеграція нових систем з існуючими та модернізація інфраструктури – все це вимагає інвестицій, які не завжди доступні малим та середнім підприємствам. У деяких випадках витрати на впровадження можуть бути значними, особливо, якщо підприємство має складну структуру. На ринку представлено величезну кількість програмних продуктів для автоматизації бухгалтерії, і вибір найбільш підходящої системи може бути серйозною проблемою для підприємств. Кожен продукт має свої особливості, варіанти ліцензування, функціональні можливості, а також різний рівень технічної підтримки. Вибір неправильної програми може призвести до збоїв в роботі або навіть до фінансових втрат через недоцільні функції або відсутність необхідних інструментів. Перехід на автоматизовані системи бухгалтерського обліку призводить до концентрації всіх фінансових даних в цифровому форматі. Це створює нові ризики, пов'язані з можливими хакерськими атаками, витоками даних або несанкціонованим доступом до

інформації. Для забезпечення безпеки та конфіденційності інформації необхідно регулярно оновлювати програмне забезпечення, використовувати надійні системи шифрування та контролю доступу. Не всі співробітники готові до змін, і процес переходу на автоматизовані системи може викликати спротив серед працівників, особливо тих, хто звик до традиційного методу ведення обліку. Навчання персоналу роботі з новими технологіями вимагає часу та зусиль. Крім того, люди можуть бути не готовими до сприйняття нових інструментів або навіть до змін в організаційній структурі, що може призвести до зниження ефективності на початкових етапах.

Для успішної реалізації автоматизації бухгалтерського обліку потрібні кваліфіковані фахівці, які можуть не лише налаштувати систему, але й здійснювати її супровід, адаптацію до потреб підприємства, а також забезпечити належну безпеку даних. На ринку часто спостерігається дефіцит таких фахівців, що ускладнює процес цифровізації, особливо для малих та середніх підприємств. Багато компаній вже використовують різноманітні програмні продукти для управління різними аспектами бізнесу (наприклад, CRM-системи, ERP-системи, програми для управління складом тощо). Під час впровадження автоматизації бухгалтерії важливо забезпечити сумісність з іншими використовуваними програмами. Якщо цього не зробити, підприємства можуть зіткнутися з проблемами при інтеграції даних, що призведе до додаткових витрат та зниження ефективності. Законодавчі вимоги в галузі бухгалтерського обліку та оподаткування часто змінюються, що вимагає постійного оновлення програмного забезпечення для відповідності новим нормам. Це створює додаткові витрати для підприємств, оскільки вони повинні слідкувати за змінами в законодавстві та своєчасно оновлювати свої системи обліку, що може бути особливо складним для малих компаній.

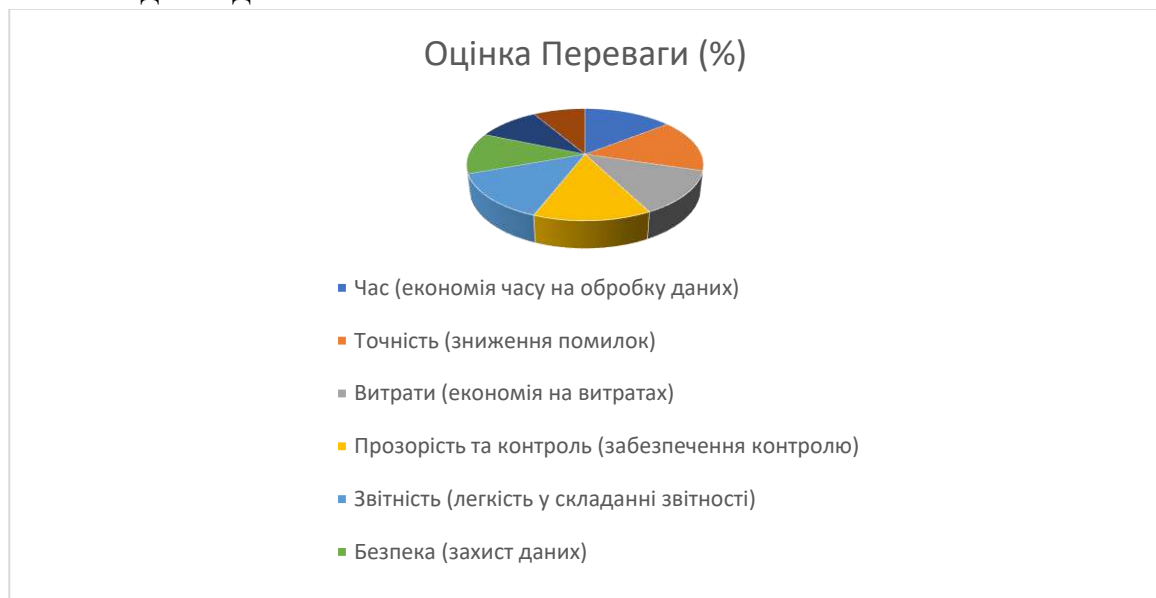

Рис. 1 Переваги і проблеми автоматизації бухгалтерського обліку
Джерело:[3]

З огляду на постійний прогрес технологій, можна передбачити подальший розвиток автоматизації бухгалтерії. Ось деякі з ключових напрямків: впровадження технологій штучного інтелекту та машинного навчання для

покращення процесів автоматизації, інтеграція бухгалтерії з іншими бізнес-системами для створення єдиної цифрової екосистеми, використання технології блокчейн для забезпечення безпеки фінансових транзакцій та автоматичне складання податкової звітності, що значно спростить процес звітування.

Висновок. Автоматизація бухгалтерського обліку суттєво збільшує продуктивність бізнес-операцій, мінімізуючи часові затрати, підвищуючи точність ведення обліку та надаючи прозорість фінансовим транзакціям. Це дає змогу зменшити кількість помилок, забезпечити коректне формування звітності та посилити контроль над фінансами. Завдяки автоматизованим системам знижуються витрати на обробку документації та покращується захист інформації. Водночас, існують і складнощі, наприклад, значні витрати на впровадження, потреба у навчанні співробітників та необхідність у фахівцях відповідної кваліфікації. Окрім того, постійні зміни в законодавстві та загрози безпеки даних додають складнощів. Не дивлячись на ці труднощі, переваги автоматизації значно переважають проблеми. Для успішної реалізації важливо ретельно спланувати процес та забезпечити технічну підтримку. Автоматизація бухгалтерії є стратегічним рішенням, що може значно покращити ефективність підприємства в умовах сучасного бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Герасименко О. С. Автоматизація бухгалтерського обліку в умовах цифрової трансформації. Київ : Університет економіки та права, 2020. 235 с.
2. Сидоренко І. М. Моделі автоматизації бухгалтерії в підприємствах малого та середнього бізнесу. Харків : ХНЕУ, 2019. 185 с.
3. Петренко В. А., Коваль Л. І. Цифровізація бухгалтерії: переваги та виклики на шляху до автоматизації. *Вісник економічних наук*, 2021. № 3 (44). С. 23–30.
4. Мельник О. О. Автоматизовані системи бухгалтерського обліку в Україні. Львів : ЛДУЕУ, 2018. 210 с.
5. Власенко С. Ю. Інноваційні підходи до автоматизації бухгалтерських процесів на підприємствах. *Вісник бухгалтерії*, 2022. № 2 (13). С. 12–19.
6. Becker R., Hollenbach S. Accounting Information Systems: A Practical Guide to Implementation. Springer, 2017. 318 p.
7. Laudon K. C., Laudon J. P. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. Pearson, 2020. 624 p.
8. Seniv B., Babii S., Nianko L. Сучасні підходи щодо банківського обслуговування із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. *Економічний аналіз*. V. 32. п. 4. Р. 144-151. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5111/6565657179>

Вікторія МАКСИМЕНКО*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Аннотація. У статті висвітлюється значення обліку трудових відносин як важливого інструменту ефективного управління персоналом. Аналізуються ключові виклики сучасного обліку, серед яких – захист даних, інтеграція різних інформаційних систем та необхідність безперервного навчання персоналу. Окремий акцент зроблено на застосуванні сучасних технологічних рішень, що сприяють автоматизації рутинних завдань і підвищенню швидкості прийняття управлінських рішень.

Annotation. The article highlights the importance of labor relations accounting as a key tool for effective personnel management. The article analyzes the key challenges of modern labor accounting, such as data security, integration of various information systems, and the need for continuous employee training. Special emphasis is placed on the implementation of modern technological solutions that facilitate the automation of routine tasks and enhance the speed of managerial decision-making.

Вступ. У сучасних умовах ринок праці характеризується високою динамічністю та частими змінами як у законодавстві, так і в організаційних процесах. Ефективне управління персоналом стає однією з ключових складових успішного розвитку будь-якої компанії, що обумовлює необхідність впровадження сучасних систем обліку трудових відносин. Такий облік не лише гарантує дотримання вимог законодавства, а й дозволяє систематизувати інформацію про співробітників, оптимізувати робочі процеси та сприяти створенню прозорих і взаємовигідних відносин між роботодавцем і працівниками.

Теоретичні, методологічні та економіко-організаційні аспекти обліку і аналізу розрахунків із працівниками завжди були об'єктом наукових досліджень як українських, так і зарубіжних економістів. Цими питаннями займалися такі вчені, як Бурковська А. В., Голова С. Ф., Барсученко А. С., Базалійська Н. П., Бутинець Ф. Ф., Васюренко Л. В., Ільїн В. Ю., Марчук Є. В., Олійник О. В. та багато інших. Серед дослідників, які працювали в цій галузі, варто відзначити науковців ВНАУ, таких як Федоришина Л. І., Мулик Т. О., Томчук О. Ф., Машевська А. А.

* Науковий керівник: PhD., стар. викладач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Людмила ДРИМАНОВА

Виклад основного матеріалу. Облік трудових відносин є надзвичайно важливим аспектом управління персоналом в будь-якій організації. Він забезпечує систематизацію інформації про співробітників, дозволяє стежити за виконанням трудових зобов'язань, сприяє дотриманню законодавства та створенню прозорих відносин між роботодавцем і працівником.

Облік праці і заробітної плати по праву займає одне з центральних місць у системі бухгалтерського обліку на будь-якому підприємстві. Праця є найважливішим елементом витрат виробництва та обігу. Заробітна плата – основне джерело доходу робітників і службовців, з її допомогою здійснюється контроль за мірою праці і споживання; вона використовується як найважливіший економічний важіль управління економікою [2, с. 153].

Відповідно до законодавства України форми, системи і розміри оплати праці встановлюються підприємствами самостійно у колективному договорі. Правильний бухгалтерський облік розрахунків з оплати праці сприяє підвищенню трудової дисципліни, мобілізує робітників на якісне виконання робіт і пошук резервів підвищення ефективності діяльності підприємства [1, с.127]. Фіксація та управління трудовими відносинами відіграють ключову роль у системі кадрового менеджменту будь-якої організації. Ведення обліку персоналу передбачає вирішення низки важливих завдань (рис. 1).

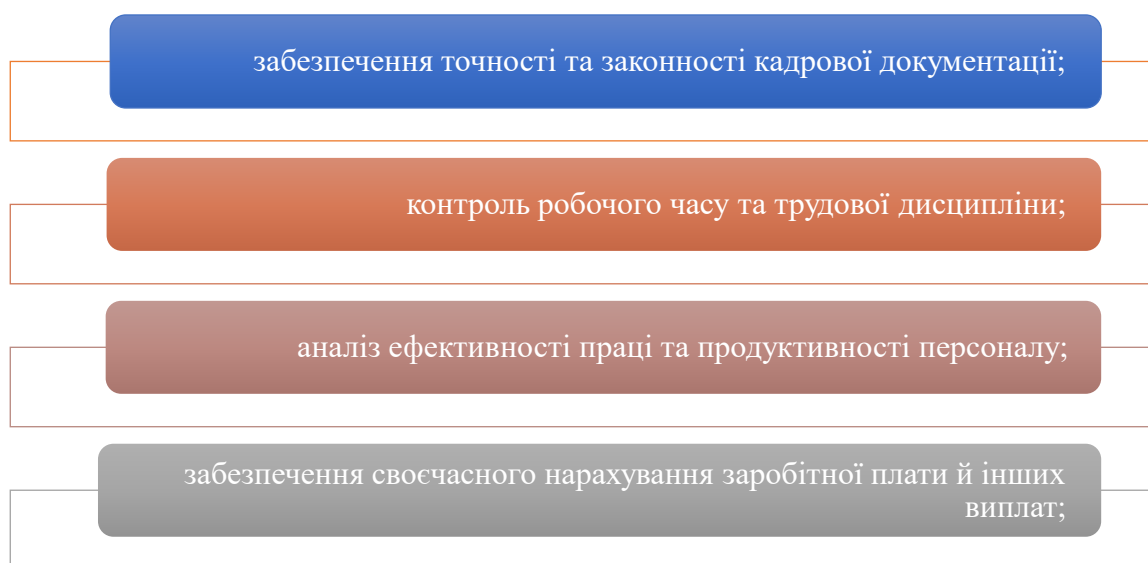

Рис 1. Основні завдання обліку трудових відносин

Джерело: Сформовано автором [9]

Первинний облік розрахунків з оплати праці відіграє ключову роль у фінансовому управлінні підприємством. Він забезпечує систематизацію та контроль усіх фінансових витрат, пов'язаних із виплатою заробітної плати, а також створює основу для їх аналізу з метою оцінки ефективності використання коштів. Завдяки правильній організації облікового процесу підприємство може вчасно виявляти відхилення у витратах, запобігати необґрунтованим фінансовим втратам і впроваджувати заходи для їх оптимізації.

Крім того, якісний облік оплати праці сприяє підвищенню прозорості фінансової діяльності підприємства, що є важливим фактором для залучення інвесторів та партнерів. Він також відіграє значну роль у розробці стратегії мотивації персоналу, оскільки дозволяє оцінити рівень відповідності заробітної плати продуктивності праці та результатам діяльності працівників.

Таким чином, глибоке вивчення та аналіз первинного обліку розрахунків з оплати праці не лише допомагає підприємству ефективно розподіляти ресурси, але й сприяє підвищенню його конкурентоспроможності та стійкості на ринку.

В сучасних умовах цифрової трансформації підприємства активно впроваджують електронні системи обліку, що дозволяють автоматизувати фінансові процеси, підвищити точність даних і зменшити адміністративні витрати. Однак, незважаючи на загальну тенденцію до діджиталізації, у багатьох галузях все ще використовуються традиційні паперові форми обліку або відсутній систематичний підхід до ведення облікових процесів.

Наведена таблиця 1 відображає розподіл підприємств за формою ведення обліку в різних галузях, що дозволяє оцінити рівень впровадження електронних технологій та визначити можливі напрями для подальшої оптимізації облікових систем.

Таблиця 1

Використання систем обліку трудових відносин за галузями

Галузь	% підприємств з електронним обліком	% підприємств з паперовим обліком	% підприємств без систематичного обліку
Виробництво	60%	30%	10%
Торгівля	55%	35%	10%
Сфера послуг	65%	25%	10%
ІТ та технології	80%	15%	5%
Будівництво	50%	40%	10%

Джерело: сформовано автором на основі [6].

З таблиці видно, що найбільший відсоток підприємств, які використовують електронний облік, спостерігається в галузі ІТ та технологій (80%), що є очікуваним, зважаючи на технологічний прогрес цієї сфери. Найменший відсоток підприємств з електронним обліком зафіксовано в будівництві (50%), хоча це все одно вища частка, ніж у деяких інших традиційних галузях, таких як торгівля та виробництво. Водночас, в усіх галузях спостерігається наявність підприємств, що використовують паперовий облік, причому найбільше таких підприємств в будівництві (40%). Замість систематичного обліку, у всіх галузях є певний відсоток підприємств, які не здійснюють регулярного обліку, що може свідчити про недостатній рівень автоматизації та організаційних процесів. Загалом, можна зробити висновок, що електронний облік стає дедалі популярнішим серед підприємств у різних секторах економіки, хоча ще існують галузі, де традиційні методи обліку мають значну частку.

Кадровий облік є ключовим елементом управління трудовими ресурсами на підприємстві. Дотримання законодавчих норм, автоматизація процесів і

впровадження сучасних HR-технологій дозволяє підвищити ефективність роботи кадрової служби та забезпечити прозорість трудових відносин. До ключових компонентів обліку трудових відносин належать:

- Документальне оформлення. Кожна зміна у статусі працівника, укладення чи розірвання трудового договору, оформлення відпусток, лікарняних та ін. мають бути задокументовані відповідно до вимог законодавства.

- Системи електронного обліку. Сучасні технології дозволяють впроваджувати електронні системи, які автоматизують процес ведення обліку, зменшують ризик людського фактора і спрощують доступ до даних. Такі системи здатні інтегрувати інформацію з різних підрозділів організації та забезпечувати оперативну аналітику.

- Аналіз та контроль. Регулярний аналіз даних допомагає визначити ефективність роботи співробітників, своєчасно виявити недоліки у процесах і приймати відповідні управлінські рішення.

Для підвищення ефективності кадрового обліку в Україні необхідно вжити низку заходів, спрямованих на цифровізацію, автоматизацію процесів та удосконалення нормативно-правової бази.

1. Цифровізація та автоматизація обліку- перехід до цифрових технологій дозволить значно зменшити бюрократичне навантаження та підвищити точність ведення обліку персоналу.

2. Спрощення та модернізація законодавства- чинне трудове законодавство України містить багато застарілих норм, які ускладнюють кадровий облік.

3. Посилення контролю та відповідальності- для забезпечення дотримання кадрового обліку на належному рівні необхідно запровадити більш ефективні механізми контролю.

Реалізація цих заходів сприятиме ефективному обліку трудових ресурсів, підвищенню прозорості кадрових процесів та забезпеченню дотримання трудового законодавства в Україні. Комплексна цифровізація кадрового обліку, оновлення законодавства, посилення контролю, навчання HR-фахівців та інтеграція з іншими державними структурами дозволять суттєво підвищити ефективність управління трудовими ресурсами в Україні. Це сприятиме зниженню рівня тіньової зайнятості, покращенню умов праці та загальному розвитку ринку праці.

Висновки. Кадровий облік в Україні є важливим інструментом управління трудовими ресурсами, який забезпечує прозорість трудових відносин, дотримання законодавчих вимог та ефективність роботи підприємств. Розвиток кадрового обліку включає впровадження цифрових технологій, таких як електронні трудові книжки, HRM-системи та електронний документообіг, що дозволяє автоматизувати процеси та зменшити ризики помилок.

Дотримання законодавчих норм, таких як Кодекс законів про працю України, Закон «Про оплату праці», Закон «Про захист персональних даних», є обов'язковим для кожного роботодавця. Контроль за кадровою документацією, правильне ведення звітності та своєчасне нарахування заробітної плати

сприяють стабільності трудових відносин і захисту прав працівників. У перспективі подальша автоматизація кадрового обліку та цифровізація взаємодії між роботодавцями, працівниками та державними органами дозволить підвищити ефективність управління персоналом та мінімізувати бюрократичні процедури.

Список використаних джерел:

1. Діордіца І. В., Клименко С.О. Розвиток обліково-контрольного забезпечення розрахунків підприємства з оплати праці. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 126-131. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11(2)_20).
2. Собчук А. С. Використання сучасних інформаційних технологій в організації обліку й аналізу розрахунків з оплати праці. *Управління розвитком*. 2014. № 14. С. 152-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_14_55.
3. Кодекс законів про працю України – основний нормативно-правовий акт, що регулює трудові відносини в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>
4. Закон України «Про зайнятість населення» – регулює державну політику у сфері зайнятості та соціального захисту від безробіття. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
5. ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю» – міжнародний стандарт, що встановлює вимоги до систем управління якістю, включаючи управління персоналом. URL: <https://www.iso.org/standard/62085.html>
6. Аналітичні звіти Державної служби статистики України – офіційні дані про ринок праці, зайнятість та ефективність управління персоналом. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційні веб-сайти Міністерства економіки України та Державної служби зайнятості – актуальні нормативні документи, статистика та рекомендації щодо обліку трудових ресурсів. <https://www.me.gov.ua/>, (<https://www.me.gov.ua/>) URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
8. «Положення про оплату праці: порядок затвердження та зразок» – стаття, що надає рекомендації щодо розробки та затвердження положення про оплату праці на підприємстві. URL: <https://www.kadrovik.ua/novyny/polozhennya-pro-oplatu-pratsi-poryadok-zatverdzhennya-ta-zrazok>
9. «Трудові зміни 2024: останні новації КЗпП» – аналітична стаття про останні зміни в Кодексі законів про працю України. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/227908_trudov-zmni-2024-ostann-novats-kzpp

Анастасія МИТРОФАНОВА*
здобувачка 4-го курсу бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРИБУТКУ

Анотація. В статті розглянуто сутність, завдання та роль обліково-аналітичного забезпечення управління якістю прибутку. Встановлено, що обліково-аналітичне забезпечення управління прибутком та його якістю - це система з трьох елементів: обліку, аналізу та внутрішньогосподарського контролю чи аудиту. Досліджено основні функції, які виконує обліково-аналітичне забезпечення системи управління якістю прибутку на ТОВ «НАШ ХЛІБ ВІННИЦЯ». Зазначено, що для досягнення максимальних результатів дані обліково-аналітичного забезпечення управління якістю прибутку мають бути інтегровані в загальну систему управління підприємства.

Abstract. The article considers the essence, tasks and role of accounting and analytical support for profit quality management. It is established that accounting and analytical support for profit management and its quality is a system of three elements: accounting, analysis and internal control or audit. The main functions performed by accounting and analytical support for the profit quality management system at LLC «OUR BREAD VINITSIA» are studied. It is noted that in order to achieve maximum results, the data of accounting and analytical support for profit quality management must be integrated into the general management system of the enterprise.

Вступ. Війна в Україні позначилася на всіх сферах діяльності суб'єктів господарювання. Серед основних проблем, з якими зіштовхуються сьогодні, в умовах воєнного стану, суб'єкти підприємницької діяльності: складність організації процесу збирання інформації, включно з її моніторингом та оцінюванням, загальним доступом до неї, специфічними труднощами її отримання, а також використання дезагregованих та альтернативних аналітичних даних.

Безумовно, війна значно ускладняє процес реалізації економічних відносин та ухвалення дієвих і своєчасних управлінських рішень [1].

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління якістю прибутку неможливе без глибокого розуміння того, як формуються показники якості прибутку, а також без їх належної оцінки, що дозволяє визначити успішність діяльності підприємства та приймати обґрунтовані рішення для подальшого розвитку. Об'єктом практичного дослідження оцінки та формування якісних показників прибутку підприємства обрано Товариство з обмеженою

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Олена КОВАЛЬ.

відповідальністю «Наш Хліб Вінниця», яке розміщено у м. Вінниця.

Прибуток виражає загальну доцільність існування підприємства та становить основу економічного розвитку країни. Високий рівень конкурентної боротьби змушує підприємства шукати ефективні шляхи розвитку, які не тільки забезпечать отримання максимально можливого прибутку, а й сформують довгострокові конкурентні переваги. Задля досягнення такої мети підприємство має ефективно та грамотно здійснювати управління власним прибутком [2].

Для того щоб ефективно здійснювати управління прибутком, а також його якістю, підприємству потрібно провести ретельний аналіз прибутку. Це дасть змогу зрозуміти, які з чинників негативно чи позитивно впливають на прибуток, які види діяльності приносять найменше прибутку, витрати на яку діяльність не приносять очікуваного результату. Як тільки така інформація виявлена, підприємство може оцінювати резерви зростання фінансових результатів та впроваджувати їх у виробництво.

Інформаційною базою для здійснення аналізу прибутку підприємства, та подальшого його управління, є в основному дані облікової системи, адже саме на основі її інформації аналізується діяльність підприємства.

Кількість і якість облікової і аналітичної інформації визначає рівень ефективності та результативності управлінської діяльності, що має визначальне значення для зниження ризиків підприємницької діяльності в сучасних умовах господарювання [3].

Облікова система забезпечує формування, нагромадження, класифікацію та узагальнення необхідної інформації. Ці процедури здійснюються відповідно до встановленої методології та технології обліку. Тобто основним джерелом інформації в обліково-аналітичній системі для аналізу результатів діяльності є дані бухгалтерського (фінансового, управлінського та оперативного) обліку [4].

Вважаємо, що обліково-аналітичне забезпечення управління якістю прибутку доцільно розглядати як процес підготовки обліково-аналітичної інформації щодо формування доходів та витрат підприємства, забезпечення її достатньої кількості та необхідної якості.

Основною метою обліково-аналітичного забезпечення є поєднання засобів бухгалтерського обліку та економічного аналізу, які узагальнюють результати підприємницької діяльності, що передують прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Обліково-аналітичне забезпечення поєднує в собі облікову інформацію, на основі якої здійснюють економічний аналіз, а в підсумку отримують аналітичну інформацію для прийняття управлінських рішень [5].

Саме обліково-аналітичне забезпечення відіграє визначальну роль в інформаційному забезпеченні підприємницької діяльності, оскільки дає змогу діагностувати поточну діяльність підприємства, ураховуючи всі ризики та загрози, які ідентифіковано та оцінено системою бухгалтерського обліку, і спрогнозувати подальший розвиток суб'єктів господарювання. Відсутність повної та достовірної інформації про наявні економічні умови господарювання зумовлюють важкість і неможливість прогнозованості процесу прийняття

правильних управлінських рішень щодо активізації підприємницької діяльності, оскільки в такому разі вони будуть ухвалюватися в умовах невизначеності та економічного ризику.

Обліково-аналітичне забезпечення включає сукупність інформації про стан зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства та необхідної для прийняття управлінських рішень в процесі аналізу та оцінки різних економічних процесів та явищ. Основною умовою такої інформації має бути її своєчасність, повнота, доступність, точність, адресність, адаптивність, адекватність, доцільність, порівнянність та рентабельність. Забезпеченням надійності зазначених вище складових є система їх внутрішньогосподарського контролю [6].

Виходячи зі сказаного вище, розуміємо, що обліково-аналітичне забезпечення управління прибутком та його якістю можемо представити як систему з трьох елементів: обліку, аналізу та внутрішньогосподарського контролю чи аудиту (рис. 2).

Рис. 2. Обліково-аналітичне забезпечення управління якістю прибутку

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованої літератури

Система обліково-аналітичного забезпечення є найважливішою складовою загальної інформаційної системи управління підприємством, взаємодіючи з іншими функціями управління (контролем, регулюванням тощо [7].

Серед основних функцій, які виконує обліково-аналітичне забезпечення системи управління якістю прибутку ТОВ «Наш Хліб Вінниця», слід виділити такі (табл.1). Аналітична складова обліково-аналітичного забезпечення надає кількісну та якісну оцінку змін, що відбуваються з досліджуваним об'єктом. Вона дає змогу заздалегідь відстежити тенденції розвитку як небажаних, так і позитивних явищ. Облікова та аналітична складові передбачають збирання та узагальнення даних про чинники зовнішнього та внутрішнього середовища для оцінювання рівня та стану економічної безпеки та ризиків підприємницької діяльності, економічної надійності потенційних партнерів, формування стратегії та тактики протидії загрозам їхньої діяльності та подальшому розвитку, а також визначення заходів щодо збереження цілісності інформації, що становить комерційну таємницю. Занадто великий обсяг облікової та аналітичної інформації може призвести до неможливості опрацювання всієї інформації,

зниження ймовірності оцінки найбільш доцільної та достовірної інформації, прийняття помилкових управлінських рішень. Для системи управління потрібна тільки та інформація, на основі якої формуються управлінські рішення. Виділення третьої складової – підсистеми аудиту – пов'язано з важливістю здійснення перевірки достовірності інформації для прийняття у правлінських рішень у сфері безпеки [8].

Таблиця 1

Основні функції, які виконує обліково-аналітичне забезпечення системи управління якістю прибутку ТОВ «Наш Хліб Вінниця»

Функції	Зміст
2	3
інформаційна	– забезпечення системи управління інформацією про діяльність ТОВ «Наш Хліб Вінниця», задоволення інформаційних потреб для зменшення або нівелювання впливу ключових загроз і ризиків його функціонуванню;
облікова	– відображення фактів підприємницької діяльності;
аналітична	– здійснення на основі первинних аналітичних даних економічного аналізу підприємницької діяльності ТОВ «Наш Хліб Вінниця»;
контрольовальна	- передбачає здійснення перевірки первинної облікової інформації та облікових даних, узгодженості інформації з різних джерел та контролю за ефективністю її використання. Тобто безперервний моніторинг зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків щодо фінансового стану(у т.ч. прибутковості) ТОВ «Наш Хліб Вінниця»;
стимулююча	– забезпечення зростання вартості активів ТОВ «Наш Хліб Вінниця»;
відтворювальна	– створення передумов для отримання прибутку та безперервного обороту факторів виробництва;
організаційна	– розроблення та оптимізація організаційної структури та комплексу нормативних документів з організації обліку, контролю та аналізу формування звітності на ТОВ «Наш Хліб Вінниця».

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел дослідження

Ми погоджуємося з науковцями, які вважають, що для підвищення ефективності управління фінансовими результатами підприємства (зокрема і якістю прибутку - прим. авт.) необхідно вирішувати проблемні питання щодо модернізації облікових систем, підвищення кваліфікації персоналу, впровадження сучасних аналітичних інструментів та розробки стратегії управління даними. Лише комплексний підхід дозволить досягти більшої точності, оперативності та надійності обліково-аналітичного забезпечення [9].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1) обліково-аналітичне забезпечення управління прибутком та його якістю - це система з трьох елементів: обліку, аналізу та внутрішньогосподарського контролю чи аудиту;

2) обліково-аналітичне забезпечення відіграє ключову роль у формуванні точних і своєчасних даних, необхідних для оцінки загального фінансового стану підприємства та його прибутковості;

3) обліково-аналітичне забезпечення управління якістю прибутку доцільно

розглядати як процес підготовки обліково-аналітичної інформації щодо формування доходів та витрат підприємства, забезпечення її достатньої кількості та необхідної якості.

4) для досягнення максимальних результатів дані, сформовані системою обліково-аналітичного забезпечення управління якістю прибутку мають бути інтегровані в загальну систему управління підприємства;

Список використаних джерел:

1. Сікач Н.С. Сутність і структура обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємницької діяльності. *Регіональна економіка*. 2024. №2. С.155-165
2. Гуменюк В.С. Теоретичні основи управління прибутком підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 20. 2018. С.51-55
3. Сікач Н.С. Сутність і структура обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємницької діяльності. *Регіональна економіка*. 2024. №2. С.155-165
4. Кірсанова В. В., Фащенко М. О. Обліково-аналітичне забезпечення як складова функціонування системи економічної безпеки підприємства. Проблеми ринку та розвитку регіонів України в ХХІ столітті: *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Одеса, 2014. С. 63-68. URL: <https://economics.net.ua/files/science/ipreed/2014/63.pdf>
5. Гайдучок Т.С., Вітер С.А., Гданська Ю.В. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення для підвищення ефективності управління фінансовими результатами. *Економіка та суспільство*. Випуск № 65. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4471/4410>
6. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011. №3 (157). С. 57-65.
7. Максимів Ю. В. Комплексне використання сировини для виробництва твердого біопалива деревообробними підприємствами: обліково-аналітичний аспект: монографія. Івано-Франківськ: Друкарня Фоліант. 186 с.
8. Кірсанова В. В., Фащенко М. О. Обліково-аналітичне забезпечення як складова функціонування системи економічної безпеки підприємства. Проблеми ринку та розвитку регіонів України в ХХІ столітті: *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Одеса, 2014. С. 63-68. URL: <https://economics.net.ua/files/science/ipreed/2014/63.pdf>
9. Гайдучок Т.С., Вітер С.А., Гданська Ю.В. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення для підвищення ефективності управління фінансовими результатами. *Економіка та суспільство*. Випуск № 65. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4471/4410>

Алла НАУМЕЦЬ,*
здобувач 5 курсу бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ОБЛІКУ ЇЇ ВИТРАТ

Анотація. В статті розглянуто сутність та завдання організації маркетингової діяльності на підприємстві. Встановлено, що організація маркетингової діяльності спрямована на формування на підприємстві організаційних структурних одиниць, на які покладається виконання маркетингових функцій. Визначено вимоги до таких структур. Охарактеризовано три форми організації застосування маркетингу на підприємствах. Встановлено, що маркетингова діяльність підприємства вимагає здійснення витрат, які мають бути економічно доцільними, фінансово обґрунтованими та в повному обсязі відображеними в обліковій системі.

Abstract. The article deals with the essence and tasks of organization of marketing activity at the enterprise. It is established that the organization of marketing activity is aimed at the formation of organizational structural units at the enterprise, which is entrusted with the performance of marketing functions. The requirements for such structures are determined. Three forms of organization of marketing in enterprises are characterized. It is established that the marketing activity of the enterprise requires the implementation of costs that should be economically appropriate, financially reasonable and in full reflected in the accounting system.

Вступ. Розвиток організаційно-економічних механізмів адаптації підприємств до ринкових умов функціонування потребують змін у побудові організаційних структур з метою сприяння розвитку об'єктових ринків продукції. При цьому особливого значення набувають організаційні структури управління маркетингом. Вирішення питання щодо принципів та підходів до їх побудови в межах підприємства є суто індивідуальним та таким, що має враховувати весь спектр особливостей діяльності [1].

Виклад основного матеріалу. Основними чинниками, що зумовили потребу в застосуванні прийомів і принципів маркетингу на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» є зростання вимог споживачів до продукції, необхідність самостійного пошуку ринків збуту продукції та загострення конкурентної боротьби. При цьому товарний асортимент та інші складники комплексу маркетингу на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» потребують ефективної організації для підтримання достатнього рівня функціонування, закріплення ринкових позицій.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

Таблиця 1

**Динаміка виробництва продукції у розрізі асортиментних позицій
(груп) ТОВ «Наш Хліб Вінниця»**

Найменування асортиментних груп продукції	Вироблено продукції в натуральному виразі, кг			Відхилення 2023 р. до 2021 р.	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	абсолютне, +/-	відносне, %
Хліба пшеничні	729800	2334254,6	1184526,3	454726,3	162,31
Хліба житньо-пшеничні і пшенично-житні	648900	2191425,1	1001264,5	352364,5	154,30
Вироби булочні	168100	396 701,2	208 622,8	40522,8	124,11
Вироби здобні (булочки, листкові рулети, вироби хлібобулочні)	42000	76 386,4	123 363,1	81363,1	293,72
Пироги, пиріжки, пончики	3800	12 187,5	18345,5	14545,5	482,78
Пряники та вироби подібні	15600	26 804,6	120 230,5	104630,5	770,71
Сухарі, сушки, грінки	1200	14 567,4	1 832,0	632	152,67
Борошно пшеничне чи пшенично-житнє	73000	0	0	-73000	0

Джерело: розраховано автором на підставі звітних даних підприємства

ТОВ «Наш хліб Вінниця» пропонує широкий асортимент високоякісної продукції: 33 найменувань хліба та батонів; 39 найменувань булочних виробів та здоби; 48 найменувань печива та кондитерських виробів (кекси, печиво, пряники, сухарі тощо); 10 найменувань макаронних виробів.

Великий асортимент продукції підприємства вирізняється досконалою якістю виробів та унікальною рецептурою. В майбутньому підприємство планує розширити свій асортимент, для того, щоб краще задовольняти потреби населення і на повну силу використовувати свої потужності.

Усі процеси, що протікають на підприємствах, мають бути добре регульованими, а маркетинг дає змогу налагодити зворотні зв'язки з ринком та надавати відомості про ринкову ситуацію. Тільки маркетинговий підхід до ухвалення рішень дає змогу виробити конкретні цілі, стратегії, тактику поведінки на ринку та підвищити дохідність підприємств [2].

Організація маркетингової діяльності спрямована на формування на підприємстві організаційних структурних одиниць, на які покладається виконання маркетингових функцій. У рамках організації маркетингової діяльності визначається місце структурного підрозділу маркетингу в загальній структурі управління підприємством, його місце в управлінській ієрархії, підпорядкованість і підзвітність. Важливим є формування посадових функцій працівників відділу маркетингу, їхніх повноважень і відповідальності.

Організація маркетингової діяльності у підприємствах передбачає:

- створення структури управління маркетингом;
- підбір спеціалістів; визначення їх прав, обов'язків та відповідальності;

– встановлення взаємовідносин маркетингової служби з іншими підрозділами певного підприємства.

Ефективна маркетингова діяльність підприємства неможлива без побудови відповідних управлінських структур, діяльність яких має базуватись на таких принципах: цілеспрямованість; чіткість побудови; точна визначеність напрямів діяльності; гнучкість; скоординованість дій; достатня фінансова забезпеченість як з погляду виконання маркетингових дій, так і мотивації праці працівників маркетингових служб; економічність; висока кваліфікація кадрів та постійна спеціальна підготовка; активна політика – пошук ринків, споживачів, незадоволених потреб, творчі підходи до розв'язання поставлених маркетингових завдань [3].

Організація маркетингової служби на підприємстві дозволяє централізувати та систематизувати маркетингові процеси. Створювана структура має максимально відповідати цілям та стратегії підприємства, відбиває правильний розподіл обов'язків, і взаємодії в тому числі з іншими функціональними службами на підприємстві.

Організаційні маркетингові структури мають відповідати певним вимогам (рис 1).

Рис 1 Вимоги до організаційних маркетингових структур

Джерело: сформовано автором за : [4].

Впровадження та подальше удосконалення діяльності відділу маркетингу у підприємствах України ґрунтується на сучасних формах використання маркетингу. На теперішній час існує три форми застосування цього виду діяльності. Перша з них полягає в епізодичному використанні частини інструментів маркетингу керівниками підприємств або спеціалістами (реклама товарів, пошук покупців продукції, зв'язки з громадськістю, дослідження цін на аналогічні види продукції, що виробляється у межах регіону та України). Її доцільно використовувати на малих підприємствах, які вже достатньо довго знаходяться на ринку та ведуть стабільну фінансову діяльність. Другою формою

застосування маркетингу є періодичне його використання структурними підрозділами підприємства. Цю форму рекомендується використовувати на середніх та великих самостійних підприємствах, які не входять до складніших компаній і які не ставлять за стратегічну мету динамічний розвиток свого підприємства. Третя форма застосування маркетингу – це його використання як складової системи управління підприємством (на рівні концепції управління або стратегії розвитку підприємства) з постійним застосуванням максимального набору інструментів маркетингу. Така форма економічно доцільна, якщо спостерігається пряма залежність результатів економічної діяльності підприємства від впливу зовнішнього середовища і якщо керівництво підприємства ставить за стратегічну мету динамічний розвиток свого бізнесу [5].

Правдюк Н.Л. зазначає, що маркетингова діяльність підприємства, як і будь-який інший вид діяльності, тягне за собою певні витрати, які мають бути економічно доцільними, фінансово обґрунтованими та в повному обсязі відображеними в обліковій системі. Однак усталена практика ведення бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах унеможливорює акумулювання відомостей про проведені маркетингові заходи та пов'язані з ними витрати, що не дозволяє повною мірою задовольнити інформаційні запити зовнішніх і внутрішніх користувачів [6]. Мулик Я.І. також звертає увагу на те, що недостатня інформованість користувачів призводить до того, що менеджери підприємств відмовляються здійснювати маркетингові заходи та вважають їх нераціональними. Науковець вважає, що це вимагає оцінки ефективності маркетингових витрат, інформаційною основою якої є бухгалтерський облік [7].

Актуальність питання обліку витрат на маркетинг підприємства визначається такими похідними: облікова інформація є важливою для підтримки прийняття управлінських рішень та аналізу результатів їх виконання; підвищення ефективності збутової діяльності забезпечує посилення конкурентної позиції підприємства на вітчизняних та зарубіжних ринках товарів і послуг; існуюча номенклатура бухгалтерських рахунків, унормована

Міністерством фінансів України, часто викликає нарікання науковців та бухгалтерів-практиків в аспекті її невідповідності динамічним запитам сьогодення; витрати на маркетингові заходи знаходяться “під прицілом” контролюючих органів, що аналізують їх на предмет відповідності задекларованим у статуті напрямкам господарської діяльності підприємства; методологічна складність ідентифікації понесених витрат у зіставленні з отриманими доходами унеможливорює встановлення рівня ефективності маркетингової політики, що реалізується підприємством [8].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

– тенденції розвитку маркетингу, з однієї сторони, зумовлюють виникнення нових об'єктів обліку в частині появи витрат, що розширюють поняття та номенклатуру витрат на маркетинг, з іншої сторони, ставлять вимоги щодо чіткої ідентифікації таких витрат з метою подальшої оцінки, бухгалтерського обліку та відображення у звітності;

– організація маркетингу забезпечуватиме раціональне управління виробничо-збутовою діяльністю хлібопекарського підприємства, розвиток ринкових відносин і насамперед орієнтацію ринку хлібопекарської продукції на попит споживачів, що є однією з головних умов ефективного розвитку ТОВ «Наш Хліб Вінниця»;

– формування системи маркетингу на підприємствах можна забезпечити двома способами: 1) у великих і середніх за розмірами суб'єктах господарювання – безпосередньо створенням власної служби маркетингу; 2) у малих підприємствах – шляхом використання послуг спеціалізованих фірм, послуг фахівців-підприємців та зовнішніх незалежних консультаційних фірм у формі надання консультацій;

– на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» організація маркетингу в залежності від обсягу, їх видів та потреб забезпечується шляхом використання послуг професійних маркетологів-підприємців або спеціалізованих маркетингових фірм;

– витрати на маркетингову діяльність – це витрати пов'язані з використанням різних видів ресурсів, необхідних для її здійснення.

Список використаних джерел:

1. Лагодієнко, В. В. Організація маркетингової діяльності в аграрних підприємствах. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 18. № 3. С. 56-59.

2. Фоміченко І.П., Кондратенко О.О., Руденко Т.Є., Брант М.А. Організація маркетингової діяльності промислових підприємств у сучасних умовах господарювання. *Економічний вісник Донбасу*. № 3(61). 2020. С.139-145

3. Гаркавенко С. С. Маркетинг. К. : Лібра, 2008. 717 с.

4. Белік Д.П., Гончаренко І.М. Організація маркетингової служби на підприємстві. II всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи». URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9909/1/ОІП2017_P129-134.pdf

5. Колесник, В. М. Організаційні аспекти маркетингу у зернопродуктовому підкомплексі АПК.Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції. Миколаїв. 2006. С. 36-38

6. Правдюк Н.Л. Облікове забезпечення управління маркетинговою стратегією підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 2. С. 100–115.

7. Мулик Я.І. Формування та облік маркетингових витрат підприємства. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. Випуск 1-2.2022. С.52-62

8. Височан О.О., Водяний Т.Б. Облік маркетингових витрат підприємства. *Український економічний часопис*. Випуск 5. 2024. С.28-34

Тетяна ПИСАНЕЦЬ*,
студентка 4-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ КЛЮЧОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ В СВК «ПРОГРЕС» ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Анотація. У статті проведено оцінку ефективності застосування аналітичних інструментів у процесі прийняття ключових стратегічних рішень в сільськогосподарському виробничому кооперативі (СВК) «Прогрес». Запропоновано комплекс заходів для підвищення ефективності застосування аналітичних інструментів у СВК «Прогрес». Ці заходи охоплюють удосконалення процесів збору, обробки та зберігання даних, розширення спектру використовуваних аналітичних інструментів, підвищення кваліфікації персоналу та інтеграцію аналізу в процес прийняття рішень. Впровадження запропонованих заходів, як очікується, призведе до підвищення обґрунтованості стратегічних рішень, оптимізації використання ресурсів, збільшення прибутковості, підвищення конкурентоздатності, покращення управління ризиками та прийняття більш обґрунтованих інвестиційних рішень.

Annotation. The article assesses the effectiveness of applying analytical tools in the process of making key strategic decisions at the agricultural production cooperative (APC) "Progress". A set of measures to improve the effectiveness of the application of analytical tools at the APC "Progress" is proposed. These measures include improving data collection, processing, and storage processes, expanding the range of analytical tools used, improving staff qualifications, and integrating analysis into the decision-making process. The implementation of the proposed measures is expected to lead to an increase in the validity of strategic decisions, optimization of resource utilization, increased profitability, enhanced competitiveness, improved risk management, and more informed investment decisions.

Вступ. Ефективність застосування аналітичних інструментів у процесі прийняття ключових стратегічних рішень є критично важливим фактором для забезпечення сталого розвитку та конкурентоздатності СВК «Прогрес». Ретельна оцінка поточного стану використання таких інструментів дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити шляхи для їхнього вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо детально оцінку ефективності застосування аналітичних інструментів у процесі прийняття

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

ключових стратегічних рішень в СВК «Прогрес».

I. Оцінка поточної ефективності застосування аналітичних інструментів в СВК «Прогрес»: Для оцінки ефективності необхідно проаналізувати, які саме аналітичні інструменти використовуються, як вони інтегровані в процес прийняття рішень, та які результати це приносить (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка поточної ефективності застосування аналітичних інструментів в СВК «Прогрес»

Критерій оцінки	Опис	Поточний стан
1	2	3
Наявність та різноманітність інструментів	Перелік аналітичних інструментів, що використовуються (статистичний аналіз, SWOT-аналіз, PESTEL-аналіз, фінансове моделювання, бенчмаркінг, аналіз даних, BI-системи тощо).	Використовуються базові інструменти: статистичний аналіз продажів, SWOT-аналіз проводиться епізодично, фінансове моделювання обмежене. BI-системи відсутні.
Інтеграція в процес прийняття рішень	Як аналітичні дані та висновки використовуються на різних етапах прийняття стратегічних рішень (ідентифікація проблем, розробка альтернатив, оцінка ризиків та можливостей, вибір оптимального варіанту).	Аналітичні дані використовуються переважно на етапі оцінки поточного стану та частково при розробці альтернатив. Системна інтеграція аналізу на всіх етапах відсутня.
Якість та своєчасність даних	Актуальність, повнота, достовірність та своєчасність даних, що використовуються для аналізу.	Дані з облікових систем є, але їх якість потребує покращення. Збір зовнішніх даних не систематизований, часто запізнюється.
Кваліфікація персоналу	Рівень знань та навичок співробітників, відповідальних за проведення аналізу та інтерпретацію результатів.	Персонал володіє базовими знаннями статистики та економіки, але спеціалізованих аналітиків недостатньо.
Вплив на якість рішень	Оцінка того, наскільки використання аналітичних інструментів сприяє прийняттю більш обґрунтованих, ефективних та своєчасних стратегічних рішень.	В окремих випадках аналіз допомагає уникнути помилок, але загальний вплив не систематизований та важко піддається кількісній оцінці через відсутність чітких KPI для оцінки якості стратегічних рішень.
Вартість та вигода	Співвідношення витрат на впровадження та використання аналітичних інструментів до отриманих вигод (зростання прибутків, зниження витрат, підвищення ефективності тощо).	Витрати на аналіз переважно пов'язані з робочим часом співробітників. Оцінка вигод ускладнена через відсутність чіткого зв'язку між аналізом та кінцевими результатами.
Зручність та доступність інструментів	Простота використання аналітичних інструментів, їх інтеграція з існуючими інформаційними системами, зручність візуалізації.	Інструменти часто складні у використанні, відсутня інтеграція між різними джерелами. Візуалізація відсутня.

Джерело: сформовано автором на основі [1- 4]

На даному етапі ефективність застосування аналітичних інструментів у СВК «Прогрес» є низькою через обмежений набір інструментів, недостатню інтеграцію в процес прийняття рішень, проблеми з якістю даних, недостатню кваліфікацію персоналу та відсутність чіткої системи оцінки впливу аналізу на результати діяльності.

Загалом, для оцінки ефективності необхідно розглянути наступні аспекти:

1. Повнота та якість даних:

- Чи є доступними всі необхідні дані для проведення аналізу?
- Наскільки достовірними, точними та своєчасними є ці дані?
- Чи існує налагоджена система збору, обробки та зберігання даних?

2. Адекватність застосовуваних інструментів:

– Чи відповідають використовувані аналітичні методи та інструменти складності та специфіці прийнятих стратегічних рішень?

– Чи враховуються при аналізі ключові фактори впливу (ринкові тенденції, погодні умови, державна політика)?

3. Кваліфікація персоналу:

– Чи володіють співробітники, відповідальні за аналіз даних, необхідними знаннями та навичками для ефективного використання аналітичних інструментів?

– Чи є в кооперативі фахівці з аналізу даних та прогнозування?

4. Інтеграція аналізу в процес прийняття рішень:

– Наскільки результати аналізу враховуються при формуванні та виборі стратегічних альтернатив?

– Чи є аналітичні звіти зрозумілими та корисними для керівництва кооперативу?

– Чи існує зворотний зв'язок між результатами прийнятих рішень та подальшим аналізом?

5. Вплив на результати діяльності:

– Чи призвело використання аналітичних інструментів до покращення ключових показників діяльності СВК «Прогрес» (зростання прибутковості, оптимізація витрат, підвищення ефективності використання ресурсів)?

– Чи допомагає аналіз своєчасно виявляти проблеми та можливості?

II. Шляхи підвищення ефективності застосування аналітичних інструментів.

Для підвищення ефективності використання аналітичних інструментів у процесі прийняття ключових стратегічних рішень СВК «Прогрес» необхідно вжити комплекс заходів за наступними напрямками (табл. 2):

Результати табл. 2 свідчать, що для підвищення ефективності застосування аналітичних інструментів необхідно комплексно удосконалити процеси збору, обробки та зберігання даних, розширити спектр використовуваних інструментів, підвищити кваліфікацію персоналу та інтегрувати аналіз у процес прийняття стратегічних рішень.

Впровадження запропонованих заходів може призвести до значних

позитивних змін у діяльності СВК «Прогрес», зокрема:

– підвищення обґрунтованості стратегічних рішень - рішення будуть базуватися на глибокому аналізі даних та прогнозах, що зменшить ризик помилок.

Таблиця 2

Шляхи підвищення ефективності застосування аналітичних інструментів у процесі прийняття ключових стратегічних рішень СВК «Прогрес»

Напрямок удосконалення	Заходи
<i>Удосконалення збору, обробки та зберігання даних</i>	➤ Впровадження єдиної інформаційної системи (ERP); ➤ автоматизація збору даних; ➤ забезпечення якості даних; ➤ створення централізованого сховища даних.
<i>Розширення спектру використовуваних аналітичних інструментів</i>	➤ Впровадження інструментів бізнес-аналітики (BI); застосування прогностичних моделей; ➤ використання геоінформаційних систем (GIS); ➤ впровадження інструментів статистичного моделювання та машинного навчання; ➤ використання інструментів сценарного аналізу.
<i>Підвищення кваліфікації персоналу</i>	➤ Навчання та підвищення кваліфікації існуючих співробітників; ➤ залучення кваліфікованих фахівців з аналізу даних; ➤ створення внутрішнього аналітичного відділу.
<i>Інтеграція аналізу в процес прийняття рішень</i>	➤ Забезпечення регулярного надання аналітичних звітів керівництву; ➤ активне обговорення результатів аналізу на нарадах; ➤ залучення аналітиків до процесу розробки стратегій; ➤ встановлення ключових показників ефективності (KPI) та їхній регулярний моніторинг; ➤ забезпечення зворотного зв'язку.

Джерело: сформовано автором на основі [1- 4]

– оптимізація використання ресурсів - аналіз витрат та ефективності дозволить виявити резерви та підвищити продуктивність.

– збільшення прибутковості - краще розуміння ринку, оптимізація виробництва та збуту призведуть до зростання доходів та зниження витрат.

– підвищення конкурентоздатності - своєчасне реагування на зміни ринку та ефективне використання ресурсів забезпечать стійку позицію кооперативу.

– покращення управління ризиками - прогнозування та сценарний аналіз допоможуть ідентифікувати потенційні ризики та розробити плани їхнього запобігання.

– прийняття більш обґрунтованих інвестиційних рішень - аналіз інвестиційних проектів дозволить оцінити їхню доцільність та потенційну віддачу.

Висновки. Проведене дослідження дозволило оцінити поточний стан застосування аналітичних інструментів у процесі прийняття ключових стратегічних рішень в СВК «Прогрес». Результати аналізу свідчать про

недостатній рівень ефективності використання аналітики, що проявляється в обмеженому наборі застосовуваних інструментів, їх слабкій інтеграції в процес прийняття рішень, проблемах з якістю та своєчасністю даних, недостатній кваліфікації персоналу та відсутності чіткої системи оцінки впливу аналізу на результати діяльності кооперативу.

Для підвищення ефективності аналітичного забезпечення стратегічного управління СВК «Прогрес» запропоновано комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на:

- удосконалення інфраструктури даних - впровадження єдиної інформаційної системи, автоматизація збору даних, забезпечення їх якості та створення централізованого сховища;

- розширення арсеналу аналітичних інструментів - включення до практики бізнес-аналітики, прогностичних моделей, геоінформаційних систем, інструментів статистичного моделювання та сценарного аналізу;

- підвищення рівня аналітичної компетентності персоналу - організація навчання та підвищення кваліфікації існуючих співробітників, залучення кваліфікованих аналітиків та створення внутрішнього аналітичного підрозділу;

Впровадження запропонованих заходів має потенціал для суттєвого покращення якості стратегічних рішень, що приведе до оптимізації використання ресурсів, збільшення прибутковості, підвищення конкурентоздатності, покращення управління ризиками та прийняття більш обґрунтованих інвестиційних рішень в СВК «Прогрес». Ключовим фактором успіху є формування в кооперативі культури прийняття рішень на основі даних та забезпечення необхідного рівня кваліфікації персоналу для ефективного використання аналітичних інструментів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних моделей та алгоритмів застосування запропонованих інструментів з урахуванням специфіки діяльності СВК «Прогрес».

Список використаних джерел:

1. Ковальов В.В., Дітковський. Д.В. Сутність та принципи стратегічного управління підприємницькою діяльністю: теоретичний аспект. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2024. № 51. С. 29-37.

2. Довбня С.Б., Папуша І.В. Сутність стратегії підприємства та класифікація її видів. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 2 82. С. 152–160.

3. Рябенко Л.М. Аналітичне забезпечення розробки і реалізації управлінських стратегічних рішень. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1400–1407. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/13_2017.pdf

4. Лотиш О.Я. Стратегічний аналіз галузі: навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 248 с.

Ангеліна ПРОКОПЧУК,*
здобувачка 4 курсу бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. В статті визначено роль стратегічного контролю у системі управління стратегією розвитку підприємства. Встановлено, що стратегічний контроль розвитку підприємств - це важливий елемент системи стратегічного управління, що призначений забезпечити реалізацію загальних стратегічних цілей, стратегічних планів розвитку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства та прийнятих стратегічних рішень шляхом застосування сукупності специфічних методів та прийомів. Визначено, що об'єктом стратегічного контролю є процес реалізації стратегії в цілому та в розрізі її окремих етапів.

Abstract. The article defines the role of strategic control in the system of management of the enterprise development strategy. It is established that strategic control of enterprise development is an important element of the strategic management system, which is designed to ensure the implementation of general strategic goals, strategic plans for the development of the enterprise's operational, investment and financial activities and adopted strategic decisions by applying a set of specific methods and techniques. It is determined that the object of strategic control is the process of implementing the strategy as a whole and in the context of its individual stages.

Вступ. Виходячи з національних інтересів України і сформованих стратегічних орієнтирів, одним із головних завдань є перехід підприємств на сучасні моделі управління, а саме модель стратегічного менеджменту, яка включає підсистеми, що забезпечують адаптування її до ринкових умов. Обов'язковим завданням є визначення впливу зовнішнього і внутрішнього середовища та проведення оцінки конкурентної позиції підприємств, що забезпечує гнучкість, доцільність, своєчасність та ефективність прийняття стратегічних рішень[1]. Стратегія – це вибір правил і прийомів, за допомогою яких досягаються цілі тієї чи іншої системи, елементи стратегії підприємства як розрізняють як: систему цілей, пріоритет в розподілі ресурсів, правил здійснення управлінських дій [2].

Для того щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку та функціонувати в умовах складного і нестабільного середовища, організації

* Науковий керівник: к.е.н, доцент завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

мають приймати обґрунтовані рішення. Це вимагає якісної інформаційної підтримки для розробки стратегічних планів, програм і бюджетів, що визначатимуть їхній подальший економічний, фінансовий та майновий розвиток. Враховуючи такі амбітні завдання, інформаційна система ...має стати невід'ємною частиною комплексної системи управління бізнесом, що враховує взаємодію підприємства з мікро- та макросередовищем, забезпечуючи інтеграцію всіх складових для досягнення стійкого розвитку [3].

Значення облікових управлінських систем в управлінні і контролі за розвитком підприємства полягає у наданні стратегічному менеджменту інформації про те, що відбувається за межами підприємства і яким є потенційний вплив чинників зовнішнього середовища на реалізацію обраної підприємством конкурентної стратегії [4].

Інформаційна система забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства має включати таку складову як стратегічний контроль, оскільки така система є системою збору, обробки та передачі фінансової та нефінансової інформації, яка необхідна управлінському персоналу різних рівнів управління для контролю, планування, вимірювання та оцінювання отриманих результатів, передбачених стратегіями розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Контроль сам по собі є доволі широкою категорією. Якщо звернутися до словників та наукової літератури, то на основі різних підходів до його розуміння можна зробити таке узагальнене визначення: контроль - це облік, спостереження за чим-небудь, перевірка діяльності будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітність, аналіз результатів їх діяльності і виконання стратегічних планів, вжиття заходів щодо коригування таких планів для досягнення необхідних результатів. Контроль - це будь-яка перевірка відповідності об'єкта встановленим обмеженням та засоби впливу організації на досягнення необхідних результатів і контролю відповідності кількості і якості отриманих результатів організаційній специфіці. Наукові розвідки вченого свідчать, що у класичному вигляді завданням контролю є порівняння фактичного стану управління з певними вимогами щодо його функціонування; виявлення допущених відхилень від норм, стандартів, регламентів і принципів; аналіз причин цих відхилень і шляхів виправлення недоліків і подолання перешкод для підвищення ефективності функціонування всієї управлінської системи. Контроль є обов'язковим елементом управління та здійснюється з метою сприяння тому, щоб фактичні результати найбільше відповідали очікуваням. За його допомогою суб'єкт управління отримує інформацію про позитивні або негативні результати діяльності, про помилки та прорахунки, що можуть спричинити невиконання поставлених завдань або намічених цілей, а також визначити напрями вдосконалення подальшої діяльності [5]. Функціонування механізму реалізації стратегії передбачає застосування певних форм стратегічного контролю. Тому завершальним і важливим етапом процесу реалізації стратегії є оцінка стратегії та стратегічний контроль. Це пов'язано з тим, що зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства часто примушують переглядати і місію, і цілі

підприємства, а також стратегію та процес її здійснення [6].

Оскільки на різних етапах реалізації стратегії до системи стратегічного менеджменту починає надходити інформація про її результати, стратегічний контроль відіграє роль зворотнього зв'язку, за допомогою якого починається усвідомлення отриманих результатів та можливе коригування стратегії. На думку Голуб Н.О. [7], потреба у стратегічному контролі пояснюється ще й змінами у зовнішньому середовищі, які важко передбачити і тим більше забезпечити адекватну реакцію на них. Необхідність постійного спостереження та оцінки відповідності системи «середовище-стратегія-реалізація стратегій» зумовлена спрямованістю стратегічного контролю на зменшення ризику шляхом відстеження у контрольних точках динаміку потенційних загроз та слабких сторін. Дослідниця виділяє різні види стратегічного контролю (табл.1).

Стратегічний контроль - це особливий вид управлінської діяльності на підприємстві, що полягає у спостереженні та оцінці проходження процесу стратегічного управління, який забезпечує досягнення поставлених цілей та виконання обраних стратегій через встановлення стійкого зворотного зв'язку. Найчастіше стратегічний контроль досліджують як сукупність взаємопов'язаних робіт, зокрема щодо: 1) визначення параметрів, що підлягають оцінці і контролю; 2) розробки стандартів визначення цілей; 3) оцінки результатів функціонування за означений період; 4) зіставлення фактичних результатів зі стандартами; 5) вироблення коригувальних заходів [8].

Таким чином, система стратегічного контролю є системою формального визначення мети контролю, спостереження, оцінок і зворотного зв'язку, які забезпечують менеджерів інформацією про діяльність організації та необхідності коригувальних впливів.

Таблиця 1

Види стратегічного контролю

Вид стратегічного контролю	Зміст
2	3
Стратегічний «контроль передумов»	— постійна перевірка ступеня обґрунтованості та актуальності посилань, на яких розроблявся «стратегічний набір», оцінка ступеня ризикованості факторів, що не могли бути врахованими, оскільки знаходяться поза впливом підприємства.
Стратегічний «контроль реалізації»	— перевірка за заздалегідь обраними параметрами у визначений час процесу виконання стратегічних планів, проектів та програм, формулювання заходів і внесення своєчасних коректив у процес, який є об'єктом контролю.
«Стратегічний нагляд»	— на відміну від стратегічного контролю передумов та контролю реалізації, не має жорсткого переліку об'єктів. Його роль полягає в об'єднанні двох взаємодоповнюючих типів контролю.

Джерело: сформовано автором за [7].

Система стратегічного контролю має базуватися на відповідних принципах (рис.1). Проведені дослідження дозволили виокремити також і

особливості стратегічного контролю (табл. 2).

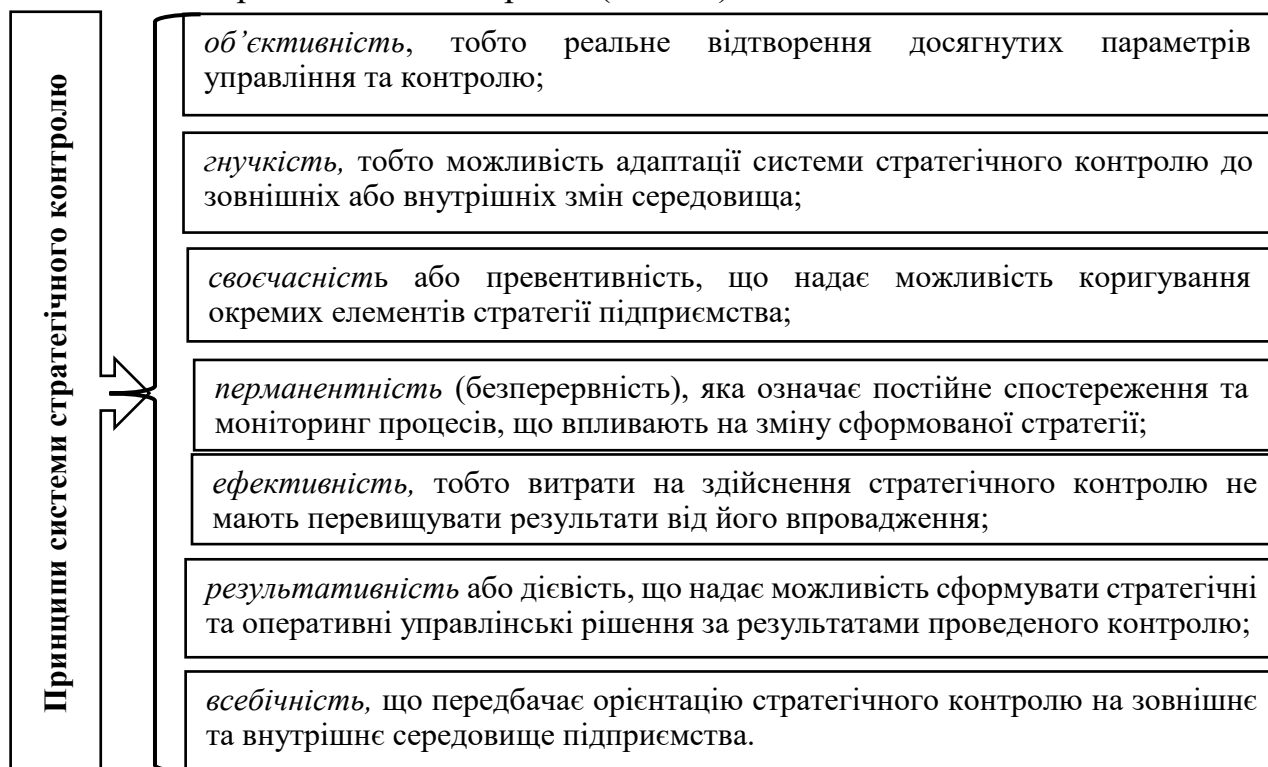

Рис.1 Принципи системи стратегічного контролю

Джерело: сформовано автором за [6]

Таблиця 2

Особливості стратегічного контролю

Черговість	Зміст
2	3
По-перше	– має бути постійним, перманентним, оскільки здійснюється на кожній стадії стратегічного менеджменту та виконує роль регулятора системи управління. Якщо є відхилення на будь-якому етапі формування та реалізації стратегії, система контролю має попереджувати про них та формувати інформацію для прийняття наступних коригувальних дій. Це обумовлює наявність другої особливості стратегічного контролю – його превентивність. Необхідно зазначити, що стратегічний контроль не може існувати без поточного та заключного контролю, так само, як стратегічне управління базується на поточній діяльності підприємства.
По-друге	– базується на невизначеній інформації, на відміну від оперативного контролю, об'єктом якого є конкретні результати.
По-третє	– повинен мати і зовнішню, і внутрішню спрямованість. Однак в контексті контролю за змінами зовнішнього середовища можливості контролю є обмеженими, що обумовлює його перетворення на систему моніторингу зовнішніх стратегічних змін, які впливатимуть на підприємство.
По-четверте	– методи суттєво відрізняються від методів оперативного та тактичного контролю, передусім тим, що перші – фокусуються на майбутніх успіхах діяльності підприємства та зростанні його фінансового потенціалу, тоді як другі – на відповідності майбутніх доходів запланованому бюджету.

Джерело: сформовано автором за [8]

Поділяючи думку науковців, можна зазначити, що елементи господарської діяльності підприємств, які пов'язані з використанням конкретних конкурентних

переваг, формують об'єкти стратегічного контролю в системі стратегічного управління. Контроль ... призначений для виявлення адекватності сучасним умовам ведення бізнесу методів, відповідних управлінських технологій і показників (враховуючи їх обмеження і можливості комплементарності), на основі яких розробляються стратегії та оцінюється їх ефективність [8].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- стратегічний контроль розвитку підприємств - це важливий елемент системи стратегічного управління, що призначений забезпечити реалізацію загальних стратегічних цілей, стратегічних планів розвитку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства та прийнятих стратегічних рішень шляхом застосування сукупності специфічних методів та прийомів;
- об'єктом стратегічного контролю є процес реалізації стратегії в цілому та в розрізі її окремих етапів із застосуванням таких методів та прийомів як аудит, аналіз, перевірка, обстеження та моніторинг;
- результатами стратегічного контролю можуть користуватися керівники підприємства, окремих структурних підрозділів, які беруть участь у розробці та реалізації стратегії, окремі працівники підприємства.

Список використаних джерел:

2. Правдюк Н.Л., Лепетан І.М., Бурко К.В. Тактичний та стратегічний менеджмент підприємств: обліковий аспект: монографія. Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 448 с.

2. Калетнік Г.М., Колесов О.С., Недбалюк О.О. Операційний менеджмент: Навчальний посібник. К. : «Хай-Тек Прес». 2013. 304 с.

3.Правдюк Н.Л. Обліковий супровід стратегічного менеджменту підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 12. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.4>

4. Шевчук В.Р. Стратегічний управлінський облік як інформаційне підґрунтя стратегічного менеджменту підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2014. № 797. С. 417-422

5. Василюк М. М.Стратегічний контроль як напрям аудиту адміністративної діяльності. *Вісник Прикарпатської університету. Економіка*. 2012. Випуск ІХ. С.429-432

6. Саух І.В., Виговська Н.Г. Формування системи стратегічного контролю як напрям забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Випуск №1(42).2019.С.79-83

7.Голуб Н.О. Облік та контроль у системі стратегічного управління. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(4). С. 59-65

8.Саух І.В. Система стратегічного контролю та її складові.URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/354.pdf>

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

Ольга САВЧУК,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Анотація. У статті досліджується вплив інноваційних технологій на конкурентоспроможність підприємств в умовах змінної економічної ситуації. Розглядаються ключові аспекти, через які технологічні інновації допомагають підприємствам підвищити свою ефективність, знижувати витрати, покращувати якість продукції та адаптуватися до змін ринку. Особливу увагу приділено впровадженню цифрових технологій, автоматизації виробництва та використанню нових матеріалів, які сприяють сталому розвитку бізнесу. У статті також розглянуті можливості для адаптації підприємств до економічних криз та нестабільності через інноваційні рішення, що дає їм конкурентні переваги в умовах глобалізації та економічної невизначеності. Визначено, що інновації дозволяють не тільки зберігати стабільність, але й сприяти економічному зростанню підприємств.

Abstract. The article examines the impact of innovative technologies on the competitiveness of enterprises in the context of a changing economic situation. It discusses key aspects through which technological innovations help companies increase efficiency, reduce costs, improve product quality, and adapt to market changes. Special attention is given to the implementation of digital technologies, automation of production, and the use of new materials, which contribute to the sustainable development of business. The article also considers opportunities for enterprises to adapt to economic crises and instability through innovative solutions, providing them with competitive advantages in the context of globalization and economic uncertainty. It is concluded that innovations not only help maintain stability but also foster economic growth in enterprises.

Вступ. Сучасний світ бізнесу характеризується швидким розвитком технологій, що створює нові можливості для підприємств. Інноваційні технології стають важливим фактором для підвищення конкурентоспроможності компаній, оскільки дозволяють ефективно реагувати на виклики економічної ситуації, такі як глобалізація, зміни в попиті, політичні та економічні кризи. В умовах постійних змін на ринку підприємства повинні впроваджувати новітні технології для зниження витрат, підвищення якості продукції та створення нових продуктів і послуг, щоб залишатися конкурентоспроможними. У цьому контексті інновації

* Науковий керівник: PhD., стар. викл. кафедри аналізу та аудиту – Людмила ДРИМАНОВА

в галузі виробництва, цифровізації та автоматизації стають основою для стабільного розвитку компаній. У статті розглядається вплив інноваційних технологій на конкурентоспроможність підприємств та їх роль у адаптації до змінюваних економічних умов.

Виклад основного матеріалу. У сьогоденні технології виступили одним з головних факторів, котрі визначають конкурентоздатність підприємств. Стрімкий поступ технологій, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, а також інноваційних продуктів та процесів робить їх важливим інструментом для збереження конкурентних переваг у мінливій економічній обстановці. Інноваційні технології надають підприємствам можливість не лише знижувати витрати, але й відкривати нові перспективи для розширення ринків збуту, покращення якості продукції та послуг, а також удосконалення управління та маркетингу.

Мінлива економічна ситуація, така як коливання обмінних курсів, зміни в політичних обставинах, зміни в попиті та пропозиції на різні товари та послуги, вимагає від підприємств швидкої адаптації до нових умов. В цьому контексті інноваційні технології здатні стати не лише засобом утримання стабільності, а й каталізатором економічного росту. Конкурентоспроможність підприємства – це його здатність успішно змагатися на ринку, задовольняючи потреби споживачів найоптимальнішим способом з урахуванням ефективності використання ресурсів. Конкурентоспроможність характеризується низкою показників, як-от вартість продукції (ціна та витрати), якість продукції, впровадження інновацій, оперативність у виробництві та гнучкість у відповідь на зміни на ринку. Конкурентоспроможність має велике значення для підприємств, адже дає їм можливість утримувати свої позиції на ринку, залучати нових споживачів та забезпечувати стабільний фінансовий стан.

Інноваційні технології охоплюють широкий спектр змін та удосконалень у виробничих та управлінських процесах, як-от нові методи виробництва, автоматизація, цифровізація бізнес-процесів, використання нових матеріалів та енергоефективних рішень. Вони забезпечують підприємствам ряд переваг, серед яких зниження витрат та підвищення ефективності виробництва, впровадження нових продуктів та послуг, покращення якості продукції, гнучкість та швидкість адаптації до змін на ринку.

Інноваційні технології дають змогу знижувати витрати за рахунок автоматизації, оптимізації виробничих процесів, використання нових матеріалів та технологій, що забезпечують більш високу ефективність. Наприклад, використання роботизованих ліній на підприємствах дає змогу зменшити трудові витрати та збільшити швидкість виробництва, що, у свою чергу, дозволяє знижувати собівартість продукції. Також інновації дають підприємствам можливість створювати нові продукти або покращувати існуючі. Це дає змогу не лише відповідати мінливим вимогам споживачів, але й випереджати конкурентів. Своєю чергою, це може призвести до збільшення частки ринку, оскільки інноваційні продукти часто мають вищу цінність для споживачів.

Завдяки впровадженню новітніх технологій підприємства можуть

покращувати якість власної продукції, що збільшує її конкурентоспроможність. Висока якість товарів та послуг не тільки сприяє задоволенню споживачів, але й забезпечує відданість бренду, що є важливою конкурентною перевагою. У зв'язку зі швидкими змінами на ринках та нестабільною економічною ситуацією важливим фактором для підприємств є здатність швидко адаптуватися до нових умов. Інноваційні технології, зокрема в царині інформаційних технологій та комунікацій, дають змогу оперативно реагувати на зміни в попиті, адаптувати виробничі процеси та забезпечувати необхідний рівень гнучкості в управлінні.

Мінлива економічна ситуація, зокрема економічні кризи, зміни валютних курсів, зміни у законодавстві, може створювати серйозні виклики для підприємств. Проте саме інноваційні технології дають змогу зменшити ризики та створити умови для зростання в умовах економічної нестабільності. У країнах з нестабільною валютою коливання курсів можуть суттєво впливати на витрати підприємств, які імпортують сировину чи комплектуючі. Але інноваційні технології, які дають змогу автоматизувати процеси або застосовувати місцеві заміники, можуть допомогти зменшити залежність від іноземних поставок та знизити вартість виробництва.

У періоди економічної нестабільності підприємства мусять скорочувати витрати, оптимізувати процеси та зменшувати свої ризики. Інноваційні рішення в сфері управлінського обліку, аналізу даних, а також у системах управління ланцюгами поставок дозволяють скоротити витрати та підвищити ефективність прийняття управлінських рішень навіть в умовах економічної кризи. Підприємства, які застосовують інновації, здатні швидше відновлюватися після кризових явищ, оскільки вони вже мають у своєму розпорядженні механізми адаптації та стійкості. Наприклад, в умовах пандемії COVID-19 підприємства, що активно використовували цифрові технології, швидше змогли перейти на дистанційну роботу, впроваджувати нові форми бізнесу та зберегти свої позиції на ринку.

Існує кілька технологічних напрямів, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність підприємств, зокрема цифровізація та автоматизація, використання штучного інтелекту та машинного навчання, адитивні технології (3D-друк) та сталий розвиток та еко-інновації. Інновації в сфері інформаційних технологій, такі як хмарні обчислення, великі дані (big data), штучний інтелект (AI) та Інтернет речей (IoT), дають змогу підприємствам автоматизувати багато процесів, зменшувати людські помилки та підвищувати точність прийняття рішень. Наприклад, за допомогою великих даних можливо здійснювати точний аналіз споживчих вподобань та ринкових тенденцій, що дає змогу оперативно реагувати на зміни. Штучний інтелект дає підприємствам змогу оптимізувати виробничі процеси, знижувати витрати на логістику, прогнозувати попит та вести персоналізований маркетинг. Це підвищує не лише ефективність підприємства, але й покращує взаємодію з кінцевими споживачами.

Технології 3D-друку дають змогу створювати прототипи продукції за короткий час, оптимізувати витрати на виробництво та зменшувати потребу у складних складальних лініях. Це також дає змогу гнучко адаптуватися до змін у

вимогах споживачів. Технології, орієнтовані на сталий розвиток та зниження негативного впливу на довкілля, також набувають популярності. Використання енергоефективних технологій, відновлюваних джерел енергії, а також зелених матеріалів дає підприємствам змогу не тільки знижувати витрати на енергію, але й підвищувати свою привабливість для екологічно свідомих споживачів.

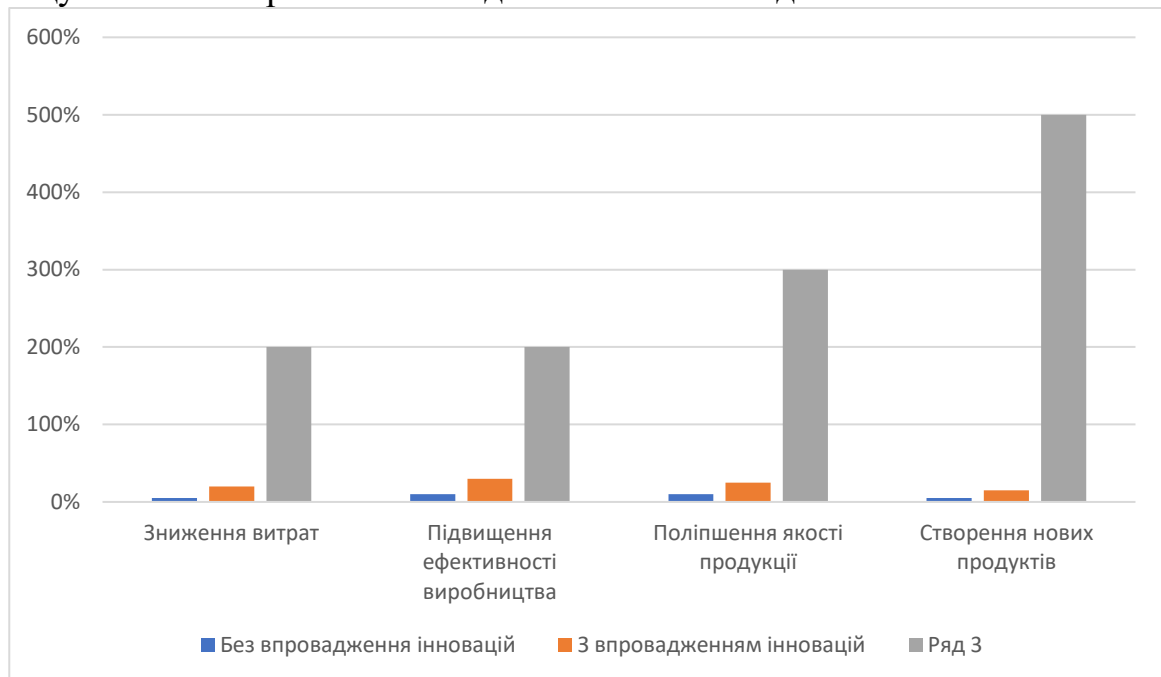

Рис. 1. Вплив інноваційних технологій на конкурентоспроможність підприємств

Джерело:[2]

Інноваційні технології стали невід'ємною частиною стратегії підприємств, що прагнуть підтримувати свою конкурентоспроможність у швидко мінливому економічному середовищі. Впровадження інновацій дає змогу знижувати витрати, підвищувати якість продукції, а також адаптуватися до нових умов. Підприємства, які активно застосовують інновації, мають більш високий рівень стійкості до економічних змін та здатні успішно конкурувати на міжнародних ринках. Крім того, інноваційні технології сприяють автоматизації виробничих процесів, що дозволяє зменшити вплив людського фактора та підвищити продуктивність праці. Нові технології забезпечують можливість оперативного прийняття рішень завдяки використанню аналітичних інструментів і штучного інтелекту. Вони також відкривають нові шляхи для створення унікальних товарів і послуг, що відповідають запитам сучасних споживачів. Інновації стимулюють розвиток науково-дослідної діяльності та сприяють формуванню партнерств між бізнесом і наукою. Важливою перевагою є можливість виходу на нові ринки через впровадження технологічних рішень, які не мають аналогів. Інноваційні підприємства більш гнучкі, що дозволяє їм швидко реагувати на зміни попиту або законодавства. Використання сучасних технологій також сприяє покращенню умов праці та підвищенню безпеки на виробництві. Інновації дозволяють формувати позитивний імідж компанії, що приваблює інвесторів і партнерів. Підприємства, які впроваджують екологічно чисті технології, можуть

зменшити свій вплив на довкілля та відповідати принципам сталого розвитку. Застосування цифрових інструментів допомагає ефективніше управляти ресурсами та оптимізувати логістичні процеси. Інновації стають основою для створення нових бізнес-моделей, які здатні забезпечити тривале зростання. Таким чином, впровадження інновацій є не лише конкурентною перевагою, а й необхідною умовою для довгострокового розвитку підприємства.

Отже, варто зазначити, що інноваційні технології сприяють підвищенню рівня персоналізації обслуговування клієнтів, що підсилює їхню лояльність. Вони дозволяють підприємствам ефективніше комунікувати зі споживачами через цифрові канали. Впровадження новітніх рішень допомагає скорочувати час розробки нових продуктів і виведення їх на ринок. Інновації сприяють удосконаленню внутрішніх бізнес-процесів і підвищенню ефективності управління. Сучасні технології дають змогу аналізувати великі обсяги даних, що допомагає приймати стратегічно обґрунтовані рішення. Вони також дозволяють краще прогнозувати поведінку ринку та змінювати стратегії в режимі реального часу. Інновації забезпечують конкурентні переваги, які важко повторити конкурентам. Підприємства, що інвестують в інновації, частіше залучають талановитих фахівців, зацікавлених у роботі з передовими технологіями. Це також сприяє створенню сприятливого інноваційного середовища в компанії.

Висновок. Впровадження інноваційних технологій є важливим елементом стратегії підприємств для забезпечення їх конкурентоспроможності в умовах швидко змінюваної економічної ситуації. Цифрові технології, автоматизація виробничих процесів та інновації в управлінні дозволяють знижувати витрати, підвищувати ефективність та покращувати якість продукції. Завдяки технологічним нововведенням підприємства здатні не лише адаптуватися до економічних криз, але й створювати нові можливості для розвитку в умовах глобалізації та економічної невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Котляр, О. О. Інновації як фактор конкурентоспроможності підприємства. Київ : Наукова думка, 2019. 152 с.
2. Тимошенко, В. С. Вплив цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств в умовах глобалізації. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 184 с.
3. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York : Free Press, 2008. 576 p.
4. Ковальчук, В. О. Технологічні інновації як основа підвищення конкурентоспроможності підприємств. Львів : Львівська політехніка, 2021. 210 с.
5. Римаренко, Л. О. Інноваційні технології у сфері бізнесу та їх вплив на економічну ефективність підприємств. Одеса : ОДУ, 2022. 174 с.
6. Schilling, M. A. Strategic Management of Technological Innovation. New York: McGraw-Hill Education, 2019. 448 p.

Ілона ТЕЛЯТНИК,*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглянуто значення податкової грамотності як важливого складника фінансової освіти та її роль у формуванні економічної свідомості громадян. Досліджено основні теоретичні аспекти податкової грамотності, її вплив на фінансову поведінку та відповідальність платників податків. Розглянуто сучасні методи інтеграції податкової грамотності у навчальний процес, зокрема включення відповідних дисциплін у шкільні та університетські програми, використання інтерактивних методів навчання, а також створення цифрових освітніх платформ. Проаналізовано міжнародний досвід реалізації програм податкової освіти, що дозволяє виокремити найефективніші стратегії для їх впровадження в Україні. Визначено основні переваги підвищення рівня податкової грамотності для економічного розвитку країни, зокрема зменшення рівня ухилення від сплати податків та підвищення довіри до державних інституцій. Запропоновано перспективні напрями подальших досліджень у сфері податкової освіти.

Abstract. The article examines the importance of tax literacy as an important component of financial education and its role in forming the economic consciousness of citizens. The main theoretical aspects of tax literacy, its impact on the financial behavior and responsibility of taxpayers are studied. Modern methods of integrating tax literacy into the educational process are considered, in particular, the inclusion of relevant disciplines in school and university programs, the use of interactive teaching methods, as well as the creation of digital educational platforms. The international experience of implementing tax education programs is analyzed, which allows us to identify the most effective strategies for their implementation in Ukraine. The main advantages of increasing the level of tax literacy for the economic development of the country are identified, in particular, reducing the level of tax evasion and increasing trust in state institutions. Promising directions for further research in the field of tax education are proposed.

Вступ. Сучасний світ швидко змінюється, а фінансова грамотність стає невід'ємною складовою успішного функціонування людини в суспільстві. Важливою складовою фінансової грамотності є податкова обізнаність, яка

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Марина ПРАВДЮК

сприяє формуванню відповідального ставлення громадян до виконання податкових зобов'язань. Податкова грамотність допомагає не лише розуміти основні принципи оподаткування, а й усвідомлювати власну роль у фінансовій системі держави. З огляду на зростаючу складність економічних процесів та збільшення обсягів цифрових трансакцій, необхідність у підвищенні рівня податкової грамотності серед населення стає дедалі актуальнішою. Особливо це стосується молоді, яка лише вступає в активне економічне життя та потребує чіткого розуміння своїх прав і обов'язків як платників податків. Таким чином, дослідження розвитку податкової освіти в Україні є важливим кроком до розуміння того, як система освіти може впливати на фінансову поведінку громадян та сприяти економічній стабільності країни.

Зважаючи на це, необхідно впроваджувати ефективні освітні стратегії, які формуватимуть у громадян не лише знання про податкове законодавство, а й культуру сумлінної сплати податків. Сучасна система освіти повинна забезпечувати доступ до практичних навичок, що дозволяють кожному зрозуміти свої податкові обов'язки, вміти користуватися електронними сервісами для подачі звітності та орієнтуватися в податковій політиці держави.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації та економічної нестабільності рівень податкової грамотності населення безпосередньо впливає на розвиток економіки країни, забезпечує прозорість фінансових процесів та зміцнює довіру громадян до податкової системи. Високий рівень податкової культури сприяє підвищенню рівня добровільного виконання податкових зобов'язань, що, у свою чергу, веде до стабільності державного бюджету та економічного зростання.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні податкової грамотності. Інтеграція податкових знань у навчальні програми різних рівнів дозволяє ще з раннього віку знайомити громадян із принципами податкової системи та їхньою особистою відповідальністю перед суспільством. Крім того, застосування інноваційних методів навчання, таких як інтерактивні технології, цифрові освітні платформи та практичні кейси, дозволяє зробити процес навчання більш ефективним та цікавим для молоді [1].

Таким чином, дослідження податкової грамотності як інноваційного елемента навчального процесу є актуальним та важливим для підвищення загального рівня фінансової культури населення. Впровадження податкової освіти в навчальні заклади може стати потужним інструментом для забезпечення економічної стабільності та сталого розвитку держави.

Сучасна економічна система будь-якої держави значною мірою залежить від рівня податкової культури її громадян. Висока податкова обізнаність сприяє формуванню відповідального ставлення до сплати податків, що, у свою чергу, підвищує рівень надходжень до бюджету та забезпечує стабільність економіки.

Однак проблема низької обізнаності громадян щодо податкових зобов'язань залишається актуальною для багатьох країн, включаючи Україну. Значна частина населення не має достатнього рівня знань щодо механізмів функціонування податкової системи, видів податків, пільг та штрафних санкцій.

Це призводить до ухилення від сплати податків, недовіри до фіскальних органів та зниження рівня фінансової дисципліни.

З метою підвищення податкової грамотності багато країн світу інтегрують податкову освіту в систему загальної та вищої освіти. У США, наприклад, діють освітні програми з фінансової та податкової грамотності на рівні шкіл і університетів. Існують спеціалізовані онлайн-курси, які проводяться як державними установами (зокрема, IRS), так і приватними освітніми платформами. У країнах Європейського Союзу також активно впроваджуються навчальні програми, які пояснюють молоді принципи функціонування податкової системи та її значення для суспільства. Наприклад, у Німеччині та Франції податкова освіта є складовою шкільної програми, а у Швеції реалізовано програми, спрямовані на формування податкової культури серед підприємців.

В Азії, зокрема в Японії та Південній Кореї, уряди активно залучають молодь до податкової освіти через інтерактивні платформи, спеціальні тренінги та інформаційні кампанії. В Україні податкова освіта поки що перебуває на етапі формування. Деякі ініціативи вже реалізовано: Державна податкова служба проводить роз'яснювальну роботу, організовує вебінари та випускає інформаційні матеріали. У вищих навчальних закладах економічного профілю вивчаються дисципліни, пов'язані з податковою системою, проте на рівні шкільної освіти цей аспект ще не є достатньо розвиненим. Крім того, в Україні існують ініціативи щодо запровадження онлайн-курсів та інтеграції податкової грамотності у загальну фінансову освіту громадян. Проте для досягнення суттєвих змін необхідна комплексна реформа освітнього процесу, яка включатиме обов'язкове вивчення податкової грамотності у школах, розширення курсів у закладах вищої освіти та проведення широкомасштабних інформаційних кампаній серед населення.

Таблиця 1

Динаміка розвитку курсів податкової грамотності в Україні

рік	Впроваджено навчальних курсів	Кількість залучених студентів	Онлайн ініціативи
2015	2	5000	Відсутні
2018	5	12 000	Тестові програми
2021	10	25 000	Доступні платформи
2024	15	40 000	Масштабування курсів

Джерело: сформовано автором на основі [2]

За період з 2015 по 2024 рік спостерігається зростання кількості навчальних курсів та залучених студентів, а також розвиток онлайн-ініціатив. Однак, за даними таблиці, популярність цих програм та їхнє охоплення населення залишаються недостатніми [2]. Одним з основних підходів до підвищення рівня податкової грамотності є інтеграція податкових тем у шкільну та вищу освіту. Важливо, щоб учні та студенти мали базове уявлення про

податкову систему вже на етапі загальної освіти. Інтеграція податкових питань у предмети, такі як економіка, правознавство та математика, дозволяє не лише ознайомити з теоретичними основами, але й розвинути практичні навички, які допоможуть у повсякденному житті. Наприклад, у рамках економічних уроків учні можуть вивчати основи податкової системи, а на заняттях з правознавства — розуміти юридичні аспекти податкових зобов'язань, а під час вивчення математики — навчатися розраховувати податкові ставки, визначати суму податку з доходів або здійснювати базові фінансові обчислення. Такий міждисциплінарний підхід сприяє формуванню цілісного уявлення про роль податків у державі та суспільстві.

Крім того, важливо забезпечити доступ до якісних навчальних матеріалів, інтерактивних платформ та симуляторів, які дозволяють моделювати реальні ситуації — наприклад, заповнення декларацій чи сплату податків онлайн. Це сприятиме не лише кращому засвоєнню знань, а й розвитку впевненості у взаємодії з податковими органами в майбутньому.

Застосування інтерактивних методів є важливим аспектом викладання податкової грамотності. Такі методи, як кейс-метод, бізнес-ігри та симуляції, дозволяють студентам активно взаємодіяти з навчальним матеріалом, розв'язувати реальні проблеми, що виникають у податковій сфері, та приймати рішення на основі аналізу конкретних ситуацій. Це сприяє розвитку критичного мислення та глибшому розумінню податкових процесів, що є надзвичайно важливим для майбутніх фахівців [3].

Онлайн-курси та вебінари, організовані податковими органами та фінансовими установами, є ефективним інструментом для досягнення більш широкої аудиторії. Ці платформи дають можливість для самостійного вивчення податкової системи та доступу до актуальної інформації про зміни в законодавстві. Співпраця з податковими органами сприяє підвищенню довіри громадян до державної системи, а також дає можливість для проведення семінарів, тренінгів та консультацій.

Усі ці методи разом сприяють більш глибокому засвоєнню податкових знань та навичок, що є необхідним для формування податкової культури в суспільстві.

Таблиця 2

Динаміка учасників і платформ

Рік	Кількість учасників (тис осіб)	Найпопулярніші платформи
2018	15	ДПС України, Prometheus
2019	25	Coursera, EdX
2020	40	ДПС України Udemu
2021	50	Coursera, ПриватБанк
2024	70	ПриватБанк, ДПС України

Джерело: сформовано автором на основі[4].

На підставі представлених даних спостерігається суттєве зростання участі населення в програмах податкової освіти. За шість років кількість залучених осіб збільшилася з 15 тисяч у 2018 році до 70 тисяч у 2024 році, що демонструє

поступове підвищення обізнаності громадян у сфері податків та фінансів.

На початковому етапі (2018–2019 рр.) провідними платформами були міжнародні освітні ресурси, такі як Coursera та EdX, разом із вітчизняним проектом Prometheus. Однак уже з 2020 року відбувається помітне зміщення акцентів на українські інституції – Державну податкову службу та ПриватБанк. Ця тенденція свідчить про ефективність державних ініціатив та корпоративних програм у сфері фінансової грамотності [5].

Висновок. Підвищення рівня податкової грамотності є ключовим фактором для розвитку відповідальної податкової культури серед громадян. У сучасних умовах, коли податкові системи стають дедалі складнішими, важливо, щоб кожен громадянин мав хоча б базові знання щодо своїх податкових зобов'язань. Інтеграція тем податкової грамотності в освітні програми на всіх рівнях освіти є важливим кроком у формуванні усвідомленого ставлення до податків і їх ролі в економічному розвитку країни. Враховуючи міжнародний досвід, зокрема успішні практики США, ЄС та Азії, можна стверджувати, що таке навчання має бути системним і масштабним.

Таким чином, успішне впровадження податкової грамотності у навчальний процес потребує комплексного підходу, який включатиме не лише вдосконалення навчальних програм, але й активну співпрацю з державними органами, бізнесом та громадськими організаціями. Високий рівень податкової грамотності серед громадян сприятиме зміцненню економіки країни, поліпшенню взаємодії між державою та платниками податків, а також створенню прозорої та справедливої податкової системи.

Список використаних джерел:

1. Державна податкова служба України. Податкова система України 2023 структура та основні принципи URL: <https://tax.gov.ua> (дата звернення 25.03.2025)
2. Міністерство освіти і науки України. Інтеграція фінансової грамотності у навчальні програми 2021 URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 25.03.2025)
3. Романенко І. Впровадження податкової освіти в школах: міжнародний досвід і реалії України. *Вісник освіти*. 2022. №3(45). С. 112-118.
4. USAID. Інтерактивні методи навчання для підвищення податкової грамотності 2021 URL: <https://usaid.gov> (дата звернення 25.03.2025)
5. Куртова Л. Роль онлайн-курсів у розвитку податкової грамотності в Україні. *Журнал сучасних освітніх технологій*. 2020. №2 С. 56-62.

Олександра ФІЛІПОВА*,
студентка 3-го курсу,
Навчально-науковий інститут економіки та управління,
Факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ В ПРАКТИЦІ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджено сутність та особливості бухгалтерського аутсорсингу як форми організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Розглянуто нормативно-правові аспекти використання бухгалтерського аутсорсингу відповідно до законодавства України. Наведено статистичні дані, що підтверджують зростання попиту на такі послуги. Визначено основні переваги аутсорсингу, серед яких зниження витрат, доступ до кваліфікованих спеціалістів, мінімізація ризиків бухгалтерських помилок та підвищення ефективності фінансового управління. Окрему увагу приділено питанням відображення витрат на бухгалтерський аутсорсинг у фінансовій звітності підприємств, зокрема в межах адміністративних витрат відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Запропоновано рекомендації щодо оптимізації обліку та аналізу витрат на бухгалтерський аутсорсинг для покращення фінансової прозорості та підвищення ефективності управлінських рішень.

Annotation. The article studies the essence and features of accounting outsourcing as a form of organization of accounting at the enterprise. The regulatory and legal aspects of the use of accounting outsourcing in accordance with the legislation of Ukraine are considered. Statistical data confirming the growth in demand for such services are presented. The main advantages of outsourcing are identified, including cost reduction, access to qualified specialists, minimization of the risks of accounting errors and increasing the efficiency of financial management. Special attention is paid to the issues of reflecting the costs of accounting outsourcing in the financial statements of enterprises, in particular within the framework of administrative costs in accordance with national and international accounting standards. Recommendations for optimization of accounting and analysis of accounting outsourcing costs are proposed to improve financial transparency and increase the efficiency of management decisions.

Вступ. Бухгалтерський аутсорсинг є важливим інструментом оптимізації управління фінансовими потоками підприємства. Він дозволяє скоротити

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування – Олена ПОДОЛЯНЧУК

витрати, підвищити ефективність бухгалтерського обліку та мінімізувати ризики податкових порушень. У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації бізнесу все більше компаній обирають аутсорсинг як ефективний метод ведення бухгалтерського обліку. Це пояснюється не лише економічною вигодою, а й можливістю доступу до кваліфікованих спеціалістів, які володіють актуальними знаннями щодо змін у законодавстві та фінансових стандартах. Застосування бухгалтерського аутсорсингу сприяє підвищенню якості фінансового обліку, дозволяючи підприємствам зосередитися на стратегічних аспектах своєї діяльності. Окрім цього, правильне відображення фінансових результатів у звітності відіграє ключову роль у прийнятті управлінських рішень, забезпечуючи прозорість та точність фінансових показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський аутсорсинг – це передача функцій бухгалтерського обліку сторонній організації, що спеціалізується на наданні таких послуг. Це може бути часткова або повна передача облікових функцій, включаючи складання та подання звітності. Окрім цього, бухгалтерський аутсорсинг дозволяє підприємствам зосередитися на стратегічному управлінні, оскільки рутинні бухгалтерські завдання виконуються професіоналами. Залежно від потреб компанії, аутсорсинг може включати ведення податкового обліку, нарахування заробітної плати, управління фінансовими потоками та підготовку аналітичних звітів. Такий підхід не лише зменшує операційні витрати, а й сприяє мінімізації податкових ризиків і відповідності актуальному законодавству.

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що суб'єкти господарювання окрім самостійного ведення бухгалтерського обліку, мають можливість залучати спеціаліста з бухгалтерського обліку чи ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою [5]. Це означає, що бухгалтерський аутсорсинг є однією із форм організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Зростання попиту на послуги бухгалтерського аутсорсингу відбувалося до 2022 року, у 2023 році відбулося значне зменшення попиту щодо послуг бухгалтерського аутсорсингу про це свідчать статистичні дані (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізації послуг у сфері обліку й аудиту та питань оподаткування

Квартал	Роки, тис. грн.			
	2020	2021	2022	2023
1	2 099 804,2	2 140 604,4	3 469 076,6	2213602,8
2	1 946 913,3	2 929 474,3	2 500 169,1	2447535,9
3	1 806 673,4	2 391 108,0	3 446 915,0	2331086,0
4	2 018 460,4	2 926 432,9	3 470 717,3	2519854,8

Джерело: сформовано на основі [2]

Саме бухгалтерський аутсорсинг, і його не ймовірний потенціал перетворюється на реальні переваги для багатьох підприємств.

Бухгалтерський аутсорсинг надає підприємствам можливість знизити витрати на зарплату, соціальні виплати та інші витрати, пов'язані з підтриманням внутрішнього бухгалтерського відділу. Країни, що надають послуги бухгалтерського аутсорсингу, часто мають низькі операційні витрати та доступ до дешевої робочої сили. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси і зосередитися на основних функціях бізнесу (рис. 1).

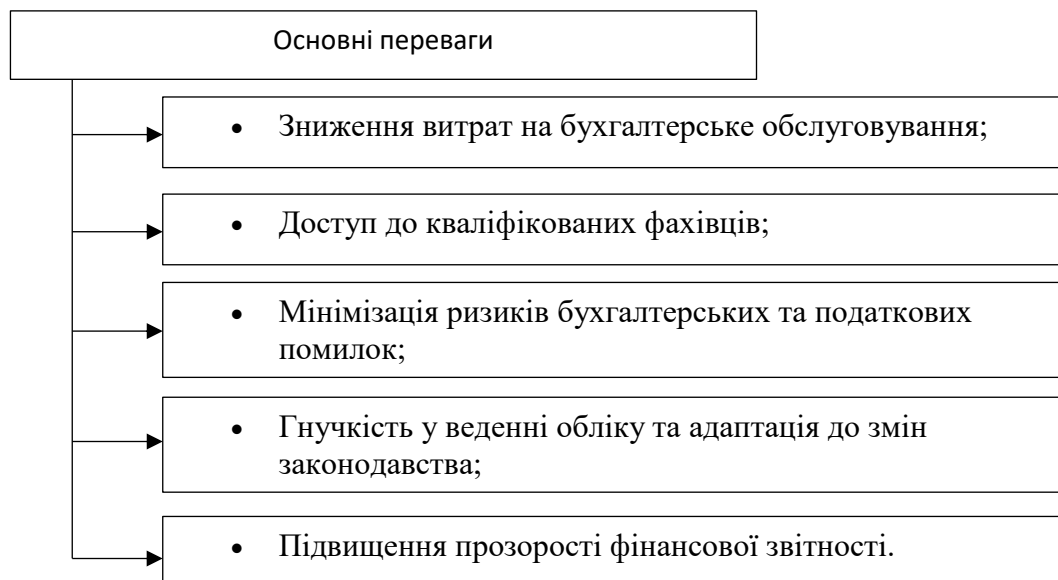

Рис. 1. Переваги бухгалтерського аутсорсингу

Джерело: сформовано на основі [4]

Бухгалтерія має велике значення для правильної роботи будь-якого підприємства. Зовнішні постачальники бухгалтерських послуг забезпечують точність та дотримання вимог усіх відповідних правил і нормативів.

Аутсорсингові компанії, які надають послуги з аутсорсингу, завжди стежать за новими тенденціями та технологіями. Це дозволяє їм отримувати швидкий доступ до оновлень інструментів та програмного забезпечення, які полегшують бухгалтерські процеси [3].

При бухгалтерському аутсорсингу, підприємство переносить частину ризиків, пов'язаних з бухгалтерськими помилками і недоліками, на зовнішнього постачальника послуг. Це може зменшити вірогідність проблем з обліком.

На практиці бухгалтерський аутсорсинг може охоплювати часткове або повне делегування процесу ведення бухгалтерського обліку. До складу цих послуг входить, як правило, складання та подання фінансової публічної звітності, у яких акцент ставиться на проблематиці забезпечення релевантності інформації, що розглядається як гарантія якості ведення обліку. В теорії і на практиці бухгалтерський аутсорсинг розділяють на два види: ведення бухгалтерії повністю; виконання послуг з ведення окремих ділянок бухгалтерського обліку, наприклад облік доходів, розрахункових операцій, податків та ін. [6].

Загалом, використання бухгалтерського аутсорсингу допомагає бізнесу зосередитись на стратегічних аспектах своєї діяльності, знизити витрати та мати доступ до експертної бухгалтерської підтримки.

Застосування бухгалтерського аутсорсингу впливає на фінансові

показники підприємства через:

- оптимізацію витрат, що відображається у зниженні загальних адміністративних витрат;
- покращення фінансового планування та обґрунтованість ухвалення управлінських рішень;
- підвищення ефективності податкового обліку та зменшення штрафних санкцій;
- поліпшення структури капіталу підприємства за рахунок ефективного управління фінансовими потоками.

Фінансові результати відображаються у фінансовій звітності відповідно до національних або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Для українських підприємств основними стандартами є НП(С)БО 15 «Дохід» та НП(С)БО 16 «Витрати». Міжнародні підприємства керуються МСБО 18 «Дохід», хоча спеціального стандарту для витрат нема. Важливу роль у ефективному впровадженні аутсорсингу як форми організації бухгалтерського обліку має своєчасне та оперативне надання інформації за понесеними витратами та отриманими доходами за аутсорсинговими послугами. Для проведення оцінки доцільності вибору аутсорсингу як форми організації бухгалтерського обліку необхідним є проведення аналізу ефективності аутсорсингових послуг, використовуючи різні методики, які потребують врахування витрат, понесених в ході виконання договору на бухгалтерський аутсорсинг. Практика відображення таких витрат в обліку не складна, проте вимагає більшої уваги для належного інформаційного забезпечення процесу управління господарською діяльністю підприємства. Так, враховуючи, що отримані аутсорсингові бухгалтерські послуги не є виробничими витратами, то для їх обліку буде використовуватись рахунок 92 «Адміністративні витрати». Витрати, пов'язані з оплатою послуг підприємства-аутсорсера, відображаються за дебетом рахунку 92 «Адміністративні витрати» та кредитом рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» або субрахунком 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Списання цих витрат відображається в бухгалтерському обліку за дебетом рахунку 79 «Фінансові результати» в кореспонденції з кредитом рахунку 92 «Адміністративні витрати» [1]. Враховуючи різні види бухгалтерського аутсорсингу вважаємо доцільним виділення, в межах рахунку 92 «Адміністративні витрати», аналітичних рахунків для обліку облік витрат за кожним із видів, що дасть можливість аналізувати та здійснювати контроль за їх здійсненням на рівні підприємства-замовника [1].

Фінансові результати підприємства формуються шляхом підбиття підсумків доходів і витрат за звітний період. Основні етапи формування фінансового результату включають:

- 1) визначення доходів: врахування всіх надходжень від реалізації товарів та послуг.
- 2) облік витрат: включає собівартість реалізованої продукції, адміністративні та інші витрати.
- 3) розрахунок фінансового результату: різниця між доходами та

витратами визначає прибуток або збиток підприємства. Правильне відображення витрат на бухгалтерський аутсорсинг у фінансовій звітності допомагає зацікавленим сторонам (інвесторам, кредиторам, аудиторам) краще оцінювати фінансовий стан підприємства та його ефективність.

Висновки. Професійний консультативний бізнес в Україні почав розвиватися з кінця 80-х років XX ст. До цього часу консультування підприємств забезпечувалось фахівцями урядових закладів, науково-дослідних установ і університетів. З урахуванням інтеграції України у світове економічне суспільство, підприємства зіткнулися з великими проблемами з переорієнтацією на новий тип економічної системи. В теперішній час бухгалтерський аутсорсинг є ефективним інструментом фінансового управління, що дозволяє підприємствам підвищити якість бухгалтерського обліку, знизити витрати та забезпечити коректне відображення фінансових результатів у звітності. Використання аутсорсингових послуг сприяє покращенню фінансової стійкості та конкурентоспроможності підприємства на ринку. Правильна інтеграція бухгалтерського аутсорсингу у фінансову діяльність підприємства дозволяє досягти більшої гнучкості в управлінні ресурсами, зменшити ризики, пов'язані з податковими та бухгалтерськими помилками, та забезпечити відповідність нормативно-правовим вимогам. У перспективі розвиток технологій автоматизації облікових процесів та вдосконалення законодавчого регулювання можуть ще більше підвищити ефективність бухгалтерського аутсорсингу.

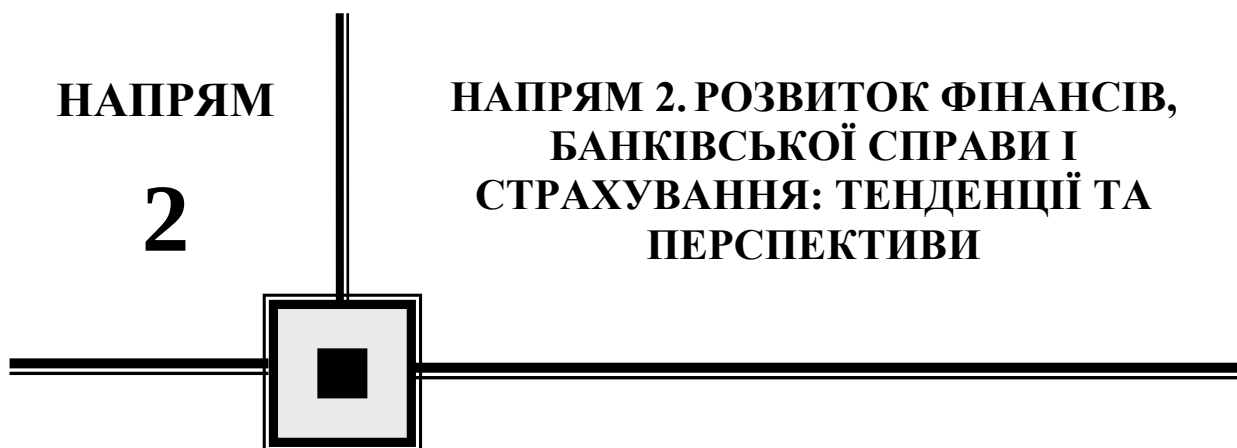
Список використаних джерел:

1. Бурко К.В. Бухгалтерський аутсорсинг як метод сучасного ведення бухгалтерії. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 8. С. 172-183.
2. Економічна статистика. Економічна діяльність. Послуги. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ekon/posl_u.htm (дата звернення: 01.02.2025).
3. Подолянчук О.А. Аутсорсинг в системі обліку малих підприємств аграрного бізнесу. Збір. тез доп. всеукр. наук. практ. конф. «Бухгалтерський облік, оподаткування та контроль в умовах міжнародної економічної інтеграції» (10 жовтня 2019 р.) / відп. ред. Є.В. Калюга. К.: НУБіП України, 2019. 343 с.
4. Подолянчук О.А., Величко. В.А. Бухгалтерський аутсорсинг: сутність та перспективи розвитку для малого бізнесу. *Агросвіт*. 2024. № 4. С. 130-139.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99614#Text> (дата звернення: 01.02.2025).
6. Яремко І.Й., Гузандрова В.А. Аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку та його актуалізація в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1177/1134> (дата звернення: 04.02.2025).

НАПРЯМ

2

НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ,
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І
СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ

Вікторія БАЛАЛАЄВА*,
студентка 2 курсу, групи 21- ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

**ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ
ДИНАМІКИ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ**

***Анотація.** У статті досліджено роль державних фінансів у забезпеченні економічної стабільності та розвитку України. Проаналізовано динаміку доходів і видатків державного бюджету за 2019–2023 роки, розглянуто вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на бюджетну політику. Визначено основні принципи ефективного управління державними фінансами: прозорість, оптимізацію видатків та стійкість фіскальної політики. Запропоновано напрями підвищення ефективності бюджетного процесу, що включають диверсифікацію джерел фінансування та впровадження сучасних механізмів контролю.*

***Abstract.** This article examines the role of public finances in ensuring economic stability and development in Ukraine. The dynamics of state budget revenues and expenditures for 2019–2023 are analyzed, and the impact of internal and external factors on budgetary policy is considered. The fundamental principles of effective public finance management are identified: transparency, expenditure optimization, and fiscal policy sustainability. Directions for improving the efficiency of the budgetary process are proposed, including the diversification of funding sources and the implementation of modern control mechanisms.*

Вступ. Державні фінанси виступають однією з ключових складових економічної стабільності та розвитку будь-якої країни. Вони охоплюють як систему збору, так і розподілу фінансових ресурсів, що дозволяє забезпечувати

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

ефективне функціонування державних інституцій, фінансувати соціальні програми та інфраструктурні проекти, а також підтримувати стабільність національної економіки. У випадку України ця сфера набуває особливого значення, оскільки країна знаходиться на перетині історичних особливостей радянської фінансової системи та викликів сучасної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Історично сформовані традиції управління фінансами в Україні, продовжують впливати на бюджетні процеси, водночас держава стикається з необхідністю адаптації до нових економічних реалій. Цей перехід супроводжується низкою структурних реформ, спрямованих на підвищення прозорості, ефективності та стійкості бюджетної політики. Водночас, сучасний етап характеризується багатофакторністю зовнішніх та внутрішніх впливів: глобальні економічні потрясіння, пандемічні кризи, військові конфлікти та геополітична невизначеність змінюють як традиційні, так і нові напрямки бюджетного планування. Особливу увагу слід приділити аналізу ефективності бюджетної політики, яка є інструментом для забезпечення економічної безпеки, стимулювання зростання виробництва та підтримки соціального благополуччя населення. Невід'ємною частиною цього процесу є формування доходів бюджету, оптимізація структури видатків, а також управління державним боргом, що у сукупності визначає фінансову стійкість країни. Виклики, що виникають на сучасному етапі, потребують комплексного підходу, включаючи як вдосконалення внутрішніх механізмів бюджетного процесу, так і інтеграцію міжнародного досвіду.

Ефективність бюджетної політики є важливим індикатором спроможності держави управляти своїми фінансовими ресурсами, забезпечувати економічну стабільність та підтримувати соціальне благополуччя населення. У контексті України ефективність бюджетної політики оцінюється через її здатність забезпечувати оптимальний розподіл доходів і видатків, мінімізувати витрати на обслуговування боргу та стимулювати економічне зростання.

Рис. 1. Ключові принципи та моделі бюджетної політики

Джерело: побудовано автором

Виділивши ключові принципи бюджетної політики, можна зазначити, що

прозорість і відкритість виступають фундаментом для забезпечення довіри громадськості та ефективного контролю за розподілом державних ресурсів. Забезпечення ефективності витрат через оптимізацію структури бюджетних коштів та впровадження надійних механізмів внутрішнього аудиту сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів. Стабільність і передбачуваність бюджетного процесу створюють необхідні умови для довгострокового економічного планування як державних, так і приватних структур, що особливо важливо в умовах постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Нарешті, стійкість фіскальної політики дозволяє знизити ризики, пов'язані з дефіцитом бюджету та борговим навантаженням, що є критично важливим для забезпечення економічної безпеки держави у періоди глобальних економічних потрясінь. Ці принципи взаємопов'язані та разом формують основу сучасної бюджетної політики, що сприяє стабільному і стійкому розвитку економіки.

Отже, бюджетна політика є ключовим інструментом керування фінансами країни, що визначає напрямки видатків і доходів уряду. Досвід розвинених країн світу показує, що ефективна бюджетна політика є важливим фактором для економічного зростання, соціального розвитку та забезпечення фінансової стійкості держави. Ретельне планування та ефективне використання ресурсів у бюджетній сфері визначають соціальний та економічний розвиток країни. Диверсифікація джерел фінансування є ключовою для забезпечення фінансової стабільності та розвитку [1].

Проаналізуємо ключові статистичні дані, що ілюструють динаміку доходів державного бюджету України за останні роки. Ці показники дозволяють краще зрозуміти, як історично сформовані традиції управління фінансами впливають на бюджетні процеси та як держава адаптується до нових економічних реалій. Дані демонструють, що, попри спадковість радянської системи, сучасні виклики спонукають до структурних реформ, спрямованих на підвищення прозорості, ефективності та стійкості бюджетної політики.

Таблиця 1

Динаміка доходів державного бюджету України 2019-23 рр. (млрд грн)

Рік	Доходи бюджету	Податкові надходження	Неподаткові надходження
2019	1 200,0	970,0	230,0
2020	1 280,0	1 030,0	250,0
2021	1 314,6	1 065,7	248,9
2022	1 844,3	1 523,2	321,1
2023	2 645,5	2 190,4	455,1

Джерело: побудовано автором на основі [2]

З аналізу таблиці видно, що вже у 2019 році економіка України демонструвала базовий рівень доходів бюджету, який за рахунок стабільних податкових надходжень і певної ваги неподаткових джерел формував основу фінансування державних потреб.

Незважаючи на виклики, пов'язані з зовнішніми і внутрішніми чинниками, 2019 рік можна вважати базовим етапом, на якому закладалися подальші тенденції зростання доходної частини бюджету.

Після 2019 року спостерігається поступове зростання доходів бюджету. Рік 2020, який супроводжувався глобальними викликами, такими як пандемія COVID-19, показав невелике збільшення загальних доходів бюджету. Проте, саме цей період став каталізатором для подальших реформ у податковій системі та удосконалення адміністративних процесів, що дозволило ефективніше збирати податкові надходження. Аналізуючи дані за 2021 рік, можна відзначити, що загальний рівень доходів бюджету помірно збільшився, що свідчить про поступову стабілізацію економічної ситуації та адаптацію державної системи до нових умов. Збільшення податкових надходжень у 2021 році демонструє, що проведені заходи з удосконалення адміністрування податків почали давати позитивний ефект, хоча неподаткові надходження залишаються на стабільному рівні, що свідчить про певну залежність від традиційних джерел фінансування.

Найбільш виразний стрибок спостерігається у 2022–2023 роках, коли, на тлі зростання економічної невизначеності, військового конфлікту та зростання соціальних витрат, уряд змушений залучати додаткові кошти для фінансування оборонних заходів і підтримки населення.

Нижче наведено таблицю, яка ілюструє структуру видатків державного бюджету України за період з 2019 по 2023 роки. Таблиця демонструє, як змінювалися основні категорії видатків – соціальна сфера, оборона, освіта, медицина та інші видатки – в умовах як стабільного економічного розвитку, так і кризових ситуацій, зокрема, зростання витрат на оборону через військові дії.

Варто відзначити, що історичні дані за 2019–2020 роки свідчать про поступове зростання видатків у традиційних категоріях, таких як соціальна сфера та освіта. Проте з 2021 року та особливо у 2022–2023 роках спостерігається кардинальна зміна у структурі бюджетних витрат.

Найпомітнішим є значне зростання видатків на оборону, що обумовлено необхідністю фінансування військових операцій та підвищення обороноздатності країни. Одночасно уряд продовжує збільшувати кошти на соціальні виплати, що свідчить про зусилля з підтримки населення в умовах економічної невизначеності.

Таблиця 2

Динаміка видатків державного бюджету України 2019-23 рр. (млрд грн)

Рік	Соціальна сфера	Оборона	Освіта	Медицина	Інші видатки
2019	400,0	120,0	120,0	150,0	460,0
2020	410,0	125,0	123,0	155,0	470,0
2021	420,1	133,9	126,5	158,1	476,0
2022	530,7	801,0	141,2	172,4	599,0
2023	650,2	1 140,3	157,8	189,6	702,0

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Після аналізу даних таблиці стає очевидним, що найбільші зміни спостерігаються у видатках на оборону. Зростання з 133,9 млрд грн у 2021 році до 1 140,3 млрд грн у 2023 році відображає не тільки зміну геополітичної ситуації, але й пріоритетність оборонних витрат у контексті воєнних дій. Такий масштабний перерозподіл бюджетних коштів свідчить про необхідність

адаптації державної фінансової політики до нових викликів безпеки.

У той же час, поступове зростання витрат у соціальній сфері відображає урядові зусилля з підтримки населення, з огляду на економічну нестабільність та інфляційний тиск. Невеликі, але стабільні зміни в категоріях освіти та медицини вказують на збереження пріоритетів у забезпеченні фундаментальних соціальних послуг, хоча ці витрати залишаються менш динамічними у порівнянні з оборонними потребами. Інші видатки, які охоплюють адміністративні витрати, інвестиційні проекти та інші бюджетні зобов'язання, також демонструють поступове зростання, що свідчить про загальну тенденцію до розширення бюджетного фінансування. Цей комплексний аналіз дозволяє зробити висновок, що структура видатків державного бюджету України зазнає значних змін під впливом як внутрішніх реформ, так і зовнішніх геополітичних чинників. Розуміння цих процесів є важливим для подальшої оптимізації бюджетної політики та забезпечення стійкого економічного розвитку країни. Основна увага в бюджетній політиці України має бути зосереджена на оборонних видатках та розвитку військового озброєння і техніки. Крім того, необхідно збільшити інвестиції в інфраструктуру, особливо на територіях, що постраждали від збройного конфлікту. Сприяння розвитку малих і середніх підприємств зменшить залежність від імпорту та забезпечить використання місцевих ресурсів [3].

Висновки. Державні фінанси є ключовим інструментом забезпечення економічної стабільності та розвитку країни. Аналіз динаміки доходів і видатків державного бюджету України за 2019–2023 роки показав, що фіскальна політика адаптується до нових економічних викликів, зокрема пандемічних криз, воєнних конфліктів та глобальної невизначеності. Прозорість, ефективність та стійкість бюджетної політики залишаються ключовими факторами забезпечення економічної безпеки. Незважаючи на зростання державних доходів, значна частина фінансових ресурсів спрямовується на соціальні витрати та оборону, що потребує посилення контролю за ефективністю розподілу бюджетних коштів. Важливими напрямками подальшого розвитку є диверсифікація джерел фінансування, впровадження сучасних механізмів внутрішнього аудиту та оптимізація структури бюджетних видатків. Враховуючи досвід розвинених країн, стратегічне планування та гнучкість фіскальної політики є необхідними для подальшого економічного зростання та фінансової стабільності України.

Список використаних джерел:

1. Олейнікова Л.Г., Нагаєць С.В., Веремеєнко О.О., Волик В.Р. Бюджетна політика України: досвід розвинених країн світу щодо забезпечення її ефективності. *Актуальні проблеми економіки*. № 3 (273), 2024. С. 157-165.
2. Офіційний сайт «Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки». URL: <https://minfin.com.ua/>
3. Західна, О., Круглякова, В., & Рахвал, І. (2023). Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*, 10 (122), С. 194-199.

Ірина БІЛИК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ

***Анотація.** У статті досліджується проблема фінансової стійкості аграрних підприємств України в умовах економічної нестабільності та зовнішніх викликів, зокрема війни. Розкривається сутність поняття фінансової стійкості, аналізуються галузеві особливості аграрного сектору, які впливають на здатність підприємств до стабільного функціонування. Автори окреслюють ключові внутрішні та зовнішні фактори ризику, що знижують фінансову самостійність агровиробників, та пропонують інструменти для підвищення ефективності фінансового управління. Увага приділяється потребі в інституційній підтримці, модернізації виробництва, розвитку страхового ринку та цифровізації. Представлено статистичний аналіз динаміки основних фінансових показників агросектору.*

***Abstract.** The article examines the issue of financial stability of agricultural enterprises in Ukraine under conditions of economic instability and external challenges, particularly war. It explores the concept of financial stability and analyzes sector-specific characteristics of the agricultural industry that affect enterprises' ability to operate sustainably. The authors outline key internal and external risk factors that undermine the financial independence of agricultural producers and propose tools to enhance the effectiveness of financial management. Attention is given to the need for institutional support, production modernization, development of the insurance market, and digitalization. The article also presents a statistical analysis of the dynamics of key financial indicators in the agricultural sector.*

Вступ. Аграрний сектор України є стратегічною галуззю економіки, що забезпечує не лише продовольчу безпеку країни, але й суттєві надходження до бюджету через експорт сільськогосподарської продукції. Проте сучасні аграрні підприємства функціонують в умовах високої економічної турбулентності, що вимагає від них особливої уваги до забезпечення фінансової стійкості — ключового фактору їх довготривалої конкурентоспроможності та життєздатності.

Виклад основного матеріалу. Сутність фінансової стійкості аграрних підприємств полягає у здатності підприємства забезпечувати стабільне функціонування, розвиток і виконання своїх фінансових зобов'язань у коротко- та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ
— Олена МАРЦЕНЮК

довгостроковій перспективі, незалежно від зовнішніх та внутрішніх факторів ризику.

Фінансова стійкість є важливою характеристикою економічної надійності підприємства, що визначає його здатність ефективно управляти фінансовими ресурсами, підтримувати оптимальну структуру капіталу та забезпечувати фінансову рівновагу між доходами і витратами, активами й зобов'язаннями.

Фінансова стійкість аграрних підприємств має свої галузеві особливості, обумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва в Україні. Ці особливості формують унікальне фінансове середовище, в якому діють аграрні суб'єкти, і впливають на їх здатність ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки. У таблиці нижче представлено основні фактори, притаманні агросектору, та їхній вплив на фінансову стійкість підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Специфіка аграрного сектору у контексті фінансової стійкості

Особливість агросектору	Вплив на фінансову стійкість
Сезонний характер виробництва	Нерівномірні грошові потоки протягом року → складність управління ліквідністю
Залежність від погодно-кліматичних умов	Високий рівень операційного ризику → потреба в резервному фонді або страхуванні
Цінова волатильність на світових ринках	Вплив на доходність та здатність виконувати фінансові зобов'язання
Потреба в дорогій техніці й технологіях	Необхідність довгострокових інвестицій → залежність від кредитних ресурсів
Недостатня фінансова грамотність фермерів	Неефективне управління капіталом, ризиком, зростання боргового навантаження

Джерело: сформовано автором

Таким чином, для забезпечення стабільної фінансової стійкості аграрним підприємствам необхідно враховувати галузеву специфіку під час розробки фінансової стратегії. Зокрема, доцільним є впровадження механізмів страхування ризиків, залучення сучасних фінансових інструментів, підвищення рівня фінансової грамотності керівників та використання державної підтримки для оновлення техніки й технологій. Лише комплексний підхід дозволить аграрному бізнесу адаптуватися до викликів середовища та забезпечити довгострокову стабільність.

Фінансовий стан аграрного сектору України є рефлексією ширших економічних, політичних та інституційних умов. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році відбулося суттєве ускладнення умов ведення аграрного бізнесу. Основними викликами стали:

- втрата контролю над частиною сільськогосподарських угідь;
- руйнування логістики та інфраструктури (елеватори, склади, залізниця);
- міграція робочої сили;
- обмежений доступ до фінансування;
- коливання на глобальних ринках агропродукції.

Стан фінансової стійкості аграрного сектору тісно пов'язаний з макроекономічними умовами, внутрішніми структурними змінами та зовнішніми

викликами, зокрема війною, змінами у світових цінах і логістичними обмеженнями. Для глибшого розуміння поточної ситуації доцільно проаналізувати динаміку ключових фінансових показників агросектору України за останні п'ять років.

На основі офіційних даних Державної служби статистики та Мінагрополітики можна прослідкувати динаміку основних фінансових індикаторів (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка ключових фінансових показників
агросектору (2019–2023 рр.)**

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Частка АПК у ВВП (%)	11,2	10,6	10,9	7,1	8,3
Рентабельність с/г виробництва (%)	11,2	9,4	14,1	2,6	6,3
Частка збиткових підприємств у с/г (%)	18,5	21,3	17,2	41,0	29,6
Середній коефіцієнт автономії	0,47	0,45	0,42	0,36	0,39
Індекс витрат на виробництво с/г продукції (%)	107,5	112,3	120,4	131,8	123,1

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2]

Представлені дані свідчать про значні коливання в економічних результатах агросектору. Зокрема, у 2022 році спостерігалось різке зниження рентабельності виробництва та зростання частки збиткових підприємств, що було спричинено повномасштабною війною та ускладненням логістики. Водночас у 2023 році видно певне пожвавлення, проте показники ще не досягли докризового рівня. Зменшення коефіцієнта автономії свідчить про зростаючу залежність підприємств від зовнішнього фінансування, що підвищує ризики втрати фінансової стійкості.

Отже, поточна динаміка свідчить про потребу в комплексній підтримці агросектору, спрямованій на зниження витрат, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення фінансової самостійності підприємств.

Фінансова стійкість аграрних підприємств в Україні зазнає впливу цілого комплексу проблем, які мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Однією з ключових проблем є нестабільність макроекономічного середовища, що проявляється у валютних коливаннях, високій інфляції та нестачі доступного кредитування, особливо для малих і середніх агровиробників. Воєнні дії та окупація частини територій призвели до значних втрат активів, порушення логістики, скорочення виробничих площ і зниження інвестиційної активності в галузі. Водночас, високий рівень залежності від зовнішніх факторів, таких як погодно-кліматичні умови, коливання цін на світових аграрних ринках та зміни в міжнародній торгівлі, створює додаткові ризики для стабільного функціонування аграрного бізнесу. Серед внутрішніх проблем слід відзначити низький рівень фінансової грамотності та стратегічного планування, що ускладнює ефективне управління капіталом і ризиками. Багато підприємств не мають доступу до якісного фінансового консалтингу та сучасних інструментів фінансового аналізу.

Також значним стримуючим фактором є зношеність матеріально-технічної бази, яка вимагає значних капіталовкладень для оновлення, але при цьому доступ

до довгострокового фінансування залишається обмеженим. Недостатній розвиток ринку аграрного страхування ще більше посилює вразливість підприємств до зовнішніх шоків.

Крім того, недосконалість державної політики підтримки агросектору, зокрема, нестабільність програм субсидування, непрозорість механізмів розподілу бюджетних коштів та відсутність чіткої довгострокової стратегії розвитку сільського господарства, створюють невизначеність для аграрного бізнесу. Усе це в сукупності знижує рівень фінансової стійкості аграрних підприємств та потребує комплексних рішень на рівні державної політики, інституційної підтримки і самих суб'єктів господарювання.

Основними завданнями управління фінансовим потенціалом аграрних підприємств є забезпечення їх фінансової стійкості, підвищення рентабельності, диверсифікація джерел фінансування, оптимізація структури капіталу, зниження витрат, економія ресурсів, освоєння нових видів продукції, вихід на нові ринки. Перш ніж ухвалювати ефективні управлінські рішення, варто проаналізувати діяльність аграрних підприємств та сформувати реальну картину його стану. В умовах воєнного стану перед підприємствами постає низка нових викликів, пов'язаних із нестабільністю економічної ситуації, руйнуванням інфраструктури, втратою ринків збуту, мобілізацією персоналу [3].

Зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств України є критично важливим завданням не лише в умовах воєнного часу, але й у контексті післявоєнного відновлення, адаптації до змін клімату, інтеграції в європейські ринки та діджиталізації економіки.

Таким чином посилення фінансової стійкості аграрних підприємств вимагає системного підходу, який охоплює як внутрішні резерви самих господарств, так і зовнішні інституційні та державні механізми підтримки. Однією з ключових можливостей є підвищення ефективності фінансового менеджменту, зокрема запровадження бюджетування, управління ліквідністю, аналізу витрат і прибутковості окремих напрямів діяльності. Це дозволяє приймати обґрунтовані фінансові рішення, вчасно виявляти ризики та раціонально використовувати ресурси. Важливим кроком є інвестування у модернізацію виробництва, що забезпечує зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності на ринку.

Значний потенціал має диверсифікація джерел доходів, наприклад, шляхом поєднання рослинництва й тваринництва, впровадження агротуризму, переробки сировини або створення кооперативів. Це дозволяє зменшити залежність від одного виду продукції або ринку збуту. Також доцільним є активніше використання фінансових інструментів, зокрема аграрних розписок, кредитного страхування, форвардних контрактів та програм лізингу техніки, що допомагають залучити фінансування без критичного зростання боргового навантаження.

Надзвичайно важливою можливістю є розвиток партнерств і кооперації, які дозволяють об'єднувати ресурси, знижувати трансакційні витрати та підвищувати переговорну силу на ринку. Участь у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах може забезпечити доступ до інфраструктури, техніки, зберігання

продукції та спільного збуту. Цифровізація управління – ще один важливий напрям: впровадження ІТ-рішень у сфері обліку, моніторингу врожаїв, планування виробництва сприяє оперативності прийняття рішень і оптимізації витрат. Крім того, держава може відігравати важливу роль, надаючи стабільну та прогнозовану підтримку агросектору у вигляді грантів, податкових пільг, компенсацій відсоткових ставок за кредитами, а також розвитку аграрного страхування та гарантій для залучення інвестицій. У комплексі ці заходи створюють можливості для аграрних підприємств підвищити фінансову стійкість, зменшити вразливість до ризиків та забезпечити сталий розвиток в умовах нестабільного середовища. Фінансова стійкість є критично важливою для забезпечення довгострокового виживання та розвитку підприємств, особливо в умовах економічної нестабільності та зовнішніх викликів. Для підвищення фінансової стійкості підприємствам необхідно: по-перше, грамотно управляти фінансами та оперативно реагувати на будь-які виклики; по-друге, диверсифікувати свою діяльність, шукати нові ринки збуту оптимізувати витрати та використовувати державну підтримку [4].

Висновок. Організація та розвиток страхової справи в Україні під час військового стану є складним, але необхідним процесом для підтримки стабільності економіки та захисту громадян. Страховий ринок потребує швидких змін і адаптації до нових умов, зокрема через розвиток нових продуктів, модернізацію законодавства та залучення міжнародних партнерів. Тільки за умови впровадження системних заходів можна забезпечити ефективну роботу страхових компаній та гармонійний розвиток галузі у післявоєнний період. Особливу увагу слід приділити розвитку страхування військових ризиків та впровадженню цифрових технологій у страхову діяльність, що підвищить оперативність обслуговування та доступність страхових послуг. Важливим аспектом є залучення іноземного капіталу, що дозволить підвищити ліквідність ринку та сприятиме відновленню економіки після завершення бойових дій. Тільки комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить створити ефективну страхову систему, яка стане надійним інструментом захисту населення та бізнесу в умовах війни та в процесі відбудови країни.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/>.
3. Верзун А., Агрес О., Войнич Л. Управління фінансовим потенціалом аграрних підприємств: реалії сьогодення. *Аграрна економіка*. 2024. Т. 17, № 1. С. 121-128.
4. Степаненко О., Канельська А. Фінансова стійкість підприємств в період воєнного стану: ризики, загрози, шляхи їх подолання. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 33. С. 123-130.

Юлія БУРДІЯН*
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ТА РОЛЬ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** У статті проаналізовано функціонування банківської системи України в умовах повномасштабної війни. Розглянуто ключові виклики, з якими зіткнувся фінансовий сектор, зокрема зниження платоспроможності клієнтів, скорочення депозитної бази, зростання кредитних ризиків, руйнування інфраструктури та загальну макроекономічну нестабільність. Акцент зроблено на ролі Національного банку України у стабілізації ситуації через впровадження антикризових заходів, валютного та грошово-кредитного регулювання. Окрему увагу приділено адаптаційним стратегіям банківських установ, таким як цифровізація послуг, підтримка клієнтів та критичних секторів економіки, посилення кібербезпеки та соціальні ініціативи. У статті підкреслено важливість банківської системи для збереження фінансової стійкості держави та її потенціал у процесі післявоєнного економічного відновлення.*

***Abstract.** The article analyzes the functioning of Ukraine's banking system under the conditions of full-scale war. It examines the key challenges faced by the financial sector, including the decline in customer solvency, reduction in the deposit base, rising credit risks, infrastructure destruction, and overall macroeconomic instability. Particular attention is given to the role of the National Bank of Ukraine in stabilizing the situation through the implementation of anti-crisis measures, as well as monetary and foreign exchange regulation. The article highlights the adaptive strategies employed by banking institutions, such as digitalization of services, support for clients and critical sectors of the economy, enhanced cybersecurity, and social initiatives. It emphasizes the importance of the banking system in maintaining the country's financial resilience and its potential in the process of post-war economic recovery.*

Вступ. Після початку повномасштабної війни на території України, а саме з 24 лютого 2022 року, банківська система функціонує у вічному стресі та здогадках, що ж може статися завтра. Але не дивлячись на таку складну та жахливу ситуацію в країні банки все ж продовжують працювати та виконувати свої функції та зобов'язання дотримуючись норм та нововведень. Навіть не зважаючи на такий непростий для країни час, банківська система України

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Олена ПОЛЬОВА

оперативно підлаштовується до повного функціонування у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Банківська система України — це не просто банки, де ми зберігаємо гроші чи беремо кредити. Це цілий механізм, який забезпечує стабільну роботу економіки. В її основі — Національний банк України, який встановлює правила, контролює стабільність гривні та стежить, щоб усі банки працювали чесно, надійно та без будь-яких проблем.

Повномасштабна війна стала безпрецедентним викликом для банківської системи країни, яка опинилася в умовах радикальної невизначеності, втрати активів, руйнування інфраструктури та тотальної трансформації фінансових потоків. Банки один із найчутливіших індикаторів економічного стану держави відчували глибоку турбулентність на всіх рівнях діяльності: від операційного до стратегічного.

Найпершою і найболючішою проблемою стала макроекономічна нестабільність. Зниження ВВП України у 2022 році на понад 29% зумовило стрімке падіння ділової активності, призупинення виробництва в багатьох галузях та скорочення платоспроможного попиту. Це автоматично спричинило погіршення якості кредитного портфеля банків. Частка непрацюючих кредитів (NPL) зросла до понад 37%, а в окремих банках з регіональною концентрацією в зоні активних бойових дій цей показник перевищив 60%. Позичальники — як бізнес, так і фізичні особи — втратили здатність обслуговувати борги, що стало серйозною загрозою для фінансової стійкості [1].

Однією з критичних проблем стала деструкція платіжної інфраструктури. Ракетні удари по енергетичних об'єктах призводили до знеструмлення цілих регіонів, збоїв у роботі POS-терміналів, банкоматів, відділень, сервісів дистанційного обслуговування. Це вимагало від банків негайної адаптації: встановлення генераторів, створення «банківських хабів», які працювали в умовах відсутності електропостачання, впровадження альтернативних платіжних рішень. Особливо вразливими виявилися клієнти в сільських громадах, прифронтових зонах, тимчасово окупованих територіях.

Умови війни значно ускладнили питання забезпечення банків ліквідністю. Незважаючи на достатній рівень залишків на кореспондентських рахунках у перші місяці війни (частково завдяки жорсткому валютному регулюванню), з часом виникли проблеми з рефінансуванням, особливо у валютному сегменті. Депозитна база зазнала скорочення — частково через панічні настрої, частково через втрату клієнтів, які виїхали за кордон. Значна частина грошових потоків перемістилася в тіньовий сектор або перейшла до готівкової форми.

Українська банківська система на даний момент переживає один із найсерйозніших викликів у своїй історії. Однак попри жорсткий тиск, вона зуміла адаптуватися до воєнних реалій і незважаючи на жахливі події продовжує виконувати критично важливу роль у підтримці, подальшому розвитку економіки та фінансової стабільності країни [2].

Національний банк України оперативно запровадив низку антикризових заходів, а саме: заморожено офіційний курс гривні для стабільності валютного

ринку, встановлено валютні обмеження, підвищено облікову ставку задля боротьби з інфляцією. Водночас НБУ пом'якшив регулятивні вимоги до банків, щоб забезпечити їхню гнучкість і стійкість.

У центрі уваги підтримка секторів, критично важливих для економіки, таких як аграрний. Завдяки підтримці держави, банки спрямовують ресурси на кредитування аграріїв, особливо в контексті проведення посівної кампанії. Це приклад стратегічного мислення, спрямованого не лише на збереження банківської системи, а також на зміцнення економічної безпеки країни в умовах війни.

У відповідь на глибокі виклики, спричинені війною, банківська система України продемонструвала високу здатність до адаптації. Попри масштабні ризики, втрати активів, порушення логістичних та комунікаційних ланцюгів, банки не тільки зберегли функціональність, але й вжили системних заходів для стабілізації фінансових потоків, підтримки клієнтів і відновлення довіри до фінансового сектору. Адаптаційні стратегії, реалізовані українськими банками, охоплювали різні рівні: оперативний, технологічний, фінансовий, регуляторний і соціальний.

Одним із найважливіших напрямів адаптації стала інтенсифікація цифрових каналів обслуговування. Банки оперативно масштабували онлайн-сервіси, забезпечили безперебійну роботу мобільного банкінгу, чат-ботів, дистанційної ідентифікації. В умовах пошкоджень інфраструктури та вимушеного переселення мільйонів клієнтів саме цифрові канали стали головним інструментом збереження контактів із клієнтською базою.

У 2023 році понад 90% банківських операцій для фізичних осіб було перенесено в онлайн-середовище. Успішна цифровізація дозволила банкам зменшити навантаження на фізичні відділення, що стало особливо актуальним у зонах з обмеженим доступом до електроенергії чи зруйнованими логістичними маршрутами [3].

В умовах повномасштабної війни банківська система України зіткнулася з безпрецедентними викликами, що потребували оперативного реагування та впровадження нових підходів до ведення діяльності. Банки змушені були адаптувати свої операції до обставин воєнного часу, забезпечуючи при цьому фінансову стабільність, безперервність обслуговування клієнтів і підтримку економіки загалом. У таблиці 1 наведено ключові напрями адаптації банківської системи, конкретні заходи, що впроваджуються у відповідь на виклики війни, а також очікувані ефекти від їх реалізації.

Застосування наведених стратегій дозволяє банківській системі України зберігати стійкість в умовах кризи, адаптуватися до швидкоплинного середовища та залишатися важливим інструментом підтримки економічної життєздатності держави. Подальше вдосконалення цих підходів має ключове значення для повоєнного відновлення та фінансової стабільності.

У надзвичайно складних умовах критичною стала репутаційна стабільність. Банки активізували комунікації з клієнтами, забезпечували прозорість тарифів, оперативно інформували про зміни в роботі. Це дозволило

уникнути паніки серед вкладників та зберегти депозитну базу. За підтримки Фонду гарантування вкладів було забезпечено стабільне повернення коштів клієнтам банків, які виводились із ринку.

Таблиця 1

Стратегії адаптації банківської системи України в умовах війни

Напрямок адаптації	Заходи та приклади реалізації	Очікуваний ефект
Цифровізація	Розширення мобільного банкінгу, дистанційна ідентифікація, QR-платежі	Підтримка операційної безперервності
Фінансова стабілізація	Програми рефінансування НБУ, купівля військових облігацій, контроль капіталу	Збереження ліквідності
Кредитна політика	Реструктуризація боргів, підтримка ключових секторів	Зменшення кредитного ризику
Операційна гнучкість	Релокація відділень, створення банківських хабів, генератори електроенергії	Забезпечення доступу до послуг
Кіберзахист і безпека	Посилення кібербезпеки, резервне копіювання, хмарні рішення	Захист цифрової інфраструктури
Соціальна відповідальність	Грантові програми, підтримка ВПО, пільги для військових	Підтримка суспільної стійкості

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Отже, банки України не просто «вижили» в умовах війни — вони показали здатність до динамічного переосмислення стратегій, розширення інструментів і швидкого реагування на загрози. Війна стала каталізатором інституційного загартування банківської системи, посиливши її функцію як одного з опорних стовпів української економіки в період глибокої кризи.

У післявоєнний період банківська система України має відіграти ключову, системоутворюючу роль у національному відновленні, модернізації економіки та побудові нової моделі зростання. Банки виступають не лише як фінансові посередники, але й як активні партнери держави, бізнесу та громадян у процесі трансформації економіки. Їхня роль полягає в акумуляції та перерозподілі ресурсів, стимулюванні інвестиційної активності, підтримці підприємництва, а також у зміцненні довіри до фінансової системи.

Одним із пріоритетних завдань для банків стане мобілізація фінансових ресурсів для відбудови пошкодженої або зруйнованої інфраструктури — доріг, мостів, енергетичних об'єктів, логістичних вузлів, соціальної інфраструктури. Реалізація проєктів реконструкції потребуватиме масштабного фінансування, у тому числі — на основі публічно-приватного партнерства (ППП), у якому банки відіграватимуть посередницьку функцію між інвесторами та виконавцями.

Банки повинні будуть забезпечити:

- кредитування стратегічних проєктів реконструкції;
- емісію облігацій під гарантії держави;
- супровід проєктів на рівні фінансового моніторингу та ризик-менеджменту;
- створення спеціалізованих відновлювальних фондів спільно з урядом та міжнародними організаціями.

Малий та середній бізнес є основою економічної стійкості в умовах кризи та рушієм відновлення економіки в післякризовий період. Банки, у співпраці з урядом і донорами, мають створити цільові кредитні програми, спрямовані на:

- доступне фінансування для підприємців у регіонах, що зазнали руйнувань;
- пільгові кредити на закупівлю обладнання, сировини та модернізацію виробництва;
- фінансування релокованих бізнесів;
- гарантування часткового покриття ризиків через державні або міжнародні механізми (наприклад, DGF або USAID).

Акцент робитиметься на секторах із високим мультиплікативним ефектом: будівництво, аграрна переробка, логістика, зелена енергетика, ІТ та інновації.

Банківська система України є одним із ключових суб'єктів економічної трансформації у післявоєнний період. Вона не лише відновлює фінансову інфраструктуру, а й формує нові механізми стимулювання економічного зростання, інвестицій і соціального розвитку. Через поєднання функцій стабілізатора, інвестора та інноваційного партнера банки здатні стати опорою економічного прориву, інтеграції до ЄС та побудови стійкої, безпечної та сучасної фінансової екосистеми України.

Висновки. У надзвичайно складних умовах повномасштабної війни банківська система України продемонструвала стійкість, адаптивність і стратегічну гнучкість, необхідні для збереження фінансової стабільності країни. Попри глибоку макроекономічну кризу, руйнування інфраструктури, зростання кредитних ризиків та втрату частини клієнтської бази, банки змогли оперативно перебудувати свої операційні моделі, забезпечити безперервність послуг, підтримати ключові сектори економіки та зберегти довіру суспільства. Стратегії цифровізації, фінансової стабілізації, гнучкого управління операціями та соціальної відповідальності дозволили не лише витримати шок війни, але й створити підґрунтя для майбутнього відновлення. Досвід, набутий у період кризи, є безцінним для формування сучасної, гнучкої та надійної банківської системи, спроможної відігравати ключову роль у післявоєнному відновленні економіки, її модернізації та забезпеченні фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт «Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки». URL: <https://minfin.com.ua/>
2. Додик Р. Р. Проблеми та перспективи розвитку банківського сектору на сучасному етапі. *Академічні візії*. 2024 № 31. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1121>
3. Національний Банк України. Офіційний сайт: URL: <https://bank.gov.ua>
4. Ситник Н. С. Цифровізація та кібербезпека у забезпеченні фінансової безпеки банків в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. 2024. Том 89. № 4. С. 70–81.

Тетяна ВЕКЛІЧ*,
студентка 1-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається динаміка розвитку фондового ринку України, його сучасний стан, проблеми та перспективи. Проаналізовано історичні етапи розвитку ринку цінних паперів, що демонструють бурхливе зростання у 90-х роках ХХ століття та поступове зниження активності в наступні десятиліття. Висвітлено вплив повномасштабної війни на фондовий ринок, зокрема призупинення торгів та їх подальше відновлення.

Розглянуто структуру торгів на основних фондових біржах України (ПФТС та «Перспектива»), динаміку випуску та реєстрації акцій, корпоративних облігацій та інших фінансових інструментів у 2024 році. Окреслено роль облігацій внутрішніх державних позик як домінуючого активу на українському фондовому ринку.

Окрему увагу приділено впливу міжнародних фінансових процесів, появі на ринку акцій іноземних емітентів та зацікавленості інвесторів у технологічному секторі. Визначено основні проблеми розвитку ринку: низьку ліквідність, обмежену кількість фінансових інструментів, недостатній рівень довіри інвесторів та вплив воєнних дій на економіку.

Annotation. The article considers the dynamics of the development of the stock market of Ukraine, its current state, problems and prospects. The historical stages of the development of the securities market, demonstrating rapid growth in the 90s of the XX century and a gradual decline in activity in the following decades, are analyzed. The impact of the full-scale war on the stock market, in particular, the suspension of trading and their subsequent resumption, is highlighted.

The structure of trading on the main stock exchanges of Ukraine (PFTS and Perspektiva), the dynamics of issuance and registration of shares, corporate bonds and other financial instruments in 2024 are considered. The role of domestic government bonds as a dominant asset in the Ukrainian stock market is outlined.

Special attention is paid to the impact of international financial processes, the appearance on the market of shares of foreign issuers and investors' interest in the technology sector. The main problems of market development have been identified: low liquidity, limited number of financial instruments, insufficient level of investor confidence and the impact of hostilities on the economy.

Вступ. Фондовий ринок є важливою складовою фінансової системи будь-якої країни, адже він забезпечує мобілізацію капіталу, сприяє ефективному

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Юлія АЛЕСКЕРОВА

розподілу фінансових ресурсів та стимулює економічне зростання. В умовах глобалізації та структурних змін в економіці України функціонування фондового ринку має особливе значення, оскільки він є механізмом залучення інвестицій та забезпечення ліквідності фінансових активів. Протягом останніх років фондовий ринок України зазнав суттєвих трансформацій, спричинених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Серед основних викликів можна виокремити вплив економічних криз, військові дії, законодавчі зміни та адаптацію до міжнародних стандартів регулювання. Водночас впровадження сучасних фінансових інструментів, цифровізація торгівлі цінними паперами та інтеграція до світових ринків відкривають нові можливості для його розвитку. Дослідження сучасного стану фондового ринку України є актуальним, оскільки дозволяє оцінити його поточну динаміку, виявити ключові тенденції та окреслити перспективи подальшого розвитку в умовах невизначеності та фінансової нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фондовий ринок України пережив бурхливе зростання у 90-х роках минулого століття, однак з тих пір його обсяги скоротилися і темпи розвитку є переважно низькими. Фондовий ринок є важливим елементом господарства кожної розвинутої країни і вагомим драйвером їх економічного зростання. Саме тому розвиток українського фондового ринку повинен стати невід’ємною складовою вітчизняної стратегії післявоєнної відбудови України, що визначає необхідність аналізу його нинішнього стану, тенденцій та перспектив розвитку.

Вітчизняний фондовий ринок характеризується невисокими показниками обсягів торгів та низькою волатильністю курсів цінних паперів у порівнянні з аналогами розвинутих країн. Початок повномасштабних військових дій РФ на території України спричинив призупинення торгів на кілька місяців, однак їх поновлення не спричинило стрімкого зростання динаміки.

Нині цінні папери в Україні торгуються на двох фондових біржах: ПФТС та «Перспектива».

На ПФТС торгуються переважно боргові цінні папери (табл. 1).

Таблиця 1

Структура торгів на ПФТС за 26 березня 2025 року

	Обсяг торгів	Валюта	Кількість контрактів
ВСЬОГО, UAH	1 506 359 677,74	UAH	102
Облігації внутрішніх державних позик України	1 112 808 709,27	UAH	80
Свопи	334 175 600,00	UAH	4
Облігації іноземної держави	41 232 100,00	UAH	1
Облігації зовнішніх державних позик України	17 605 472,44	UAH	8
Інвестиційні сертифікати	475 467,44	UAH	4
Акції	50 120,00	UAH	1
Корпоративні облігації	12 208,59	UAH	4
ВСЬОГО, USD	101 613,00	USD	1
Облігації внутрішніх державних позик України	101 613,0	USD	1

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) впродовж 2024 року, становив 411,82 млрд грн та 17,50 млн доларів США. Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, номінованих у гривні, зареєстрованих у 2024 році порівняно з аналогічним періодом 2023 року збільшився на 335,75 млрд грн [1].

У 2024 році Комісією зареєстровано 60 випусків акцій на суму 364,56 млрд грн. Порівняно з 2023 роком обсяг зареєстрованих випусків акцій у 2024 році збільшився на 355,41 млрд грн (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг та кількість випусків акцій, зареєстрованих Комісією протягом січня - грудня 2024 року

Період	Обсяг випуску акцій, млн грн	Кількість випусків, шт
Січень	446,98	8
Лютий	306 303,86	3
Березень	250,00	1
Квітень	1 418,77	4
Травень	2 400,65	3
Червень	18 908,00	3
Липень	7 403,15	10
Серпень	29,56	4
Вересень	435,27	5
Жовтень	475,73	5
Листопад	5358,89	6
Грудень	21126,98	8
Усього	364557,84	60

Джерело: сформовано автором на основі [1].

У 2024 році Комісією зареєстровано 38 випусків корпоративних облігацій на суму 5,08 млрд грн та 17,50 млн доларів США (таблиця 2).

Обсяг зареєстрованих випусків корпоративних облігацій у 2024 році порівняно з аналогічним періодом 2023 року зменшився на 7,97 млрд грн.

Обсяг випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією протягом січня - грудня 2024 року, становив 13,19 млрд грн, порівняно з аналогічним періодом 2023 року та зменшився на 16,92 млрд грн [1].

Протягом січня - грудня 2024 року обсяг випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією становив 29,01 млрд грн та збільшився на 5,23 млрд грн, порівняно з аналогічним періодом 2023 року.

За результатами торгів на організованих ринках капіталу протягом січня - грудня 2024 року обсяг торгів фінансовими інструментами склав 656,69 млрд грн, 1597,70 млн доларів США* та 226,85 млн Євро*.

Протягом січня-грудня 2024 року порівняно з даними аналогічного періоду 2023 року, обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих

ринків капіталу збільшився на 220,25 млрд грн [1].

Найбільший обсяг торгів на операторах організованих ринків капіталу протягом зазначеного періоду серед фінансових інструментів зафіксовано з ОВДП – 547,93 млрд грн (83,44 % від загального обсягу торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу) (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка обсягів торгів фінансовими інструментами на українському фондовому ринку за 2024 рік.

Період	Акція	Акція іноземного емітента	Акція КІФ	Корпоративна облігація	Своп	Облігація іноземного емітента	Облігація внутрішніх місцевих позик	Усього
Січень	12,76	0,45	0,62	1618,18	0,00	0,00	0,00	38398,86
Лютий	10,20	0,37	0,20	1424,78	76,11	0,00	0,00	37901,23
Березень	3,53	0,92	0,53	1785,77	0,00	0,00	0,00	40056,87
Квітень	1,48	1,82	0,28	1773,79	7,80	0,00	0,00	51664,20
Травень	4,35	0,28	0,26	899,76	1198,23	0,00	0,00	70905,53
Червень	7,61	5,71	0,23	381,37	2637,32	51,28	0,00	60630,26
Липень	0,14	1,44	0,10	250,20	3119,72	48,03	0,00	53864,71
Серпень	0,00	0,39	19,00	188,16	2391,26	6,90	0,00	51627,82
Вересень	0,13	0,18	51,88	347,45	2774,65	6,20	102,85	56743,54
Жовтень	0,64	6,09	94,07	299,72	4056,67	0,00	0,00	54793,21
Листопад	0,02	0,45	72,19	435,67	5518,24	0,00	0,00	60665,31
Грудень	1,50	0,78	0,00	575,25	15509,86	0,00	304,64	79433,71
Усього	42,35	18,87	239,36	9980,11	37289,86	112,41	407,49	656685,25

Джерело: сформовано автором на основі [1].

З появою на українському ринку акцій іноземних емітентів можливості українських інвесторів розширилися. На ринку з'явилися пайові папери багатьох технологічних і фінансових компаній: Microsoft, Visa, Tesla, Apple, Netflix, Facebook, AMD та ін. Кілька українських банків запустили або задекларували майбутній запуск програмного забезпечення, що надавало можливість українським інвесторам купувати акції іноземних емітентів не відкриваючи валютний рахунок за кордоном. Значно послабилися валютні обмеження щодо виведення валюти за кордон. Але постковідне пожвавлення українського фондового ринку припинилося у зв'язку з початком повномасштабних військових дій. Рішення щодо передачі деяких об'єктів під контроль держави на період військового стану [3] також негативно позначилося на активності інвесторів щодо акцій українських підприємств. Найменшого впливу війни

зазнав інвестиційний інтерес до вітчизняного ІТ-сектору. Нині інтерес іноземного інвестора зосереджений на таких сферах, як AI, Military Tech, Security.

Фондовий ринок України стикається з низкою проблем, серед яких:

- 1) низька ліквідність та обсяги торгів;
- 2) обмежена кількість фінансових інструментів;
- 3) недостатній рівень довіри з боку інвесторів;
- 4) вплив воєнних дій на економіку країни.

Перспективи розвитку ринку залежать від:

- 1) стабілізації макроекономічної ситуації;
- 2) залучення іноземних інвесторів;
- 3) подальшої цифровізації та автоматизації торгових процесів;
- 4) посилення регулювання та контролю з боку державних органів [3].

Нинішня українська влада планує підтягувати рівень розвитку вітчизняного фондового ринку до західних аналогів. З початку 2024 року розпочали діяти зміни до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» [2], які передбачають страхування та перестрахування прямих інвестицій від військових чи терористичних ризиків.

Висновки. Отже, фондовий ринок України перебуває у стані трансформації, обумовленої як внутрішніми економічними змінами, так і впливом зовнішніх факторів. Військові дії, макроекономічна нестабільність та обмеженість інвестиційних ресурсів значною мірою впливають на його функціонування. Водночас активне впровадження міжнародних стандартів регулювання, цифровізація фінансового сектору та поступове відновлення економіки створюють передумови для подальшого розвитку фондового ринку.

Незважаючи на виклики, Україна має потенціал для активізації ринку капіталу, що є важливим інструментом залучення інвестицій та фінансування економічного зростання. Для цього необхідне удосконалення законодавчої бази, підвищення рівня довіри з боку інвесторів, а також розвиток сучасних фінансових інструментів. Подальше відновлення фондового ринку залежатиме від стабілізації економічної ситуації, розширення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та створення сприятливих умов для залучення внутрішнього та зовнішнього капіталу.

Список використаних джерел:

7. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. НКЦПФР. 2014-2025 рр. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
8. Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text>
9. Котенко Т. М. Проблеми та перспективи розвитку фондових бірж в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2010, випуск 18, Ч. I. С. 392-395.
10. Підсумки торгів. ПФТС. URL: <https://pfts.ua/trade-info/trade-results>

Дарія ВЕРШИГОРА*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЗАДАЧІ ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ

Анотація. У статті розглядається роль задач лінійного програмування як інструменту оптимізації у фінансовому секторі, зокрема при формуванні оптимального інвестиційного портфеля. Лінійне програмування застосовується для вирішення завдань, пов'язаних з оптимізацією портфелів інвестицій, управлінням ризиками та плануванням фінансових потоків. Фінансові установи використовують лінійного програмування для визначення оптимальної структури та планування інвестиційних операцій серед зацікавлених осіб міжбанківських розрахунків. Також, наведено приклад реалізації задачі лінійного програмування при формуванні оптимального інвестиційного портфеля по співвідношенню до джерел фінансування на умовному прикладі.

Abstract. The article discusses the role of linear programming problems as an optimization tool in the financial sector, in particular, in the formation of an optimal investment portfolio. Linear programming is used to solve problems related to optimization of investment portfolios, risk management and planning of financial flows. Financial institutions use linear programming to determine the optimal structure and plan investment transactions among stakeholders in interbank settlements. The article also provides an example of solving a linear programming problem in forming an optimal investment portfolio in relation to sources of financing using a conditional example.

Вступ. Лінійне програмування (Далі – ЛП) – це напрям математичного програмування, що вивчає методи рішення завдань із пошуку екстремумів, які характеризуються лінійною залежністю між змінними і лінійним критерієм. Суть лінійного програмування полягає в знаходженні точок найбільшого або найменшого значення деякої функції. Фінансові установи використовують лінійне програмування для визначення сукупності фінансових продуктів, які вони пропонують, або для планування платежів, переказуючи кошти між установами. Серед широкого класу задач оптимального програмування є важливі підкласи задач, для яких розроблені ефективні методи їх рішення. Найбільш вивченим підкласом завдань є завдання лінійного програмування [1].

Виклад основного матеріалу. Лінійне програмування є потужним

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Ілля ЧІКОВ

інструментом для оптимізації процесів у фінансовому секторі. Воно дозволяє вирішувати задачі, які потребують максимізації прибутку чи мінімізації витрат при врахуванні численних обмежень. У фінансах ЛП використовується для управління ресурсами, аналізу ризиків, планування та прийняття стратегічних рішень.

Основні застосування лінійного програмування у фінансах [2]:

- оптимізація портфеля інвестицій – ЛП допомагає визначати оптимальну структуру інвестиційного портфеля, щоб максимізувати прибутковість або мінімізувати ризики. Обмеження можуть включати допустимий рівень ризику, ліквідність активів або регуляторні вимоги;

- кредитний менеджмент – лінійне програмування використовується для визначення характеристик кредитних продуктів, таких як процентна ставка, сума кредиту та термін погашення. Цільова функція може максимізувати рентабельність кредитного портфеля, тоді як обмеження враховують ризики дефолту клієнтів і конкурентоспроможність умов кредиту;

- фінансове планування – ЛП допомагає фінансовим установам планувати платежі та перекази коштів між рахунками чи установами для мінімізації витрат або максимізації ефективності операцій. Це може включати оптимізацію управління грошовими потоками в компанії або визначення найкращого способу погашення боргів;

- управління ризиками – у задачах управління ризиками ЛП використовується для моделювання сценаріїв і визначення оптимальних стратегій хеджування, враховуючи обмеження на доступні інструменти чи бюджети;

- оптимізація витрат і доходів - фінансові установи часто стикаються з необхідністю скорочення витрат на операційну діяльність або максимізації доходів від продажу фінансових продуктів. ЛП дозволяє знаходити баланс між витратами та доходами за рахунок оптимального розподілу ресурсів.

Керівництво банку повинно розподіляти кошти між різними центрами ліквідності та визначати порядок їх розміщення. Для цього всі напрямки розміщення ресурсів розмежовуються за обіговістю та прибутковістю. Наприклад, державні цінні папери мають низький ризик і менший прибуток, тоді як довгострокові цінні папери забезпечують вищий дохід протягом тривалого періоду. Надання комерційних позик є одним із найприбутковіших напрямів діяльності банку. Таким чином, керівництво банку повинно вибирати оптимальні напрямки розміщення коштів залежно від їх ліквідності та потенційної прибутковості [3].

Моделювання банківської діяльності ускладнюється різноманітністю операцій, оскільки банк одночасно обслуговує позичальників і кредиторів, приймаючи на себе ризики неповернення кредитів та несподіваного виведення депозитів. Основна мета банку – забезпечувати прибуток акціонерам шляхом отримання високих дивідендів. Банки також повинні відповідати численним вимогам регулюючих органів, забезпечуючи надійність фінансово-кредитної системи країни. Модель банківської фірми повинна поєднувати підходи як

фінансового посередника, так і регульованої організації [4].

У сучасному середовищі диференційованих фінансових послуг, банківським керівникам необхідний механізм прийняття рішень, який враховує численні взаємопов'язані економічні фактори. Економіко-математичні моделі управління фінансами пропонують такий механізм, який набув широкого поширення у світі як основний інструмент для менеджерів банку.

Однією з таких моделей в лінійному програмуванні може бути економічна модель управління ресурсами банку, побудована на основі методу розподілу активів, спрямована на визначення оптимальних напрямків розміщення ресурсів для кожного джерела залучення [3]. Ця модель забезпечує максимальний операційний прибуток при мінімальній частоті залучення та розміщення ресурсів. У нестабільній економічній ситуації цей метод дозволяє перевизначити порядок розподілу коштів кожної зміни цін на залучення та розміщення ресурсів.

Головною метою формування інвестиційного портфеля підприємства є забезпечення реалізації інвестиційної стратегії шляхом відбору найбільш ефективних та безпечних інвестиційних проєктів і фінансових інструментів. За допомогою лінійного програмування, інвестиційний портфель можна сформувавати так, щоб раціонально розподілити доступні фінансові ресурси між різними активами з урахуванням очікуваної прибутковості та заданих обмежень. Відповідно до основної мети формування інвестиційного портфелю підприємства розробляється система конкретних цілей, яка враховує обрану стратегію та специфіку ведення інвестиційної діяльності (рис. 1).

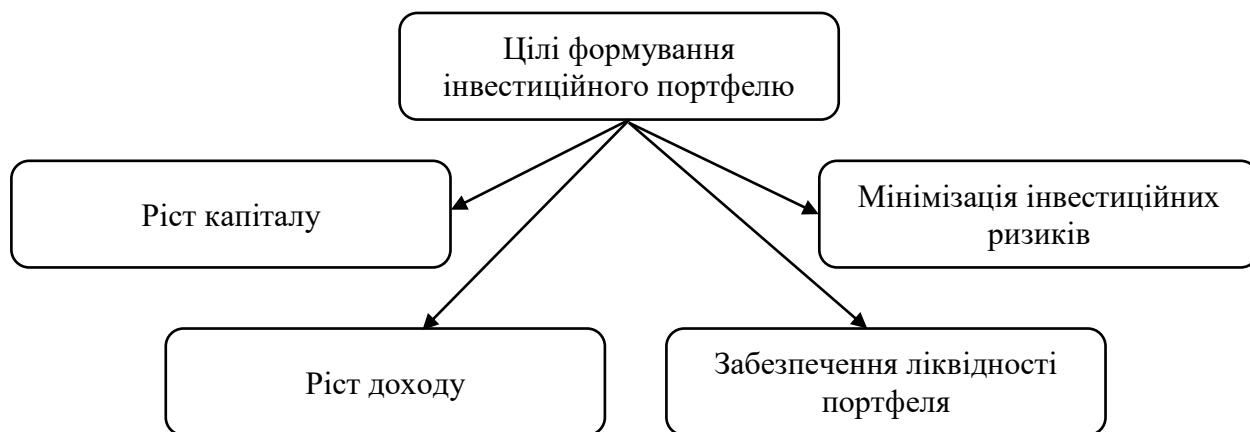

Рис. 1. Коло цілей формування інвестиційного портфелю підприємства
Джерело: складено автором на основі [1]

Процес планування інвестиційних ресурсів підприємства полягає у формуванні інвестиційного портфеля, який включає чотири етапи [2]:

- 1) збір даних про проєкти та цінні папери, в які можна інвестувати доступні кошти компанії;
- 2) формування портфеля фінансових ризиків;
- 3) формування портфеля реальних проєктів – розглядається як однокритеріальна, так і багатокритеріальна модель оцінки інвестиційних проєктів;
- 4) розподіл фінансових ресурсів між двома напрямками: фінансовим і

реальним інвестуванням.

Аналіз переваг та недоліків потенційних інвестиційних об'єктів (інструментів, проєктів) має бути інтегрований у процес забезпечення створення інвестиційного портфеля адекватними фінансовими ресурсами, які є у розпорядженні підприємства. У випадках, коли інвестор розглядає кілька можливостей для інвестицій, кожна з яких відповідає вимогам до прибутковості, але сукупна потреба в інвестиціях перевищує фінансові можливості інвестора, важливо здійснювати ретельний розподіл фінансових ресурсів. Для цього використовуються методи лінійного програмування широко застосовуються в інвестиційних процесах для вирішення задачі оптимізації прибутковості інвестиційного портфеля в рамках обмежень, встановлених інвестором. У якості основного критерію доходності, використовується індекс загальної чистої теперішньої вартості портфеля.

Типові обмеження можуть включати [4]:

- ліміт загальних інвестицій, які не можуть перевищувати загальний бюджет, виділений на інвестиції;
- мінімальний поріг внутрішньої норми доходності (IRR), який повинен бути рівним або вищим від передбачуваних інвестиційних витрат або встановленої дисконтної ставки;
- максимально допустимий період окупності інвестицій, який не повинен перевищувати часові рамки, встановлені інвестором;
- інші критерії, які мають значення для інвестора. Алгоритм розв'язання полягає у послідовному включенні інвестиційних об'єктів до портфеля від вищого до нижчого рангу, поки вони не займуть увесь доступний бюджет, дотримуючись обмежень [3].

Наведемо приклад задачі лінійного програмування при формуванні оптимального інвестиційного портфелю по співвідношенню джерел фінансування на умовному прикладі.

Інвестор має 100000 грн, які хоче інвестувати у три види активів: акції компанії А – прибутковість 8% на рік; облігації В – прибутковість 5% на рік; депозит С у банку – прибутковість 4% на рік

Своєю чергою, інвестор бажає: інвестувати не більше ніж 50% у акції А (через ризик); укласти не менше ніж 20000 грн в облігації В; укласти не менше ніж 10000 грн у депозит С; вкласти всі 100000 грн.

Змінні: x_1 – сума інвестицій в акції А (грн); x_2 – сума інвестицій в облігації В (грн); x_3 – сума інвестицій у депозит С (грн).

Цільова функція (максимізація доходу): $Z = 0,08x_1 + 0,05x_2 + 0,04x_3$

Обмеження: загальна сума інвестицій: $x_1 + x_2 + x_3 = 100000$; обмеження на акції (не більше 50%): $x_1 \leq 50000$; мінімальні інвестиції в облігації: $x_2 \geq 20000$; мінімальні інвестиції в депозит: $x_3 \geq 10000$; не від'ємність часткових критеріїв: $x_1, x_2, x_3 \geq 0$.

У таблиці 1 наведено кілька допустимих (але не обов'язково оптимальних) комбінацій x_1, x_2, x_3 , які задовольняють обмеження. Ми також обчислюємо прибуток Z за формулою: $Z = 0,08x_1 + 0,05x_2 + 0,04x_3$.

Постановка задачі лінійного програмування

№	x_1	x_2	x_3	Прибуток Z (грн)
1	50000	30000	20000	$0,08 \times 50000 + 0,05 \times 30000 + 0,04 \times 20000 = 6800$
2	40000	40000	20000	$0,08 \times 40000 + 0,05 \times 40000 + 0,04 \times 20000 = 6600$
3	30000	50000	20000	$0,08 \times 30000 + 0,05 \times 50000 + 0,04 \times 20000 = 6300$
4	20000	60000	20000	$0,08 \times 20000 + 0,05 \times 60000 + 0,04 \times 20000 = 6000$
5	0	80000	20000	$0,05 \times 80000 + 0,04 \times 20000 = 5200$

Джерело: авторська розробка

З таблиці видно, що найбільший прибуток $Z = 6800$ грн, який досягається при такому розподілі: $x_1 = 50000$, $x_2 = 30000$, $x_3 = 20000$. В результаті застосування цієї методики формується інвестиційний портфель, який включає портфель цінних паперів та портфель реальних проєктів.

Висновки. Лінійне програмування відіграє ключову роль у фінансовому секторі та формуванні оптимального інвестиційного портфеля, допомагаючи компаніям і установам приймати обґрунтовані рішення, щодо ефективного розподілу ресурсів в умовах економічних обмежень, управління ризиками та фінансовими продуктами. Завдяки точній математичній формалізації, цей метод надає змогу враховувати очікувану прибутковість активів, рівень ризику, вимоги до диверсифікації та фактори, що впливають на якість інвестиційних рішень.

Застосування лінійного програмування у сфері інвестування сприяє підвищенню обґрунтованості прийнятих рішень, оптимізації структури портфеля та досягненню фінансової стабільності як для окремих інвесторів, так і для організацій. Таким чином, лінійне програмування виступає важливим інструментом для оптимізації фінансових процесів та підвищення конкурентоздатності фінансових установ.

Список використаних джерел:

1. Прокопенко М. Застосування економіко-математичних методів прогнозування як шлях удосконалення системи банківського кредитування *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2021. № 26. С. 109-121.

2. Дзюба П.В. Концептуальна структура теорії портфеля як парадигмальна основа сучасної теорії міжнародного портфельного інвестування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 15. С. 100-106.

3. Макаренко Ю.П., Сущенко Т.В. Аналіз управління ліквідністю банку. *Ефективна економіка*. 2022. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/11.pdf

4. Бідюк П.І., Литинська А.Ю. Методи лінійного програмування в задачах формування портфеля фінансових інструментів. *Наукові праці. Комп'ютерні технології*. 2009. Вип. 104, Т. 117. С. 59-67.

5. Щербина О.В. Моделювання оптимізації портфеля інвестиційного фонду акцій. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3671>.

Анастасія ГЛУШКО*,
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Анотація. У статті проаналізовано бюджетні показники зведеного бюджету за 2022-2024 роки, а також бюджетні показники державного та місцевих бюджетів за доходами і видатками, розглянуто напрями спрямування фінансових ресурсів за галузями та програмами. Зазначено, що з початком російського вторгнення змінилися умови, пов'язані з наповненням бюджетів та формуванням видатків, оскільки припинила економічну діяльність низка українських підприємств. Такий стан, призвів до дефіциту бюджету, проблем з обслуговуванням державного боргу, що суттєво відрізняється від умов мирного часу.

Abstract. The article analyzes the budgetary indicators of the consolidated budget for the years 2022-2024, as well as the budgets by revenues and expenditures, and analyzes the direction of financial resources by industries and programs. It was noted that with the beginning of the Russian invasion, the conditions related to the fillings of budgets and the formation of expenditures changed, as a number of Ukrainian enterprises ceased economic activity. This state of affairs has led to a budget deficit and problems with servicing the state debt, which is significantly different from peacetime conditions.

Вступ. Державний бюджет є важливим інструментом реалізації ефективної фінансово-бюджетної політики, оскільки бюджетна система є основною ланкою державних фінансів. Централізований фонд грошових коштів охоплює увесь комплекс, як розподільчих, так і перерозподільних відносин в суспільстві за рахунок участі різних підприємств, організацій, тобто, як юридичних так і фізичних осіб.

Стан розвитку економіки країни, рівень сплати різного роду платежів, зборів до бюджету, а також дієвість та ефективність системи державного фінансового контролю (аудиту) впливають на повноту бюджетних надходжень до усіх рівнів бюджету. За рахунок бюджетних надходжень формуються обсяги бюджетних видатків, які згодом спрямовуються на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку.

За економічною категорією державний бюджет – це грошові відносини, які виникають з одного боку – між державою, а з іншого – суб'єктами господарювання, фізичними особами з приводу утворення фонду грошових засобів і його використання на забезпечення розширеного відтворення.

Державний бюджет за матеріальним змістом це централізований фонд

* Науковий керівник: к.е.н, доцент завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

грошових ресурсів держави, які перебувають у постійному русі. Якщо розглядати державний бюджет за формою, то це основний, плановий фінансовий документ держави. А, за організаційною структурою це центральна ланка фінансової системи країни, яка зумовлює розподіл та перерозподіл ВВП між галузями матеріального виробництва, виробничою та невиробничою сферами, окремими ланками бюджетної системи та різними верствами населення. До того ж, державний бюджет за характером це обов'язковий, фінансовий документ країни. Бюджет як економічна категорія є відображенням суспільно-економічних відносин між суб'єктами економіки і самою державою щодо утворення і використання грошових ресурсів для виконання функцій держави.

Виклад основного матеріалу. В умовах війни, зросли бюджетні витрати, між тим, доходи суттєво впали, що підвищило ризики фінансової стабільності. В такій ситуації, основне завдання органів влади не розпорошувати фінансові ресурси, а навпаки зосереджувати бюджетні кошти на важливих, пріоритетних напрямках забезпечення обороноздатності країни, гуманітарних та соціальних програмах підтримки тимчасово переміщених осіб та інших першочергових заходах. Для об'єктивного розуміння сутності проблем та завдань, важливо звернути увагу на видатки зведеного бюджету України (табл. 1), які відображають стан соціального, економічного, політичного розвитку країни на відповідному етапі. Передусім, проаналізуємо макро-показники 2022-2024 роки.

Як видно з даних таблиці 1, за період 2022–2024 роки видатки зведеного бюджету у 2022 році в порівнянні з 2024 роком зросли у двічі (на 47,6%) або на 1448209,4 млн гривень. Фактичні обсяги видатків державного та місцевих бюджетів за 2022–2024 роки характеризують їх кількісну динаміку та питому вагу у Зведеному бюджеті України. Якщо ж розглядати обсяг видатків за видами бюджетів, то помітно прослідковується тенденція до значної питомої ваги видатків державного бюджету, які становили у 2022–2023 роках – 80,75% видатків зведеного бюджету. Натомість, видатки місцевих бюджетів за цей період становили в середньому 19,25%. У 2023 році помітний розрив у показниках з 2022 роком, а саме зростання на 8,1 відсоткового пункту видатків державного бюджету і відповідно зменшення видатків місцевих бюджетів.

Таблиця 1

**Склад і обсяг видатків Зведеного бюджету України у 2020–2023 роках
за функціональною класифікацією**

Вид бюджету	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%
Державний бюджет	1490258,9	80,8	2705423,3	88,9	1785887,7	92,2
Місцевий бюджет	354118,8	19,2	338075,8	11,1	151684,4	7,8
Зведений бюджет	1844377,7	100	3043499,1	100	1937572,1	100

Джерело: систематизовано за даними [3]

Такі різкі зміни в складі і обсягах видатків зведеного бюджету ми пов'язуємо з широкомасштабним вторгненням росії на територію України та необхідністю перенаправлення фінансових ресурсів в межах зведеного бюджету

для вирішення різного роду гуманітарних, соціальних та інших потреб воюючої країни. Зокрема, належного фінансування Збройних Сил України та загалом сектору безпеки, щоб активізувати заходи протистояння російській агресії, формування відповідних мобілізаційних резервів, закупівлі зброї, техніки, забезпечення релокації вітчизняних підприємств, виплат різного роду допомоги населенню тощо.

Структура бюджетних видатків демонструє пріоритети бюджетної політики у межах сконцентрованого обсягу фінансових ресурсів, можливостей державного або місцевих бюджетів щодо фінансування заходів, відповідної категорії видатків. Видатки зведеного бюджету вказують на рівень економічного та фінансового потенціалу країни щодо можливостей задоволення суспільних потреб, характеризують стан розвитку країни на відповідному етапі.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливим є забезпечення безперервного фінансування обороноздатності держави. До лютого 2022 року розподіл бюджетних видатків здійснювався за програмно-цільовим методом для забезпечення сфер суспільного життя українців, відповідно до бюджетної класифікації видатків. Але повномасштабне вторгнення Росії на територію України призвело до суттєвих коректив розподілу та використання бюджетних коштів. З перших днів війни Уряд визначив ключовою статтею фінансування – фінансове забезпечення сектору національної безпеки і оборони, зокрема, спрямовуючи кошти резервного фонду державного бюджету на потреби ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання відповідних завдань щодо відсічі збройної агресії. Видатки на нацбезпеку та оборону за 2023-2025 роки представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Видатки на нацбезпеку та оборону за 2023-2025 роки

2023р	2024р	2025р
На національну безпеку та оборону в державному бюджеті заклали 1 трлн 141 млрд грн, або 18,2% ВВП. Зокрема, фінансове забезпечення сил оборони становило 13,85% ВВП. Серед усіх видатків державного бюджету оборонні склали 43,4%. При цьому дефіцит бюджету прогнозували у понад 20% ВВП.	На національну безпеку та оборону заклали майже половину всіх витрат – 1 трлн 692 млрд грн, або 21,6% ВВП. Ця сума перевищила минулорічну на майже пів трильйона гривень. На фінансування виробництва зброї та боєприпасів передбачили 51 млрд грн, що в 4,2 рази більше, ніж у попередньому році. На закупівлю дронів виділили 43,3 млрд грн. Дефіцит бюджету очікується на рівні 614,5 млрд грн.	На оборону закладено в сумі 2 трлн 223 млрд грн (26,3% прогнозного ВВП). Ця сума на понад пів трильйона більша за видатки 2024 року. Плановий дефіцит становитиме 1,6 трлн грн, або 19,4% ВВП.

Джерело: систематизовано за даними[4]

Так, з початку війни рішеннями Уряду з резервного фонду державного бюджету на забезпечення ключових потреб суб'єктів сектору національної

безпеки і оборони було спрямовано понад 301,7 млрд грн, зокрема для: Міноборони – 180,7 млрд грн, МВС – 107,5 млрд грн, ГУР Міноборони – майже 3 млрд грн, СБУ – майже 2 млрд грн, Адміністрації Держспецзв’язку – 2,9 млрд гривень. Прийнятий Державний бюджет України 2023 року охарактеризовано як бюджет спрямований на досягнення перемоги, а його головним пріоритетом є оборона та безпека країни. Фінансування армії – ключовий пріоритет уряду, тому загальний ресурс на безпеку та оборону було суттєво збільшено та передбачено у сумі 1141,1 млрд грн, або 18,2% ВВП.

Отже, прийнятий державою бюджет 2023 року варто розглядати як ключовий фінансовий ресурс країни, яка воює за свою незалежність, управляючи яким вона зможе впливати на більшість соціально-економічних процесів за таких умов, а також як інструмент забезпечення розвитку держави через мобілізацію частини національного доходу та його розподіл у суспільно важливі сфери економіки в умовах воєнного стану.

Висновок. Державний бюджет - централізований фонд грошових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні уряду для фінансування державного апарату, збройних сил, виконання соціально-економічних функцій, а також служить одним із найсуттєвіших важелів державного регулювання економіки, впливу на господарську кон’юнктуру, вжиття антикризових заходів. Від величини та динаміки доходів державного бюджету залежить рівень забезпеченості держави ресурсами для виконання покладених на неї завдань. В умовах обмеженості фінансових ресурсів на уряд країни покладається важливе рішення – визначення оптимального пропорційного співвідношення видатків бюджету з урахуванням економіко-політичного та соціокультурного становища країни в певний період. В умовах воєнного стану, орієнтири витрачання коштів держави суттєво змінилися і на перший план вийшло фінансування сфери національної безпеки і оборони України.

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України: офіційна сторінка. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Міністерство фінансів України: офіційна сторінка. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582
3. Видатки державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
4. Видатки на нацбезпеку та оборону України. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/groshi-silnih-k-zminyuvavsya-oboronniy-byudzheth-1732120941.html>
5. Офіційний портал Верховної Ради України: офіційна сторінка. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
6. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

Ірина ГНАТЮК*,
студентка 1 курсу, групи 11-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджується процес цифровізації фінансових послуг в Україні як ключовий напрям трансформації фінансового сектору у ХХІ столітті. Розглянуто основні напрями впровадження цифрових рішень у банківській сфері, зокрема мобільний та онлайн-банкінг, дистанційну ідентифікацію, електронні платформи урядування. Оцінено роль платформи «Дія» та ключові індикатори цифрової інфраструктури. Проаналізовано основні бар'єри цифровізації: недосконалість правового регулювання, кіберзагрози, нерівний доступ до цифрових сервісів, обмежені інвестиційні можливості банків. Зроблено висновки щодо необхідності комплексного підходу до подолання існуючих викликів та окреслено перспективи подальшого розвитку фінансових технологій в Україні на основі інновацій, відкритого банкінгу та штучного інтелекту.

Abstract. The article explores the process of digitalization of financial services in Ukraine as a key direction of transformation of the financial sector in the 21st century. It examines the main areas of implementation of digital solutions in the banking sector, particularly mobile and online banking, remote identification, and electronic governance platforms. The role of the “Diia” platform and key indicators of digital infrastructure are assessed. The main barriers to digitalization are analyzed, including imperfect legal regulation, cyber threats, unequal access to digital services, and limited investment capacity of banks. The article concludes with the need for a comprehensive approach to overcoming existing challenges and outlines the prospects for further development of financial technologies in Ukraine based on innovation, open banking, and artificial intelligence.

Вступ. У ХХІ столітті цифровізація стала однією з головних рушійних сил трансформації фінансового сектору. Україна не є винятком: цифрова еволюція охоплює банківські послуги, інвестиційні платформи, страхування, фінансові технології (FinTech) та державне регулювання. У цьому контексті надзвичайно важливо оцінити, на якому етапі знаходиться цифровізація фінансових послуг в Україні, які проблеми стримують її розвиток та які перспективи існують в умовах динамічного технологічного прогресу та глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація фінансових послуг — це

* Науковий керівник: д.е.н, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

процес використання цифрових технологій для трансформації, автоматизації та оптимізації фінансових процесів і операцій. Вона охоплює як традиційні банківські послуги, так і новітні фінансові рішення на базі фінтеху, штучного інтелекту, блокчейну тощо.

Розвиток цифрових банківських сервісів є однією з ключових тенденцій трансформації фінансового сектору у XXI столітті. Завдяки впровадженню інноваційних технологій, банки переходять від традиційного обслуговування у відділеннях до мобільного та онлайн-банкінгу, що дозволяє клієнтам здійснювати фінансові операції у зручний для них час і з будь-якого місця. Цифрові сервіси включають відкриття рахунків онлайн, перекази коштів, оплату комунальних послуг, управління особистими фінансами, а також використання віртуальних банківських карток і чат-ботів для консультацій.

Цифровізація банківської сфери не лише підвищує рівень комфорту для користувачів, але й сприяє зменшенню операційних витрат банків, поліпшенню аналітики клієнтських даних та забезпеченню вищого рівня безпеки завдяки сучасним методам шифрування й автентифікації. Водночас, це створює нові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, кібербезпекою та необхідністю адаптації до швидкоплинних технологічних змін.

Українські банки активно впроваджують цифрові рішення для поліпшення клієнтського досвіду та підвищення ефективності операцій (табл 1).

Таблиця 1

Ключові цифрові сервіси банків

Сервіс	Опис	Приклади банків
Онлайн-банкінг	Керування рахунками, перекази, депозити	Приват24, Ощад24, ПУМБ Online
Мобільні додатки	Повноцінна платформа банку у смартфоні	monobank, Sense SuperApp (Альфа-Банк), Izibank
Дистанційна ідентифікація	BankID, відеоверифікація, Дія.Підпис	усі ТОП-10 банків
Відкриття рахунків онлайн	ФОП і фізичні особи без візиту у відділення	monobank, ПриватБанк

Джерело: сформовано автором

Варто зауважити, що у 2024 році понад 75% банківських операцій фізичних осіб в Україні здійснювались онлайн. Це свідчить про стійкий тренд цифрового банкінгу навіть в умовах війни та енергетичних коливань [1].

Платформа «Дія» є знаковим прикладом впровадження цифрового урядування у фінансову сферу. Завдяки інтеграції з банками й держреєстрами, «Дія» забезпечує:

- миттєву цифрову ідентифікацію особи (аналог KYC);
- спрощення доступу до фінансових сервісів для бізнесу;
- оформлення кредитних програм, державних гарантій та грантів;
- прозорість фінансових операцій через API до реєстрів.

У 2023 році понад 22 млн громадян України користувались «Дією», а близько 9 млн мали цифровий підпис Дія.Підпис, яким активно користуються

для банківських та нотаріальних операцій.

Ключовою умовою цифровізації фінансів є наявність надійної та масштабованої інфраструктури. Україна демонструє позитивну динаміку:

- У 2024 році обсяг безготівкових операцій зріс до 92% усіх транзакцій за картками;
- Середня кількість POS-терміналів на 100 тис. населення становила 5 500 одиниць;
- Понад 80% підприємців приймають безконтактну оплату.
- Розвиток інструментів миттєвих платежів (QR, ApplePay, GooglePay, NFC) також відіграє важливу роль.

Попри значний прогрес, процес цифровізації фінансового сектору України стикається з низкою глибоких проблем, які мають системний, інституційний, технологічний та соціальний характер. Їх вирішення потребує комплексного підходу з урахуванням ризиків, глобальних викликів та специфіки українського економічного середовища.

Недосконалість законодавчого поля, яке не встигає за темпами розвитку цифрових технологій, зумовлює правову невизначеність щодо багатьох цифрових фінансових інструментів:

- Відсутність комплексного закону про FinTech та Digital finance;
- Повільна імплементація європейських директив (зокрема, PSD2 щодо відкритого банкінгу, GDPR — у частині захисту персональних даних);
- Нечітке регулювання криптовалют, DeFi та смарт-контрактів (закон «Про віртуальні активи» ухвалено, але не введено в дію в повному обсязі).

За даними USAID Financial Sector Reform, станом на кінець 2023 року лише 30% фінтех-компаній в Україні вважають правове середовище «сприятливим» для розвитку. Решта – вказують на фрагментарність регулювання та ризики подвійного тлумачення норм [3].

У межах інституційної теорії, відсутність чітких і прозорих правил «гри» у сфері цифрових фінансів гальмує інновації та створює простір для зловживань або відтоку капіталу в юрисдикції з прозорішим регулюванням.

Поширення цифрових фінансових сервісів призводить до зростання кіберзагроз, зокрема фішингу, зламів акаунтів, шахрайства з використанням цифрової ідентичності. Основні загрози:

- Атаки на банківські системи (DDOS, malware);
- Компрометація персональних даних клієнтів;
- Недостатній захист API у відкритому банкінгу;
- Вразливість до атак через мобільні додатки.

За даними НБУ, у 2023 році кількість кібератак на фінансові установи зросла на 47% порівняно з 2022-м.

Середня вартість інциденту, пов'язаного з витоком даних, склала близько \$75 тис. для середньої компанії.

Цифровізація вимагає значних інвестицій в інфраструктуру, ІТ-команди, безпеку, комплаєнс і навчання персоналу. Це особливо актуально для середніх і малих банків, які мають обмежені ресурси.

Середній обсяг інвестицій у digital transformation одного українського банку 2-3 рівня у 2023 році становив близько 2,5 млн грн, що є недостатнім для повної автоматизації навіть базових процесів [4].

Цифрові фінансові сервіси є значно менш доступними для певних груп населення: жителів сільської місцевості, людей літнього віку, соціально вразливих категорій.

У дослідженні Київської школи економіки (KSE) 2023 року зазначено, що понад 40% українців віком 60+ років не користуються онлайн-банкінгом взагалі. А понад 25% мікробізнесів у громадах не мають інтернет-платежів [5].

Проблеми цифровізації фінансових послуг в Україні мають багатовекторний характер. Вони охоплюють як макроаспекти (недостатня державна координація, кібербезпека, законодавча база), так і мікроаспекти (рівень довіри клієнтів, навички персоналу, доступ до технологій). Їх подолання вимагає стратегічного бачення, інвестицій у освіту, кіберзахист, інфраструктуру та адаптивне законодавство.

Перспективи та напрями подальшого розвитку цифровізації фінансових послуг в Україні пов'язані з активним впровадженням інноваційних технологій, розширенням доступу до фінансових інструментів та створенням більш ефективної і прозорої фінансової системи. Зокрема, очікується подальше вдосконалення мобільного та інтернет-банкінгу, розвиток систем миттєвих платежів, інтеграція штучного інтелекту для аналізу клієнтських даних і надання персоналізованих фінансових рішень. Важливу роль відіграє й розширення використання відкритого банкінгу (open banking), що дозволяє клієнтам ефективніше керувати своїми фінансами через взаємодію між різними банківськими платформами та фінтех-компаніями.

Окрему увагу приділяють кібербезпеці, адже із зростанням цифрової активності зростають і ризики, пов'язані з витоком даних та шахрайством. Держава та Національний банк України активно сприяють цифровізації, зокрема через реалізацію стратегії «Cashless Economy» та підтримку цифрових валют, таких як е-гривня. Важливим напрямом також є підвищення фінансової грамотності населення для кращого використання цифрових сервісів. У майбутньому цифровізація фінансових послуг сприятиме не лише підвищенню ефективності фінансових операцій, але й ширшій фінансовій інклюзії, особливо в сільських та малодоступних регіонах країни.

У контексті євроінтеграції цифровізація фінансових послуг в Україні також відкриває нові можливості для гармонізації з європейськими стандартами. Зокрема, це стосується впровадження регламентів PSD2 (Директива про платіжні послуги), що сприяє більшій конкуренції між фінансовими установами та стимулює розвиток фінтеху. Українські банки поступово переходять до відкритих API, що дозволяє третім сторонам — фінтех-компаніям і стартапам — створювати інноваційні рішення на базі банківської інфраструктури. Це створює екосистему партнерства, яка забезпечує клієнтам більш зручні, швидкі та персоналізовані сервіси.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток цифрової ідентичності та

електронного підпису, які дозволяють повністю перейти до дистанційного обслуговування без необхідності фізичної присутності клієнта. У цьому контексті важливу роль відіграє застосунок «Дія», який вже інтегрує багато державних і фінансових послуг. З подальшим розвитком цифрових технологій в Україні очікується розширення штучного інтелекту, блокчейн-рішень та автоматизованих систем управління ризиками у фінансовій сфері. Усе це створює умови для більш стійкого, прозорого й інклюзивного фінансового середовища, що відповідає викликам сучасної економіки.

Висновок. Цифровізація фінансових послуг в Україні поступово переходить від фази становлення до етапу розвиненої інтеграції, охоплюючи як традиційні банківські установи, так і динамічний сектор фінансових технологій. Банківський сектор залишається головним драйвером цифрових змін, впроваджуючи онлайн-банкінг, мобільні застосунки, автоматизовані сервіси та системи штучного інтелекту для обслуговування клієнтів. У свою чергу, FinTech-компанії відіграють не менш важливу роль, посилюючи конкуренцію, генеруючи інновації та впроваджуючи нестандартні підходи до фінансового обслуговування. Завдяки їхній діяльності споживачі отримують доступ до швидших, зручніших і персоналізованих сервісів.

Водночас на шляху цифрової трансформації стоять численні виклики: високий рівень кіберзагроз, недостатній рівень цифрової та фінансової грамотності у частини населення, цифрова нерівність між регіонами, обмежений доступ до швидкісного інтернету в сільських територіях, а також нормативно-правова невизначеність, що гальмує повноцінне впровадження новітніх фінансових інструментів. Особливу увагу слід приділяти регулюванню відкритого банкінгу, захисту персональних даних та удосконаленню механізмів електронної ідентифікації. Ключ до успішної цифрової трансформації фінансових послуг полягає у проведенні комплексної політики цифрової інклюзії, модернізації законодавчої бази, розбудові ефективної інфраструктури кібербезпеки, а також у створенні сталого партнерства між державою, бізнесом, фінансовими установами та технологічним сектором. Необхідно також інвестувати у підвищення цифрових навичок населення, підтримку інноваційних стартапів та стимулювання конкурентного середовища. За умови стратегічного управління, ефективного публічного адміністрування та орієнтації на людиноцентричні інновації, Україна має реальний потенціал стати регіональним лідером у сфері цифрових фінансів.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Дія: Державні послуги онлайн: офіційний сайт. URL: <https://diia.gov.ua/>
3. USAID Financial Sector Reform Project in Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/events/proyekt-usaid-reformuvannya-finansovogo-sektoru-v-ukrayini>
4. ICU – Інвестиційна компанія: офіційний сайт. URL: <https://icu.ua/>
5. Київська Школа Економіки: офіційний сайт. URL: <https://kse.ua/ua/>

Володимир ГУК*,
студент 2 курсу, групи 21-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: БАЛАНС МІЖ НАПОВНЕННЯМ БЮДЖЕТУ ТА ПІДТРИМКОЮ БІЗНЕСУ

Анотація. У статті розглядається роль малого та середнього бізнесу (МСБ) в економіці України як важливого чинника економічної стійкості, зайнятості населення та регіонального розвитку. Автор аналізує структурні та динамічні характеристики МСБ, його внесок у формування ВВП, створення робочих місць та інноваційну активність. Окрема увага приділяється викликам, з якими стикаються підприємства в умовах кризових явищ, а також механізмам державної фінансової підтримки цього сектору. У статті охарактеризовано основні інструменти підтримки, зокрема програму «Доступні кредити 5-7-9%», ініціативу «єРобота» та систему державних гарантій. Визначено напрями удосконалення політики сприяння МСБ з урахуванням сучасних економічних викликів та перспектив інтеграції до європейського ринку.

Abstract. The article explores the role of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine's economy as a crucial factor for economic resilience, employment, and regional development. The author analyzes the structural and dynamic characteristics of SMEs, their contribution to GDP formation, job creation, and innovation activity. Special attention is given to the challenges faced by businesses during crisis periods, as well as to the mechanisms of state financial support for this sector. The article outlines the main support instruments, including the "Affordable Loans 5-7-9%" program, the "eRobota" initiative, and the system of state guarantees. Directions for improving SME support policies are identified, taking into account current economic challenges and the prospects of integration into the European market.

Вступ. Податкова політика є одним з ключових інструментів державного регулювання економіки, що виконує дві основні функції: фіскальну (формування доходної частини бюджету) та регулюючу (вплив на економічну активність). Для країн з перехідною економікою, як Україна, пошук ефективного балансу між цими функціями є надзвичайно складним завданням. В умовах війни, економічної нестабільності, зовнішніх боргових зобов'язань та потреби у фінансуванні армії, податкова політика України зазнає постійних змін. З одного боку, уряд прагне забезпечити стабільне наповнення державного бюджету, з іншого — змушений зважати на потреби малого і середнього бізнесу, який

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

страждає від нестабільності, інфляції та низької купівельної спроможності населення.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах податкова політика повинна бути не лише фіскальною, а й стимулюючою — тобто, забезпечувати не просто наповнення бюджету, а й створювати умови для економічного розвитку, підтримки інновацій, зайнятості, модернізації підприємств. Це особливо актуально для країн з перехідною економікою, таких як Україна, де податкова політика виконує роль стабілізатора в періоди криз, реформ, соціальних потрясінь і зовнішньої агресії.

В ідеальному варіанті податкова політика має бути прогнозованою, стабільною, прозорою та справедливою. Прогнозованість означає довгостроковість і сталість обраного курсу, стабільність — відсутність частих змін ставок і правил, прозорість — чіткість і доступність норм, а справедливість — рівномірне податкове навантаження, врахування платоспроможності суб'єктів господарювання.

Сучасна податкова політика України перебуває на перехресті кількох векторів — необхідності забезпечення сталих доходів бюджету в умовах війни, водночас — потреби збереження економічної активності, інвестиційної привабливості, а також сприяння адаптації бізнесу до нових реалій. Війна спричинила значний тиск на бюджет, різке зниження обсягів виробництва, зменшення експортної виручки та втрати територій, що безпосередньо вплинуло на податкову базу країни. У такому контексті ключовим викликом для держави стало досягнення балансу між мобілізацією фінансових ресурсів і мінімізацією фіскального тиску на підприємництво.

Податкова система України в її нинішньому вигляді формується під впливом євроінтеграційного курсу, співпраці з МВФ, Світовим банком, а також вимог внутрішньої модернізації. Вона містить як елементи класичного підходу (ПДВ, податок на прибуток, акцизи), так і спроби адаптувати нові механізми, зокрема податок на виведений капітал (пілотні ініціативи), спрощені режими для малого бізнесу, цифрові платформи адміністрування.

Серед позитивних змін останніх років варто відзначити:

- Цифровізацію податкової системи, зокрема запровадження Е-кабінету платника податків, електронної фіскалізації, системи автоматизованого контролю за податковими накладними.

- Зростання добровільної сплати податків, завдяки поліпшенню податкової культури та активній інформаційній роботі Державної податкової служби.

- Боротьбу з тіньовою економікою, через посилення аналітичної роботи, запровадження механізмів ризик-орієнтованого аудиту та співпрацю з міжнародними організаціями у сфері обміну інформацією.

- Гнучку фіскальну політику в умовах війни, зокрема: податкові канікули для окремих секторів, скасування низки штрафних санкцій, можливість сплати податків з відтермінуванням [1].

Незважаючи на окремі позитивні зрушення, податкова політика України досі стикається з низкою глибоких, системних проблем, які ускладнюють її

виконання основних функцій — фіскальної, стимулюючої, розподільчої та контролюючої. Ці проблеми мають як історичні, так і суто поточні, кризові витоки, що посилилися в умовах війни та трансформації економіки.

По-перше, високий рівень податкового навантаження на легальний бізнес. Офіційні ставки податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, військового збору, ЄСВ, а також непрямі податки формують суттєвий податковий тиск на підприємців. Це знижує конкурентоспроможність бізнесу, особливо малого й середнього, обмежує інвестиційні можливості, змушує підприємців використовувати схеми оптимізації, а подекуди — й виходити в тінь.

По-друге, непослідовність податкової політики: часті зміни законодавства, відсутність довгострокових прогнозів щодо податкових ставок і механізмів адміністрування, а також ситуативні фіскальні рішення знижують передбачуваність регуляторного середовища. Це негативно впливає на планування бізнесу та інвестицій, що особливо критично в умовах післявоєнного відновлення.

Третя проблема — низький рівень ефективності податкового адміністрування. Попри цифровізацію, в Україні зберігається проблема з дублюванням функцій податкових і контролюючих органів, неузгодженістю дій ДПС, Держмитслужби, силових структур. Бізнес нерідко зіштовхується з вибірковими або необ'єктивними перевірками, що формує ризики тиску, корупції та знижує рівень довіри.

Четверта — висока тінізація економіки. Приблизно третина економічної діяльності в Україні залишається поза офіційним обліком, що не лише зменшує доходи бюджету, а й створює нерівні умови конкуренції між "білими" й "сірими" компаніями. Тіньова економіка стимулюється як високим податковим навантаженням, так і слабкістю контролю.

П'ята — неефективність податкових пільг. Значна кількість пільг надається не за принципом економічної доцільності чи досягнення стратегічних цілей держави, а як інструмент лобістського впливу. Це призводить до втрати значних бюджетних ресурсів і не дає очікуваного стимулюючого ефекту.

Шоста — відсутність стратегічної податкової моделі. Податкова система України досі не визначена як система, що базується або на підтримці внутрішнього виробництва, або на розвитку інновацій, або на перерозподілі доходів. У результаті вона виконує переважно фіскальну функцію без комплексного бачення економічного розвитку.

Сьома — низька податкова культура. Нерівномірність податкового навантаження, складність законодавства, випадки несправедливого ставлення з боку податкових органів формують негативне сприйняття обов'язку сплачувати податки. Це особливо характерно для фізичних осіб-підприємців та малого бізнесу [2].

Таким чином, проблеми податкової політики України носять як економічний, так і інституційний характер. Їх вирішення вимагає глибоких структурних реформ, політичної волі, а також зміни філософії взаємодії між державою та платниками податків.

Одним із ключових викликів податкової політики будь-якої держави, а особливо України в умовах війни та післявоєнного відновлення, є досягнення збалансованості між фіскальною ефективністю — тобто здатністю податкової системи забезпечувати стійкі та достатні доходи бюджету — і створенням сприятливих умов для розвитку бізнесу. Цей баланс є складним і багатограним процесом, що залежить як від структури податкової системи, так і від її адміністрування, прозорості, стабільності й адаптивності до економічних змін.

Фіскальна ефективність є безумовно важливою, особливо в умовах війни, коли державі необхідно фінансувати армію, соціальні витрати, гуманітарні потреби та відновлення критичної інфраструктури. Водночас надмірне податкове навантаження на бізнес, хаотичне адміністрування або непередбачуваність фіскальної політики можуть призвести до протилежного ефекту — скорочення економічної активності, зменшення інвестицій, тінізації економіки та, в довгостроковій перспективі, зниження надходжень до бюджету.

Оптимальна податкова модель має базуватися на таких принципах:

1. Стабільність та передбачуваність податкової політики. Підприємці мають розуміти, які податки вони сплачуватимуть завтра, через рік чи п'ять років. Довгострокове планування бізнесу неможливе за умов постійних змін ставок, порядку адміністрування чи пільгових режимів. Україна потребує ухвалення середньострокової податкової стратегії — на 3–5 років, яка б враховувала поточні фіскальні потреби та стратегічні економічні цілі.

2. Справедливий розподіл податкового навантаження. Податкова система має враховувати платоспроможність різних категорій суб'єктів. Великі корпорації з високим прибутком не повинні мати більше податкових пільг, ніж малий чи середній бізнес. Необхідно переглянути систему пільг, розширити оподаткування пасивних доходів, розглянути впровадження прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб при збереженні простоти адміністрування.

3. Податкове стимулювання розвитку ключових галузей. В умовах відбудови критично важливо через податкові інструменти підтримувати ті сектори, які мають високий мультиплікаційний ефект — сільське господарство, переробну промисловість, логістику, ІТ, будівництво. Йдеться як про пільги, так і про прискорену амортизацію, інвестиційний податковий кредит, пільгове оподаткування прибутку, спрямованого на реінвестування.

4. Підтримка малого та мікробізнесу. Спрощена система оподаткування має зберігатися як інструмент інклюзії для малого бізнесу, особливо у регіонах з високим рівнем безробіття або значними руйнуваннями. Разом з тим, необхідно уникати її використання великим бізнесом для ухилення від оподаткування. Важливо запровадити механізми легкого переходу з ФОП до ТОВ, мотиваційні заходи для зростання та зменшення бар'єрів у роботі з юридичними особами.

5. Покращення адміністрування без тиску на бізнес. Цифровізація, електронний аудит, автоматизоване виявлення ризиків, прозорість процедур перевірок та зменшення суб'єктивного фактору в роботі податківців — це шлях до побудови сервісної моделі податкової служби [3].

Ключові фактори фіскального навантаження для бізнесу

Показник / Фактор	Поточний стан (2024)	Бажаний стан (2025–2030)
Рівень податкового навантаження	Високий для легального бізнесу	Помірний, збалансований
Стабільність податкової системи	Часті зміни, ситуативні рішення	Стратегічне планування на 3–5 років
Система пільг	Фрагментарна, лобістська	Прозора, обґрунтована ефективністю
Оподаткування МСБ	Частково пільгове, зловживання	Мотиваційна модель розвитку
Адміністрування	Складне, потенційно корупційне	Автоматизоване, електронне, сервісне
Стимулювання інвестицій	Обмежене	Податковий кредит, підтримка реінвестування
Баланс між прямими і непрямими податками	Схил в бік ПДВ та акцизів	Більш рівномірний, з акцентом на прибуток/капітал

Джерело: сформовано автором

Загалом, оптимальна модель податкової політики в Україні має будуватися не на протиставленні фіскальної ефективності та бізнес-інтересів, а на їхньому інституційному узгодженні. Це означає прозорі та зрозумілі правила гри, гнучке оподаткування з урахуванням циклів розвитку економіки, партнерську взаємодію з бізнесом та орієнтацію на стратегічні цілі держави. Лише за таких умов податкова система стане фундаментом економічного відновлення та сталого розвитку України.

Висновок. Проведений аналіз показує, що сучасна податкова система України має низку позитивних змін (розвиток електронних сервісів, спроби дерегуляції, спрощення звітності), але одночасно залишається низка серйозних викликів: високий рівень податкового навантаження на легальний бізнес, нестабільність податкового законодавства, надмірне адміністрування, зловживання у використанні пільг, недосконала структура податкових надходжень. Реформа податкової політики повинна базуватись на принципах прозорості, справедливості, стабільності та стимулювання розвитку. Це дозволить не лише ефективно забезпечувати потреби бюджету, а й створити умови для відновлення національної економіки, зростання ділової активності та підвищення конкурентоспроможності України на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. CASE Україна. Аналітична записка: «Стан податкової системи України в умовах війни». URL: <https://case-ukraine.com.ua>
2. Смирна, К. . Основні проблеми системи оподаткування України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-132>
3. Головне управління ДПС: офіційний сайт. Основні принципи, на яких ґрунтується податкове законодавство України. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/594261.html>

Віталій КАЧУР*,
студент 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК І ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

Анотація. В статті розглянуто сутність та значення центрального банку як ключового елемента грошово-кредитної системи держави. Проаналізовано основні функції та завдання центрального банку, зокрема забезпечення цінової стабільності, регулювання грошової маси, контроль за рівнем інфляції та сприяння стабільності фінансової системи. Увагу зосереджено на інструментах грошово-кредитної політики, таких як облікова ставка, операції на відкритому ринку, норми резервування. Також висвітлено вплив монетарної політики на макроекономічні процеси..

Abstract. The article considers the essence and importance of the central bank as a key element of the monetary system of the state. The main functions and tasks of the central bank are analysed, in particular, ensuring price stability, regulating the money supply, controlling inflation and promoting the stability of the financial system. Attention is focused on monetary policy instruments, such as the discount rate, open market operations, and reserve requirements. The impact of monetary policy on macroeconomic processes is also highlighted. The paper provides a comparative analysis of monetary regulation practices in different countries and suggests ways to improve the effectiveness of monetary policy in the current environment

Вступ. Грошово-кредитна політика є однією з головних складових державного економічного регулювання та має вирішальне значення для забезпечення стабільності національної економіки. Її формування та реалізація здійснюються центральним банком — інституцією, що виконує ключові функції з регулювання грошової маси, підтримки цінової стабільності та контролю за інфляційними процесами. У сучасному світі, де економічні кризи, глобалізація фінансів і нові виклики ставлять країни перед необхідністю гнучкого реагування, питання ефективної грошово-кредитної політики набувають особливої актуальності. Діяльність центрального банку вимагає збалансованого підходу між стимулюванням економічного зростання і стримуванням інфляції, між підтримкою зайнятості та стабільністю цін.

Виклад основного матеріалу. Виникнення, формування і розвиток інституту центрального банку став результатом еволюційного процесу, що призвів суспільство до розуміння необхідності регулювання грошового обігу.

* Науковий керівник: завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, д.е.н., професор Вдовенко Л.О.

Виокремлення центрального банку стало наслідком стихійного розвитку самої банківської системи, коли, подібно приватним особам, які використовують комерційні банки для зберігання своїх заощаджень, самі банки визнали доцільним тримати резерви в найбільш захищених (зазвичай найбільших) з них. Одночасно з тим, банки шукали підтримки у своїх більш сильних партнерів у разі непередбачуваних фінансових труднощів. Початково у якості таких провідних банків виступали приватні банки, що здійснювали комерційну діяльність і в той же час надавали послуги своїм колегам. З розвитком фінансової системи, роль провідних інститутів у банківській сфері та їх вплив на економіку зростає, що, в кінцевому підсумку призвело до установа особливих зв'язків з урядом і, нарешті, до визнання їх офіційними інститутами державного значення.

Вирішальним поштовхом до виділення центральних банків стала передача останнім монопольних прав на емісію грошей. У більшості випадків одночасно з правами такий банк брав на себе ряд зобов'язань щодо фінансування дефіциту державного бюджету. Привілейований юридичний статус центрального банку як банкіра уряду і його монопольне право на друк грошей посилювали позиції такого банку на ринку. У результаті саме тут відбувалася концентрація резервів банківської системи. Комерційні банки визнали доцільним тримати тут свої рахунки і використовувати їх для розрахунку один з одним.

Для того, щоб наглядові повноваження не вступали в конфлікт з принципами ринкової конкуренції, і центральний банк міг діяти неупереджено і об'єктивно, необхідно було обмежити комерційні інтереси останнього і усунути конкуренцію центрального банку з комерційними. Саме тоді, з трансформацією банку з конкуруючого, який має за мету максимізувати прибуток в некомерційний інститут, і сталося виникнення інституту центрального банку в сучасному розумінні цього слова.

Крім того, поява центральних банків пов'язана з розвитком інститутів влади та економіки, що висувало нові вимоги до грошових знаків і їх контролю. Причиною появи центральних банків слід вважати і те, що в умовах металевих грошей грошовий обіг та банківська система були саморегульованими, їм не потрібно політика було втручання регулюючих органів, однак паперові грошові знаки, які могли швидко знецінюватись, потребували втручання регулюючих органів. Створення центральних банків пов'язане також з виникненням потреби у гарантії, що забезпечив би довіру до паперових грошей з боку громадян.

Вище окреслені причини спонукали до перетворення центрального банку в «банк банків» і основу платіжної системи держави [1].

Центральний банк — це державний орган. Під правовим статусом¹ центрального банку розуміють його роль і місце в системі інших державних органів, які закріплені на конституційному і законодавчому рівнях.

Основні положення, що визначають статус центрального банку:

- порядок визначення основних завдань центрального банку;
- характер взаємовідносин центрального банку з органами державної влади;
- рівень економічної незалежності центрального банку;
- порядок призначення керівництва центрального банку.

Основні завдання центрального банку в багатьох країнах визначаються на законодавчому рівні, як правило, у спеціальному законі, що регламентує діяльність центрального банку. Завдання центрального банку — це об'єктивно обумовлені цілі, досягнення яких він повинен постійно прагнути. Тривалий термін функціонування центральних банків у різних країнах світу дає змогу сформулювати основні їх завдання:

- забезпечення стабільності національної грошової одиниці (цінової стабільності) і таким чином сприяння (опосередковано) стабільному економічному зростанню;
- сприяння ефективному розвитку банківської системи та її надійності;
- забезпечення безперебійного та ефективного функціонування платіжної системи країни.

Взаємовідносини центральних банків з органами державної влади характеризуються певними відмінностями в різних країнах. У сучасних умовах у країнах з розвиненою ринковою економікою, як правило, передбачається підзвітність центральних банків законодавчим органам державної влади. У більшості таких країн центральні банки мають певну незалежність від виконавчих органів державної влади. Так, статут Європейського центрального банку (ЄЦБ) передбачає, що Банк не може отримувати ніяких інструкцій від політичних органів Європейського Союзу (ЄС) і національних урядів, а останні зобов'язані не порушувати принципу незалежності ЄЦБ. Такі самі вимоги щодо взаємовідносин центральних банків і виконавчих органів державної влади були внесені в закони, що регламентують діяльність центральних банків країн ЄС. Незалежність центрального банку як обов'язкового елементу передбачає його самостійність у визначенні та реалізації грошово-кредитної політики. При цьому незалежність центрального банку розглядається як гарантія його ефективної діяльності, тобто як гарантія проведення банком виваженої грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення стабільності національної грошової одиниці і зорієнтованої на перспективу [2].

Центральний банк, виступаючи у ролі банкіра і фінансового агента уряду, тісно взаємодіє з органами державної влади. Вони співпрацюють як при вирішенні загальних питань грошово-кредитної, валютної і фіскально-бюджетної політики, так і під час повсякденного виконання фінансових операцій. Загалом повноваження центрального банку як банкіра і фінансового агента уряду в тій чи іншій країні визначаються розподілом повноважень між центральними органами державного управління, обраною системою касового виконання державного бюджету, особливостями банківського законодавства, рівнем державного боргу, традиціями, що склалися історично, тощо.

Центральні банки відіграють помітну роль у забезпеченні касового виконання державного бюджету. Сутність касового виконання державного бюджету полягає:

- в організації роботи щодо приймання платежів до бюджету, у зарахуванні коштів на рахунки відповідних бюджетів та їх зберіганні;
- видачі цих коштів на заходи, передбачені бюджетом;
- у веденні відповідного обліку та звітності

У світовій практиці використовуються різні системи касового виконання державного бюджету: банківська, казначейська, змішана. Згідно з банківською системою усі повноваження щодо забезпечення касового виконання бюджету покладені на центральний банк та систему комерційних банків. При казначейській системі створюється спеціальний орган — казначейство, який забезпечує акумуляцію доходів, фінансування видатків, ведення відповідного обліку та звітності. Змішана система передбачає розподілення повноважень щодо забезпечення касового виконання бюджету між банківською системою та казначейством.

Незважаючи на обрану систему касового виконання державного бюджету тією чи іншою країною, бюджетні кошти, як правило, акумулюються на єдиному рахунку, відкритому Міністерству фінансів (казначейству) в центральному банку, з якого здійснюються усі видатки, передбачені бюджетом. Участь центрального банку у забезпеченні касового виконання державного бюджету дає змогу уряду, враховуючи особливий статус банку, мінімізувати ризики, пов'язані з банківським обслуговуванням.

Центральні банки можуть виступати кредиторами уряду, якщо це дозволено законодавством країни. Уряд стикається з проблемою залучення коштів в умовах незбалансованості державного бюджету. У світовій практиці відомі три методи фінансування дефіциту бюджету:

- податкове фінансування;
- боргове фінансування;
- емісійне фінансування.

В основі податкового фінансування — підвищення урядом податкових ставок, введення нових податків, скасування раніше встановлених пільг за податками, що веде до збільшення надходжень до бюджету. Податкове фінансування не призводить до зміни загальної грошової маси, тому що воно здійснюється за рахунок перерозподілу наявних ресурсів між окремими групами економічних суб'єктів. За нормальних обставин уряди намагаються уникати застосування цього методу фінансування бюджетного дефіциту, оскільки він, зачіпаючи інтереси широкого кола економічних суб'єктів, посилює соціальне напруження в суспільстві, негативно впливає на поведінку суб'єктів економіки, зокрема спричиняє згортання легального бізнесу і розширення тіньового.

В основі боргового фінансування — запозичення урядом коштів шляхом випуску державних боргових зобов'язань (державних цінних паперів), надходження від реалізації яких спрямовується до бюджету. Боргове фінансування може здійснюватись як шляхом розміщення державних боргових

зобов'язань на внутрішньому ринку (внутрішні запозичення), так і на зовнішньому (зовнішні запозичення).

В основі емісійного фінансування — отримання урядом від центрального емісійного банку прямих кредитів або кредитів у формі купівлі банком державних боргових зобов'язань (цінних паперів). Емісія грошей, яку таким чином здійснює центральний банк, безпосередньо впливає на обсяг грошової маси і може призвести за певних умов до небажаних наслідків. Зокрема, якщо дефіцит бюджету є великим відносно ВВП, має постійний характер і фінансується за рахунок емісії, це спричиняє збільшення грошової маси високими темпами, викликає зростання рівня цін і провокує інфляцію [3].

Центральний банк, як правило, на монопольних засадах здійснює емісію банкнот і монет (грошових знаків). Готівка, що емітується центральним банком, є єдиним законним платіжним засобом на території країни, обов'язковим до прийняття в усі види платежів. Центральні банки регулюють готівковий грошовий оборот. Крім того, вилучають непридатні до обігу та неплатіжні грошові знаки і здійснюють їх утилізацію.

Крім готівкової емісії, центральні банки здійснюють також безготівкову емісію, в результаті якої збільшується обсяг резервів комерційних банків, що є базою для зростання грошової маси. Основні інструменти (канали) безготівкової емісії центральних банків: операції з цінними паперами на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, проведення девізної політики.

Центральний банк забезпечує касове, кредитне і розрахункове обслуговування комерційних банків.

У процесі касового обслуговування комерційних банків він забезпечує їх готівкою в обмін на їхні резерви, що зберігаються на рахунках у центральному банку.

У процесі кредитного обслуговування комерційних банків центральний банк забезпечує їх додатковими резервами з метою підтримання їх ліквідності, отже, виступає в ролі «кредитора останньої інстанції». Крім того, будучи провідником грошово-кредитної політики, центральний банк використовує кредитування (рефінансування) комерційних банків як інструмент грошово-кредитної політики.

У процесі розрахункового обслуговування комерційних банків центральний банк зазвичай виступає посередником при проведенні міжбанківських розрахунків. Центральні банки відіграють провідну роль у функціонуванні платіжних систем: вони створюють електронні системи міжбанківських розрахунків, розробляють нормативно-правові документи, що окреслюють процедури і правила роботи платіжних систем, стандарти платіжних до-кументів, стосунки між учасниками системи, права та обов'язки сторін. Наприклад, для здійснення міжнародних міжбанківських платежів створена платіжна система Європейської системи центральних банків TARGET (Trans-European Automated Real-time Gross-settlement Express Transfer system — Транс'європейсь-ка автоматизована система великих грошових переказів у реальному часі). Це система валових розрахунків[1], що працює у режимі

реального часу в євро. TARGET — децентралізована система. Вона складається з платіжного механізму Європейського центрального банку та систем валових розрахунків у режимі реального часу (RTGS) національних центральних банків Європейського Союзу (ЄС).

Ключові аспекти функціонування міжбанківських розрахунків і платіжної системи TARGET наведено в таблиці таблиця 1.

Таблиця 1

Показники функціонування платіжної системи TARGET (2024 р.)

Показники	Значення
Кількість транзакцій у системі TARGET	95 млн євро
Середній обсяг однієї транзакції	5,2 млн євро
Загальний обсяг переказаних коштів	494 трлн євро
Кількість національних центральних банків-учасників, одиниць	20
Кількість комерційних банків-учасників, одиниць	1 000 і більше
Час обробки однієї транзакції	до 10 секунд

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Центральний банк є ключовим органом банківського регулювання, що встановлює правила та нормативи для комерційних банків з метою забезпечення стабільності та ефективного розвитку банківської системи.

Проведення грошово-кредитної політики передбачає визначення центральним банком її стратегії і тактики. Стратегія політики передбачає вибір центральним банком монетарних цілей, установлення певної їх ієрархії і визначення параметрів цілей. Тактика грошово-кредитної політики полягає у виборі центральним банком монетарних інструментів, які є найкращими для досягнення поставлених цілей.

Отже, проведення грошово-кредитної політики є найважливішим напрямом діяльності центрального банку, оскільки саме в цій діяльності найповніше реалізується призначення центрального банку, а саме: регулювання грошового обороту з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці і сприяння у такий спосіб стабільному економічному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Говорушко Т.А. Підручник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит». ст 8-10
2. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. К.: КНЕУ, 2005. 556 с.
3. Основні напрями діяльності центрального банку з обслуговування уряду URL: <https://buklib.net/books/25830/>
4. Основні напрями діяльності центральних банків. URL: <https://buklib.net/books/22452/>
5. Щорічний звіт TATGET 2. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/annual/target/html/index.en.html>

Ольга КОЧМАРУК*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО ЦИФРОВИХ

Анотація. У статті досліджено трансформацію банківських послуг для населення в умовах цифрової епохи. Розкрито основні етапи еволюції — від традиційних офлайн-форм обслуговування до сучасних цифрових платформ, що забезпечують дистанційний доступ до фінансових ресурсів. Особливу увагу приділено впливу фінансових технологій, мобільного банкінгу та інтернет-банкінгу на зміну підходів до взаємодії банків із клієнтами. Проведено аналіз переваг і викликів цифровізації банківської сфери.

Abstract. The article examines the transformation of banking services for the population in the digital era. The main stages of evolution from traditional offline forms of service to modern digital platforms that provide remote access to financial resources are revealed. Particular attention is paid to the impact of financial technologies, mobile banking and Internet banking on changing approaches to the interaction of banks with customers. The advantages and challenges of digitalization of the banking sector are analyzed.

Вступ. Роль банківських установ у сучасному суспільстві є ключовою - вони забезпечують фінансову стабільність, посередницькі функції, інвестиційний розвиток та зберігання заощаджень. Протягом останніх десятиліть спостерігається кардинальна трансформація банківських послуг - від класичних форматів до цифрових інструментів, що докорінно змінили взаємодію між банком і клієнтом.

В епоху стрімких технологічних змін, банківська сфера зазнає безперервної трансформації. Еволюція банківських послуг для населення від традиційних до цифрових - це не просто зміна інструментів і каналів обслуговування, а фундаментальна переоцінка ролі банків у житті людей. Від перших кредитних операцій у стародавньому світі до сучасних мобільних додатків, що пропонують миттєвий доступ до фінансів, банківська сфера пройшла довгий шлях розвитку. Розуміння еволюції банківських послуг є важливим для оцінки сучасного стану фінансової системи та прогнозування її майбутнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Еволюція банківських послуг охоплює тривалий період розвитку, починаючи з найдавніших часів і до наших днів. Перші банківські операції, такі як обмін грошей, з'явилися ще в Стародавній Греції, Вавилоні, Єгипті та Римі. Сучасна банківська справа почала формуватися в період мануфактурного капіталізму, коли виникли банкірські дома, що

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування – Олена ПОЛЬОВА.

надавали кредити промисловим і торговим капіталістам.

Етапи еволюції банківських послуг

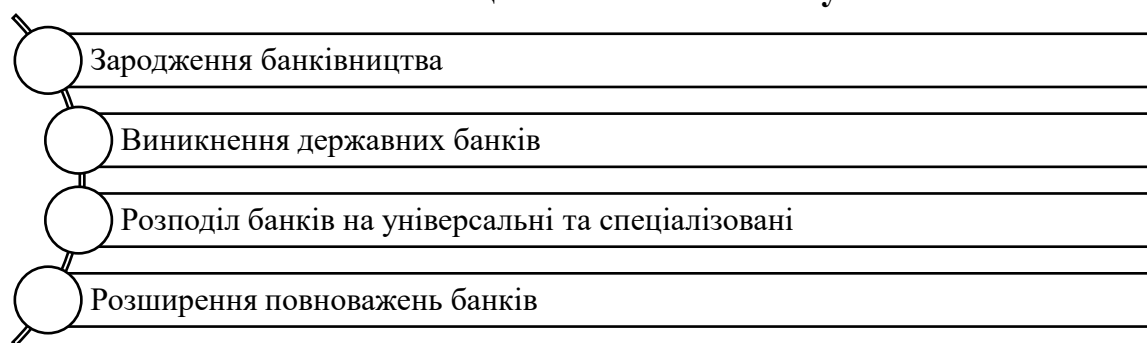

Рис.1 Етапи еволюції банківських послуг

Джерело: сформовано автором на основі [4].

На рисунку зазначено чотири основні етапи еволюції банківських послуг:

1. Зародження банківництва (IV ст. до н. е. – XII ст.)

- надання банківських послуг здійснювалося жерцями, храмами та трапезитами у Стародавній Греції та Вавилоні, а також менсаріями у Стародавньому Римі.

2. Виникнення державних банків (XII ст. – кінець XVII ст.)

- у цей період з'являються перші державні банки. У 1156 р. у Венеції з'явився один з перших громадських жиробанків «Монтеньєва», а в 1587 р. відкривається перший державний жиробанк.

3. Розподіл банків на універсальні та спеціалізовані (кінець XVII ст. – XVIII ст.)

- створення Англійського банку в 1694 р., який мав право торгувати золотом, дисконтувати векселі, видавати позики під заставу, приймати внески.

4. Розширення повноважень банків (XIX ст. – до сьогоднішнього часу)

- у цей період банки розширюють свою діяльність у всіх сферах економіки, зокрема на ринку цінних паперів. У XIX ст. у Європі та Північній Америці було створено багато банків.

Цифрова трансформація банківського сектору стала однією з найважливіших змін у глобальній фінансовій системі. З переходом від паперових операцій до інтелектуальних платформ банківські установи не лише змінили формат надання послуг, але й переосмислили клієнтоорієнтований підхід.

Етапи еволюції банківських цифрових послуг [2]:

- 1950-ті – 1970-ті рр. - поява першої платіжної картки та банкомату.

У 1950-х роках з'явилася перша банківська картка, а в 1958 році American Express випустила власну кредитну картку. У 1960-х роках з'явився перший банкомат.

- 1970-ті – 1990-ті рр. - розробка перших платіжних систем та запровадження системи home banking, телебанкінг. У 1973 році була створена міжнародна платіжна мережа SWIFT.

- 1990-ті – 2000-ні рр. - впровадження інтернет-банкінгу, мобільного банкінгу, поява першого "віртуального" банку.

- 2000-ні – по сьогоднішній день - подальше ускладнення та поява нових технологій і розширення сфери їх застосування.

У ХХ столітті домінували традиційні форми банківського обслуговування, які вимагають особистого відвідування відділень клієнтом. Банки працювали за графіком, обмеженим робочим днем, що створювало певні незручності для клієнтів, особливо для тих, хто працював у той самий час. Операції здійснювалися переважно з готівкою та чеками, а для отримання консультацій або інформації потрібно було звертатися безпосередньо до банківських службовців. Банки намагалися наблизитися до клієнта шляхом розширення мережі філіалів та збільшення операційного часу, проте можливості розширення послуг були обмежені фізичною присутністю. У цей період банки зосереджувалися на основних функціях: збереженні коштів клієнтів, здійсненні грошових розрахунків та наданні кредитів.

Основні риси цього етапу:

- паперове ведення рахунків;
- відсутність оперативного доступу до коштів;
- обмежений вибір фінансових продуктів;
- висока залежність клієнта від банківського персоналу [5].

На межі ХХ–ХХІ століть з появою персональних комп'ютерів, Інтернету та мобільних технологій починається етап цифрової еволюції. Банки почали впроваджувати автоматизовані системи, запускати інтернет-банкінг і розширювати спектр послуг у дистанційному форматі.

Зручність та доступність онлайн-послуг дозволили клієнтам здійснювати операції у будь-який час і з будь-якого місця, де є доступ до інтернету. В Україні система "Клієнт-Банк" була використана вперше у 1992 році, що дозволяло користувачам керувати рахунками та отримувати інформацію про рух коштів, не виходячи з офісу. Пізніше був впроваджений мобільний банкінг (WAP-банкінг), а третім етапом став розвиток інтернет-банкінгу.

Відбулося:

- впровадження онлайн-кабінетів клієнта;
- можливість переказів, оплати рахунків, перегляду балансу без відвідування банку;
- зменшення витрат часу для клієнтів [4].

Сьогодні банківська сфера переживає революційні зміни, обумовлені розквітом FinTech-компаній, інтеграцією мобільних додатків, впровадженням технологій блокчейну та штучного інтелекту, а також популяризацією відкритого банкінгу.

FinTech-компанії стимулюють інновації, пропонуючи нові, ефективні та часто більш дешеві рішення, змушуючи традиційні банки адаптуватися та впроваджувати передові технології. Мобільні додатки стали невід'ємною частиною банківського обслуговування, дозволяючи клієнтам здійснювати широкий спектр операцій зі своїх смартфонів. Технологія блокчейн забезпечує безпеку та прозорість фінансових транзакцій, а штучний інтелект допомагає автоматизувати процеси, персоналізувати пропозиції та покращити обслуговування клієнтів.

Концепція відкритого банкінгу (Open Banking) дозволяє стороннім

розробникам отримувати доступ до банківських даних клієнтів (з їхньої згоди), що відкриває можливості для створення інноваційних фінансових продуктів та послуг. Все це сприяє формуванню більш гнучкої, клієнтоорієнтованої та технологічно розвиненої банківської системи, яка відповідає вимогам цифрової епохи.

Серед ключових змін: поява мобільних банків із повним функціоналом; інтеграція біометричної аутентифікації; чат-боти та віртуальні помічники; інвестиційні сервіси онлайн; банківські продукти «в один клік».

Трансформація банківських послуг для населення в умовах цифрової епохи передбачає спрощення та прискорення доступу до фінансових послуг, економію часу та операційних витрат банківських установ. Цифровізація сприяє розвитку інклюзивного суспільства, покращенню управління та розширенню ринку банківських послуг, роблячи їх доступнішими та якіснішими.

Таблиця 1

Переваги та виклики цифровізації банківських послуг

Переваги	Виклики
спрощення отримання фінансових послуг	кіберзагрози та шахрайство
економія часу та ресурсів	
цілодобова доступність	цифрова нерівність серед населення
швидкість взаємодії	
розвиток FinTech -індустрії	проблема цифрової грамотності
підвищення фінансової інклюзії	
оптимізація банківських операцій	ризик втрати конфіденційності даних.
розвиток онлайн-банкінгу	

Джерело: сформовано автором на основі [3;6]

Основні переваги трансформації банківських послуг в умовах цифрової епохи:

1. Спрощення отримання фінансових послуг - запровадження нових моделей, які спрощують процес надання громадянами електронних копій цифрових документів банківським установам, наприклад, через застосунок Дія.

2. Економія часу та ресурсів - можливість надсилати копії та дані цифрових документів, довідок про доходи, ОК-5, ОК-7 за один раз через Дію, що економить час та операційні витрати банків.

3. Цілодобова доступність - клієнти мають доступ до банківських послуг 24/7 з будь-якої точки.

4. Швидкість взаємодії - збільшення швидкості взаємодії та кількості здійснюваних банківських операцій, усунення черг.

5. Розвиток FinTech-індустрії - інтеграція нових фінансових продуктів і послуг, що відповідають сучасним вимогам ринку та потребам клієнтів.

6. Підвищення фінансової інклюзії - розширення доступу до банківських послуг для різних верств населення, включаючи віддалені регіони.

7. Оптимізація банківських операцій - зниження операційних витрат та підвищення безпеки.

8. Розвиток онлайн-банкінгу - зручне управління фінансами в режимі реального часу через онлайн-банкінг та мобільні додатки.

Також існують певні виклики трансформації банківських послуг, таких як: кіберзагрози та шахрайство, цифрова нерівність серед населення, проблема цифрової грамотності, ризик втрати конфіденційності даних. Це все вносить свої корективи в роботу банків, але йде удосконалення та покращення систем захисту персональних даних клієнтів, а також активно веде свою роботу кіберполіція, яка допомагає вирішити проблему з шахрайством в інтернет просторі. Національний банк України активно працює над цифровими проектами, такими як віддалена ідентифікація, верифікація та імплементація євродирективи PSD2. Цифрова трансформація банківської системи сприяє зміцненню економіки та підвищенню конкурентоспроможності банків.

Висновок. Еволюція банківських послуг для населення — це не просто перехід від одного формату до іншого, а глибока трансформація способу взаємодії людини з фінансами. Цифрові технології відкрили нові можливості, але також вимагають підвищення фінансової обізнаності та посилення безпеки. Майбутнє банків — за гнучкістю, технологічністю та людиноцентричним підходом. Сучасні тенденції розвитку банківських послуг включають активне впровадження цифрових технологій, розширення спектру онлайн-послуг, персоналізацію пропозицій та підвищення рівня безпеки. Банки активно використовують мобільні додатки, інтернет-банкінг та інші цифрові канали для залучення та обслуговування клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Драмашкова А. І., Деркач Ю. Б. Цифровізація банківського обслуговування бізнесу *Technologies for improving old methods, theories and hypotheses* 2025 с. 98-101. URL: <https://books.googleusercontent.com/books/content?req>
2. Дяченко В. В., Орел А. М. Етапи та роль цифрової трансформації у вдосконаленні управління інноваціями *Економіка та суспільство* 2023 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2974/2892>
3. Назар, Д., Лоїк, Р., Лоїк, А. Розвиток цифрових технологій у банківській системі України: інновації в кредитуванні, ризики та перспективи. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-2>
4. Кузьменко О. Ю., Малюк О. В., Чернишова О. О. Кібербезпека бізнесу під час війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1790/1725>
5. Онищенко Ю.І. Основні етапи еволюції банківської діяльності *Науковий вісник Херсонського державного університету* 2014 с. 45-49. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/265.pdf
6. Урікова О., Бардак Б., Жвалюк А. Діджиталізація банківського сектору. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. С. 185–195. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-185-195](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-185-195)

Максим КУШНІР*,
студент 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено вплив глобалізаційних процесів на фінансову безпеку держави. Визначено ключові складові фінансової безпеки, серед яких стабільність банківської системи, контроль за державним боргом, захист національної валюти та ефективне функціонування фінансових ринків. Проаналізовано основні виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією, зокрема фінансова нестабільність, кіберзагрози та залежність від зовнішніх факторів. Розглянуто міжнародний досвід, зокрема європейську модель забезпечення фінансової безпеки, а також можливості її адаптації в Україні. Проведено порівняльний аналіз українських і європейських механізмів фінансового регулювання, що дозволило окреслити напрями вдосконалення національної фінансової системи з метою підвищення її стійкості до сучасних загроз.

Abstract. The article studies the impact of globalisation processes on the financial security of the state. The key components of financial security are identified, including the stability of the banking system, control over public debt, protection of the national currency and efficient functioning of financial markets. The main challenges arising from globalisation are analysed, including financial instability, cyber threats and dependence on external factors. The international experience, in particular the European model of financial security, as well as the possibilities of its adaptation in Ukraine are considered. A comparative analysis of Ukrainian and European financial regulatory mechanisms is carried out, which allowed the author to outline the directions for improving the national financial system in order to increase its resilience to modern threats.

Вступ: У сучасних умовах глобалізації фінансова безпека держави набуває особливого значення, оскільки інтеграція національних економік у світовий економічний простір супроводжується як новими можливостями, так і серйозними викликами. Фінансова безпека є важливою складовою економічної безпеки країни, яка забезпечує стабільність фінансової системи, стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, а також сприяє сталому розвитку.

Глобалізаційні процеси, такі як зростання міжнародної торгівлі, фінансові інтеграції та поширення цифрових технологій, створюють нові ризики для

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

фінансової системи. У зв'язку з цим виникає потреба у вдосконаленні механізмів державного регулювання у сфері фінансової безпеки. Як зазначено в роботі щодо механізмів забезпечення фінансової безпеки України, глобалізація економіки, політики та духовності вимагає адаптації державних органів до нових умов [1].

Виклад основного матеріалу: Фінансова безпека – це стан фінансової системи держави, який забезпечує її стабільність, незалежність і здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Вона включає:

1. стабільність банківської системи;
2. контроль за державним боргом;
3. захист національної валюти;
4. ефективне функціонування фінансових ринків.

В умовах глобалізації фінансова безпека стає більш вразливою через вплив міжнародних криз, коливання валютних курсів, кіберзагрози та залежність від іноземних інвестицій. Як підкреслюється в літературі, забезпечення фінансової безпеки держави базується на певному механізмі, який включає організаційні та правові заходи [7].

Таблиця 1

Кількість кібератак на Україну (2020–2024)

Рік	Кількість кібератак	Основні цілі атак
2020	800	Державні органи, критична інфраструктура (енергетика, зв'язок)
2021	1400	Органи влади, стратегічні об'єкти, банківський сектор
2022	4500	Урядові установи, військові структури, енергетика, телекомунікації
2023	2543	Уряд, місцева влада, оборонний сектор, енергетика, телеком, освіта, транспорт, фінанси, ІТ, ЗМІ, медицина
2024	4315	Місцева влада, уряд, оборонний сектор, енергетика, телекомунікації, бізнес

Джерело: сформовано автором на основі [8]

У 2023 році кількість кібератак зросла на 15,9% порівняно з попереднім роком, досягнувши 2 543 інцидентів. У 2024 році спостерігалось подальше зростання до 4 315 атак, що на 69,8% більше, ніж у 2023 році [9].

Як зазначено в роботі щодо механізмів державного регулювання економічної безпеки, ефективне регулювання вимагає розвитку інноваційних технологій та забезпечення сталого розвитку економіки [5].

Глобалізація має двоякий вплив на фінансову безпеку країн. З одного боку, вона створює нові можливості для розвитку фінансових ринків та збільшення доступу до капіталу, що може позитивно впливати на фінансову стабільність країн. За допомогою глобальних фінансових ринків компанії отримують доступ до додаткового капіталу та можуть ефективніше управляти своїми фінансами [3]. Глобалізація також сприяє розвитку нових технологій та інновацій у фінансовому секторі, що може підвищити ефективність фінансових операцій та забезпечити більшу прозорість [5].

З іншого боку, глобалізація породжує ряд ризиків для фінансової безпеки. До них належать:

1. Фінансова нестабільність: Зростання міжнародних фінансових потоків може привести до фінансової нестабільності та волатильності валютних курсів, що негативно впливає на економіку країни [3;6].
2. Внутрішні та зовнішні ризики: Глобалізація збільшує залежність національних економік від зовнішніх факторів, таких як коливання цін на сировину чи міжнародні фінансові кризи, що може загострити внутрішні ризики, пов'язані з бюджетною безпекою та стабільністю фінансової системи.
3. Кіберзагрози: Розширення міжнародних фінансових операцій створює нові кіберризики через збільшення кількості транскордонних фінансових транзакцій та залежність від іноземних технологічних рішень [5].

Для мінімізації негативних наслідків глобалізації та посилення фінансової безпеки країн необхідно:

1. Посилення міжнародної координації: Участь у роботі міжнародних фінансових інституцій для синхронізації регуляторних стандартів та запобігання кризам [3].
2. Розвиток внутрішніх регуляторних механізмів: Вдосконалення національної системи фінансового нагляду та регулювання для підвищення стійкості фінансової системи до зовнішніх загроз [5].
3. Інвестування в кібербезпеку: Посилення захисту фінансових інституцій від кібератак шляхом впровадження сучасних технологій безпеки [6].

Для протидії цим викликам важливо забезпечити міжнародну координацію дій через участь у роботі таких організацій, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) [6].

Європейський досвід фінансової безпеки базується на ефективній системі нагляду ESFS, яка сприяє стабільності в ЄС. До її складу входять ESRB, ЕВА, ЕІОРА та ESMA, що забезпечують макро- та мікропруденційний нагляд, виявляють системні ризики й розробляють рекомендації для їх зменшення. Ці механізми можуть бути корисними для України.

Європейський досвід також включає регулювання фінансових ринків шляхом посилення пруденційних вимог до банківського сектору щодо капіталізації та ліквідності для підвищення його стійкості до криз. Крім того, ЄС активно впроваджує заходи для стабілізації фінансових ринків, такі як стрестестування банківських систем.

Цифрова трансформація фінансового сектору також є важливим напрямком європейської політики. Посилення вимог до ІТ-безпеки фінансових інституцій для захисту від кібератак здійснюється через законодавчі акти, такі як Закон про цифрову операційну стійкість (DORA). Крім того, ЄС вводить регламенти щодо ринку криптоактивів (MiCA) для запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Губанова щодо механізмів державного регулювання фінансових послуг, ефективно регулювання вимагає формування якісних механізмів державного регулювання під час надання фінансових послуг та адаптації міжнародного

досвіду до національних умов. Реалізація цих заходів потребує координації зусиль держави, бізнес-середовища та громадянськості. [4].

Порівняльний аналіз механізмів фінансової безпеки в Україні та Європі
 Детальний порівняльний аналіз механізмів фінансової безпеки в Україні та країнах Європейського Союзу дозволяє не лише виявити ключові відмінності в регуляторних підходах, а й окреслити стратегічні напрями для вдосконалення української фінансової системи. Таблиця нижче демонструє зіставлення основних аспектів фінансової безпеки.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика аспектів фінансової безпеки: Україна та Європа

Аспекти фінансової безпеки	Україна	Європа
Макропруденційний нагляд	Національний банк України здійснює нагляд за фінансовою стабільністю, однак потребує посилення аналітичних інструментів та систем раннього реагування.	Європейська рада з системних ризиків (ESRB) координує комплексний нагляд, застосовує попереджувальні заходи та проводить стрес-тестування.
Пруденційні вимоги	Вимоги до капіталізації та ліквідності адаптуються до Базель III, але впровадження є нерівномірним серед фінансових установ.	Повна інтеграція норм Базель III. Діє Єдиний наглядовий механізм (SSM) у рамках Європейського центрального банку.
Кібербезпека	Розвиваються заходи з IT-безпеки, проте багато установ мають недостатній рівень інвестування в кіберзахист.	Закон DORA (Digital Operational Resilience Act) встановлює жорсткі вимоги до цифрової стійкості та кіберзахисту всіх фінансових установ.
Міжнародна координація	Україна бере участь у діяльності міжнародних фінансових організацій, але рівень гармонізації	ЄС активно співпрацює з міжнародними структурами, забезпечуючи координацію політик у межах єдиної нормативної бази (CRD, CRR, Solvency II).

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Цей аналіз свідчить про те, що Україна має значний потенціал для підвищення рівня фінансової безпеки шляхом:

1. Залучення міжнародного досвіду й експертизи
2. Інвестування в цифрову інфраструктуру та кіберзахист

Реалізація цих заходів дозволить суттєво підвищити стійкість фінансової системи до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також сприятиме формуванню довіри з боку інвесторів та учасників ринку.

У сучасних умовах глобалізації особливого значення набуває здатність держави гнучко реагувати на виклики, які виникають на зовнішніх ринках. Україна, як країна з відкритою економікою, змушена враховувати коливання

світових ринків, політику МВФ, Світового банку, а також позиції транснаціональних компаній, що суттєво впливають на внутрішню фінансову стабільність [6].

Висновки. У сучасних умовах глобалізації фінансова безпека виступає ключовим елементом економічної стабільності держави. Вона забезпечує стійкість фінансової системи до внутрішніх та зовнішніх загроз, сприяє сталому розвитку та формує основу для ефективного функціонування економіки.

Зміцнення фінансової безпеки вимагає удосконалення державного регулювання, гармонізації законодавства з міжнародними стандартами, розвитку інституційного потенціалу регуляторів, а також інвестування в цифрову інфраструктуру. Україна має всі передумови для адаптації цих підходів з метою підвищення фінансової стабільності, посилення захисту від криз і формування довіри до національної фінансової системи.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А.І. Економічна безпека: теоретичні та практичні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 24–28. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/24.pdf
2. Бондаренко А.І. Фінансова безпека в митній діяльності. *Вісник митної справи*. 2017. № 2. С. 5–10. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2017/2/5.pdf>
3. Сафонов Ю.М. Економічна безпека держави: сучасні виклики. *Економіка та суспільство*. 2018. № 1. С. 11–15. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/11.pdf
4. Бондаренко А.І. Механізми забезпечення фінансової безпеки. *Вісник митної справи*. 2017. № 1. С. 5–9. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2017/1/5.pdf>
5. Ковальчук А. Фінансова безпека підприємства в умовах глобалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2023. № 18. С. 45–52. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/24179/21926/>
6. Присяжнюк А. Фінансова безпека в умовах глобалізації. *Національна академія управління*. 2022. URL: <https://naub.ua.edu.ua/finansova-bezpeka-v-umovah-hlobaliza/>
7. Рєзнік О. М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права*. 2015. № 4. С. 232–236 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43179/1/Reznik_Comparative_analysis_of_the_economic_essence.pdf
8. Мінфін. Дані за 2020–2024 роки щодо загальної кількості кібератак/Мінфін, з посиланням на СБУ. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/05/07/126427603/>
9. ZN.ua. У минулому році на українські ресурси було здійснено понад 4300 кібератак. URL: <https://zn.ua/ukr/war/u-minulomu-rotsi-na-ukrajinski-resursi-bulo-zdijsneno-ponad-4300-kiberatak.html>

Катерина МАРКОВСЬКА,*
студентка 1-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведений детальний аналіз основних етапів становлення бюджетної системи в Україні, проаналізовано підходи до визначення її сутності. Встановлено основні тенденції розвитку Державного бюджету України його роль і завдання, її ролі в економічній систем держави в умовах ринкової економіки.

Abstract. This article discusses of the article is to conduct a detailed analysis of the main stages of the formation of the budget system in Ukraine, analyze approaches to determining its essence. The main trends in the development of the State Budget of Ukraine, its role and tasks, its role in the economic system of the state in a market economy are established.

Вступ. Розглядаючи становлення та розвиток бюджетної системи України, слід відзначити, що вітчизняна бюджетна система пройшла досить тривалий період становлення, протягом якого змінювалась її побудова відповідно до існуючого на той час устрою країни та суспільно-економічного ладу.

Також, вивчаючи тенденції розвитку сучасної фінансової системи, важливо зазначити, що для забезпечення соціально-економічного розвитку країни необхідним фактором є побудова ефективної бюджетної системи та реалізація ефективної бюджетної політики. Бюджетна система є центром фінансової системи країни, в сучасних умовах розвитку економіки актуальним є дослідження процесу її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Першим етапом бюджетної історії України стосується Київської Русі (IX – XII ст.) де головним джерелом поповнення державної казни була данина з підкорених народів, яку вони платили здебільшого хутром. Однак починаючи з XI ст. все вагомішу роль починають відігравати внутрішні джерела, таким чином частку доходів київська казна отримувала від князівств, які входили до складу Київської держави.

Основою внутрішніх доходів були різні види мита та збори які мали характер податків. Різні види мита можна поділити на два види: заставне і торгівельне. Податкові платежі надходили у різних формах – данина, подать, поклони, корми, побори

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Юлія АЛЕСКЕРОВА

Таблиця 1

Основні доходи і видатки княжої казни в Київській Русі

Княжна казна			
Доходи		Видатки	
Внутрішні джерела	Зовнішні джерела	Внутрішні напрями	Зовнішні напрями
Доходи від органів судочинства	Данина з підкорених народів	Дарунки дружнім країнам	Утримання апарату управління
Доходи від надання позик	Оплата військової допомоги союзним народам	Утримання збройних формувань	Оплата послуг військових формувань інших народів
Доходи інших князівств Київської Русі	Військова здобич	Утримання княжого двору	Витрати на послів до інших держав

Другим періодом становлення бюджетної системи (XIV – XVI ст.) характеризується розрухою, культурним та духовним занепадом, порушенням політико-династичних зв'язків з іншими регіонами, що пояснюється наслідками монголо-татарської навали.

Таблиця 2

Доходи та видатки скарбу Запорозької Січі у XVIII ст.

Доходи		Видатки	
Зовнішні джерела	Внутрішні джерела	Зовнішні напрями	Внутрішні напрями
військова здобич	кошові регалії та домени	утримання російських полків під час військових дій з Туреччиною	поточне утримання господарства Коша
задоволення претензій іншими державами	орендна плата	дари царям та російським чиновникам	допомога збіднілим козакам та іншим членам Війська Запорізького
продукти від царського уряду	викуп за полонених	спорядження Запорізького війська на військові операції за межами Січі	утримання урядовців Коша
доходи від зовнішньої торгівлі	судові штрафи	задоволення претензій від інших держав	видача кредитів

Джерело: сформовано автором на основі[1].

Після занепаду Києва економічне і культурне життя України переміщується до Галицько-Волинського князівства, але з утратою ним могутності відбуваються зміни в 5 економічному і політичному житті українських земель. Україна опинилася під впливом Литви, Польщі та Росії, які починаючи з XIV ст. почали значно укріплювати свої позиції. Основу економіки України даного періоду становили скотарство, землеробство, різні промисли і торгівля. Досить розвиненими галузями були скотарство і промисли – соляний,

деревообробний, мисливство, рибальство.

Третій етап розвитку бюджетних відносин на території сучасної України характеризується становленням українського козацтва (XV – XVIII ст.). Економіка Січі складалась із двох секторів – січового та індивідуального. Січове господарство в свою чергу поділялось на загально січове та курінне. Курінь як самостійна господарська одиниця мав майно і доходи, якими Кіш не розпоряджався. Основними видами діяльності козаків було скотарство, рибальство, розведення домашніх тварин, землеробство, добування та доставляння солі, а також хліборобство.

Четвертий етап (XVIII – XIX ст.) характеризується перебуванням України під владою Російської імперії та Австро-Угорщини, це обумовило той факт, що економіка українських земель хоч і набувала певного розвитку, але здебільшого слугувала інтересам інших держав. Цей період характеризується зародженням та розвитком наукового обґрунтування необхідності існування місцевих фінансів і місцевих бюджетів.

Складність п'ятого періоду (1905 – 1922 рр.) обумовлена частою зміною політичної ситуації і громадянською війною. В даний період бюджетних процесів практично не було, але біли спроби забезпечити системність державних надходжень і видатків. Перший крок до самостійності бюджетних відносин зробила Центральна Рада, відокремившись від фінансової системи Росії і намагаючись забезпечити власний грошовий обіг.

Шостий етап існування України у складі СРСР можна узагальнити наступними періодами в становленні бюджетної системи:

1. період 1917 – 1930 рр. – становлення радянської правової системи, прийняття Тимчасового положення про місцеві фінанси, колективізація, перехід до субвеційної системи, прийняття конституцій радянських республік;

2. період 1930-1938 рр. – індустріалізація, податкова реформа, звуження фінансових повноважень місцевих органів влади, організаційне оформлення сільських бюджетів, затвердження бюджетів «згори до низу»;

3. період 1938-1945 рр. – запровадження єдиного державного бюджету, до якого включалися місцеві бюджети, Друга світова війна, Велика вітчизняна війна, вимушене скорочення кількості місцевих бюджетів та їхніх доходів;

4. період 1945-1960 рр. – відбудова країни, зміни в обсягах місцевих бюджетів, прийняття закону про бюджетні права СРСР і союзних республік;

5. період 1960-1985 рр. – прийняття закону про бюджетні права УРСР, реформа цін, підвищення неоподаткованого мінімуму зарплати, скасування деяких неприбуткових податків, реформування самооподаткування сільського населення, початок перебудови;

6. період 1985 – 1990 рр. – розгорнута перебудова, прийняття Європейської хартії про місцеве самоврядування, розпад СРСР та утворення незалежної України, початок формування внутрішнього (національного) права.

Разом зі здобуттям незалежності перед Україною постало важливе завдання — створення власної фінансової і бюджетної систем, а в даний час — їх подальше вдосконалення. Вирішення цього завдання вимагає переосмислення

природи бюджету взагалі і місцевих бюджетів зокрема, визначення їх місця і ролі в економічній системі держави, теоретичного обґрунтування процесів формування доходної бази і напрямів витрачання бюджетних коштів, сутності місцевого оподаткування і його ролі в доходах місцевих бюджетів, створення ефективної системи міжбюджетних відносин.

Таким чином, виходячи з суті бюджету, бюджет виконує наступні завдання:

- по-перше, це перерозподіл частини валового внутрішнього продукту (ВВП) за допомогою утворення прибуткової частини бюджету і одночасно її використання для поточних або капітальних витрат;

- по-друге, це регулювання і стимулювання економіки з боку держави за допомогою визначення основ, них напрямів потоків фінансових коштів в різні галузі економіки;

- по-третє, це фінансове забезпечення з бюджету реалізації повноважень органів влади у соціальній сфері.

Усі ці завдання призводять до необхідності побудови ефективної бюджетної системи в умовах нової економічної і політичної системи, що проходять період трансформації[1].

Для досягнення економічного розвитку, забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та добробуту населення в 2004 році значна увага приділялася підвищенню регулюючої функції бюджету та реструктуризації бюджетного механізму в ефективно діючий інструмент реалізації соціально-економічних завдань країни. Соціальна сфера, як і матеріальне виробництво, бере участь у створенні ВВП. Так, слід відмітити в цей період тенденцію до зростання видатків на соціальні заходи: 15,2% ВВП у 2004 році порівняно з 11,2% ВВП у 2000 році, в тому числі по охороні здоров'я – відповідно 3,5% та 2,87%; по освіті – 5,3% та 4,2%; по соціальному захисту населення – 5,6% та 3,5%

За роки становлення України, як самостійної держави, в цілому було сформовано законодавче підґрунтя для забезпечення достатньо дієвого, сталого функціонування бюджетної системи країни, проведення послідовної бюджетної політики у сфері формування видатків. Реформування та вдосконалення бюджетної системи на даний час мають бути направлені в основному на фінансову стабілізацію за рахунок удосконалення податкової системи, підвищення керованості процесом регулювання міжбюджетних відносин, зовнішніх і внутрішніх боргових зобов'язань держави, удосконалення процесу формування видатків залежно від потреб соціально-економічного розвитку, встановлення дієвого контролю за ефективним використанням бюджетних коштів, що має забезпечити стійке економічне зростання.[2]

Головне призначення Державного бюджету України — регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно територіальними утвореннями, верствами населення, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної фінансової політики.

Загалом, бюджет відображає масштаби діяльності держави й водночас обмежує її. Якщо, з одного боку, це кошти, які надходять у повне розпорядження держави і визначають її фінансовий потенціал, то з іншого, в цьому зосереджені грошові фонди суспільного користування, які перебувають не так у власності, як у розпорядженні органів державної влади. Він визначає її можливості й пріоритети розвитку, її роль і форми реалізації закріплених за владою функцій. Сутність Держбюджету, його економічну природу відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання всіх форм власності та населення.[3]

Висновки. Отже, відзначимо, що бюджет сформувався в результаті тривалого історичного процесу еволюції людського суспільства, трансформації натурального господарства в грошово-мінове, виникнення і розвитку держави. В сучасних умовах бюджет являє собою складне явище, без якого жодна економічна система функціонувати не може. Об'єктивність існування бюджету і бюджетних систем зумовлена існуванням держави, а також тим, що завжди виникає необхідність перерозподілу валового внутрішнього продукту між сферами діяльності, регіонами країни внаслідок нерівномірності їхнього розвитку, між окремими верствами населення з метою підтримки найбільш незахищених його категорій. Суперечливі тенденції функціонування бюджетної системи значною мірою зумовлені недоліками чинної бюджетної практики, характерними ознаками якої стали нестабільність і неузгодженість законодавства, постійна зміна складу доходів і видатків бюджетів усіх рівнів та видів, нестабільність міжбюджетних відносин і неефективність бюджетного регулювання, нераціональна структура дохідної частини місцевих бюджетів.

Саме тому завданням держави у розрізі між бюджетних відносин, в тому числі бюджетного регулювання, є фінансове вирівнювання, ефективне проведення якого можливе лише за умов чіткого окреслення цілей державної регіональної політики. Основні зусилля в бюджетній політиці України повинні бути спрямовані на вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами держави, у тому числі їх перерозподіл через бюджет, досягнення реальної збалансованості бюджетної системи.

Список використаних джерел:

1. Сагайдак І.В. Становлення та розвиток бюджетної системи і міжбюджетних відносин в Україні. http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2011/32.pdf
2. Молохова Я.О. Бюджетна система України: становлення та розвиток URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2013/1\(66\)/uazt_2013_1_15.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2013/1(66)/uazt_2013_1_15.pdf)
3. Захожай К.В. Роль, функції та завдання державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2017/5.pdf
4. Чугунов І. Я. Становлення бюджетної системи і механізму бюджетного регулювання в Україні URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8eef6d66-5faf-4323-ba97-ac08ba347423/content>

Максим МОСКАЛЮК*
студент 5-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

***Анотація.** У статті досліджено ключові фактори, що визначають фінансову стійкість фермерських господарств в умовах підвищеної ринкової невизначеності. Проаналізовано вплив внутрішніх характеристик господарств (розмір, спеціалізація, рівень технологічного розвитку, ефективність управління) та зовнішніх чинників (коливання цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси, зміни в державній аграрній політиці, кліматичні умови) на здатність фермерів підтримувати фінансову рівновагу та платоспроможність. Визначено найбільш значущі фактори, що сприяють або перешкоджають фінансовій стійкості аграрних виробників в умовах нестабільного ринкового середовища. Отримані результати можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо зміцнення фінансової стійкості фермерських господарств та формування ефективної державної політики підтримки аграрного сектору.*

***Abstract.** The article explores the key factors determining the financial stability of farms under conditions of increased market uncertainty. The impact of internal characteristics of the farms (size, specialization, level of technological development, management efficiency) and external factors (price fluctuations for agricultural products and resources, changes in state agricultural policy, climatic conditions) on the ability of farmers to maintain financial equilibrium and solvency is analyzed. The most significant factors that promote or hinder the financial stability of agricultural producers in an unstable market environment are identified. The results obtained can be used to develop practical recommendations for strengthening the financial stability of farms and forming an effective state policy to support the agricultural sector.*

Вступ. Аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та економічному розвитку багатьох країн. В Україні фермерські господарства є важливою складовою аграрного виробництва, проте їхня діяльність постійно відбувається в умовах значної ринкової невизначеності. Ця невизначеність обумовлена численними факторами, включаючи волатильність цін на сільськогосподарську продукцію та необхідні ресурси, нестабільність державної аграрної політики, зростаючу частоту та інтенсивність

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Денис ТІТОВ

несприятливих кліматичних явищ, а також загальну макроекономічну ситуацію. В таких умовах забезпечення та підтримка фінансової стійкості фермерських господарств набуває особливої актуальності, оскільки саме фінансова стабільність є запорукою їхнього сталого розвитку, здатності до інновацій та ефективного функціонування в довгостроковій перспективі.

З огляду на це, дослідження факторів, що впливають на фінансову стійкість фермерських господарств в умовах ринкової невизначеності, є важливим як для наукового розуміння механізмів їхньої адаптації та виживання, так і для розробки ефективних інструментів державної підтримки та стратегій управління ризиками на рівні окремих господарств. У даній статті буде здійснено комплексний аналіз внутрішніх характеристик фермерських господарств та зовнішніх чинників ринкового середовища з метою визначення їхнього впливу на здатність аграрних виробників зберігати фінансову рівновагу та платоспроможність в умовах нестабільності. Отримані результати дозволять ідентифікувати ключові аспекти, на які необхідно звернути увагу для зміцнення фінансової стійкості фермерських господарств та підвищення їхньої конкурентоздатності на аграрному ринку.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стійкість фермерських господарств в умовах ринкової невизначеності є багатограним явищем, що залежить від комплексної взаємодії внутрішніх характеристик господарств та зовнішніх умов їхнього функціонування. Серед внутрішніх факторів значну роль відіграє розмір господарства, який може як сприяти стійкості через ефект масштабу та диверсифікацію, так і підвищувати вразливість через більші фінансові зобов'язання.

Спеціалізація виробництва, хоча й може бути ефективною в стабільних умовах, несе ризики залежності від цін на конкретну продукцію, на відміну від диверсифікації, що забезпечує стабільніші грошові потоки. Рівень технологічного розвитку є критично важливим для підвищення продуктивності та зниження витрат, безпосередньо впливаючи на фінансову стійкість. Не менш важлива ефективність управління, що включає стратегічне планування, контроль витрат та вміння адаптуватися до ринкових змін. Рівень заборгованості визначає фінансове навантаження, а наявність достатніх власних оборотних коштів забезпечує гнучкість. Крім того, диверсифікація джерел фінансування зменшує залежність від одного кредитора.

Серед зовнішніх факторів ключову роль відіграють коливання цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси, що є постійним джерелом ризику.

Зміни в державній аграрній політиці також мають значний вплив на фінансовий стан фермерів. Кліматичні умови та стихійні лиха становлять серйозну загрозу для сільськогосподарського виробництва та доходів.

Макроекономічна ситуація, включаючи інфляцію та валютні курси, безпосередньо впливає на витрати та доходи. Рівень конкуренції на ринку, стан розвитку інфраструктури та доступність фінансових ресурсів також є важливими зовнішніми детермінантами фінансової стійкості фермерських господарств.

Отже, фінансова стійкість фермерських господарств в умовах ринкової

невизначеності є результатом складної взаємодії внутрішніх управлінських рішень та зовнішніх економічних і природних факторів. Розуміння цих взаємозв'язків є необхідним для розробки ефективних стратегій підтримки та підвищення стійкості аграрного сектору.

Розглядаючи внутрішні фактори більш детально, варто відзначити, що ефективність управління охоплює не лише операційне управління, але й фінансове планування, управління ризиками та здатність приймати обґрунтовані інвестиційні рішення. Фермерські господарства з розвиненою системою обліку та аналізу фінансової діяльності мають кращі можливості для прогнозування, контролю та адаптації до змін. Рівень заборгованості слід аналізувати не лише за абсолютною величиною, але й у співвідношенні до активів та генеруючих дохід потужностей господарства. Оптимальне співвідношення власних та залучених коштів є важливим елементом фінансової стійкості. Наявність власних оборотних коштів дозволяє покривати поточні операційні витрати без залучення дорогих кредитів, забезпечуючи більшу фінансову незалежність.

Диверсифікація джерел фінансування може включати не лише банківські кредити, але й залучення коштів через аграрні розписки, участь у кооперативах для спільного фінансування або використання державних програм підтримки на різних рівнях.

Щодо зовнішніх факторів, коливання цін можуть бути частково нівельовані за рахунок використання інструментів хеджування, таких як форвардні контракти або опціони, хоча їх доступність та вартість можуть бути обмеженими для малих та середніх фермерських господарств. Зміни в державній аграрній політиці вимагають від фермерів постійного моніторингу та адаптації до нових правил та умов.

Прозорість та передбачуваність державної підтримки є важливим фактором для сталого розвитку аграрного сектору. Вплив кліматичних умов може бути частково зменшений за рахунок впровадження адаптивних технологій, таких як системи зрошення, вибір стійких до посухи сортів культур або страхування врожаю. Макроекономічна нестабільність вимагає від фермерів гнучкого управління витратами та доходами, а також врахування валютних ризиків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Конкуренція на ринку може стимулювати підвищення ефективності та якості продукції, але також створює тиск на ціни. Розвинена інфраструктура знижує логістичні витрати та розширює можливості для збуту продукції за вигіднішими цінами. Доступність фінансових ресурсів визначається не лише відсотковими ставками, але й складністю процедур отримання кредитів та наявністю спеціалізованих кредитних продуктів для аграріїв.

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості фермерських господарств в умовах ринкової невизначеності вимагає комплексного підходу, що поєднує ефективне внутрішнє управління з адаптацією до зовнішніх викликів та використанням доступних інструментів зниження ризиків. Державна підтримка має бути спрямована на створення сприятливого та передбачуваного середовища для розвитку аграрного сектору, включаючи підтримку інновацій, розвиток

інфраструктури, забезпечення доступу до фінансових ресурсів та інструментів управління ризиками.

Таблиця 1

Фінансова стійкість фермерських господарств в умовах ринкової невизначеності

Категорія факторів	Підкатегорії / Елементи	Вплив на фінансову стійкість фермерських господарств	Заходи та рекомендації
Внутрішні фактори	Розмір господарства	Великий розмір дає ефект масштабу і диверсифікацію, але збільшує фінансові зобов'язання	Оптимізація масштабів, баланс між розміром і зобов'язаннями
	Технологічний розвиток	Підвищує продуктивність, знижує витрати	Впровадження сучасних технологій, інновацій
	Ефективність управління	Стратегічне планування, контроль витрат, адаптація до ринку	Розвиток фінансового планування, управління ризиками
Зовнішні фактори	Коливання цін на продукцію та ресурси	Постійне джерело ризику	Використання інструментів хеджування (форвардні контракти, опціони)
	Державна аграрна політика	Впливає на фінансовий стан фермерів	Моніторинг політики, адаптація до змін, прозорість підтримки
	Кліматичні умови та стихійні лиха	Загроза для виробництва та доходів	Впровадження адаптивних технологій, страхування врожаю
	Макроекономічна ситуація (інфляція, валютні курси)	Впливає на витрати і доходи	Гнучке управління витратами, врахування валютних ризиків

Джерело: авторська розробка

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що фінансова стійкість фермерських господарств в умовах ринкової невизначеності є результатом складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні характеристики господарств, такі як розмір, спеціалізація, рівень технологічного розвитку, ефективність управління, рівень заборгованості та наявність власних оборотних коштів, безпосередньо визначають їхню здатність протистояти негативним впливам ринкового середовища. Зовнішні фактори, включаючи коливання цін, зміни державної політики, кліматичні умови, макроекономічну ситуацію, конкуренцію та доступність ресурсів, створюють постійні виклики для

фінансової стабільності аграрних виробників. Для забезпечення та підвищення фінансової стійкості фермерських господарств необхідний комплексний підхід. На рівні окремих господарств ключовими є оптимізація розміру та структури виробництва, впровадження сучасних технологій, ефективне фінансове планування та управління ризиками, підтримання оптимального рівня заборгованості та формування достатнього обсягу власних оборотних коштів. Використання інструментів хеджування та диверсифікація джерел фінансування також можуть сприяти зниженню фінансової вразливості.

На макроекономічному рівні важлива стабільна та передбачувана державна аграрна політика, спрямована на підтримку розвитку сільського господарства, забезпечення доступу до фінансових ресурсів, стимулювання інновацій та розвитку інфраструктури. Заходи державної підтримки повинні бути прозорими та адаптованими до потреб різних категорій фермерських господарств.

Таким чином, зміцнення фінансової стійкості фермерських господарств є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та продовольчої безпеки країни. Це вимагає спільних зусиль як самих фермерів у напрямку підвищення ефективності управління та адаптації до ринкових умов, так і держави у формуванні сприятливого економічного середовища та наданні необхідної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Kozlovska, L. (4 travnia 2023). Do choho mozhe pryzvesty zaborona fermerstva [What can prohibition against farming cause]. Ekonomichna pravda - Economic truth. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/4/699776/> [in Ukrainian]
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Osobysti selianski hospodarstva [State Statistics Service of Ukraine. Private rural farms]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
3. Cernostana Z. Measuring financial sustainability of private higher education institutions. Engineering for rural development. 2018.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). URL: <https://www.fao.org/home/en/>

Софія ОВЧАРЕНКО*,
студентка 3 курсу, групи 31-ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. *Стаття аналізує фінансово-кредитне забезпечення аграрних підприємств, його структурні особливості, проблеми та перспективи. Визначено ключові джерела фінансування: власні кошти, банківські кредити та державну підтримку. Окреслено роль банківського кредитування, механізми державного субсидіювання та гарантійні програми. Розглянуто альтернативні фінансові інструменти, такі як мікрокредитування, агро-фінтех і краудфандинг. Запропоновано напрями оптимізації фінансування агросектору через поєднання традиційних та інноваційних механізмів для підвищення доступності фінансових ресурсів, зниження ризиків і стимулювання модернізації виробництва.*

Abstract. *The article analyzes the financial and credit support of agricultural enterprises, its structural features, challenges, and prospects. The key sources of financing are identified: own funds, bank loans, and state support. The role of bank lending, state subsidy mechanisms, and guarantee programs is outlined. Alternative financial instruments such as microcredit, agro-fintech, and crowdfunding are considered. Directions for optimizing agricultural sector financing are proposed through a combination of traditional and innovative mechanisms to improve financial resource availability, reduce risks, and stimulate production modernization.*

Вступ. Аграрний сектор традиційно є одним із ключових секторів економіки багатьох країн, особливо в умовах сучасних викликів, пов'язаних із змінами клімату, глобалізацією ринків та інноваційними трансформаціями. Для стабільного функціонування та розвитку підприємницьких структур у сільському господарстві надзвичайно важливим є налагодження ефективного фінансово-кредитного забезпечення. Дана стаття присвячена аналізу структурних особливостей фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств, механізмів їх функціонування, сучасних проблем та перспектив у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-кредитне забезпечення аграрної сфери є багатовимірною системою, що інтегрує різні джерела фінансування та методи управління фінансовими потоками, необхідними для забезпечення стійкого розвитку аграрного виробництва. Розглянемо детальніше основні

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Денис ТІТОВ

компоненти цієї системи.

У аграрному секторі економіки основним джерелом фінансового забезпечення залишаються власні кошти підприємств, які забезпечують понад 60 % капіталовкладень. Водночас, частка банківських кредитів та інших позик у загальному обсязі інвестицій становить лише близько 15 %. З огляду на необхідність покращення фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, існує об'єктивна потреба в удосконаленні інституційного середовища в цій сфері в більшості регіонів країни [1].

Банківське кредитування є основним інструментом мобілізації фінансових ресурсів для аграрних підприємств. Теоретично, цей механізм базується на принципах ризик-менеджменту та забезпечення кредитів через заставу або державні гарантії. Фінансові установи розглядають аграрний сектор як високоризиковий через сезонність доходів, коливання врожайності та вплив погодних умов, що вимагає спеціалізованого підходу до кредитування.

Таблиця 1

Основні напрямки банківського кредитування в аграрному секторі

Напрямок кредитування	Основні цілі	Характеристика
Оборотний капітал	Закупівля сировини, насіння, добрив	Короткострокові кредити з гнучким графіком
Інвестиційні проекти	Модернізація виробництва, технічне оновлення	Довгострокове фінансування з використанням застави
Резервне фінансування	Створення резервних фондів для покриття ризиків	Фінансова подушка на випадок непередбачуваних подій

Джерело: сформовано автором

Державне фінансування аграрного сектора ґрунтується на концепції державного регулювання ринкових процесів з метою забезпечення продовольчої безпеки та стабільності сільського господарства. Держава виступає не лише як регулятор, а й як активний партнер, що створює умови для залучення приватних інвестицій через субсидування процентних ставок, гарантування кредитів та спеціалізовані інвестиційні програми.

Таблиця 2

Основні механізми державної підтримки аграрного сектора

Механізм підтримки	Ціль	Результати та переваги
Субсидіювання процентних ставок	Зниження вартості кредитування	Підвищення доступності фінансових ресурсів
Гарантійні програми	Зменшення ризиків для кредитних установ	Зростання обсягу кредитування
Програми фінансування інновацій	Модернізація виробничих процесів	Підвищення конкурентоспроможності підприємств

Джерело: сформовано автором

Основні напрямки державної підтримки включають:

- Субсидіювання відсоткових ставок. Державні програми дозволяють знизити вартість кредитування для аграрних підприємств, роблячи кредити

доступнішими.

- **Гарантійні механізми.** Державні фонди беруть на себе частину ризиків, гарантуючи кредитні зобов'язання, що дозволяє банкам більш активно кредитувати аграрний сектор.

- **Фінансування інновацій.** Інвестиційні проекти, спрямовані на модернізацію аграрного виробництва, можуть отримувати підтримку через державні програми, що стимулює впровадження сучасних технологій.

Систематичне застосування субсидій дозволяє зменшити бар'єри для доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів, особливо для малих та середніх структур. Завдяки державним гарантіям банки отримують можливість зменшити ризики непогашення кредитів, що стимулює їх до розробки спеціалізованих кредитних продуктів для аграріїв. Банки застосовують детальний аналіз кредитоспроможності підприємств, враховуючи сезонність доходів, потенціал врожайності та зовнішні ринкові умови. Також значну роль відіграє оцінка заставного майна (земельні ділянки, сільгосптехніка). Завдяки адаптації графіків погашення до аграрного циклу, банки можуть знизити фінансовий тиск на підприємства в періоди знижених доходів, що підвищує загальну стійкість фінансової системи аграрного сектора. Отримання банківських кредитів для аграрних підприємств продовжує залишатися складним процесом, оскільки потребує від позичальників значної кількості документів. До того ж, процентні ставки, запропоновані банками, є високими, а кредитоспроможність більшості аграрних підприємств недостатня. Усе це ускладнює розвиток банківського кредитування в аграрному секторі. Наразі лише 5% отриманих аграрних кредитів мають строк понад 5 років. Ця тенденція пов'язана, насамперед, із повномасштабною війною на території України та зростанням рівня інфляції. Погіршення умов кредитування також відбувається через вимоги комерційних банків щодо значного забезпечення угод про кредит. Головними проблемами, які пов'язані з кредитуванням аграрних підприємств є: низька кредитоспроможність аграрних підприємств; слабкість банківської системи України; нерозвиненість небанківських інститутів кредитування [2].

Основні альтернативні джерела фінансування включають мікрокредитування, агро-фінтех та краудфандинг.

Таблиця 3

Альтернативні джерела фінансування в аграрному секторі

Джерело фінансування	Особливості	Переваги
Мікрокредитування	Невеликі суми, швидка видача кредиту	Швидке реагування на фінансові потреби підприємства
Агро-фінтех	Використання цифрових технологій, онлайн-послуги	Прозорість, оперативність, зниження транзакційних витрат
Краудфандинг	Залучення капіталу через інтернет-платформи	Диверсифікація джерел фінансування, залучення інноваційного капіталу

Джерело: сформовано автором

Об'єднання традиційного банківського кредитування, державної підтримки та альтернативних джерел фінансування створює багатокомпонентну систему, яка дозволяє:

- Підвищити доступність фінансових ресурсів, таким чином завдяки мультиканальності джерел фінансування аграрні підприємства мають змогу обирати найбільш оптимальні фінансові інструменти.

- Знизити фінансові ризики, через співпрацю держави з банками та використання сучасних технологій дозволяє ефективно управляти ризиками, пов'язаними з сезонними коливаннями та зовнішніми ринковими факторами.

- Сприяти інноваційному розвитку, створюючи альтернативні платформи та цифрові рішення і цим самим забезпечують швидкий доступ до фінансових ресурсів, що стимулює модернізацію виробництва та впровадження новітніх технологій.

Підприємницькі структури в аграрному секторі характеризуються комплексністю функціонування, що обумовлено специфікою виробництва, сезонністю доходів, високою залежністю від зовнішніх факторів (погодні умови, ринкові коливання) та необхідністю інтеграції традиційних методів управління з сучасними технологічними рішеннями. Ця багатогранність вимагає гнучких підходів до планування, фінансування та ризик-менеджменту, а також активного впровадження інновацій для підвищення продуктивності. Фінансові потоки аграрних підприємств охоплюють всі етапи виробничого циклу – від інвестиційних вкладень до операційного фінансування, отримання доходу від реалізації продукції та реінвестування у виробництво. Основні елементи включають: вкладення інвестицій (інвестиції в оновлення техніки, будівництво споруд, впровадження інноваційних технологій); операційний капітал (грошові потоки, пов'язані з поточними витратами закупівля насіння, добрив, палива, заробітна плата); резервні фонди та фінансовий буфер (фінансові резерви, що використовуються для подолання сезонних коливань та непередбачуваних ситуацій погодні катаклізми, зниження врожайності).

Кредитування аграрних підприємств має специфічні риси через високу залежність від природних умов та сезонного характеру доходів.

Таблиця 4

Особливості кредитування в аграрному секторі

Характеристика кредитування	Опис та методи забезпечення	Переваги для підприємств
Адаптивний графік	Погашення кредиту узгоджується із сезонними надходами	Зменшення фінансового навантаження в критичних періодах
Заставне забезпечення	Використання земель, техніки та інших активів як застави	Зниження ризику для банку, можливість отримання більш вигідних умов
Оцінка кредитоспроможності	Аналіз сезонних доходів, потенціалу врожайності та фінансової стабільності	Підвищення довіри з боку фінансових установ

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Для аграрних підприємств першочерговим питанням є фінансове забезпечення їх діяльності. Залучення коштів з різних джерел дозволяє аграрним підприємствам не тільки здійснювати свою діяльність, але й інвестувати кошти у власний розвиток.

Основними джерелами фінансування діяльності аграрних підприємств можна віднести власні кошти з прибутку від реалізації продукції, амортизаційні відрахування, заощадження підприємств; залучені кошти як кредити, позики, лізинг, фінансова допомога; державна підтримка у вигляді програм субсидування, компенсації відсотків за кредитами, гранти; залучення прямих іноземних інвестицій, венчурний капітал [3].

Висновок. Ефективне фінансово-кредитне забезпечення аграрної сфери є запорукою стабільного розвитку підприємницьких структур, що дозволяє не лише підтримувати виробничий потенціал, а й стимулювати інновації та модернізацію у галузі. В умовах глобальних викликів і нестабільності, впровадження сучасних технологій, реформування регуляторної бази та активна взаємодія між усіма суб'єктами ринку стають ключовими факторами, що забезпечують конкурентоспроможність аграрного сектору.

Системний підхід до вирішення фінансових та кредитних питань сприятиме не лише економічній стабільності, а й створенню умов для сталого зростання національної економіки. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню продовольчої безпеки країни та зміцненню її позицій на світових аграрних ринках.

Список використаних джерел:

1. Буткевич Т.В. Фінансове забезпечення підприємств аграрного сектору. *Причорноморські економічні студії*. 2024. № 89. С. 100-107.
2. Подик С. оцінка кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору України. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 31. С. 25-30.
3. Попело, О. В. Фінансово-кредитне забезпечення аграрних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4 (40). С. 212-222.

Марія ПЕРКУН*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНФЛЯЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито сутність та економічний зміст інфляції, розглянуто теоретичні та практичні підходи до визначення номінальної та реальної заробітної плати як основних індикаторів добробуту населення. За допомогою системи статистичних показників проаналізовано вплив інфляційних процесів на доходи населення України. Проведено емпіричний аналіз впливу інфляції на рівень життя населення України шляхом виявлення взаємозв'язку між індексом споживчих цін та індексом людського розвитку. Визначено основні напрями зниження темпів інфляції і тим самим зменшення розриву між номінальними та реальними доходами населення.

Abstract. The article reveals the essence and economic content of inflation, considers theoretical and practical approaches to determining nominal and real wages as the main indicators of the population's well-being. With the help of a system of statistical indicators, the influence of inflationary processes on the incomes of the population of Ukraine was analyzed. An empirical analysis of the impact of inflation on the standard of living of the population of Ukraine was conducted by identifying the relationship between the consumer price index and the human development index. The main directions of reducing the rate of inflation and thereby reducing the gap between the nominal and real incomes of the population have been identified.

Вступ. Існує низка організаційних та управлінських проблем, які негативно впливають на нестабільний економічний розвиток України. Однією з них є відкрита інфляція, яка сьогодні є невід'ємною частиною соціально-економічного життя України та однією з проблем, що впливають на добробут, якість життя та реальні доходи населення.

Інфляція та її наслідки знижують купівельну спроможність грошей, негативно впливають на підприємницьку активність та призводять до кризи.

Наразі українська економіка функціонує в умовах фінансової кризи, в якій відчутні негативні наслідки інфляції, що уповільнюють соціально-економічне зростання України. Тому питання інфляції як визначального фактора реальної заробітної плати є важливим як для економістів, так і для суспільства в цілому, що зумовлює пошук шляхів подолання високих темпів відкритої інфляції з

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

метою підвищення реальних доходів населення.

Виклад основного матеріалу. Причини інфляції різноманітні через її складну економічну, соціальну та політичну природу. Основним негативним наслідком інфляції є зниження рівня доходів населення, що є основою соціального забезпечення. В Україні нормативними документами, що регулюють розмір заробітної плати є Кодекс законів про працю та Закон України «Про оплату праці»[1].

Таким чином, заробітна плата визначається як ціна фактора виробництва, робочої сили, кількість грошей, яку отримує працівник, а також характеризує ефект від виконаної роботи. На рівень заробітної плати впливає низка ендогенних та екзогенних факторів, таких як інфляція, яка знецінює номінальні доходи громадян України.

Для об'єктивної оцінки заробітної плати важливо розрізняти сутність номінальної та реальної заробітної плати. Номінальна заробітна плата — це сума коштів отриманих працівником за його роботу впродовж розрахункового періоду (день, місяць, рік) [2].

Реальна заробітна плата – це набір товарів і послуг, які можна придбати за номінальну заробітну плату, яку отримують працівники. Реальна заробітна плата прямо пропорційна номінальній заробітній платі та обернено пропорційна рівню цін на товари та рівню тарифів на послуги за інших рівних умов. Розмір реальної заробітної плати визначається розміром номінальної заробітної плати, рівнем цін на споживчі товари та послуги, а також розміром сплачених податків і зборів. Отже, на практиці добробут населення відображається в реальній заробітній платі та рівні цін [3].

Таким чином, рівень заробітної плати визначається сукупністю факторів, які визначають купівельну спроможність реальної заробітної плати (Таблиця 1).

Таблиця 1

Реальна заробітна плата

Рівень номінальної зарплати
Попит на робочу силу
Рівень кваліфікації
Темпи інфляції
Податки
Інвестиційна привабливість країни
Добробут населення
Рівень ВВП країни

Джерело: розроблено на основі [2]

Динаміку середньомісячної номінальної заробітної плати за 2017 – 2022 зображено на (рис. 1).

Таким чином, з кожним роком номінальна заробітна плата зростає, особливо прискорилося зростання номінальних доходів населення у жовтні — грудні 2021 року. Розмір середньомісячної номінальної заробітної плати за період жовтень — грудень 2021 року становив 45780 грн, що у 7 раз вище рівня мінімальної заробітної плати (6500 грн). Так, підвищення з 01 січня 2017 року мінімальної зарплати у два рази, тобто до 3200 грн стало причиною прискорення

зростання заробітної плати як частини доходів населення.

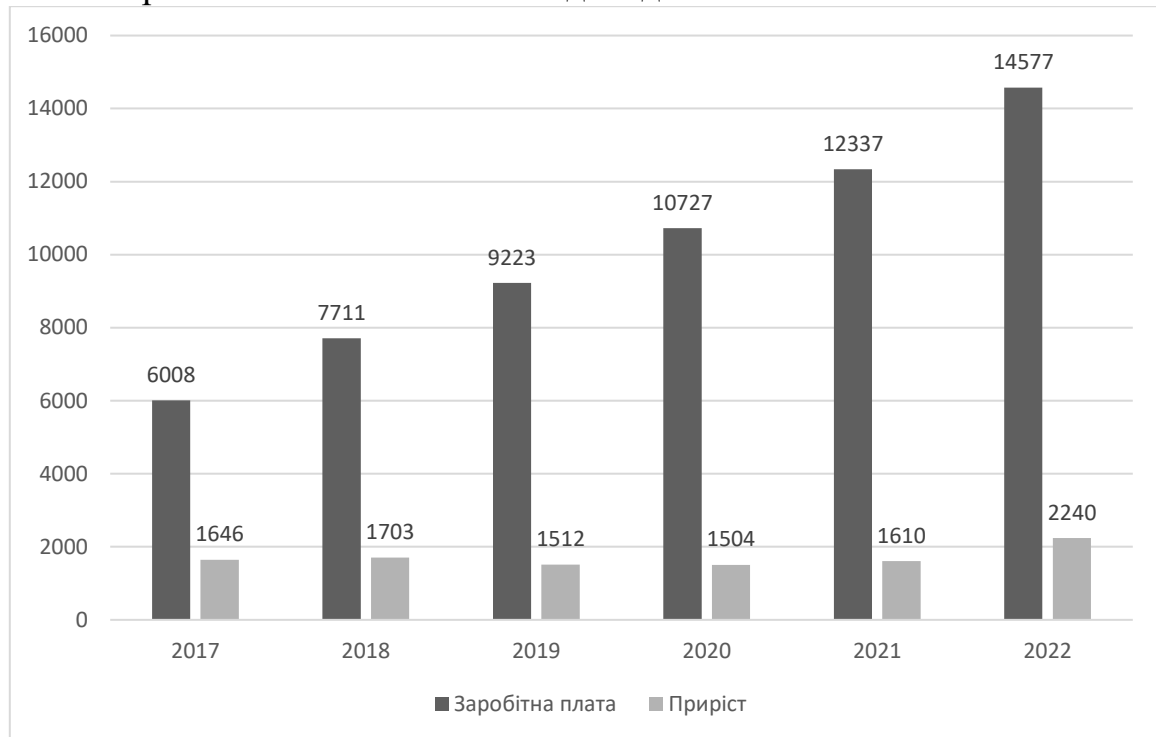

Рис. 1. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати у 2017—2022 рр., грн

Джерело: розроблено на основі[4]

Разом з тим, збільшення розміру номінальної заробітної плати не є повноцінним індикатором покращення добробуту населення. Розглянемо динаміку номінальної та реальної заробітної плати за аналітичний період (рис.2).

Рис. 2. Темпи зростання (зниження) номінальної та реальної заробітної плати в Україні за 2017—2021 рр., %.

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [7]

Зазначимо, що темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати в

Україні суттєво відрізняються. За статистичними даними, найменша розбіжність між реальною та номінальною заробітною платою зафіксована у 2019 р. та 2020 р. Показники 2017 року демонструють максимальну різницю, а саме, на цей рік припадає найвищий рівень реальної заробітної плати, відхилення від номінальної становить 27 %.

Визначальним чинником різниці між номінальною та реальною заробітною платою є інфляція. Найбільш універсальним та загальним показником інфляції є індекс споживчих цін (ІСЦ)— відношення ціни споживчого кошика за конкретний рік до її ціни в базисному році. Хоча він відображає лише частину товарів та послуг, які споживаються населенням, але є репрезентативним показником з високим ступенем достовірності [5]. Зміну ІСЦ за 2017—2024 рр. наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Індекс споживчих цін в Україні за 2017—2024 рр., %.

Роки	Індекс споживчих цін, %	
	середньомісячний	грудень до грудня попереднього року
2017	101,0	113,7
2018	100,7	109,8
2019	100,3	104,1
2020	100,4	105,0
2021	100,8	110,0
2022	101,9	126,6
2023	100,4	105,1
2024	100,9	112,0

Джерело: складено авторами на основі [4]

Після дворічної тенденції утримання споживчої інфляції на низькому рівні у 2019—2020 рр., з 2021 році відбувся стрімкий розвиток інфляційних процесів. За підсумками року споживчі ціни зросли на 16,6 % унаслідок девальвації гривні, підвищення адміністративно регульованих цін і стрімкого зростання інфляційних очікувань. Найвищий показник інфляції за аналітичний період спостерігається у 2022 році. Основними чинниками зростання цін в 2022 році залишалися підвищення тарифів, що регулюються адміністративно, та збільшення світових цін на нафту[6]. Такі негативні процеси у вітчизняній економіці відзначилися на розмірі реальної заробітної плати (рис. 2).

Отже, інфляція являє собою негативне соціально-економічне явище, наслідком якого є стагнація економіки країни. Повністю ліквідувати інфляційні процеси практично неможливо, а тому необхідно знайти ефективні методи зниження інфляції у сучасних умовах господарювання. Основними напрямками зменшення темпів інфляції, а тим самим скорочення розбіжностей між номінальними та реальними доходами можна назвати:

- запровадження політики НБУ, яка полягає у кредитуванні ефективного виробництва в пріоритетних секторах економіки, застосування інструменту продуктивної емісії, що сприятиме збільшенню зайнятості та

заробітної плати, а це в свою чергу, стимулюватиме попит й виробництво на внутрішніх ринках;

- стабілізація валютного ринку через реформи валютного, банківського та монетарного регулювання, які направлені на підтримку розвитку експортно-орієнтованого виробництва з високою доданою вартістю;

- проведення більш жорсткої антимонопольної політики держави;

- нормалізація споживчого ринку за допомогою створення системи стимулювання розвитку малого бізнесу у сфері товарів та послуг [3].

Висновки: За результатами дослідження, ми приходимо до висновку, що інфляція — це один із гальмуючих процесів, який негативно впливає на всі сфери життєдіяльності населення, зокрема на доходи населення України, як одного із основних індикаторів добробуту громадян. Інфляція призводить не тільки до зниження купівельної здатності грошей, зменшення заощадження, а й стримує можливості господарського регулювання, призупиняє зусилля по проведенню структурних перетворень у країні, відновленню порушених пропорцій. Наразі інфляційні процеси в Україні є досить нестабільними і при теперішніх умовах мають значний потенціал до розвитку. За результатом регресійного аналізу варто сказати, що індекс споживчих цін є одним із визначальних факторів впливу на індекс людського розвитку, який у загальному характеризує рівень життя населення України. На основі системи статистичних показників, нами було визначено, що розмір номінальної винагороди за працю зростає з кожним роком, а це означає зростання швидкими темпами індексу споживчих цін в Україні, тобто свідчить про зменшення реальної заробітної плати та загального рівня життя населення.

Список використаних джерел:

1. Артющок О. П. Облік, аналіз та оподаткування розрахунків за заробітною платою працівникам Тернопіль : ТНТУ, 2023. 75 с.
2. Брезницька К.Ф. Аналіз сучасних систем оплати праці в зарубіжних країнах. *Управління розвитком*. 2011. № 8 (105). С. 30–31.
3. Демченко Б.А. Касьянова Н.В. Сучасні інфляційні процеси в Україні в умовах нестабільної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2022. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2017/7_2017_ukr/9.pdf
4. Офіційний веб-сайт Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
5. Петрик О.І., Половнєв Ю.О. Аналіз чинників інфляції та її прогнозування в Україні. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_03_1_86_uk.pdf
6. Річний звіт Національного банку України за 2024 р. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>
7. Темпи зростання (зниження) номінальної та реальної заробітної плати в Україні URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Тетяна САВОЛЮК*,
студентка 2 курсу, групи 21- ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ФІНТЕХ-СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, РЕГУЛЮВАННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається розвиток фінтех-сектору в країні, його ключові сегменти та вплив інноваційних технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект і машинне навчання. Проаналізовано динаміку та особливості платіжних систем, криптовалютного ринку, платформ peer-to-peer кредитування, InsurTech та онлайн-інвестицій. Окрему увагу приділено ролі державної підтримки, регуляторних ініціатив та перспектив подальшого розвитку фінансових технологій. Визначено основні виклики, зокрема питання безпеки, регулювання та довіри користувачів, а також можливості для зростання фінтех-компаній у майбутньому.

Abstract. The article examines the development of the fintech sector in the country, its key segments, and the impact of innovative technologies such as blockchain, artificial intelligence, and machine learning. The dynamics and features of payment systems, the cryptocurrency market, peer-to-peer lending platforms, InsurTech, and online investments are analyzed. Special attention is given to the role of government support, regulatory initiatives, and prospects for the further development of financial technologies. The main challenges are identified, including security issues, regulation, and user trust, as well as opportunities for the growth of fintech companies in the future.

Вступ. За останнє десятиліття фінтех-сектор став одним із найдинамічніших напрямків розвитку сучасної економіки. Україна не є винятком, країна демонструє зростаючу зацікавленість у цифровізації фінансових послуг, що сприяє трансформації традиційного банківського сектора та створенню нових бізнес-моделей. Сучасний фінтех-сектор в Україні характеризується активним залученням інноваційних технологій, такими як блокчейн, штучний інтелект та машинне навчання, що відкриває нові можливості для поліпшення доступу до фінансових послуг, зниження витрат та підвищення прозорості фінансових операцій.

Виклад основного матеріалу. Україна традиційно мала добре розвинену ІТ-галузь, що стало основою для швидкого зростання фінтех-компаній. Від початкових стадій впровадження електронних платежів до сучасних рішень,

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис Тітов

таких як мобільні додатки, цифрові гаманці, криптовалютні біржі та платформи peer-to-peer кредитування, сектор пройшов значний етап трансформації. Зростання попиту на зручні, швидкі та безпечні фінансові послуги сприяло виникненню ринку стартапів, що активно експериментують із сучасними технологіями.

Фінтех є новою індустрією, яка з'явилася в Україні не так давно, але вже здобула значну популярність. Фінтех-компанії пропонують широкий спектр послуг, включаючи платіжні системи, кредитування, інвестиційні рішення та інше. Впровадження фінтех-технологій має потенціал змінити фінансовий сектор та фінансові послуги, зробивши їх більш доступними та зручними для користувачів [1].

Фінансові технології (фінтех) є одним із ключових драйверів розвитку цифрової економіки в Україні. Вони сприяють модернізації фінансових послуг, підвищенню рівня фінансової доступності та формуванню конкурентного середовища. Український фінтех-ринок охоплює декілька основних сегментів, кожен з яких має власні особливості, рівень розвитку та перспективи.

У таблиці нижче наведено основні сегменти фінтеху, їхні ключові послуги та приклади компаній, які працюють у відповідних напрямках.

Таблиця 1

Сегментація ринку за основними напрямками

Сегмент фінтеху	Основні послуги	Основні гравці (приклади)
Платіжні системи	Онлайн-платежі, мобільні додатки	PrivatBank, LiqPay, WayForPay
Криптовалюти	Торгівля, зберігання цифрових активів	Kuna, BTC-Alpha
Кредитування P2P	Платформи peer-to-peer кредитування	Fellow Finance, Twisto
Страховання	Цифрове страхування, управління ризиками	Vymo, Brohta
Інвестиційні платформи	Онлайн-інвестиції, управління активами	FinTech Invest, i-Vest

Джерело: побудовано автором

Платіжні системи є найбільш розвиненим у фінтех-екосистемі України. Швидка цифровізація банківських послуг, активне впровадження безконтактних технологій та зростання електронної комерції стимулюють подальший розвиток мобільних та онлайн-платежів. Українські компанії пропонують сучасні рішення для миттєвих переказів, оплати через QR-коди та інтеграції з e-commerce платформами.

Ринок криптовалют в Україні демонструє динамічне зростання, що зумовлено високою зацікавленістю з боку інвесторів та підприємців. Локальні біржі, такі як Kuna та WhiteBIT, пропонують зручні платформи для купівлі, продажу та зберігання цифрових активів. Водночас розвиток цього сегмента стикається з викликами у сфері регулювання та забезпечення безпеки транзакцій.

Платформи P2P кредитування набувають популярності як альтернатива традиційним банківським кредитам. Вони дозволяють фізичним особам та підприємствам отримувати позики напряму від інвесторів без участі банків.

Основні переваги таких сервісів — швидкість розгляду заявок, мінімальні бюрократичні процедури та конкурентні процентні ставки.

Інноваційні технології також змінюють і страхову галузь, роблячи її більш доступною та автоматизованою. Цифрові страхові компанії розробляють онлайн-платформи для оформлення полісів, аналізу ризиків та автоматизації страхових виплат. Завдяки машинному навчанню та великим даним (Big Data) страхові сервіси можуть запропонувати персоналізовані продукти для клієнтів.

Сегмент онлайн-інвестицій дозволяє фізичним особам та компаніям брати участь у фінансових ринках без необхідності звертатися до традиційних брокерів. Різноманітні платформи надають послуги з автоматизованого управління активами, краудфандингу та роботи з біржовими інструментами.

Фінтех-сектор України швидко розвивається, пропонуючи нові можливості для бізнесу та споживачів. Сегменти, які вже досягли високого рівня зрілості, такі як платіжні системи, продовжують вдосконалювати свої сервіси, тоді як криптовалютний ринок, InsurTech та P2P-кредитування все ще перебувають на стадії активного зростання та тестування нових бізнес-моделей. Подальший розвиток фінтех-індустрії значною мірою залежатиме від регуляторної політики, рівня довіри користувачів та впровадження інноваційних технологій.

Основними напрямками діяльності вітчизняного ринку фінансових технологій є: платежі та грошові перекази (32%), інвестиції в технології та інфраструктуру (19%), кредитування (14%), маркетинг (7%). Водночас, на світовому ринку фінансових технологій на корпоративне та споживче кредитування припадає 39 %, платежі та перекази – 20%, банківські технології – 10%, управління фінансами – 9%, мобільні платежі та технології страхування – по 8% [2].

Державна підтримка є критичним чинником для формування сприятливого інноваційного середовища в Україні. Вона охоплює як стратегічні ініціативи уряду, так і конкретні заходи регуляторного та фінансового характеру, спрямовані на стимулювання розвитку фінтех-стартапів, інтеграцію цифрових технологій у фінансовий сектор та залучення іноземних інвестицій. Аналіз цього аспекту дозволяє краще зрозуміти механізми співпраці між державними структурами та приватним сектором, а також перспективи подальшої цифрової трансформації.

Український уряд останніми роками активізував зусилля у сфері цифровізації економіки. Основні напрямки включають:

- Розробку національних стратегій цифровізації. Ці стратегії спрямовані на інтеграцію сучасних технологій у всі сфери економіки, включаючи фінансовий сектор. Вони передбачають створення цифрової інфраструктури, розвиток електронних послуг та забезпечення кібербезпеки.

- Пріоритетність фінтеху. В рамках загальної стратегії окрему увагу приділено розвитку фінтех-ініціатив, що дозволяє підвищити рівень доступності фінансових послуг для населення та бізнесу.

Для стимулювання інновацій уряд запровадив ряд програм, спрямованих

на підтримку фінтех-компаній. Держава організовує конкурси та публічні аукціони для фінансування перспективних проектів. Це дозволяє стартапам отримати початковий капітал для розробки інноваційних рішень. Також введення податкових пільг для малих та середніх підприємств, зокрема у сфері високих технологій, стимулює підприємців до інвестування у нові продукти та послуги.

Для наочності наведено таблицю, яка демонструє приклади основних державних програм:

Таблиця 2

Основні державні програми для підтримки фінтех-сектору в Україні

Назва програми	Мета	Основні механізми підтримки	Цільова аудиторія
Цифрова трансформація	Інтеграція цифрових технологій	Гранти, субсидії, консультаційна підтримка	ІТ-компанії, фінтех-стартапи
Інноваційний розвиток	Сприяння інноваційному розвитку ринку	Пільгове оподаткування, венчурне фінансування	Молоді підприємці, стартапи
Регіональний розвиток	Децентралізація та підтримка регіональних ініціатив	Локальні грантові програми, пільгові кредити	Регіональні підприємства

Джерело: побудовано автором

Підтримка з боку держави відіграє ключову роль у розвитку фінтех-сектору, стимулюючи не лише впровадження новітніх технологій, а й створення сприятливого середовища для стартапів та інноваційних підприємств. Запроваджені державні програми допомагають залучати додаткові інвестиції, розширювати можливості для досліджень і розробок, а також сприяють формуванню конкурентоспроможного ринку.

За допомогою грантів, субсидій та консультаційної підтримки, ініціативи в сфері цифрової трансформації набувають нового імпульсу, дозволяючи компаніям ефективно впроваджувати інновації та модернізувати свої сервіси. Програми з інноваційного розвитку, які включають пільгове оподаткування та венчурне фінансування, стають потужним інструментом для залучення молодих підприємців та стимулювання їхнього бажання ризикувати в пошуках нових ринкових рішень.

Також важливим напрямком є регіональний розвиток, що сприяє децентралізації економічних процесів та підтримці ініціатив у менших містах та регіонах. Локальні грантові програми та пільгові кредити дозволяють розвивати інноваційну інфраструктуру на регіональному рівні, відкриваючи нові можливості для бізнесу та створюючи сприятливе середовище для місцевих підприємств.

Загалом, державні програми для підтримки фінтех-сектору в Україні спрямовані на комплексне стимулювання розвитку галузі, забезпечуючи необхідний ресурсний базис для інноваційних проектів і сприяючи формуванню

стабільного та конкурентоспроможного ринку фінансових технологій.

За даними дослідження "Fintech Trends 2024", в Україні наразі працює 246 фінтехкомпаній, сім з яких були засновані в 2022 році. 68% фінтех-компаній вже досягли точки беззбитковості, 66% фінансуються за рахунок власних коштів, а 33% працюють на міжнародному ринку. За даними дослідження, 66% фінтех-компаній самофінансуються, 15% залежать від приватних інвесторів, а 5% отримують підтримку від венчурних фондів [3].

Інновації виступають потужним каталізатором розвитку фінансових технологій, що сприяють зміні традиційних моделей роботи банківського сектора та створенню нових бізнес-моделей. В Україні, де ІТ-сектор має високу конкурентоспроможність, інтеграція інноваційних рішень дозволяє оптимізувати фінансові послуги, знизити витрати та підвищити рівень доступності та безпеки. Нижче наведено докладний аналіз цього процесу.

Українські фінтех-компанії активно застосовують низку передових технологій, які сприяють трансформації фінансового ринку: блокчейн та смарт-контракти забезпечують високий рівень безпеки транзакцій, прозорість операцій та зниження витрат за рахунок автоматизації процесів. Ці технології використовуються не лише для криптовалют, але й для впровадження децентралізованих фінансових рішень (DeFi). Штучний інтелект (AI) та машинне навчання застосовуються для аналізу великих обсягів даних, удосконалення систем кредитного скорингу, управління ризиками та персоналізації фінансових послуг. Хмарні технології забезпечують масштабованість сервісів, гнучкість в розгортанні нових рішень та зниження витрат на ІТ-інфраструктуру.

Висновки. Розвиток фінтех-сектору в Україні є багатовимірним процесом, який поєднує державну підтримку, модерні регуляторні підходи та активне використання інноваційних технологій. Державна політика та створення сприятливого нормативного середовища сприяють залученню інвестицій та швидкому тестуванню нових рішень, тоді як співпраця між державними структурами та приватним сектором створює умови для стабільного зростання ринку. Попри існуючі виклики, перспективи українського фінтех-сектору виглядають обнадійливо завдяки активній цифровій трансформації, підвищенню рівня цифрової грамотності та інтеграції з міжнародними ринками.

Список використаних джерел:

1. Обушний С.М. Фінансові технології в Україні: шлях до інновацій та стабільності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 1 (11). С. 59-72.
2. Смагло О. Сучасний стан розвитку ринку фінансових технологій. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 6 (06). С. 17-21.
3. Півняк Ю., Гребенюк Н. Значущість та перспективи розвитку FINTECH сектору в майбутньому України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 3, № 6, 2024, С. 34-44.

Євген СЛОБОДЯН*,
студентка 2 курсу, групи 21-ОП
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗЕЛЕНІ ФІНАНСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується роль зелених фінансів як ключового інструменту забезпечення сталого економічного розвитку в умовах глобальних екологічних викликів. Розглянуто основні фінансові інструменти (зелені облігації, екологічні кредити, ESG-інвестування тощо) та їхню здатність підтримувати проєкти у сфері відновлюваної енергетики, енергоефективності й екологічної модернізації. Проаналізовано сучасний стан ринку зелених фінансів в Україні, виявлено бар'єри розвитку та окреслено перспективи інтеграції сталого фінансування в національну економічну стратегію.

Abstract. The article explores the role of green finance as a key instrument for ensuring sustainable economic development amid global environmental challenges. It examines the main financial instruments (green bonds, environmental loans, ESG investments, etc.) and their ability to support projects in renewable energy, energy efficiency, and ecological modernization. The current state of the green finance market in Ukraine is analyzed, development barriers are identified, and prospects for integrating sustainable finance into the national economic strategy are outlined.

Вступ. Сучасні глобальні економічні тенденції свідчать про необхідність переходу до сталого розвитку, що передбачає мінімізацію негативного впливу на довкілля та ефективне використання природних ресурсів. Одним із ключових механізмів забезпечення такої трансформації є зелені фінанси, які спрямовані на підтримку екологічно чистих проєктів та сталого економічного розвитку. Україна, як країна з високим рівнем екологічних викликів і значним потенціалом для розвитку зеленої економіки, має значні можливості для впровадження фінансових інструментів, спрямованих на сталий розвиток..

Виклад основного матеріалу. Зелені фінанси представляють собою фінансові інструменти та механізми, що спрямовані на підтримку екологічно відповідального бізнесу, інвестицій у відновлювані джерела енергії, підвищення енергоефективності та реалізацію заходів щодо скорочення викидів парникових газів. Вони охоплюють різноманітні фінансові інструменти, такі як зелені облігації, кредити та фонди, що допомагають залучати кошти для реалізації

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Олена МАРЦЕНІЮК

екологічно сталих проєктів. Зелені фінанси підтримують інновації в галузі чистих технологій, розвитку інфраструктури для збереження ресурсів, а також вирішення проблем зміни клімату.

Цей підхід також включає в себе стратегії, що сприяють сталому розвитку, зокрема інвестиції в проєкти, які можуть мати позитивний вплив на екологічну ситуацію. Зелена фінансова система дозволяє залучати фінансування для проєктів, спрямованих на збереження біорізноманіття, сталий розвиток сільських територій, підвищення ефективності використання водних та енергетичних ресурсів. Крім того, зелена фінансова діяльність включає в себе оцінку та управління екологічними, соціальними та управлінськими ризиками, що дозволяє інвесторам приймати обґрунтовані рішення щодо своїх інвестицій.

Важливим аспектом є також підвищення прозорості та обов'язкове звітування компаній і фінансових установ про досягнуті результати в галузі сталого розвитку та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Таким чином, зелені фінанси відіграють ключову роль у створенні більш сталого та екологічно чистого економічного майбутнього, де інвестиції і бізнес-стратегії відповідають сучасним вимогам щодо захисту довкілля та сталого розвитку.

Зелені фінанси охоплюють різноманітні інструменти та механізми, що спрямовані на підтримку екологічно сталих проєктів та бізнес-ініціатив. Ці інструменти мають важливе значення для залучення інвестицій у сферу відновлюваної енергії, енергоефективності, збереження ресурсів та інших ініціатив, спрямованих на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Розглянемо основні інструменти зелених фінансів таблиця 1.

Таблиця 1

Ключові інструментів зелених фінансів

Інструмент	Опис
Зелені облігації	Боргові інструменти, що випускаються для фінансування екологічно чистих проєктів.
Екологічні кредити	Кредити для підприємств та домогосподарств на заходи з енергозбереження та зеленої інфраструктури.
Фонди сталого розвитку	Фінансові структури, що акумулюють кошти для інвестування у сталий розвиток.
ESG-інвестування	Врахування екологічних, соціальних та управлінських критеріїв у фінансуванні.
Кліматичні фінансові механізми	Міжнародні програми фінансової підтримки для боротьби зі зміною клімату.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Ці інструменти забезпечують можливість для компаній, організацій та урядів залучати фінансування для проєктів, які відповідають принципам сталого розвитку та екологічної відповідальності. Вони також дозволяють інвесторам зосереджуватись на проєктах, що сприяють зменшенню викидів парникових газів, збереженню біорізноманіття, підвищенню енергоефективності та розвитку сталих інфраструктур.

Важливим елементом цих інструментів є також прозорість та обов'язкове звітування, що забезпечує ефективне управління екологічними, соціальними та

управлінськими ризиками. Зелені фінанси є ключовим елементом глобальної стратегії для досягнення сталого економічного розвитку та боротьби зі змінами клімату.

На сьогоднішній день ринок зелених фінансів в Україні демонструє суттєві позитивні зміни, хоча залишається численними викликами. Розвиток цього сегменту фінансового ринку обумовлюється як внутрішніми реформами, так і активною міжнародною співпрацею. Український уряд, фінансові інституції та бізнес все більше усвідомлюють важливість екологічно сталих інвестицій для забезпечення довгострокового економічного зростання та екологічної безпеки.

Одним із ключових чинників є інтеграція зелених фінансових інструментів у національну економічну стратегію. Наприклад, Національна економічна стратегія до 2030 року передбачає активізацію сталого фінансування, спрямовану на підтримку екоініціатив, модернізацію енергетичного сектору та розвиток відновлюваних джерел енергії. Завдяки цьому формується сприятливе середовище для залучення інвестицій, як зсередини країни, так і з міжнародних ринків.

Запуск механізму зелених облігацій став важливим кроком для залучення значних фінансових ресурсів у проєкти, пов'язані з екологічною модернізацією. Цей інструмент дозволяє державним та приватним структурам інвестувати в інфраструктурні проєкти, які сприяють зниженню негативного впливу на довкілля. Також важливим є активне використання екологічних кредитів, що підтримують бізнес-ініціативи у сфері енергоефективності та відновлюваних джерел енергії.

Поряд із внутрішніми ініціативами, Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими інституціями. Таке партнерство сприяє не лише залученню інвестицій, але й трансферу технологій та впровадженню передових практик управління ризиками, що зумовлює дотримання високих екологічних стандартів. Розвиток відновлюваної енергетики набуває особливого значення завдяки сприятливим природним умовам і підтримці держави, що створює додаткові можливості для зростання ринку зелених фінансів.

Одним із важливих аспектів зелених фінансів є їхній вплив на соціальну справедливість. Реалізація екологічно спрямованих проєктів дозволяє забезпечити доступ до чистої енергії, якісної води та екологічно безпечної інфраструктури для різних груп населення. Це сприяє зниженню рівня бідності, покращенню умов життя та розвитку громад. Наприклад, інвестиції у сталу міську інфраструктуру, такі як енергоефективні будівлі, розвиток громадського транспорту та впровадження систем управління відходами, безпосередньо підвищують якість життя населення. Такі ініціативи активно підтримуються через зелені облігації в країнах ЄС та США [2].

Незважаючи на ці позитивні тенденції, ринок зелених фінансів в Україні зіштовхується з низкою структурних і регуляторних проблем. Основними перешкодами залишаються:

- Недостатність нормативної бази. Незважаючи на наявність окремих ініціатив, відсутність комплексного законодавчого регулювання ускладнює

ефективне впровадження зелених фінансових інструментів.

– Обмежений доступ бізнесу до фінансування. Особливо це стосується малого та середнього підприємництва, яке часто не може скористатися пільговими умовами кредитування для реалізації зелених проєктів.

– Низька обізнаність населення та підприємців. Недостатнє розуміння переваг зелених фінансових інструментів призводить до повільного впровадження інноваційних технологій та обмежує потенціал розвитку ринку.

Аналітичний огляд сучасного стану ринку зелених фінансів свідчить, що хоча існують значні можливості для зростання, їх реалізація потребує комплексного підходу. Сучасні тенденції вказують на поступове зростання інвестицій у зелені проєкти, що підтверджується збільшенням обсягів залучених коштів та розширенням інструментів фінансової підтримки. Однак для повноцінної реалізації потенціалу ринку необхідно вирішити проблеми нормативного регулювання, покращити механізми доступу до фінансування та забезпечити ефективну комунікацію між усіма зацікавленими сторонами.

Розвиток зелених фінансів в Україні потребує комплексного підходу, що включає різноманітні заходи, спрямовані на стимулювання інвестицій, впровадження екологічно чистих технологій і підвищення рівня знань у цій сфері. Важливо, щоб кожен з цих заходів сприяв створенню сприятливого середовища для сталого розвитку та залучення інвестицій у проєкти, які мають позитивний екологічний і соціальний вплив.

Таблиця 2

Можливості та заходи для розвитку напрямку зелених фінансів в Україні

Заходи	Очікувані результати
Удосконалення законодавчої бази	Створення регуляторних механізмів для підтримки зелених фінансів, зниження інвестиційних ризиків.
Стимулювання інвестицій у зелений бізнес	Податкові пільги, субсидії та інші фінансові стимули для підтримки підприємств, що впроваджують еко-технології.
Залучення міжнародного фінансування	Отримання грантів, кредитів та технічної підтримки від міжнародних фінансових інституцій.
Розвиток ринку ESG-інвестування	Інтеграція екологічних, соціальних та управлінських критеріїв у фінансові рішення, зростання довіри інвесторів.
Освітні ініціативи	Підвищення рівня фінансової грамотності серед підприємців та громадськості, підготовка фахівців у сфері зелених фінансів.
Підтримка стартапів у сфері екотехнологій	Створення акселераторів і інкубаторів для інноваційних проєктів, розвиток технологічних кластерів.

Джерело: побудовано автором

Втілення зазначених заходів дозволить створити більш сприятливі умови для розвитку зелених фінансів в Україні. Удосконалення законодавчої бази стане основою для зниження інвестиційних ризиків, а стимулювання інвестицій у зелений бізнес дозволить забезпечити підтримку екологічно чистих технологій. Залучення міжнародного фінансування та розвиток ринку ESG-інвестування

допоможуть створити міжнародно конкурентоспроможний ринок для зеленої економіки.

Не менш важливим є підвищення рівня освітньої підготовки, оскільки для ефективного управління зеленими фінансами необхідно мати кваліфікованих спеціалістів та розвивати відповідну фінансову грамотність серед підприємців і громадян. Підтримка стартапів у сфері екотехнологій забезпечить нові інноваційні рішення, що допоможуть Україні стати лідером у галузі екологічних інновацій та сталого розвитку.

Загалом, ці заходи сприятимуть створенню стійкої екологічної та економічної системи, де фінансові ресурси будуть спрямовані на підтримку сталих та інноваційних рішень, що відповідатимуть сучасним вимогам до охорони навколишнього середовища та розвитку. Повоєнне відновлення України рекомендовано здійснювати на засадах «зелених» фінансів із дотриманням зобов'язань реалізовувати Європейський зелений курс. Для повоєнного відновлення України на засадах «зелених» фінансів слід забезпечити здійснення комплексних заходів за такими напрямками: підвищення суспільної поінформованості щодо «зелених» фінансів та впровадження екологічної грамотності населення, запровадження прогресивних ставок екологічного податку та рентної плати тощо; перегляд підходів до формування бюджету та внесення надходжень екологічних податків до спецфонду бюджетів; забезпечення диверсифікації фінансування для реалізації проєктів екологічного спрямування; створення передумов для запровадження ринку зелених облігацій, емітентами яких буде держава, місцеві органи влади й суб'єкти господарювання; розробка й реалізація державних цільових програм та екологічних проєктів, які будуть фінансувати за рахунок податкових і неподаткових надходжень; запровадження фіскальних і нефіскальних стимулів реалізації екологічних проєктів тощо [3].

Висновки. Розвиток зелених фінансів в Україні має величезний потенціал стати важливим драйвером економічного зростання та екологічної стабільності. Забезпечення ефективного законодавчого регулювання, активне залучення інвестицій, розвиток ESG-ринку, підвищення рівня фінансової грамотності та підтримка стартапів є ключовими факторами для реалізації цього потенціалу. Комплексний підхід до впровадження зазначених заходів дозволить Україні створити конкурентоспроможну та сталу економіку, орієнтовану на майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Ключові тренди сталого інвестування та Esg для добувної галузі у 2025 році. URL: <https://neiau.com.ua/klyuchovi-trendy-stalogo-investuvannya-ta-esg-dlya-dobuvnoyi-galuzi-u-2025-roczii/>
2. Сапожніков В., Жабак А., Сидорко В. Розвиток зелених фінансів як інструменту сталого розвитку: концепції, інструменти, міжнародний досвід та перспективи для України. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 598-612.
3. Варченко О. «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-фінансові аспекти. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2024. № 3. С. 75-85.

Вікторія СОКОЛОВСЬКА,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто роль міжнародних фінансових організацій (МФО) у формуванні фінансової системи України. Співпраця України з провідними інституціями, такими як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку, аналізується через призму фінансової підтримки, кредитування та програм технічної допомоги. Ці заходи суттєво впливають на макроекономічну стабільність країни, розвиток банківського сектору та стан державного боргу. Крім того, досліджуються ключові ризики та перспективи подальшої взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями, що мають вирішальне значення для майбутнього економічного розвитку країни.

Abstract. The article examines the role of international financial organizations (IFOs) in shaping Ukraine's financial system. Ukraine's cooperation with leading institutions, such as the International Monetary Fund, the World Bank, and the European Bank for Reconstruction and Development, is analyzed through the lens of financial support, lending, and technical assistance programs. These measures significantly impact the country's macroeconomic stability, the development of the banking sector, and the state of public debt. Additionally, the study explores key risks and prospects for further interaction between Ukraine and international financial organizations, which are crucial for the country's future economic development.

Вступ. У сучасному світі міжнародні фінансові організації відіграють вирішальну роль у формуванні економічної політики країн та забезпеченні їхньої фінансової стабільності. Для України, яка переживає складний період свого розвитку, співпраця з такими інституціями, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку, є особливо важливою. Ця співпраця охоплює фінансову підтримку, кредитування та програми технічної допомоги, які суттєво впливають на макроекономічну стабільність країни, розвиток банківського сектору та стан державного боргу. У контексті сучасних викликів, таких як воєнний стан та необхідність відновлення економіки, розуміння впливу міжнародних фінансових організацій на Україну стає особливо актуальним.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні фінансові організації

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту – Федоришина Лідія

відіграють ключову роль у формуванні фінансової системи України, надаючи ресурси для стабілізації економіки та стимулювання реформ. Провідні інституції, такі як МВФ, Світовий банк і ЄБРР, забезпечують фінансову підтримку через кредитні програми, технічну допомогу та консультації. Наприклад, з 1992 року Україна отримала від МВФ 53,9 млрд доларів США в рамках 16 програм, спрямованих на покриття бюджетного дефіциту та зміцнення золотовалютних резервів. Світовий банк затвердив понад 15,4 млрд доларів позик, з яких 14,2 млрд вже використано для підтримки бюджету та інвестиційних проектів. Ці ресурси допомагають запобігати фінансовим кризам і забезпечують макроекономічну стабільність [3].

Рис. 1. Основні напрямки використання кредитних коштів

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Кредитування від МФО супроводжується вимогами до структурних реформ, що впливає на розвиток банківського сектору та державного боргу. Програма МВФ EFF на 15,6 млрд доларів (2023 рік) передбачає заходи щодо фіскальної дисципліни, покращення управління та підготовки до відновлення після війни. Умови кредитів часто включають оптимізацію витрат, зміцнення банківського нагляду та боротьбу з корупцією, що сприяє зростанню довіри інвесторів. Однак зростання зовнішнього боргу (близько 80% ВВП станом на 2024 рік) створює ризики, які компенсуються «дешевими» умовами позик МВФ порівняно з ринковими запозиченнями [3,4].

Технічна допомога міжнародних інституцій спрямована на модернізацію фінансової інфраструктури. Світовий банк фінансує проекти з цифровізації податкової системи, підвищення енергоефективності та розвитку малого бізнесу, виділивши 34 млрд доларів після 2022 року. ЄБРР інвестує в критичну інфраструктуру, включаючи енергетику та транспорт, що зміцнює довгострокову конкурентоспроможність економіки. Програми націлені на створення інституційного потенціалу, що дозволяє Україні ефективніше використовувати міжнародні ресурси [1].

Крім фінансової підтримки, МФО надають технічну допомогу Україні. Ця

допомога включає консультативні послуги щодо реформування економіки, розвитку фінансового сектору та підвищення ефективності державного управління. Співпраця України з МФО суттєво впливає на макроекономічну стабільність країни. Фінансова підтримка та технічна допомога допомагають стабілізувати валютну систему, зменшувати бюджетний дефіцит та управляти державним боргом [1,2].

За даними рисунка можна побачити, що після 2022 р. фінансування зросло в 10 разів порівняно з довоєнними програмами (напр., 53,9 млрд за 31 рік vs. 42,5 млрд у 2023 р. самому).

Програма «EFF» стала ключовим інструментом, забезпечивши ~50% від загального пакету допомоги (122 млрд дол.). Кошти Світового банку та ERA використовуються для виплат ВПО, пенсій, компенсацій ветеранам[4].

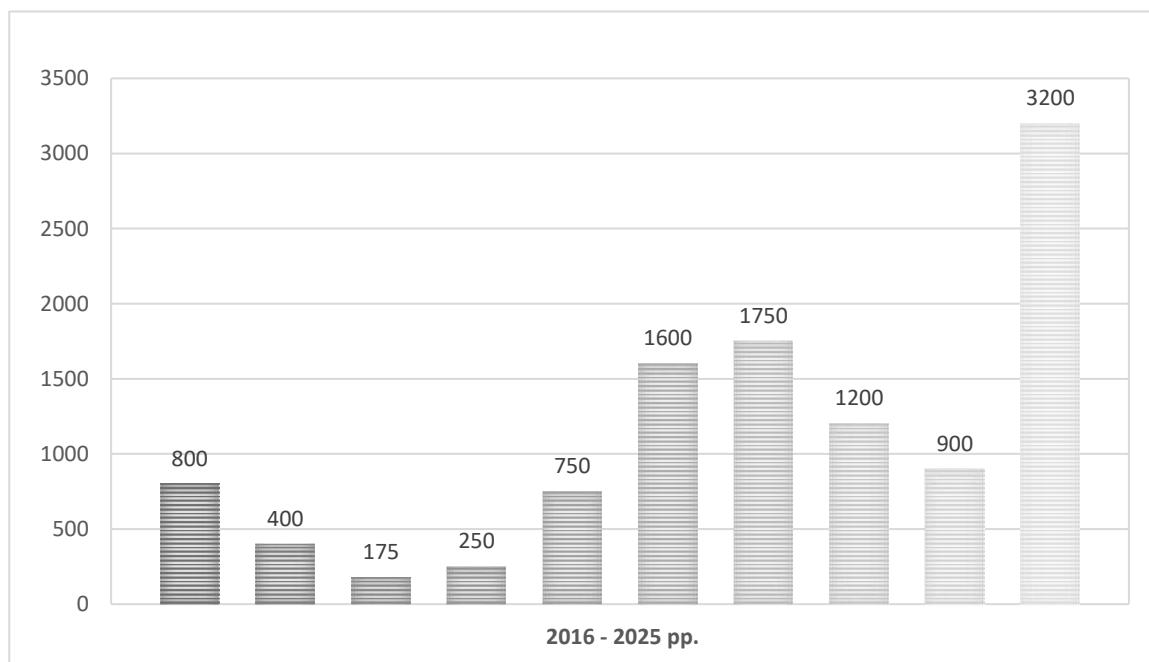

Рис. 2. Динаміка використання Україною коштів Міжнародних фінансових організацій, млн дол. США

Джерело: сформовано автором на основі [3,4]

Проаналізувавши рисунок можна сказати, що у період з 2016 по 2018 рік спостерігалось поступове зниження обсягів фінансування, що може бути зумовлено відносною макрофінансовою стабільністю після кризи 2014 - 2015 років, яка зменшила потребу в терміновому зовнішньому фінансуванні.

Найбільше зростання спостерігається у 2019 - 2022 роках - 1600 млн та 1750 млн дол. відповідно, що свідчить про активізацію співпраці з міжнародними фінансовими установами. Зміна влади у 2019 році викликала нову хвилю міжнародного інтересу до реформ в Україні, а також країна потребувала екстреного фінансування для медичної системи, соціальної підтримки та стабілізації бюджету під час пандемії COVID-19 (2020 - 2021).

У 2023 - 2024 роках знову спостерігається зниження обсягів надходжень від Міжнародних фінансових організацій може бути пов'язане з переглядом умов

нових програм, бюрократичними затримками або зміщенням акцентів на гуманітарну допомогу замість макрофінансової.

На 2025 рік заплановано різке зростання - до 3200 млн дол., що може свідчити про очікуване посилення післявоєнного відновлення України, інфраструктурних проєктів, тому зросте потреба в масштабному фінансуванні.

Загалом, на графіку відображено нерівномірну динаміку, яка залежить від внутрішньоекономічної ситуації, потреб держави та умов співпраці з МФО.

Також варто зазначити що існують певні недоліки та ризики фінансування від міжнародних фінансових організацій:

1. Військовий стан та макроекономічна нестабільність - тривала війна створює значні виклики для економіки, включаючи дефіцит бюджету, падіння ВВП та високі ризики інфляції. У 2024 році очікується уповільнення економічного зростання через атаки на енергетичну інфраструктуру та вплив війни на ринок праці й бізнес-очікування [3,5].

2. Залежність від зовнішнього фінансування - у 2025 р. 38 млрд дол. потреби, що може загострити борговий тягар.

3. Державний борг і його реструктуризація - необхідність реструктуризації боргу для забезпечення його стійкості є важливим викликом. Наприклад, Україна досягла домовленостей про відстрочку обслуговування боргу з офіційними і комерційними кредиторами до кінця 2024 року [2].

4. Ризики для банківського сектору - хоча фінансовий сектор залишається стабільним, необхідно посилювати механізми реабілітації банків та планування на випадок криз [3]. Вплив міжнародних фінансових організацій на державний борг та макроекономіку має двобічний характер. З одного боку, їхня підтримка дозволяє уникнути дефолту і знижує відсоткові ставки за зовнішніми запозиченнями. З іншого – залежність від кредитів може обмежувати бюджетну автономію. Проте інтеграція з міжнародними інституціями підвищує кредитний рейтинг країни, що є критичним для залучення приватних інвестицій у відновлення після війни. Систематична співпраця з МФО закладає основи для стійкого економічного зростання в контексті євроінтеграції України.

Ключові перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями:

1. Фінансування стабілізації та розвитку

Основним напрямом залишається залучення кредитних ресурсів для макроекономічної стабілізації та реалізації інфраструктурних проєктів. За період 1992–2017 років Україна отримала понад 22,4 млрд доларів США від таких організацій, як МВФ, Світовий банк, ЄБРР. У майбутньому це може включати підтримку відновлення економіки після воєнних дій, зокрема через механізми Європейського інвестиційного банку та Чорноморського банку торгівлі та розвитку.

2. Реалізація структурних реформ

МФО надають технічну допомогу для впровадження стандартів ЄС у сфері фінансового нагляду, боротьби з відмиванням коштів та страхового регулювання. Наприклад, співпраця з Базельським комітетом та Міжнародною

організацією комісій із цінних паперів сприяє модернізації банківського сектора.

3. Європейська інтеграція

Національний банк України активізує співпрацю з ЄБРР та Європейським інвестиційним банком для синхронізації нормативної бази з правилами ЄС. Це створює передумови для підвищення конкурентоздатності українських фінансових установ на європейському ринку.

4. Залучення інвестицій

Міжнародна фінансова корпорація (IFC) та інші організації можуть сприяти приватизації державних активів та розвитку приватного сектору через інвестиційні проекти.

5. Управління ризиками та прозорість

Для ефективності співпраці необхідний жорсткий контроль над використанням іноземних кредитів, а також прозорість у реалізації проектів. Це дозволить уникнути повторення ситуацій з недооцінкою умов позик, як це було в 1990-х роках.

6. Адаптація до глобальних стандартів

Співробітництво з Групою Світового банку та МВФ має допомогти Україні відповідати вимогам ESG-критеріїв (екологічна, соціальна та корпоративна відповідальність), що стане ключовим для залучення «зелених» інвестицій[3].

Висновок. Міжнародні фінансові організації відіграють ключову роль у стабілізації економіки України, сприяючи її макроекономічній стійкості, фінансовій підтримці та стимулюванню реформ. Вони забезпечують значні ресурси через кредитні програми, технічну допомогу та інвестиції, що дозволяє уникати дефолтів, зміцнювати фінансову інфраструктуру і залучати приватний капітал. Співпраця з МФО сприяє модернізації банківського сектору, боротьбі з корупцією та підвищенню ефективності державного управління. Водночас залежність від зовнішнього фінансування створює ризики для бюджетної автономії та збільшує державний борг. Проте інтеграція з міжнародними інституціями підвищує кредитний рейтинг країни, що є критично важливим для її відновлення після війни.

Список використаних джерел:

1. Електронний журнал: Цифрова економіка та економічна безпека URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/388>
2. Департамент міжнародних фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk/spivrobotnictvo-shhodo-zaluchannja-finansuvannja-mfo>
3. Міністерство закордонних справ України URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>
4. Електронний журнал : Міжнародна фінансова підтримка відновлення України URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/3_International-Finan-Support-Ukraine-Recovery2024s.pdf
5. Роль МВФ та світового банку URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/>

Максим ТЮТЕНКО*
студент 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ БАНКИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Анотація. У статті розглянуто роль інвестиційних банків у фінансовій системі України, аналізуються їхні функції, особливості діяльності та основні проблеми, що стримують розвиток цього сектору. Особливу увагу приділено інституційному значенню інвестиційних банків, їх впливу на фондовий ринок та потенціалу у стимулюванні економічного зростання. Запропоновано напрями вдосконалення інвестиційної банківської діяльності з урахуванням українських реалій.

Abstract. In the article we have considered the role of investment banks in the financial system of Ukraine, analyzed their functions, features of activity and the main problems that hinder the development of this sector. Special attention is paid to the institutional significance of investment banks, their influence on the stock market and the potential to stimulate economic growth. Directions for improving investment banking activities taking into account Ukrainian realities are proposed.

Виклад основного матеріалу. Економічне процвітання держави не обмежується лише прогресом у технологіях та інженерії, але значною мірою обумовлене станом банківської інфраструктури. Спеціалізація у кредитній сфері привела до виділення в більшості передових країн (Сполучені Штати, Японія, Великобританія, Франція) інвестиційних банків, чия ключова компетенція зосереджена на емісійно-організаційній діяльності: первинному розміщенні та подальшому обігу цінних паперів промислових, будівельних, комерційних та інших організацій. Саме ці інституції посідають лідируючі позиції на первинних ринках фінансових інструментів. Часто, без їхньої участі, випуск великого обсягу нових цінних паперів стає неможливим. При цьому інвестиційні банки виступають не просто як посередники між фірмами, котрі потребують довгострокового фінансування інвестицій, та інвесторами, які володіють капіталом, але й як засновники нових підприємств або гаранти розміщення нових випусків вже існуючих компаній.

У дослідженнях українських і зарубіжних науковців зустрічаємо фундаментальні напрацювання щодо банківської інвестиційної діяльності та окремих питань підвищення ефективності діяльності банківських установ на

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування – Олена ПОЛЬОВА

інвестиційному ринку. Серед наукових досліджень проблеми на увагу заслуговують доробки таких авторів: А.М. Мороза, А.А. Пересади, М.І. Савлука, Б.Л. Луціва, Г. Марковіца, В.Н. Якімкіна, В.С. Шапрана та ін. Однак враховуючи цінність праць дану тему досить дискусійною, чим обумовлено її вибір.

У науковій літературі інвестиційний банк визначений як банк, що спеціалізується на організації випуску, гарантуванні розміщення і торгівлі цінними паперами; здійснює також консультації клієнтів з різних фінансових питань, орієнтований в основному на оптові фінансові ринки (у США), або як не кліринговий банк, що спеціалізується на середньо-довгострокових інвестиціях в дрібні і середні компанії (у Великобританії).

Інвестиційні банки здійснюють мобілізацію довгострокового позичкового капіталу і надають його підприємницьким структурам і державі. Механізмом залучення коштів клієнтів є емісія і розміщення облігацій та інших видів зобов'язань (сертифікатів, векселів). Інвестиційні банки вивчають фінансові потреби клієнтів, узгоджують умови позичок, визначають строки випуску і види цінних паперів з урахуванням стану ринку, їх емісію і наступне розміщення серед інвесторів. Інвестиційні банки виконують не тільки посередницьку функцію між позичальниками та інвесторами, а й продають великі пакети акцій та облігацій за власний рахунок, надають кредит покупцям цінних паперів.

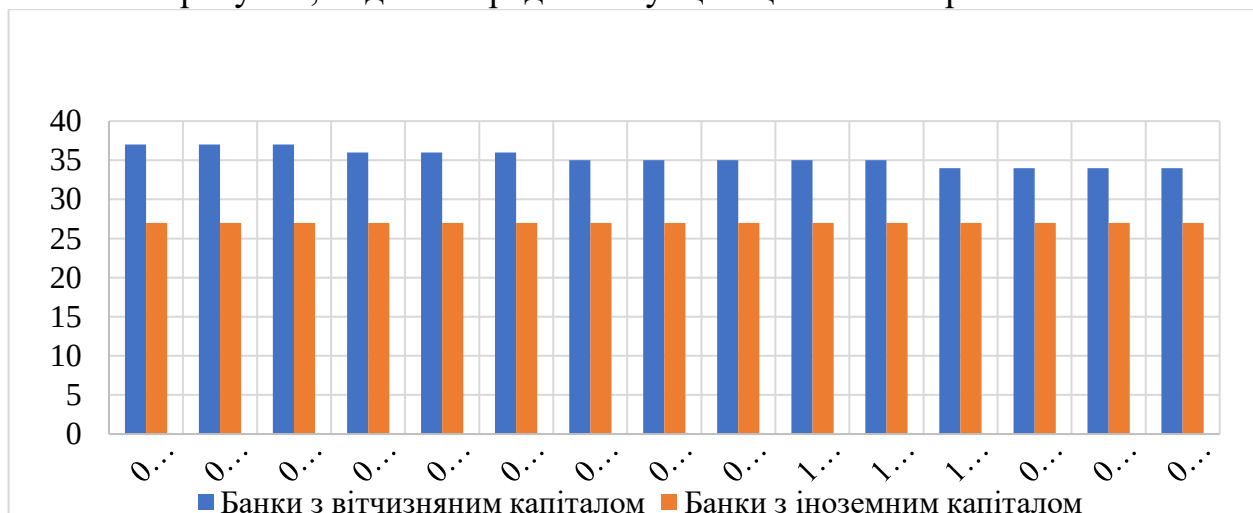

Рис. 1. Відображає загальну кількість банків, а також кількість банків з іноземним капіталом.

Джерело звіт Міністерства фінансів України

Основними характерними рисами для інвестиційних банків є:

- головною визнається діяльність по залученню фінансування за допомогою цінних паперів;
- будучи великою організацією, оперує, перш за все, на оптових фінансових ринках;
- віддає пріоритет середньо-і довгостроковим вкладенням;
- цінні папери є основою його портфеля, при цьому більшість інвестиційних банків найбільшою мірою орієнтуються на недержавні цінні папери.

До найбільш крупних статей доходу інвестиційного банку відносимо:

- дохід від надання послуг із залучення фінансування;

- дохід від управління власним портфелем;
- дохід від надання послуг з управління портфелями клієнтів; - дохід від надання брокерських послуг.

Найбільшою проблемою, що стосується всіх інвестиційних банків світу, є бажання відвоювати позиції на ринку у традиційних комерційних банків, які протягом останніх двох років активно та результативно переключилися на інвестиційну діяльність. Коли розпочалася криза, ці банки фактично отримували доходи від кредитування на своєму попередньому рівні і крім цього, продовжували отримувати прибуток від обслуговування угод щодо злиття, поглинання і управління пакетами акцій, тобто операцій, які завжди вважалися найбільш вигідними для інвестиційних банків.

Необхідність функціонування таких специфічних фінансово-кредитних установ, як інвестиційні банки, впливає з їх інституційної сутності, адже це професійні учасники інвестиційного ринку, котрі мають неабиякі навички щодо акумулювання довгострокових ресурсів та їх раціонального розміщення. Попри все інвестиційні банки можуть стати надійними партнерами як для емітентів, так і для інвесторів, що водночас виокремить їх (інвестиційні банки) як рушійну силу розвитку вітчизняного фондового ринку.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, розрахунковими (кліринговими). Банк набуває статусу спеціалізованого банку у разі якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу [1].

По суті, інвестиційні банки є фінансовими інститутами, що спеціалізуються на операціях із цінними паперами, реалізації інвестиційних проектів, довгостроковому інвестиційному кредитуванні. Серед основних функцій інвестиційних банків виділяють такі:

- участь у фінансових програмах емітентів;
- формування інвестиційних портфелів;
- андеррайтинг;
- купівлю-продаж цінних паперів на вторинному ринку;
- портфельне управління фінансовими активами;
- інвестиційне проектування;
- моніторинг інвестиційних проектів;
- довгострокове кредитування [3].

Основною формою банківських інвестицій є фінансові інвестиції, зокрема вкладення коштів у цінні папери, депозитні сертифікати, міжбанківські кредити, а також вкладення капіталу в придбання нематеріальних активів, таких як програмне забезпечення, ліцензії, патенти тощо. Ці інвестиції зазвичай характеризуються вищою ліквідністю та нижчим рівнем ризику, що робить їх привабливими для банківських установ.

Проте, слід зазначити, що більшість українських банків недостатньо інвестують у реальний сектор економіки, зокрема у виробничі підприємства, інфраструктурні проекти та інноваційні галузі. Така ситуація зумовлена низкою

об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них – небажання банків брати на себе підвищені ризики, пов'язані з наданням значних і довгострокових кредитів; нестабільне функціонування більшості виробничих підприємств, які не завжди можуть забезпечити гарантії повернення залучених ресурсів; а також відсутність реальних структурних перетворень у національній економіці.

Окрім того, високі макроекономічні ризики, недостатність правового захисту кредиторів, відсутність ефективних механізмів страхування ризиків та непрозора податкова система додатково знижують інвестиційну привабливість реального сектору для банківських установ. Внаслідок цього значна частина вільних банківських ресурсів продовжує обертатися у фінансовій сфері, не сприяючи сталому економічному зростанню держави.

Для покращення ситуації необхідна реалізація цілісної державної стратегії стимулювання банківського інвестування в реальний сектор, включаючи гарантії повернення інвестицій, підтримку інноваційних підприємств, а також реформу інституційного середовища з метою зниження загального рівня ризиків для банківської діяльності.

До ключових чинників, що впливають на низьку ефективність банківської системи та її інвестиційного сегменту, належать: обмежений доступ до довгострокових ресурсів для фінансування інвестицій; прагнення банків до збільшення прибутків через підвищення процентних ставок за кредитами; суворі вимоги банків щодо забезпечення інвестиційних позик; непрозорість функціонування ринку капіталу; відсутність довіри до банківських установ з боку клієнтів; недосконалість нормативно-правової бази; низька ліквідність вторинного ринку цінних паперів; недостатня кількість фінансово спроможних позичальників [4].

Для подолання вище перерахованих проблем необхідно [5]:

1. Підтримувати розвиток ринку банківських послуг, інвестиційних послуг, які зближують фінансовий і реальний сектори економіки, сприяють доступу вільних фінансових ресурсів до підприємців, а для банків розширюють джерела їх доходів.
2. Вивчати практику інвестиційних послуг на досвіді окремих банків і небанківських фінансових компаній в Україні.
3. Сприяти розвитку послуги інвестиційного менеджменту, який є могутнім інструментом залучення ресурсів. Можливості цього інструменту не лише можуть дорівнювати прибутковості від брокерських операцій, а і здатні оживити попит на інші фінансові послуги.
4. Активізувати державну підтримку створення інвестиційних банків в Україні. Держава в період економічної і інвестиційної криз повинна взяти на себе ініціативу з погодження інвестиційної політики і стимулювання створення інвестиційно-банківських інститутів.
5. Об'єднання українських інвестиційних банків в консорціуми за участю зарубіжних банків, визнаних професіоналами у сфері інвестиційно- банківського бізнесу на міжнародному фінансовому ринку для успішнішого функціонування.
6. Ввести суворі правила щодо кредитування споріднених підприємств.

7. Підвищити вимоги до капіталу та обсягів основного капіталу і дати більш точне визначення капіталу.

Висновок: Отже, можна зробити висновок, що інвестиційна активність комерційних банків має вирішальне значення для формування напрямів економічного розвитку України. Саме вони, спрямовуючи кошти в інноваційні проекти, сприяють модернізації виробничої бази, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки та інтеграції у глобальні економічні процеси. У цьому контексті роль банківської системи не обмежується лише фінансовим посередництвом — вона перетворюється на ключовий елемент національного інноваційного середовища.

Попри глобальну тенденцію до універсалізації банків, спеціалізовані фінансові установи залишаються незамінними в умовах нестабільності, економічних викликів або структурних змін. Їхня гнучкість, орієнтованість на вузький сегмент ринку та здатність до тісної взаємодії з державними інституціями та підприємницьким сектором надають їм стратегічного значення у періоди трансформації та відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність». URL: zakon.rada.gov.ua. (дата звернення: квітень 2025)
2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» URL: www.mdoffice.com.ua. (дата звернення: квітень 2025)
3. Коваленко В. В., Прадун В.П. Оцінка впливу монетарної політики Центрального банку на розвиток банківського капіталу. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №6. С. 16-27.
4. Полотенко Д.В. Банківська система України в умовах функціонування іноземних банків. *Фінанси України*. 2020. №5. С. 91-98.
5. Кириченко О. Діяльність українських інвестиційних банків. *Банківська справа*. 2019. №2. С. 57-68.

Аліна ШИНКАРЕНКО*
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФЛЯЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У цій науковій статті здійснено ґрунтовний аналіз інфляційних процесів в Україні у контексті повномасштабного воєнного конфлікту. Основна увага приділена виявленню та оцінці ключових чинників, які спричинили значне зростання цін. Серед них розглядаються руйнування виробничих ланцюгів, порушення логістичних маршрутів, дефіцит стратегічно важливих товарів і послуг, а також роль психологічних факторів, таких як панічні настрої та інфляційні очікування населення. Окремий акцент зроблено на впливі міжнародної фінансової підтримки на стабілізацію економіки та обмеження темпів інфляції.

Abstract. This scientific article provides a thorough analysis of inflationary processes in Ukraine in the context of a full-scale military conflict. The main focus is on identifying and assessing the key factors that caused a significant increase in prices. These include the disruption of production chains, disruption of logistics routes, shortages of strategically important goods and services, as well as the role of psychological factors such as panic and inflationary expectations of the population. Particular emphasis is placed on the impact of international financial support on stabilizing the economy and limiting inflation rates.

Вступ. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало потужним потрясінням для економіки країни, провокуючи серйозну кризу та стрімке зростання інфляції. Військові дії завдали удару по виробничих потужностях, порушили логістичні ланцюги, спричинили масову міграцію населення та створили дефіцит базових товарів. У таких умовах утримання інфляції під контролем стало одним із головних пріоритетів державної політики. Інфляція за умов воєнного стану має унікальний характер, оскільки її причинами є не лише економічні, але й військові чинники. Знищення інфраструктури, блокування морських портів і тимчасова окупація частини територій суттєво впливають на рівень цін і ускладнюють прогнозування інфляційних тенденцій. Ця стаття ставить за мету проаналізувати ключові чинники інфляції в Україні під час війни, оцінити ефективність заходів боротьби з нею та надати рекомендації, спрямовані на стабілізацію цінової динаміки.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, ознайомимось з визначенням

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування – Оксана РУДА

інфляція. Інфляція – тривале зростання загального рівня цін, що відображає зниження купівельної спроможності грошової одиниці. Україна увійшла у повномасштабну війну зі споживчою інфляцією на рівні 10% рік-до-року. Російське вторгнення спричинило суттєве прискорення інфляції, темпи якої сягнули свого піку у жовтні 2022 р. — 26,6% р/р. Причинами тоді стали прямі наслідки війни: руйнування виробництв, порушення ланцюгів постачань, зростання виробничих витрат бізнесу. Додатковий тиск на інфляцію також створював друк гривні Нацбанком для покриття дефіциту бюджету: у 2022 році НБУ надрукував 400 млрд грн (\$12,5 млрд), на які придбав урядові військові облігації. Наприкінці 2022 і впродовж усього 2023 року темпи інфляції вдалося опанувати завдяки стабілізації економічної ситуації, грамотним діям НБУ та відмові від фінансування бюджету шляхом друку гривні. На сповільнення інфляції також вплинули рекордні врожаї 2023 року.

Втім, у 2024 році інфляція стала знову пришвидшуватися: серед основних причин НБУ називав вичерпання впливу значних минулорічних урожаїв, дефіцит електроенергії та брак працівників, літню посуху 2024 року [1].

У 2024 році інфляція на споживчому ринку склала 12%. Найсуттєвіше зросла ціна на електроенергію – на 63,6%. Вартість послуг з управління багатоквартирними будинками зросла на 11,2%. Прибирання сміття здорожчало на 8,9%, а утримання та ремонт житла – на 3,9%. Ціни на водопостачання, природний газ, гарячу воду, опалення та каналізацію залишилися незмінними[2].

Таблиця 1

Споживчий індекс на продукти харчування за 2024 рік

№	Продукти	Індекс цін
1	Овочі	48,3%
2	Масло	33,9%
3	Олія соняшникова	20,9%
4	Молоко	18,8%
5	Фрукти	16,4%
6	Сир і м'який сир	16,2%
7	Хліб і хлібопродукти	14,8%
8	Яйця	13,1%
9	Риба та продукти з риби	12,1%
10	Макаронні вироби	10,8%
11	М'ясо та м'ясопродукти	3,1%
12	Цукор	Ціна не змінилась

Джерело: таблиця сформована на основі даних [2].

В Україні за період з 2022 по 2025 роки ІСЦ залишається основним показником, який визначає рівень інфляції. Він відображає динаміку змін цін на товари та послуги, включені до споживчого кошика. Представлена нижче таблиця відображає ІСЦ за 2022 по 2025, які стали ключовими в економіці країни.

Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2022 по 2025 рр. (%)

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Січень	101,3	100,8	100,4	101,2
Лютий	101,6	100,7	100,3	100,8
Березень	104,5	101,5	100,5	-
Квітень	103,1	100,2	100,2	-
Травень	102,7	100,5	100,6	-
Червень	103,1	100,8	102,2	-
Липень	100,7	99,4	100,0	-
Серпень	101,1	98,6	100,6	-
Вересень	101,9	100,5	101,5	-
Жовтень	102,5	100,8	101,8	-
Листопад	100,7	100,5	101,9	-
Грудень	100,7	100,7	101,4	-
Всього за рік	126,6	105,1	112,0	-

Джерело: таблиця сформована на основі даних [3].

За прогнозами Національного банку України (НБУ), у 2025 році інфляція в Україні продовжить поступово знижуватися. Однак її рівень може відрізнятись залежно від регіону через особливості місцевої економіки та вплив воєнних дій. Зони, близькі до районів бойових дій, імовірно, стикатимуться з вищими темпами інфляції через руйнування інфраструктури, проблеми з логістикою та дефіцит товарів. На тимчасово окупованих територіях ціноутворення матиме свої специфічні умови. Регіони з добре розвинутою логістичною інфраструктурою матимуть кращі шанси утримати зростання цін під контролем. Водночас перебої з постачанням палива, продовольства та інших товарів можуть стимулювати їх подорожчання. Місцевості з розвиненим аграрним сектором, найімовірніше, відчуватимуть дещо нижчий рівень зростання цін на продукти харчування. Натомість регіони з потужною промисловістю більш залежатимуть від змін світових цін на сировину та енергоносії. Важливим чинником залишатиметься внутрішня міграція населення, яка впливатиме як на попит, так і на пропозицію на ринках товарів та послуг у різних регіонах, формуючи загальний рівень цін. У наведеній таблиці відображено індекси споживчих цін по регіонах України за 2025 рік. Ці показники дають змогу оцінити зміни у вартості життя в кожній області, а також слугують основою для економічного прогнозування та заходів державного регулювання.

Правління Національного банку України прийняло рішення підвищити облікову ставку до 14,5% річних. Цей крок спрямований на зміцнення стабільності валютного ринку, контроль за інфляційними очікуваннями, зупинення інфляційного зростання та поступове зниження інфляції до запланованого рівня в 5%. Задля стримування інфляційного тиску може знадобитися подальше посилення процентної політики.

У січні рівень інфляції прискорився до 12,9% у річному вимірі, а за прогнозами Національного банку України (НБУ), у лютому ця тенденція продовжилася. Основною причиною зростання інфляції стало вплив тимчасових чинників. Водночас посилювалися фундаментальні чинники, зокрема через відображення в цінах зростаючих витрат підприємств на енергоресурси, оплату праці, а також збереження досить активного споживчого попиту. Інфляційні та курсові очікування залишилися відносно стабільними попри їхню різноспрямованість, чому сприяли заходи НБУ зі стабілізації валютного ринку та захисту гривневих заощаджень від інфляції. Це знайшло відображення у зниженні обсягів чистої купівлі валюти бізнесом і населенням у лютому, а також у збереженні попиту на гривневі заощаджувальні інструменти. Прогнозується, що темпи інфляції продовжать зростати у найближчі місяці через наслідки низьких минулорічних урожаїв та збільшення виробничих витрат. Утім, заходи НБУ зі зміцнення монетарної політики мають обмежити основний ціновий тиск, а надходження нового врожаю влітку сприятиме уповільненню подорожчання продовольства. Очікується, що зусилля НБУ та поступове виснаження тимчасових чинників інфляції призведуть до її сповільнення в другій половині року, із зниженням до однозначного рівня наприкінці року. На довгостроковій перспективі інфляція має досягти цільового показника у 5%. Ключовим ризиком для економічного розвитку залишається триваюча війна. Російська агресія створює загрозу подальшого скорочення економічного потенціалу через втрати людей, територій і виробничих потужностей. Темпи повернення економіки до нормальних умов функціонування залежатимуть від характеру й тривалості бойових дій. Разом із цим можливий розвиток позитивних сценаріїв, таких як збільшення фінансової підтримки міжнародних партнерів (наприклад, за рахунок використання заморожених російських активів) і консолідація зусиль для досягнення справедливого й тривалого миру в Україні. Не виключено також пришвидшення євроінтеграційних процесів та активізація відбудови інфраструктури, включаючи енергетичну галузь [5].

У період 2025–2027 років економічна стійкість України значною мірою залежатиме від міжнародної фінансової підтримки, основним джерелом якої стане ініціатива ERA, запропонована країнами G7. Ця програма сприятиме підтримці державного бюджету, збереженню макроекономічної стабільності та створенню бази для повоєнного відновлення. Хоча Україна демонструє виняткову стійкість економіки навіть у складних умовах війни, країні необхідна постійна міжнародна підтримка, зусилля зі стримування інфляції та спрямовані інвестиції у процес відновлення. Згідно з прогнозами KSE Institute, МВФ та інших аналітичних організацій, війна може завершитися до кінця 2025 року. Надалі можливі два розвитку подій: продовження низькоінтенсивного конфлікту або повне припинення бойових дій завдяки дипломатичним ініціативам [6].

Висновок. Інфляція в умовах воєнного стану залишається одним із головних викликів для української економіки. Повномасштабне вторгнення Росії, що розпочалося в лютому 2022 року, завдало українській економіці безпрецедентних потрясінь. Втрата виробничих потужностей, розрив

логістичних ланцюгів, скорочення експорту та коливання валютного курсу дали різкий поштовх підвищенню рівня інфляції та індексу споживчих цін (ІСЦ). У 2022 році ІСЦ зріс до 26,6%, що стало наслідком серйозного тиску на споживчий ринок через дефіцит товарів, підвищення логістичних витрат і зростання вартості енергоресурсів. У 2023 році інфляційні процеси поступово сповільнилися завдяки стабілізації економіки, зменшенню споживчого попиту й заходам Національного банку України (НБУ) щодо контролю за рівнем інфляції. Станом на 2024 рік, хоча ІСЦ і досі демонструє певні коливання, загальна тенденція свідчить про зниження інфляційного тиску. Одним із ключових інструментів регулювання інфляції стала облікова ставка НБУ. У перші місяці повномасштабної війни її було підвищено до 25% для протидії відтоку капіталу й стабілізації валютного ринку. Однак у 2023-2024 роках, у зв'язку з поступовим відновленням економіки та зниженням інфляційних очікувань, ставку почали знижувати. Це сприяло здешевленню кредитування й активізації економічної діяльності, хоча ризик повернення до зростання інфляції залишається. Прогнози НБУ на найближчі роки дають обережну надію. Очікується, що у 2025 році інфляція продовжить спад, за умов дотримання стабільної макроекономічної політики, підтримки міжнародними фінансовими партнерами та ефективного регулювання цін на ключові групи товарів. Утім, майбутній розвиток подій значною мірою залежатиме від безпекової ситуації, темпів економічного відновлення та успіху у впровадженні реформ. Попри всі перешкоди, українська економіка показала високу стійкість у складних воєнних умовах. Завдяки адаптації бізнесу, державній підтримці та міжнародній допомозі вдалося уникнути фінансового краху, стабілізувати банківську систему й частково контролювати інфляційні процеси. Подальшими стратегічними пріоритетами для країни залишаються збереження макроекономічної стабільності, забезпечення доступності кредитних ресурсів і створення сприятливих умов для відновлення виробництва.

Список використаних джерел:

1. Центр економічної стратегії . URL:<https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
2. «Скільки – скільки?». URL:<https://skilky-skilky.info/u-2024-rotsi-infliatsiia-na-spozhyvchomu-rynku-pryskorylasia-do-12/>
3. 2012-2025 «Дебет-Кредит» Український фінансово-бухгалтерський портал. URL:<https://services.dtkt.ua/catalogues/indexes/3-indeks-infliaciyi-indeks-spozivcix-cin-v-ukrayini>:
4. «Урядовий кур'єр». URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/indeks-spozhyvchih-cin-u-lyutomu-2025-roku/>
5. Офіційне Інтернет – представництво Національного банку України. URL:<https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavku-do-155>
6. Forbes.ua 2025. URL:<https://forbes.ua/money/shcho-chekae-ukrainsku-ekonomiku-u-nayblizhchi-tri-roki-vikliki-ta-prognozi-vid-natalii-shapoval-ta-dmitra-krukovtsya-z-kse-institute-18022025-27269>

НАПРЯМ

3

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Anzhelika BOLIUKH*

4th year student,

Faculty of Economics, Information Technologies

and Service Industry,

Vinnytsia National Agrarian University

Vinnytsia, Ukraine

CROSS-DOCKING IN AGRICULTURAL PRODUCT SUPPLY CHAINS

Abstract. *The article deals with the concept of cross-docking as a modern logistics strategy, which increases the efficiency of supply of agricultural products, minimizing or completely eliminating the storage stage. The key differences between traditional logistics and cross-docking are identified, as well as the advantages and disadvantages of using this method in the agricultural sector are analyzed. Particular attention is paid to technological solutions that provide effective implementation of cross-docking, in particular: automated control systems, IT infrastructure, bar coding, analytics and the Internet of things.*

Анотація. *У статті розглянуто концепцію крос-докінгу як сучасної логістичної стратегії, що дозволяє підвищити ефективність постачання аграрної продукції, мінімізуючи або повністю усуваючи етап складського зберігання. Визначено ключові відмінності між традиційною логістикою та крос-докінгом, а також проаналізовано переваги й недоліки застосування даного методу в аграрній сфері. Особлива увага приділена технологічним рішенням, які забезпечують ефективну реалізацію крос-докінгу, зокрема: автоматизованим системам управління, ІТ-інфраструктурі, штрих-кодуванню, аналітиці та інтернету речей.*

Introduction. The agricultural sector is currently under constant pressure to improve efficiency and speed up the delivery of fresh produce to the customer. Traditional models that involve long-term storage in warehouses often lead to loss of

*Scientific supervisor: assistant of the Department of Computer Sciences and Digital Economy of VNAU, Svitlana KIPORENKO

quality, increased costs and reduced competitiveness. In search of the best solutions, logistics operators are increasingly turning to the concept of cross-docking - a strategy that allows minimizing or completely avoiding the warehouse storage stage. By transshipment of goods directly from receipt to shipment, cross-docking opens up new prospects for optimizing the supply chain of agricultural products, ensuring the preservation of their beneficial properties and their rapid arrival to the end consumer.

Presentation of the main material of the research. Cross-docking is a modern logistics technology that involves minimal or complete avoidance of warehouse storage. The essence of the method is that goods received from suppliers are not stored in the warehouse, but are almost immediately redistributed and sent to end consumers or to the next stage of transportation. That is, goods pass through a transshipment terminal or logistics center without long-term storage [1].

This approach allows you to significantly reduce the cost of renting or maintaining warehouses, reduce the need for labor for handling and storing goods, and optimize logistics processes. In modern conditions of development of logistics systems, enterprises choose different strategies for managing goods flows depending on their needs, type of products, and level of automation. One of the most common approaches is traditional logistics and cross-docking. Table 1 illustrates the difference between traditional logistics and cross-docking [2].

Table 1

Differences between traditional logistics and cross-docking

Characteristic	Traditional logistics	Cross-docking
Basic principle	Storage of goods in a warehouse before further shipment	Direct transshipment of goods without long-term storage
Warehouse storage	Mandatory stage	Minimized or absent
Processing speed	Usually slower due to storage and selection stage	Much faster thanks to direct transshipment
Storage costs	Significant costs for warehouse maintenance, personnel, etc.	Minimal or absent
Cargo handling	Includes receiving, placing, storing, selecting, picking, shipping	Priority acceptance and immediate reloading
Inventory management	A significant amount of inventory is needed to meet demand	Just-in-time focus, minimal inventory
Coordination	Less critical at the storage stage	Requires high accuracy and synchronization of all processes

Source: constructed by the author based on [2].

These key differences drive a number of other differences, including processing speed, storage costs, cargo handling complexity, inventory management approaches, and coordination requirements. The traditional model, while providing a buffer for demand fluctuations, often results in increased delivery times and costs, while cross-docking, which focuses on speed and efficiency, requires flawless synchronization across the supply chain. In the agricultural sector, cross-docking is particularly

effective for products that are perishable, seasonal, and highly turnover-oriented. Figure 1 shows the main categories of agricultural products for which cross-docking is often used [3].

The main task of the warehouse terminal is not to store goods, but to transform and optimize cargo flows. This logistics model is aimed primarily at accelerating cargo turnover. This is an effective method of processing large batches and intensive cargo turnover (3000 m³ per week or more), which determines the scope of cross-docking - medium and large businesses. A side benefit will be some reduction in transportation costs: the customer does not pay for responsible storage of goods, organization of a special temperature regime, etc.

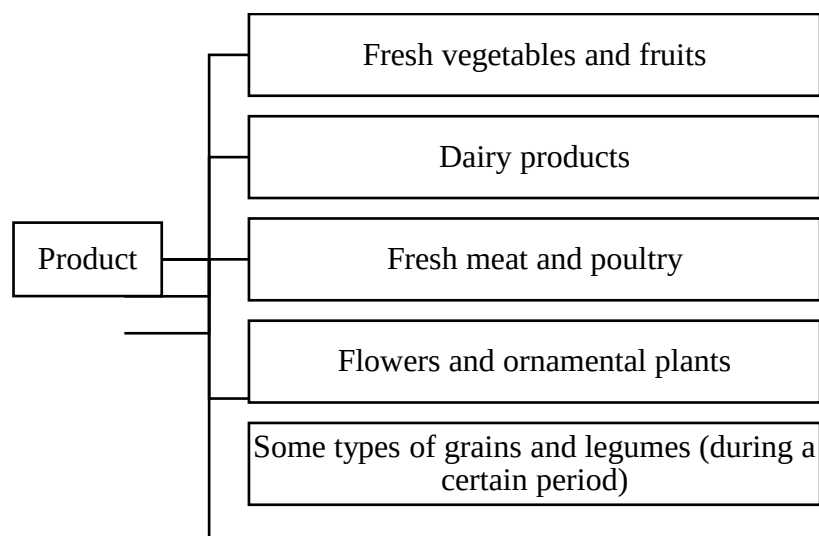

Fig. 1. Products delivered via cross-docking

Source: constructed by the author based on [3].

As a result, the company gets the opportunity to set competitive prices and increase the loyalty of buyers who receive orders in an extremely short time [4].

Table 2 lists the advantages and disadvantages of using cross-docking in the agricultural sector. In general, cross-docking in the agricultural sector is an effective logistics tool that allows to significantly increase the efficiency and quality of product supply.

Table 2

Advantages and disadvantages of cross-docking in agriculture

Advantages	Disadvantages
preserving the freshness and quality of products	high requirements for coordination and planning
acceleration of delivery to the consumer	dependence on the reliability of suppliers and carriers
reduced storage costs	the need for a developed IT infrastructure
minimizing product losses	need for qualified personnel
increase in throughput	risk of loss due to improper processing
improved inventory management	seasonality and unpredictability of production

Source: constructed by the author based on [5].

The main advantages of its implementation include preserving the freshness and quality of agricultural products, accelerating delivery to the end consumer, reducing storage costs, minimizing losses, increasing the throughput of logistics chains and improving inventory management. However, at the same time, there are a number of disadvantages that can complicate the effective use of cross-docking. Among them are high requirements for coordination and planning, dependence on the reliability of suppliers and carriers, the need for a developed IT infrastructure, the involvement of qualified personnel, the risk of losses in case of improper product processing, as well as the seasonality and unpredictability of agricultural production. Thus, to achieve maximum efficiency from the implementation of cross-docking, it is necessary to take into account both its potential benefits and risks, developing a flexible and adaptive logistics strategy [5].

There are several types of cross-docking technology. The optimal choice depends on the specifics of the product, customer requests and business features: [4].

1) transshipment, in this case the logistics scheme involves a simple scheme of transport that carries the cargo. Through one gate, the packaged goods are unloaded, through the other - loaded immediately or with a minimal period of "downtime";

2) re-consolidation involves the presence of several counterparties as suppliers and recipients. First, all transport is unloaded, pallets are collected for each recipient, and batches of goods are redistributed and loaded;

3) consolidation, several sellers send cargo to one recipient. A single order is formed from all the products received in the warehouse;

4) Type 1 deconsolidation assumes the presence of one supplier and several recipients. The arrived cargo is sorted according to the applications and loaded into different machines;

Cross-docking uses a variety of modern technologies that ensure effective management of logistics flows, increase the accuracy, speed and safety of cargo handling. Here are the main technologies that are actively used in cross-docking systems [6]: warehouse management systems, transport management systems, barcoding technologies, scanners and mobile data collection terminals, automated sorting systems, Internet of Things, cloud technologies and data exchange platforms, analytics and artificial intelligence. Warehouse management systems provide effective management of all goods turnover. They automate the processes of receiving, sorting, moving and shipping goods, reducing processing time and the number of errors. Such systems allow you to control each unit of production in real time and optimize warehouse logistics. Transport management systems allow you to plan and optimize transportation logistics. These systems help to effectively form routes, manage transport loads, coordinate the arrival and departure of goods. They also integrate with GPS to monitor transport traffic, which is important for meeting accurate delivery deadlines. Barcoding allows you to quickly and accurately identify products at all stages of the logistics process. Barcodes are easily read by scanners, and RFID tags work contactlessly, even without direct visibility. This significantly speeds up cargo processing and reduces the likelihood of errors during sorting.

Scanners and mobile data collection terminals provide quick reading of product

labeling information. Employees can instantly update data on the receipt or shipment of goods directly on site. This increases the accuracy of accounting, improves control over the movement of goods and allows you to quickly respond to changes in the logistics flow. Automated sorting systems use conveyor lines, automated sorting machines and other mechanisms. They allow you to quickly distribute products according to delivery directions without human intervention. This significantly reduces time costs and increases the throughput of logistics centers. IoT technologies are used to monitor environmental parameters such as temperature, humidity, vibrations, etc. In the agricultural sector, this is especially important for products with a short shelf life. Real-time sensor data helps to control the quality of products during transportation and avoid spoilage. Cloud services allow all participants in the logistics chain (manufacturers, logisticians, distributors) to have access to up-to-date information simultaneously. This promotes transparency of processes, reduces the number of errors, improves coordination of actions and allows for quick decision-making in case of unforeseen situations. Analytics and artificial intelligence allow you to forecast demand, analyze customer behavior and offer optimal solutions. In cross-docking, artificial intelligence can automatically optimize routes, transportation schedules and cargo distribution, which reduces costs and increases system efficiency.

Conclusions. Cross-docking in the agricultural sector is a modern logistics model that meets the challenges of the seasonal nature of agricultural products. It ensures prompt delivery, minimizes product quality losses and reduces storage costs, making logistics chains more flexible and competitive. At the same time, the effective implementation of cross-docking requires high coordination, modern IT infrastructure, experienced personnel and precise planning. The advantages of this technology convincingly indicate the feasibility of its application, especially for medium and large-scale enterprises.

References

1. Shcho take kros-dokinh i yak vin funktsionuie u lohistytsi. WareTeka. URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/shcho-take-kros-doking//>
2. Markina I. A., Marchyshynets S. M. Development of innovation and investment potential of the industrial sector. Actual problems of innovative economy. 2019. № 2. S. 5–11. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-2-1/>
3. Hirna O., Hlynskyi N., Kobylukh O. SKLADSKI POSLUHY I KROS-DOKINH. Ekonomika ta suspilstvo. 2021. № 31. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-47/>
4. meest.cn. Shcho take kros-dokinh: yoho riznovydy ta perevahy | Meest China. Meest.cn. URL: <https://meest.cn/news/sho-take-kros-doking-jogo-riznovidi-ta-perevagi/>
5. Kros-dokinh | Naskrizne skladuvannia vid kompanii Zammler. ZAMMLER. URL: <https://www.zammler.com.ua/services/skladskaya-logistika/kross-doking//>
6. Sklad maibutnoho: tsyfrovi rishennia problem kros-dokinh. Sait pro lohistyku ta upravlinnia lantsiuhamy postavok. URL: <https://logist.fm/publications/sklad-maybutnogo-cifrovi-rishennya-problem-kros->

Юрій БОРТНІК*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ

Анотація. У статті було розглянуто етапи проєктування комп'ютерних мереж передачі даних, починаючи з аналізу вимог і планування, що дозволяє визначити цілі і бюджет проєкту, до вибору архітектури мережі, де були представлені різні топології та апаратні засоби. Проаналізовано сучасні протоколи передачі даних, які забезпечують надійність і високу ефективність роботи мережі. Крім того, розглянуто аспекти забезпечення якості послуг, що є критичним для систем, які потребують обробки високошвидкісного трафіку. Встановлено, що перспективні технології, такі як IoT, 5G і хмарні рішення, відкривають нові можливості для вдосконалення мережеских рішень. Вони забезпечують не лише високі швидкості передачі даних, але й дозволяють інтегрувати величезну кількість пристроїв, що сприяє розвитку сучасних «розумних» систем управління містами, промисловими підприємствами та іншими структурами.

Abstract. The article considered the design stages, starting from the analysis of requirements and planning, which allows to determine the goals and budget of the project, to the choice of network architecture, where various topologies and hardware were presented. Modern data transmission protocols that ensure reliability and high efficiency of network operation are analyzed. In addition, aspects of ensuring quality of service, which is critical for systems that require processing of high-speed traffic, were considered. It was found that promising technologies, such as IoT, 5G and cloud solutions, open up new opportunities for improving network solutions. They provide not only high data transfer speeds, but also allow the integration of a huge number of devices, which contributes to the development of modern «smart» management systems for cities, industrial enterprises and other structures.

Вступ. З розвитком інформаційних технологій і зростанням обсягу оброблюваних даних, роль високошвидкісних та надійних комп'ютерних мереж стала безперечним критерієм успіху сучасного бізнесу та комунікаційних систем. Проєктування мереж передачі даних сьогодні є однією з пріоритетних задач для підприємств, установ та організацій, що прагнуть оптимізувати свої процеси та забезпечити стабільну роботу з інформацією. Від правильного вибору топології, протоколів та апаратних засобів залежить не лише ефективність

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Олександр ЛЕБІДЬ

передачі даних, але й загальна безпека та стійкість мережевої інфраструктури.

З одного боку, стрімкий розвиток телекомунікаційних технологій відкриває нові можливості для оптимізації процесів передачі даних, з іншого – ставить нові завдання щодо інтеграції розподілених ресурсів, забезпечення високих показників якості обслуговування (QoS) та гарантування кібербезпеки. Крім того, важливо враховувати економічні, екологічні та організаційні аспекти, що визначають функціонування мережевого середовища в умовах глобалізації та цифрової трансформації.

Сучасні мережеві рішення повинні відповідати вимогам гнучкості, масштабованості та високої доступності, що дозволяє підприємствам ефективно реагувати на зміни вимог ринку та зростання навантаження. Відповідно, процес проектування потребує ретельного аналізу, планування та використання сучасних стандартів і технологій, що стають основою надійних систем передачі даних. У цьому контексті наше дослідження спрямоване на розкриття ключових принципів та підходів до проектування комп'ютерних мереж, із залученням досвіду як теоретичних досліджень, так і практичних реалізацій у промисловості.

Виклад основного матеріалу. Проектування комп'ютерної мережі передачі даних – це складний, багатогранний процес, який включає кілька послідовних етапів і враховує широкий спектр факторів. Першим кроком у проектуванні будь-якої мережі є детальний аналіз вимог. Слід визначити цілі проекту, тип даних, що будуть передаватися, обсяг трафіку, кількість користувачів і географічне охоплення. Зокрема, здійснюється аналіз [1]:

- цільової аудиторії та вимог користувачів – тут враховується специфіка галузі, з якою працює підприємство, а також очікування кінцевих користувачів, що впливають на архітектуру мережі;

- пропускну здатності й затримки обробки даних – дозволяє визначити потрібну пропускну здатність каналів зв'язку, а також вимоги до затримки, що є критичними для таких додатків, як відеоконференції, онлайн-ігри тощо;

- фінансові та часові обмеження – бюджетні рамки та терміни реалізації проекту безпосередньо впливають на вибір технологій, обладнання та масштаб проекту;

- можливості майбутнього масштабування – планування має передбачати можливість розширення мережі, з урахуванням можливого зростання кількості користувачів і потреб у додаткових ресурсах.

Отже, на цьому етапі також формується концепція мережевої архітектури, визначаються основні принципи роботи системи, що забезпечують її стабільність і надійність. Такий аналіз допомагає уникнути ряду потенційних проблем у подальшому впровадженні та експлуатації мережі.

Архітектура мережі – це основа, яка визначає структуру і взаємозв'язок її компонентів. Основними аспектами архітектурного проектування є вибір: топології мережі; обладнання й апаратної частини; протоколів та стандартів передачі даних.

Існують різні топології, кожна з яких має свої переваги та недоліки [2]:

- зіркова топологія – у цьому випадку всі пристрої підключаються до

центрального комутатора або маршрутизатора. Основною перевагою є централізоване управління і простота діагностики, проте при виході з ладу центрального елемента, уся мережа припиняє своє функціонування (рис. 1 а);

– кільцева топологія – дані передаються по замкнутому колу, що забезпечує чітку послідовність, але одночасно може створювати затримки при великій кількості вузлів (рис. 1 б);

– деревоподібна топологія – у ній використовуються ієрархічні зв'язки, що дозволяє забезпечити певну масштабованість і гнучкість, але вимагає ретельного планування розміщення центральних елементів (рис. 1 в);

– сіткова топологія – забезпечує високу відмовостійкість за рахунок множинних шляхів передачі даних між вузлами, проте може бути більш дорогою у впровадженні та більш складною в управлінні (рис. 1 г).

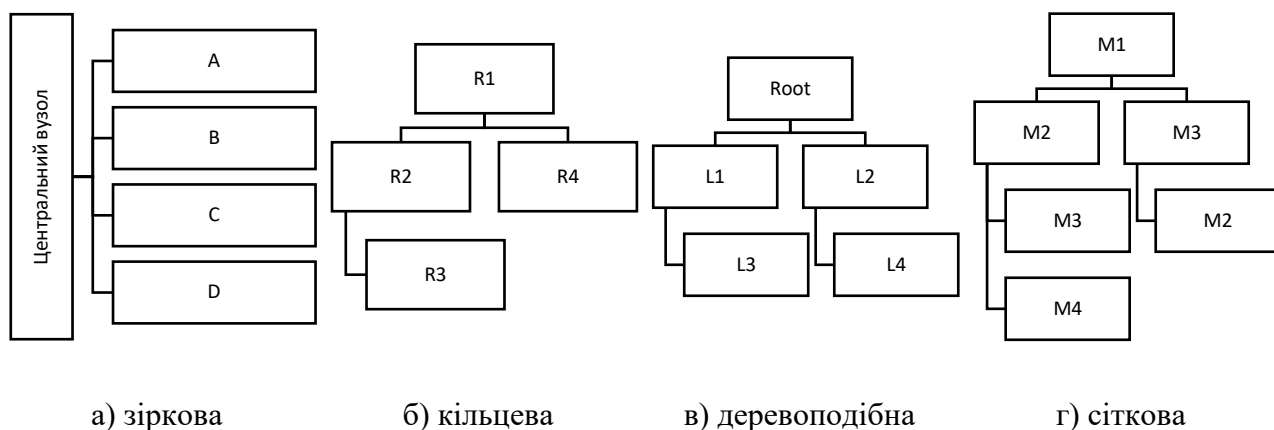

Рис. 1. Топології архітектурного проєктування мереж передачі даних

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Вибір топології залежить від конкретних завдань мережі, кількості підключень, вимог до відмовостійкості і можливостей масштабування. Ретельне дослідження існуючих варіантів допоможе знайти баланс між продуктивністю, фінансовими витратами та технічними вимогами.

На сучасному етапі розвитку технологій доступно безліч пристроїв, які використовуються у проєктуванні мереж:

– комутатори – забезпечують локальну маршрутизацію трафіку і можуть бути як керованими, так і некерованими. Керовані комутатори дозволяють здійснювати тонка налаштування і контроль роботи мережі [3];

– маршрутизатори – використовуються для з'єднання локальних мереж (LAN) з глобальною мережею (WAN) і забезпечують маршрутизацію пакетів між різними підмережами [3];

– точки доступу – основні пристрої для безпроводних мереж, які забезпечують підключення мобільних пристроїв до загальної мережевої інфраструктури [1];

– сервери та сховища даних – забезпечують централізоване управління ресурсами, зберігання інформації та її резервне копіювання [4];

– обладнання для забезпечення безперебійного живлення і контролю

температурного режиму – в умовах постійного зростання навантаження, критично важливо забезпечити стабільну роботу мережевих пристроїв та знизити ризик технічних збоїв [1].

Вибір обладнання формується на підставі вимог до продуктивності, масштабованості, надійності та фінансових можливостей підприємства. При цьому, сучасні рішення передбачають використання модульних пристроїв, які дозволяють легше адаптувати систему до майбутніх змін.

Правильний вибір протоколів передачі даних є підґрунтям ефективного функціонування мережі. Серед основних протоколів, що використовуються, варто виділити [3]:

- Ethernet – найпоширеніший протокол для локальних мереж, що забезпечує швидку і стабільну передачу даних за допомогою стандартних методів доступу до середовища;

- IP-протокол – відповідає за маршрутизацію пакетів інформації між різними мережами, що є ключовим у системах WAN;

- TCP та UDP. протоколи транспортного рівня, при цьому TCP забезпечує надійну доставку даних через встановлення з'єднання, а UDP – більш ефективну і швидку передачу за рахунок зменшення накладних витрат, що часто використовується для потокового відео або онлайн-ігор;

- MPLS – забезпечує ефективну маршрутизацію великих обсягів даних з мінімальними затримками, що особливо актуально для корпоративних мереж;

- IPv6 – сучасний стандарт IP, який розширює доступний простір адресації та сприяє підвищенню безпеки за рахунок вбудованих механізмів захисту.

Окрім протоколів, важливо враховувати дотримання міжнародних стандартів, таких як IEEE, ISO/IEC та ITU, що гарантують сумісність обладнання та програмного забезпечення на глобальному рівні [4].

Як зазначалося вище, успішна реалізація мережі залежить від чіткого керування проектом. Зокрема через [4]:

- планування ресурсів – забезпечення достатньої кількості фінансових, людських і технічних ресурсів на всіх етапах проектування, впровадження та подальшого обслуговування мережевої інфраструктури;

- координація міжділової взаємодії – співпраця між різними відділами підприємства (ІТ, безпека, адміністративні служби) сприяє більш ефективній реалізації проектних завдань;

- створення централізованої системи управління – використання сучасних платформ для моніторингу, аналізу та керування мережею дозволяє оперативно реагувати на зміну умов експлуатації, що забезпечує безперервність роботи мережі.

Виклики сучасності диктують нам нові правила до проектування та розвитку мережевої інфраструктури [5]. Сучасні мережеві проекти повинні бути гнучкими та здатними до масштабування у відповідь на зростання навантаження. Серед ключових аспектів є: планування масштабування – оцінка зростання кількості користувачів і обсягу даних для своєчасного розширення мережі з використанням модульних рішень; інтеграція нових технологій – застосування

5G, IoT, хмарних обчислень і SDN для покращення гнучкості й управління мережею; адаптація до змін ринку – постійний моніторинг нових стандартів та технологій для забезпечення сумісності та надійності.

Отже, проєктування комп'ютерної мережі передачі даних – це комплексний процес, який поєднує сучасні технології, методи моніторингу та управління, стає можливим створення мережі, що відповідає високим стандартам якості, надійності та безпеки, забезпечуючи стабільну роботу в умовах постійних змін і зростаючого навантаження.

Висновки. Проєктування комп'ютерної мережі передачі даних є надзвичайно складним та багатогранним завданням, яке вимагає врахування як технічних параметрів, так і організаційних, економічних і безпекових аспектів. Ретельний аналіз вимог, вибір оптимальної топології, апаратних засобів, протоколів передачі інформації та сучасних технологій дозволяє створити інфраструктуру, здатну витримувати високі навантаження та гарантувати безперебійне функціонування. Отже, успішне проєктування комп'ютерної мережі передачі даних вимагає глибокого розуміння як технічних нюансів, так і стратегічних підходів до впровадження інноваційних рішень. Тільки інтеграція всіх цих аспектів дозволить створити мережу, що відповідає сучасним вимогам і здатна підтримувати високі стандарти продуктивності, безпеки та масштабованості.

Список використаних джерел:

1. Пастернак І.І. Діагностика та налагодження вузлів корпоративної мережі кіберфізичних систем. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі. 2017. № 872. С. 3-9.
2. Петрушенко Д.О., Бикова Т.В. Актуальні проблеми побудови комп'ютерних мереж. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління»*. 2023. Вип. 60. С.15-26. DOI: 10.26565/2304-6201-2023-60-04.
3. Зац О.Д., Стрілець В.Є., Шматков С.І., Ющенко В.С. Віртуалізація мереж – підхід до оптимізації комп'ютерних мереж. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління»*. 2024. Вип. 61. С.33-43. DOI: 10.26565/2304-6201-2024-61-04.
4. Кропивницька В.Б., Клим Б.В., Станиславський В.Ю. Імітаційне моделювання мереж передачі даних. *Східно-європейський журнал передових технологій*. 2008. № 4(2). С. 53-56.
5. Лебідь О.В, Кіпоренко С.С., Вовк В.Ю. Виявлення кібератак та підвищення інформаційної безпеки на основі технології нейронних мереж в умовах кібервійни. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 1 (15). С. 238-256. DOI: 10.52058/2786-6025-2023-1(15)-238-256.

Владислав БУДУСЬ*
студент 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ЦИХ ЦІЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

***Анотація.** У цій роботі досліджено ефективність сучасних систем контролю фінансових витрат у бізнесі та побуті. Порівняно традиційні фінансові інструменти з інтелектуальними аналітичними системами, що використовують методи машинного навчання. Особливу увагу приділено ролі штучного інтелекту (ШІ) у підвищенні точності, автоматизації й адаптивності контролю за витратами. Представлено приклади практичного застосування ШІ у фінансових рішеннях, зокрема у великих корпораціях і фінтех-стартапах.*

***Abstract.** This paper explores the effectiveness of modern financial expense control systems in both business and everyday life. Traditional financial tools are compared with intelligent analytical systems that utilize machine learning methods. Particular attention is given to the role of artificial intelligence (AI) in enhancing the accuracy, automation, and adaptability of expense management. The paper presents practical examples of AI applications in financial solutions, particularly in large corporations and fintech startups.*

Вступ. У сучасних умовах цифровізації економіки контроль фінансових витрат набуває стратегічного значення як для приватних осіб, так і для підприємств. Зростаюча складність фінансових операцій, динамічні ринки, а також зростання кібершахрайства зумовлюють необхідність впровадження інноваційних рішень. Системи контролю витрат еволюціонували від ручного обліку до повністю автоматизованих платформ з елементами штучного інтелекту, що здатні самостійно виявляти відхилення, аналізувати поведінкові моделі та пропонувати оптимальні фінансові стратегії.

Виклад основного матеріалу. Системи контролю фінансових витрат — це сукупність методів, інструментів і технологічних рішень, які дозволяють підприємствам, організаціям або фізичним особам здійснювати аналіз, облік, моніторинг та регулювання своїх фінансових потоків. Вони забезпечують прийняття обґрунтованих рішень щодо витратної частини бюджету та є основою для збереження фінансової стійкості. Залежно від рівня автоматизації та складності, системи контролю витрат поділяють на кілька основних категорій:

*Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ - Олексій БОЙКО

1. Традиційні системи обліку витрат

Це системи, які функціонують на основі ручного або напівавтоматизованого введення даних (наприклад, Excel, бухгалтерські журнали, локальні бухгалтерські програми). Вони широко використовуються у малому та середньому бізнесі, однак обмежені у можливостях масштабування, інтеграції та гнучкості.

2. Системи бізнес-аналітики (BI) До прикладу: Power BI, Tableau, Qlik.

Ці системи надають аналітичну інформацію про витрати, тренди, ефективність використання ресурсів. Їх можна інтегрувати з ERP або CRM і використовувати для побудови прогнозів витрат та оптимізації бюджету.

3. Фінтех-додатки та хмарні сервіси для управління витратами

Сюди входять платформи на кшталт Mint, Spendee, Monobank (Україна), Revolut тощо. Вони дозволяють користувачам у реальному часі відстежувати транзакції, категоризувати витрати, аналізувати фінансову поведінку.

4. Інтелектуальні системи на основі штучного інтелекту (AI-powered Cost Control Systems)

Системи з ШІ також дають поради щодо оптимізації витрат. Наприклад, можуть запропонувати більш вигідного постачальника або кращий час для закупівель. А завдяки нейромережам вони постійно навчаються і стають точнішими з часом. Важливо також, що ці системи легко інтегруються з іншими програмами, які вже використовує компанія. Відмінності традиційних системи та AI-системами наведено в таблиці 1 :

Таблиця 1

Порівняльна таблиця: Традиційні системи vs Системи з ШІ

Критерій порівняння	Традиційні системи	Системи з ШІ
Аналіз витрат	Виконується вручну або за допомогою простих алгоритмів	Автоматичний глибокий аналіз з урахуванням контексту
Виявлення помилок і аномалій	Потребує втручання людини або базується на жорстких правилах	ШІ виявляє аномалії самостійно на основі поведінкових моделей
Гнучкість та адаптивність	Обмежена та потребує переналаштування	Самоадаптивні системи, що постійно вчаться
Прогнозування майбутніх витрат	Переважно відсутнє або дуже обмежене	Машинне навчання дозволяє будувати точні прогнози
Час обробки інформації	Високий, потребує ручної участі	Мінімальний — обробка в реальному часі
Інтерфейс та звітність	Зазвичай стандартний, орієнтований на бухгалтера	Інтерактивні дашборди, інфографіка, кастомні звіти
Можливість масштабування	Обмежена	Висока — підходить для великих компаній і корпорацій
Вартість впровадження	Низька/середня	Вища початкова інвестиція, але економія у довгостроковій перспективі

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Найновіший напрямок розвитку, який ґрунтується на використанні машинного навчання (ML), аналізу великих даних (Big Data), нейронних мереж (NN) і алгоритмів прогнозування. Такі системи автоматично виявляють аномалії, будують моделі витрат, оптимізують бюджети та рекомендують ефективні дії для скорочення витрат. Функціональні можливості систем на основі штучного інтелекту дозволяють автоматично розподіляти витрати по категоріях. Наприклад, коли ви розплачуєтесь карткою в супермаркеті, система сама відносить цю витрату до категорії "Продукти", а коли купуєте квиток на потяг - до категорії "Транспорт". Це значно спрощує ведення обліку.

Такі системи також добре виявляють аномалії у витратах. Якщо раптом з'являється незвична для користувача транзакція, система одразу це помічає і повідомляє про можливе шахрайство. Це корисно як для особистого, так і для корпоративного використання. Однією з найкорисніших функцій є прогнозування. Штучний інтелект аналізує наші фінансові звички і може передбачити, скільки грошей ми витратимо наступного місяця. Компанії можуть використовувати це для планування бюджету і уникнення несподіваних фінансових проблем.

В Україні багато підприємств все ще використовують програми типу 1С з ручним введенням даних. Але деякі компанії вже впроваджують інновації. Наприклад, ПриватБанк впровадив систему штучного інтелекту для виявлення шахрайських транзакцій, яка обробляє понад 1 мільйон операцій на добу. Завдяки цьому банк зменшив збитки від шахрайства на 60% за рік.

У США теж є контраст: малі бізнеси часто користуються QuickBooks або Excel з багатьма ручними операціями, але сама компанія Intuit, яка створила QuickBooks, вже інтегрувала штучний інтелект у свої продукти і автоматизувала понад 60% рутинних завдань бухгалтерії. Хоча початкові витрати на впровадження AI-систем вищі, вони окупаються завдяки економії часу, зменшенню помилок і кращому контролю фінансів у довгостроковій перспективі.

Сучасний бізнес-світ постійно шукає нові шляхи оптимізації процесів та зниження витрат. Штучний інтелект відкриває значні можливості для вдосконалення фінансового контролю компаній. Автоматизація процесів завдяки AI-системам дозволяє суттєво скоротити час обробки фінансових документів та зменшити кількість помилок, пов'язаних з людським фактором.

Компанії отримують можливість аналізувати великі обсяги даних в режимі реального часу, що неможливо при ручній обробці. Інтелектуальні системи здатні виявляти аномалії та підозрілі транзакції у фінансових потоках, що значно підвищує ефективність боротьби з шахрайством. Алгоритми машинного навчання аналізують історичні дані про витрати, знаходять закономірності та пропонують шляхи оптимізації бюджету. ІІІ також допомагає створювати точні прогнози майбутніх витрат на основі аналізу історичних даних та поточних тенденцій ринку. Українські компанії дедалі активніше впроваджують цифрові рішення, особливо після 2022 року, коли війна змусила оптимізувати витрати та процеси. Державні ініціативи, зокрема запровадження платформи "Дія" та

державна підтримка ІТ-сектору, створюють сприятливі умови для розвитку AI-рішень.

Особливо перспективними галузями для впровадження ШІ у фінансовому контролі є агросектор (контроль витрат на посівну, добрива, логістику), рітейл (автоматизований облік, прогнозування попиту, управління закупівлями) та будівництво (контроль закупівель матеріалів, прогнозування витрат за проектами). Для ефективного навчання моделей ШІ потрібен великий масив якісних історичних фінансових даних, проте у багатьох компаніях дані неструктуровані або фрагментовані. Legasy-системи, які досі використовуються на багатьох підприємствах, часто не мають API або інших механізмів для інтеграції з сучасними AI-рішеннями. Автоматизація фінансових процесів підвищує ризик кіберзагроз, оскільки дані стають цінною мішенню, що вимагає додаткових рівнів захисту. Працівники бухгалтерії або фінансових департаментів часто сприймають впровадження ШІ як загрозу своїм робочим місцям, що спричиняє саботаж або пасивний супротив. Для підвищення ефективності слід навчати фінансистів і бухгалтерів основам роботи з AI-системами. Доцільно створювати міждисциплінарні курси для IT-спеціалістів та економістів. Малий і середній бізнес потребує державної підтримки — наприклад, через субсидії на цифровізацію або шаблонні AI-рішення для різних галузей.

Висновок. Отже, сучасні системи контролю фінансових витрат еволюціонують від традиційних методів до високотехнологічних рішень із використанням штучного інтелекту. AI має потенціал значно підвищити точність аналіз витрат, автоматизувати рутинні операції та зменшити ризики шахрайства.

Проте ефективне впровадження таких технологій потребує комплексного підходу, що включає технічну, нормативну та освітню підготовку. Для України, з огляду на сучасні виклики та курс на цифровізацію, штучний інтелект може стати ключовим інструментом у підвищенні ефективності управління фінансами в усіх секторах економіки.

Список використаних джерел:

1. Беляєв, О. О. Системи контролю фінансових витрат у бізнесі: сучасні тенденції та інструменти. *Економіка та держава*, 2021 №5, 42–46.
2. Кабінет Міністрів України. (2020). *Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2020–2030 роки*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Ernst & Young (EY). (2022). *Artificial Intelligence in Financial Services: Key Trends and Challenges*. URL: <https://www.ey.com/>
4. Стратегія цифрової трансформації фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://thedigital.gov.ua>
5. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. MIT Press.
6. Пресслужба ПриватБанку. (2021). "AI-технології у боротьбі з фінансовим шахрайством." <https://privatbank.ua/news/2021/ai-vykryvaie-shakhraiv>

Максим ГАЮК*
студент 4-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-САЙТУ З ПРОДАЖУ ОНЛАЙН-КУРСІВ: АРХІТЕКТУРНИЙ ПІДХІД ТА UML-МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Анотація. У статті детально розглядається процес розробки інформаційної системи у вигляді веб-сайту для продажу онлайн-курсів. Зростаюча популярність дистанційної освіти вимагає створення гнучких, масштабованих платформ, здатних забезпечити стабільну взаємодію користувачів із навчальними матеріалами. Автором проаналізовано основні етапи проєктування такої системи, включаючи архітектурні рішення, базові алгоритми, а також побудову UML-діаграм, таких як діаграма класів і діаграма діяльності. Окрема увага приділена моделюванню логіки користувацької взаємодії та управлінню потоками даних у системі. Результати дослідження можуть бути використані для розробки освітніх платформ у межах стартапів, навчальних закладів або корпоративних програм підвищення кваліфікації.

Abstract. The article meticulously examines the process of developing an information system as a website for selling online courses. The expanding popularity of distance education necessitates the creation of adaptable, scalable platforms, capable of providing steady user interaction with educational materials. The author analyzed the core phases of designing such a system, encompassing architectural choices, fundamental algorithms, as well as construction of UML diagrams, for example, class diagrams and activity diagrams. Specific attention is given to modeling the logic of user interaction and data flow management within the system. The research findings can be employed for developing educational platforms within startups, educational institutions, or corporate training programs.

Вступ. У XXI сторіччі електронне навчання здобуло широкого розповсюдження, зокрема у вигляді онлайн-курсів. Потреба на доступну, гнучку та якісну освіту стимулює розробку веб-платформ, які дозволяють зручно купувати та проходити навчальні модулі. Успішне втілення таких платформ потребує чіткої інформаційної архітектури, побудови ефективних алгоритмів обробки даних та зручного інтерфейсу користувача.

Розробка веб-сайту для продажу курсів містить кілька взаємопов'язаних

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач, доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій СУПРИГАН

етапів – від аналізу вимог користувачів до програмної реалізації та тестування. В цьому контексті важливо використовувати підходи об'єктно-орієнтованого моделювання, серед яких UML-діаграми є одним із головних інструментів. Вони дозволяють візуально подати структуру і логіку майбутньої системи, підвищуючи ефективність командної розробки та полегшуючи її масштабування в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Розробка інформаційної системи для веб-сайту, що продає онлайн-курси, передбачає втілення цілого комплексу функціональних та структурних елементів. Основу такого проекту становить архітектура, що забезпечує взаємодію між користувачами, навчальним контентом, платіжними сервісами та адміністративною панеллю.

Сучасні підходи до розробки зосереджені на модульності та гнучкості. Найефективнішою є тришарова архітектура (presentation, logic, data), яка розділяє інтерфейс, бізнес-логіку та базу даних. На клієнтському рівні важливо забезпечити зручну навігацію та привабливий дизайн. Тут використовуються фреймворки на кшталт React або Vue.js, які забезпечують інтерактивність і швидкість. Серверна частина (back-end) виконує автентифікацію, авторизацію, обробку замовлень та оплату. Платформи, як-от Django або Laravel, дозволяють реалізувати гнучку логіку роботи. Третій рівень – база даних – обробляє великі обсяги відомостей про курси, користувачів, транзакції, відгуки тощо. Користувач проходить послідовні етапи – від автентифікації до доступу до навчального контенту. Щоб краще візуалізувати цю взаємодію між компонентами системи, звернемося до UML-діаграми послідовності (рис. 1). Вона ілюструє логіку повідомлень між учасниками процесу: користувачем, інтерфейсом, сервером, базою даних та платіжною системою.

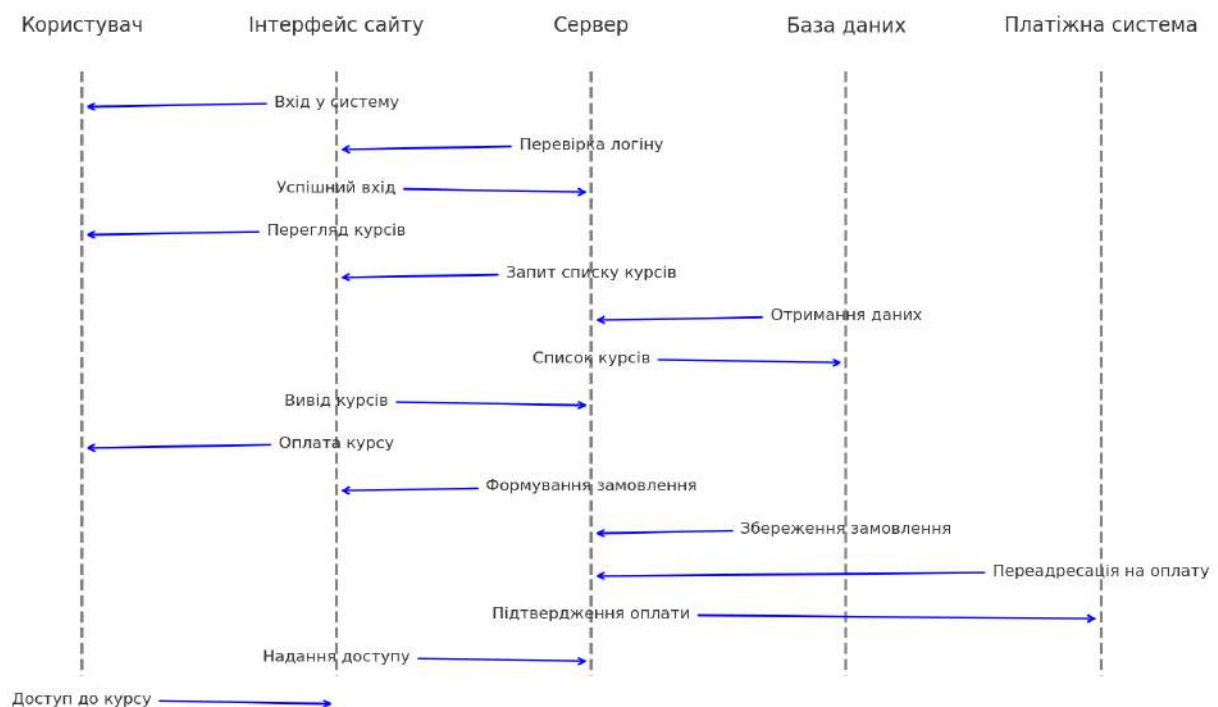

Рис.1. UML Діаграма послідовності процесу купівлі курсу
Джерело: побудовано автором

Моделювання системи розпочинається з UML-діаграм. UML (Unified

Modeling Language) дозволяє наочно уявити структуру і поведінку системи. Основною діаграмою для початкового етапу виступає діаграма класів. Вона показує основні об'єкти, їх атрибути і зв'язки. У системі онлайн-освіти такими класами можуть бути: Користувач (User), Курс (Course), Замовлення (Order), Оплата (Payment). Кожен клас має свої атрибути, наприклад, Курс має назву, опис, ціну та викладача. Між класами реалізуються асоціації – наприклад, один користувач може мати багато замовлень, а один курс може бути придбаний кількома студентами.

Окрім структури, важливим є моделювання дій користувача. Задля цього варто застосовувати діаграму діяльності (activity diagram), яка демонструє етапи взаємодії користувача з системою: реєстрація → перегляд курсів → додавання до кошика → оплата → доступ до контенту. Ця діаграма дозволяє побачити, на якому етапі можуть виникати затримки або проблеми в логіці, й дає змогу їх усунути ще до початку розробки.

Також важливим є опис алгоритмів, які реалізують процеси системи. Наприклад, алгоритм купівлі курсу складається з перевірки реєстрації користувача, вибору курсу, підтвердження замовлення, здійснення оплати через інтегровану платіжну систему (як-от LiqPay, Stripe, PayPal), генерації унікального доступу до курсу та оновлення профілю користувача.

З технічної точки зору, необхідно реалізувати API-інтерфейси, які дозволять фронтенду взаємодіяти з бекендом, забезпечити авторизацію за допомогою JWT або OAuth2, а також застосовувати безпечне зберігання паролів із хешуванням (наприклад, bcrypt). База даних має бути оптимізована з використанням індексів для швидкого пошуку курсів і користувачів.

Окремо слід розглядати модуль адміністратора: він відповідає за створення курсів, контроль транзакцій, аналітику користувацької активності, модерацію контенту тощо. Цей модуль повинен мати обмежений доступ і бути захищеним багатофакторною автентифікацією.

На завершальному етапі розробки проводиться тестування: як функціональне, так і навантажувальне, з подальшим впровадженням DevOps-практик (CI/CD, Docker-контейнери, хмарні сервіси) для ефективного запуску та підтримки сайту.

У системах онлайн-освіти, які зберігають персональні дані користувачів та фінансову інформацію, питання інформаційної безпеки набуває критичного значення. При проєктуванні веб-сайту необхідно реалізувати багаторівневу систему захисту.

Першим рівнем захисту є безпечна автентифікація – це реалізація шифрування паролів (наприклад, за допомогою bcrypt або Argon2), захист від SQL-ін'єкцій і CSRF-атак, а також можливість двофакторної аутентифікації для адміністраторів. Передача конфіденційної інформації здійснюється виключно через HTTPS-з'єднання.

Другим важливим аспектом є обмеження доступу до функціоналу системи. Це досягається шляхом реалізації ролей користувачів (наприклад: студент, викладач, адміністратор), які мають доступ лише до дозволених дій.

Також необхідно передбачити створення логів дій користувачів, моніторинг підозрілої активності, періодичне резервне копіювання бази даних та зберігання її в зашифрованому вигляді. Всі ці заходи значно підвищують стійкість системи до загроз.

Ще одним важливим складником розробки освітнього сайту є забезпечення безперебійної роботи під час збільшення числа користувачів. Масштабованість досягається за рахунок використання мікросервісної архітектури або контейнеризації (Docker), що дає змогу окремо запускати логіку обробки платежів, завантаження відео та призначену для користувачів частину.

Для підвищення ефективності можуть бути використані інструменти кешування, такі як Redis або Memcached, котрі зберігають часто запитувані дані в оперативній пам'яті, знижуючи навантаження на базу даних. Також ефективно застосування CDN (Content Delivery Network) для роздачі навчальних відео, що зменшує затримки та покращує швидкість завантаження.

Під час пікових навантажень (наприклад, на початку семестру) система мусить динамічно масштабуватися. Це можна реалізувати завдяки хмарним сервісам, як-от AWS або Google Cloud, які дозволяють автоматично додавати обчислювальні ресурси.

Окрім функціоналу для кінцевих користувачів, важливо реалізувати повноцінну адміністративну панель, яка дозволяє керувати платформою. Панель адміністратора має містити модулі керування користувачами, створення та редагування курсів, перегляд аналітики та фінансової звітності.

До базових аналітичних функцій належать: кількість нових користувачів, динаміка продажів курсів, середній час проходження курсу, кількість повернень, ефективність викладачів. Ці дані можна візуалізувати у вигляді діаграм, графіків або таблиць, що значно полегшує прийняття управлінських рішень.

Для зберігання статистичних даних зручно створити окрему частину бази даних або скористатися сторонніми рішеннями для аналітики (наприклад, Google Analytics, Mixpanel, Matomo), інтегрованими через API.

Важливим етапом розробки веб-сайту є дизайн користувацького інтерфейсу (UI) та організація користувацького досвіду (UX). Успішна освітня платформа повинна бути інтуїтивно зрозумілою навіть для новачків у цифровому середовищі. Під час розробки UX-дизайну слід враховувати такі принципи:

- мінімалізм – відсутність зайвих елементів, спрощення навігації;
- послідовність – однаковий стиль і логіка взаємодії на кожній сторінці;
- доступність – оптимізація для мобільних пристроїв, адаптація під людей з обмеженими можливостями;
- зворотній зв'язок – повідомлення про успішну реєстрацію, оплату, доступ до курсу, помилки.

Дизайн повинен передбачати швидкий доступ до основних функцій: перегляд курсів, реєстрація, оплату, збереження прогресу. Особливо важливо реалізувати адаптивний дизайн для мобільних пристроїв, оскільки багато користувачів споживають навчальний контент саме зі смартфонів чи планшетів.

Висновок: Розробка інформаційної системи для веб-сайту з онлайн-курсами – це важкий і багатошаровий процес, що потребує інтеграції сучасних технологій, архітектурних рішень і підходів до безпеки та масштабованості. Основу системи становить тришарова архітектура, яка чітко розділяє інтерфейс, логіку та дані. Завдяки використанню UML-діаграм, можна ефективно спроектувати структуру та поведінку системи ще до початку створення.

Впровадження DevOps-практик та хмарних сервісів значно спрощує підтримку й розгортання системи. Завдяки мікросервісній архітектурі можна забезпечити гнучке масштабування окремих компонентів, таких як оплата чи відеостримінг. Застосування аналітики допомагає приймати обґрунтовані управлінські рішення та покращувати якість навчального процесу. Успішна реалізація такої системи сприяє розвитку цифрової освіти й підвищенню доступності знань для широкої аудиторії. Загалом, грамотне поєднання технічних рішень, UX/UI-дизайну та захисних механізмів дозволяє створити надійну, масштабовану та зручну платформу для онлайн-освіти, яка відповідає потребам як користувачів, так і адміністраторів. Таким чином, реалізація веб-платформи для онлайн-курсів вимагає комплексного підходу, що поєднує технічну досконалість, зручність використання та високий рівень безпеки.

Важливо забезпечити стабільну роботу системи при зростанні навантаження, використовуючи сучасні інструменти масштабування та оптимізації. Не менш значущим є створення адаптивного дизайну, який забезпечує комфортну взаємодію користувача з платформою з будь-якого пристрою. У підсумку, правильно спроектована та реалізована система стає потужним інструментом для якісної онлайн-освіти, що здатна задовольнити потреби як студентів, так і викладачів.

Список використаних джерел:

1. Крисюк І. В. Розробка веб-застосунку для онлайн-навчання. Матеріали конференції студентів ТНТУ. 2022. URL: <https://surl.li/yxtkmi>
2. Остапійчук О. В., Кузь Б. Б. Проектування веб-застосунків засобами сучасних фреймворків. *Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. 2020. URL: https://kit.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/70/2020/10/Ostafiichuk_Kuz.pdf
3. Гнап Є. М. Розробка інформаційної системи для управління освітніми курсами : кваліфікаційна робота бакалавра / Є. М. Гнап ; наук. кер. І. А. Бахчиванжи. – Запорізький національний університет, 2020. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/1524/1/diplom_Gnap.pdf
4. Хомов О. С. Розробка веб-застосунку для онлайн-курсу з використанням фреймворку Laravel : кваліфікаційна робота бакалавра. Сумський державний університет, 2021 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81436/1/bachelor_thesis_Khomov.pdf

Андрій ГРИГОРИШИН*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Анотація. У статті розглянуто особливості автоматизованого управління інформаційними бізнес-процесами. Визначено основні принципи, методи та технології автоматизації, які сприяють підвищенню ефективності роботи підприємств. Особлива увага була приділена використанню сучасних програмних рішень, інтелектуальних систем та інтеграції штучного інтелекту в управління бізнес-процесами. Також, було продемонстровано алгоритм протікання інформаційних процесів у середині бізнес-структури через використання системи управління бізнес-процесами.

Abstract. The article discusses the features of automated management of information business processes. The main principles, methods and technologies of automation that contribute to increasing the efficiency of enterprises are identified. Special attention was paid to the use of modern software solutions, intelligent systems and the integration of artificial intelligence in business process management. Also, the algorithm for the flow of information processes within the business structure through the use of a business process management system was demonstrated.

Вступ. Сучасний бізнес стикається з постійним зростанням обсягів інформації та необхідністю оперативного прийняття рішень. У зв'язку з цим автоматизоване управління бізнес-процесами стає ключовим фактором успішного функціонування компаній. Використання сучасних технологій автоматизації дозволяє підвищити продуктивність, мінімізувати людські помилки та зменшити витрати. У цій статті розглянемо основні аспекти автоматизованого управління інформаційними бізнес-процесами, його переваги та виклики.

Виклад основного матеріалу. Автоматизоване управління бізнес-процесами передбачає використання технологічних рішень для виконання рутинних завдань без або з мінімальним втручанням людини. Зазначене дозволяє значно підвищити швидкість обробки інформації та покращити якість прийнятих рішень [1].

Автоматизація бізнес-процесів базується на ряді ключових принципів, які забезпечують її ефективність та адаптивність. Вони є фундаментальними правилами, які забезпечують ефективне впровадження автоматизованих систем

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Ілля ЧІКОВ

у бізнес-процеси. Дотримання цих принципів допомагає уникнути багатьох проблем, таких як низька ефективність роботи, висока вартість впровадження та складнощі інтеграції. Основними принципами автоматизації включають [2]:

1) модульність – передбачає поділ бізнес-процесів на окремі елементи, що дозволяє їх гнучко налаштовувати та адаптувати до потреб підприємства. Такий підхід спрощує впровадження нових функцій та полегшує технічне обслуговування системи;

2) гнучкість – дозволяє автоматизованим системам легко адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі компанії. Це особливо важливо в умовах швидко змінюваного ринку та нестабільної економічної ситуації;

3) інтеграція – передбачає об'єднання всіх автоматизованих процесів у єдину систему, що забезпечує безперебійну взаємодію між різними відділами компанії. Завдяки інтеграції можна уникнути дублювання даних та покращити ефективність роботи;

4) прозорість – забезпечує можливість контролю та аналізу всіх процесів у реальному часі. Це дозволяє керівництву оперативно приймати обґрунтовані рішення, виявляти слабкі місця та покращувати бізнес-процеси;

5) автоматизоване управління робочими процесами – сприяє мінімізації ручної праці за допомогою алгоритмів та програмного забезпечення. Це дозволяє прискорити виконання завдань, зменшити кількість помилок та підвищити якість виконаної роботи;

6) безпека та надійність – один із ключових принципів, який передбачає захист даних, запобігання втраті інформації та забезпечення безперебійної роботи автоматизованих систем. Важливо враховувати ризики кібератак та використовувати сучасні методи захисту інформації.

Як показують дослідження [1, 2, 3], дотримання вищезазначених принципів є критично важливим для успішного впровадження автоматизації у бізнес. Ігнорування будь-якого з них може призвести до ряду проблем, таких як перевитрати бюджету, технічні збої та неефективність процесів. Крім того, правильний підхід до автоматизації сприяє [3]:

1) зниженню витрат – автоматизація дозволяє мінімізувати витрати на персонал, а також скоротити час виконання рутинних завдань;

2) підвищенню продуктивності – системи автоматизації працюють значно швидше, ніж ручні процеси, що дає змогу обробляти великі обсяги інформації у короткі терміни;

3) поліпшенню якості послуг – завдяки автоматизованим процесам зменшується кількість помилок та підвищується рівень задоволеності клієнтів;

4) гнучкості та масштабованості бізнесу – компанії можуть швидко адаптуватися до змін ринку та розширювати свою діяльність без значних витрат.

Розвиток цифрових технологій суттєво змінив спосіб ведення бізнесу. Автоматизація бізнес-процесів стала не просто трендом, а необхідністю для компаній, які прагнуть підвищити свою ефективність та конкурентоспроможність. Сучасні технології автоматизації дозволяють оптимізувати робочі процеси, зменшити людський фактор, покращити точність

виконання завдань і скоротити операційні витрати.

Використання технологій автоматизації зумовлене кількома ключовими факторами (рис. 1):

Зростанням обсягу інформації – компанії оперують дедалі більшими масивами даних, що вимагає ефективних засобів їхньої обробки та аналізу.

Потребою в швидкому прийнятті рішень – сучасний бізнес працює у динамічному середовищі, де затримка в ухваленні рішень може призвести до втрати конкурентних переваг.

Мінімізацією людського втручання – автоматизація дозволяє зменшити кількість рутинних операцій, скоротити ризики помилок та підвищити продуктивність співробітників.

Зниженням витрат – автоматизовані системи дозволяють компаніям скоротити витрати на персонал, зменшити час на виконання завдань та знизити операційні витрати.

Підвищенням точності та прозорості процесів – завдяки автоматизації бізнес отримує можливість відстежувати всі процеси в режимі реального часу, що сприяє кращому контролю та ефективності управління.

Рис. 1. Факторні ознаки автоматизації бізнес-процесів

Джерело: сформовано на основі [1, 2]

Використання технологій автоматизації бізнес-процесів є пріоритетним етапом розвитку будь-якої сучасної бізнес-структури. В умовах зростаючої конкуренції та швидких змін на ринку, підприємства, які впроваджують автоматизацію, отримують значні переваги. Технології автоматизації сприяють підвищенню продуктивності, зменшенню витрат, підвищенню точності виконання завдань і створенню гнучких бізнес-моделей. Без їх використання компанії стикаються з ризиком втрати конкурентоспроможності, уповільненням бізнес-процесів та збільшенням операційних витрат. Чи можна обійтися без технологій автоматизації? Теоретично – так, але це суттєво вплине на продуктивність та конкурентоспроможність компанії [3]. Використання ручних методів управління бізнес-процесами призводить до уповільнення роботи, підвищених витрат на персонал, збільшення ризику помилок та неефективності прийняття рішень. У свою чергу, автоматизація дозволяє [1, 3]:

- прискорити виконання бізнес-процесів – за рахунок використання сучасних технологій та програмного забезпечення зменшується час, необхідний для виконання рутинних завдань. Автоматизовані системи працюють безперервно, усуваючи затримки, пов'язані з людським фактором;

- забезпечити прозорість і контроль над всіма операціями – цифрові рішення дозволяють фіксувати кожну дію в системі, що сприяє підвищенню рівня контролю та зменшенню ризиків шахрайства або помилок. Керівники отримують можливість у будь-який момент відстежити статус операцій і приймати обґрунтовані управлінські рішення;

- мінімізувати витрати на адміністративні процеси – завдяки автоматизації

зменшується потреба у великій кількості персоналу для виконання рутинних завдань, скорочуються витрати на паперовий документообіг, знижується ймовірність фінансових втрат через людські помилки

- підвищити якість та точність рішень – автоматизовані системи використовують алгоритми, аналітику та штучний інтелект для обробки даних, що дозволяє уникнути суб'єктивності та підвищити точність прийнятих рішень, що особливо важливо для прогнозування та управління ризиками;

Таким чином, технології автоматизації відіграють ключову роль у сучасному бізнесі. Вони не лише забезпечують ефективність, а й дозволяють компаніям залишатися конкурентоспроможними, швидко адаптуватися до змін і розширювати свої можливості.

Сучасні технології автоматизації охоплюють широкий спектр інструментів, які дозволяють організаціям покращити управління процесами, підвищити продуктивність та знизити витрати. Серед яких [4]:

- системи управління бізнес-процесами (BPM) – програмне забезпечення для моделювання, виконання та оптимізації процесів;

- роботизована автоматизація процесів (RPA) – застосування програмних роботів для виконання рутинних завдань;

- штучний інтелект (AI) та машинне навчання – використання алгоритмів для аналізу даних та прийняття рішень;

- Big Data та аналітика – обробка великих обсягів даних для підвищення ефективності управлінських рішень;

- хмарні технології – забезпечення доступу до ресурсів і програм незалежно від місця розташування користувачів.

На нашу думку, системи управління бізнес-процесами (BPM) є найбільш універсальним і базовим підходом до автоматизації. Вони дозволяють ефективно організовувати, контролювати та оптимізувати робочі процеси в компанії. Основна перевага BPM-систем полягає у їхній гнучкості та здатності адаптуватися до різних бізнес-середовищ. Завдяки BPM можна [4]:

- стандартизувати бізнес-процеси;

- забезпечити прозорість виконання завдань;

- автоматизувати складні операції та управлінські процеси;

- інтегрувати різні програмні продукти в єдину систему.

Наведена нижче діаграма бізнес-процесу ілюструє типовий цикл обробки заявки в системі управління бізнес-процесами (рис. 2). Вона охоплює етапи, починаючи від отримання заявки клієнтом до її виконання або відхилення. Ключовими етапами є перевірка коректності заявки, запит додаткової інформації, прийняття рішення щодо її виконання та, в разі необхідності, комунікація з клієнтом для уточнення або відхилення заявки [5].

Діаграма показує, як система автоматизує обробку заявки, зменшуючи людський фактор та покращуючи ефективність роботи. Завдяки чітким етапам і умовам, бізнес-процес стає прозорим, контрольованим і швидким, що дозволяє знижувати час виконання заявки і підвищувати задоволеність клієнтів.

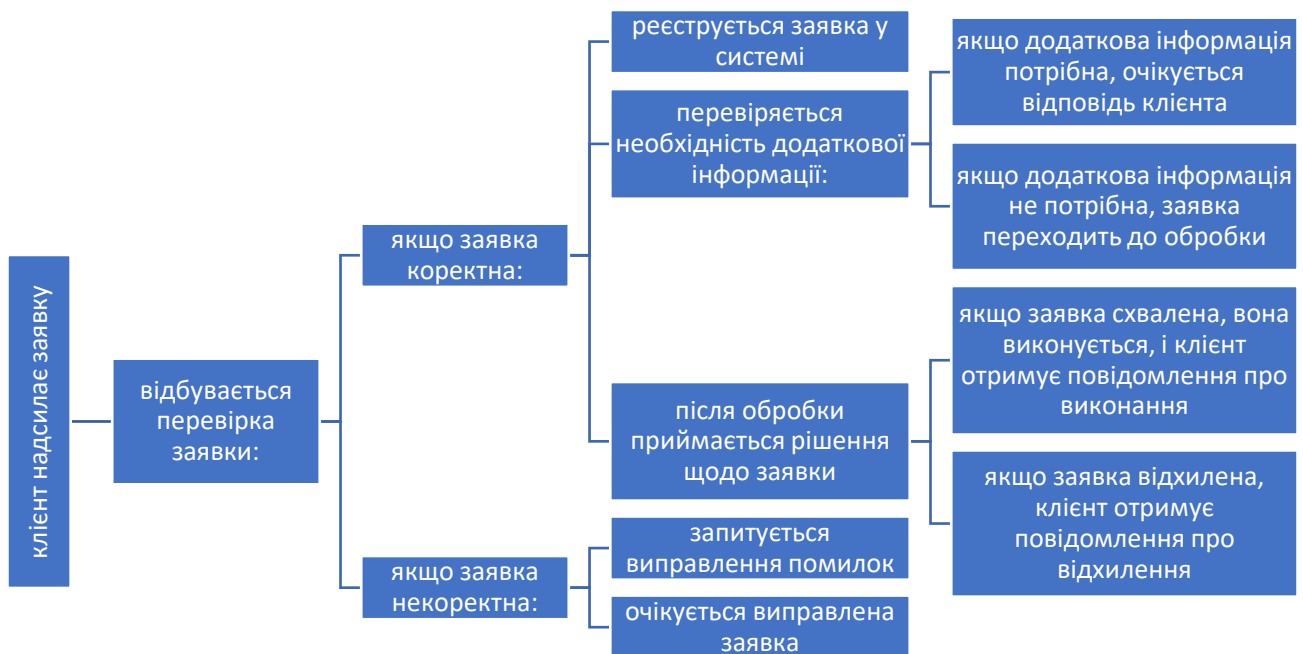

Рис. 2. Діаграма потоків даних системи управління бізнес-процесами

Джерело: побудовано на основі [5]

Автоматизоване управління бізнес-процесами дозволяє значно підвищити ефективність і точність обробки інформаційних бізнес-процесів. Вона дозволяє якісно зменшити кількість помилок, прискорити обробку заявок і забезпечити більш стабільний контроль за бізнес-процесами.

Висновки. У сучасних умовах розвитку бізнесу, технології автоматизації є не просто допоміжним інструментом, а необхідністю для ефективного функціонування компаній. Їхня головна особливість полягає у можливості замінити рутинні та повторювані завдання автоматизованими процесами, що значно зменшує вплив людського фактора та підвищує точність виконання робіт.

Список використаних джерел:

1. Що таке автоматизація бізнес-процесів? URL: <https://from-ua.info/shcho-takeavtomatyzatsiia-biznes-protsesiv/> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Лошенко О. Автоматизація управління бізнес-процесами підприємства як основа гнучкості його діяльності: характеристика систем управління. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1950/1877>.
3. Пришляк К.М., Семененко Ю.С. Підвищення конкурентоспроможності компаній за рахунок автоматизації бізнес-процесів. *Ефективна економіка*. 2024. № 4. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3353/3389>. DOI: 0.32702/2307-2105.2024.3.60
4. Шабанов Р. М. Інтелектуальна інформаційна система підтримки прийняття рішень. *Молодий вчений*. 2019. № 4. С. 19.
5. Голуб Б.Л., Ящук Д.Ю. Загальні засади побудови системи підтримки прийняття рішень для ВНЗ. *Інформаційні технології в економіці та природокористуванні*. 2017. № 3. С. 29-35.

Олег ДУМАЙЛЕНКО*
студента 3-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕНЕРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ III

Анотація: *Стаття присвячена дослідженню можливостей застосування генеративних моделей штучного інтелекту (ШІ) для автоматизації процесу тестування програмного забезпечення. Розглядаються ключові аспекти використання ШІ для генерації тестових даних, сценаріїв та навіть автоматизованих тестових скриптів. Аналізуються переваги та недоліки такого підходу, а також потенційні напрямки розвитку цієї технології в майбутньому.*

Abstract. *The article is dedicated to exploring the possibilities of applying generative artificial intelligence (AI) models for automating software testing processes. It examines key aspects of using AI to generate test data, scenarios, and even automated test scripts. The advantages and disadvantages of this approach are analyzed, along with potential directions for the development of this technology in the future.*

Вступ. У сучасному світі розробка програмного забезпечення є складним та інтенсивним процесом, де швидкість випуску якісного продукту відіграє ключову роль. Тестування програмного забезпечення (ПЗ) є невід'ємною частиною цього процесу, спрямованою на виявлення дефектів та забезпечення відповідності вимогам. Однак, традиційні методи тестування часто є трудомісткими, потребують значних часових витрат та можуть не охоплювати всі можливі сценарії використання.

Автоматизація тестування стала важливим підходом для підвищення ефективності та якості процесу. Традиційні інструменти автоматизації, хоча й корисні, часто вимагають значних зусиль для створення та підтримки тестових скриптів. У цьому контексті, застосування штучного інтелекту (ШІ), особливо генеративних моделей, відкриває нові перспективи для революціонування процесу тестування ПЗ.

Генеративні моделі ШІ, здатні навчатися на існуючих даних та генерувати нові, подібні до них, мають значний потенціал для автоматизації різних аспектів тестування. Від генерації різноманітних та складних тестових даних до

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Олександр ЛЕБІДЬ

створення нових тестових сценаріїв та навіть автоматизованих тестових скриптів – можливості застосування ШІ є широкими та багатообіцяючими.

Метою статті є дослідження поточного стану та перспектив використання генеративних моделей ШІ для автоматизації процесу тестування ПЗ.

Виклад основного матеріалу. Генеративні моделі ШІ – це клас моделей машинного навчання, здатних генерувати нові дані, які мають подібну статистичну структуру до навчальних даних. У сфері тестування програмного забезпечення, ці моделі можуть бути використані для створення різноманітних артефактів, необхідних для ефективного виявлення дефектів.

Одним з ключових застосувань є генерація тестових даних. Традиційно, створення тестових даних може бути монотонним та часозатратним процесом. Генеративні моделі можуть навчатися на існуючих наборах даних, специфікаціях вимог або навіть на поведінці користувачів, щоб автоматично створювати нові, реалістичні та різноманітні вхідні дані для тестування. Це може включати валідні та невалідні дані, граничні значення, випадкові комбінації та інші сценарії, які важко передбачити та створити вручну.

Іншим важливим напрямком є генерація тестових сценаріїв. Генеративні моделі можуть аналізувати вимоги до ПЗ, специфікації користувацького інтерфейсу або навіть логи попередніх тестувань для автоматичного створення нових тестових сценаріїв. Ці сценарії можуть охоплювати різні аспекти функціональності, продуктивності, безпеки та зручності використання. ШІ може виявляти потенційні прогалини в існуючих тестових планах та пропонувати нові, більш комплексні сценарії.

На більш просунутому рівні, генеративні моделі можуть бути використані для генерації автоматизованих тестових скриптів. Навчаючись на існуючих тестових скриптах та пов'язуючи їх з відповідними вимогами та сценаріями, ШІ може автоматично створювати нові скрипти для різних інструментів автоматизації тестування. Це може значно скоротити час та зусилля, необхідні для розробки та підтримки автоматизованих тестів.

До основних типів генеративних моделей ШІ, які можуть бути застосовані в тестуванні, належать: генеративно-змагальні мережі (GANs): Ці моделі складаються з двох нейронних мереж – генератора та дискримінатора, які навчаються в змагальному процесі. Генератор намагається створювати реалістичні дані, а дискримінатор намагається відрізнити згенеровані дані від реальних. GANs можуть бути корисними для генерації складних та реалістичних тестових даних, особливо для мультимедійних додатків або даних зі складною структурою. Варіаційні автокодувальники (VAEs): VAEs є ймовірнісними генеративними моделями, які навчаються представляти дані в латентному просторі. Вони можуть бути використані для генерації нових даних шляхом вибірки з цього латентного простору. VAEs можуть бути корисними для генерації різноманітних тестових даних з контрольованими варіаціями. Трансформерні моделі: Ці моделі, спочатку розроблені для обробки природної мови, виявили свою ефективність і в інших областях. У тестуванні вони можуть бути використані для генерації тестових сценаріїв на основі аналізу вимог, а

також для генерації коду тестових скриптів на основі природномовних описів.

Застосування генеративних моделей ШІ в автоматизації тестування пропонує низку значних переваг, підвищення ефективності:

- Автоматична генерація тестових даних, сценаріїв та скриптів значно скорочує час та зусилля, необхідні для підготовки до тестування. Це дозволяє командам тестування зосередитися на більш складних та аналітичних завданнях.
- Збільшення тестового покриття. Генеративні моделі можуть створювати велику кількість різноманітних тестових випадків, які можуть охопити більше потенційних сценаріїв використання та виявити неочікувані дефекти.
- Покращення якості тестування. ШІ може генерувати більш складні та реалістичні тестові дані, що дозволяє проводити більш глибоке та якісне тестування. Автоматизація процесу тестування за допомогою ШІ може призвести до значного зниження витрат на тестування в довгостроковій перспективі за рахунок зменшення потреби в ручній праці та прискорення циклу розробки.

Незважаючи на значні переваги, застосування генеративних моделей ШІ в тестуванні програмного забезпечення також стикається з певними недоліками та викликами:

- Потреба у якісних навчальних даних. Ефективність генеративних моделей значною мірою залежить від якості та обсягу навчальних даних. Недостатня або нерепрезентативна навчальна вибірка може призвести до генерації нереалістичних або нерелевантних тестових артефактів.
- Складність інтерпретації та контролю. Згенеровані ШІ тестові дані та сценарії можуть бути складними для інтерпретації та контролю. Важливо мати механізми для розуміння того, як ШІ генерує ті чи інші результати, та для забезпечення їхньої відповідності цілям тестування.
- Ризик генерації нерелевантних або некоректних тестів. Існує ризик того, що ШІ може генерувати тестові дані або сценарії, які не є релевантними для тестування конкретних аспектів програмного забезпечення або навіть містять помилки.
- Високі обчислювальні вимоги. Навчання та запуск складних генеративних моделей ШІ може вимагати значних обчислювальних ресурсів та часу. Потреба в експертизі в галузі ШІ та тестування: Успішне впровадження та використання генеративних моделей ШІ в тестуванні вимагає наявності в команді фахівців як у галузі штучного інтелекту, так і в тестуванні програмного забезпечення.
- Проблеми верифікації згенерованих тестів. Оцінка якості та ефективності автоматично згенерованих тестів може бути складним завданням. Потрібні нові метрики та методи для верифікації таких тестів. Етичні міркування: При генерації тестових даних, особливо тих, що містять персональну інформацію, необхідно враховувати етичні аспекти та вимоги щодо захисту даних.

Подальший розвиток генеративних моделей ШІ обіцяє ще більші

можливості для автоматизації тестування програмного забезпечення. Деякі з потенційних напрямків розвитку включають:

- Інтеграція з інструментами розробки та тестування. Більш тісна інтеграція генеративних моделей ШІ з існуючими інструментами розробки та тестування дозволить створити більш автоматизовані та безперервні процеси тестування.
- Розвиток моделей, орієнтованих на конкретні типи тестування. Створення спеціалізованих генеративних моделей, оптимізованих для конкретних видів тестування, таких як тестування безпеки, продуктивності або зручності використання, може підвищити їхню ефективність.
- Використання навчання з підкріпленням. Застосування навчання з підкріпленням може дозволити ШІ самостійно досліджувати поведінку програмного забезпечення та генерувати тестові сценарії, спрямовані на виявлення незвичайних або проблемних ситуацій.

Таблиця 1

Статистика застосування генеративних моделей ШІ в автоматизації тестування ПЗ

Аспект	Опис	Статистичний показник	Джерело/Примітка
Ефективність тестування	Генеративні моделі ШІ автоматизують створення тестових сценаріїв, скорочуючи час на тестування.	Скорочення часу тестування на 30–40%.	Звіт Capgemini (2019): ШІ зменшує зусилля на дизайн і виконання тестів на 30%.
Якість тестування	ШІ генерує різноманітні тестові кейси, підвищуючи покриття та виявлення дефектів.	Збільшення покриття тестів на 25–35%.	Оцінка на основі можливостей ШІ для створення сценаріїв, Forbes (2023).
Аспект	Опис	Статистичний показник	Джерело/Примітка
Витрати	Автоматизація знижує потребу в ручному тестуванні, зменшуючи витрати.	Зниження витрат на тестування на 20–25%.	Загальна оцінка за рахунок зменшення ручної праці, Testlio (2024).
Виявлення дефектів	ШІ виявляє складні помилки шляхом аналізу великих обсягів даних.	Підвищення точності виявлення дефектів на 40%.	Testlio: звітність про помилки з ШІ має на 40% менше помилок.
Інтеграція в CI/CD	ШІ інтегрується в системи безперервної інтеграції, прискорюючи цикли розробки.	Прискорення циклів розробки на 15–20%.	Оцінка на основі автоматизації в CI/CD, Calsoft (2024).

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Висновок. Застосування генеративних моделей ШІ для автоматизації процесу тестування ПЗ є перспективним напрямком, що має значний потенціал для підвищення ефективності, якості та зниження витрат на тестування. Хоча наразі існують певні недоліки та виклики, подальший розвиток цієї технології обіцяє нові можливості для революціонування процесу забезпечення якості програмного забезпечення. Інтеграція ШІ в інструменти розробки та тестування, розробка спеціалізованих моделей та вдосконалення методів верифікації згенерованих тестів відкриють шлях до більш автоматизованого, інтелектуального та ефективного процесу тестування, що, в свою чергу, сприятиме випуску більш якісного та надійного ПЗ.

Список використаних джерел:

1. Котко, О. О. Автоматизація тестування програмного забезпечення: сучасні підходи та інструменти. К.: *Видавництво НТУУ "КПІ"*, 2020. 256 с.
2. Smith, J. Artificial Intelligence in Software Testing: A Comprehensive Guide. *New York :Springer*, 2022. 320 p.
3. Лисицький, В. В. Генеративні моделі в задачах обробки даних: монографія / В. В. Лисицький. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 180 с.
4. Zhang, L. Generative AI for Automated Test Case Generation. *Journal of Software Engineering Research*. 2024. Vol. 15, No. 3. P. 45–60.
5. Петренко, А. І. Технології штучного інтелекту в автоматизації розробки ПЗ. *Вісник КНУТД*. 2021. № 4. С. 112–120.
6. Доценко С. І. Організація та системи керування базами даних: Навч. посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2023. 117 с.
7. Пасічник В. В., Шаховська Н. Б. Сховища даних: Навчальний посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2020. 492 с.

Данило ІВАНОВ*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА АУТЕНТИФІКАЦІЯ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗДРОТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті досліджено основні методи ідентифікації та аутентифікації користувачів, що базуються на бездротових технологіях. Було здійснено декомпозицію процесу ідентифікації та аутентифікації користувачів, що включає різні етапи взаємодії користувача з системою. Побудовано діаграму потоків даних для процесу мультифакторної аутентифікації користувачів, що наочно демонструє різні етапи перевірки та верифікації, а також взаємодію між компонентами системи. Здійснено порівняння бездротових методів ідентифікації та аутентифікації та виділено їх переваги та недоліки.

Abstract. The article examines the main methods of user identification and authentication based on wireless technologies. The process of user identification and authentication was decomposed, which includes various stages of user interaction with the system. A data flow diagram was constructed for the process of multifactor user authentication, which clearly demonstrates the various stages of verification and validation, as well as the interaction between system components. A comparison of wireless identification and authentication methods was made and their advantages and disadvantages were highlighted.

Вступ. З розвитком інформаційних технологій питання безпеки доступу до ресурсів набуває все більшої актуальності. Ідентифікація та аутентифікація є фундаментальними складовими кібербезпеки, що дозволяють перевіряти особу користувача перед наданням доступу до певних систем. Використання бездротових технологій, таких як Wi-Fi, Bluetooth, NFC та RFID, значно розширює можливості у цій сфері, роблячи процеси безпечнішими, швидшими та зручнішими для користувачів.

Виклад основного матеріалу. Ідентифікація та аутентифікація – це два ключові процеси, які забезпечують безпечний доступ користувачів до інформаційних систем та ресурсів. Ідентифікація є початковим етапом перевірки особи, що визначає суб'єкта, який намагається отримати доступ до системи, тоді як аутентифікація підтверджує, що користувач дійсно є тим, за кого себе видає [1]. Ці процеси реалізуються через різні механізми, такі як паролі, біометрія, одноразові токени, цифрові сертифікати та криптографічні ключі. Використання бездротових технологій у цих процесах дозволяє підвищити рівень зручності та

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Світлана КОЛЯДЕНКО

автоматизувати взаємодію користувача із системами безпеки [2].

Ідентифікація – це процес визначення особи користувача або пристрою. Вона передбачає подання певного ідентифікатора (наприклад, логіна, унікального ID, номера картки тощо), який дозволяє системі розпізнати суб'єкта доступу (табл. 1). Важливим аспектом є захист ідентифікаційних даних, щоб уникнути їх перехоплення або крадіжки злоумисниками [3].

Таблиця 1

Декомпозиція процесу ідентифікації користувачів

Етап	Користувач	Веб-браузер	Сервер аутентифікації	База даних
1	вводить логін та пароль	→ дані переходять від користувача до браузера	×	×
2	↑ посилання на дії користувача попереднього кроку	надсилає введені дані (логін і пароль)	→ браузер передає дані серверу	×
3	×	↓ потік дій продовжується до сервера	отримує дані від клієнта та звертається до бази даних для перевірки автентичності	перевіряє дані користувача і повертає результат перевірки
4	← відповідь має повернутися до користувача	отримує відповідь від сервера	результат перевірки; у разі успіху повертає токен сесії, а при невдачі – повідомлення про помилку	×
5	отримує повідомлення з результатом (токен або помилку)	← результат передається браузером користувачу	×	×

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Кожен етап описує послідовну взаємодію між компонентами:

- 1) користувач вводить свої дані;
- 2) клієнт (браузер або додаток) надсилає ці дані серверу автентифікації;
- 3) сервер автентифікації приймає дані та звертається до бази даних для перевірки правильності введених даних;
- 4) на основі отриманої інформації з бази даних сервер визначає результат: при успішній автентифікації повертається токен сесії, або в іншому випадку – повідомлення про помилку;
- 5) клієнт отримує фінальну відповідь, яку бачить користувач.

Аутентифікація – це перевірка достовірності заявленої особи, тобто

підтвердження того, що користувач є тим, за кого себе видає (рис. 2). Це здійснюється шляхом використання паролів, біометричних даних, криптографічних ключів або інших методів. Аутентифікація може бути однофакторною або багатфакторною, що значно підвищує рівень безпеки. Найпоширенішими методами є парольна аутентифікація, біометричні технології, а також апаратні токени та програмні одноразові паролі [3].

Таблиця 2

Декомпозиція процесу аутентифікації користувачів

Етап	Користувач	Веб-браузер/Додаток	Сервер аутентифікації	База даних
1	вводить логін (ідентифікатор)	→ отримання даних від користувача	×	×
2	×	надсилає ідентифікатора	← дані від браузера	×
3	×	×	пошук користувача за ідентифікатором	← запит на пошук
4	×	×	← відповідь від бази даних	надсилає відповідь (знайдено/не знайдено)
5.1	×	← отримує повідомлення від сервера	надсилає підтвердження ідентифікації	×
6.1	отримує повідомлення: «Користувач ідентифікований»	← передає результат до користувача	×	×
5.2	×	← отримує повідомлення від сервера	повідомлення про помилку	×
6.2	отримує повідомлення: «Ідентифікація не вдалася»	← передає результат до користувача	×	×

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Ідентифікатор має бути унікальним та відповідати критеріям безпеки, щоб уникнути підробки або компрометації. У сучасних системах ідентифікація може здійснюватися автоматично через зчитування токенів, RFID-міток або біометричних даних, що значно покращує швидкість та точність процесу. Використання бездротових технологій, таких як Bluetooth або NFC, дозволяє здійснювати автоматичну аутентифікацію без активної участі користувача, що підвищує зручність, але вимагає додаткових заходів захисту для запобігання атакам на мережевому рівні [4].

Ідентифікація та аутентифікація є важливими елементами безпеки в

інформаційних системах. Основними характеристиками цих процесів є [1, 2]:

– точність – при введенні пароля, точність передбачає, щоб введені дані співпадали з тими, що зберігаються в базі даних, для того щоб надати доступ до системи;

– безпека – аутентифікація повинна бути достатньо надійною, щоб запобігти використанню інших облікових записів і захистити дані від зловмисників;

– доступність – можливість використовувати технології аутентифікації в різних умовах і ситуаціях, незалежно від місця чи обладнання.

Ідентифікація та аутентифікації базується на трьох основних категоріях факторів, що допомагають підтвердити особу користувача [2, 4]:

– «Щось, що знає користувач» – найпоширеніший метод, що передбачає знання певної інформації. Сюди належать паролі (комбінації символів) та PIN-коди – короткі цифрові комбінації для доступу до пристроїв або карток;

– «Щось, що має користувач» – фізичні об'єкти, які належать користувачу та використовуються для підтвердження доступу. Це можуть бути додатки для двофакторної аутентифікації, RFID або смарт-картки, USB-ключі чи пристрої для генерації одноразових паролів;

– «Щось, чим є користувач» – біометричні або поведінкові характеристики, унікальні для кожної людини. Приклади: відбитки пальців, Face ID, голосова аутентифікація, сканування райдужки або сітківки ока, що застосовуються у системах з підвищеними вимогами до безпеки.

У більшості випадків для забезпечення високого рівня безпеки використовується мультифакторна аутентифікація (MFA), яка поєднує два або більше з цих принципів [5] (табл. 1). Наприклад, користувач може вводити пароль (щось, що він знає) і потім підтверджувати доступ через смартфон (щось, що він має) або за допомогою відбитка пальця (щось, чим він є). Таке поєднання факторів значно зменшує ризик несанкціонованого доступу, оскільки для успішної аутентифікації необхідно подолати більше ніж одну лінію захисту.

Таблиця 3

Порівняння бездротових методів ідентифікації та аутентифікації

Метод	Переваги	Недоліки
Wi-Fi	Висока швидкість передачі даних, можливість централізованого керування, шифрування трафіку	Вразливість до атак, необхідність використання складних паролів
Bluetooth	Енергоефективність, зручність використання	Обмежена дальність роботи, можливість перехоплення сигналу
NFC	Швидкість взаємодії, низький рівень енергоспоживання, безконтактний доступ	Обмежена відстань передачі, ризик зчитування сторонніми пристроями
RFID	Автоматизація процесів, можливість роботи на відстані	Вразливість до клонування міток, необхідність додаткового захисту
Біометрична аутентифікація	Високий рівень безпеки, унікальність біометричних даних	Висока вартість впровадження, можливість збоїв у розпізнаванні

Джерело: побудовано автором на основі [4, 5]

Проаналізовані методи ідентифікації та аутентифікації користувачів є особливими інструментами для забезпечення безпеки та зручності доступу до різних систем і пристроїв. Кожен з цих методів має свої особливості, переваги та обмеження, що визначають їх застосування в різних сценаріях. Вибір методу залежить від вимог до рівня безпеки, зручності користування та вартості впровадження. Біометричні технології пропонують високий рівень безпеки, але потребують спеціалізованого обладнання, тоді як бездротові технології, такі як Wi-Fi, Bluetooth, NFC та RFID, забезпечують зручність і ефективність для конкретних задач, хоча можуть бути вразливими до атак. Для оптимального вибору важливо враховувати контекст використання та рівень необхідного захисту.

Висновки. Використання бездротових технологій для ідентифікації та аутентифікації користувачів є перспективним напрямком у сфері кібербезпеки. Незважаючи на певні ризики, розвиток нових технологій дозволяє мінімізувати загрози та підвищити рівень безпеки інформаційних систем. Майбутні дослідження, які полягають у розвитку нових методів бездротової ідентифікації та аутентифікації з використанням штучного інтелекту, машинного навчання та квантової криптографії, сприятимуть створенню ще більш надійних та зручних рішень для користувачів.

Список використаних джерел:

1. Аутентифікація і авторизація: що це і в чому відмінність. URL: <https://qagroup.com.ua/publications/autentyfikatsiia-i-avtoryzatciia/>.
2. Лигін Ю.О., Шумова Л.О. Засоби аутентифікації користувачів комп'ютерних систем на основі інформаційних моделей. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. № 6 (247). С. 82-85.
3. Харенко О.О., Одокієнко С.М., Люта М.В. Дослідження поняття веб-технологій і ролі front-end розробки в формуванні сучасного веб-простору. Сучасні електромеханічні та інформаційні систем: монографія. 2021. С. 95-101.
4. Вовковинська А.В., Колесник І.С. Порівняння аутентифікації та авторизації у сучасних системах захисту інформації. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41982/19872.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
5. Заїка А.В., Філенко М.І., Остапченко А.С., Григорова Т.А. Моделювання архітектурних рішень підтримки мультисайтовості для організації інформаційних систем. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2015. Вип. 3 (92). С. 54-59.

Діана КАРАВАЄВА*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВІД НЕЙРОНІВ ДО АЛГОРИТМІВ

Анотація. *Стаття досліджує основи математики, що лежать в основі штучного інтелекту (ШІ), від моделювання окремих нейронів до створення складних алгоритмів глибокого навчання. У статті розглядаються ключові математичні дисципліни, такі як лінійна алгебра, математичний аналіз, теорія ймовірностей та математична статистика, які є основою різних підходів до ШІ. Особлива увага приділяється еволюції нейронних моделей, архітектурам нейронних мереж, алгоритмам навчання та спеціалізованим глибоким архітектурам, а також іншим математичним методам у цій галузі. Стаття підкреслює важливість математичного моделювання для створення ефективних, надійних та зрозумілих систем штучного інтелекту, а також окреслює перспективи розвитку цієї сфери в майбутньому.*

Abstract. *The article explores the fundamentals of mathematics underlying artificial intelligence (AI), from modeling individual neurons to creating complex deep learning algorithms. The article examines key mathematical disciplines, such as linear algebra, mathematical analysis, probability theory, and mathematical statistics, which are the basis of various approaches to AI. Particular attention is paid to the evolution of neural models, neural network architectures, learning algorithms, and specialized deep architectures, as well as other mathematical methods in this field. The article emphasizes the importance of mathematical modeling for creating effective, reliable, and understandable artificial intelligence systems, and also outlines the prospects for the development of this area in the future.*

Вступ. Штучний інтелект (ШІ) є міждисциплінарною галуззю, що стрімко розвивається, об'єднуючи інформатику, математику та когнітивні науки для створення систем, здатних імітувати інтелектуальні процеси людини. В основі розробки та функціонування ШІ лежить потужний математичний апарат, що дозволяє формалізувати, моделювати та оптимізувати складні завдання. Математичне моделювання виступає фундаментальним інструментом, забезпечуючи абстрагування від реального світу та представлення його у вигляді аналітичних структур, придатних для обчислень, прогнозування та прийняття

* Науковий керівник: Віталій ВАСИЛЕНКО асистент кафедри МФКТ ВНАУ

рішень у різноманітних сферах діяльності.

Виклад основного матеріалу. Математичне моделювання – базовий інструмент для прогресу штучного інтелекту. Воно дає змогу відійти від складності реальності та зобразити її у вигляді математичних структур, які можна аналізувати, обчислювати та використовувати для прогнозування й прийняття рішень. Актуальність штучного інтелекту виявляється в різних сферах – від медицини та фінансів до транспорту й роздрібної торгівлі. Математичні моделі є підґрунтям для розробки й практичного обґрунтування систем ШІ, що дозволяють розв'язувати завдання, які раніше вважалися винятково людськими.

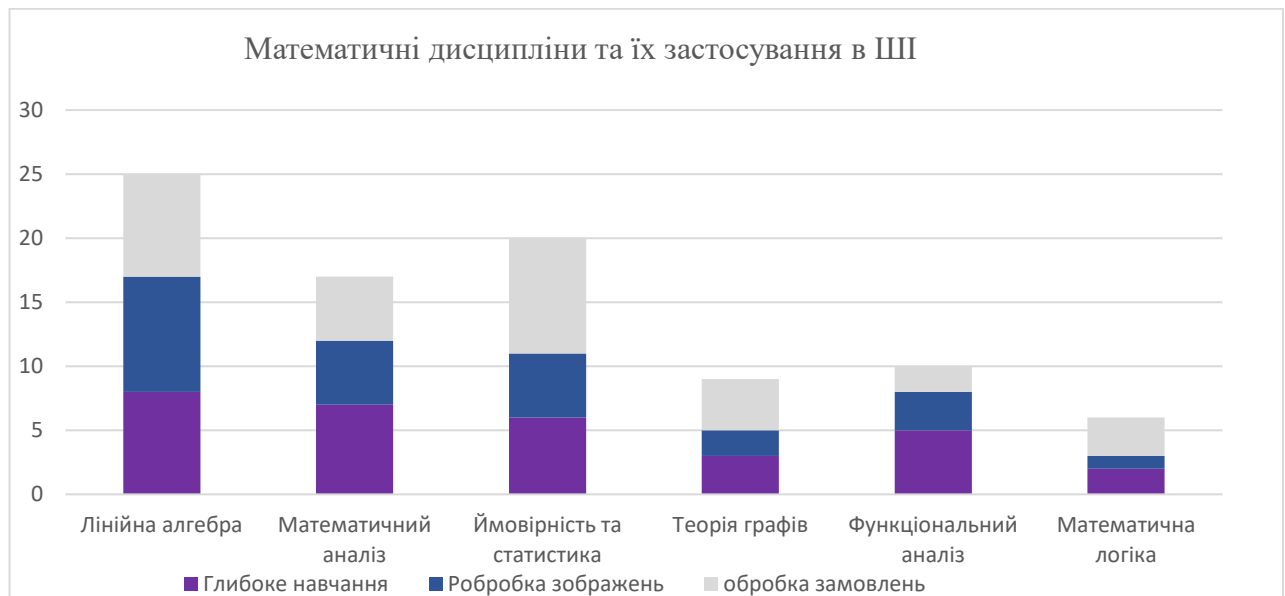

Рис. 1. Математичні дисципліни що формують базу ШІ

Основні математичні дисципліни, що формують базу ШІ, включають дисципліни зазначені в таблиці 1, які є фундаментом для представлення даних та їх операцій у системах ШІ. Вектори та матриці використовуються для представлення даних і параметрів моделей, а тензори є узагальненням векторів і матриць, що застосовуються для роботи з багатовимірними даними, особливо важливими у глибокому навчанні. Матричні операції, такі як додавання, множення, транспонування, обчислення обернених та псевдообернених матриць, а також розклади матриць (наприклад, сингулярний розклад - SVD) є основними інструментами, що використовуються для зниження розмірності даних, розв'язання систем лінійних рівнянь та аналізу головних компонент. Власні значення та власні вектори важливі для аналізу стійкості динамічних систем, розуміння режимів їхньої поведінки та застосовуються в алгоритмах кластеризації та рекомендаційних системах.

Математичний аналіз надає інструменти для вивчення неперервних функцій, що має вирішальне значення для розуміння процесів навчання та оптимізації. Диференціальне числення, включаючи обчислення частинних похідних та градієнтів, використовується для оптимізації параметрів моделей. Інтегральне числення застосовується для обчислення ймовірностей неперервних випадкових величин, математичних сподівань та в задачах моделювання часових

рядів. Теорія багатовимірних функцій, зокрема поняття опуклості та стаціонарних точок, необхідна для розуміння ландшафту функцій втрат у моделях машинного навчання та розробки ефективних методів оптимізації. Теорія ймовірностей і математична статистика є фундаментальними для роботи з невизначеністю та моделювання випадкових процесів. Умовна ймовірність і теорема Баєса є основою баєсівських методів машинного навчання, що дозволяють робити висновки на основі апіорних знань та спостережуваних даних. Статистичний висновок включає методи оцінки параметрів (точкові та інтервальні оцінки), перевірки статистичних гіпотез та аналізу дисперсії, що є важливим для оцінки якості та надійності моделей ШІ.

На початку дослідження штучного інтелекту знаходиться біологічний нейрон. Людський мозок, що є найскладнішою системою обробки інформації, став прообразом для розробників ШІ. Біологічний нейрон — це основна структурна та функціональна одиниця нервової системи, що відповідає за передачу та для прогресу штучного інтелекту. Воно дає змогу відійти від складності реальності та зобразити її у вигляді математичних структур, які можна аналізувати, обчислювати та використовувати для прогнозування й прийняття рішень. Математичне моделювання нейронів дозволяє абстрагувати та формалізувати ключові аспекти їхніх функцій. Модель МакКаллока-Піттса є класичною моделлю нейрона, що розглядає його як бінарний елемент, який приймає сигнали та активується, якщо сума зважених сигналів перевищує поріг. Модель Ходжкіна-Хакслі досліджувала іонні механізми генерації потенціалу дії в нейронах. Перцептрон є еволюцією моделі МакКаллока-Піттса, що дозволяє працювати з небінарними сигналами та навчатися за допомогою правила навчання. Нелінійні функції активації, такі як сигмоїдна, гіперболічний тангенс та ReLU, дозволяють вводити нелінійність в нейронні мережі. Багатошаровий перцептрон (MLP) є найпростішою архітектурою нейронної мережі, що складається з вхідного, прихованих та вихідного шарів. Модель MLP може наблизити будь-яку неперервну функцію з довільною точністю. Градієнтний спуск - ітеративний алгоритм для пошуку локальних мінімумів функції. Згорткові мережі (CNN) обробляють зображення, виявляючи ознаки та зменшуючи просторову розмірність.

Рекурентні мережі (RNN) обробляють послідовності, такі як текст, зі збереженням інформації про попередні елементи. Механізми уваги дозволяють моделям зважувати важливість частин вхідної послідовності. Однак, із розвитком обчислювальних потужностей та появою великих обсягів даних, на зміну символічному підходу поступово прийшли методи машинного навчання, зокрема нейронні мережі, які ґрунтуються не на чітко визначених правилах, а на статистичному аналізі та автоматичному виявленні закономірностей у даних. Операція агрегації — математична операція, яка застосовує фільтр (ядро згортки) до вхідного зображення для виявлення карт ознак, що підкреслюють певні патерни, такі як краї, кути, текстури, кольори чи просторові шаблони. Рекурентні нейронні мережі (RNN) розроблені для обробки послідовностей — таких як текст або часові ряди — де порядок елементів важливий. RNN мають

зворотні зв'язки, які дозволяють зберігати інформацію про попередні елементи послідовності у внутрішньому стані. Варіаціями RNN є мережі LSTM (Long Short Term Memory), архітектури, розроблені для подолання проблем «зникаючого» градієнта, властивого класичним RNN. LSTM мають «забувальну», «вхідну» та «вихідну» ланки, що дозволяє моделювати довгострокові залежності, а GRU (Gated Recurrent Unit) — спрощений варіант LSTM з меншою кількістю параметрів. Механізми уваги (attention mechanisms) — це одні з ключових компонентів в RNN та трансформерних мереж, які дозволяють мережі фокусуватися на різних частинах вхідної послідовності при обробці.

Крім нейронних мереж, математичне моделювання штучного інтелекту включає ширший спектр алгоритмічних підходів. Символічний штучний інтелект ґрунтується на представленнях знань у вигляді логічних символів та логічних правил. Системи на основі баз знань та експертні системи використовують набір переробленої інформації, яка застосовується для виводу нових знань (через *modus ponens*) для вирішення задач, пов'язаних з висновками та прийняттям рішень. Математична логіка, теорія множин та теорія графів є важливими інструментами для моделювання штучного інтелекту та прийняття рішень. Навчання з підкріпленням дозволяє агенту навчитися шляхом взаємодії з середовищем, максимізуючи кумулятивну винагороду. Математично основи навчання з підкріпленням моделюються як марковські процеси прийняття рішень. Агент оцінює корисність станів через функцію цінності та навчається за методом Монте-Карло та напівградієнтним методом. Поняття моделювання політики, критика та теорія обмежувальної складності є важливими інструментами для аналізу ефективності алгоритмів ШІ.

Майбутнє штучного інтелекту нерозривно пов'язане з подальшим розвитком математичного моделювання. Пошук нових математичних підходів, які дозволять створити ефективніші, надійніші та інтерпретовані системи ШІ, є одним з пріоритетних напрямків. Перспективним напрямком є нейросимволічний штучний інтелект, який дозволяє поєднувати нейронні мережі (для навчання представлень з даних) та символічні методи (для логічних міркувань та представлення знань), що може призвести до створення більш потужних та обґрунтованих систем ШІ. Квантові обчислення з їх потенціалом для розв'язання задач принципово нового рівня, таких як факторизація великих чисел та моделювання молекул, також можуть здійснити революцію в галузі штучного інтелекту, відкриваючи нові можливості для розробки квантових алгоритмів машинного навчання. Розвиток теорії категорій та геометричного глибокого навчання дозволяє формалізувати абстрактні математичні структури, що лежать в основі різних нейронних мереж та методів навчання. Алгоритми другого порядку та адаптивні методи оптимізації динамічно налаштовують параметри навчання. Розробка методів регуляризації заснована на функціональному аналізі та теорії інформації, покращуючи стійкість та узагальнюючу здатність моделей. Математичне моделювання є серцем штучного інтелекту, дозволяючи створювати системи, здатні навчатися, міркувати та розв'язувати задачі.

Висновок. Математичне моделювання є фундаментальною основою прогресу штучного інтелекту, дозволяючи абстрагувати складність реальності в аналізовані математичні структури для прогнозування та прийняття рішень у різних сферах. Еволюція ШІ від символічних систем до глибокого навчання демонструє зростаючу важливість математичних методів, включаючи моделювання біологічних нейронів, оптимізацію, обробку послідовностей та геометричне глибоке навчання. Майбутній розвиток ШІ пов'язаний з пошуком нових математичних підходів, зокрема в нейросимволічному інтелекті, квантових обчисленнях та теорії категорій, для створення ефективніших, надійніших та інтерпретованих інтелектуальних систем. Математика є серцем ШІ, надаючи необхідний теоретичний апарат для розширення меж можливого в цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Шевченко А.І. та ін. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія. Київ: Інститут проблем штучного інтелекту МОН України і НАН України, 2023. 292 с. URL: https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf
2. Дубук В.І. Математичне моделювання даних засобами програмних систем з елементами штучного інтелекту. *Сучасні інформаційні системи і технології: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Суми, 21–24 травня 2013 р. Суми: СумДУ, 2013. С. 47–48.
3. Тимофєєва Н.К. Математичні моделі та підходи до розв'язання оптимізаційних задач штучного інтелекту. Прикладні питання математичного моделювання. 2021. Т. 4, №1. С. 225–229. DOI: 10.32782/KNTU2618-0340/2021.4.1.244.
- Higham, C. F., Higham, D. J., & Grindrod, P. (2023). *Diffusion Models for Generative Artificial Intelligence: An Introduction for Applied Mathematicians*. arXiv preprint.
5. Успенський В.Б. Математичні методи штучного інтелекту: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. 120 с. URL: <https://web.kpi.kharkov.ua/infiz/wp-content/uploads/sites/59/2024/10/SP14-Matematychni-metody-shtuchnogo-intelektu.pdf>

Назарій КОНОНОВ*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМИ У МОНІТОРИНГУ ТА УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Анотація. У статті досліджується роль автоматизованих інформаційних систем у моніторингу та управлінні бізнес-процесами з акцентом на цифрову трансформацію підприємств і оптимізацію управлінських рішень. Автоматизація процесів дозволяє забезпечити своєчасний аналіз даних та оперативне прийняття рішень. Стаття аналізує переваги, виклики та перспективи впровадження інформаційних технологій у сучасних бізнес-середовищах.

Abstract. The article examines the role of automated information systems in monitoring and management of business processes with an emphasis on the digital transformation of enterprises and optimization of management decisions. Process automation allows you to ensure timely data analysis and prompt decision-making. The article analyzes the advantages, challenges and prospects of the introduction of information technologies in modern business environments.

Вступ. В сучасному світі цифрових технологій автоматизовані інформаційні системи (АІС) стають ключовим чинником успіху підприємств. Їх активне впровадження сприяє оптимізації бізнес-процесів, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності організацій. Автоматизація дозволяє мінімізувати людський фактор, зменшити кількість помилок і значно скоротити витрати. Використання сучасних технологій відкриває нові можливості для моніторингу операційної діяльності та оперативного управління. Дослідження ролі цих систем допомагає зрозуміти їх вплив на стратегічне планування і ефективність управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Автоматизовані інформаційні системи є невід'ємною частиною сучасних бізнес-структур, забезпечуючи комплексний підхід до моніторингу та управління бізнес-процесами. Сучасні підприємства стикаються з необхідністю обробки величезних обсягів даних, що генеруються в режимі реального часу, і в цьому контексті автоматизовані системи відіграють ключову роль [1]. Історично шлях їх розвитку починався з базових систем бухгалтерського обліку, але згодом вони перетворилися на комплексні платформи, що інтегрують в собі модулі аналітики, звітності, планування та контролю. Завдяки цьому підприємства змогли переорієнтувати свій бізнес на

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Світлана КОЛЯДЕНКО

гнучкість і адаптивність до швидких змін ринку. Основною метою впровадження таких систем є створення умов для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що базуються на точних даних та актуальній інформації [2].

Сучасні інформаційні технології забезпечують збір, зберігання та аналіз даних з різноманітних джерел, таких як корпоративні сервери, хмарні сервіси, датчики інтернету речей та інші (рис. 1).

Рис. 1. Моніторинг та управління бізнес-процесами за допомогою АІС

Джерело: авторська розробка

Інтеграція цих даних в єдину систему дозволяє оптимізувати процес прийняття рішень, забезпечуючи керівництво підприємства найсвіжішою інформацією. Автоматизовані системи використовують алгоритми обробки даних, що дозволяють виокремлювати ключові показники, встановлювати тренди та прогнозувати подальший розвиток подій [3]. Цей підхід значно покращує можливості управління бізнес-процесами, знижуючи ризики прийняття рішень на основі неповних або застарілих даних. Окрім того, інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання у такі системи сприяє їхній адаптації до змін зовнішнього середовища та підвищенню ефективності.

Одним із важливих напрямів використання автоматизованих інформаційних систем є моніторинг бізнес-процесів, який дозволяє фіксувати кожен етап операційної діяльності підприємства. Завдяки цьому керівники отримують можливість аналізувати продуктивність різних підрозділів, виявляти вузькі місця та вчасно реагувати на зміни.

Наприклад, у сфері виробництва автоматизація дозволяє контролювати ланцюг постачання, відстежувати запаси сировини, оптимізувати планування виробничих процесів і знижувати витрати на логістику. У роздрібній торгівлі такі системи допомагають прогнозувати попит, коригувати асортимент і оптимізувати роботу торгових точок [3]. У всіх цих випадках використання

автоматизованих систем забезпечує підвищення оперативності та точності управління за рахунок своєчасного аналізу даних.

Значну роль у впровадженні автоматизованих інформаційних систем відіграє вибір програмного забезпечення та апаратних засобів, що відповідають вимогам сучасного ринку (рис. 2).

Рис. 2. Декомпозиція компонентів управління бізнес-процесами

Джерело: побудовано на основі [4]

Крім того, системи автоматизації сприяють підвищенню прозорості бізнес-процесів, що є важливим чинником для прийняття стратегічних рішень. Вони дозволяють створити централізовану базу даних, до якої має доступ управлінський персонал на різних рівнях організації. Це сприяє зниженню можливості людських помилок і забезпечує впровадження стандартів якості на всіх стадіях операційної діяльності [4]. Особливо важливо, що автоматизовані системи допомагають у виявленні аномалій та запобіганні шахрайства завдяки інтелектуальним алгоритмам, які можуть своєчасно реагувати на нетипові ситуації. Сучасні платформи відзначаються високою масштабованістю, що дозволяє адаптувати їх під індивідуальні потреби підприємства без значних витрат. Використання хмарних технологій дає змогу зменшити витрати на інфраструктуру, забезпечуючи при цьому доступ до актуальної інформації з будь-якої точки світу. Додатковою перевагою є можливість інтеграції з іншими корпоративними рішеннями, що сприяє створенню єдиної екосистеми управління. Розробники програмного забезпечення постійно вдосконалюють свої продукти, враховуючи специфіку галузі та вимоги кінцевих користувачів, що стимулює розвиток інноваційних рішень і технологічних трендів.

Однак, впровадження автоматизованих інформаційних систем супроводжується певними викликами, з якими стикаються підприємства. Один із ключових аспектів – забезпечення інформаційної безпеки, оскільки збір і зберігання великої кількості даних підвищує ризик кібератак [5]. Інтеграція

новітніх технологій із застарілими системами може стати складним процесом, що вимагатиме додаткових ресурсів і часу. Часто підприємства стикаються з проблемами сумісності різних програмних модулів, що може призводити до затримок під час впровадження нововведень. Незважаючи на ці труднощі, сучасний ринок пропонує численні технологічні рішення, які дозволяють мінімізувати ризики, забезпечуючи безперебійну роботу систем та стабільне функціонування бізнес-процесів.

Перспективи розвитку автоматизованих інформаційних систем відкривають нові горизонти для інтеграції сучасних технологічних рішень у бізнес-середовище. Інноваційні підходи, такі як використання аналітичних алгоритмів, штучного інтелекту та машинного навчання, дозволяють створювати системи, здатні прогнозувати майбутні тренди та адаптуватися до змін ринку. Впровадження інтернету речей (IoT) дає можливість формувати мережу взаємопов'язаних пристроїв, що забезпечує автоматичний збір даних з операційних процесів підприємства [4]. Отже, інформаційні системи перетворюються на динамічний інструмент управління, який не тільки реагує на поточні виклики, а й попереджає потенційні проблеми. Інновації в цій області сприяють підвищенню конкурентоспроможності компаній, відкриваючи нові шляхи оптимізації діяльності та досягнення стратегічних цілей.

Таким чином, впровадження автоматизованих інформаційних систем стає критичним чинником успішного управління бізнес-процесами в умовах сучасної економіки. Вони сприяють оптимізації операцій, підвищенню ефективності управління та зниженню операційних ризиків. Гнучкість і адаптивність таких систем дозволяє підприємствам оперативно реагувати на ринкові зміни, впроваджувати нові технології та забезпечувати прозорий облік усіх аспектів діяльності [6]. Сучасні рішення стимулюють розвиток бізнесу, дозволяючи знаходити інноваційні підходи до вирішення складних завдань, що в свою чергу сприяє зростанню економічної стабільності. Отже, автоматизація бізнес-процесів є невід'ємною складовою стратегії розвитку сучасної компанії.

Досвід впровадження автоматизованих інформаційних систем у різних секторах економіки дає змогу виділити низку важливих аспектів, які впливають на загальну продуктивність підприємств. Перш за все, аналіз показує, що орієнтація на цифровізацію дозволяє суттєво знизити час реакції на ринкові коливання та покращити якість обслуговування клієнтів [5]. Завдяки інтегрованій аналітиці, компанії можуть виявляти неочевидні закономірності у поведінці споживачів, що відкриває нові можливості для розробки індивідуальних пропозицій. Крім того, систематизація даних дозволяє створювати високоточні прогнози, які сприяють оптимізації логістичних ланцюгів та управлінню запасами. Особливо важливим є застосування засобів штучного інтелекту, що дозволяє не лише автоматизувати рутинні завдання, а й розвинути моделі прогнозування з високим ступенем точності. У результаті, підприємства отримують змогу мислити стратегічно, використовуючи дані як основну базу для прийняття рішень [3]. Завдяки прозорій системі обміну інформацією, окремі підрозділи організації можуть оперативно координувати

свої дії, що позитивно впливає на загальний результат. Все це свідчить про те, що автоматизовані інформаційні системи є важливим рушійним механізмом для трансформації бізнес-середовища, сприяючи не лише підвищенню конкурентоспроможності, але й створенню культури інновацій та постійного вдосконалення. Досвід впровадження автоматизованих систем свідчить про значне скорочення витрат завдяки оптимізації процесів управління, що проявляється в зменшенні ресурсомісткості операцій та зниженні рівня витрат на персонал [4]. Таким чином, впровадження автоматизованих інформаційних систем є стратегічною інвестицією, що приносить довгострокові вигоди та зміцнює позиції підприємства на ринку. Це відкриває нові перспективи для значного зростання.

Висновки. Автоматизовані інформаційні системи відіграють вирішальну роль у забезпеченні прозорості та ефективності управління бізнес-процесами. Їх впровадження сприяє підвищенню оперативності прийняття управлінських рішень і оптимізації ресурсів підприємства. Ці системи дозволяють виявляти критичні точки діяльності та прогнозувати майбутні виклики завдяки інтеграції сучасних технологій. Незважаючи на виклики, пов'язані з інтеграцією та інформаційною безпекою, вони залишаються важливим інструментом конкурентоспроможності. Отже, розвиток автоматизованих інформаційних систем є стратегічним кроком для забезпечення сталого зростання та успіху в сучасному бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова І. Моніторинг як сучасне інформаційне забезпечення аналітики та управління підприємствами. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-55-70.
2. Лошенко О. Автоматизація управління бізнес-процесами підприємства як основа гнучкості його діяльності: характеристика систем управління. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-45-46.
3. Роскладка Н.О., Роскладка А.А., Пушкарьова А.В. Система моніторингу ключових показників ефективності діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7551>.
4. Сотнікова Ю., Лугова В. Автоматизація управлінської діяльності в умовах цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-65-74.
5. Гусєва В.О. Аспекти застосування інформаційних технологій для автоматизації бізнес-процесів на підприємстві. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/14.pdf>
6. Руденко М.В. Принципи цифровізації системи управління в сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Черкаського університету*. № 2. 2019. С.95-103.

Олексій КРИВЧАК*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНТЕЙНЕРИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІС ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ DOCKER: ПЕРЕВАГИ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню потенціалу та практичних аспектів застосування технології контейнеризації Docker для оптимізації життєвого циклу бібліотечних інформаційних систем (БІС). Проведено аналіз фундаментальних переваг Docker, включно з уніфікацією середовищ розгортання, ізоляцією додатків, раціоналізацією використання обчислювальних ресурсів та підвищенням ефективності процесів розробки, тестування й експлуатації БІС. Детально розглянуто методологію впровадження контейнеризації, охоплюючи принципи роботи з Dockerfile, оркестрацію багатокомпонентних систем за допомогою Docker Compose та стратегії управління персистентними даними. Знайдено ключові виклики і запропоновано підходи до їх вирішення в інтеграції Docker в сучасні ІТ-бібліотеки.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the potential and practical aspects of using Docker containerization technology to optimize the life cycle of library information systems (LIS). The author analyzes the fundamental advantages of Docker, including unification of deployment environments, application isolation, rationalization of computing resources, and increase of efficiency of LIS development, testing, and operation. The methodology for implementing containerization is discussed in detail, covering the principles of working with Dockerfile, orchestrating multi-component systems using Docker Compose, and persistent data management strategies. The key challenges in integrating Docker into modern IT libraries are identified and approaches to their solution are proposed.*

Вступ. Еволюція бібліотек у цифрову епоху супроводжується неухильним зростанням складності та функціонального навантаження на бібліотечні інформаційні системи. Сучасні БІС є багатокомпонентними програмними комплексами, що інтегрують модулі каталогізації, управління фондами, обслуговування користувачів, доступу до електронних ресурсів та аналітики. Управління життєвим циклом таких систем у гетерогенних ІТ-середовищах пов'язане зі значними викликами: забезпеченням консистентності конфігурацій, вирішенням конфліктів залежностей, оптимізацією використання серверних ресурсів та гарантуванням стабільності роботи. Розгортання та адміністрування

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Віталій СУПРИГАН

БІС часто займають значний час, є ресурсоемними та недостатньо гнучкими, особливо за потреби в швидких змінах. Технологія контейнеризації, зокрема платформа Docker, репрезентує собою парадигматичний зсув у методах розробки, доставки та експлуатації програмного забезпечення, пропонуючи ефективні інструменти для подолання зазначених викликів [1]. Метою даного дослідження є системний аналіз переваг Docker для БІС та обґрунтування практичних підходів до імплементації цієї технології в бібліотечній сфері.

Виклад основного матеріалу. Контейнеризація як технологія віртуалізації на рівні операційної системи дозволяє інкапсулювати додаток разом з усіма його залежностями – бібліотеками, конфігураційними файлами та виконуваними файлами – у стандартизований, ізольований програмний пакет, що називається контейнером. Docker – це невід’ємна частина роботи з контейнерами, а сама технологія контейнеризації стала сучасним ІТ-стандартом. На відміну від традиційних віртуальних машин (ВМ), які емулюють повне апаратне забезпечення та вимагають окремої копії гостьової ОС, контейнери Docker використовують спільне ядро хостової операційної системи. Що значно зменшує їхню ресурсоемність (CPU, RAM, дисковий простір) і суттєво пришвидшує запуск та роботу з ними.

Імплементація Docker у сфері управління бібліотечними інформаційними системами зумовлює низку значних переваг. Першочерговою є гарантія консистентності середовища виконання. Образ Docker, що є шаблоном для створення контейнера, містить точний опис програмного оточення. Це забезпечує ідентичність функціонування БІС на всіх етапах життєвого циклу – від розробки та тестування до продуктивної експлуатації, нівелюючи таким чином проблему «синдрому невідтворюваного середовища» [2]. Оптимізація управління залежностями є наступною важливою особливістю. Кожен контейнер функціонує в ізольованому просторі, що унеможливорює конфлікти між різними версіями бібліотек або програмних компонентів, необхідних для різних додатків, запущених на одному фізичному чи віртуальному сервері. Для комплексних БІС, що часто залежать від специфічних версій ПЗ, ця ізоляція є критично важливою. Перевага контейнеризації полягає в її масштабованості та можливості ефективно використовувати надані ресурси. Завдяки низьким накладним витратам, контейнери дозволяють досягти вищої щільності розміщення додатків на серверному обладнанні порівняно з ВМ. Що значно зміцнює інфраструктуру та дозволяє гнучко масштабувати компоненти бібліографічної системи у разі її навантаженості.

Крім того, Docker суттєво підвищує портативність додатків та гнучкість інфраструктури. Контейнеризовану БІС можна безперешкодно переміщувати між локальними серверами, приватними чи публічними хмарами (AWS, Azure, Google Cloud) без необхідності модифікації коду чи конфігурації [3]. Це спрощує міграцію та забезпечує незалежність від конкретного інфраструктурного провайдера. Процеси оновлення програмного забезпечення та відкату до попередніх версій стають значно надійнішими та швидшими завдяки механізму версіонування образів Docker. Реалізація контейнеризації БІС передбачає

послідовне виконання певних методологічних кроків, тому початком усього процесу є створення Dockerfile – файлу, в якому знаходиться набір інструкцій для автоматизованої збірки образу Docker. У ньому визначаються базовий образ, команди для встановлення системних пакетів та програмних залежностей, копіювання коду БІС, налаштування портів та визначення команди запуску контейнера.

Для управління багатокомпонентними БІС, які зазвичай складаються з веб-сервера, сервера додатків, бази даних, системи кешування чи повнотекстового пошуку, оптимальним інструментом є Docker Compose. Цей інструмент дозволяє за допомогою docker-compose.yml описати повну архітектуру додатку як набір взаємопов'язаних сервісів, визначити їхні мережеві налаштування, залежності при запуску та методи управління даними. Docker Compose значно спрощує розгортання та управління всією системою як єдиним цілим, особливо в середовищах розробки та тестування. Ключовим аспектом при контейнеризації додатків, що працюють зі станом (stateful applications), до яких належать БІС з їхніми базами даних, є управління даними. Оскільки файлова система контейнера є тимчасовою, необхідно використовувати механізми для зберігання даних поза життєвим циклом контейнера. Docker Volumes є стандартним підходом у Docker, бо вони є спеціальними директоріями, які керуються Docker, що призначений для зберігання даних, або Bind Mounts, що надає можливість монтувати директорії хостової системи безпосередньо в контейнер. Вибір між цими підходами залежить від конкретних вимог до продуктивності, портативності та управління даними які ми можемо розглянути у табл. 1.

Таблиця 1

Компаративний аналіз моделей розгортання БІС

Критерій оцінки	Традиційна модель розгортання	Модель розгортання з використанням Docker
Консистентність середовищ	Низька, залежить від ручного налаштування	Висока, гарантується визначенням образу Dockerfile
Ізоляція додатків	Обмежена, високий ризик конфліктів залежностей	Повна ізоляція на рівні процесів та файлової системи
Ресурсоефективність	Потенційно низька (особливо з ВМ)	Висока, мінімальні накладні витрати
Портативність	Обмежена інфраструктурою та ОС	Універсальна, незалежна від середовища виконання
Швидкість розгортання	Тривала, вимагає ручних операцій	Висока, зведення до запуску готового контейнера
Управління життєвим циклом	Комплексне, висока ймовірність помилок при оновленні	Спрощене, атомарні оновлення через версії образів

Джерело: складено автором на основі [4]

Незважаючи на значний потенціал Docker, процес його інтеграції в інфраструктуру бібліотеки може мати певні складнощі, залежно від специфіки інформаційної системи ІС. Одним із ключових викликів є потреба у

кваліфікованому ІТ-персоналі та необхідність підвищення його кваліфікації для ефективної роботи з технологіями контейнеризації та оркестрації. Іншим немаловажливим аспектом є безпека контейнеризованих середовищ. Це вимагає впровадження відповідних практик, таких як сканування образів на наявність вразливостей, налаштування мережевих політик та контроль доступу. Крім того, управління станом та даними у складних БІС потребує ретельного планування та вибору ефективних стратегій резервного копіювання і відновлення. Приклади стратегій контейнеризації для основних функціональних блоків, що часто зустрічаються в бібліотечних інформаційних системах, наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Матриця контейнеризації функціональних блоків БІС

Функціональний блок БІС	Типові технології	Стратегія контейнеризації	Управління даними
Веб-сервер / ОРАС	Nginx/Apache, PHP/Java	Окремий контейнер для веб-сервера та інтерпретатора/JVM	Не потребує (stateless)
Ядро системи / API	Python/Perl/Java	Окремий контейнер для бекенд-логіки системи	Не потребує (stateless)
СУБД (Каталог, Користувачі)	PostgreSQL/MariaDB	Окремий контейнер для СУБД	Docker Volumes
Повнотекстовий пошук	Elasticsearch/Solr	Окремий контейнер для пошукового рушія	Docker Volumes
Система зберігання файлів	—	Використання зовнішніх сховищ (NFS, S3) або Bind Mounts	Bind Mounts / Зовнішнє

Джерело: складено автором на основі [5]

Застосування подібних стратегій контейнеризації, зображених на табл. 2, насамперед, створює умови для побудови більш стійких, масштабованих та легких у підтримці бібліотечних систем. У таблиці зазначено головну перевагу Docker, а саме можливість декомпозиції монолітної БІС на самостійні керовані блоки, такі як ядро системи, веб-інтерфейс та база даних. Також особливо важливим є диференціація підходів до компонентів: сервіси без збереження стану (stateless), такі як веб-сервер або API, які легко масштабуються, у той час як компоненти, котрі зберігають стан (stateful), які використовуються в СУБД, пошукових індексах, вимагають акуратного управління персистентністю у зв'язці з Docker Volumes або інших сховищ. Завдяки такому покомпонентному контролю над кожним елементом у системі, значно спрощується та пришвидшується оновлення і обслуговування, а також дозволяє ефективніше користуватися ресурсами системи і управляти складними бібліотечними ІС за допомогою Docker Compose.

Висновок. Технологія контейнеризації Docker є стратегічно важливим інструментом для модернізації та оптимізації ІТ-інфраструктури сучасних бібліотек. Забезпечення консистентності середовищ, ефективне управління

залежностями, раціональне використання ресурсів, підвищення портативності та гнучкості розгортання БІС є ключовими перевагами, що сприяють підвищенню надійності, масштабованості та економічної ефективності бібліотечних сервісів. Практична імплементація Docker, що базується на використанні Dockerfile для стандартизації образів та Docker Compose для оркестрації багатокомпонентних систем, дозволяє суттєво спростити та автоматизувати процеси управління життєвим циклом БІС. Незважаючи на наявність викликів, пов'язаних із необхідністю адаптації персоналу, забезпеченням безпеки та управлінням персистентними даними, переваги від впровадження Docker мають довгостроковий позитивний ефект. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розробку референтних архітектур та стандартизованих Docker-образів для поширених БІС, дослідження питань оптимізації продуктивності та безпеки контейнеризованих бібліотечних систем, а також аналіз інтеграції Docker з інструментами CI/CD для повної автоматизації процесів розробки та розгортання.

Список використаних джерел:

1. Docker Overview. Docker Documentation URL: <https://docs.docker.com/get-started/overview/> (дата звернення: 11.04.2025).
2. Boettiger C. An introduction to Docker for reproducible research. *ACM SIGOPS Operating Systems Review*. 2015. Vol. 49. № 1. P. 71-79. DOI: 10.1145/2723872.2723882 (дата звернення: 12.04.2025).
3. Running Containers on Amazon ECS using Docker. AWS Documentation. URL: <https://docs.aws.amazon.com/AmazonECS/latest/developerguide/docker-basics.html> (дата звернення: 11.04.2025).
4. Merkel D. Docker: lightweight linux containers for consistent development and deployment. URL: <https://www.linuxjournal.com/content/docker-lightweight-linux-containers-consistent-development-and-deployment> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Kane S.P., Matthias K. Docker: Up & Running: Shipping Reliable Containers in Production (2nd ed.). *O'Reilly Media*. 2018. (дата звернення: 10.04.2025).

Олена КУНЬОВСЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАЛИЙ БІЗНЕС У МЕХАНІЗМАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ЗАЙНЯТОСТІ

Анотація. У статті розглядається сутність, особливості функціонування та значення малого бізнесу в сучасній економіці. Проаналізовано основні переваги та проблеми, з якими стикаються малі підприємства, а також їхній внесок у зайнятість населення, інновації та розвиток конкуренції. Особливу увагу приділено державній підтримці малого бізнесу та умовам його сталого розвитку в Україні. Наголошується на важливості формування сприятливого підприємницького середовища для підвищення ролі малого бізнесу в національній економіці.

Abstract. The article examines the essence, features of functioning and importance of small business in the modern economy. The main advantages and problems faced by small businesses are analyzed, as well as their contribution to employment, innovation and the development of competition. Special attention is paid to state support for small business and the conditions for its sustainable development in Ukraine. The importance of forming a favorable business environment for the role of small business in the national economy is emphasized.

Вступ. Малий бізнес відіграє визначальну роль у господарстві кожної країни, виконуючи надзвичайно важливі функції: створення робочих місць, стимулювання новацій, збільшення конкуренції та піднесення економічного благополуччя у регіонах. В епоху глобалізації та економічної нестабільності, мале підприємництво є гнучким інструментом адаптації до змінних умов ринку. Особливо актуальною ця тема є для України, яка оговтується після кризи, де малі підприємства нерідко стають основною рушійною силою економічного розвитку на місцевому рівні. Незважаючи на численні перешкоди, включаючи фінансові, регуляторні та податкові проблеми, малий бізнес демонструє надзвичайну стійкість та значний інноваційний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Аналіз малого бізнесу - ключовий елемент в управлінні ним, адже своєчасне виявлення ризиків та передбачення можливих проблем, що впливають на стійкість і зростання підприємства, є вкрай важливим (рис. 1). Цей процес складається з кількох ключових фаз в т. ч з фінансового аналізу, що є фундаментом для оцінки стану малого бізнесу. Адже фінансові

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

дані відображають загальну результативність діяльності підприємства та її здатність протистояти економічним коливанням. Ключові показники, що характеризують роль малого бізнесу в економіці України, дають змогу оцінити його вклад у створення робочих місць, формування валового внутрішнього продукту та активізацію підприємницької діяльності в державі (табл. 1).

Крім того, проведення SWOT-аналізу допомагає виявити сильні та слабкі сторони малого бізнесу, а також проаналізувати шанси та загрози, які можуть з'явитися (табл. 2). Аналіз цих факторів є надзвичайно важливим для формування стратегій, спрямованих на подолання кризових явищ і забезпечення сталого розвитку малого бізнесу.

Аргументи "за" і "проти" малого бізнесу, представлені на рис. 1, дають глибше розуміння його двоякого впливу на економіку й суспільство. З одного боку, малий бізнес відіграє критичну роль у створенні робочих місць. Це особливо актуально для України, де безробіття може сягати значних показників, а мале підприємництво часто є основним джерелом доходу для багатьох сімей.

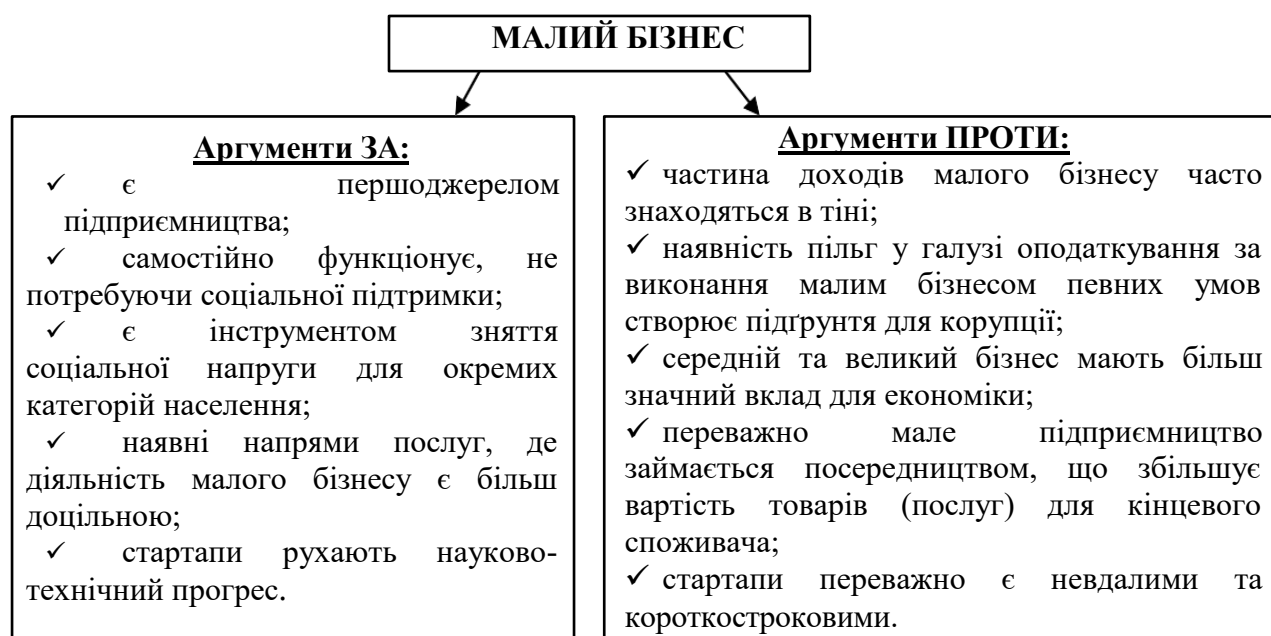

Рис. 1. Переваги та обмеження розвитку малого бізнесу

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Завдяки своїй гнучкості, малий бізнес може швидко пристосовуватися до змін ринку та впроваджувати інновації, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств [2]. Збільшення конкуренції між малими підприємствами також позитивно впливає на споживачів, спонукаючи їх покращувати якість продукції та послуг.

З іншого боку, малі підприємства стикаються із значними викликами. Однією з головних проблем є обмежений доступ до фінансування, оскільки більшість малих підприємств не мають достатнього капіталу для росту та розширення. Банківська система часто неохоче надає кредити малим підприємствам через їхній ризиковий профіль, і брак фінансових ресурсів обмежує можливості для розвитку [3]. Додатково, високий рівень конкуренції, в тому числі з боку великих підприємств та транснаціональних корпорацій, може

створювати додаткові труднощі для малих підприємств у боротьбі за частку ринку.

Економічна нестабільність та відсутність сприятливих умов для ведення бізнесу створюють серйозні перешкоди для малого підприємництва. Одним із ключових факторів, що впливає на ці умови, є валовий внутрішній продукт (ВВП) – основний показник економічного стану країни, що характеризує загальний рівень виробництва товарів і послуг [1].

Незважаючи на це, малий бізнес зберігає значний потенціал для росту та створення нових робочих місць. Проте, щоб реалізувати цей потенціал, мале підприємництво потребує підтримки від держави та інших інституцій, яка включала б сприятливі економічні та правові умови. Основні показники, що характеризують роль малого бізнесу в економіці України, узагальнено в таблиці

Таблиця 1

Основні показники, що характеризують роль малого бізнесу в економіці України, 2024 р.

№	Показник	Значення (умовне)	Сутнісна характеристика
1	<i>Частка малого бізнесу у ВВП</i>	20%	Визначає економічний внесок малого підприємництва в загальнонаціональний продукт
2	<i>Частка зайнятих у малому бізнесі</i>	30–40%	Показує вплив на рівень зайнятості в країні
3	<i>Кількість зареєстрованих малих підприємств</i>	~1,5 млн	Відображає динаміку розвитку малого підприємництва
4	<i>Обсяг податкових надходжень від малого бізнесу</i>	~18%	Демонструє значення малого бізнесу у формуванні дохідної частини бюджету
5	<i>Рівень інноваційної активності серед малих підприємств</i>	~25%	Свідчить про гнучкість та інноваційність у малому бізнесі
6	<i>Частка експорту, здійсненого малим бізнесом</i>	~10%	Відображає участь малого бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності

Джерело: [5]

Проаналізувавши відомості, наведені у таблиці 1, можна виділити декілька ключових моментів. Малий бізнес формує умови для конкуренції, генерує нові вакансії та заохочує інноваційний розвиток. Його внесок у загальний внутрішній продукт України дорівнює приблизно 20%, що підкреслює його важливий вплив на економіку держави. Завдяки розмаїттю видів діяльності та сфер бізнесу, цей сегмент відіграє визначальну роль у створенні товарів та наданні послуг, які задовольняють потреби внутрішнього ринку та сприяють появі нових ринкових ніш [4]. Близько 30-40% працевлаштованого населення працює на малих підприємствах, що робить цей сектор одним із основних генераторів робочих місць. Завдяки підприємницькій діяльності багато людей отримують можливість реалізувати власний бізнес, що сприяє зменшенню безробіття та стабільності

економіки загалом. Кількість малих підприємств в Україні становить близько 1,5 млн, що свідчить про активність у підприємницькій сфері та значний внесок у розвиток економіки [2]. Малий бізнес також є значним джерелом податкових надходжень, формуючи близько 18% загального бюджету країни. Це вказує на його важливу роль не тільки як виробничого сектору, але й як важливої складової фінансової системи держави. Крім того, приблизно 25% малих підприємств впроваджують нові технології, що підвищує їхню конкурентоспроможність та сприяє економічному росту. Частка експорту малого бізнесу складає близько 10%, що підтверджує його участь у міжнародній торгівлі та наявність потенціалу для розширення на зовнішніх ринках [3]. Незважаючи на певні труднощі, малий бізнес залишається важливим рушієм економічного розвитку України. Його підтримка державою, сприятливі умови для підприємництва та доступ до фінансування можуть стати ключовими чинниками для його подальшого росту та зміцнення економічної стабільності країни. Варто також врахувати, що малий бізнес стикається з низкою викликів, які відображені у табл. 2.

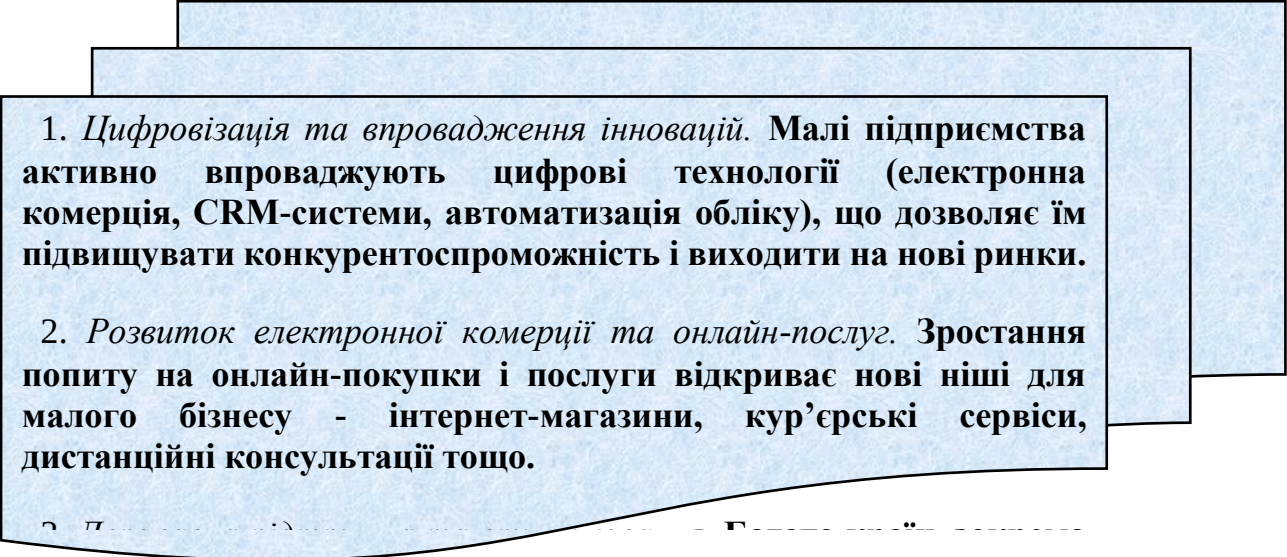
Таблиця 2

SWOT-аналіз ведення малого бізнесу

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
Гнучкість у прийнятті рішень та адаптації до змін на ринку	Обмежені фінансові та людські ресурси
Швидке впровадження інновацій та нових ідей	Обмежений доступ до кредитів та інвестицій
Тісний зв'язок із клієнтами, індивідуальний підхід	Недостатній рівень маркетингової активності
Сприяння зайнятості на місцевому рівні	Слабка конкурентоспроможність на глобальному ринку
Простота реєстрації та ведення діяльності	Низький рівень цифровізації та автоматизації
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
Державні та міжнародні програми підтримки малого бізнесу	Економічна нестабільність у країні
Розвиток електронної комерції та цифрових платформ	Зростаюча конкуренція з боку великих компаній
Можливість об'єднання в бізнес-асоціації, кластери	Зміни в податковому або трудовому законодавстві
Попит на унікальні, локальні та екологічні товари і послуги	Залежність від коливань ринку та купівельної спроможності
Участь у стартап-програмах, акселераторах	Кадровий дефіцит та відтік кваліфікованих працівників

Джерело: сформовано автором

Серед зовнішніх перспектив варто виділити державну підтримку, розвиток цифрових технологій, збільшення попиту на місцеві товари та шанс кооперації в рамках бізнес-асоціацій і кластерів (рис. 2). Проте малий бізнес теж перебуває під впливом значних загроз: економічної нестабільності, законодавчих змін, конкуренції з боку великих компаній та проблем з кадрами.

1. **Цифровізація та впровадження інновацій.** Малі підприємства активно впроваджують цифрові технології (електронна комерція, CRM-системи, автоматизація обліку), що дозволяє їм підвищувати конкурентоспроможність і виходити на нові ринки.

2. **Розвиток електронної комерції та онлайн-послуг.** Зростання попиту на онлайн-покупки і послуги відкриває нові ніші для малого бізнесу - інтернет-магазини, кур'єрські сервіси, дистанційні консультації тощо.

Рис. 2. Перспективи розвитку малого бізнесу в Україні

Джерело: [4]

Для покращення ефективності своєї діяльності малому бізнесу доцільно активно використовувати наявні можливості, підсилювати свої сильні аспекти та зменшувати вплив слабких сторін і зовнішніх загроз шляхом оптимізації внутрішніх процесів та впровадження інноваційних підходів.

Висновки. Малий бізнес є важливою складовою економіки, забезпечуючи створення робочих місць, сприяючи розвитку інновацій та посиленню конкуренції. Незважаючи на фінансові труднощі, обмежений доступ до ресурсів та високий рівень конкурентного середовища, малий бізнес продовжує демонструвати свою життєздатність та здатність пристосовуватись до змін. В Україні цей сектор відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, зайнятості населення та розвитку підприємництва, що підтверджується відповідними статистичними показниками. Державна підтримка та сприятливе регуляторне середовище можуть стати ключовими чинниками успішного розвитку малого бізнесу та його внеску в економічну стабільність країни.

Список використаних джерел:

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення 11.04.2025 р.).
2. Tomashuk I., Baldynyuk V. International labor migration in the context of geo-economic transformation. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 203-216.
3. Тарасюк І.В. Інноваційні стратегії розвитку малого бізнесу в Україні. К.: Центр учбової літератури, 2021. 321 с.
4. Портал підтримки підприємництва «Дія.Бізнес». URL: <https://www.business.diia.gov.ua> (дата звернення 07.04.2025 р.).
5. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 01.04.2025 р.).

Максим ЛЕВЧЕНКО*
студент 4-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОДЕЛІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ПОВЕРХОНЬ У СИСТЕМАХ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядається застосування моделей машинного навчання для розпізнавання поверхонь у технологіях доповненої реальності (AR). Проаналізовано, які саме алгоритми використовуються сучасними платформами (наприклад, ARCore, ARKit), яким чином вони працюють і які переваги надають користувачам. Особливу увагу приділено порівнянню різних моделей, які дозволяють точно і швидко визначати горизонтальні, вертикальні або нерівні поверхні, а також їх ролі у забезпеченні реалістичності та точності AR-досвіду. Наведено приклади практичного застосування AR в освіті, медицині, будівництві та інших сферах..*

***Abstract.** The article explores the use of machine learning models for surface recognition in augmented reality (AR) technologies. It analyzes which algorithms are used by modern platforms (e.g., ARCore, ARKit), how they function, and what benefits they provide. Special attention is paid to comparing different models that enable accurate detection of horizontal, vertical, or uneven surfaces, and their role in ensuring realistic and precise AR experiences.*

Вступ. Доповнена реальність (AR) — це технологія, яка дозволяє поєднати віртуальні об'єкти з реальним світом у реальному часі. Однією з ключових проблем для якісної реалізації AR є точне розпізнавання поверхонь у просторі, на які «встановлюються» 3D-об'єкти. Сучасні AR-системи все більше використовують штучний інтелект та машинне навчання для покращення точності та швидкості розпізнавання. Ця технологія знаходить широке застосування у різних галузях — від освітніх програм до промислового дизайну, хірургії та інженерії. Швидкий розвиток AR сприяє активній інтеграції з іншими цифровими інструментами — big data, хмарними обчисленнями та IoT, що підвищує потенціал адаптивного навчання моделей та обробки великого обсягу даних у реальному часі.

Виклад основного матеріалу. Розпізнавання поверхонь у доповненій реальності є одним з найскладніших завдань при створенні інтуїтивно зрозумілого, реалістичного й функціонального AR-досвіду. Основна проблема полягає у необхідності забезпечення максимально точної відповідності

* Науковий керівник: к.т.н., ст. викладач кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Сергій ХРУЩАК

віртуального об'єкта фізичному простору користувача. Навіть незначна похибка у розпізнаванні чи відображенні може призвести до порушення занурення в AR-середовище або зниження ефективності у прикладних задачах.

Серед основних викликів, з якими стикаються системи доповненої реальності, слід виокремити змінність умов освітлення, що може значно впливати на точність виявлення контурів об'єктів, а також різноманіття типів поверхонь — гладких, матових, блискучих або нерівних, що створює складності для алгоритмів глибини та текстуризації. Окрім того, наявність динамічних об'єктів, таких як люди або транспорт, створює додаткові труднощі в стабільному формуванні карти простору. Для подолання цих бар'єрів активно впроваджуються сучасні моделі машинного навчання, здатні адаптуватися до змін середовища, забезпечуючи більш точне та стабільне розпізнавання контексту сцени.

Розпізнавання поверхонь базується на комп'ютерному зорі — системі, яка дозволяє камері «бачити» та аналізувати простір. В основі цієї технології лежать моделі машинного навчання, зокрема:

Convolutional Neural Networks (CNN) — використовуються для обробки візуальної інформації. CNN навчені виявляти краї, текстури та глибину, що дозволяє визначати контури та положення об'єктів у просторі. Застосовуються як у простих мобільних додатках, так і в складних AR-сценаріях, наприклад — у військових або інженерних симуляціях. Важливою перевагою є можливість перенавчання таких моделей на нових наборах даних для вузькоспеціалізованих завдань.

Depth Estimation Models — дозволяють оцінити відстань до об'єктів без використання спеціального обладнання (лідарів). Такі моделі, як MiDaS від Meta (Facebook), демонструють високі результати у створенні карти глибини з одного зображення (рис. 1). Це дозволяє зменшити вартість AR-рішень, використовуючи лише камеру смартфона. Крім того, сучасні моделі здатні адаптуватися до змін умов освітлення, що критично важливо для зовнішніх застосувань [3].

Рис. 1 Результати створення карти глибини в MiDaS

Джерело: [8].

Semantic Segmentation — дає змогу розділяти зображення на логічні

області (наприклад, підлога, стіни, меблі). Це важливо для коректного розміщення AR-елементів. Популярні моделі, такі як SegNet [4] або DeepLab, використовуються в реальному часі навіть на мобільних пристроях. Останні дослідження демонструють ефективність інтеграції семантичної сегментації з глибинними картами для створення багатовимірної карти простору.

SLAM (Simultaneous Localization and Mapping) — хоча і не є виключно моделлю машинного навчання, SLAM часто комбінується з ML-алгоритмами (наприклад, Kalman Filter, Recurrent Neural Networks) для створення точної карти простору і одночасного відстеження положення камери [6]. SLAM-алгоритми є критичними для AR-додатків у навігації, автономних роботах і мобільних іграх. Використання алгоритмів SLAM у поєднанні з хмарною обробкою даних дає змогу створювати масштабовані середовища AR у великих просторах.

Платформи як ARCore (від Google) та ARKit (від Apple) активно використовують ці моделі. ARCore зосереджений на забезпеченні високої сумісності з Android-пристроями та використовує вбудовані алгоритми глибинного навчання для поліпшення розпізнавання площин і текстур, підтримуючи функції, як-от Environmental HDR для реалістичного освітлення об'єктів (рис. 2), що є дійсно корисним фактором [1].

Фото реального
об'єкта

Віртуальний об'єкт,
візуалізований з реальним HDR
освітленням

Віртуальний об'єкт,
візуалізований
з виведенням освітленням

Рис. 2 Порівняння Environmental HDR в ARCore

Джерело: [9].

Натомість ARKit, орієнтований на екосистему Apple, поєднує машинне навчання з апаратними можливостями, зокрема LiDAR-сканерами в новітніх пристроях, що дає змогу значно точніше визначати форму та структуру об'єктів. ARKit також має вбудовану підтримку для face-tracking, body-tracking та розширених анімаційних можливостей [2]. Таким чином, обидві платформи мають свої переваги: ARCore — широка доступність та гнучкість, ARKit — точність і глибока інтеграція з апаратним забезпеченням. Apple додатково використовує лідарами в новітніх пристроях, поєднуючи ML та апаратні сенсори. Microsoft HoloLens також демонструє активне використання AR із

машинним навчанням, орієнтуючись на бізнес- і промислові рішення [7].

У реальних додатках технології доповненої реальності демонструють вражаючу багатофункціональність. Наприклад, вони дозволяють точно розміщувати віртуальні меблі у приміщеннях, що активно використовується в комерційних додатках типу IKEA Place. У сфері розваг AR забезпечує створення захопливих ігор, які враховують структуру та геометрію навколишнього простору, що підвищує рівень занурення. У будівництві та інтер'єрному дизайні технологія сприяє попередній візуалізації проектів ще до фізичного втілення. У медичній освіті AR використовується для віртуальних хірургічних тренувань, дозволяючи студентам відпрацьовувати навички без ризику для пацієнтів.

Освітні заклади застосовують AR для створення інтерактивних віртуальних лабораторій, що полегшують вивчення складних тем. Також технологія ефективна в навігації по приміщеннях для людей із порушеннями зору, надаючи просторову орієнтацію в реальному часі. Окремим напрямом є створення цифрових копій приміщень (Digital Twin), які дозволяють моніторити зміни в просторі. Нарешті, AR-окуляри стають потужним інструментом для автоматизованих інспекцій інфраструктурних об'єктів, зменшуючи потребу в фізичному втручанні людини у потенційно небезпечні умови.

Крім технічних досягнень, важливу роль відіграє інтерфейс користувача (UI/UX) в AR-додатках. Сучасні ML-моделі дають змогу адаптувати взаємодію з доповненою реальністю до індивідуальних потреб користувача. Наприклад, системи можуть прогнозувати тип взаємодії, яку очікує користувач, і автоматично змінювати конфігурацію інтерфейсу або елементів керування. Це особливо актуально в умовах динамічного середовища, де швидкість прийняття рішень критично важлива — як у логістиці, так і в медицині або рятувальних операціях.

Окрему увагу заслуговують гібридні системи, які поєднують AR із іншими технологіями, зокрема штучним інтелектом, великими даними та цифровими двійниками (Digital Twins). Вони створюють новий рівень інтеграції фізичного та цифрового світу, дозволяючи не лише візуалізувати, а й аналізувати та передбачати поведінку об'єктів у просторі. Це відкриває нові горизонти для промисловості 4.0, «розумного міста», автономного транспорту й персоналізованої медицини, де точність, масштабованість та адаптивність відіграють ключову роль. Не менш важливим напрямом є використання AR у сфері охорони культурної спадщини. Завдяки розпізнаванню поверхонь і об'єктів у складних архітектурних середовищах, доповнена реальність дозволяє створювати інтерактивні екскурсії, відновлювати зруйновані пам'ятки у віртуальному просторі, а також залучати молодь до вивчення історії у новому форматі. Таким чином, доповнена реальність у поєднанні з машинним навчанням відкриває нові шляхи цифрової трансформації у найрізноманітніших сферах, де взаємодія з простором має критичне значення.

Висновки. Застосування моделей машинного навчання значно підвищує якість роботи AR-систем. Вони забезпечують точність у розпізнаванні поверхонь, адаптацію до складних умов та реалістичність взаємодії між

реальним і віртуальним простором. Подальший розвиток таких моделей відкриває нові можливості в освіті, медицині, інженерії, логістиці, торгівлі та багатьох інших галузях.

У найближчій перспективі очікується поява ще більш енергоефективних та мобільних ML-моделей, здатних працювати на пристроях із обмеженими ресурсами без втрати точності. Це дозволить активніше використовувати AR у сільському господарстві, охороні здоров'я в польових умовах, на транспорті.

Таким чином, майбутнє AR тісно пов'язане не лише з технічними інноваціями, а й з етичними, юридичними та соціальними питаннями, вирішення яких стане запорукою безпечного та ефективного впровадження цієї технології. Перспективним напрямом є створення універсальних, легких моделей з високою точністю, які можуть працювати в умовах обмежених ресурсів — на звичайних смартфонах або окулярах доповненої реальності. Важливим завданням на майбутнє є також розробка етичних стандартів у використанні AR, зокрема в питаннях приватності та безпеки користувачів, а також забезпечення прозорості рішень, які приймає штучний інтелект у таких системах.

Список використаних джерел:

6. Google ARCore developer documentation. URL: <https://developers.google.com/ar>
7. Apple ARKit overview. URL: <https://developer.apple.com/augmented-reality/arkit/>
8. Ranfl R. et al. MiDaS: Learning Monocular Depth Estimation // arXiv:1907.01341
9. Badrinarayanan V., Kendall, A., Cipolla, R. (2017). SegNet: A Deep Convolutional Encoder-Decoder Architecture for Image Segmentation
10. Zhang C., Liu, J., Li, Y. (2021). Real-Time Semantic Segmentation with Lightweight Deep Networks for Mobile AR Applications.
11. Mur-Artal, R, Montiel, J.M.M., Tardos, J.D. (2015). ORB-SLAM: A Versatile and Accurate Monocular SLAM System
12. Microsoft HoloLens developer resources URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/hololens/>
13. Ranfl, R, Lasinger, K., Hafner, D., Schindler, K., & Koltun, V. (2020). Towards Robust Monocular Depth Estimation: Mixing Datasets for Zero-shot Cross-dataset Transfer. URL: <https://vladlen.info/papers/midas.pdf>
14. C. LeGenre *et al.*, “DeepLight: Learning Illumination for Unconstrained Mobile Mixed Reality,” presented at the Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition, 2019, pp. 5918–5928. Accessed: Jun. 04, 2020.
URL: https://openaccess.thecvf.com/content_CVPR_2019/papers/LeGendre_DeepLight_Learning_Illumination_for_Unconstrained_Mobile_Mixed_Reality_CVPR_2019_paper.pdf

Діана МИШАКОВА*³
студентка 1-го курсу,
факультет економіки інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СЕКРЕТИ УСПІШНИХ ПЕРЕГОВОРІВ: ЯК ОТРИМАТИ БІЛЬШЕ, ВІДДАЮЧИ МЕНШЕ

Анотація. У статті розглядається важливість переговорів у сучасному світі, їхній вплив на бізнес, політику, дипломатію та повсякденне життя. Аналізується роль переговорів у досягненні вигідних домовленостей, збереженні гармонійних відносин та оптимальному використанні ресурсів. Окреслюються ключові аспекти ефективного ведення переговорного процесу. Досліджуються 12 основних стратегій ведення переговорів за С. Даймондом, які включають такі принципи, як чітке визначення цілей, розуміння позиції опонента, управління емоціями, поступовий підхід до прийняття рішень та взаємовигідний обмін цінностями. Також розглядається концепція «чорних лебедів» за Крісом Воссом, яка наголошує на важливості непередбачуваних факторів та активного слухання в переговорах.

Abstract. The article examines the importance of negotiations in the modern world, their impact on business, politics, diplomacy and everyday life. The role of negotiations in reaching profitable agreements, maintaining harmonious relations and optimal use of resources is analyzed. The key aspects of the effective negotiation process are outlined. The 12 main negotiation strategies according to S. Diamond are studied, which include such principles as a clear definition of goals, understanding the opponent's position, emotion management, a gradual approach to decision-making and a mutually beneficial exchange of values. The concept of "black swans" by Chris Voss is also considered, which emphasizes the importance of unpredictable factors and active listening in negotiations.

Вступ. У сучасному світі переговори є невід'ємною частиною нашого життя - від ділових зустрічей до побутових домовленостей. Уміння ефективно вести переговори дозволяє не лише досягати своїх цілей, але й формувати довгострокові партнерські відносини. Однак, справжнє мистецтво переговорів полягає не лише у здатності переконувати, але й у вмінні отримувати більше, витрачаючи мінімум ресурсів. Переговори - це не лише боротьба за виграш, а й пошук спільних рішень. Тож якщо ви прагнете вдосконалити свої навички та навчитися отримувати більше, віддаючи менше, ця стаття стане вашим надійним путівником у світі успішного спілкування та домовленостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переговори – це невід'ємна

* Науковий керівник: Phd, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ - Людмила БОЛТОВСЬКА

частина сучасного життя, яка охоплює всі сфери діяльності: бізнес, політику, дипломатію та повсякденні взаємодії. Успішні переговори дозволяють досягати вигідних домовленостей, зберігати гармонійні відносини та отримувати більше, витрачаючи мінімум ресурсів. Ті, хто вміє майстерно вести переговори, мають значну перевагу над конкурентами, оскільки здатні ефективно просувати свої інтереси, не створюючи конфліктних ситуацій. Володіння навичками переговорів сприяє розвитку лідерських якостей та підвищенню особистої й професійної ефективності [2].

У бізнесі переговори є визначальним чинником укладання угод, залучення партнерів та оптимізації витрат. В особистому житті вони допомагають вирішувати суперечки, досягати компромісів і зберігати хороші стосунки. Однак, успішні переговори – це не просто вміння говорити або переконувати. Вони потребують стратегічного підходу, глибокого розуміння психології співрозмовника та ефективного використання переговорних тактик.

Одним із ключових питань, яке хвилює як досвідчених переговорників, так і тих, хто лише опановує цю навичку, є: як отримати більше, віддаючи менше? Це не означає маніпуляцію чи введення в оману, а радше розумне використання ресурсів, аналіз ситуації, гнучкість та правильний підхід до ведення діалогу. Секрети успішних переговорів полягають у здатності знаходити взаємовигідні рішення, використовуючи мінімальні поступки, але отримуючи максимальні результати [3].

Існує думка, що ефективні перемовники ніколи не бувають задоволені – ані самим процесом переговорів, ані їх результатами, ані своїм професіоналізмом. Ні, вони не вважають себе невдахами. Просто завжди намагаються зрозуміти, чи можна було досягти ще кращих результатів переговорів.

Щоб добитися успіху в переговорах, потрібно:

- 1) знати певну інформацію про учасників переговорів. Питома вага таких знань має складати більше 90 % всієї інформації про переговори;
- 2) бути добре поінформованим про тему переговорів, мати у своєму розпорядженні факти, що стосуються предмета розмови. Питома вага таких знань – менше 10 %;
- 3) мати певний досвід ведення переговорів.

Найважливіше у переговорному процесі – знати свого співрозмовника, розуміти, «чим він дихає». Адже головна людина в переговорах – не ви самі, а ваш співрозмовник. Важливо знайти точки дотику з опонентом і встановити з ним контакт. Зазвичай взаєморозуміння встановлюється за допомогою навідних запитань, часто не пов'язаних з темою переговорів (про погоду, спільні інтереси, про те, що наразі хвилює опонента). Якщо контакт не буде встановлений, угода може зірватися. Навіть якщо ви досягнете певних домовленостей, вдалими та взаємними вони не будуть.

На думку С. Даймонда [4], існує 12 основних стратегій ведення переговорів. Їх можна комбінувати залежно від конкретної ситуації та з урахуванням особистості співрозмовника. Розглянемо кожну з них у таблиці 1.

Основні стратегії та прийоми

№	Стратегія	Опис
1	Цілі насамперед	Перш ніж почати переговори, ви повинні чітко уявляти собі цілі, яких хочете досягти після їх закінчення.
2	Уся справа в людях	Щоб досягти успіху в переговорах, потрібно поставити себе на місце опонента, подивитися на ситуацію «його очима», помінятися ролями. Дізнайтеся, кого поважають ваші опоненти і чому, чийм думкам довіряють, які методи вони використовують для досягнення успіху.
3	Не забувайте про емоції	Не забувайте, що опонент може зірватися... Чим більше він готуватиметься до переговорів і чим важливішими вони для нього є, тим більш нелогічною і нерациональною може виявитися реакція на них.
4	Кожна ситуація не схожа на інші	Не буває якихось усереднених ситуацій, як не буває і двох абсолютно однакових людей. Кожні переговори – нові, тому й немає однозначних підходів до них. Оцінюйте ситуацію та імпровізуйте у ході справи. Головне – попередньо вивчіть свого опонента, дізнайтеся, «чим він дихає».
5	Краще рухатися поступово	Не потрібно завищувати планку і форсувати події. У переговорах поспіх ні до чого. Будьте спокійні та впевнені у собі. Причому не має значення, що саме ви обговорюєте – укладення нового договору поставки чи підвищення своєї заробітної плати.
6	Взаємовигідний обмін цінностями	Проаналізувавши, що цікавить вашого опонента і проранжувавши його інтереси від більшого до меншого, визначте свої пріоритети. Можливо, для вас не має великого значення те, що для вашого опонента є вкрай важливим.
7	З'ясуйте стандарти своїх опонентів	Через своїх знайомих, колег, друзів або клієнтів постарайтеся зібрати інформацію про іншу сторону переговорів. Можливо, у них були якісь прецеденти з вашим опонентом, що характеризують його з того чи іншого боку (не вміє слухати, постійно перебиває, довго приймає рішення тощо).
8	Прозорість, конструктивність і жодних маніпуляцій!	Не обдурюйте своїх опонентів. Їх закликайте до того ж. Якщо вони розкриють ваш обман або, ще гірше, безпосередньо викриють вас у цьому, успіху в переговорах і згоди ви не досягнете. Краще будьте самим собою.
9	Завжди йдіть на контакт, стверджуйте очевидне, висловлюйте своє бачення	Успіх у переговорах напряму залежить від вашого вміння контактувати із своїм опонентом. У разі відсутності контакту важливі спільні рішення не будуть прийняті. Не залякуйте, не звинувачуйте вашого співрозмовника, а навпаки, зверніть увагу на його переваги. Тоді ефект від переговорів, без сумнівів, перевершить усі ваші сподівання.
10	Кожна проблема – це джерело нових можливостей	Запитайте себе, що насправді заважає вам досягти поставлених цілей. Проаналізувавши проблему, ви знайдете безліч варіантів її розв'язання. Запам'ятайте, немає нічого неможливого для того, хто ставить перед собою конкретні цілі!
11	Приймайте відмінності	Гарний перемовник любить відмінності між людьми. Вони дають більше варіантів рішень, є джерелом натхнення. Розуміючи та приймаючи ті риси вашого опонента, які відрізняють його від вас, ви знизите градус напруги у переговорах.

12	До переговорів потрібно як слід підготуватися	Обов'язково готуйтеся до переговорів. Продумайте умови та вартість договору, зважте всі плюси та мінуси, продумайте різні варіанти, визначте найбільш вигідний для вас.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Найбільша помилка у переговорах, на думку Кріса Восса, – зробити припущення (наприклад, про мотиви чи плани співрозмовника) і відштовхуватися від нього так, наче це вже доведена істина. Втім, яким би багатим не був ваш досвід, врахувати усе заздалегідь неможливо. Кріс Восс закликає пам'ятати про ймовірність «чорних лебедів» – подій, які майже неможливо передбачити. Варто бути не просто готовим до будь-яких сюрпризів, а й навчитися виявляти нову інформацію, яка може кардинально змінити хід переговорів. Для цього потрібно вміти слухати співрозмовника [5].

Є низка питань, які варто задати під час переговорів: Що для вас важливо?, Як я можу поліпшити для вас ситуацію?, Як, на вашу думку, мені слід діяти далі?, Що нас привело до цієї ситуації?, Як ми можемо розв'язати цю проблему?, Яка в нас мета?, Що ми намагаємося досягти?, Як мені це зробити? [5].

Зрозуміло, що кожен прагне отримати на переговорах бажане, але не потрібно сигналізувати про це всіма можливими способами. Адже ваш опонент розумітиме, що задля досягнення бажаного ви будете ладні на все та погодитися на всі компроміси, аби кінцевий результат був таким, як ви хотіли на початку переговорів. Через свою залежність від кінцевого результату ви зможете погодитися на таке, на що раніше ні за що не пішли б. Тому зосередьтеся на своїй поведінці і контролюйте все, що говорите.

Якщо все таки переговори підуть не тієї стежкою, то для вас вони не повинні закінчитися цілковитим провалом. Чим більше ви передбачите компромісних рішень, тим легше вам буде добитися бажаного результату. Але ваші альтернативні пропозиції потрібно тримати при собі і озвучувати лише за ситуацією.

Повторюйте тези свого співрозмовника, але обов'язково перефразуйте їх. Такий метод допоможе показати, що ви не просто слухаєте, а й розумієте усе сказане і погоджуєтеся з цим. Віддзеркалення співрозмовника допомагає нам зближатися та примушує вас довіряти. У переговорах його також потрібно використовувати. Повторіть останніх три слова з попередньої репліки співрозмовника – це допоможе вам встановити необхідний контакт [1].

Для того, щоб співрозмовник погодився з головною пропозицією ваших переговорів, спочатку він має декілька разів вам відмовити. Відповідь «ні» дає людині відчуття контролю над ситуацією. Тому варто поставити співрозмовнику декілька запитань з відповіддю «ні», щоб спонукати його слухати та домовлятися з вами [1].

Пам'ятайте, що слова дають зрозуміти лише 7% змісту висловлювання, 38% передає тон вашого голосу і 55% – мова тіла та вираз вашого обличчя. Тому під час переговорів важливо думати не тільки про що говорите ви, а й про те, що промовляє ваше тіло. Дивіться співрозмовнику в очі, адже саме так ви дасте зрозуміти, що вам важливі його напрацювання, переконання та пропозиції [1].

Не ховайте свої руки під стіл чи у кишені, щоб співрозмовнику не здалося, що ви щось приховуєте або замишляєте. Ваші руки також не повинні торкатися обличчя: це справляє враження схвильованої чи нервової людини, яку легко переконати погодитися на що завгодно. Якщо вам потрібно щось показати, не використовуйте вказівний палець – це дратує співрозмовника. Розмовляйте на один тон нижче звичного. Низький голос викликає більше довіри. Тихіша розмова спонукає вас говорити повільніше, що буде більш авторитетним і зрозумілішим. Одним із ключових аспектів успішних переговорів є ретельна підготовка. Це включає аналіз інтересів опонента, визначення власних пріоритетів і меж поступок, а також розробку альтернативних варіантів рішення. Чим краще переговорник володіє інформацією, тим сильніші його позиції та ширші можливості для маневру. Окремої уваги заслуговує стратегія «отримати більше, віддаючи менше». Важливо пам'ятати, що поступки – це не слабкість, а інструмент, який слід використовувати розумно. Навіть незначна поступка може сприяти створенню атмосфери довіри та спонукати іншу сторону до взаємних поступок.

Висновки: Таким чином, успішні переговори базуються на балансі між жорсткістю та гнучкістю, логікою та емоціями, поступками та вигодами. Вміння правильно застосовувати переговорні техніки дозволяє не лише досягати поставлених цілей, а й будувати міцні ділові зв'язки, які стануть основою майбутніх успіхів. У сучасному світі, де конкуренція та швидкість ухвалення рішень відіграють вирішальну роль, навички ведення переговорів стають невід'ємною частиною успішної кар'єри та бізнесу.

Список використаних джерел:

5. Вісім правил успішних переговорів. URL: <https://budni.robota.ua/career/visim-pravyl-uspishnyh-perehovoriv> (дата звернення: 19.03.2025).
6. Лепський М. А. Мультитрекові переговори в сучасній війні та дипломатії. *Соціальне прогнозування та проектування майбутнього: зміни глобальної безпеки як виклик миротворенню та медіації: м-ли XII Міжнар. наук. конф. (10 червня 2022 р., м. Запоріжжя)*. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2022. С. 3-6.
7. Руденко Л. Теоретичні основи формування комунікативної культури майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. № 3. С. 52-55.
8. Секрети успішних переговорів. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-biznes-dosvid-46-sekrety-uspishnix-peregovoriv> (дата звернення: 18.03.2025).
9. Техніки ефективних переговорів із книги «Ніколи не йдіть на компроміс» Кріса Восса. URL: <https://happymonday.ua/tehniky-efektyvnyh-peregovoriv> (дата звернення: 19.03.2025).

Дмитро ПАЛАМАРЧУК*
студент 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ МЕХАНІЗМІВ ТРАНСФОРМЕРІВ: САМОУВАГА, ПОЗИЦІЙНЕ КОДУВАННЯ ТА ОБРОБКА ПОСЛІДОВНОСТЕЙ

Анотація. У статті проведено аналіз фундаментальних компонентів трансформерів, архітектури, що стала нарізним каменем сучасної обробки природних мов та інших областей штучного інтелекту. Детально розглянуто механізм самоуваги, який дозволяє моделі динамічно зважувати важливість окремих елементів вхідної послідовності, а також методи позиційного кодування, що надають інформацію про порядок елементів. Окрім того, висвітлено специфіку обробки послідовностей в трансформерах, розкрито їх переваги та недоліки у порівнянні з попередніми підходами (RNN, LSTM). Результати аналізу мають практичне значення для оптимізації алгоритмів в галузі машинного навчання та застосувань у різних прикладних задачах.

Abstract. This article provides an analysis of the fundamental components of transformers, an architecture that has become the cornerstone of modern natural language processing and other areas of artificial intelligence. It discusses the self-attention mechanism, which dynamically weights the importance of individual elements in the input sequence, and positional encoding methods that incorporate order information. Additionally, it examines sequence processing in transformers, highlighting its advantages and limitations compared to previous approaches (RNN, LSTM). The analysis has practical implications for optimizing algorithms in machine learning and various application domains.

Вступ. Сучасна епоха розвитку штучного інтелекту, зокрема галузі обробки природної мови, зазнала революційних змін завдяки впровадженню трансформерів. Ця архітектура, вперше запропонована у роботі Ashish Vaswani (Ашиш Васвани) та співавторів. (2017) «Attention is All You Need», дозволила уникнути обмежень попередніх моделей, базованих на рекурентних мережах, завдяки можливості паралельної обробки вхідних даних.

Однією з головних переваг трансформерів є їх здатність ефективно моделювати довготривалі залежності в послідовностях, що є критично важливим для завдань машинного перекладу, класифікації тексту, генерації мови та багатьох інших.

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Віталій СУПРИГАН

Transformer — це інноваційна архітектура нейронної мережі, яка скасовує старі припущення щодо обробки послідовності. Замість лінійної, покрокової обробки, Transformer використовує паралельний механізм, заснований на техніці, відомій як самоувага. За кілька місяців Transformer зробив революцію в тому, як машини розуміють мову [1]. Моделі глибокого навчання, які базуються на архітектурі «трансформер», зазвичай, використовуються в задачах обробки природної мови, генерації тексту, машинного перекладу тощо. Проте, у сфері обробки табличних даних їх потенціал досі не розкрито повністю. Традиційна архітектура «трансформера» складається з двох частин: енкодера та декодера. Енкодер приймає вхідні дані та перетворює їх у високорівневе уявлення. Декодер використовується для генерації вихідної послідовності, спираючись на уявлення, отримані від енкодера [2].

У даній статті буде детально проаналізовано три ключових компоненти трансформерів:

1. Механізм самоуваги (Self-Attention)
2. Позиційне кодування (Positional Encoding)
3. Обробка послідовностей

Виклад основного матеріалу. Механізм самоуваги (Self-Attention) є серцем трансформерної архітектури. Самоувага — це механізм, який дозволяє моделі враховувати взаємозв'язки між усіма парами елементів вхідної послідовності, незалежно від їхнього розташування. Цей підхід забезпечує формування глибоких контекстних векторів, що відображають значущість кожного слова або токена відносно всіх інших.

Для реалізації самоуваги кожному елементу послідовності відповідають три вектори:

- Query (Q)
- Key (K)
- Value (V)

Ці вектори отримуються шляхом множення вхідних векторів на відповідні матриці. Взаємодія між токенами відбувається завдяки обчисленню скалярних добутків векторів Query і Key, після чого застосовується softmax для нормалізації, що дає змогу отримати коефіцієнти ваги для кожного елемента.

Сам механізм обчислюється за формулою:

$$\text{Attention}(Q, K, V) = \text{softmax}\left(\frac{QK^T}{\sqrt{d_k}}\right)V$$

де Q, K, V — матриці запитів, ключів і значень, а d_k — розмірність ключа.

Таке масштабування забезпечує числову стабільність під час обчислення softmax. У реальних моделях використовується багатоголова самоувага (Multi-Head Attention), де кілька незалежних "голів" самоуваги працюють паралельно, після чого результати об'єднуються і проходять через лінійне перетворення. Це дозволяє моделі фокусуватись одночасно на різних аспектах контексту. Оскільки трансформери не є рекурентними, вони не мають вбудованого механізму збереження порядку слів, як це було в RNN або LSTM. Для компенсації цієї

особливості в трансформерах впроваджується спеціальне позиційне кодування. Воно додається до кожного вхідного вектора, зберігаючи інформацію про позицію кожного токена у реченні.

Одним з найбільш популярних методів є синусоїдальне позиційне кодування, яке генерує унікальні вектори для кожної позиції, не вимагаючи їх навчання. Воно визначається за допомогою синусів і косинусів з різними частотами, що дозволяє моделі розрізняти позиції в тексті навіть при генерації нових прикладів, які не зустрічалися під час навчання, і які можуть бути зовсім новими для моделі. Завдяки цьому механізму модель здатна зберігати відносну послідовність та структурну цілісність тексту в будь-якому завданні.

До Transformer найсучасніша обробка природної мови (NLP) значною мірою залежала від рекурентних нейронних мереж (RNN) та їх удосконалень – LSTM (мережі довготривалої короткочасної пам'яті) і GRU (Gated Recurrent Units). Ці рекурентні нейронні мережі обробляли текст слово за словом (або маркер за маркером), передаючи прихований стан, який мав закодувати все прочитане до цього часу.

Цей процес здавався інтуїтивно зрозумілим... зрештою, ми читаємо мову зліва направо, то чому б не зробити модель? Але ці старіші архітектури мали серйозні недоліки.

По-перше, вони боролися з дуже довгими реченнями. Коли LSTM досягає кінця абзацу, контекст з початку часто здається стертим спогадом. Розпаралелювання також було важким, оскільки кожен крок залежав від попереднього. Поле відчайдушно потребувало способу обробки послідовностей, не застрягаючи в лінійній колії. [3].

Крім синусоїдальних кодувань, у деяких сучасних реалізаціях використовуються треновані позиційні вектори — тобто модель під час навчання самостійно оптимізує ці значення. Такий підхід може бути ефективнішим на деяких задачах, проте він погано масштабується на довгі послідовності, тоді як синусоїди легко екстраполюються на довгі входи.

Однією з головних переваг трансформерів є здатність до паралельної обробки послідовностей. На відміну від RNN, де кожен новий стан залежить від попереднього, у трансформерах усі позиції обробляються одночасно. Це суттєво прискорює процес навчання та дозволяє використовувати обчислення на GPU максимально ефективно. Така обробка особливо корисна для довгих текстів або послідовностей, які інакше призводили б до втрати контексту в традиційних мережах.

Обробка послідовностей у трансформерах здійснюється через послідовне застосування блоків самоуваги, нормалізації, активації і лінійних перетворень. Кожен такий блок дозволяє моделі поступово уточнювати внутрішнє представлення контексту. Після декількох таких ітерацій (проходження даних через один блок трансформера.) трансформер будує глибоке, багаторівневе розуміння структури та значення вхідного тексту.

**Таблиця порівняння трансформерів з іншими архітектурами
нейронних мереж, RNN та LSTM**

Характеристика	RNN	LSTM	Трансформери
Обробка послідовностей	Послідовна обробка елементів, залежність від попередніх станів	Послідовна, з покращеною стабільністю при довгих послідовностях	Паралельна обробка всіх елементів одночасно
Моделювання довготривалих зв'язків	Складно запам'ятати далекі залежності	Краще завдяки гейтам, але все ще обмежено	Ефективне завдяки механізму самоуваги
Пам'ять	Стан попереднього часу	Комірка пам'яті з контролем гейтами	Контекст усієї послідовності з глобальною самоувагою
Швидкість навчання	Повільне через неможливість паралельної обробки	Трохи швидше за RNN	Дуже швидко завдяки паралельній обробці
Підтримка довгих послідовностей	Проблеми з градієнтами (затухання/вибух)	Покращена, але обмежена	Добра підтримка через самоувагу та позиційне кодування
Гнучкість застосування	Обмежене – переважно послідовні дані	Краще – часова обробка, текст	Висока – текст, зображення, аудіо, біоінформатика
Параметри моделі	Менше параметрів, проста структура	Більше параметрів через гейти	Велика кількість параметрів, масштабованість
Придатність для GPU	Низька (через послідовність)	Низька/середня	Висока – добре розпаралелюється на GPU/TPU
Використання в NLP	Обмежено, раніше був 9стандартом	Часто використовувався до появи трансформерів	Сучасний стандарт у більшості NLP завдань

Джерело: сформовано автором

Цей підхід має багато переваг, які роблять його надзвичайно ефективним у сучасних застосуваннях штучного інтелекту. Наприклад, у сфері машинного перекладу трансформери здатні набагато точніше враховувати контекст усього речення, ніж попередні архітектури, які послідовно обробляли текст зліва направо, що обмежувало глибину розуміння. Завдяки механізму самоуваги трансформери одночасно враховують усі слова в реченні, розуміючи, як вони взаємопов'язані. У генерації тексту, як це реалізовано в GPT-моделях, трансформери дозволяють створювати зв'язні, логічні та граматично правильні речення, зберігаючи глибокий контекстний зміст і стилістичну цілісність. Це дає

змогу системам писати новини, есе або навіть художні твори з високою якістю.

ChatGPT став справжнім культурним явищем, вирвавшись за межі технічних спільнот і галузевих дискусій, щоб ініціювати розмови за обіднім столом у звичайних родин. Його використання набуло широкого поширення серед найрізноманітніших груп людей. Навіть ті, хто не має технічної освіти, тепер принаймні приблизно розуміють, що «є штучний інтелект, який може це написати для мене» або спілкується «як звичайна людина». Застосування ChatGPT охоплює багато сфер — від створення листів і резюме до допомоги в навчанні, роботі з документами та генерації креативного контенту. Тим часом старшокласники, студенти та навіть викладачі все частіше звертаються до GPT за відповідями на запитання, замість того щоб шукати інформацію через традиційні джерела, як-от Google чи Wikipedia. Це викликає обговорення нових етичних і педагогічних викликів. Окрім обробки тексту, трансформери активно застосовуються у сфері комп'ютерного зору, зокрема у вигляді Vision Transformers. У таких моделях зображення розбиваються на невеликі фрагменти — “патчі” — які потім обробляються аналогічно до слів у реченні. Це дозволяє використовувати однакову архітектуру для різних типів вхідних даних, зменшуючи потребу в окремо оптимізованих рішеннях. Vision Transformers успішно застосовуються для класифікації зображень, сегментації об'єктів, розпізнавання сцен, а також в медицині, автономному водінні й інших галузях. Універсальність підходу дозволяє також адаптувати трансформери до обробки аудіосигналів, часових рядів і біологічних послідовностей, таких як ДНК або білкові структури.

Висновки. У цій статті було проведено ґрунтовний аналіз основних механізмів, які визначають ефективність архітектури трансформерів, а саме: самоуваги, позиційного кодування та принципів обробки послідовностей. Показано, що завдяки поєднанню цих компонентів трансформери здатні ефективно моделювати складні контексти, виконувати паралельну обробку великих обсягів даних і досягати високої точності в широкому спектрі завдань. Порівняння з традиційними підходами, такими як рекурентні нейронні мережі (RNN) і довготривала короткочасна пам'ять (LSTM), підтверджує переваги трансформерів у швидкості навчання, здатності працювати з довгими послідовностями, універсальності й адаптивності. Отримані результати мають велике практичне значення для подальшої розробки, оптимізації та масштабування моделей у сфері машинного навчання, обробки природної мови, зору, біоінформатики та інших напрямів штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Сайт oksim URL: <https://surl.li/plfmjs>
2. Гавриленко С.Ю., Пумня О.О. Розробка трансформерної моделі глибокого навчання для обробки табличних даних. URL: <https://surl.li/dctyzs>
3. Сайт oksim URL: <https://surl.li/htvkjf>
4. Сайт oksim URL: <https://surl.li/gvvvdm>

Валентина ПОПОВА*
студентка 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. У цій статті буде розглянуто роль інформаційних технологій у обробленні економічної інформації, аналіз їх впливу на економічну діяльність та оцінка статистичних тенденцій в Україні за останні п'ять років. Розглянемо сучасний етап розвитку суспільства, який відзначається переходом до інформаційної економіки, в якій провідне значення мають інформаційні технології. Особлива увага приділяється на використанні інформаційних технологій для обробки економічної інформації, що стало ключовим чинником підвищення ефективності управлінських рішень, удосконалення бізнес-процесів та зміцнення конкурентних позицій організацій. Актуальність теми зумовлена зростанням обсягів даних, необхідністю їх швидкої обробки та аналізу, а також посиленням регуляторних вимог до звітності в Україні та світі.

Abstract. This article will consider the role of information technologies in the processing of economic information, analyze their impact on economic activity and assess statistical trends in Ukraine over the past five years. Let us consider the current stage of development of society, which is marked by the transition to an information economy, in which information technologies play a leading role. Particular attention is paid to the use of information technologies for processing economic information, which has become a key factor in increasing the efficiency of management decisions, improving business processes and strengthening the competitive positions of organizations. The relevance of the topic is due to the growth of data volumes, the need for their rapid processing and analysis, as well as the strengthening of regulatory requirements for reporting in Ukraine and the world.

Вступ. Сучасний етап розвитку глобального суспільства характеризується стрімким переходом до інформаційної економіки, де ключовим фактором економічного зростання та конкурентоспроможності виступають інформаційні технології (ІТ). У цьому контексті оброблення економічної інформації набуває стратегічного значення, оскільки саме від ефективності збору, аналізу, інтерпретації та використання даних залежить здатність організацій, держав і суспільства загалом адаптуватися до динамічних викликів глобалізованого світу. Інформаційні технології, які включають програмне забезпечення, хмарні

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Роман ЯРОЦЬУК

обчислення, системи штучного інтелекту, аналітику великих даних та технології автоматизації, трансформують традиційні підходи до управління економічними процесами, забезпечуючи їхню оптимізацію, прозорість і прогнозованість

Економічна інформація є ключовою основою для прийняття управлінських рішень, охоплюючи фінансові показники, ринкові тренди, поведінку споживачів та логістику. У сучасних умовах обсяг такої інформації стрімко зростає, що створює як нові можливості, так і виклики для її обробки. Традиційні методи аналізу вже не справляються з масштабами даних, що зумовлює необхідність використання сучасних ІТ-рішень.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології стають дедалі важливішим чинником у сучасному розвитку суспільства. Необхідність їх використання вже не викликає ніяких сумнівів, оскільки технологія – це одна з найбільш динамічно розвинутих сфер сучасного життя. [2]

Постійна поява нових видів ІТ зумовлює потребу в їх систематизації, що необхідно для ефективного використання під час обробки економічної інформації. Інформаційна технологія – це цілеспрямована організована сукупність методів, процесів та програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюг, що забезпечує збір, зберігання, оброблення та передачу інформації з метою ефективної організації діяльності людей [1]. Економічна інформація — це сукупність даних, що відображають стан, процеси та результати економічної діяльності суб'єктів господарювання. Вона включає фінансові показники, обсяги виробництва, дані про ринкову кон'юнктуру, витрати, доходи тощо. Основними властивостями економічної інформації є:

1. Точність інформації. Тісно пов'язане з проблемою достовірності, але відмінне від неї питання про міру точності. Суть цього питання полягає у тому, щоб встановити оптимальне число розрядів (цифрових) у кількісному значенні показників, яке б забезпечувало задоволення вимог до достовірності в той же час відповідало б реальній достовірності одержуваних даних.

2. Достовірність (вірогідність) інформації — це властивість інформації відображати реально діючі об'єкти з необхідною точністю. Вимірюється достовірність інформації ймовірністю того, що відображувані інформацією значення параметра відрізняються від істинного значення цього параметра в межах необхідної точності. .

3. Доступність інформації для сприйняття при прийнятті рішення у комп'ютерних системах забезпечується виконанням відповідних процедур її одержання і переробки.

4. Актуальність визначається рівнем забезпечення цінності Інформації для управління на момент її використання і залежить від статистичних характеристик відображуваного об'єкта і від інтервалу часу, який минув з моменту виникнення цієї інформації. [4]

В Україні інформаційні технології активно впроваджуються для оброблення економічної інформації, що сприяє модернізації бізнес-процесів і підвищенню прозорості економічної діяльності. Ось кілька прикладів реальних розробок і їх застосування:

1. М.Е.Дос: Ця система стала однією з найпоширеніших в Україні для автоматизації бухгалтерського обліку та подання звітності. Розроблена українською компанією "Linkos Group", М.Е.Дос дозволяє підприємствам формувати, підписувати електронним цифровим підписом і подавати фінансову звітність до державних органів (ДПС, Держстат) у режимі онлайн. За даними розробників, у 2023 році понад 1,5 млн суб'єктів господарювання використовували цю систему, що значно скоротило час на оброблення звітів і зменшило кількість помилок. [5]

2. Дія.Бізнес: Платформа, розроблена Міністерством цифрової трансформації України, інтегрує економічну інформацію для малого та середнього бізнесу. Вона надає доступ до електронних послуг, таких як реєстрація ФОП, подання декларацій і отримання довідок. У 2022 році через "Дію" було оброблено понад 2 млн економічних транзакцій, що свідчить про її роль у спрощенні взаємодії бізнесу з державою. [6]

3. YouControl: Українська аналітична система, яка агрегує економічну інформацію з відкритих державних реєстрів (ЄДР, судові реєстри, дані ДПС). Вона дозволяє бізнесу перевіряти контрагентів, аналізувати фінансову звітність і оцінювати ризики. У 2023 році система обробила понад 10 млн запитів, що підкреслює її значення для економічного аналізу. [7]

4. GrainTrack: Спеціалізоване програмне забезпечення, розроблене українською компанією для автоматизації управління експортом зернових культур. GrainTrack інтегрує дані про логістику, контракти та фінансові операції, що особливо актуально для аграрного сектору, який формує значну частку ВВП України. У 2022 році система допомогла оптимізувати експорт зерна через "зерновий коридор", обробивши інформацію про 25 млн тонн вантажів. [8]

Для оцінки впливу ІТ на економічну діяльність розглянемо статистичні дані за 2019–2023 роки.

Таблиця 1

Основні показники економічної діяльності в Україні, 2019–2023 рр.

Рік	ВВП, млрд грн	Обсяг промислової продукції, млрд грн	Кількість підприємств, тис.	Частка ІТ у ВВП, %	Інвестиції в ІТ, млн грн
2019	3 974	2 413	1 885	4,2	12500
2020	4 194	2 305	1 870	4,5	13200
2021	5 460	2 780	1 860	5,1	15800
2022	5 191	2 150	1 820	5,6	14300
2023	6 056	2 450	1 830	6,0	16700

Джерело: складено автором на основі [2].

Дані за 2023 рік є попередніми. Обсяг промислової продукції подано у фактичних цінах. Частка ІТ у ВВП розрахована на основі звітів Держстату та аналітичних матеріалів. Дані таблиці підтверджують, що ІТ відіграють дедалі більшу роль в економіці України. Зростання частки ІТ у ВВП пов'язане з

автоматизацією оброблення економічної інформації, зокрема у фінансовому секторі, промисловості та експорті послуг. У 2022 році, попри економічні виклики, ІТ-сектор зберіг стабільність завдяки віддаленим технологіям і хмарним рішенням. Інвестиції в ІТ сприяють модернізації інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності.

Висновки. Сучасний розвиток глобального суспільства визначається переходом до інформаційної економіки, де ключову роль відіграють інформаційні технології. Вони забезпечують ефективне оброблення економічної інформації, що є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У контексті цифрової трансформації ІТ значно оптимізують бізнес-процеси, підвищують прозорість та адаптивність економічних структур до викликів часу. Досвід України свідчить про реальні успіхи у впровадженні цифрових рішень, зокрема через такі платформи, як М.Е.Дос, Дія.Бізнес, YouControl та GrainTrack.

Зростання частки ІТ у ВВП, збереження стабільності галузі в умовах війни та активні інвестиції в ІТ-сектор засвідчують його стратегічне значення для економіки країни. Водночас, подальший розвиток потребує вирішення проблем кібербезпеки, цифрової грамотності та вдосконалення інфраструктури. Перспективними напрямками досліджень є оцінка ефективності впроваджених ІТ-рішень та їх впливу на конкретні галузі економіки, що дозволить створювати адаптивні моделі сталого розвитку в умовах цифровізації.

Список використаних джерел:

1. О. І. Волот, Н. А. Пінчук Інформаційні технології та технологічні процеси оброблення економічної інформації: характеристика та принципи реалізації Чернігівський національний технологічний університет 196-197с. 2017р. URL: <https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/21799/1/196-197%20%D0%9E.%20%D0%86.%20%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82.pdf>
2. В.В.Зеліч (Яцко). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. –4с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9748/1/6_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%20%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE
3. URL: <https://studfile.net/preview/9708003/>
4. Linkos Group. Офіційний сайт М.Е.Дос: автоматизація бухгалтерського обліку та звітності. URL: <https://medoc.ua/>
5. Міністерство цифрової трансформації України. Дія.Бізнес: електронні послуги для малого та середнього бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/>
6. YouControl. Аналітична система для перевірки контрагентів та економічного аналізу. URL: <https://youcontrol.com.ua/>
7. GrainTrack. Програмне забезпечення для автоматизації експорту зернових культур. URL: <https://graintrack.com/>

Марина РАЇН*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти удосконалення управління прибутком підприємства в умовах динамічного ринкового середовища. Проаналізовано основні проблеми сучасної системи управління прибутком на українських підприємствах та визначено ключові чинники, що впливають на її ефективність. Особливу увагу приділено впровадженню цифрових технологій, систем бюджетування, управлінського обліку, а також підвищенню кваліфікації персоналу. Запропоновано комплекс заходів щодо оптимізації управлінських процесів з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів. На основі аналізу динаміки прибутку продемонстровано позитивний вплив впроваджених змін на фінансові результати підприємства.

Abstract. The article considers theoretical and practical aspects of improving the enterprise's profit management in a dynamic market environment. The main problems of the modern profit management system at Ukrainian enterprises are analyzed and key factors affecting its effectiveness are identified. Particular attention is paid to the implementation of digital technologies, budgeting systems, management accounting, as well as improving personnel skills. A set of measures is proposed to optimize management processes taking into account internal and external factors. Based on the analysis of profit dynamics, the positive impact of the implemented changes on the financial results of the enterprise is demonstrated.

Вступ. У сучасних умовах функціонування ринкової економіки прибуток відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості та розвитку підприємств. Він є основним джерелом фінансування, критерієм ефективності діяльності та головним стимулом для господарської активності. Ефективне управління прибутком дозволяє не лише досягти стабільного фінансового результату, а й забезпечити довгострокову конкурентоспроможність суб'єкта господарювання. Водночас динамічні зміни у зовнішньому середовищі, загострення конкуренції, податковий тиск, коливання ринкової кон'юнктури та інші чинники зумовлюють необхідність удосконалення системи управління прибутком. Це передбачає не лише оптимізацію витрат і підвищення доходів, а й впровадження сучасних методів фінансового аналізу, стратегічного планування, ризик-менеджменту та

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

гнучкої політики розподілу прибутку.

Виклад основного матеріалу. Управління прибутком є однією з ключових функцій фінансового менеджменту підприємства, адже прибуток виступає основним джерелом фінансового забезпечення відтворювального процесу, інвестиційної активності, а також показником ефективності господарської діяльності [1]. Успішне управління прибутком забезпечує фінансову стабільність, конкурентоспроможність і стратегічну перспективу розвитку підприємства.

Прибуток є фундаментальним індикатором ефективності господарської діяльності підприємства, основним джерелом фінансування розвитку, інвестицій та соціальних програм (рис. 1). Ефективне управління прибутком в умовах нестабільного економічного середовища набуває особливого значення, адже саме від його рівня залежить фінансова стійкість та конкурентоспроможність підприємства.

Рис. 1. Роль прибутку підприємства в умовах ринкової економіки
Джерело: [2]

На сучасному етапі розвитку економіки підприємства стикаються з низкою викликів, серед яких: нестабільність зовнішнього середовища, інфляційні процеси, високий рівень конкуренції, податковий тиск та обмеженість інвестиційних ресурсів. За таких умов ефективне управління прибутком потребує удосконалення як з точки зору стратегічного планування, так і

операційного контролю.

У сучасній економіці прибуток є найважливішим показником ефективності функціонування будь-якого підприємства. Це не лише джерело фінансування розвитку, а й основний критерій оцінки діяльності підприємства з боку інвесторів, акціонерів, державних органів та партнерів. Ефективне управління прибутком - це складна система дій, спрямована на планування, організацію, контроль та аналіз фінансових результатів з метою забезпечення сталого зростання прибутковості підприємства [3]. Фактори впливу на прибуток аграрного підприємства наведено на рис. 2.

*Рис. 2. Фактори впливу на прибуток аграрного підприємства.
Джерело: [2]*

Ефективне управління прибутком підприємства є багатокomпонентною системою, яка включає стратегічне планування, оперативне управління, постійний моніторинг та коригування фінансових показників [7]. Прибуток виступає як основне джерело фінансування інноваційного розвитку, конкурентоспроможності та ринкової стабільності підприємства, тому управління ним вимагає використання комплексного підходу.

Більшість українських підприємств зіштовхуються з проблемами, які гальмують ефективне управління прибутком (рис. 3). Серед них: нестабільність економіки та валютних курсів, що ускладнює фінансове планування; високе податкове навантаження і часті зміни в законодавстві; відсутність довгострокової фінансової стратегії; недостатній рівень кваліфікації

управлінського персоналу; низький рівень цифровізації процесів [4].

Рис. 3. Класифікація факторів впливу на прибуток аграрного підприємства

Джерело: [4]

Одним із основних напрямів удосконалення управління прибутком є впровадження сучасних цифрових рішень, зокрема ERP-систем, що дозволяють автоматизувати облік, оптимізувати процеси бюджетування та підвищити оперативність фінансового аналізу [4]. Водночас система фінансового планування потребує не лише чіткого розрахунку доходів і витрат, а й адаптації до зовнішніх змін шляхом застосування сценарного аналізу та гнучкого бюджетування.

Пропонуємо розглянути основні показники, які характеризують ефективність (прибутковість) господарської діяльності підприємства, а саме [2]:

1. Загальний прибуток підприємства (валовий прибуток):

Валовий прибуток = Дохід (виручка) – Собівартість реалізованої продукції

2. Операційний прибуток:

Операційний прибуток = Валовий прибуток – Операційні витрати

3. Чистий прибуток підприємства:

Чистий прибуток = Операційний прибуток – Податки – Фінансові витрати

Пропонуємо низку економічно обґрунтованих напрямів удосконалення управління прибутком, зокрема:

- впровадження стратегічного підходу до планування прибутку;

- підвищення ролі внутрішнього бюджетування;
- удосконалення системи управлінського обліку;
- застосування економіко-математичних моделей для прогнозування фінансових результатів;
- оптимізація податкових платежів у межах чинного законодавства;
- цифровізація процесів фінансового управління.

У практичній діяльності є доцільність диверсифікації джерел прибутку, як способу зниження ризиків і підвищення фінансової стійкості [5]. Це може бути реалізовано через впровадження нових продуктів, вихід на інші ринки чи розширення напрямів діяльності.

Висновки. Ефективне управління прибутком - це запорука сталого розвитку підприємства. Проаналізовано основні проблеми, що стримують ефективне управління прибутком на сучасних підприємствах, серед яких: фрагментарність фінансового планування, нераціональне використання ресурсів, недостатній рівень аналітичного обґрунтування управлінських рішень та слабка інтеграція цифрових технологій в управлінські процеси. Основними напрямками удосконалення управління прибутком підприємства є розробка довгострокової стратегії формування та використання прибутку з урахуванням цілей розвитку підприємства, а також впровадження системи гнучкого бюджетування, що дозволяє прогнозувати прибуток та оперативно реагувати на відхилення від плану.

Список використаних джерел:

1. Бланк І.А. Управління прибутком підприємства. К.: Ніка-Центр, 2020. 324 с.
2. Дьяків І.Ю. Економіка підприємства. Львів: Видавництво ЛНУ, 2021. 431 с.
3. Кіреєва А.І. Фінансовий менеджмент. Харків: Фінанси і статистика, 2019. 363 с.
4. Стадник І.І. Управління фінансовими результатами підприємства. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 464 с.
5. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7-24. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4-1
6. Tomashuk I. Competitiveness of agricultural enterprises in market conditions and ways of its increase. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2023. № 1. Vol. 4. P. 64-81. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-7>
7. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.

Діана СКРИПНИК*
студентка 1-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ PYTHON І MATPLOTLIB ДЛЯ НАУКОВИХ РОЗРАХУНКІВ І ПОБУДОВИ ГРАФІКІВ

Анотація. У статті розглядаються можливості та обмеження використання мови програмування Python і бібліотеки Matplotlib у сфері наукових розрахунків. Описано переваги використання Python для аналізу даних і візуалізації, продемонстровано приклади побудови графіків. Також охарактеризовано недоліки, пов'язані з продуктивністю та складністю створення складних візуалізацій.

Annotation. This article discusses the capabilities and limitations of the Python programming language and the Matplotlib library for scientific computing. It describes the advantages of using Python for data analysis and visualization, and presents examples of plot generation. The paper also outlines performance limitations and the challenges of creating complex visualizations.

Вступ. Сьогодні Python є однією з найпопулярніших мов програмування у світі, зокрема в науковій сфері. Його популярність пояснюється простотою синтаксису, гнучкістю та наявністю потужних бібліотек, які дозволяють виконувати складні обчислення та аналіз даних. Відкритість коду та велика спільнота розробників роблять Python доступним інструментом для дослідників у різних галузях - від фізики до біології.

Візуалізація даних відіграє ключову роль у наукових дослідженнях, адже вона допомагає інтерпретувати результати, виявляти закономірності та ефективно презентувати інформацію. Графіки, діаграми та інші візуальні елементи спрощують сприйняття складних наборів даних і є невід'ємною частиною наукової комунікації.

Метою цієї статті є аналіз можливостей і обмежень Python та бібліотеки Matplotlib для наукових розрахунків і побудови графіків. Завдання включають огляд основних переваг Python, оцінку функціональності Matplotlib, демонстрацію практичних прикладів використання та визначення слабких сторін цих інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Python - інтерпретована об'єктно-орієнтована мова програмування високого рівня. Розроблена в 1990 році. Наразі отримала широке застосування як перша мова для вивчення основ

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач, доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій СУПРИГАН

програмування, у веб-розробці, розробці ігор, обробці даних, в наукових обчисленнях, зокрема у популярних наразі галузях Machine Learning і Data Science. Є однією з найбільш використовуваних мов програмування.

Python має простий і зрозумілий синтаксис, є близьким з MATLAB і добре надається для програмування математичних обчислень. Важливим аспектом є те, що більшість бібліотек для наукових обчислень та візуалізації даних на Python поширюються безкоштовно і мають відкритий код.

Python, як і багато інших інтерпретованих мов, мають загальний недолік - порівняно невисоку швидкість виконання програм.

Python – високорівнева, мультипарадигмова мова програмування загального призначення, орієнтована на підвищення продуктивності розробників та читабельності коду. На відміну від інших інтерпретованих мов програмування, Python активно використовується для проведення наукових розрахунків [1].

Python вирізняється простотою синтаксису, що робить його доступним навіть для початківців. Він є відкритим і безкоштовним, що сприяє його широкому застосуванню. Однією з головних переваг є екосистема бібліотек, які значно розширюють функціональність мови для наукових цілей.

Для аналізу та візуалізації даних у Python стануть корисними наступні інструменти:

1. NumPy – основний пакет для виконання наукових розрахунків, надає засоби для ефективної роботи із багатовимірними масивами, операції лінійної алгебри, перетворення Фур'є, генерація випадкових чисел.

2. Matplotlib – бібліотека для створення графіків та інших способів візуалізації двовимірних даних.

3. SciPy – збірка пакетів для вирішення стандартних обчислювальних задач як то: численне інтегрування та вирішення диференціальних рівнянь (scipy.integrate), алгоритми роботи із розрідженими матрицями і рішення розріджених систем лінійних рівнянь.

4. Pandas – надає функції та структури даних для поліпшення роботи із структурованими даними. Пакет надає можливість будувати зведені таблиці, виконувати угруповання, надає доступ до табличних даних, а при наявності matplotlib дає можливість будувати графіки на отриманих наборах даних [1].

Matplotlib це бібліотека для побудови 2D графіків, також має деякі можливості побудови в 3D.

Matplotlib дає можливість отримати зображення в різних форматах, які можуть бути використані в інтерактивній графіці, у наукових публікаціях, графічному інтерфейсі користувача, веб-додатках. Незважаючи на те, що їй вже майже два десятиліття Matplotlib все ще є найбільш широко використовуваною бібліотекою для створення графіків у Python спільноті. Matplotlib була розроблена подібною до MATLAB (пропрієтарна мова програмування, розроблена у 1980 -х роках) [3].

Оскільки Matplotlib була першою бібліотекою візуалізації даних Python, багато інших бібліотек побудовані на її основі або призначені для роботи в парі з нею під час аналізу. Деякі бібліотеки, такі як Pandas та Seaborn, є «обгортками»

над Matplotlib. Вони дозволяють отримати доступ до низки методів Matplotlib з меншим кодом.

Хоча Matplotlib містить корисні інструменти для розуміння даних, вона не дуже надається для швидкого та легкого створення графіків придатної якості для публікації.

Matplotlib підтримує багато видів графіків і діаграм:

- 1) графіки (line plot)
- 2) діаграми розсіювання (scatter plot)
- 3) стовпчасті діаграми (bar chart) і гістограми (histogram)
- 4) секторні діаграми (pie chart)
- 5) поля градієнтів (quiver)
- 6) спектральні діаграми (spectrogram) [3].

Побудуємо найпростіший графік засобами Matplotlib:

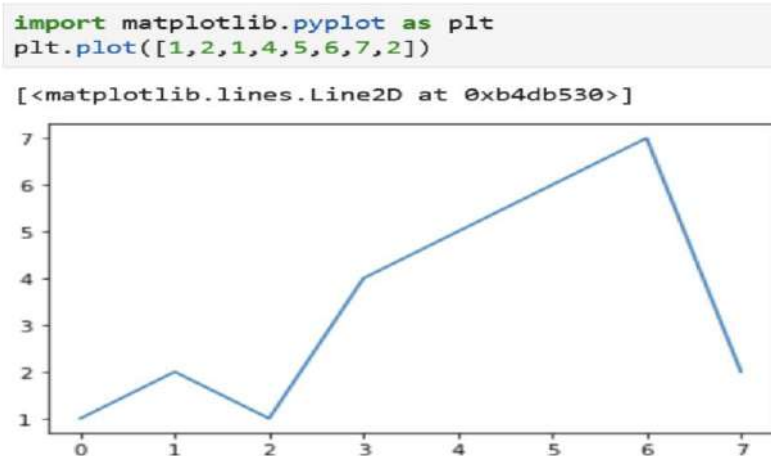

Рис. 1. Лінійний графік

Значення в дужках команди plot() це значення по осі y. Значення по осі x беруться за замовчуванням (в даному випадку від 0 до 7).

Базовий графік в Matplotlib має такі елементи:

- 1) горизонтальна та вертикальна осі
- 2) позначки на осях
- 3) назви осей
- 4) область графіка

Всі ці елементи можна налаштувати вручну, або ж скористатись готовими шаблонами.

Найбільш поширені команди для створення наукової графіки в Matplotlib:

1. Найпростіші графічні команди:

plt.scatter () – точкова діаграма;

plt.plot () - ламана лінія/крива;

2. Діаграми:

plt.bar (), plt.barh (), plt.barbs (), broken_barh () - стовпчикова діаграма;

plt.hist (), plt.hist2d (), plt.hlines - гістограма;

plt.pie () - кругова діаграма;

plt.boxplot () – «ящик з вусами» (boxwhisker);

plt.errorbar () - оцінка похибки.

3. *Зображення в ізолініях:*

plt.contour () - ізолінії;

plt.contourf () - ізолінії з пошаровим забарвленням;

4. *Відображення:*

plt.pcolor (), plt.pcolormesh () - псевдокольорове зображення матриці (2D масиву);

5. *Векторні діаграми:*

plt.quiver () - векторне поле.

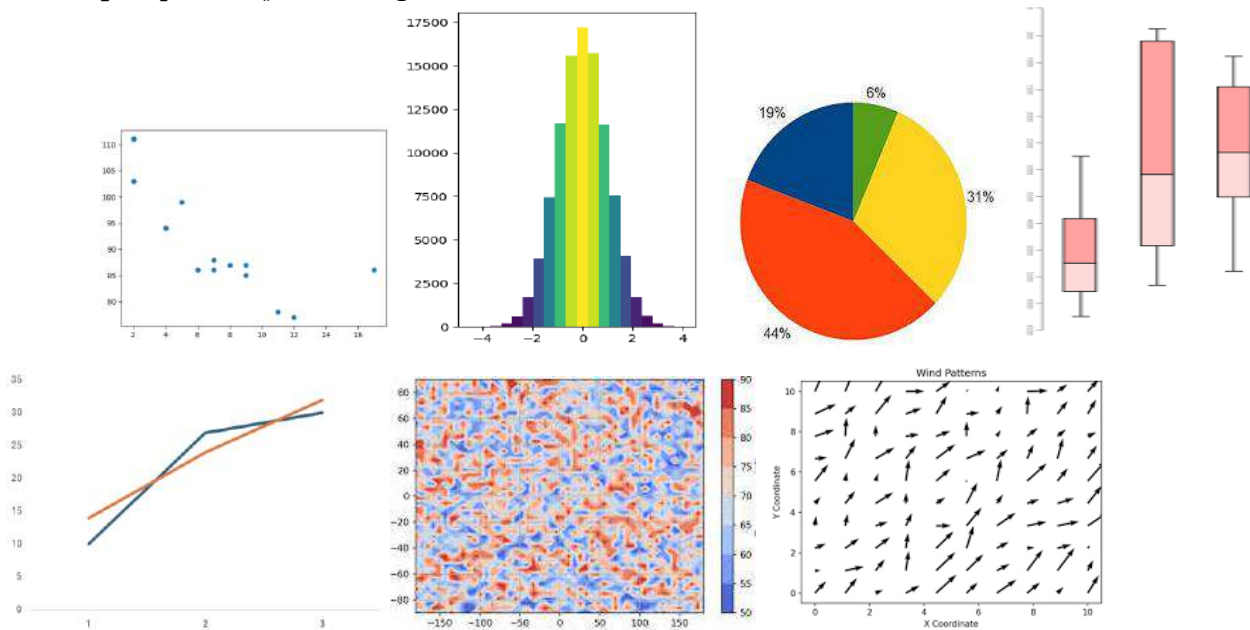

Рис. 2. Приклади різних типів графіків

Python, як інтерпретована мова, поступається в швидкості компільованим мовам (наприклад, C або Fortran) при обробці великих обсягів даних. Хоча бібліотеки, такі як NumPy, частково компенсують це завдяки оптимізації, для надвеликих наборів даних можуть знадобитися інші інструменти [2].

Matplotlib орієнтований на статичні графіки, що обмежує його інтерактивність у порівнянні з сучасними інструментами, такими як Plotly або Bokeh. Для створення динамічних візуалізацій потрібні додаткові бібліотеки або інтеграція з веб-інтерфейсами.

Хоча Matplotlib дозволяє налаштовувати графіки, створення складних або нестандартних візуалізацій може бути громіздким і вимагати значного обсягу коду. Розглянемо приклад обчислення та візуалізації даних:

```
import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt
# Дані для графіка результатів обчислень
x = np.linspace(0, 2 * np.pi, 200)
y1 = np.sin(x)
y2 = np.cos(x)
# Побудова графіка sin(x) та cos(x)
plt.figure(figsize=(10, 5))
```

```
plt.plot(x, y1, label='sin(x)', color='blue')
plt.plot(x, y2, label='cos(x)', color='red', linestyle='--')
plt.title('Графік результатів обчислень: sin(x) та cos(x)')
plt.xlabel('x')
plt.ylabel('Значення')
plt.legend()
plt.grid(True)
plt.show()
```


Рис. 3. Приклад графіку

Ось графік результатів обчислень для функцій $\sin(x)$ та $\cos(x)$, як приклад практичного застосування Python і Matplotlib.

Висновки. Python є потужним і доступним інструментом для наукових розрахунків завдяки своїй простоті та бібліотекам, таким як NumPy і SciPy. Matplotlib, у свою чергу, забезпечує гнучкість у створенні графіків, але має обмеження в продуктивності та інтерактивності. Слабкими сторонами є відносно низька швидкість обробки великих даних і складність створення складних візуалізацій. Python і Matplotlib залишатимуться актуальними для малих і середніх проєктів завдяки простоті та великій спільноті. Для складніших задач їх можна комбінувати з іншими інструментами (наприклад, Pandas для обробки даних або Seaborn для покращеної візуалізації), що робить їх універсальним вибором у наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Аналіз даних та візуалізація за допомогою мови Python. URL: <https://surl.li/nkcgwo> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Медведєва М. О., Ковальов Л. Є., Побережець І. І. Аналіз можливостей бібліотек python при вивченні курсу «Математичне програмування». *Наука і техніка сьогодні*. 2024. №4 (32). С. 680-689.
3. Основи візуалізації наукових даних. URL: <https://surl.li/zpybfa> (дата звернення: 10.04.2025).

Serhii SOLONINKO*
4th year student,
Faculty of Economics, Information Technologies
and Service Industry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

ETHICAL AND SOCIAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPLEMENTATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Abstract. The article provides a critical analysis of key problem areas in the integration of artificial intelligence into the agricultural sector: ranging from data ethics and algorithmic fairness to the future of labor and digital inequality. The integration of artificial intelligence (AI) catalyzes an unprecedented transformation of the agricultural sector, opening new horizons for efficiency and productivity. At the same time, it engenders acute ethical dilemmas and social tensions. It argues for the urgent need to develop holistic frameworks for responsible AI implementation, which would allow harmonizing the technology's innovative potential with the principles of social justice and environmental sustainability in agriculture.

Анотація. У статті здійснено критичний аналіз ключових проблемних зон інтеграції штучного інтелекту в аграрний сектор: від етики даних та алгоритмічної справедливості до майбутнього праці та цифрової нерівності. Інтеграція штучного інтелекту каталізує безпрецедентну трансформацію аграрного сектору, відкриваючи нові горизонти ефективності та продуктивності. Водночас, це породжує гострі етичні дилеми та соціальні напруження. Аргументовано нагальну потребу в розробці цілісних рамок відповідального впровадження ШІ, що дозволить гармонізувати інноваційний потенціал технології з принципами соціальної справедливості та екологічної стійкості в сільському господарстві.

Introduction. Modern agriculture is undergoing a transformation driven by digital technologies, particularly artificial intelligence (AI) [1], initiating the "Fourth Agricultural Revolution." It promises increases in efficiency, productivity, and sustainability through the application of AI in precision farming, robotics, predictive analytics, and supply chain optimization. Despite significant potential benefits, the rapid integration of AI raises serious ethical and social questions [4], including data governance, algorithmic fairness, accountability, labor impacts, equity of access, and environmental sustainability. The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) explicitly notes that the opportunities presented by AI may also entail economic, social, and ethical challenges and risks [2]. This article analyzes these aspects, examining AI applications, ethical challenges, social consequences, as well as

*Scientific supervisor: assistant of the Department of Computer Sciences and Digital Economy of VNAU, Svitlana KIPORENKO

benefits and risk mitigation strategies. Unlike previous agricultural revolutions, AI automates cognitive tasks as well, depends heavily on vast amounts of data, and is being implemented much faster. This combination creates new challenges regarding data ownership, algorithmic bias, transparency of decisions, and the possible erosion of farmer autonomy, requiring the development of proactive, rather than reactive, governance frameworks, as existing ones may prove insufficient.

Presentation of the main material of the research. AI offers innovative solutions for increasing efficiency:

- Precision Farming: Optimization of resource application based on data for savings and yield enhancement.
- Crop and Soil Monitoring: Early detection of stress, diseases, and pests through data analysis.
- Robotics and Automation: Autonomous equipment for performing tasks, overcoming labor shortages.
- Predictive Analytics: Forecasting yields, disease/pest outbreaks, and market trends for better planning and risk management.
- Livestock Management: Monitoring animal health, optimizing feeding, automating milking.
- Supply Chain Optimization: Demand forecasting, inventory management, and supply tracking to reduce waste and improve traceability.

The integration of these applications creates a data feedback loop that continuously improves management. However, this interconnectedness increases systemic risk: an error or bias in one component can lead to suboptimal automated actions [4]. Control over integrated platforms by large companies raises concerns about farmer dependency and market concentration. The implementation of AI is accompanied by complex ethical challenges.

AI's dependence on large volumes of farm data raises questions of ownership, usage control, and privacy protection. Uncertainty regarding ownership and fears of misuse can deter farmers from adopting technology and sharing data, thereby limiting AI effectiveness and exacerbating inequality. Data protection against breaches and unauthorized access is necessary.

AI algorithms can inherit and amplify biases present in the training data [7]. This can lead to suboptimal recommendations for smallholder farmers or alternative practices, increased inequality, and potential homogenization of agricultural practices under market pressure and AI recommendations.

Determining responsibility for damages caused by errors in autonomous AI systems is a complex issue. The lack of clear liability frameworks can be a barrier to adoption, especially for small farmers who have fewer legal and financial resources to cover potential losses. The principle of human oversight is important [5].

The opacity of many AI models complicates understanding their decisions, undermines trust, hinders bias detection, and complicates accountability. Farmers need to understand the rationale behind AI advice. Opacity can lead to over-reliance on automation ("automation bias"), ignoring the farmer's own experience, and the gradual erosion of their decision-making skills. The integration of AI causes significant social

changes [4]. AI-based automation will impact employment, potentially displacing workers but also creating new jobs that require digital skills [6, 8]. The net effect on employment is debatable, but there is a risk of "technological unemployment" and wage reduction for unskilled positions. The mismatch between the skills of displaced workers and the requirements of new jobs, combined with limited access to training in rural areas, can lead to increased rural unemployment, migration, and the decline of rural communities, conceptually depicted in Fig.1.

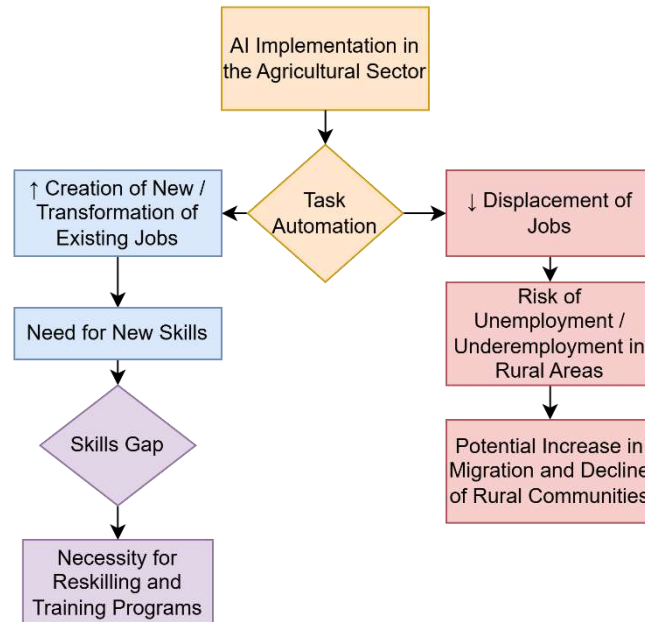

Figure 1. Impact of AI on the labor market in the agricultural sector
 Source: built by the author based on [4;8]

Access to AI and its benefits is uneven due to the high cost of technology, the lack of reliable infrastructure in rural areas, and gaps in farmers' digital skills. This creates barriers for small and medium-sized enterprises and farmers in developing countries [9], which is confirmed by differences in technology adoption rates (Table 1). Farms unable to implement AI become less competitive, which may accelerate their closure or consolidation into larger, more technologically advanced operations, reinforcing the trend of decreasing farm numbers and increasing farm size.

Table 1

AI Technology Adoption Rates in Agriculture by Farm Size

AI Technology	Large Farms (%)	Medium Farms (%)	Small Farms (%)
Precision Agriculture	85	60	30
Automated Guidance	>50 (for corn, soybeans, etc.)	>50 (for corn, soybeans, etc.)	<25 (for wheat, cotton)
Crop Monitoring	90	70	40
Predictive Analytics Software	75	50	20
Autonomous Machinery	70	40	10

Source: built by the author based on [1]

AI impacts farm economics and market structures. Although it can reduce costs

and increase revenue, high initial investments represent a barrier [1]. There are growing concerns regarding the concentration of market power among large technology companies, farmers' dependence on their digital ecosystems, and a potential shift in value creation from farming towards technology provision and data analysis, which could squeeze farmers' margins. AI holds the potential to enhance global food security by increasing yields and optimizing resource use, thereby contributing to environmental sustainability. However, there is a risk that AI optimized solely for yield could lead to unintended negative environmental consequences or overlook biodiversity. While AI can enhance the efficiency of existing systems, its capacity to stimulate a transition towards more sustainable agroecological systems depends on targeted design and policy incentives. Without this focus, AI might merely make unsustainable systems more efficient, delaying necessary, more profound changes.

The path of AI integration requires careful weighing of potential benefits and risks, as reflected in Table 2, as well as the development of strategies for responsible implementation. Global research and policy discussions emphasize the need for ethical guidelines [2, 5], bridging the digital divide [8], managing the workforce transition [6, 8], and ensuring data rights, fairness, transparency, and accountability.

Table 2

Summary of Potential Benefits and Risks of AI in Agriculture

Domain	Potential Benefits	Potential Risks/Challenges
Economic	Increased efficiency and productivity; Cost reduction; Yield improvement	High initial investments; Market power concentration; Vendor lock-in; Shift in value structure
Social	Improved decision-making; Potential creation of new jobs; Addressing labor shortages	Job displacement and changing skill requirements; Digital divide; Deepening inequality; Job quality concerns
Ethical	Improved traceability	Data ownership, privacy, and security issues; Algorithmic bias and unfairness; Lack of transparency and explainability; Accountability gaps; Erosion of farmer autonomy
Environmental	Resource use optimization; Reduced environmental footprint; Supporting sustainability	Unintended negative consequences; Potential neglect of biodiversity; Animal welfare concerns

Source: built by the author based on [4]

Proactive strategies and frameworks for ethical implementation are necessary. Development of clear laws regarding the ownership and privacy of farm data, liability rules for AI actions, anti-bias measures, as well as antitrust policies to prevent market concentration. Development and adherence to industry codes and broader principles of responsible AI, emphasizing human rights, fairness, transparency, accountability, sustainability, and privacy. Utilization of diverse data and algorithms for bias mitigation [7], application of explainable AI (XAI) methods for transparency, implementation of privacy-enhancing technologies, and design of robust systems [5].

Targeted investments in rural infrastructure, financial incentives for

small/medium farms [9], support for open-source tools, and digital literacy programs.

Investments in educational and reskilling programs. Stakeholder collaboration: Fostering dialogue among farmers, developers, researchers, policymakers, and civil society for the co-creation of solutions. Effective risk mitigation requires a multi-layered approach that integrates technical solutions, organizational practices, industry standards, and government regulation, as problems arise at various levels.

Conclusions. AI offers significant opportunities for agricultural transformation, but its implementation is associated with complex ethical and social challenges. A proactive, multi-stakeholder approach is needed, focused on responsible innovation, establishing robust governance frameworks, prioritizing ethical principles, investing in inclusivity, and fostering ongoing dialogue. The goal is to harness AI's potential while mitigating risks and ensuring an equitable distribution of benefits for a productive and equitable future for agriculture. Further research is necessary to study the long-term impacts of AI on farm structure, rural communities, agrobiodiversity, and farmer well-being, as well as to develop AI auditing methods and examine context-specific implementation models, particularly in the context of Ukraine.

References

1. Economics of the adoption of artificial intelligence–based digital technologies in agriculture / M. Khanna et al. *Annual review of resource economics*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-101623-092515> (date of access: 9.04.2025).
2. Ethics of artificial intelligence event. *FAO Director General*. URL: <https://www.fao.org/director-general/speeches/details/Ethics-of-Artificial-Intelligence-Event/en> (date of access: 9.04.2025).
3. The social and ethical implications of AI in agriculture. *ResearchGate*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/388540200_The_Social_and_Ethical_Implications_of_AI_in_Agriculture (date of access: 9.04.2025).
4. Sparrow R., Howard M., Degeling C. Managing the risks of artificial intelligence in agriculture. *NJAS: impact in agricultural and life sciences*. 2021. Vol. 93, no. 1. P. 172–196. URL: <https://doi.org/10.1080/27685241.2021.2008777> (date of access: 10.04.2025).
5. Dara R., Hazrati Fard S. M., Kaur J. Recommendations for ethical and responsible use of artificial intelligence in digital agriculture. *Frontiers in artificial intelligence*. 2022. Vol. 5. URL: <https://doi.org/10.3389/frai.2022.884192> (date of access: 10.04.2025).
6. The impact of AI on the labour market. *Tony Blair Institute for Global Change (TBI)*. URL: <https://institute.global/insights/economic-prosperity/the-impact-of-ai-on-the-labour-market> (date of access: 10.04.2025).
7. Insights into artificial intelligence bias: implications for agriculture / M. Mayuravaani et al. *Digital society*. 2024. Vol. 3, no. 3. URL: <https://doi.org/10.1007/s44206-024-00142-x> (date of access: 10.04.2025).
8. Gmyrek P., Berg J., Bescond D. Generative AI and jobs: a global analysis of potential effects on job quantity and quality. *SSRN electronic journal*. 2023. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4584219> (date of access: 11.04.2025).

Владислав СТЕЦЮК*

студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

АРХІТЕКТУРНІ ПАТЕРНИ ПРОЄКТУВАННЯ ВЕБ-ОРІЄНТОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

***Анотація.** У статті розглядаються ключові особливості та виклики, пов'язані з проєктуванням веб-орієнтованих інформаційних систем. Аналізуються специфічні вимоги до архітектури, інтерфейсу користувача, безпеки, масштабованості та продуктивності, які відрізняють ВОІС від традиційних програмних рішень. Обґрунтовується необхідність комплексного підходу до розробки, що враховує розподілену природу системи, мінливість веб-технологій та високі очікування користувачів щодо доступності та швидкодії.*

***Abstract.** The article examines the key features and challenges associated with the design of web-based information systems (WIS). It analyzes the specific requirements for architecture, user interface, security, scalability, and performance that distinguish WIS from traditional software solutions. It justifies the need for a comprehensive approach to development that takes into account the distributed nature of the system, the variability of web technologies, and high user expectations for accessibility and performance.*

Вступ. В епоху цифрової трансформації веб-орієнтовані інформаційні системи стали невід'ємною частиною функціонування бізнесу, державних установ та повсякденного життя. ВОІС – це інформаційні системи, доступ до яких здійснюється через стандартний веб-браузер за допомогою мережі Інтернет або Інтранет. Вони забезпечують гнучкий доступ до даних та функціональності з будь-якого пристрою, підключеного до мережі, що робить їх надзвичайно популярними [1]. Однак їх проєктування має низку специфічних особливостей, зумовлених самою природою веб-середовища. Розуміння цих особливостей є критично важливим для створення надійних, безпечних, ефективних та зручних у використанні систем.

Виклад основного матеріалу. Веб-орієнтована інформаційна система (ВОІС) – це програмний комплекс, що працює через веб-браузер і забезпечує збір, зберігання, обробку та надання інформації користувачам [2]. Вона може використовуватися для управління даними, автоматизації бізнес-процесів, аналітики та взаємодії між користувачами [3]. Вона не потребує встановлення на комп'ютер користувача, оскільки всі функції доступні через мережу Інтернет або внутрішню корпоративну мережу.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки – Світлана КОЛЯДЕНКО

Архітектура BOIC визначає структуру системи, взаємодію між її компонентами та спосіб обробки даних. Вона базується на клієнт-серверній моделі та може бути одно-, дво- або трирівневою (багаторівневою) [2].

Однорівнева архітектура BOIC зустрічається дуже рідко – компоненти (інтерфейс, логіка, дані) знаходяться в одному місці, наприклад, у простому HTML-файлі з вбудованим скриптом, який не взаємодіє із сервером [4]. Це не типова архітектура для повноцінних інформаційних систем, однак може використовуватися в навчальних цілях, для прототипування або в дуже простих веб-застосунках, де немає потреби в складній логіці зберігання даних (рис. 1).

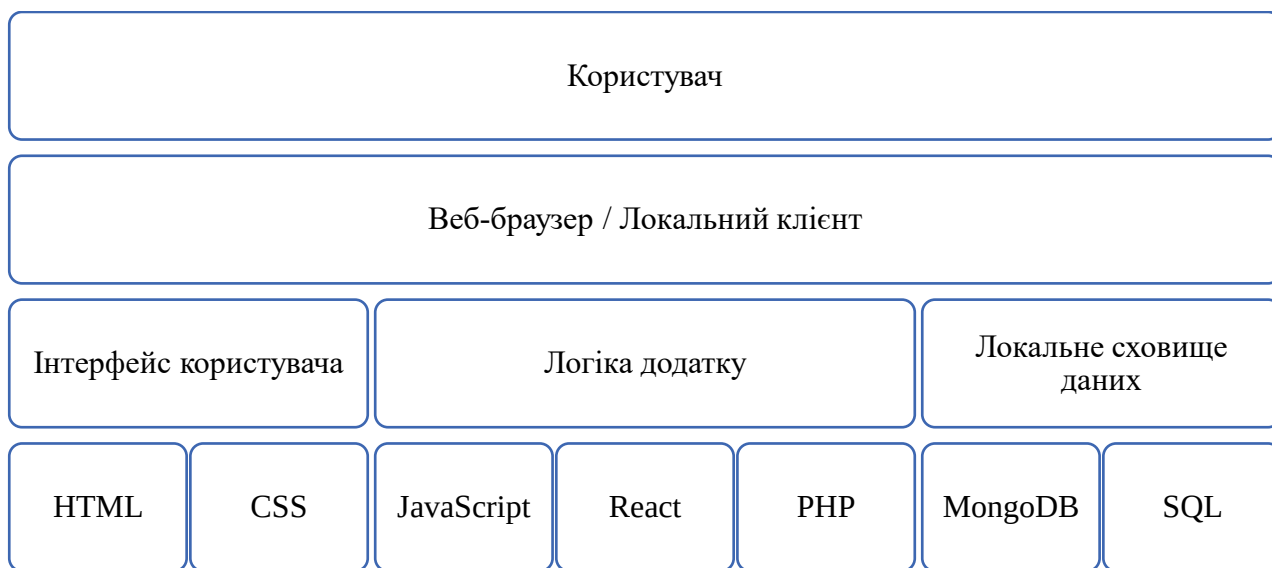

Рис. 1. Однорівнева архітектура BOIC

Джерело: побудовано на основі [4]

Основними недоліки однорівневої архітектури є [3]:

1) низька масштабованість – коли кількість користувачів або обсяг даних зростає, навантаження на цей єдиний компонент збільшується, тоді для збільшення продуктивності потрібно масштабувати всю систему одночасно, навіть якщо лише один з її компонентів потребує більших ресурсів;

2) слабка безпека – відсутній чіткий поділ між клієнтською та серверною частинами. Це може означати, що чутливий бізнес-логічний код або навіть прямий доступ до бази даних може бути потенційно доступним для кінцевого користувача;

3) обмежена функціональність – всі функціональні можливості системи тісно пов'язані між собою. Це ускладнює додавання нових складних функцій або інтеграцію з зовнішніми сервісами, оскільки будь-які зміни можуть вплинути на всю систему.

Багаторівневі архітектури (наприклад, дворівнева, трирівнева, n-рівнева) вирішують вищезазначені проблеми шляхом поділу системи на окремі логічні рівні або шари. Кожен рівень відповідає за певну частину функціональності та взаємодіє з сусідніми рівнями через чітко визначені інтерфейси [2].

Дворівнева архітектура VOIC – це класична клієнт-серверна модель. Клієнт (браузер) безпосередньо взаємодіє з сервером, який об'єднує в собі і логіку обробки запитів, і роботу з базою даних. Через те, що сервер у дворівневій архітектурі одночасно виконує і бізнес-логіку, і роботу з базою даних, можуть виникати проблеми з продуктивністю та масштабованістю при зростанні навантаження (рис. 2).

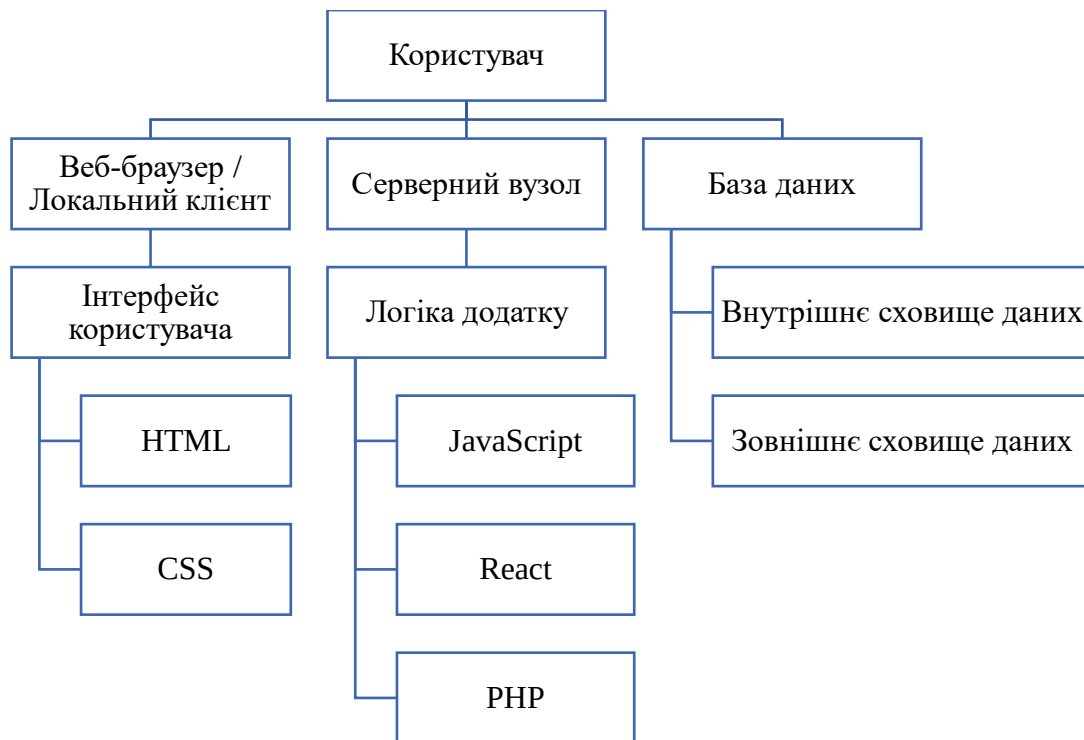

Рис. 2. Дворівнева архітектура VOIC

Джерело: побудовано на основі [4]

Перевагами дворівневої архітектури VOIC є [4]:

1) простота реалізації – у дворівневій архітектурі зазвичай є два основні компоненти: клієнт (інтерфейс користувача, який взаємодіє з системою) та сервер (який містить бізнес-логіку та дані). Відсутність проміжного шару робить архітектуру простішою для розуміння та проєктування. Розробникам легше писати код, оскільки вони мають справу лише з двома основними частинами. Налагодження також спрощується, оскільки проблеми легше локалізувати між клієнтом та сервером;

2) менше витрат на інфраструктуру – дворівнева архітектура вимагає менше апаратного та програмного забезпечення порівняно з багаторівневими архітектурами;

3) швидкість взаємодії – запити від клієнта надходять безпосередньо на сервер, і відповіді повертаються так само швидко, оскільки немає потреби у проміжному рівні для обробки або маршрутизації запитів. Відсутність додаткового шару веде до меншої затримки при обробці запитів, що може бути важливим для систем, де потрібна швидка реакція

Недоліками, своєю чергою, є:

1) слабка масштабованість – оскільки вся логіка та дані знаходяться на одному сервері, це може стати «вузьким місцем», що призведе до зниження продуктивності та можливих збоїв системи;

2) менше гнучкості – бізнес-логіка часто інтегрована безпосередньо на сервері, а іноді частина логіки може бути присутня і на клієнтській стороні. Саме тому, внесення змін до бізнес-логіки може вимагати оновлення як серверної, так і клієнтської частин системи;

3) безпекові ризики – пряме підключення клієнта до сервера може створювати потенційні вразливості в системі безпеки, зокрема можуть збільшуватися ризики несанкціонованого доступу, SQL-ін'єкцій або інших видів атак.

Дворівневу архітектуру часто використовують у внутрішніх корпоративних системах або невеликих веб-додатках, де немає потреби в складному розподілі навантаження [5].

Трирівнева або багаторівнева архітектура BOIC – це найпоширеніший підхід для сучасних BOIC (табл. 1).

Таблиця 1

Трирівнева архітектура BOIC

Рівень архітектури	Функції	Технології
Рівень представлення	Інтеракція з користувачем через веб-браузер. Обробка введення даних користувачем та передача запитів до сервера.	HTML, CSS, JavaScript
Рівень логіки	Обробка бізнес-логіки, виконання запитів до бази даних, управління даними.	Python, Java, Node.js, PHP
Рівень даних	Зберігання даних у базі даних, забезпечення доступу до даних для запитів.	SQL, NoSQL

Джерело: побудовано на основі [4]

Функції трирівневої архітектури чітко розділені на рівні [3]:

1) рівень представлення – клієнт (веб-браузер), відповідає за все, що бачить і з чим взаємодіє користувач. Його основна мета – надати зручний та інтуїтивно зрозумілий спосіб доступу до функціональності системи;

2) рівень логіки та додатків – містить усю бізнес-логіку, правила, алгоритми та процедури, які визначають, як система повинна працювати;

3) рівень даних – сервер бази даних, відповідає за постійне зберігання всієї інформації, необхідної для роботи системи, а також за забезпечення її цілісності та доступності.

Багаторівнева архітектура може включати додаткові рівні, наприклад, для кешування, балансування навантаження, API-шлюзи тощо. Такий поділ робить систему більш гнучкою, масштабованою та легкою в обслуговуванні [5].

Перевагами трирівневої архітектури BOIC є [2, 3]:

1) краща масштабованість – кожен рівень можна масштабувати окремо. Зміни в одному рівні рідко впливають на інші, якщо інтерфейси між ними залишаються незмінними;

2) гнучкість – кожен рівень можна масштабувати окремо відповідно до його потреб. Оновлення або зміни одного рівня не здійснюють вплив на інші;

3) легкість в обслуговуванні – завдяки чіткому поділу відповідальності, легше розуміти, діагностувати та усувати проблеми в системі. Кожна команда може спеціалізуватися на розробці та підтримці конкретного рівня;

4) продуктивність – бізнес-логіку, реалізовану на рівні додатків, можна використовувати різними клієнтськими інтерфейсами.

Недоліками, своєю чергою, є:

1) підвищена складність – розбиття системи на кілька рівнів збільшує загальну складність архітектури. Потрібно проектувати та підтримувати взаємодію між різними рівнями, що може бути складніше, ніж в однорівневій або дворівневій архітектурі;

2) Збільшення витрат на розробку – розробка кожного рівня може вимагати окремих команд або спеціалізованих знань. Також може знадобитися більше часу та ресурсів на проектування, розробку, тестування та інтеграцію всіх рівнів;

Висновки. Веб-орієнтовані інформаційні системи є важливим інструментом для автоматизації бізнес-процесів, управління даними та надання інтерактивних сервісів користувачам. Вони базуються на клієнт-серверній архітектурі, що включає клієнтський інтерфейс, серверну логіку, базу даних та мережеву інфраструктуру. ВОІС мають ряд переваг, таких як доступність з будь-якого пристрою, масштабованість та можливість інтеграції з іншими сервісами. Проте вони також мають виклики, зокрема потребу у високому рівні безпеки, надійності мережевої інфраструктури та ефективному управлінні ресурсами серверів.

Список використаних джерел:

1. Пурський О.І., Мазоха Д.П., Жарій І.О. Функціональна модель Web-підприємства з мережею Інтернет-магазинів. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 166-171.

2. Компанєєтс М.О. Принципи проектування ефективних веб-сайтів. *Молодий вчений*. № 9 (24). С. 106-109.

3. Гніденко І.А., Воробйов І.Є. Дослідження засобів для створення та супроводження WEB-сайтів. *Проблеми інформатизації та управління*. 2019. № 2(62). С. 1-4.

4. Ожиндович Л.М. Використання проблемно/проектно орієнтованих технологій навчання для студентів технічних та ІТ-спеціальностей на прикладі курсу «системи керування вмістом веб-сайтів». *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 3(40). С. 80-94.

5. Басюк Т.М. Принципи побудови системи аналізу та просування інтернет-ресурсів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі. 2012. № 784. С.43-48.

Артем СТРУК*
Студент 4 курсу
Факультет економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАРКЕТИНГ В АГРО-КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються ефективні маркетингові стратегії для агробізнесу, які допомагають збільшити продажі, залучити нових клієнтів і розширити вплив компанії на ринку. Зокрема, аналізуються такі підходи, як участь у виставках, використання інструментів інтернет-маркетингу, розвиток онлайн-продажів і створення впізнаваного бренду. Акцент зроблено на важливості цифрових технологій та інноваційних методів просування, що дозволяють аграрним підприємствам конкурувати в сучасному середовищі.

Abstract. The article explores effective marketing strategies for agribusiness that help increase sales, attract new customers, and expand the company's market influence. Specifically, it analyzes approaches such as participation in exhibitions, the use of internet marketing tools, the development of online sales, and the creation of a recognizable brand. The focus is on the importance of digital technologies and innovative promotion methods that enable agricultural enterprises to compete in the modern market.

Вступ. Сучасний агробізнес стикається з жорсткою конкуренцією та необхідністю адаптації до нових умов ринку. Для досягнення успіху недостатньо лише якісної продукції – важливо правильно позиціонувати її, знаходити нових клієнтів і формувати стійку репутацію бренду. Маркетинг у цій галузі відіграє ключову роль, оскільки дозволяє не лише збільшити впізнаваність компанії, а й значно підвищити її прибутковість [1]. Тому дослідження ефективних засобів маркетингу, як традиційних так і найбільш сучасних інструментів інтернет-маркетингу, є актуальним.

Метою статті є дослідження маркетингових стратегій в агробізнесі для їх ефективного впровадження з метою підвищення конкурентноспроможності та стабільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг є важливим інструментом для розвитку агробізнесу, що дозволяє збільшувати продаж та залучати нових клієнтів. Одним із найефективніших серед традиційних способів просування для агробізнесу є участь у виставках [2].

* Науковий керівник: к.т.н., доцент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ – Віталій ЛІМАН

В рамках виставки компанії надається можливість презентувати свої продукти та послуги, встановити контакти з потенційними клієнтами, поспілкуватися з представниками інших компаній та дізнатися про останні тенденції та розробки в галузі. Перевагами участі у виставках для агробізнесу є наступні:

1) Привернення уваги до бренду: участь у виставці дозволяє привернути увагу до бренду та продуктів компанії. За допомогою яскравої та незабутньої експозиції та рекламних матеріалів можна залучити велику кількість потенційних клієнтів.

2) Встановлення контактів: на виставках можна встановити контакти з потенційними клієнтами, поспілкуватися з представниками інших компаній та дізнатися про останні тенденції та розробки в галузі. Крім того, можна обмінятися досвідом з колегами та дізнатися про те, які методи просування найефективніші в даній галузі.

3) Підвищення впізнаваності бренду: участь у виставках допомагає підвищити впізнаваність бренду та продуктів компанії. Більшість відвідувачів виставок зацікавлені у новинках та останніх розробках у галузі, тому представлення своїх продуктів на виставці допомагає збільшити інтерес до бренду та продуктів.

4) Демонстрація продуктів: виставки — це чудова можливість продемонструвати продукти в дії, провести дегустацію та розповісти про переваги та особливості. Також можна провести презентацію нових продуктів та послуг та отримати зворотний зв'язок від відвідувачів.

5) Пошук нових партнерів: участь у виставках допомагає знайти нових партнерів та розширити сферу впливу компанії. Крім того, на виставці можна дізнатися про нові можливості для співпраці та отримати рекомендації від колег та партнерів.

Сьогодні більшість споживачів використовують інтернет для пошуку інформації про товари та послуги. В наш час інтернет-маркетинг є одним із найефективніших інструментів у просуванні продукції та послуг. Однією з головних переваг інтернет-маркетингу для агробізнесу є можливість залучення цільової аудиторії з різних регіонів та країн, що значно розширює географію продажу та підвищує доходи [3]. Серед найбільш ефективних видів інтернет-реклами для залучення нових клієнтів та збільшення продаж підприємствами агробізнесу слід віднести наступні.

1. Створення якісного сайту. Він має бути зручним для користувачів, інформативним, мати високу швидкість завантаження та бути адаптованим під мобільні пристрої. На сайті має бути доступна вся необхідна інформація про компанію та її продукцію.

2. Просування у соціальних мережах. Створення профілів у соціальних мережах дозволяє залучити нових клієнтів, підвищити впізнаваність бренду та підтримувати контакт із існуючими клієнтами. Важливо публікувати якісний контент, який буде цікавим для вашої цільової аудиторії.

3. Реклама у пошукових системах. Реклама у Google дозволяє залучити

цільову аудиторію, яка шукає продукцію вашої компанії. Важливо правильно налаштувати рекламні кампанії та використовувати ключові слова, які шукають ваші потенційні клієнти.

4. Email-маркетинг. Розсилка новин, акцій та знижок електронною поштою може привернути увагу клієнтів та збільшити продажі. Важливо створювати якісний контент для розсилки та правильно налаштувати процес автоматизації розсилки.

5. Просування онлайн-ринках. Продаж продукції на онлайн-ринках дозволяє залучити максимум нових та різноманітних клієнтів, збільшити обсяг продажу.

6. Створення відеоконтенту. Відеоогляди та відеоуроки для партнерів та дистриб'юторів. Переваги використання відеоконтенту для агробізнесу в першу чергу полягає в тому, що відеоконтент для агробізнесу може допомогти збільшити впізнаваність бренду, залучити нових клієнтів та підвищити лояльність існуючих.

Одним із найбільш ефективних засобів для більшення продажів через інтернет є створення підприємством власного електронного магазину, який відображатиме всі товари та послуги підприємства. На рис. 1 представлено приклад сайту сітськогосподарського підприємства.

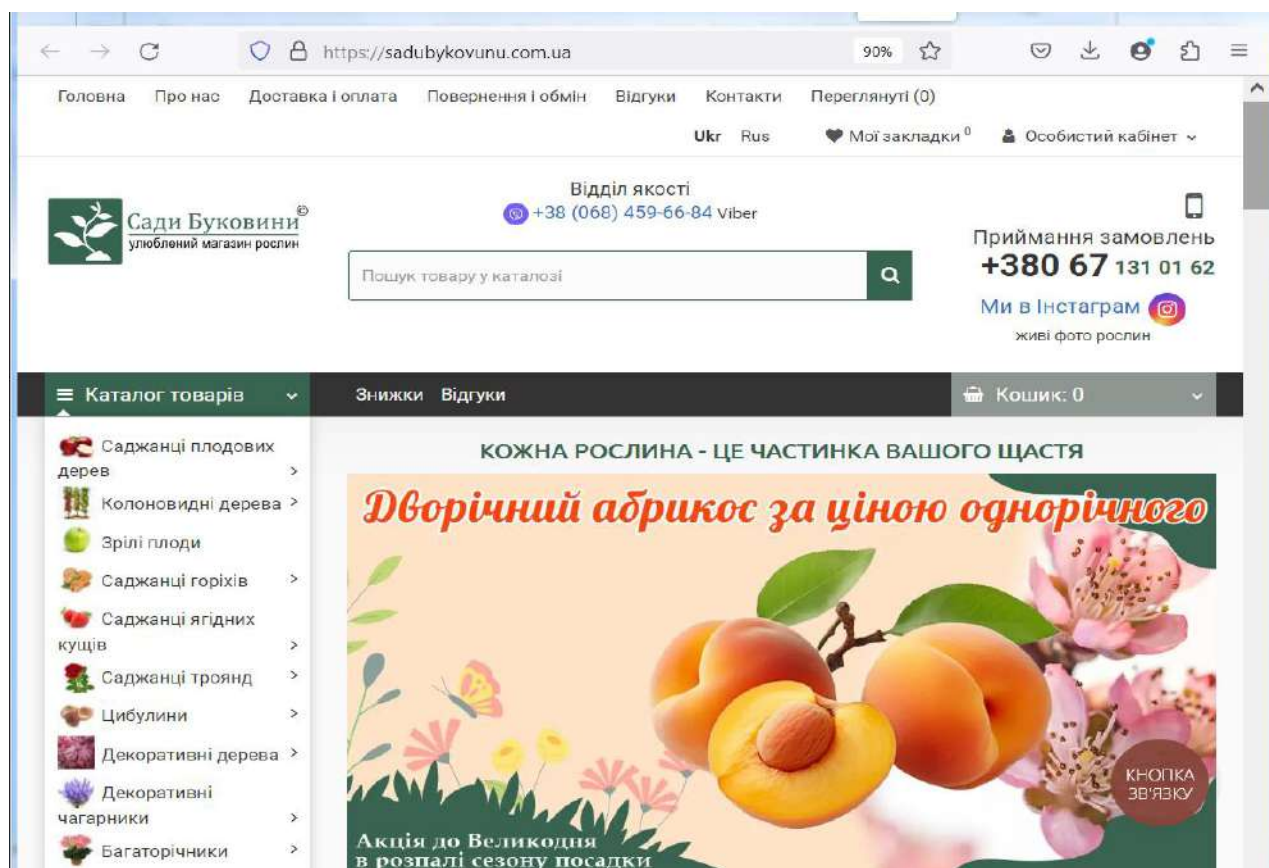

*Рис. 1. Сайт сільськогосподарського підприємства «Сади Буковини»
Джерело: складено автором на основі [4]*

При створенні інтернет-магазину необхідно приділити особливу увагу

зручності покупця, простоті навігації та інформативності. Оформлення замовлення та оплата повинні бути максимально простими та зручними. Після створення інтернет-магазину необхідно зайнятися його просуванням для донесення інформації до цільової аудиторії. Для цього можна використовувати різні маркетингові інструменти, такі як контент-маркетинг, контекстна реклама, соціальні мережі та ін. Крім того, необхідно приділити увагу пошуковій оптимізації сайту магазину, щоб він займав високі позиції в пошуковій видачі пошукових систем. Надання знижок та бонусів за покупки в інтернет-магазині може стати додатковим фактором, який приваблює нових клієнтів та утримує старих.

Одним із важливих інструментів інтернет-маркетингу підприємств агробізнесу є створення власного унікального бренду. Він допомагає виділитися на ринку та залучити більше клієнтів. Основними завданнями брендингу є:

- Сформувані позитивне враження про товари чи послуги компанії.
- Відобразити високу цінність продукції.
- Встановити ефективну комунікацію між компанією та клієнтами.
- Розробити концепцію позиціонування бренду на ринку, включаючи вербальну та візуальну ідентифікацію товару.
- Обрати маркетингові канали та створити стратегію просування.
- Виділити конкурентні переваги.
- Надати бренду унікальність. Брендинг має допомагати компанії виділитися серед конкурентів.

Можна виділити наступні кроки в створенні унікального бренду для підприємства агробізнесу:

1) Визначення цінностей компанії. Що компанія репрезентує? Які потреби споживачів задовольняє? Це допоможе вам визначити, які аспекти бізнесу слід підкреслити як ключові елементи бренду.

2) Створення унікального логотипу. Логотип повинен бути таким, що запам'ятовується і відображає цінності компанії. Для створення логотипу може бути доцільним звернутись до послуг професійного дизайнера

3) Розроблення унікального стилю брендингу. Всі елементи бренду, включаючи кольори, шрифти та зображення, повинні відповідати корпоративному стилю підприємства.

4) Створення ефективного слогану. Слоган повинен відображати унікальність підприємства та легко запам'ятовуватися.

5) Створення цікавого та інформативного контенту. Можна розповісти історію про бренд, ділитись цікавими фактами про виробництво та продукцію. Бажано регулярно оновлювати сайт та соціальні мережі контентом, який відображає діяльність підприємства.

6) Знаходження своєї аудиторії. Потрібно визначити, хто є потенційними клієнтами підприємства та націлювати брендинг на цю аудиторію.

7) Використання бренду підприємства на всіх платформах. Доцільно

використовувати свій логотип та стиль брендингу у всіх своїх матеріалах, включаючи веб-сайт, соціальні мережі, упаковку тощо. Створення унікального бренду може зайняти час та потребує інвестицій, але це важливий крок для просування підприємства агробізнесу, яке хоче виділитися на ринку та залучити більше клієнтів.

Створюючи стратегію інтернет маркетингу, орієнтовану на конкретні цілі, можна досягти високої віддачі інвестицій. При цьому сільськогосподарські компанії можуть використовувати різні канали для підтримки оптимальної рентабельності інвестицій. Зокрема це: просування в пошукових сервісах, реклама в соціальних мережах, маркетинг електронною поштою, контекстна реклама та інші. Завдяки численним перевагам інтернет-маркетингу, фермери та власники сільськогосподарського бізнесу, впроваджуючи стратегії інтернет-маркетингу, можуть отримати конкурентні переваги та додаткові можливості розвитку свого бізнесу.

Висновки. Ефективний маркетинг є невід'ємною частиною успішного розвитку агробізнесу. Використання різноманітних методів просування, таких як участь у виставках, інтернет-маркетинг та розвиток онлайн-продажів, допомагає підприємствам залучати нових клієнтів і підвищувати конкурентоспроможність. Завдяки цим інструментам компанії можуть не лише збільшити впізнаваність бренду, а й створити довгострокові партнерські відносини.

Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для аграрного сектору. Онлайн-продажі, реклама у соціальних мережах та якісний контент дозволяють підприємствам охопити ширшу аудиторію та покращити комунікацію із споживачами. Крім того, правильне позиціонування бренду сприяє формуванню довіри до компанії та її продукції, що є ключовим фактором у сучасному бізнес-середовищі. Загалом, поєднання традиційних і сучасних маркетингових стратегій дає змогу агропідприємствам ефективно конкурувати на ринку, збільшувати обсяги продажів і забезпечувати стабільний розвиток. Використання новітніх технологій разом із перевіреними методами просування є запорукою довгострокового успіху в аграрному бізнесі.

Список використаних джерел:

1. С. О. Кобернюк С. О. Розвиток аграрного маркетингу в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 45-48
2. Дейнега, І., Гарбар, С. Маркетинг як інструмент підвищення потенціалу збутової діяльності аграрних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. С. 59-30
3. Красняк О.П., Амонс С.Є. Агromаркетинг у системі управління підприємством: теоретичний аспект. *Colloquium-journal*. 2020. № 32(84). С. 9–14.
4. Сади Буковини: розсадник рослин №1 в Україні URL: <https://sadubukovunu.com.ua/>

Маргарита СУСІДКО*,
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ВЕБ-САЙТУ: HTML, CSS ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТІ

Анотація. У статті розглянуто базові принципи створення веб-ресурсів за допомогою HTML і CSS. HTML представлено як мову, що визначає структуру веб-сторінки, із прикладами її ключових елементів та атрибутів. Аналізується вплив правильної розмітки на доступність контенту, зручність навігації та ефективність взаємодії з пошуковими системами. Окрему увагу приділено можливостям CSS у сфері візуального оформлення: налаштування шрифтів, кольорів, макетів, анімацій та адаптивного дизайну. Зіставлено переваги використання CSS у порівнянні з базовим HTML-оформленням. Матеріал спрямований на ознайомлення з фундаментальними інструментами веб-розробки та формування уявлення про їх застосування в сучасному Інтернет-середовищі.

Abstract. The article discusses the basic principles of creating web resources using HTML and CSS. HTML is presented as a language that defines the structure of a web page, with examples of its key elements and attributes. The impact of correct markup on the availability of content, ease of navigation and the effectiveness of interaction with search engines is analyzed. Special attention is paid to the possibilities of CSS in the field of visual design: setting fonts, colors, layouts, animations and adaptive design. The advantages of using CSS in comparison with the basic HTML design are compared. The material is aimed at getting acquainted with the fundamental tools of web development and forming an idea of their application in the modern Internet environment.

Вступ. У нинішньому світі веб-розробка є однією з найбільш популярних і потрібних галузей. Вона охоплює створення, проектування та підтримку веб-сайтів і веб-додатків, що є невід'ємною частиною бізнесу, освіти, розваг і комунікацій. Без якісної веб-присутності сьогодні важко уявити успішне підприємство або організацію.

Основу будь-якого веб-ресурсу складають мови розмітки HTML та

*Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО

каскадні таблиці стилів CSS. HTML відповідає за структуру та контент сторінки, тоді як CSS дозволяє стилізувати її, створюючи привабливий візуальний вигляд та забезпечуючи зручність користування. Ці дві технології разом створюють базис для побудови сучасних, функціональних та естетично оформлених інтерфейсів.

Виклад основного матеріалу. HTML та CSS є основоположними технологіями, які відповідають за інтерфейс сайту, розташування компонентів та дизайн. Вони надають розробникам інструменти для втілення дизайнерських задумів, забезпечуючи зручний, естетичний та інтуїтивно зрозумілий вигляд веб-продуктів. Окрім того, завдяки їхнім можливостям сайти коректно відображаються на різних пристроях – від смартфонів до широкоекранних моніторів.

Історія HTML (HyperText Markup Language) починається у 1989 році, коли вчений Тім Бернерс-Лі, працюючи у Європейській організації з ядерних досліджень (CERN), запропонував концепцію гіпертекстової системи для обміну науковими документами. Його метою було створення універсального протоколу для зв'язку між комп'ютерами в глобальній мережі [5].

У 1991 році Бернерс-Лі представив перше технічне описання HTML, яке включало всього 18 тегів (наприклад, <title>, <p>, <a>,). Цей формат дозволив створювати найперші веб-сторінки з простим текстом і посиланнями, які можна було переглядати через браузер, такі як WorldWideWeb (перший браузер, теж створений Бернерсом-Лі) [5].

CSS з'явився трохи пізніше, у 1996 році, і одразу вирішив ключову проблему: розділення структури документа і стилю оформлення. Раніше все оформлення задавалося прямо в HTML-коді, що ускладнювало підтримку та оновлення сайтів.

HTML і CSS є невід'ємною частиною сучасної цифрової комунікації. Вони дозволяють:

- Створювати веб-сайти з чіткою структурою та інтуїтивною навігацією;
- Підвищувати SEO-оптимізацію та рейтинги у пошукових системах;
- Забезпечувати доступність для всіх користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями;
- Забезпечити мобільну адаптацію, яка стала обов'язковим стандартом в еру смартфонів;
- Реалізувати брендинг компаній через унікальний дизайн та інтерфейс.

HTML (HyperText Markup Language) – це мова розмітки, яка визначає структуру веб-сторінки. Вона використовує теги, які описують заголовки, абзаци, списки, зображення, посилання та інші елементи. HTML дозволяє логічно організувати контент, що є основою доступності та коректного відображення інформації у браузерах.

HTML є стандартом Інтернету і забезпечує його доступність і зручність використання. Це забезпечується тим, що HTML є мовою, зрозумілою більшості

веб-браузерів, що дозволяє відтворювати вміст сторінок на різних платформах [4].

Однак, HTML не може забезпечити динамічних ефектів і взаємодії з користувачем, для цього використовуються CSS і JavaScript. Також HTML має свої обмеження, наприклад, не може відтворювати медіа-файли без допомоги додаткових тегів та атрибутів, а також не підтримує складні графічні ефекти [4].

Однією з ключових переваг HTML є його роль у забезпеченні доступності веб-контенту для різних користувачів, зокрема осіб із порушеннями зору, які користуються спеціальними програмами для читання сторінок. Крім того, правильно структурований HTML-код сприяє кращому SEO (пошуковій оптимізації), що дозволяє сайту легше знаходитися у пошукових системах (Табл.1).

Таблиця 1

Основні функції HTML

Функція	Характеристика
Відображення вмісту	Завдяки HTML браузер може правильно інтерпретувати та відображати різні типи вмісту, такі як текст, зображення, відео, аудіо, гіперпосилання та інше. HTML вказує браузеру, як відображати та формувати ці елементи на веб-сторінці.
Розмітка та стиль	HTML дозволяє використовувати теги та атрибути для визначення стилю та розмітки веб-сторінки. Ви можете задавати розміри 21 шрифтів, кольори, вирівнювання, відступи, рамки та інші властивості для елементів сторінки
Сумісність з браузерами	HTML є стандартом, який визначає, як браузери повинні інтерпретувати та відображати веб-сторінки. Вона підтримується всіма основними веб-браузерами і дозволяє створювати сторінки, які можна переглядати на різних платформах та пристроях.
Створення гіперпосилань	HTML дозволяє створювати гіперпосилання, які дозволяють користувачам навігувати між різними веб-сторінками.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Основні інструменти в HTML:

Елементи та теги: HTML-документ складається з різних «елементів», які представлені за допомогою «тегів». Теги використовуються для визначення та об'єднання різних частин контенту. Основні характеристики тегів:

- Вони зазвичай йдуть парами: відкриваючий та закриваючий тег.
- Вони можуть містити атрибути, які надають додаткову інформацію про елемент.
- Вони допомагають у структуруванні контенту на веб-сторінці.

Атрибути: Атрибути в HTML надають додаткову інформацію про елемент, який вони описують. Вони завжди вказуються в відкриваючому тегу. Ось декілька прикладів атрибутів:

- **class:** визначає клас елемента, який можна використовувати для стилізації групи елементів.
- **id:** призначає унікальний ідентифікатор елементу.
- **src:** вказує шлях до зовнішнього ресурсу, такого як зображення.
- **href:** використовується для вказівки URL-адреси, на яку посилається

елемент.

Структура документа: Структура HTML-документа відіграє важливу роль у організації інформації на веб-сторінці. Основні компоненти структури включають:

- **<!DOCTYPE html>**: декларація, яка вказує версію HTML.
- **<html>**: кореневий елемент, який містить усі інші елементи сторінки.
- **<head>**: секція, яка містить метадані, такі як заголовок сторінки та посилання на CSS-файли.
- **<body>**: основна частина документа, де розміщується весь видимий контент [2].

CSS (Cascading Style Sheets) відповідає за зовнішній вигляд елементів HTML. В основному використовується для опису та дизайну зовнішнього вигляду сторінок. Також вона використовується для визначення та встановлення кольорів, шрифтів і позиціонування частини блоку іншого представлення зовнішнього вигляду. Основна мета розробки – відокремити опис логічної структури сторінки від опису її зовнішнього вигляду. Таке розділення підвищує доступність документа, забезпечуючи гнучкість і контроль над його представленням [1].

Таблиця 2

Переваги та недоліки використання CSS

Переваги CSS	Недоліки HTML
Код розмітки розділений на вміст і оформлення. Отримуємо більш легкий і зрозумілий код.	Велика кількість зайвих конструкцій, що не відносяться безпосередньо до розмітки вмісту – великий розмір файлу, підвищується трафік і час завантаження.
Файл з оформленням завантажується тільки один раз і кешується – зменшується трафік та час завантаження сторінок і навантаження на сервер.	Утруднено зміну дизайну. Наприклад, якщо потрібно поміняти колір, доведеться шукати всі атрибути color.
Простота самої мови css + принцип відділення оформлення від змісту – скорочується час на розробку і підтримку сайту.	Істотні обмеження можливостей форматування. Більшість тегів просто неможливо налаштувати належним чином за допомогою одних тільки атрибутів.
Один файл css управляє дизайном великої кількості html-сторінок. Зміна дизайну робляться швидше.	Відсутня можливість підлаштовувати оформлення під різні типи пристроїв (монітор ПК, принтер, екран кпк, голосовий браузер і т.д.);
Css надає додаткові можливості форматування, які в атрибутах html відсутні.	Код втрачає свою логічну розмітку (семантику), і як наслідок :
Реалізований механізм підключення різних css для різних типів пристроїв;	
Підвищення сумісності з різними платформами за рахунок використання веб-стандартів.	

Джерело: сформовано автором на основі [3].

CSS надає широкі можливості для стилізації сторінок: зміна кольорів тла та тексту, визначення розмірів та типу шрифтів, вирівнювання елементів на

сторінці, додавання зображень та багато іншого. Використовуючи CSS, можна створювати складні макети сторінок, що набагато спрощує процес розробки та дозволяє збільшити швидкість завантаження веб-сторінок. CSS також дозволяє створювати анімаційні ефекти, що покращують візуальний досвід користувача. Можна створювати анімації для різних елементів, наприклад, кнопок, меню, зображень тощо. Загалом, CSS дозволяє розміщувати контент на сторінці відповідно до потреб користувачів та забезпечує більш високу якість візуального дизайну. Додавання CSS до HTML-коду значно полегшує розробку сайту та дозволяє зберігати стильність та єдність візуального оформлення на всій сторінці, що забезпечує зручність користування сайтом та збільшує його привабливість [4].

Висновки. HTML та CSS лишаються фундаментальними технологіями веб-розробки, що забезпечують підґрунтя для побудови будь-якого інтерфейсу у цифровому просторі. HTML відповідає за логічну структуру та контент веб-сторінок, роблячи відомості зрозумілими як для користувачів, так і для пошукових систем. CSS, у свою чергу, формує зовнішній вигляд сайту, дозволяючи створювати стильні, адаптивні та сучасні інтерфейси, що відповідають вимогам візуального дизайну й досвіду користувача. Сумісне використання HTML і CSS дає змогу ефективно втілювати дизайнерські рішення, забезпечувати зручність навігації, адаптивність до різних пристроїв і високий рівень доступності контенту. До того ж правильна верстка та стилізація сприяють поліпшенню SEO та загальної якості веб-продукту. З огляду на динаміку розвитку веб-стандартів, таких як HTML6 та CSS4, можна очікувати появи ще ширших можливостей для створення інноваційних та інтерактивних рішень у галузі інтернет-технологій. Тому володіння HTML і CSS залишається обов'язковою складовою фахової підготовки кожного розробника і дизайнера.

Список використаних джерел:

1. Головна сторінка DSpace.
URL: <http://repository.ukd.edu.ua/bitstream/handle/123456789/383/Дипломна%20Гриньків%20В.%20В..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. HTML і CSS: Основи створення веб-сторінок ► faktypro.com.ua. *Факти про все на світі*. URL: <https://faktypro.com.ua/page/html-i-css-osnovi-stvorennja-veb-storinok>
3. HTML і CSS: Основи створення веб-сторінок ► faktypro.com.ua. *Факти про все на світі*. URL: <https://faktypro.com.ua/page/html-i-css-osnovi-stvorennja-veb-storinok>
4. HTML і CSS: Основи створення веб-сторінок ► faktypro.com.ua. *Факти про все на світі*. URL: <https://faktypro.com.ua/page/html-i-css-osnovi-stvorennja-veb-storinok>
5. A Little History of the World Wide Web. W3C.
URL: <https://www.w3.org/History.html>

Максим ТОЛОКОВИЙ*
студент 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ

***Анотація.** У статті розкрито сутність та структуру природно-ресурсного потенціалу України, охарактеризовано його основні компоненти: мінеральні, земельні, водні, лісові, рекреаційні ресурси, а також людський і трудовий потенціал. Проведено аналіз просторового розподілу ресурсів за регіонами України, визначено їх специфіку та потенціал для соціально-економічного розвитку. Наголошено на необхідності раціонального використання ресурсів і впровадження ефективної регіональної політики управління.*

***Abstract.** The article explores the essence and structure of Ukraine's natural resource potential, highlighting its key components: mineral, land, water, forest, and recreational resources, as well as human and labor potential. The spatial distribution of these resources across Ukraine's regions is analyzed, emphasizing their specific characteristics and potential for socio-economic development. The importance of rational resource use and the implementation of effective regional management policies is underlined.*

Вступ. Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом, який охоплює всі основні види ресурсів - мінеральні, земельні, водні, лісові та рекреаційні. Крім того, країна має розвинений людський і трудовий потенціал, що створює сприятливі умови для економічного зростання. Просторовий розподіл ресурсів є нерівномірним, що зумовлює необхідність регіонального підходу до їх оцінки та управління.

Виклад основного матеріалу. Природно-ресурсний потенціал - сукупність природних умов і ресурсів, які людина може використовувати за сучасного технічного рівня розвитку для задоволення власних потреб.

Природними ресурсами називають природні компоненти, які людство використовує для виробництва матеріальних речей. Природні умови мають істотне значення для життя людини та діяльності суспільства, проте безпосередньо не залучені до виробництва. До природних умов належать клімат, рельєф, геологічна будова. Їх особливості визначає географічне положення території. Не завжди можна провести межу між природними умовами та

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

ресурсами, оскільки окремі компоненти можуть виступати і як ресурси, і як умови. Розглянемо, наприклад, клімат. Умови помірного кліматичного поясу, у якому розташована Україна, є визначальними у формуванні складу ґрунтів, характеру рослинності тощо. У разі використання вітру або Сонця для отримання енергії клімат виступає як ресурс [1].

Земельні ресурси України складають одну з основ економіки країни, завдяки величезним площам родючих ґрунтів, зокрема чорноземів, які є одними з найкращих у світі. Вони займають близько 60% території країни, що дозволяє Україні бути одним з основних виробників сільськогосподарської продукції в Європі та світі. Розвинений аграрний сектор є важливим для забезпечення продовольчої безпеки країни, а також для її економічної стабільності. Аграрні підприємства відіграють вирішальну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, а також у створенні робочих місць у сільських районах. Водночас на земельні ресурси впливає ряд викликів, серед яких ерозія ґрунтів та інтенсивне використання земель для промислових потреб [2]. Це потребує впровадження ефективних механізмів управління землями, зокрема через сталу сільськогосподарську практику та раціональне використання землі. Водні ресурси є важливим чинником для економічного розвитку України.

Мінерально-сировинна база України володіє величезними запасами корисних копалин, що робить її однією з найбагатших країн світу за мінеральними ресурсами. Її територія багата на понад 20 тисяч родовищ корисних копалин, з яких близько 7 800 є промисловими. Запаси залізних, марганцевих, титанових, уранових руд, а також кам'яного вугілля, графіту, каоліну, калійних солей є основою для розвитку металургійної, енергетичної та хімічної промисловості. Україна займає провідні позиції у світі за кількістю запасів марганцю (43% світових запасів) і залізної руди (14%). Водночас ефективне використання цієї мінерально-сировинної бази потребує постійного вдосконалення технологій видобутку та обробки, а також забезпечення охорони навколишнього середовища, оскільки інтенсивне видобування може спричинити негативний вплив на екосистеми та здоров'я населення [3]. Ліси України, які займають близько 15,9% її території, є важливим природним ресурсом. Ліси відіграють кілька ключових ролей: вони зберігають біорізноманіття, допомагають у підтримці кліматичного балансу та забезпечують сировину для лісової промисловості. Найбільші лісові масиви зосереджені в Карпатах і на Поліссі. Проте рівень лісистості в Україні є низьким порівняно з іншими європейськими країнами, що підвищує ризик виникнення проблем з лісовим господарством. Крім того, незважаючи на високий потенціал, лісові ресурси України не використовуються в повному обсязі через відсутність належної інфраструктури та ефективного управління.

Природні рекреаційні ресурси України є важливим аспектом економічного розвитку, оскільки мають величезний потенціал для розвитку туризму. Україна має морські узбережжя, Карпати, Полісся, численні озера та річки, що створює передумови для розвитку різноманітних видів туризму: від пляжного до гірськолижного. Станом на сьогодні в Україні налічується більше 400 джерел

мінеральних вод і майже 100 родовищ лікувальних грязей, що дозволяє розвивати оздоровчий туризм [4]. Проте для повноцінного використання рекреаційного потенціалу необхідно покращити інфраструктуру, зокрема в гірських і прибережних районах, а також розвивати екологічно сталий туризм.

Розподіл ресурсного потенціалу по регіонах України є нерівномірним, що зумовлено як природно-географічними, так і соціально-економічними чинниками (табл. 1). Східні області (зокрема Донецька, Луганська, Дніпропетровська) вирізняються значними запасами корисних копалин, таких як вугілля, залізна та марганцева руда. Центральна Україна має потужний аграрний потенціал завдяки родючим чорноземам, особливо в Полтавській, Черкаській і Кіровоградській областях. Західні регіони багаті на лісові ресурси, мінеральні води та мають розвинуту рекреаційну інфраструктуру. Південні області (Одеська, Херсонська, Миколаївська) мають стратегічне значення через вихід до Чорного моря та потенціал у сфері морських перевезень, сільського господарства та відновлюваної енергетики [4]. Таким чином, кожен регіон має свої унікальні ресурси, які можуть стати основою для регіонального розвитку за умов ефективного управління.

Таблиця 1

Розподіл ресурсного потенціалу в Україні по регіонам, 2020 р.

Регіони	Сумарний потенціал, % від сумарного в Україні	Потенціал ресурсів, %					
		мінеральні	водні	земельні	лісові	фаустичні	реакційні
Східний	49,4	50,9	8,4	32,7	1,4	0,4	6,2
Західний	35,1	6,6	17,1	55	9,3	0,5	5,1
Південний	15,5	5,1	18,7	18,7	1,3	0,6	16,9
Усього	100	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5

Джерело: [2]

Економічна наука виокремлює ряд показників для проведення аналізу ефективного використання ресурсного потенціалу, які охоплюють природні ресурси, економічні показники, а також екологічну складову, зокрема [1]:

1. *Коефіцієнт використання ресурсного потенціалу (К_{врп})*, який показує, наскільки ефективно використовуються наявні ресурси.

$$K_{врп} = \frac{F_{факт}}{F_{потенц}} \times 100\%$$

де:

$F_{факт}$ – фактичний обсяг використаних ресурсів (корисних копалин, земель, води тощо);

$F_{потенц}$ – доступний ресурсний потенціал.

2. *Економічна віддача ресурсу (Е_{вр})* оцінює економічну ефективність використання конкретного ресурсу.

$$E_{вр} = \frac{B_d}{R}$$

де:

B_d – валовий дохід, отриманий від використання ресурсу;

R – обсяг використаного ресурсу.

3. *Індекс ресурсної продуктивності (I_{rp})* визначає ефективність витрат ресурсів на одиницю ВВП.

$$I_{rp} = \frac{BVP}{\sum R}$$

де:

$\sum R$ – сумарні витрати природних ресурсів;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

У табл. 2 наведено міграційний рух населення за типом місцевості по регіонах.

Таблиця 2

Міграційний рух населення за типом місцевості по регіонах у 2021 році

Регіон	Усі потоки		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст (скорочення)
<i>Міська та сільська місцевість</i>			
Україна	476 925	455 664	21 261
Вінницька область	16 268	18 726	-2 458
Волинська область	11 487	11 887	-400
Дніпропетровська область	30 109	30 392	-283
Донецька область	15 119	20 407	-5 288
Житомирська область	16 620	17 948	-1 328
Закарпатська область	6 700	6 536	164
Запорізька область	13 302	15 209	-1 907
Івано-Франківська область	14 499	13 741	758
Київська область	57 336	27 242	30 094
Кіровоградська область	9 238	12 182	-2 944
Луганська область	5 722	9 099	-3 377
Львівська область	27 940	27 107	833
Миколаївська область	9 800	12 014	-2 214
Одеська область	30 819	24 392	6 427
Полтавська область	20 296	20 007	289
Рівненська область	15 656	16 991	-1 335
Сумська область	12 809	15 110	-2 301
Тернопільська область	12 773	12 056	717
Харківська область	42 521	37 820	4 701
Херсонська область	8 729	10 802	-2 073
Хмельницька область	16 717	16 850	-133
Черкаська область	14 531	15 927	-1 396
Чернівецька область	7 713	7 282	431
Чернігівська область	11 073	12 522	-1 449
м. Київ	49 148	43 415	5 733

Джерело: [4]

Східний регіон, попри високу індустріалізацію, зазнає демографічного спаду через військові дії, що зменшило обсяг доступної робочої сили. Центральний регіон, включаючи Київ, має найвищу концентрацію фахівців із

вищою освітою - понад 50% молоді в столиці мають вищу або неповну вищу освіту [4]. Південний регіон (Одеська, Миколаївська області) має потужний потенціал у сфері логістики, туризму й аграрного сектору, проте рівень безробіття в деяких районах досягає 12–15%.

Україна входить до ТОП-10 країн світу за кількістю сертифікованих ІТ-фахівців, згідно з даними *Coursera Global Skills Report* (2022) [5]. У рейтингу *Coursera*, українські спеціалісти посідають 1 місце в Європі за навичками у сфері технологій (data analysis, software engineering, cloud computing). Такий показник демонструє не лише високий освітній рівень, а й адаптацію до глобального ринку праці. Однак розподіл трудового потенціалу по регіонах є нерівномірним. За офіційними даними Держстату до 2021 року, Західний регіон має високу концентрацію молодого населення, зокрема у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях. Також цей регіон є лідером за рівнем зовнішньої трудової міграції - до 30% працездатного населення тимчасово працює за кордоном.

Україна має значний людський і трудовий потенціал, який традиційно вважається одним із ключових активів країни [6]. За даними Світового банку, до 2023 року чисельність населення України оцінювалась на рівні близько 36 млн осіб (без урахування тимчасово окупованих територій), при цьому працездатне населення складало понад 60%. Рівень грамотності в Україні стабільно тримається на високому рівні - 99,8%, що є одним із найвищих у світі. Це свідчить про добрий фундамент для формування інтелектуального капіталу.

Висновок. Україна має значний і різноманітний природно-ресурсний потенціал, який охоплює всі основні групи ресурсів - від мінеральних і земельних до водних, лісових та рекреаційних. Його просторовий розподіл є нерівномірним, що потребує регіонально орієнтованої політики управління. Водночас високий рівень освіченості населення та трудовий потенціал створюють передумови для інноваційного розвитку. Рациональне використання природних багатств у поєднанні з ефективним управлінням людськими ресурсами може стати основою сталого економічного зростання України.

Список використаних джерел:

1. Шевченко І.П. Природні ресурси України. Київ: Лібра, 2020. 288 с.
2. Сапожников О.Г., Дячук В.В., Савчук Л.М. Географія природних ресурсів: Підручник. Київ: Знання, 2021. 312 с.
3. Державна служба геології та надр України. URL: <https://www.geo.gov.ua>
4. Світовий банк. Дані про Україну. URL: <https://data.worldbank.org>
5. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
6. Tomashuk I., Baldynyuk V. International labor migration in the context of geo-economic transformation. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 203-216.

Дарія ШВЕЦЬ*
студентка 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ERP-СИСТЕМ: ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ДЛЯ ПІДПРИЄМЦІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу можливостей автоматизації бізнес-процесів за допомогою ERP-систем (Enterprise Resource Planning) та їхньої практичної цінності для підприємців. Розглянуто основні переваги ERP-систем, такі як оптимізація ресурсів, зниження витрат і підвищення прозорості процесів. У статті представлено три практичні кейси впровадження ERP у роздрібній торгівлі, виробництві та ІТ-сфері, які демонструють конкретні результати, зокрема зростання продажів, скорочення затримок і покращення управління проектами. На основі аналізу сформульовано рекомендації для підприємців щодо вибору та впровадження ERP-систем. Стаття підкреслює стратегічну важливість ERP для підвищення конкурентоспроможності бізнесу в сучасних умовах.

Abstract. The article focuses on the analysis of business process automation through ERP systems (Enterprise Resource Planning) and their practical value for entrepreneurs. It highlights the key benefits of ERP systems, including resource optimization, cost reduction, and enhanced process transparency. The article presents three practical case studies of ERP implementation in retail, manufacturing, and IT sectors, showcasing tangible outcomes such as increased sales, reduced delays, and improved project management. Based on the analysis, recommendations are provided for entrepreneurs on selecting and implementing ERP systems. The article emphasizes the strategic importance of ERP in enhancing business competitiveness in today's dynamic environment.

Вступ. У сучасному світі, де конкуренція на ринках зростає, а технології розвиваються стрімкими темпами, автоматизація бізнес-процесів стає ключовим фактором успіху для компаній будь-якого розміру. Одним із найефективніших інструментів для цього є ERP-системи (Enterprise Resource Planning) [2], які дозволяють інтегрувати та оптимізувати бізнес-процеси, підвищувати продуктивність і знижувати витрати. ERP-системи об'єднують управління фінансами, логістикою, виробництвом, персоналом та іншими аспектами діяльності підприємства в єдиній інформаційній системі.

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Роман ЯРОЦЬУК

Метою цієї статті є аналіз можливостей ERP-систем для автоматизації бізнес-процесів та демонстрація їхньої практичної цінності через реальні кейси впровадження. Стаття орієнтована на підприємців, які прагнуть оптимізувати свої компанії, але ще не мають глибокого розуміння ERP-технологій. У статті розглянуто основні переваги ERP-систем, приклади їхнього використання та рекомендації щодо вибору й впровадження.

Виклад основного матеріалу. ERP-системи – це комплексне програмне забезпечення, яке інтегрує ключові бізнес-процеси підприємства, такі як бухгалтерський облік, управління запасами, логістика, маркетинг, управління персоналом тощо. Основна ідея ERP полягає в тому, щоб усі підрозділи компанії працювали в єдиній інформаційній екосистемі, де дані оновлюються в реальному часі, що дозволяє уникнути дублювання інформації та підвищити прозорість процесів.

Серед основних переваг ERP-систем для бізнесу можна виділити:

- Автоматизація рутинних процесів: зменшення часу на виконання операцій, таких як обробка замовлень чи облік витрат.

- Покращення прийняття рішень: доступ до аналітичних звітів у реальному часі.

- Зниження витрат: оптимізація ресурсів і зменшення помилок, спричинених людським фактором.

- Підвищення конкурентоспроможності: швидша реакція на ринкові зміни завдяки інтеграції даних.

- Однак впровадження ERP-систем потребує значних інвестицій часу, фінансів і зусиль. Для малого та середнього бізнесу це може бути викликом, тому важливо аналізувати успішні кейси, щоб оцінити потенційні вигоди.

Практичні кейси впровадження ERP-систем

Для ілюстрації ефективності ERP-систем розглянемо три реальні приклади їхнього використання в різних галузях.

Кейс 1: Роздрібна торгівля – мережа магазинів одягу

Компанія, що володіє мережею з 20 магазинів одягу в Україні, зіткнулася з проблемами управління запасами та логістики. Через відсутність єдиної системи обліку часто виникали ситуації, коли популярні товари закінчувалися на складі, а менш затребувані накопичувалися. У 2022 році компанія вирішила впровадити ERP-систему SAP Business One [4].

Результати:

- Оптимізація запасів: система автоматично аналізувала попит і формувала замовлення постачальникам, що знизило надлишки на 30%.

- Покращення логістики: інтеграція з транспортними компаніями дозволила скоротити час доставки товарів до магазинів на 25%.

- Зростання продажів: завдяки аналітичним звітам компанія виявила найприбутковіші категорії товарів і посилила їх просування, що дало приріст продажів на 15%.

Цей кейс демонструє, як ERP може допомогти роздрібному бізнесу синхронізувати складські та логістичні процеси, підвищуючи ефективність.

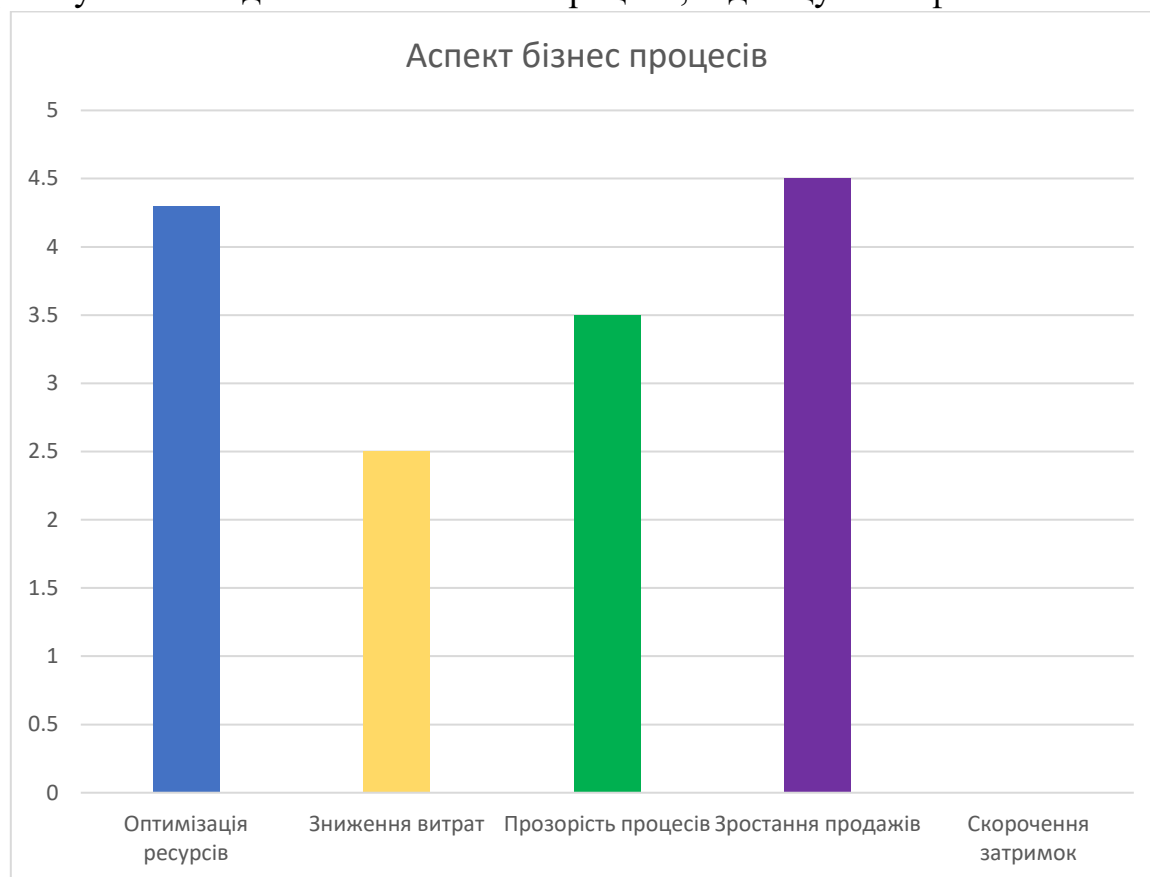

Рис. 1. Статистичний вплив ERP – систем на бізнес процеси

Джерело: складено автором на основі власних досліджень[4].

Кейс 2: Виробнича компанія – завод із виготовлення меблів

Меблевий завод із 150 співробітниками мав проблеми з плануванням виробництва та контролем витрат. Ручне ведення обліку призводило до помилок у розрахунках собівартості, а затримки у виробництві знижували задоволеність клієнтів. У 2023 році підприємство впровадило ERP-систему Odoo [5].

Результати:

Автоматизація планування: система дозволила точно розраховувати терміни виконання замовлень, що знизило затримки на 40%.

Прозорий облік витрат: завдяки модулю фінансового аналізу завод скоротив витрати на сировину на 10%.

Покращення взаємодії з клієнтами: інтеграція CRM-модуля допомогла автоматизувати обробку запитів, підвищивши рівень задоволеності клієнтів.

Цей приклад показує, як ERP-системи сприяють оптимізації складних виробничих процесів і підвищенню якості обслуговування.

Кейс 3: ІТ-компанія – автоматизація управління проектами

ІТ-компанія, що розробляє програмне забезпечення, зіткнулася з труднощами в управлінні проектами та розподілі ресурсів між командами. У 2021 році вона впровадила ERP-систему Microsoft Dynamics 365 [6].

Результати:

Покращення управління проектами: система дозволила відстежувати прогрес у реальному часі, що скоротило кількість зірваних дедлайнів на 50%.

Оптимізація ресурсів: автоматичний розподіл завдань між співробітниками підвищив продуктивність команд на 20%.

Прозора звітність: керівництво отримало доступ до детальних звітів про витрати часу та ресурсів, що допомогло точніше планувати бюджет.

Цей кейс ілюструє, як ERP-системи можуть бути корисними навіть для компаній у сфері послуг, де важливим є управління часом і людськими ресурсами.

Рекомендації для підприємців

На основі аналізу кейсів можна сформулювати кілька рекомендацій для підприємців, які планують впроваджувати ERP-системи:

1 Визначте ключові потреби: перед вибором системи проаналізуйте, які процеси потребують автоматизації. Наприклад, для роздрібної торгівлі важливі складський облік і логістика, а для виробництва – планування та облік витрат.

2 Оберіть відповідну ERP-систему: для малого бізнесу підійдуть хмарні рішення, такі як Odoo або SAP Business One [4][5], які не потребують великих початкових інвестицій. Великі компанії можуть розглядати Microsoft Dynamics або Oracle NetSuite.

3 Залучіть команду до впровадження: співробітники повинні бути готові до змін і пройти навчання для роботи з новою системою.

4 Починайте з пілотного проєкту: впроваджуйте ERP поетапно, тестуючи її на одному відділі чи процесі, щоб мінімізувати ризики.

5 Оцінюйте ефективність: після впровадження регулярно аналізуйте показники, такі як зниження витрат, приріст продажів чи скорочення часу на виконання завдань

Попри значні переваги ERP-систем, їх впровадження супроводжується низкою викликів. Основні ризики включають високі початкові витрати, довготривалі терміни впровадження, можливі технічні збої та опір з боку персоналу [2][3]. Недостатня підготовка співробітників або відсутність чіткої стратегії інтеграції можуть призвести до того, що ERP-система не буде використовуватись ефективно. Тому важливо не лише інвестувати в технологію, але й трансформувати внутрішню культуру компанії — навчати персонал, заохочувати до використання нових інструментів і адаптувати бізнес-процеси під цифрове середовище [1][3].

Крім того, важливо обирати ERP-рішення, яке відповідає специфіці галузі та масштабу компанії. Наприклад, для агропідприємств можуть бути релевантні модулі управління агровиробництвом, в той час як для ІТ-компаній — інструменти для гнучкого управління проектами [7]. Це дозволяє максимально адаптувати систему до реальних потреб бізнесу.

Висновок. ERP-системи є потужним інструментом для автоматизації

бізнес-процесів, який допомагає підприємствам підвищувати ефективність, знижувати витрати та залишатися конкурентоспроможними. Практичні кейси з роздрібної торгівлі, виробництва та ІТ-сфери демонструють, що правильно підібрана та впроваджена ERP-система може принести значні результати. Для підприємців важливо ретельно планувати впровадження, враховуючи специфіку бізнесу та потреби компанії.

У майбутньому, із розвитком технологій штучного інтелекту та хмарних обчислень, ERP-системи стануть ще доступнішими та універсальнішими, що відкриє нові можливості для малого та середнього бізнесу. Впровадження таких систем уже сьогодні є стратегічним кроком до успіху в умовах динамічного ринкового середовища.

Список використаних джерел:

1. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2020). Management Information Systems: Managing the Digital Firm. Pearson.
2. O'Leary, D. E. (2000). Enterprise Resource Planning Systems: Systems, Life Cycle, Electronic Commerce, and Risk. Cambridge University Press.
3. Котлер, Ф., & Келлер, К. Л. (2018). Маркетинг менеджмент. Питер.
4. SAP Business One: офіційний сайт. URL: <https://www.sap.com/products/business-one.html>
5. Odoo: офіційний сайт. URL: <https://www.odoo.com/>
6. Microsoft Dynamics 365: офіційний сайт. URL: <https://dynamics.microsoft.com/>
7. Стаття: «ERP Systems in Small and Medium Enterprises: Benefits and Challenges» // Journal of Business Management, 2021. URL: <https://www.jbm.org/articles/erp-smes>

Ольга ЮЩУК*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти формування економічного механізму управління економічною безпекою підприємства. Розглянуто сутність та складові економічної безпеки підприємства, а також фактори, що на неї впливають. Проаналізовано існуючі підходи до управління економічною безпекою та визначено ключові елементи економічного механізму управління. Розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення економічного механізму управління, які спрямовані на підвищення ефективності діяльності підприємства та забезпечення його сталого розвитку.

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of the formation of an economic mechanism for managing the economic security of an enterprise. The essence and components of the economic security of an enterprise are considered, as well as the factors that influence it. Existing approaches to managing economic security are analyzed and key elements of the economic management mechanism are identified. Practical recommendations are developed for improving the economic management mechanism aimed at increasing the efficiency of the enterprise's activities and ensuring its sustainable development.

Вступ. В умовах динамічного та невизначеного ринкового середовища, забезпечення економічної безпеки підприємства набуває особливої актуальності. Економічний механізм управління економічною безпекою підприємства є складним і багатогранним процесом, що включає в себе комплекс заходів, спрямованих на захист підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Він охоплює широкий спектр аспектів, від фінансової стабільності та управління ризиками до захисту інформації та інтелектуальної власності. Ефективне функціонування цього механізму є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку підприємства, його конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства вже давно є об'єктом уваги як науковців, так і практиків. Однак для багатьох вітчизняних підприємств це поняття лишається недостатньо розвиненим та

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

актуалізованим. Водночас воно охоплює широкий спектр аспектів, що мають важливий вплив на стабільне та ефективне функціонування компанії в умовах динамічного зовнішнього середовища. Економічна безпека відкриває значні перспективи для впровадження на кожному підприємстві, адже саме вона дозволяє завчасно попереджати потенційні загрози, створювати превентивні механізми та забезпечувати оперативне реагування на виклики [1]. Її реалізація може стати основою стабільного позиціонування підприємства на ринку, сприяти зростанню довіри з боку споживачів, постачальників та інших партнерів, а також допомагати залишатися гнучким і адаптивним до змін у зовнішньому середовищі. У процесі управління діяльністю підприємства необхідно переорієнтувати вітчизняну теорію і накопичений практичний досвід на вирішення нових завдань, розробити і застосовувати на практиці інноваційні системи отримання інформації про витрати, своєчасні підходи до калькулювання собівартості, підрахунку фінансових результатів, методи аналізу і на цій основі приймати оптимальні управлінські рішення [2].

Сучасна економіка характеризується інформаційними ознаками та схильна до динамічних і важко прогнозованих змін, що впливає на економічний розвиток. Підприємства функціонують в умовах постійного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що істотно позначається на їхній діяльності. Загрози ринкового середовища негативно впливають на фінансову стійкість, платоспроможність, конкурентоспроможність і якість продукції, а також на всі сфери діяльності підприємства [3]. Економічна безпека відіграє ключову роль у розвитку підприємства, захисті від ринкових ризиків і розробці заходів протидії негативним факторам. Тому необхідно визначити сутність, розробити, організувати та налагодити економічну безпеку на підприємствах. Рівень організації та розвитку економічної безпеки визначає стабільність розвитку як підприємства, так і регіону в цілому.

Основними функціональними цілями економічної безпеки підприємства є [4, 7]:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу;
- досягнення високої продуктивності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності;
- забезпечення захисту інформаційного простору, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та відділів;

• ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [2].

Для аналізу впливу на економічну безпеку підприємства, всі чинники доцільно розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні (рис. 1).

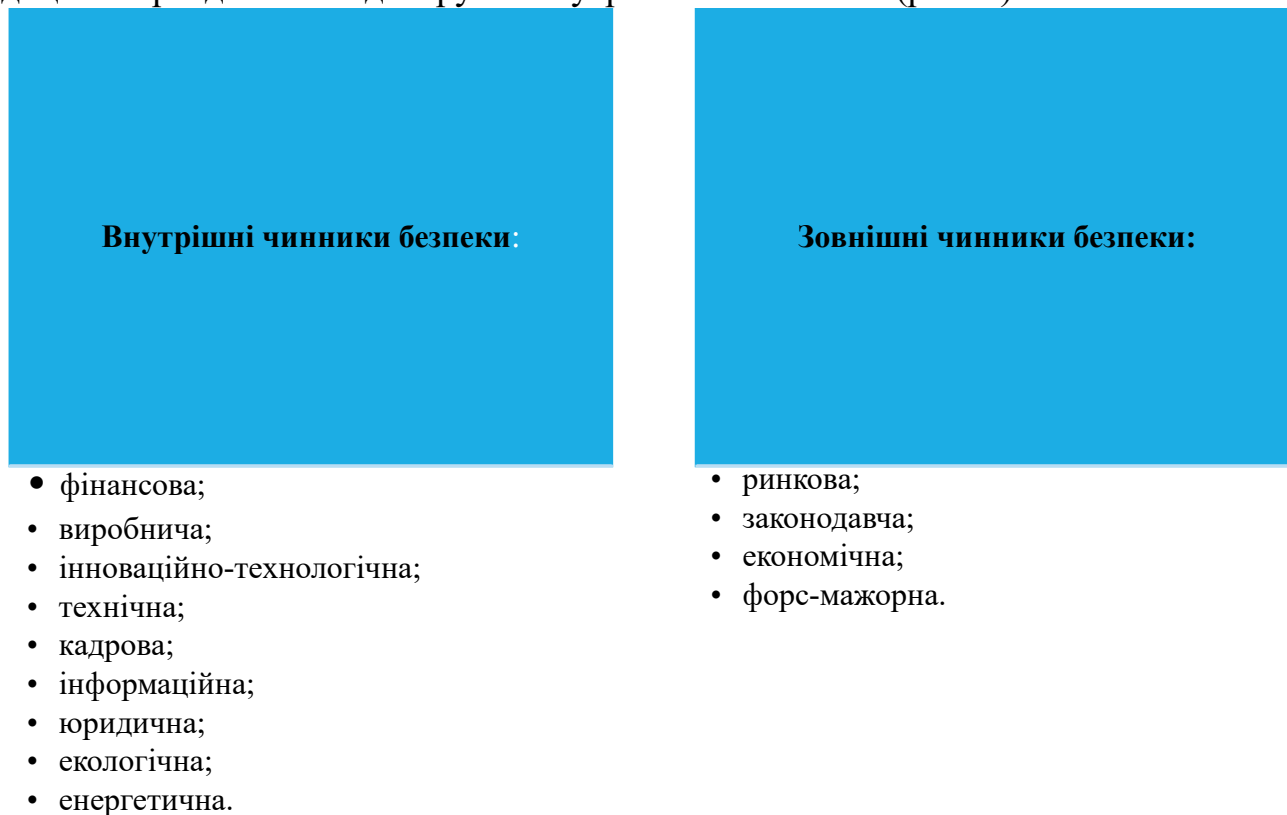

Рис. 1. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на економічну безпеку

Джерело: складено автором

Ефективне управління безпекою підприємства вимагає наявності чіткого механізму, який забезпечує досягнення поставлених цілей. В економічній безпеці цей механізм являє собою організовану послідовність станів і процесів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства.

Механізм управління економічною безпекою підприємства включає сукупність елементів:

- філософію економічної безпеки підприємства;
- функції, що реалізують процес управління економічною безпекою;
- ресурсне забезпечення механізму;
- цільову спрямованість, що містить основні організаційні форми та економічні інструменти, необхідні для забезпечення економічної безпеки функціонування підприємства [3].

Якщо ж підприємство здатне крім коштів на функціонування та забезпечення поточного рівня економічної безпеки виділити кошти ще й на потенційне забезпечення економічної безпеки, то це вважається найвищим рівнем забезпеченості економічної безпеки та дозволить йому не лише безпечно розвиватись, а й формувати здатності забезпечення його економічної безпеки в майбутньому. Головні функції, які виконує служба економічної безпеки

підприємства зображено на (рис. 2).

Завдання економічної безпеки залежать від особливостей підприємства. Для ефективного забезпечення безпеки необхідна спільна робота економістів та технічних фахівців. Аналіз безпеки проводиться як внутрішніми, так і зовнішніми службами, а економічна розвідка відіграє важливу роль. Держава має гарантувати таємницю на науково-технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальну власність, ноу-хау, в тому числі й комерційні таємниці.

Найважливіші чинники, які можуть найбільш активно впливати на рівень економічної безпеки підприємства, це високий професіоналізм керівництва і команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри; система їх підготовки і форми навчання; створення для них відповідних виробничих і соціально-економічних умов) [5].

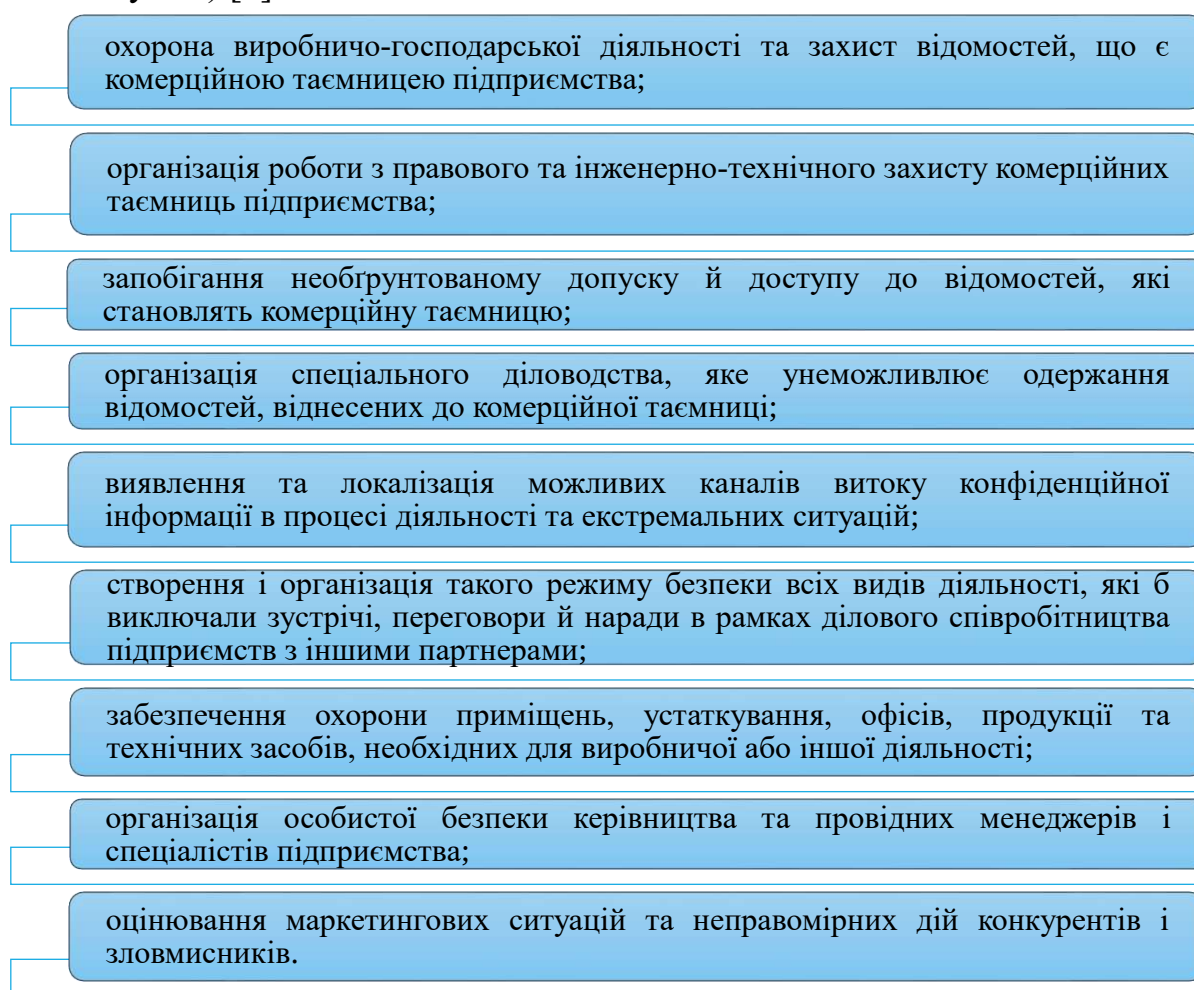

Рис. 2. Основні аспекти впливу на економічну безпеку підприємства
Джерело: складено автором на основі [4, 6].

Є й інші чинники економічної безпеки підприємства, які не пов'язані з безпосередньою виробничою діяльністю, але істотно впливають на стан виробництва. Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю. Насамперед, економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому

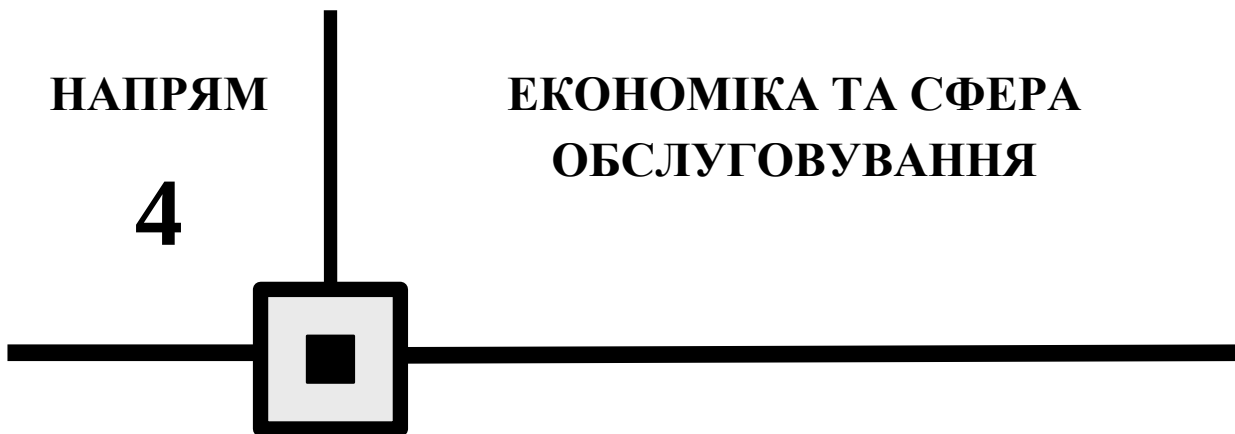
фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку.

Висновки. Економічна безпека підприємства є ключовим елементом його стабільного функціонування, розвитку та конкурентоспроможності, особливо в умовах постійних змін і ринкової нестабільності. Вона охоплює фінансову, виробничу, кадрову, інформаційну, правову та інші підсистеми, які потребують системного підходу до управління. Стратегічне управління економічною безпекою передбачає довгострокове планування, прогнозування можливих загроз і формування адаптивних механізмів реагування, що дає змогу мінімізувати ризики та забезпечити гнучкість підприємства до зовнішніх змін.

Механізми стратегічного управління економічною безпекою повинні бути комплексними, включати як організаційно-управлінські, так і економічні, правові та інформаційні інструменти. До ефективних механізмів належать: система моніторингу загроз, стратегічне планування, антикризове управління, диверсифікація джерел доходів, управління витратами та ризиками. Умови ринкової нестабільності значно підвищують рівень невизначеності та потребують гнучких рішень. Удосконалення стратегічного управління економічною безпекою підприємства можливе шляхом впровадження цифрових технологій управління, автоматизованих систем контролю, моделювання сценаріїв розвитку загроз, розвитку персоналу та створення культури безпеки на всіх рівнях управління. Таким чином, ефективна система стратегічного управління економічною безпекою є не лише інструментом захисту підприємства від загроз, але й важелем його сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності в динамічному ринковому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Меліхова Т.О. Механізм управління економічною безпекою підприємства: підходи до визначення. *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 61-67.
2. Поняття про економічну безпеку підприємства та її визначення. URL:http://pidruchniki.com/13290311/ekonomika/tema_ekonomichna_bezpeka_pidpr_riyemstva
3. Приходько В. П. Управління економічною безпекою підприємства. *Економіка та держава*. 2013. № 10. С. 10-12.
4. Економічна безпека підприємства URL:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/33nebava_ekonomichna_bezpeka_pidpr_riyemstva/rozd2.html
5. Сосновська І.М. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>
6. Томашук І.В., Борболук Є.А. Вплив аграрного сектора економіки на формування продовольчої безпеки України. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи»*. 14-15 березня 2024 р. м. Харків. С. 261-263.
7. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: *монографія*. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.

Марія БУРЛАКА*
студентка 2-го курсу,
факультету економіки інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Анотація. У статті досліджується післявоєнна відновлення України вимагає активізації інвестицій, зокрема у сфері готельної інфраструктури, яка зазнала значних втрат унаслідок бойових дій. Одним із ефективних інструментів розвитку цієї галузі є публічно-приватне партнерство (ППП), що об'єднує ресурси держави та приватного сектору для реалізації спільних проєктів. У статті досліджено поточний стан готельної інфраструктури, перспективи її відновлення разом із публічно-приватного партнерства, законодавчі умови, потенційні ризики і бар'єри, а також міжнародний досвід, який може бути пристосований до українських реалій. Особлива увага спрямована на розробку практичних рекомендацій для спонукання інвесторів і створення сприятливого клімату для дієвого партнерства після завершення війни.

Abstract. The article explores the post-war recovery of Ukraine, which requires the activation of investments, particularly in the hotel infrastructure sector that has suffered significant losses due to hostilities. One of the effective tools for the development of this sector is public-private partnership (PPP), which combines the resources of the state and the private sector to implement joint projects. The article examines the current state of hotel infrastructure, prospects for its restoration through PPP, legislative conditions, potential risks and barriers, as well as international experience that can be adapted to Ukrainian realities. Special attention is given to the

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри, бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ –
Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

development of practical recommendations to encourage investors and create a favorable climate for effective partnership after the end of the war.

Вступ. У наслідку повномасштабної війни в Україні значно постраждала економіка країни, а разом з нею - і сфера туризму, зокрема готельна інфраструктура. Зруйновані об'єкти, втрата інвесторів, скорочення туристичних потоків створюють серйозні виклики для її відновлення. У цьому контексті актуальним є пошук ефективних механізмів залучення інвестицій та модернізації галузі, одним із яких є публічно-приватне партнерство (ППП). Такий підхід поєднує ресурси та досвід держави й бізнесу для створення сучасної, конкурентоспроможної готельної інфраструктури. Мета даної статті полягає в тому аби визначити потенціал публічно-приватного партнерства у відбудові готельної галузі, аналіз чинних проблем, а також розробка практичних рекомендацій щодо активізації співпраці між державою та приватними інвесторами.

Виклад основного матеріалу. Озираючись на проблеми, пов'язані з пошкодженнями інфраструктури, економічними втратами та необхідністю створення сприятливих умов для інвесторів, а також законодавчі та практичні бар'єри, що гальмують розвиток PPP. До війни готельна інфраструктура України була розвинена в основних туристичних регіонах, таких як Київ, Львів, а також в курортних зонах на півдні та заході країни. Однак війна призвела до значних руйнувань, зокрема в містах, що стали зонами бойових дій. Багато готелів знищені або пошкоджені, що унеможливило функціонування багатьох туристичних маршрутів. Ці втрати значно вплинули на економіку, адже туризм був одним із важливих секторів, який приносив значний дохід до державного бюджету. До початку війни готельний бізнес активно розвивався у великих містах та туристичних регіонах. Проте після початку бойових дій спостерігається різке скорочення кількості готелів, зниження рівня обслуговування, а також зменшення внутрішнього і зовнішнього туризму. За даними Державного агентства розвитку туризму, 40% готельної інфраструктури у постраждалих регіонах потребує реконструкції або повної заміни. В таблиці нижче вказана кількість готельних інфраструктур України.

Таблиця 1.

**Потенціал реалізації PPP у готельній інфраструктурі України
(за регіонами)**

Регіони	Кількість зруйнованих/пошкоджених готелів	Потенціал для PPP (оцінка)	Наявні приклади PPP
Київська область	30+	Високий	ЖК "Пуша-Водиця" (пілот)
Львівська область	Менше 10	Середній	Немає

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Практика публічно-приватного партнерства (ППП) у готельній сфері поширена у багатьох країнах світу, особливо тих, які мали досвід післякризового

відновлення або робили ставку на туризм як ключову галузь економіки. Досвід інших держав свідчить, що ефективне партнерство між державою та бізнесом дозволяє не лише залучати інвестиції, а й модернізувати інфраструктуру, створювати нові робочі місця та підвищувати привабливість територій для туристів.

У Хорватії, наприклад, держава активно сприяла оновленню прибережних готелів після збройного конфлікту 1990-х років. Для цього були розроблені спеціальні правові механізми, що дозволяли приватним компаніям орендувати державні земельні ділянки за рахунок пільгових умов, інвестуючи в модернізацію старих об'єктів або будівництво нових. Це дозволило Хорватії за відносно короткий час стати одним із найпопулярніших туристичних напрямів Європи. Також Грузія показує позитивні приклади PPP у готельному секторі. Уряд ініціював створення туристичних зон, у яких приватні інвестори отримували доступ до пільгового фінансування, спрощених дозвільних процедур і консультаційної підтримки. Отож, такий підхід дозволив втілити десятки проєктів, в тому числі гірських регіонах, і залучити значні іноземні інвестиції. Держава інвестувала у створення інфраструктури - доріг, комунікацій, енергозабезпечення - а приватні компанії вкладали кошти в будівництво курортів і готелів. Можна зробити висновок, що успіх цієї моделі підтверджує, що поєднання державної підтримки та бізнес-ініціативності створює умови для сталого розвитку. Хочу ще додати, що Україна може використати ці напрацювання, пристосовуючи їх до власних реалій у процесі післявоєнного відновлення туристичної галузі.

Перспективи і виклики для України. У військовий стан одним із найбільших викликів для України буде необхідність залучення міжнародних інвестицій, а також забезпечення стабільності та безпеки для інвесторів. PPP може стати основою для забезпечення цих умов, адже приватний сектор зазвичай має більший доступ до фінансових ресурсів і технологій, а державний - здатність реалізувати проєкти в інтересах усієї країни. Проте є й певні ризики, пов'язані з нестабільною політичною ситуацією та необхідністю реформування законодавчої та регуляторної бази. Однак необхідна підтримка з боку держави, чітка правова рамка та сприятливі умови для приватних інвесторів можуть допомогти справитися із цими труднощами.

Перспективи: 1. Залучення міжнародних інвестицій. Однією з найбільших перспектив для України є можливість залучення значних міжнародних інвестицій у відновлення готельної інфраструктури через механізм публічно-приватного партнерства. Після війни країна потребує великого статку для відновлення економіки, в тому числі туристичної галузі. Багато міжнародних інвесторів можуть побачити потенціал у відновленні інфраструктури України, особливо враховуючи прагнення держави до євроінтеграції та запровадження міжнародних стандартів в усіх сферах. 2. Розвиток місцевих економік через туризм. Відновлення готельної інфраструктури допоможе створити нові робочі місця та покращити економічну ситуацію в регіонах. Туризм може стати важливим драйвером для розвитку місцевих економік, особливо в тих областях,

які постраждали від бойових дій.

Виклики: Політична та економічна нестабільність. Після війни Україна стикається з політичною і економічною нестабільністю, що може створювати певні ризики для інвесторів. Зміни в уряді, зміни у політичних пріоритетах чи навіть нові конфлікти можуть призвести до того, що приватні компанії будуть обережнішими у своїх інвестиціях. У цьому контексті важливим є створення передбачуваної політичної та економічної ситуації, що дасть можливість на довгострокову перспективу залучити інвестиції в готельний сектор. Корупція та бюрократія. Потрібно звернути увагу на те, що, якщо у держави не буде довіри з боку міжнародних інвесторів, це може значно ускладнити процес залучення капіталу та відновлення інфраструктури.

Моделі публічно-приватного партнерства в готельному секторі. Враховуючи, що у контексті готельної інфраструктури України можна виділити кілька моделей PPP:

Перше: Будівництво нових об'єктів на умовах концесії – державні органи дозволяють приватним компаніям будувати та експлуатувати готелі на певний період. Це дозволяє залучити інвесторів і в той самий час забезпечити контролюючі механізми з боку держави.

Друге: Реставрація та модернізація існуючих об'єктів - приватні інвестори отримують права на відновлення старих готелів у рамках довгострокових контрактів, що дозволяє забезпечити збереження культурної спадщини.

Публічно-приватне партнерство є одним із найперспективніших шляхів для відновлення та розвитку готельної інфраструктури України у воєнний стан. Після завершення війни країна матиме унікальний шанс переосмислити туристичну інфраструктуру, зробити її сучасною, доступною та конкурентоспроможною на європейському рівні.

Одним із ключових напрямів післявоєнного економічного зростання України може стати модернізація готельної інфраструктури через публічно-приватне партнерство. Така співпраця дозволяє об'єднати ресурси держави та бізнесу для реалізації масштабних проєктів, які були б складними без взаємодії. У контексті відновлення туристичних маршрутів, розвитку внутрішнього туризму та підготовки до потенційного зростання потоку іноземних туристів, створення сучасних готелів та сервісних об'єктів на основі PPP є стратегічно важливим кроком для відновлення економіки та іміджу України у світі.

Роль PPP у післявоєнному відновленні:

1. Оптимізація бюджетних витрат. Держава не завжди має можливість самостійно фінансувати відбудову інфраструктури. PPP дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет, залучаючи інвесторів до проєктів, що мають довготривалий економічний ефект.

2. Підвищення якості послуг. Приватний сектор, як правило, орієнтований на клієнта і прагне до високих стандартів обслуговування. Це особливо важливо для готельної сфери, яка є вітриною туристичної привабливості країни.

3. Формування нових туристичних маршрутів. Спільні інвестиції дозволяють відкрити нові рекреаційні зони або вдихнути життя в історичні

території, які до війни залишалися поза увагою туристів.

4. Створення робочих місць та підтримка регіонів. Готельна інфраструктура стимулює розвиток супутніх сфер - харчування, транспорту, культури. Це сприяє комплексному розвитку громад і поверненню людей у постраждалі. Перешкоди та виклики: Невизначеність із безпековою ситуацією в окремих регіонах. Потреба в чітких законодавчих механізмах ППП Обмежений доступ до фінансування. На нашу думку, в самій багатоаспектності рекреаційно-туристичної сфери, розмаїтті об'єктів інфраструктури, відносній ірраціональності мотивів поведінки туристів і рекреантів, альтернативності технологій створення і реалізації туристичних продуктів, множинності комбінацій туристичних послуг у цілісному туристичному пакеті прихований величезний потенціал синергізму, який за умови докладання певних зусиль можна трансформувати у реальні ефекти економічного, соціального та екологічного характеру.

Висновок: Для реалізації такого потенціалу потрібна не лише ініціатива з боку бізнесу, а й активна роль держави - через створення сприятливого інвестиційного клімату, прозорих правил гри та підтримку довгострокових проєктів. Крім того, важливою є підтримка з боку міжнародної спільноти, яка може виступити не тільки джерелом фінансування, але й партнером у впровадженні сучасних стандартів. Незважаючи на численні виклики - від економічних ризиків до правових бар'єрів, встановлено, що саме через такі інструменти, як публічно-приватне партнерство, ми зможемо не просто відновити зруйноване, а побудувати нову, стійку і привабливу для туристів Україну. І чим швидше ми почнемо вибудовувати механізми довіри між державою та бізнесом, тим швидше зможемо побачити реальні результати.

Список використаних джерел:

1. Державне - приватне партнерство. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=cffc9f41-f2ef-45e6-8303-0f8fc0e368f0&tag=Derzhavno-privatnePartnerstvo> (дата звернення 04.04.2025р.)
2. Нездоймінов С.Г., Александрочкина П.О. Державно-приватне партнерство як вектор розвитку регіонального туризму. *Економіка і суспільство*. 2020. № 18. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-87> (дата звернення 07. 04. 2025р.)
3. Хитра О. Синергія публічно-приватного партнерства як запорука ефективного функціонування рекреаційно-туристичної сфери у контексті сталого розвитку регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-43> (дата звернення 08. 04. 2025р.)
4. Інфраструктура та державно-приватне партнерство. URL: <https://jurimex.ua/ua/practice/infrastruktura-ta-derzhavnoprivatne-partnerstvo> (дата звернення 12. 04. 2025р.)

Ірина ВОЙТОВИЧ*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. У статті розглядаються аспекти взаємодії конкурентноспроможності в економічній сфері у період військових дій. Проаналізовано вплив воєнного стану на перебіг економічних процесів, проведений аналіз ринку та стратегії поведінки економічних агентів. Увага акцентується перш за все на трансформаціях, що відбуваються в умовах конкуренції під час війни, визначено чинники, які стримують або активізують конкурентну боротьбу, а також проведений аналіз щодо адаптивних стратегій, до яких вдаються підприємства в нестабільній ситуації. Особливу увагу приділено значенню конкурентної розвідки та державної підтримки бізнесу в період війни. Обґрунтовано перспективи розвитку підприємств після завершення військових дій.

Abstract. This study examines the aspects of the interaction of competitiveness in the economic sphere during the period of military operations. The author analyzes the impact of martial law on the course of economic processes, analyzes the market and the behavioral strategies of economic agents. The author focuses primarily on the transformations that occur in the context of competition during wartime, identifies the factors that constrain or intensify competition, and provides a detailed analysis of the adaptive strategies used by enterprises in an unstable situation. Special attention is paid to the importance of competitive intelligence and state support for business during the war. The prospects for the development of enterprises after the end of hostilities are substantiated.

Вступ. Війна радикально змінює економічний ландшафт, трансформуючи ринок і обмежуючи конкуренцію. Держави змушені посилювати регуляторний контроль, націоналізувати стратегічні підприємства, встановлювати обмеження на імпорт/експорт та субсидувати певні сектори. Це створює нерівні умови для ринку, де великі компанії мають більше можливостей, а малий бізнес стикається з труднощами. Війна також призводить до руйнування інфраструктури та зменшення виробничих потужностей, що обмежує конкуренцію, а частина економіки переміщається у тіньовий сектор. Водночас війна відкриває можливості для бізнесу в таких галузях, як оборонна промисловість, енергетика

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

та логістика, підтримуваних державою. Підприємства змушені адаптуватися до нових умов, що включають порушення логістичних ланцюгів, зниження платоспроможного попиту, дефіцит ресурсів та зміну регуляторного поля. У цих умовах особливої актуальності набуває аналіз конкурентних сил та стратегій виживання бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Посилене державне регулювання господарства. Ключовою рисою військової економіки є активне втручання держави в ринкові відносини. Це проявляється через запровадження контролю над цінами, встановлення квот на виробництво, централізований розподіл ресурсів, а також націоналізацію стратегічно важливих галузей. Держава бере на себе управління критично важливими сферами, як-от оборонна промисловість, енергетика, транспорт, а в окремих випадках і сільське господарство. В умовах війни економічні рішення приймаються в терміновому порядку, що призводить до зниження гнучкості ринку [1]. Влада має можливість встановлювати граничні ціни на товари першої необхідності, аби уникнути спекуляцій та панічних настроїв серед населення. Наприклад, під час багатьох воєнних конфліктів були запроваджені суворі ліміти на ціни на хліб, пальне та ліки. Це сприяє зниженню соціальної напруженості, але одночасно може викликати дефіцит товарів. Іншим важливим елементом державного втручання є введення нормованого розподілу ресурсів. Держава визначає, які галузі та підприємства повинні отримувати пальне, електроенергію та сировину в першу чергу. Уряди можуть змушувати приватні компанії працювати на потреби військових або змінювати їхній профіль діяльності. Це призводить до суттєвих змін у структурі національної економіки, зменшуючи роль ринкових механізмів [2].

Війна спричинила значні економічні втрати для України. За даними Міністерства економіки, у 2022 році ВВП країни скоротився на 30,4% . Це призвело до зменшення внутрішнього попиту та обмеження можливостей для бізнесу. Особливо постраждали підприємства, розташовані в зонах активних бойових дій, що втратили доступ до ринків збуту та сировинних ресурсів [3].

У відповідь на військові виклики, українські підприємства впроваджують різноманітні стратегії адаптації. Зокрема, спостерігається тенденція до релокації виробництва в безпечніші регіони, диверсифікації постачальників та клієнтської бази, а також активного використання цифрових технологій для оптимізації бізнес-процесів. Державна підтримка, зокрема програма «доступні кредити 5-7-9%», також сприяє стабілізації діяльності підприємств [4].

Незважаючи на складні умови, український бізнес демонструє стійкість та здатність до відновлення. Очікується, що після завершення війни країна стане привабливішою для іноземних інвесторів, що відкриє нові можливості для розвитку підприємств. Важливими факторами успіху будуть інноваційність, гнучкість та здатність швидко адаптуватися до змін.

Економічні санкції та торговельні блокади стають серйозною загрозою для економіки країн, які беруть участь у військових конфліктах. Санкції можуть обмежити доступ до міжнародних ринків, інвестицій та технологій, що призводить до скорочення конкуренції та змушує країну шукати нових

партнерів. Крім того, у воєнний час можуть руйнуватися логістичні ланцюги постачання. Порти, залізниці, заводи та інші критично важливі об'єкти стають мішенями для атак, що додатково ускладнює імпорт та експорт продукції. У таких умовах країни вимушені розвивати внутрішнє виробництво та імпортозаміщення. Прикладом є ситуація в Ірані, який після запровадження міжнародних санкцій у 2010-х роках був вимушений активно розвивати власну промисловість та альтернативні торгові маршрути. Подібні сценарії спостерігалися і в інших країнах, які стикалися з санкціями та обмеженнями зовнішньої торгівлі.

Таблиця 1

Особливості функціонування конкуренції в умовах військового періоду

Особливість	Опис
Зміни у попиті і пропозиції	Військовий період призводить до змін у попиті на різні товари та послуги, особливо на військові, медичні та базові потреби. Пропозиція обмежена через військові дії, дефіцит ресурсів.
Обмеження конкуренції	У військовий час конкуренція може бути обмежена або навіть припинена в деяких секторах, де перевага віддається монополіям або державному контролю.
Державне регулювання	Держава може втручатися в ринок, встановлюючи ціни, обмежуючи поставки та контролюючи виробництво для задоволення військових потреб.
Військова продукція	Конкуренція між виробниками може бути орієнтована на забезпечення потреб армії, що знижує конкуренцію в інших галузях.
Технологічні інновації	Військові потреби можуть стимулювати інновації в технологіях, які потім можуть проникати в цивільні сектори, зокрема в оборонні технології та медичні розробки.
Підвищення цін	Військовий період може спричиняти інфляцію та підвищення цін на базові товари через обмеження поставок і збільшення попиту.
Зміни у підприємницькому середовищі	Малі підприємства можуть зіткнутися з труднощами, тоді як великі корпорації, які працюють з державними замовленнями, можуть посилити своє становище.

Джерело: [5]

Війни та кризи часто сприяють розвитку тіньової економіки. В ситуації, коли певні товари стають дефіцитними, виникає чорний ринок, де вони продаються за завищеними цінами. Це стосується продуктів харчування, пального, ліків та навіть валюти. Крім того, через слабкий контроль з боку держави зростає рівень корупції. Державні закупівлі можуть проводитися непрозоро, а військові контракти отримують компанії, пов'язані з урядом. Це ускладнює боротьбу з економічними проблемами та збільшує соціальну нерівність. Військова агресія суттєво вплинула на конкурентне середовище в Україні, змусивши підприємства шукати нові шляхи адаптації та розвитку. Успішне функціонування бізнесу в таких умовах можливе за умови ефективного використання конкурентної розвідки, державної підтримки та впровадження інноваційних стратегій. Майбутнє українського бізнесу залежить від здатності

швидко реагувати на виклики та використовувати нові можливості для зростання. На рис. 1 відображено важливість складових для формування конкурентних переваг в сучасних умовах.

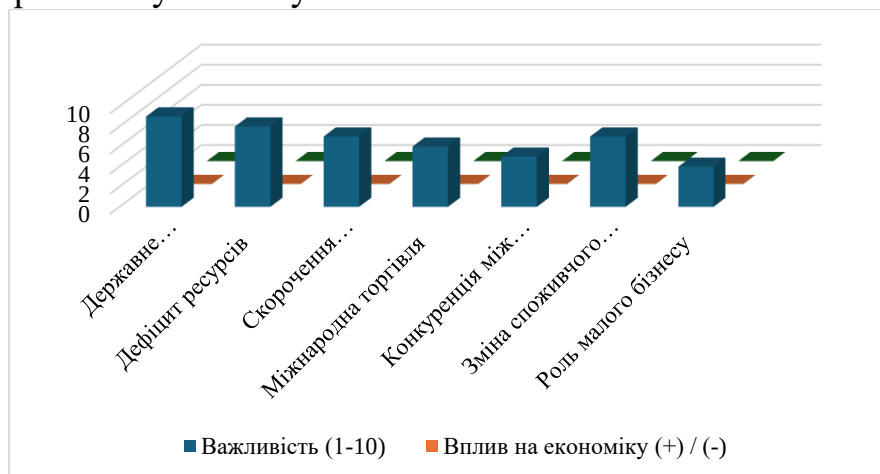

Рис. 1. Важливість конкурентних переваг та їх вплив на економіку
Джерело: [8, 9]

Країни, що перебувають у стані війни, часто отримують економічну, військову та гуманітарну допомогу від союзників. Це може включати кредити, постачання зброї, медикаментів та інших необхідних ресурсів. Міжнародні фінансові організації, такі як МВФ та Світовий банк, також можуть надавати кошти для стабілізації економіки. Водночас така допомога може супроводжуватися певними політичними умовами, що впливають на економічну політику країни. Важливу роль відіграє також підтримка з боку діаспори, яка може надсилати грошові перекази та інвестувати у відновлення економіки. Таким чином, міжнародна допомога стає ключовим фактором у виживанні воюючої держави та її економічній стабільності. На рис. 2 відображено загальну картину втрат української економіки є кількість діючих підприємств, які попри війну продовжили свою роботу та частково перекваліфікували свою діяльність під потреби ЗСУ.

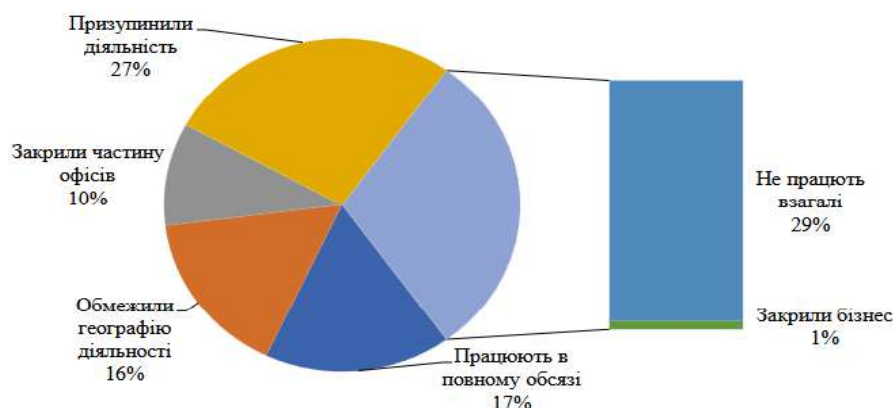

Рис. 1. Аналіз діяльності українських підприємств з початку війни
Джерело: [4, 12]

Унаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 р. деякі підприємці припинили діяльність через те, що збитки були надмірними, інші – змогли перенести свій бізнес в більш безпечні регіони.

Формування конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах відбувається під дією нових видів загроз. До основних особливостей формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану можна віднести наступні: збереження персоналу та забезпечення гідних умов праці; сміливість продовжувати або починати бізнес в умовах воєнного стану; ринкова трансформація та ускладнення маркетингової діяльності; фінансова криза [3].

Висновки. Воєнна економіка є складним явищем, що поєднує посилення державного контролю, зміну попиту і пропозиції, обмеження конкуренції через санкції, розвиток тіньових економічних процесів, а також стимулювання науково-технічного прогресу і залучення міжнародної фінансової підтримки. Війна серйозно впливає на економічну систему, змушуючи країну адаптуватися до нових реалій та шукати інноваційні рішення. Попри численні труднощі, конфлікти можуть сприяти технологічним проривам і економічним реформам.

Список використаних джерел:

1. Портер М. Е. Конкуренція. М. Е. Портер ; пер. з англ. Київ : Основи, 2005. 608 с.
2. Державне регулювання економіки в умовах воєнного стану : монографія / за ред. І. П. Кузьмінського. Київ : НІСД, 2022. 320 с.
3. Омельчак Г. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний простір*, 2023. №184, С. 114-117. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-19>
4. Омельченко Т. Конкурентоспроможність українських підприємств в умовах війни. *Економіка і організація управління*. 2023. С.94-103. DOI:<https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.3.10>.
5. Мельник Л. Г. Економіка війни та миру: трансформація ринкових механізмів/ Л. Г. Мельник. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2023. 256 с.
6. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. пер. з англ. Київ : Наукова думка, 2001. 720 с.
7. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Київ : Либідь, 2011. 240
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Кучер Л. В. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобальних викликів. Київ : КНЕУ, 2021. 180 с.
10. Хаєцька О.П. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах інноваційного середовища. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 2 (69). С. 101-107. DOI: 10.32847/business-navigator.69-15. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2022/69_2022/17.pdf.
11. Військова економіка: проблеми та перспективи : монографія. За ред. В. І. Герасимчука. Львів : ЛНУ, 2023. 210 с.
12. Голобородько Я. (2022). Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148>

Богдана ГРИГОРАШ*
студентка 5-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КУЛІНАРНІ ТРЕНДИ 2025 РОКУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРОЯВИ У ВІННИЦІ

Анотація. У статті проаналізовано основні кулінарні тренди 2025 року в контексті розвитку ресторанного бізнесу. Розглянуто п'ять провідних напрямів: екологічність, рослинна кухня, ферментовані продукти, молекулярна гастрономія та повернення до локальних традицій. Особливу увагу приділено практичній реалізації цих тенденцій у закладах громадського харчування міста Вінниці. Подано конкретні приклади ресторанів, які впроваджують сучасні підходи до кулінарії, що свідчить про адаптацію до глобальних змін у сфері гастрономії.

Abstract. The article analyzes the key culinary trends of 2025 in the context of the restaurant business development. Five main directions are explored: sustainability, plant-based cuisine, fermented products, molecular gastronomy, and a return to local traditions. Special attention is paid to the practical implementation of these trends in food establishments in Vinnytsia. Specific examples of restaurants that adopt modern culinary approaches are provided, illustrating adaptation to global changes in gastronomy.

Вступ. Світ поступово змінюється щороку під впливом нових технологій, економічних коливань, політичної нестабільності та екологічних викликів. Усе це безпосередньо впливає на формування споживчих пріоритетів, набір товарів у нашому споживчому кошику та їхню ціну. Кулінарний аналітик Мелані Бартелме зазначає, що сучасні споживачі стають дедалі більш відкритими до нових смакових відчуттів, гастрономічних експериментів та культурного різноманіття[1]. Це стосується не лише нестандартних способів приготування їжі, але й несподіваних поєднань інгредієнтів, які раніше вважалися несумісними.

У цьому контексті дослідження кулінарних трендів 2025 року є актуальним не лише для розуміння глобальних тенденцій, але й для аналізу можливостей їх інтеграції в локальний простір. Такий аналіз дозволяє сформулювати бачення сучасної гастрономії як багатогранного соціокультурного явища, що об'єднує традицію, інновацію та стратегії сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основні кулінарні фуд-тренди у 2025 році включають, насамперед, турботу про стан фізичного та ментального здоров'я людини, покращення роботи мозку та внутрішніх органів, екологічність

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Юлія СТАВСЬКА

продуктів харчування у закладах ресторанного господарства, тенденція на заміну тваринних продуктів на рослинні, молекулярну кухню, акцент на локальні традиції. Людство цікавить не користь окремих продуктів, а перехід на цілісний, більш свідомий спосіб життя та продуману естетику, яку можна вбудувати в щоденну рутину. У 2025 році розуміння харчових тенденцій особливо стосуватиметься нових технологій, знань, напоїв та спогадів, інтеграцію штучного інтелекту, зокрема, в процеси купівлі продуктів.

Неабияку роль у нашому житті відіграє тренд на використання штучного інтелекту (ШІ) в харчову індустрію. Штучний інтелект у сфері харчування стає все більш поширеним. Найбільші продуктові онлайн-застосунки, такі як Walmart, Amazon і Instacart, впроваджують функції пошуку на основі ШІ, що дозволяє користувачам отримувати персоналізовані рекомендації щодо продуктів та рецептів[1]. Крім того, з'являються розумні візки зі ШІ, які відстежують вміст кошика та оптимізують процес покупок, допомагаючи покупцям з приготування здорової їжі. Наприклад, ШІ може створити раціон на день, тиждень або місяць для людини, виходячи з потреб її організму і матеріального становища.

Також штучний інтелект використовують для створення незвичних смаків та нових гастрономічних поєднань.

Другий кулінарний тренд – це їжа з високим вмістом поживних речовин. Зростає популярність страв з високим вмістом поживних речовин, особливо серед користувачів препаратів GLP-1, таких як Ozempic. Вони сприяють схудненню на основі глюкагоноподібного пептиду-1 (GLP-1), що збільшує секрецію інсуліну та допомагає знизити рівень цукру в крові, що створило попит на менші порції і водночас популяризувало їжу з високим вмістом поживних речовин. Компанії, як-от Nestlé та Daily Harvest, розробляють лінійки заморожених страв та смузі, багатих на білок, клітковину та інші корисні компоненти [2]. Зокрема, Daily Harvest позиціонує себе як компанію, що бореться за прозорість харчування, екологічну відповідальність та здорову планету. Вона активно комунікує цінності сталого фермерства, відмову від інгредієнтів з ГМО та використання лише екопакування. Продукція Daily Harvest відповідає одразу кільком кулінарним трендам: продукти високої поживної щільності (особливо актуально для користувачів GLP-1 препаратів); функціональне харчування (адаптогени, суперфуди); рослинна кухня; мінімальне втручання у технологічний процес. У 2024 році головні акценти у сфері здорового харчування зосереджувалися навколо екстремальних дієтичних моделей, зокрема таких як *carnivore* — дієта, що виключає вуглеводи та базується майже виключно на продуктах тваринного походження. Паралельно з цим зростала популярність натуральних продуктів без технологічної обробки, що свідчить про переорієнтацію споживача на просту та чисту їжу. У 2025 році очікується подальше зміцнення тренду на споживання продуктів з мінімальним втручанням у процесі виробництва. Все частіше продукти маркуватимуться позначками, що акцентують увагу на екологічності та натуральності, як-от: «еко», «біо», «вільний випас», «трав'яне вигодовування», «без мікропластику»,

«екологічна упаковка». Такий підхід поширюється на весь спектр харчових товарів, формуючи нову норму для відповідального споживання.

Ферментовані продукти також займають помітне місце серед трендів. Завдяки високому вмісту пробіотиків і корисних мікроелементів, вони користуються популярністю серед прихильників здорового харчування. Хоча в місті ще бракує спеціалізованих закладів, що акцентують увагу саме на ферментованих продуктах, окремі ресторани поступово впроваджують їх у своє меню. Наприклад, деякі вінницькі шеф-кухарі додають ферментовані овочі до закусок або пропонують домашній квас, кімчі, йогурти та комбучу як частину фірмових позицій. Бари-книгарні та фуд-клуби. З'являються нові формати закладів, які поєднують функції книгарні, кафе та бару. Деякі заклади спрямовані на зменшення цифрової залежності, обмежуючи доступ до Wi-Fi та використання ноутбуків у вечірній час, натомість стимулюючи відвідувачів до участі в культурних подіях, літературних читаннях або неформальних зустрічах за напоями — як безалкогольними, так і алкогольними. Зокрема, зростає популярність барів із концептуальним оформленням, де поєднуються тематичні коктейльні карти з елементами літературного середовища.

У 2025 році один із ключових напрямів у кулінарії — це функціональні продукти для мозку, що поєднують харчову цінність із користю для когнітивного здоров'я. Цей тренд формувався на перетині потреб ментального благополуччя, продуктивності та здорового старіння. Функціональні продукти для мозку - це продукти, збагачені біоактивними компонентами, які покращують функції мозку: пам'ять, концентрацію, увагу, стресостійкість. До них належать: омега-3 жирні кислоти (лосось, лляне насіння, волоські горіхи), фосфатидилсерин, L-карнітин, цитиколін, ноотропні гриби (наприклад, *hericium erinaceus* або "lion's mane"), темний шоколад, зелений чай, чорниця, адаптогени (родіола, ашваганда). Ці компоненти дедалі частіше включають до функціональних напоїв (енергетичні напої нового покоління без кофеїну); снєків (батончики з адаптогенами, горіхові суміші з ноотропами); сніданків (злакові суміші з доданими нутрієнтами для мозку); смузі, супів, навіть десертів, які підсилюють когнітивні функції [3].

Таблиця 1.

Функціональні продукти для мозку та їх основні властивості

Категорія продуктів	Основна дія
Омега-3 (лосось, горіхи)	Покращення нейропластичності, підтримка клітин мозку
Ноотропні гриби (Lion's Mane)	Стимулювання росту нервових клітин
Флавоноїди (чорниця, шоколад)	Антиоксидантний захист, покращення кровопостачання мозку
Адаптогени (ашваганда, родіола)	Зниження рівня стресу, стабілізація настрою
Фосфатидилсерин, L-карнітин	Поліпшення пам'яті, уваги, ментальної витривалості

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Локальні прояви у Вінниці:

- Ресторация «Нова Провінція» пропонує страви, багаті на білок та клітковину, відповідаючи тренду на поживну їжу.

- Кав'ярня «Kris Kiss» організовує тематичні вечори та читання, поєднуючи функції кафе та культурного простору.

- Ресторан «Clover» включає в меню страви з суперфудами, спрямовані на покращення когнітивних функцій[4].

Успіх ресторанного бізнесу залежить від здатності швидко адаптуватися до нових вимог ринку. Для цього важливо: працювати з надійними постачальниками, які пропонують актуальні продукти; слідкувати за трендами та інтегрувати їх у своє меню; інвестувати у навчання персоналу та сучасні технології[5].

Висновки. Кулінарні тренди 2025 року відображають прагнення до гармонії між інноваціями та традиціями, здоров'ям та задоволенням, глобальними впливами та локальними особливостями. Сучасний споживач очікує від їжі не лише смаку, а й функціональності, етичності та естетики. У центрі уваги опиняються продукти з мінімальним рівнем обробки, страви з високою поживною щільністю, екологічне пакування, функціональні напої, а також повернення до автентичних кулінарних практик. Ресторани, які адаптуються до цих змін, зможуть не лише задовольнити вимоги сучасних споживачів, але й зміцнити свої позиції на конкурентному ринку, створюючи унікальні пропозиції, що відповідають запитам на здоров'я, сталість та індивідуальний підхід. Вінниця активно інтегрує ці тенденції у свої заклади харчування, демонструючи адаптивність та відкритість до новацій. Місцеві ініціативи не лише слідують світовим орієнтирам, а й формують власний внесок у гастрономічну карту України, поєднуючи локальні ресурси з передовими підходами.

Список використаних джерел:

1. Головні гастрономічні тренди 2025 року: від здорового харчування до ШІ <https://klopotenko.com/golovni-gastronomichni-trendy-2025-roku-vid-zdorovogo-harchuvannya-do-shi/> (дата звернення: 14.04.2025)

2. Ліки для схуднення. Як вони працюють і які наслідки для здоров'я мають. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck77rj2nvygo> (дата звернення: 14.04.2025)

3. ТОП-10 трендів у гастрономії 2025 року. <https://cheline.com.ua/news/society/top-10-trendiv-u-gastronomiyi-2025-roku-444262> (дата звернення: 14.04.2025)

4. Головні фуд-тренди року: що світ буде готувати, їсти й пити у 2025-му. Vogue UA. <https://vogue.ua/article/beauty/figura/golovni-fud-trendi-2025-shcho-mi-budemo-gotuvati-jisti-y-piti-58177.html> (дата звернення: 14.04.2025)

5. Найцікавіші кафе, кав'ярні та кнайпи міста Вінниця - 20 хвилин. <https://vn.20minut.ua/Reviews/zakladi-vinnitsi-naytsikavishi-kafe-kavyarni-ta-knaysi-mista-partnersk-11859857.html> (дата звернення: 14.04.2025)

Анастасія ДАНИЛОВА*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядаються ключові аспекти розробки ефективної стратегії ціноутворення на підприємстві. Визначено головні цілі, серед яких максимізація прибутку, розширення частки на ринку й довгострокове збереження конкурентоспроможності. Розглянуто методи ціноутворення та чинники, що впливають на вибір цінової стратегії, зокрема еластичність попиту, уподобання споживачів, сезонні зміни, економічні тренди та регуляторні обмеження.*

***Abstract.** The article discusses the key aspects of developing an effective pricing strategy in a company. The main goals are identified, including profit maximisation, market share expansion and long-term competitiveness. Pricing methods and factors that influence the choice of pricing strategy, including demand elasticity, consumer preferences, seasonal changes, economic trends and regulatory restrictions, are considered.*

Вступ. Процес ціноутворення є однією з ключових складових економічної діяльності підприємства, оскільки він безпосередньо впливає на його рентабельність, обсяги реалізації, позиції відносно конкурентів і привабливість продукції для споживачів. В умовах сучасної ринкової економіки, де конкуренція посилюється, лояльність споживачів знижується, а економічні фактори підлягають постійним змінам, особливого значення набуває розробка ефективної цінової стратегії. Розробка стратегічного підходу до встановлення цін дозволяє підприємству не лише адаптуватися до динамічних змін ринку, але й зміцнювати свою конкурентоспроможність, забезпечувати збереження своєї цільової аудиторії і забезпечувати довгострокову життєздатність та стабільність бізнесу.

Виклад основного матеріалу. В сучасних економічних умовах ціноутворення є складним процесом, адже виробники, компанії, організації не абстрактно призначають ціну, а розробляють конкретну цінову політику, обґрунтовують ефективну стратегію задля подальшої результативності своєї економічної діяльності [1].

Стратегія ціноутворення являє собою комплексний і тривалий підхід до

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності – Інна ТОМАШУК

визначення цінової політики підприємства, що гармонійно узгоджується з її загальними стратегічними напрямками розвитку. Вона включає не тільки встановлення цін на товари або послуги, але й розробку цілісного методу управління цінами на всіх етапах життєвого циклу продукту. Внутрішні та зовнішні чинники стратегічного ціноутворення наведено на рис. 1-2.

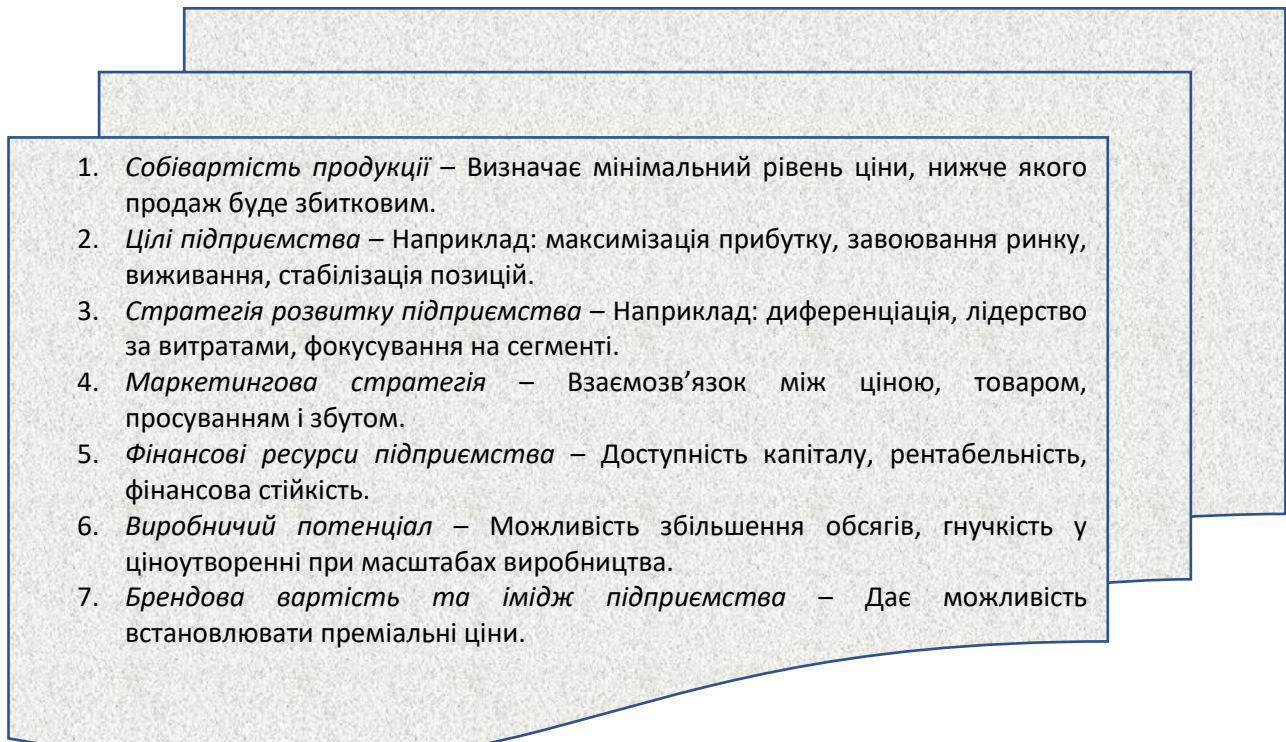

Рис. 1. Внутрішні чинники стратегічного ціноутворення:

Джерело: [3]

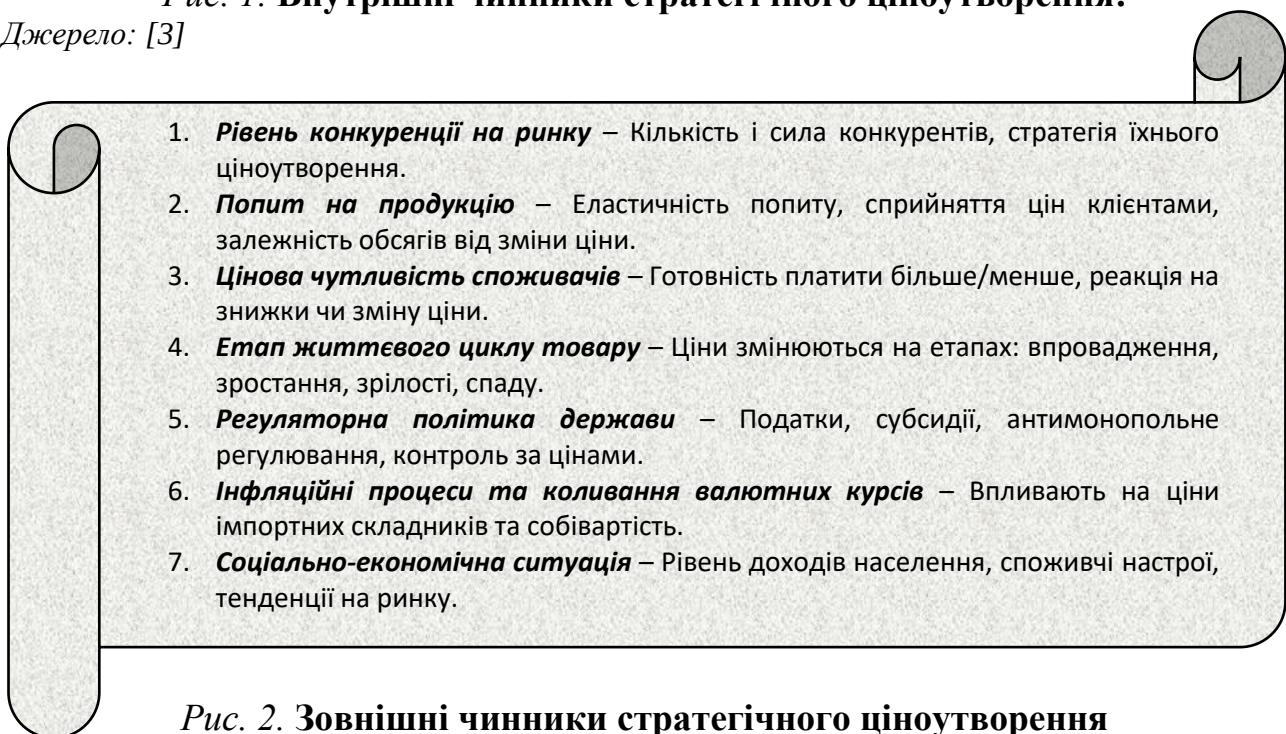

Рис. 2. Зовнішні чинники стратегічного ціноутворення

Джерело: [3]

Формування цінової стратегії базується на місії та баченнях підприємства, його стратегічних і тактичних цілях, ринковій ситуації, конкуренції, поведінці

споживачів, а також на фінансових і ресурсних можливостях компанії. Основна мета такої стратегії – узгодження внутрішніх ресурсів з зовнішніми ринковими умовами, для максимізації прибутків і створення конкурентних переваг.

Для ефективного обґрунтування стратегії ціноутворення важливо дотримуватися структурованого підходу, який враховує всі ключові фактори цінової політики [2]. Спочатку варто провести аналіз внутрішнього середовища компанії: оцінити ресурси, витрати, собівартість, виробничі потужності та інші фінансові й операційні показники. Водночас слід враховувати ефективність управління і маркетингу.

Наступний крок - це оцінка зовнішнього середовища: ринок, споживачі, конкуренти та загальні економічні й технологічні тенденції, що впливають на попит. Далі слід визначити чіткі та реалістичні цілі ціноутворення, наприклад, прибутковість, частку ринку або збільшення обсягів продажів.

Наступним етапом є вибір базової стратегії: преміальна, конкурентна, на основі витрат або цінності, в залежності від бізнес-моделі, попиту та етапу життєвого циклу продукту. П'ятим кроком є розробка цінової політики, включаючи знижки, акції, умови оплати та заходи у відповідь на дії конкурентів. Процес завершується постійним моніторингом і коригуванням стратегії відповідно до змін ринкових умов [5]. Такий підхід сприяє ухваленню обґрунтованих цінових рішень, які поєднують прибутковість із конкурентоспроможністю.

Оцінка ринкової ситуації є критично важливим етапом при формуванні дієвої стратегії ціноутворення. Вона надає підприємству всебічний погляд на стан ринку, зокрема можливості й загрози, а також дозволяє оцінити свої позиції у порівнянні з конкурентами. Цей аналіз охоплює комплексне вивчення конкурентного середовища, попиту і пропозиції, а також макроекономічних чинників, що впливають на ринкову динаміку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні етапи формуванні дієвої стратегії ціноутворення

№	Назва етапів	Сутнісна характеристика
1	Дослідження конкурентного середовища	Вивчення конкурентного середовища передбачає ідентифікацію основних конкурентів, їх цінових стратегій, частки ринку і методів просування. Також враховуються сильні та слабкі сторони конкурентів.
2	Аналіз попиту й пропозиції на ринку	Аналіз попиту і пропозиції на ринку включає оцінку обсягу ринку, тенденцій зміни попиту, сезонних коливань і цінової еластичності. Визначаються ключові чинники, що впливають на попит, як-от доходи споживачів, смаки, мода та реклама. Аналізуючи пропозицію, виявляють основних постачальників і їхні можливості.
3	Вплив макроекономічних факторів на формування цін	Вплив макроекономічних факторів на ціноутворення стосується таких аспектів, як інфляція, валютний курс, рівень безробіття, процентні ставки та інші показники, що можуть впливати на витрати підприємства і купівельну спроможність споживачів.

Джерело: [2]

Завдяки всебічному аналізу зазначених елементів підприємство здатне

визначити свої конкурентні переваги, оптимізувати витрати та розробити цінову стратегію. Ця стратегія повинна відповідати як внутрішнім цілям, таким як прибутковість і рентабельність, так і зовнішнім викликам, включаючи конкуренцію і мінливий попит. Такий підхід забезпечує баланс між ціною, якістю та цінністю для споживачів, що є основою для довготривалого успіху на ринку.

Ціноутворення є важливим аспектом управління підприємством, який впливає на її фінансові показники, ринкове позиціонування і здатність конкурувати. Ефективність цього процесу залежить від чітко визначених цілей, що мають бути узгоджені з загальною стратегією компанії.

Процес встановлення цін на продукти або послуги вимагає не лише стратегічного підходу, але й вибору методу ціноутворення, який найкраще відповідає цілям компанії, ринковій ситуації, рівню конкуренції та особливостям продукту. Різноманітні методи ціноутворення можна згрупувати у три основні категорії: витратні, конкурентні та ціннісні [3].

Витратні методи ціноутворення спираються на відшкодування витрат виробництва та отримання прибутку. Один із найпоширеніших – це "витрати плюс прибуток", коли до собівартості товару додається певний відсоток націнки для досягнення потрібного рівня рентабельності [4]. Цей підхід легкий у застосуванні та забезпечує фінансову стабільність, але не враховує реальну ринкову ситуацію та споживчий попит.

Ще один приклад витратного підходу – метод аналізу беззбитковості, де ціна встановлюється на такому рівні, що обсяг продажу покриває всі постійні та змінні витрати, досягаючи точки беззбитковості. Такий метод дозволяє уникати збитків, проте може не гарантувати значного прибутку без врахування ринкових можливостей.

Метод калькулювання за змінними витратами включає встановлення цін, враховуючи лише змінні витрати на виготовлення одиниці продукції, а постійні витрати покриваються маржинальним прибутком. Це корисно для тимчасових акцій чи в умовах надлишкових виробничих потужностей.

Конкурентні методи базуються на аналізі цін конкурентів. Компанія встановлює ціни, орієнтуючись на ринкові умови, враховуючи якість товару, його позиціонування, бренд та сервіс [1]. Це дозволяє пристосуватися до конкурентного середовища та зберегти привабливість для клієнтів, але може обмежити гнучкість у досягненні цілей з прибутку чи розвитку нових продуктів [4].

Ціннісні методи зосереджуються на сприйнятті цінності товару покупцем. Тут ціна визначається тим, скільки клієнт готовий заплатити за конкретну користь. Такий підхід ефективний для брендів з високою довірою, унікальними властивостями продукції чи сильними емоційними складовими. Він дозволяє створювати преміальні сегменти продукції і підвищувати маржу, але потребує детального знання цільової аудиторії і вдалого позиціонування.

Створення ефективної стратегії ціноутворення вимагає врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, які впливають не лише на рівень цін, але й

на загальний підхід до їх встановлення, реакцію на ринкові зміни та досягнення стратегічних цілей компанії [5]. Основні фактори включають еластичність попиту, уподобання споживачів, сезонність, економічні тенденції та правове регулювання. Еластичність попиту є ключовим аспектом. Якщо попит еластичний і чутливий до коливань ціни, компанія повинна обережно коригувати ціни, щоб не втратити клієнтів [4]. При нееластичному попиті можна підвищити ціни без значного зменшення обсягу продажів, що може призвести до збільшення прибутку. Споживчі вподобання та цінова чутливість також мають важливе значення. Якщо покупці цінують бренд чи якість, компанія може встановлювати вищі ціни. У випадку високої цінової чутливості доречно застосовувати стратегію конкурентного ціноутворення, знижок або промоакцій.

Висновки. Ефективна стратегія ціноутворення базується на глибокому аналізі внутрішніх ресурсів підприємства та зовнішніх ринкових умов. Застосування всебічного підходу до встановлення цін дозволяє враховувати вплив багатьох факторів і сприяти досягненню бізнес-цілей. Вдало обраний метод ціноутворення разом із чіткими цілями сприяє підвищенню прибутковості, зміцненню конкурентних переваг і забезпеченню сталого зростання компанії на динамічному ринку. Також слід постійно здійснювати моніторинг ефективності цінової стратегії, щоб своєчасно реагувати на зміни в поведінці споживачів, діях конкурентів і загальних економічних умовах. Гнучкість та адаптивність у процесі розробки цінової політики сприяють збереженню стійкості бізнесу перед можливими ризиками, а також відкривають нові перспективи для зростання.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Я.В. Стратегії ціноутворення в умовах цифровізації. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/20f95cf5-83da-4a1c-be8c-b7df4b37459d/content> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Решітко Н.І. Формування стратегії ціноутворення підприємства. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4964/4909> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Сак Т., Лавринчук Б. Стратегії ціноутворення в системі маркетингу підприємств. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19298/1/707-709.pdf> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Бутенко Є. Алгоритм формування стратегії ціноутворення на підприємстві. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/90a3c038-9cc1-4d55-9e1c-549f5fee26a9/content> (дата звернення: 11.04.2025).
5. Медведєва А. Стратегії ціноутворення в контексті бізнес-моделі компанії. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b115eec0-fe9c-4099-881b-5a9e59d533c2/content> (дата звернення: 11.04.2025).

Микола ДОКІЙЧУК*
студент 1-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті аналізується вплив інфляційних процесів на рівень життя населення України у період з 2020 по 2025 роки. Розглядаються основні економічні та соціальні наслідки інфляції для різних верств населення, зокрема для найбільш вразливих категорій, таких як пенсіонери, малозабезпечені сім'ї, безробітні та молодь. Описано заходи, які вживаються урядом для боротьби з інфляцією та їх ефективність. Вказана роль державних програм, спрямованих на підтримку економічно вразливих верств населення, а також порівняння з іншими країнами, які переживають подібні економічні виклики.

Abstract. The article analyzes the impact of inflationary processes on the standard of living of the population of Ukraine from 2020 to 2025. The main economic and social consequences of inflation for different segments of the population, especially for the most vulnerable groups such as pensioners, low-income families, the unemployed, and youth, are examined. The measures taken by the government to combat inflation and their effectiveness are discussed. The role of government programs aimed at supporting economically vulnerable groups of the population is explored, along with comparisons to other countries facing similar economic challenges.

Вступ. Інфляція є одним із ключових макроекономічних чинників, що безпосередньо впливають на соціально-економічну стабільність у державі. Вона відображає не лише процес зростання загального рівня цін, але й виконує функцію індикатора ефективності економічної політики. У сучасних умовах, що характеризуються глобальними кризами, зростанням енергетичних цін, порушеннями ланцюгів постачання та соціально-політичною нестабільністю, проблема інфляції набуває особливої актуальності. Зростання загального рівня цін на товари та послуги знижує купівельну спроможність населення, особливо найбільш вразливих соціальних груп, таких як пенсіонери, малозабезпечені сім'ї та особи з фіксованими доходами. В Україні інфляційні процеси в останні роки мають суттєвий вплив на економіку, зокрема на доходи громадян, ціни на споживчі товари та послуги, а також на соціальну нерівність.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли економічна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ольга ХАЄЦЬКА

нестабільність зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами – зокрема війнами, порушенням логістичних ланцюгів, енергетичною кризою чи глобальними економічними потрясіннями – інфляція стає особливо відчутною. Вона поглиблює соціальну нерівність, оскільки різні верстви населення мають різний доступ до засобів захисту від інфляційного тиску, таких як інвестування, індексація доходів або диверсифікація джерел заробітку. Особливу небезпеку становить інфляція, що супроводжується стагнацією економіки – стагфляція. У такому випадку поряд із підвищенням цін спостерігається зниження зайнятості, зменшення виробництва і падіння реального ВВП. Це веде до зростання рівня безробіття та соціального напруження в суспільстві. У таких умовах зниження рівня життя населення стає ще помітнішим.

Інфляція в Україні в період 2020–2024 років набула особливого значення через значне зростання цін на енергоносії, продовольчі товари, житлово-комунальні послуги та інші базові послуги. Це не лише економічні фактори, у сукупності з іншими соціальними і політичними викликами, такими як війна, політична нестабільність, значні міграційні потоки, воно перетворюється на один із основних факторів, що визначають рівень життя населення [1].

Особливо важко в умовах інфляції доводиться малозабезпеченим категоріям населення: пенсіонерам, інвалідам, багатодітним родинам, а також особам, що втратили роботу через кризу або військові дії. Ці верстви населення часто отримують фіксовані або дуже низькі доходи, що не індексуються відповідно до рівня інфляції. У результаті вони змушені переглядати свої витрати, відмовлятися від товарів і послуг, що не є першою необхідністю. Це веде до значного погіршення якості життя і соціальної нерівності. Не менш важливим є вплив інфляції на середній клас та економічно активне населення. Хоча заробітна плата в Україні в деяких випадках і підвищувалася в номінальному вираженні, реальні доходи, за оцінками, зменшились на 15-20% за кілька років, оскільки індексація зарплат не встигає за темпами зростання цін. У багатьох випадках це призводить до зменшення рівня споживання, зниження попиту на товари та послуги середнього сегмента ринку, що впливає на економічну активність і стимулює рецесію. Споживачі змушені змінювати свої витратні звички, зокрема скорочуючи витрати на культурні заходи, подорожі, освіту, відмовляючись від покупок високоякісної побутової техніки або електроніки [6].

Важливо акцентувати увагу на впливі інфляційних процесів на функціонування ринку праці. За умов економічної нестабільності спостерігається зростання рівня безробіття, скорочення кількості робочих місць, а також відтермінування перегляду заробітних плат у бік підвищення. Внаслідок падіння обсягів виробництва, банкрутства підприємств та оптимізації штатів, зокрема у державному секторі, значна частина працездатного населення втрачає джерела доходу. З огляду на те, що динаміка зростання споживчих цін не супроводжується адекватним зростанням доходів населення, це провокує підвищення рівня соціальної напруги, зростання невдоволення та зниження мотивації серед трудових колективів.

Паралельно із трансформаціями на ринку праці, інфляція справляє істотний вплив і на ринок житлової нерухомості. В умовах високої вартості кредитних ресурсів, зниження платоспроможності населення та загальної макроекономічної нестабільності, ціни на житло продовжують зростати, що значно ускладнює доступ до іпотечного кредитування для більшості громадян. Це особливо актуально для молодих сімей, які перебувають на початкових етапах формування матеріальної бази. Крім того, підвищені фінансові ризики та невизначеність на ринку призводять до скорочення обсягів інвестицій у нове житлове будівництво, що своєю чергою спричиняє дефіцит доступного житла на первинному ринку.

Зростання витрат на медичне обслуговування є одним із ключових чинників, що посилює соціально-економічне навантаження на домогосподарства. Особливо гостро проблема постає для малозабезпечених верств населення, зокрема пенсіонерів та осіб з інвалідністю, для яких витрати на ліки та медичні послуги складають суттєву частку бюджету. Інфляція, що охоплює як внутрішнє виробництво, так і імпортні медичні препарати, транспортування та логістику, істотно обмежує доступ до якісного лікування. Як наслідок, значна частина населення змушена звертатися до менш ефективних або сумнівних альтернатив, що погіршує загальний стан здоров'я, підвищує ризики хронічних захворювань і, зрештою, призводить до зростання витрат на лікування в довгостроковій перспективі.

Не менш критичним є вплив інфляції на доступність освіти. Підвищення цін на освітні послуги, навчальні матеріали, підручники та приватні освітні курси створює серйозні бар'єри для дітей із сімей з низьким рівнем доходу. У ситуаціях обмеженого бюджету батьки змушені робити вибір між інвестуванням в освіту та задоволенням базових потреб – таких як харчування, медикаменти чи оплата житлово-комунальних послуг. Подібні тенденції загрожують поглибленням освітньої нерівності, зниженням рівня загальної та професійної підготовки молоді, що у довгостроковій перспективі негативно впливатиме на кадровий потенціал країни та її конкурентоспроможність на світовому ринку.

У таблиці наведено дані щодо зміни реальних доходів населення які демонструють різке прискорення інфляції після 2022 року.

Таблиця 1

**Зміна реальних доходів населення та зміна рівня цін в Україні
протягом 2020–2025 рр., %**

Рік	Реальні доходи	Інфляція
2020	-2,5%	5,0%
2021	3,0%	10,0%
2022	-1,2%	26,6%
2023	4,0%	5,1%
2024	6,9%	12,0%

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2, 3]

У період 2020–2024 років інфляційна динаміка в Україні зазнала значних коливань під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Зокрема, у 2024

році спостерігалось прискорення інфляції, зумовлене низкою факторів, серед яких: погіршення врожайності сільськогосподарських культур, зростання виробничих витрат на енергоресурси та оплату праці, а також ослаблення курсу гривні.

Національний банк України у жовтні 2024 року переглянув прогноз інфляції, підвищивши його на кінець року. Основними причинами такого перегляду стали: підвищення цін на продовольчі товари через гірші врожаї, збільшення бюджетних видатків, високі темпи зростання заробітних плат та енергодефіцит під час опалювального сезону. Прогноз на 2025 рік передбачає поступове зниження інфляції до 6,9%. Цьому сприятимуть зважена монетарна політика НБУ, ослаблення зовнішнього цінового тиску, покращення ситуації в енергетичному секторі та збільшення врожаїв. Метою НБУ є досягнення цільового рівня інфляції у 5% у 2026 році [2]. Незважаючи на зусилля уряду щодо впровадження соціальних програм підтримки для вразливих верств населення, таких як пенсіонери, особи з інвалідністю та багатодітні сім'ї, ефективність цих програм була обмеженою. Це пов'язано з відсутністю оперативних механізмів реагування на інфляційні виклики та затримками у перерахунку соціальних виплат [2]. В умовах високої інфляції і складної економічної ситуації Україна була змушена використовувати низку політичних та економічних інструментів для контролю над інфляційними процесами. Основні стратегії включали монетарні заходи, Центральний банк України вживав заходи щодо підвищення облікової ставки, щоб стримати інфляційний тиск через подорожчання кредитів. Підвищення ставки також ускладнило умови для доступу до кредитних ресурсів, особливо для малих та середніх підприємств, що обмежувало економічну активність. Фіскальні заходи, уряд впроваджував програми субсидій та соціальних виплат, аби зменшити тиск на найбільш вразливі категорії населення. Зокрема, були збільшені пенсії та соціальні допомоги для громадян похилого віку та малозабезпечених сімей. Однак ці заходи не завжди покривали реальні потреби, зокрема через зростання витрат на енергоресурси та комунальні послуги. Водночас бюджетні обмеження, спричинені військовими витратами, не дозволяли повною мірою фінансувати такі програми, що створювало соціальне напруження. Цінова політика, держава активно втручалась у ціноутворення на стратегічні товари, зокрема на хліб, молоко та енергоносії. Встановлення цінових обмежень на деякі продукти допомагало стримувати панічні настрої серед споживачів. Проте тривалий контроль над цінами призводить до дефіциту деяких товарів і зниження їх якості. Експортно-імпортна політика, яка враховувала важливість імпорту для забезпечення потреб внутрішнього ринку, уряд вживав заходи для диверсифікації джерел постачання енергоносіїв і продовольства. Проте, порушення логістичних ланцюгів через військові дії та блокування портів значно ускладнили виконання цих завдань [4]. Крім зазначених інструментів, варто згадати також вплив міжнародної фінансової підтримки на стабілізацію інфляційних процесів. Уряд України у співпраці з міжнародними організаціями, такими як МВФ, Світовий банк та Європейський Союз, отримував фінансову допомогу, що дозволяла покривати критичні

бюджетні витрати, здійснювати соціальні виплати та зберігати макроекономічну стабільність [5]. Також спостерігається тенденція до активнішого впровадження цифрових технологій у державне управління, зокрема у сфері соціальних виплат, моніторингу цін та індексації доходів. Це дозволяє більш ефективно реагувати на зміни економічної ситуації та забезпечувати прозорість витрачання коштів. Утім, для досягнення стійкого ефекту від цих реформ необхідне комплексне перезавантаження соціальної політики, яка враховуватиме як інфляційний тиск, так і регіональні особливості життя населення [7].

Висновки. Інфляція у 2020–2025 роках суттєво вплинула на рівень життя населення України, особливо на соціально вразливі групи. Зниження реальних доходів, зростання цін на базові товари, послуги, житло, медицину та освіту спричинило погіршення умов життя та посилення соціальної нерівності. Заходи уряду щодо стримування інфляції, такі як підвищення облікової ставки, соціальні виплати, регулювання цін та міжнародна фінансова підтримка, мали обмежений ефект через воєнну нестабільність та дефіцит бюджету. Для пом'якшення негативних наслідків інфляції необхідне ефективне державне регулювання: зокрема, реалізація соціальних програм підтримки малозабезпечених, індексація пенсій і зарплат, контроль за цінами на основні споживчі товари, а також стимулювання розвитку вітчизняного виробництва з метою зменшення залежності від імпорту. Комплексний підхід до управління інфляційними процесами сприяє стабілізації економіки та підвищенню добробуту населення в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua>
3. Міністерство соціальної політики України. Статистичні дані та аналітика. <https://www.msp.gov.ua>
4. World Bank. Ukraine Economic Update. April 2024. <https://www.worldbank.org>
5. Міжнародний валютний фонд. Доповіді щодо економіки України, 2023–2024. URL: <https://www.imf.org>
6. Аналітичний центр CASE Україна. Звіт «Інфляційні очікування населення», 2024.
7. Офіс реформ Кабінету Міністрів України. Аналітика щодо цифрової трансформації в управлінні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/uryad-ta-organi-vladi/ofis-reform-kabinetu-ministriv-ukrainu>

Вікторія КОРОЛЕНКО*,
студентка 3-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ НА ТРАДИЦІЙНУ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ

Анотація. Метою даної наукової статті є впливе цифрових валют на традиційну банківську систему. У роботі вказано, що фінансові технології розвиваються надзвичайно стрімко, що суттєво впливає на традиційні механізми функціонування банківської системи. Наголошено, що це призвело до появи численних нових криптовалют і розвитком ринку цифрових активів. Зауважено, що смарт-контракти автоматично виконують умови угоди, як тільки всі передбачені критерії виконані. Завдяки цьому усувається необхідність у довірі до третьої сторони, зокрема до банків, оскільки смарт-контракти працюють на основі блокчейну – розподіленої мережі, де всі транзакції є прозорими, незмінними та захищеними від маніпуляцій. Вказано, що кожна криптовалюта має свої особливості, які можуть відрізнятися від традиційних валютних систем, що потребує розробки нових механізмів обміну та конвертації. Визначено, що попри виклики, цифрові валюти здатні значно змінити принципи міжнародних транзакцій, знижуючи залежність від традиційних фінансових посередників. Вони надають нові можливості для економічного розвитку, зокрема в країнах з обмеженим доступом до банківських послуг.

Abstract. The aim of this scientific article is to examine the impact of digital currencies on the traditional banking system. The paper highlights that financial technologies are developing at an extraordinary pace, significantly influencing the traditional mechanisms of banking operations. It is emphasized that this has led to the emergence of numerous new cryptocurrencies and the development of the digital asset market. It is noted that smart contracts automatically execute the terms of an agreement as soon as all specified criteria are met. This eliminates the need for trust in a third party, particularly banks, since smart contracts operate on the basis of blockchain—a distributed network where all transactions are transparent, immutable, and protected from manipulation. The article states that each cryptocurrency has its own characteristics, which may differ from traditional currency systems, thus requiring the development of new mechanisms for exchange and conversion. Despite the challenges, it is determined that digital currencies have the potential to significantly transform the principles of international transactions by reducing

* Науковий керівник: PhD, ст. викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Денис ТІТОВ

dependence on traditional financial intermediaries. They offer new opportunities for economic development, particularly in countries with limited access to banking services.

Вступ. У сучасному світі фінансові технології розвиваються надзвичайно стрімко, що суттєво впливає на традиційні механізми функціонування банківської системи. Одним із ключових явищ цієї трансформації є цифрові валюти, які стають як викликом, так і можливістю для світової фінансової системи. Запровадження криптовалют, таких як Bitcoin, Ethereum, а також цифрових валют центральних банків (CBDC), радикально змінює уявлення про гроші, зберігання вартості та способи проведення розрахунків. Це ставить під сумнів класичні банківські моделі, засновані на централізованому контролі та посередництві, і вимагає перегляду існуючих фінансових стратегій для забезпечення належного виконання функцій банківської системи, підвищення прозорості, ефективності та безпеки фінансових операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові валюти почали набувати популярності відносно нещодавно, однак їхній вплив на фінансові ринки та економіку продовжує зростати. Першою криптовалютою став Біткойн, який був створений у 2009 році як альтернатива традиційним фінансовим системам. На початковому етапі більшість людей сприймали його як експеримент або навіть шахрайство через відсутність централізованого регулювання та новизну самої концепції. Однак із розвитком технологій блокчейну та зростанням довіри користувачів криптовалюти поступово інтегрувалися у світову фінансову систему. Протягом наступних двох десятиліть інтерес до цифрових активів зростає, і дедалі більше людей почали використовувати криптовалюту як засіб інвестування, розрахунків та збереження капіталу. Це призвело до появи численних нових криптовалют і розвитком ринку цифрових активів. Станом на січень 2024 року їх кількість, які доступні в інтернеті перевищує 300 тисяч, серед яких лише 72 мають ринкову капіталізацію, яка перевищує 1 млрд \$ [1].

В більшості головною і не єдиною перевагою використання цифрових валют є їхня роль у трансформації платіжної системи. У традиційній банківській системі перекази можуть займати від кількох годин до кількох днів, особливо якщо вони міжнародні. Цифрові валюти дають змогу значно скоротити цей час, що робить їх привабливими для бізнесу та споживачів. Це особливо актуально в умовах глобалізації, коли компанії працюють на різних континентах і потребують швидких транзакцій, так середній час виконання транзакцій становить від 30 секунд до однієї години в залежності від валюти та комісії [2]. Крім того, використання смарт-контрактів у криптовалютах забезпечує автоматизацію фінансових операцій, мінімізуючи потребу у фінансових посередниках.

Смарт-контракти автоматично виконують умови угоди, як тільки всі передбачені критерії виконані. Завдяки цьому усувається необхідність у довірі до третьої сторони, зокрема до банків, оскільки смарт-контракти працюють на

основі блокчейну – розподіленої мережі, де всі транзакції є прозорими, незмінними та захищеними від маніпуляцій. Такий підхід значно знижує витрати на фінансові операції, адже відсутні комісії за обробку платежів, що традиційно стягуються банками. Крім того вони здійснюються автоматично без потреби у перевірці банком або іншими фінансовими установами. Це ставить під загрозу традиційні банківські моделі, які будуються на контролі за фінансовими потоками, та стимулює банки до пошуку нових шляхів адаптації в умовах цифрової трансформації.

Крім того, багато країн, зокрема Україна, поступово впроваджують можливість використання криптовалют для здійснення платежів. Станом на кінець 2023 року криптовалюта є законною у 119 країнах та чотирьох британських заморських територіях, тобто більш ніж половина країн легалізували криптовалюту. 65% серед них — це країни з перехідною економікою та такі, що розвиваються, переважно з Азії та Африки. Що дозволяє досить зручно використовувати криптовалюту для розрахунку у кафе, аптеках, магазинах одягу та ін [3].

Звідси, розвиток цифрових валют змінює традиційні механізми функціонування банківської системи, що призводить до змін у способах проведення фінансових операцій, а також до переосмислення ролі банків як посередників, так за останні роки вони значно вплинули на глобальну фінансову систему. Звідси цифрові валюти створюють такі виклики для банківської системи, як:

- Втрата монополії на фінансові послуги. Традиційні банки втрачають монополію на фінансові операції через можливість прямих транзакцій без посередників, що зменшує їхні прибутки.

- Ризик втрати депозитної бази. Відтік депозитів у криптовалюту може погіршити ліквідність банків і зменшити їхню здатність кредитувати економіку.

- Ускладнення монетарної політики. Неконтрольований обіг криптовалют обмежує можливості центральних банків у регулюванні грошової маси, що може спричинити економічну нестабільність.

- Підвищені ризики відмивання грошей та фінансування тероризму. Анонімність криптовалют ускладнює контроль за незаконними фінансовими операціями, що загрожує фінансовій безпеці держав.

- Волатильність та фінансова нестабільність. Значні коливання вартості криптовалют створюють ризики для інвесторів та банків, що може негативно вплинути на фінансові ринки.

- Технологічні та операційні ризики. Впровадження криптехнологій потребує значних інвестицій, а також створює загрози кібератак та технічних збоїв.

- Регуляторна невизначеність. Відсутність чітких правових рамок для криптовалют ускладнює їхню інтеграцію в банківську систему та стримує розвиток нових фінансових продуктів.

- Конкуренція з боку фінтех-компаній. Фінтех-компанії використовують криптовалюту та блокчейн, створюють серйозну конкуренцію для традиційних

банків, змушуючи їх адаптуватись [4].

Але незважаючи на виклики для банківської системи вони також стимулюють інновації в банківській сфері, що підштовхує традиційні банки до модернізації своїх фінансових продуктів і послуг. Вони починають активно впроваджувати нові технології для забезпечення швидких і зручних транзакцій, підвищення безпеки та зниження вартості операцій. Наприклад, банки працюють над створенням власних цифрових валют або шукають можливості для інтеграції криптовалют у свої існуючі системи через партнерства з фінтех-компаніями та технологічними стартапами. Це дозволяє їм бути конкурентноспроможними в умовах цифрової адаптації

Іншим важливим аспектом є зростаюча потреба в адаптації традиційних банківських моделей до нових умов, зокрема через удосконалення технологічної інфраструктури та інтеграцію блокчейн-технологій. Блокчейн дозволяє забезпечити прозорість і захист транзакцій, що особливо важливо в умовах високих вимог до безпеки фінансових операцій. Проте для того, щоб банки могли ефективно використовувати цю технологію, необхідно не тільки змінювати програмне забезпечення, але й модернізувати внутрішні бізнес-процеси, щоб максимально використовувати можливості, які дає блокчейн. Це може вимагати серйозних інвестицій у навчання персоналу, оновлення систем зберігання даних та забезпечення відповідності до нових стандартів безпеки.

Окрім того, банки повинні враховувати питання сумісності між традиційними та цифровими валютами, що є ще одним викликом. Кожна криптовалюта має свої особливості, які можуть відрізнятися від традиційних валютних систем, що потребує розробки нових механізмів обміну та конвертації. Це створює потребу в розробці універсальних рішень для інтеграції, що дозволяють безперешкодно працювати з обома системами. Технологічні рішення, зокрема вбудовані платформи для криптогаманців та обробки цифрових активів, допомагають вирішувати ці питання.

Один із викликів, який часто ігнорується в контексті впровадження цифрових валют — це високе енергоспоживання блокчейн-мереж, зокрема Bitcoin. Майнінг криптовалют на основі алгоритму Proof of Work (PoW) потребує значних обчислювальних потужностей, що призводить до значних викидів CO₂ та високого рівня споживання електроенергії, особливо у країнах із залежністю від викопного палива. За окремими оцінками, річне енергоспоживання мережі Bitcoin перевищує рівень таких країн, як Аргентина чи Україна. Це провокує зростаючу критику з боку урядів, екологічних організацій та громадськості, що, своєю чергою, впливає на імідж криптовалют і ускладнює їхнє впровадження традиційними фінансовими установами. Банки, які орієнтуються на дотримання принципів сталого розвитку та ESG-критеріїв, особливо в юрисдикціях ЄС і США, змушені балансувати між інноваційністю та репутаційними ризиками, пов'язаними з використанням «брудних» технологій.

У відповідь на це зростає зацікавленість в екологічно чистіших альтернативних підходах, зокрема алгоритмах консенсусу типу Proof of Stake (PoS), як у Ethereum 2.0, де енергоспоживання значно нижче завдяки заміні

енергоємного майнінгу на механізм стейкінгу. Для банків це відкриває нові можливості інтеграції цифрових активів, які поєднують технологічну ефективність із відповідальністю перед суспільством. Крім того, екологічно орієнтовані криптотехнології сприяють формуванню нових партнерств між банками та фінтех-компаніями, зменшуючи вуглецевий слід фінансових операцій і стимулюючи сталу цифрову трансформацію банківської системи [5].

Висновки. Розвиток цифрових валют чинить суттєвий вплив на трансформацію традиційної банківської системи, формуючи нову архітектуру фінансових ринків і способів здійснення грошових операцій. Науковий аналіз засвідчує, що впровадження криптовалют супроводжується як значним потенціалом для підвищення ефективності платіжних систем, інклюзивності та зменшення транзакційних витрат, так і комплексом викликів, зокрема у сфері регуляторної політики, безпеки, енергоспоживання та стабільності фінансової системи. Водночас, стрімке поширення цифрових активів стимулює необхідність переосмислення ролі банків як посередників, актуалізує питання розробки нових моделей функціонування банківської інфраструктури, а також інтеграції блокчейн-технологій. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження цифрових валют центральних банків (CBDC), що може слугувати компромісним інструментом для забезпечення гнучкого переходу до цифрової фінансової екосистеми за умов збереження макроекономічного контролю. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на формування ефективних регуляторних механізмів, адаптацію банківських моделей до цифрової доби та оцінку довгострокових наслідків впливу цифрових валют на глобальну фінансову стабільність.

Список використаних джерел:

- 1 CoinMarketCap. All Cryptocurrencies. – URL: <https://coinmarketcap.com/all/views/all/> (дата звернення: 12.04.2025).
- 2 Транзакції з Bitcoin: Комісії, Швидкість, Обмеження. URL: <https://cryptomus.com/uk/blog/bitcoin-transactions-fees-speed-limits?srsId=AfmBOoqz2IbIe7nz2hLA5-440iAx4WO6sN5IwpYCbf98-FdUS9JTgKXG> (дата звернення: 10.04.2025).
- 3 Оплата криптовалютою: перспективи розвитку платіжного методу. URL: <https://speka.media/n16724-pk4zd1> (дата звернення: 08.04.2025).
- 4 Виклики впровадження цифрової валюти центрального банку у контексті нової еволюційної форми грошей в Україні: світовий досвід. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1231> (дата звернення: 06.04.2025).
- 5 Що таке Ефіріум 2.0 та Proof-of-Stake. – URL: <https://worknpay.com/chto-takoe-efirium-2-proof-of-stake/> (дата звернення: 04.04.2025).

Світлана ЛЕВЧУК*
студентка 1-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан аграрної економіки України в умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабною агресією. Визначено основні виклики, зокрема скорочення посівних площ, пошкодження сільськогосподарської інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, обмеження експорту, нестача робочої сили та зростання виробничих витрат. Розглянуто напрями адаптації галузі: впровадження цифрових технологій, підтримку малих фермерських господарств, допомогу з боку держави та міжнародних партнерів. Наголошено на стратегічній ролі агросектору у забезпеченні продовольчої безпеки та економічному відновленні країни.

Abstract. The article analyzes the current state of Ukraine's agricultural economy under the conditions of martial law caused by large-scale military aggression. It identifies the main challenges, including the reduction of arable land, damage to agricultural infrastructure, logistical disruptions, export restrictions, labor shortages, and rising production costs. The paper reviews adaptation strategies such as digital technology implementation, support for small farms, and assistance from the state and international partners. Special emphasis is placed on the strategic role of the agro-sector in ensuring food security and driving the country's economic recovery.

Вступ. Аграрний сектор традиційно відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість населення. Проте повномасштабна війна, розпочата росією у 2022 році, стала надзвичайним викликом для розвитку сільського господарства. Втрата сільськогосподарських земель, руйнування інфраструктури, логістичні обмеження, зростання собівартості та зниження експорту істотно змінили умови функціонування аграрної галузі. У таких умовах постає необхідність не лише адаптації до нових реалій, а й трансформації підходів до ведення агробізнесу.

Виклад основного матеріалу. Від початку повномасштабної війни українська аграрна економіка зазнала значних втрат та викликів, що змінили її структуру й функціонування. Основними наслідками воєнного стану стали скорочення посівних площ, втрата сільгоспугідь внаслідок окупації, мінування, руйнування або забруднення. Зруйнована інфраструктура унеможливорює

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Інна ТОМАШУК

повноцінну логістику, особливо у регіонах, близьких до зони бойових дій. Вказані виклики впливають не лише на обсяги виробництва, а й на економічну ефективність господарств, рівень внутрішнього забезпечення та експортний потенціал.

Війна змусила аграріїв переглянути структуру сільськогосподарського виробництва (табл. 1). Відбувається переорієнтація на культури, що потребують менше ресурсів та забезпечують більшу рентабельність в умовах нестабільного ринку й обмежених можливостей. Наприклад, в структурі посівів спостерігається зменшення площ під кукурудзою через її значні логістичні витрати та потребу у зберіганні. Водночас зростає частка ріпаку, сої та соняшнику, що більш зручні для експорту та переробки.

Таблиця 1

**Динаміка валового збору сільськогосподарських культур,
2010-2023 рр., тис. т**

Роки	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. т					
	культури зернові та зернобобові ¹	буряк цукровий фабричний	соняшник ¹	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні ²
2010	39271	13749	6772	18705	8122	1747
2011	56747	18740	8671	24248	9833	1896
2012	46216	18439	8387	23250	10017	2009
2013	63051	10789	11051	22259	9873	2295
2014 ³	63859	15734	10134	23693	9638	1999
2015 ³	60126	10331	11181	20839	9214	2153
2016 ³	66088	14011	13627	21750	9415	2007
2017 ³	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018 ³	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019 ³	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020 ³	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021 ³	86010	10854	16392	21356	9935	2235
2022 ^{4,5}	53864	9942	11329	20900	7512	1995
2023 ^{4,5}	59772	13130	12760	21359	8297	1996

Примітка: ¹ У масі після доробки.

² Із загальної площі насаджень.

³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

⁴ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

⁵ Інформація наведена з урахуванням оцінки, здійсненої згідно з пунктом 3 розділу VI та розділу X Методологічних положень державного статистичного спостереження "Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур" (наказ Держстату від 01.06.2023 № 201) та розділу IV Методики розрахунку показників державного статистичного спостереження "Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур" (наказ Держстату від 30.11.2021 № 296, зі змінами). Дані можуть бути уточнені.

Джерело: [6]

Експорт аграрної продукції є одним з ключових джерел валютних надходжень до бюджету України, проте морська блокада значно обмежила цю функцію. Альтернативні маршрути через західні кордони, як-от залізниця,

автомобільні перевезення та річкові порти, не мають достатньої пропускну здатності. В умовах дефіциту логістичних можливостей і підвищених витрат на транспортування значна частина продукції втрачає конкурентоспроможність на світовому ринку. Ініціатива «зернового коридору» дозволила частково розв'язати проблему, проте її реалізація залежала від міжнародних домовленостей, а отже, була нестабільною. Внаслідок цього, аграрії стикаються з труднощами у прогнозуванні цін, плануванні експорту та витрат.

Держава намагається підтримати аграрний сектор шляхом впровадження пільгових програм кредитування, податкових послаблень, субсидій на закупівлю техніки та засобів виробництва. Діють програми «5-7-9%», що дозволяють фермерським господарствам отримувати доступне фінансування. Проте, через ризики війни, навіть за наявності державної підтримки, банки часто не готові кредитувати агровиробників [1]. В цьому контексті важливою є роль міжнародної допомоги - зокрема, підтримки з боку Європейського Союзу, Світового банку, FAO та USAID, які надають аграріям гранти, гуманітарну допомогу, техніку, насіння та засоби захисту рослин. У відповідь на нові виклики аграрний сектор дедалі більше впроваджує цифрові технології. Серед них - агродрони, які дозволяють автоматизувати обробку полів, системи точного землеробства, що підвищують ефективність витрат ресурсів, супутниковий моніторинг, що допомагає оцінювати стан посівів у реальному часі [4]. Популярності набувають цифрові платформи управління агробізнесом, що дозволяють фермерам ефективно планувати витрати, керувати логістикою та бухгалтерією. Така діджиталізація відкриває нові можливості для оптимізації процесів навіть у надскладних умовах.

Трудові ресурси залишаються одним з головних викликів для аграрної економіки (табл. 2). Значна частина працівників була мобілізована або виїхала з країни. Це особливо критично для середніх та великих господарств, які потребують кваліфікованої робочої сили для роботи з технікою та управління виробничими процесами [4]. На цьому тлі важливою є активізація аграрної освіти, професійної підготовки, а також повернення кадрів, зокрема через програму підтримки ветеранів у сільському господарстві.

Україна забезпечувала продовольством мільйони людей по всьому світу, особливо в країнах Африки, Азії та Близького Сходу. Скорочення експорту викликало стрибки цін на зернові та створило ризики голоду в найбільш уразливих регіонах.

Незважаючи на численні виклики, аграрний сектор зберігає потенціал для відновлення та розвитку. Насамперед, необхідне комплексне розмінування сільськогосподарських земель, що дозволить повернути до обробітку тисячі гектарів угідь. Важливою є модернізація інфраструктури - відновлення елеваторів, складів, логістичних центрів та зрошувальних систем.

У майбутньому агросектор має стати одним із рушіїв повоєнного відновлення України, основою сталого розвитку сільських територій і джерелом інтеграції до світових економічних процесів. Це вимагає не лише фінансової, а й інституційної, кадрової та технологічної трансформації.

Таблиця 2

**Загрози на ринку праці України й можливі їхні наслідки у період
війни й у період післявоєнного відновлення**

№ з/п	Загрози	Координат и на карті	Наслідки
1	Посилення напруження на ринку праці внаслідок бойових дій	A3	Зменшення обсягу пропозиції робочої сили. Збільшення навантаження на соціальні фонди
2	Втрата / знищення виробничої та соціальної інфраструктури	A3	Поглиблення структурних диспропорцій зайнятості. Проблеми доступності якісних робочих місць. Зростання безробіття
3	Поширення застійного безробіття	B2	Погіршення якості трудового потенціалу (декваліфікація). Втрата мотивації до продуктивної зайнятості. Падіння рівня життя працюючих і їхніх родин
4	Низька дієвість мотиваційних і стимулюючих чинників на ринку праці	A2	Низький рівень економічної активності. Збереження тіньової зайнятості
5	Низький рівень адаптивності суб'єктів ринку праці до нових вимог	B1	Зростання економічної неактивності (поза робочою силою). Поповнення лав безробітних. Зростання вірогідності соціальної ексклюзії на ринку праці
6	Низький рівень мобільності робочої сили	A2	Посилення галузевих й освітньо-професійних асиметрій ринку праці. Звуження можливостей працевлаштування. Зниження продуктивності праці
7	Зміна вікової структури робочої сили	C2	Збільшення навантаження на соціальні фонди. Зниження продуктивності праці

Джерело: [5]

Війна також поставила під загрозу продовольчу безпеку як всередині країни, так і на глобальному рівні (табл. 3).

Внутрішній ринок також опинився під тиском через зростання собівартості продукції, дефіцит добрив, засобів захисту рослин та проблеми з логістикою. У зв'язку з цим, уряд змушений формувати стратегічні запаси продовольства та підтримувати цінову стабільність [2].

Розвиток переробної галузі дозволить експортувати не сировину, а продукти з доданою вартістю, що підвищить дохідність аграрного сектору. Перспективним напрямом є розвиток малих і середніх фермерських господарств, які в умовах війни виявили більшу мобільність та адаптивність [3]. Їм слід надати цільову підтримку, включаючи мікрокредитування, доступ до техніки, агрономічну консультацію та страхування ризиків. Також доцільно розвивати кооперативні форми господарювання, які дозволяють оптимізувати витрати та

забезпечити ефективний вихід на ринки збуту. Саме завдяки роботі фермерів і сільгоспвиробників країна зберігає здатність забезпечувати себе продовольством, підтримувати економіку та здійснювати експорт.

Таблиця 3

Фактори впливу на аграрну економіку в умовах воєнного стану

Категорія	Фактор впливу	Характер впливу	Коментар
<i>Безпека</i>	Міни на полях, бойові дії	Негативний	Ускладнення або повна відмова від обробки землі
<i>Логістика</i>	Руйнування інфраструктури	Негативний	Проблеми з доставкою зерна, техніки, добрив
<i>Експорт</i>	Блокування портів, обмеження перевезень	Негативний	Зниження обсягів експорту та валютної виручки
<i>Державна політика</i>	Програми підтримки аграріїв	Позитивний	Надання компенсацій, кредитів, пільг

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Висновок. Аграрна економіка України, попри значні втрати, фізичну руйнацію інфраструктури та постійні загрози, демонструє високу стійкість і здатність до адаптації в умовах воєнного стану. Завдяки наполегливості аграріїв, підтримці з боку державних програм і міжнародної допомоги, сільське господарство зберігає ключову роль у структурі національної економіки. Основними напрямками відновлення та розвитку залишаються: розмінування сільськогосподарських земель, модернізація логістичної та переробної інфраструктури, впровадження цифрових технологій, розвиток малих і середніх фермерських господарств. У довгостроковій перспективі аграрний сектор має потенціал стати основою для економічного зростання, забезпечуючи продовольчу безпеку, стабільність у сільських регіонах та експортну спроможність на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Аналітичний огляд стану аграрного сектору в умовах воєнного стану. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua>
2. Інститут аграрної економіки НААН України. Стан та перспективи аграрного виробництва в умовах війни. К. : ІАЕ, 2023. 35 с.
3. Кравченко І.В. Трансформація сільськогосподарського виробництва в Україні під впливом війни. *Економіка АПК*. 2023. № 9. С. 25–31.
4. Національний інститут стратегічних досліджень. Аграрна політика України в умовах війни: виклики та відповіді. 2023. URL: <https://niss.gov.ua>
5. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану та напрями його розвитку в післявоєнний період. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 2 (64). С. 7-29. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-2-1
6. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Руслана ЛИСАКОВА*
студентка 1-го курсу,
факультету економіки, комп'ютерних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні як важливого чинника сталого розвитку регіонів. Зроблено акцент на визначенні екотуризму як форми подорожей, що поєднує пізнання природи з її збереженням, мінімізацією впливу на довкілля та підтримкою місцевих громад. Проаналізовано класифікацію, принципи та ключові риси екологічного туризму, а також виявлено роль цього виду туризму у формуванні екологічної свідомості населення. Особливу увагу приділено потенціалу сільського зеленого туризму в Україні, його перевагам і чинникам, що стримують розвиток. У висновках обґрунтовано необхідність подальшого розвитку інфраструктури, інформаційного забезпечення та співпраці з громадами для ефективної реалізації екотуристичних ініціатив.

Abstract. The article analyzes the current state and prospects for the development of ecotourism in Ukraine as a key factor in the sustainable development of regions. The author emphasizes the definition of ecotourism as a responsible form of travel that combines nature exploration with environmental protection, contributes to the socio-economic development of local communities, and promotes ecological awareness among the population. The article examines the typology and principles of ecotourism, highlighting its role in preserving natural environments. Special attention is paid to rural green tourism, outlining its potential, benefits, and the challenges that hinder its development. The author concludes that the successful implementation of ecotourism projects in Ukraine requires the development of appropriate infrastructure, informational support, and active engagement of local communities.

Вступ. У ХХІ столітті питання екології та охорони навколишнього середовища набули особливого значення. В умовах глобального потепління, знищення природних ресурсів і деградації екосистем люди починають усвідомлювати важливість сталого розвитку. Через це все більшого значення набуває екотуризм – вид туризму, який поєднує знання природи з охороною природи.

Екотуризм передбачає мінімізацію впливу на природу, підтримку місцевих громад і популяризацію концепцій збереження природи. Це не тільки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

альтернатива масовому туризму, який часто завдає шкоди навколишньому середовищу, але й невід’ємна частина екологічної освіти та регіонального сталого розвитку.

Україна має великий потенціал для розвитку екотуризму. Багаті природні ресурси створюють сприятливі умови для формування унікальних екологічних туристичних маршрутів.

Виклад основного матеріалу. Екологічний туризм, або екотуризм, — це різновид туризму, що передбачає подорожі до природних, незайманою людиною, територій та тих, що охороняються. Туристи прагнуть не здійснювати значного впливу на місцевість. Екотуризм сприяє просвіті туристів та дає можливість збирати кошти на заходи з охорони природи території, допомагає розвитку відокремлених поселень. Розвиток туризму часто розглядають як важливий спосіб збереження навколишнього середовища для прийдешніх поколінь.

На рисунку 1 подано класифікацію видів екологічного туризму в залежності від віку, фізичного стану та чисельності груп.

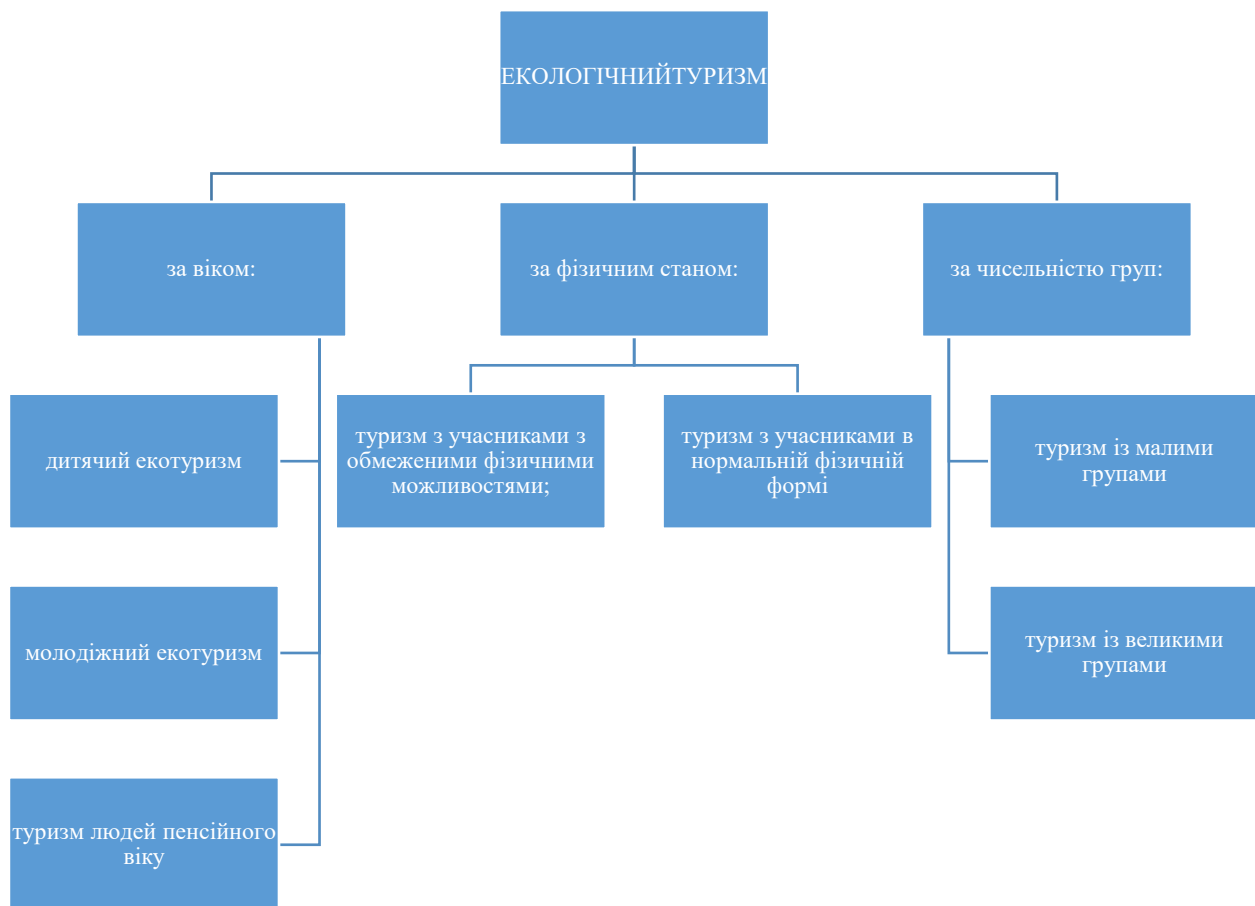

Рис. 1. Класифікації екологічного туризму

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Туристи мають можливість обирати напрямки екотуризму, які найбільше відповідають їхнім інтересам. Основні напрямки екотуризму відображені на рисунку 2.

Рис. 1. Основні напрямки військового туризму

Джерело: сформовано автором на основі [1].

У сучасному світі екотуризм перетворився на щось більше, ніж просто втечу від міського шуму. Це — філософія свідомого мандрівництва, що поєднує задоволення від перебування на природі з турботою про її збереження. Суть екотуризму полягає у гармонійному співіснуванні людини та довкілля. Його формати різноманітні: національні парки, екостежки, глемпінги, еко-котеджі, органічні ферми, сільські еко-комплекси та спеціалізовані курорти. Ці місця створюють умови не лише для милування природою, а й для справжнього емоційного перезавантаження. Вони часто вирізняються екологічно чистим будівництвом, впровадженням енергоефективних технологій, мінімальним впливом на довкілля та активною участю місцевих жителів у створенні туристичного продукту. Не кожна подорож на природу є екотуризмом. Щоб тур дійсно можна було назвати екологічним, він має відповідати певним принципам.

Таблиця 1

Принципи формування екотуризму

Принципи	Відмітні риси екотуризму
Мінімізація негативного впливу на екологічне та соціально-культурне середовище, сприяння соціальній стабільності.	- Не перевищуються гранично допустимі рекреаційні навантаження. - Дотримуються правила поведінки, розроблені для відвідуваних природних територій. - Використовується екологічний транспорт - Відходи не скидаються в загальний смітник, а збираються спеціальними методами, вивозяться з території та направляються на переробку. - Дотримуються етичні норми поведінки, створені для відвідуваних природних територій. - Наметування, бівуакування та розпалювання вогнищ здійснюються лише в спеціально відведених місцях. - Забороняється купівля сувенірів, виготовлених з елементів живої природи. - Готелі, кемпінги та пункти контролю, де зупиняються туристи, розташовані так, щоб не порушувати природний

	екологічний баланс. – Їжа для туристів екологічно чиста та здорова, а в раціоні місцеві продукти.
Сприяння охороні природи і місцевого соціо-культурного середовища.	- Туристична діяльність забезпечує джерела додаткового фінансування заповідних територій чи природоохоронних заходів. - Учасники турів беруть посильну участь у природоохоронній діяльності (волонтери, екотабори). - Туристи повинні поважати місцеві культурні традиції, звичаї та спосіб життя, прагнуть пізнати та зрозуміти.
Екологічна освіта	- Туристи заздалегідь, ще до початку подорожі, отримують інформацію про природу і правила поведінки в місці проведення туру. - Туристи чітко усвідомлюють свою відповідальність за збереження природи. - Тури проводять кваліфіковані гід-екологи. - Об'єктами відвідування є цікаві і екологічно сприятливі природні й культурні ландшафти. - У програму включають відвідування навчальних екологічних стежок, краєзнавчих музеїв. - Туристи доступними їм шляхами беруть участь у розв'язанні місцевих екологічних проблем.
Залучення місцевих жителів до туристичної діяльності та забезпечення їм доходів	- Переважно використовується місцева продукція і робоча сила. - Місцеві жителі долучаються до туристичного бізнесу і отримують можливості розвивати свої традиційні форми господарювання.
Економічний вплив і роль у забезпеченні сталого розвитку територій, які користуються попитом у туристів.	- Ретельне планування, моніторинг й управління. - Інтеграція екотуризму в місцеві плани регіонального розвитку. - Тісна співпраця між різними типами організацій.

Джерело: сформовано автором на основі [2] [3].

У нинішніх реаліях пошуку додаткових доходів для сільських мешканців та зростаючого зацікавлення в екологічно чистому і пізнавальному дозвіллі, сільський зелений туризм в Україні стає все популярнішим. Цей напрям не тільки сприяє розвитку сільських областей, а й відповідає запитам туристів, котрі цікавляться природною автентичністю, традиціями та спокоєм, які дарує сільська місцевість. Розвитку сільського зеленого туризму в Україні сприяє декілька важливих факторів, серед яких варто виділити: відпочинок у сільській місцевості; унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл; багаті рекреаційні ресурси; екологічна чистота сільської місцевості; відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів; наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів; традиційна гостинність господарів та доступна вартість відпочинку; можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях та інше.

Попри високий потенціал сільського зеленого туризму в Україні, його розвиток натрапляє на багато перешкод, що гальмують його ефективно впровадження та поширення. На основі досліджень у цій галузі можна виділити

кілька основних факторів, які обмежують прогрес цього напрямку:

- політична та економічна нестабільність в країні;
- відсутність відповідного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- відсутність механізмів раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для цілей туризму;
- низький рівень інфраструктури та комунікацій;
- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення;
- брак дешевих кредитів, які можуть бути використані як інвестиційний ресурс для модернізації об'єктів сільського туризму;
- несприятливе правове та економічне середовище для діяльності сільського населення.

Висновки. Екологічний туризм в Україні - це напрям, що має значний потенціал, але поки що перебуває на початковій стадії розвитку в порівнянні з іншими державами. Звичайно, на цьому етапі Україна зіштовхується з проблемами, такими як економічні труднощі, соціальні та світові кризи, зокрема війна та епідемії, що безпосередньо впливають на розбудову цієї сфери. Проте, незважаючи на все це, екологічний туризм є важливою та перспективною галуззю, яку можна і потрібно розвивати.

В Україні є що запропонувати: величезні природні багатства, унікальні екосистеми, національні парки, гірські райони, озера та ліси — все це створює підґрунтя для розвитку туризму, орієнтованого на збереження природи та залучення людей до більш свідомого ставлення до навколишнього середовища. З іншого боку, важливо усвідомити, що для досягнення успіху в екологічному туризмі необхідно розвивати відповідну інфраструктуру, освітні ініціативи та інформаційну підтримку, а також співпрацю з місцевими громадами, що може сприяти сталому розвитку цього виду туризму.

Список використаних джерел:

1. Сталий розвиток громад. URL: <https://ekospha.org/ekoturizm/> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Вишневський В.І. Екологічний туризм. Навчальний посібник. К.: Інтерпрес ЛТД, 2021. 140 с.
3. Екологічний туризм в Україні. URL: <https://doba.ua/ukr/blog/ekologichniy-turizm-v-ukraini.html> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Логоша Р.В., Прилуцький А.М., Підлубний В.Ф. Сільський зелений туризм як напрям розвитку підприємництва на селі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №11 (17). С. 153–166. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-153-166](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-153-166)

Вікторія МАЗУР*,
студентка 4-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІМПОРТНО-ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено ключові особливості здійснення імпортно-експортних операцій в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності у кризових умовах, а також розглянуто зміни в митному та валютному регулюванні. Розглянуто географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами за 2024 рік.

Annotation. The article studies the key features of import-export operations under martial law in Ukraine. The normative and legal support of foreign economic activity in crisis conditions is analyzed, as well as changes in customs and currency regulation are considered. The geographical structure of foreign trade in goods for 2024 is considered.

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність є важливим чинником підтримки економічної стійкості держави, особливо в періоди криз. В умовах воєнного стану її значення суттєво зростає, оскільки імпорт забезпечує потреби в критично важливих товарах, а експорт – надходження валюти до бюджету та збереження позицій на міжнародних ринках. Проте воєнні дії формують нові виклики, зумовлюючи необхідність глибокого аналізу змін у практиці та політиці імпортно-експортних операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Імпорт та експорт відіграють ключову роль у забезпеченні країни необхідними товарами, підтримці валютної виручки та розвитку економіки. У воєнний період ці операції стають ще більш критичними, адже вони спрямовані на забезпечення потреб населення, армії та відновлення економічної активності в умовах обмежених ресурсів.

З першого дня війни НБУ змінив граничний строк розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів (до 24.02.2022 граничний строк був 365 календарних днів, після 24.02.2022 – 90 календарних днів, а після 5.04.2022 – 180 календарних днів) з метою пришвидшення надходження на територію України товарів та іноземної валюти [1].

При цьому не поширюється скорочення граничних строків розрахунків на такі товари та послуги:

- 1) на товари, які використовуються для виконання робіт із

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ Олена КОВАЛЬ

виготовлення (розробки) агрегатів, систем космічних ракетних комплексів (космічних ракет-носіїв), космічних апаратів, наземного сегмента;

2) на товари, які експортуються та (або) імпортуються для потреб угоди про розподіл продукції та передбачені такою угодою;

3) на товари, імпорт яких здійснюється в рамках виконання державних контрактів (договорів) відповідно до затверджених основних показників оборонного;

4) на товари і послуги, що підлягають закупівлі відповідно до угод щодо закупівлі, які укладаються Міністерством охорони здоров'я України зі спеціалізованими організаціями, що здійснюють закупівлі;

5) на послуги, роботи (крім транспортних і страхових послуг та/або робіт), права інтелектуальної власності та (або) інші немайнові права, що експортуються;

6) на медичні послуги, що імпортуються для забезпечення лікування (у тому числі обстеження та діагностики) за кордоном громадян України із захворюваннями згідно із затвердженим Міністерством охорони здоров'я України переліком рідкісних (орфанних) захворювань;

7) на туристичні продукти (послуги), що імпортуються відповідно до зовнішньоекономічних договорів (контрактів) у туристичній галузі,

8) операції з постачання, реалізації (продажу) туристичними операторами туристичних продуктів (послуг) нерезидентів;

9) на товари, роботи і послуги оборонного призначення, що закупаються через міжнародні спеціалізовані організації [2].

З 01 липня 2024 року набрав чинності Закон України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану, яким внесено зміни до Податкового кодексу України в частині оподаткування ПДВ операцій з вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту товарів, які підпадають під дію експортного забезпечення (мед, горіхи, пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза, соя, ріпак, соняшник, олія соєва, олія соняшникова, олія ріпаку, макуха) [3].

Основною метою даного Закону є забезпечення повернення валютної виручки та регулювання платіжного балансу України при експорті окремих сільськогосподарських товарів, шляхом запровадження режиму експортного забезпечення, що дасть більше можливостей для дотримання умов та строків валютного контролю та допоможе вирішити питання із тіньовим ринком зерна (продаж за готівку та недоотриманням державою валютної виручки від експортних операцій) [3].

Механізм експортного забезпечення передбачає такі особливості:

1) при експорті окремих видів товарів базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких товарів, яка не може бути меншою ніж мінімально допустимі експортні ціни, які затверджуються Міністерством аграрної політики та розміщуються на його офіційному веб-сайті;

2) інформування ДПС шляхом направлення відповідного повідомлення банку у вигляді електронного документа про завершення розрахунків за

відповідною операцією з експорту окремих видів товарів;

3) отримання бюджетного відшкодування ПДВ лише після повернення валютної виручки в Україну [3].

Експорт окремих видів товарів може здійснюватися лише зареєстрованими платниками ПДВ [3].

Цим Законом встановлено порядок оподаткування ПДВ операцій з експорту товарів, до яких застосовано режим експортного забезпечення, шляхом складання окремої податкової накладної за кожним таким товаром та реєстрації її в ЄРПН до дня подання митної декларації для митного оформлення таких товарів [3].

Оподаткування операцій з експорту окремих видів товарів в період дії режиму експортного забезпечення здійснюється:

- за ставкою 14 відсотків товарів, які класифікуються за кодами згідно з УКТ ЗЕД 1001 (пшениця), 1003 (ячмінь), 1005 (кукурудза), 1201 (соєві боби), 1205 (насіння ріпаку або кользи), 1206 00 (насіння соняшнику);

- за ставкою 20 відсотків товарів, які класифікуються за кодами згідно з УКТ ЗЕД 0409 00 00 00 (мед натуральний), 0802 31 00 00 (горіхи волоські), 0802 32 00 00 (горіхи волоські), 1002 (жито), 1004 (овес), 1507 (олія соєва), 1512 (олія соняшникова), 1514 (олія ріпакова), 2306 (макуха) [3].

У 2024 році географічна структура зовнішньої торгівлі України зазнала певних змін під впливом як глобальних економічних тенденцій, так і внутрішньополітичної ситуації, зокрема тривалого воєнного стану. У представленій таблиці наведено порівняльні дані щодо обсягів експорту та імпорту товарів за основними торговельними партнерами України, а також динаміку змін порівняно з 2023 роком. (табл.1).

Таблиця 1

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2024 рік

Назва країн	Експорт, млн. дол. США	Експорт, у % до 2023	Експорт, у % до загального обсягу	Імпорт, млн. дол. США	Імпорт, у % до 2023	Імпорт, у % до загального обсягу	Сальдо
Усього	41733,1	115,3	100,0	70751,2	111,3	100,0	-29018,1
Польща	4708,9	99,0	11,3	6988,1	106,2	9,9	-2279,1
Іспанія	2863,5	142,6	6,9	853,5	96,1	1,2	2009,9
Німеччина	2840,8	140,7	6,8	5385,0	106,4	7,6	-2544,3
Китай	2393,8	99,5	5,7	14363,3	137,5	20,3	-11969,5
Туреччина	2208,0	93,2	5,3	4240,8	89,8	6,0	-2032,8
Нідерланди	1990,4	133,5	4,8	916,5	88,5	1,3	1073,9
Італія	1935,7	125,9	4,6	2575,8	113,1	3,6	-640,2
Румунія	1762,0	46,8	4,2	1709,5	109,1	2,4	52,5
Єгипет	1636,4	150,8	3,9	219,2	108,9	0,3	1417,2

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Воєнний стан спричинив посилення валютного регулювання. НБУ заборонив транскордонні перекази, за винятком операцій із товарами критичного

імпорту, перелік яких постійно оновлюється. Заборонено також розрахунки з суб'єктами, зареєстрованими в росії та Білорусі, що ускладнило логістику для компаній, які раніше співпрацювали з цими країнами.

Під час здійснення операцій з імпорту товарів, розрахунків з нерезидентами та ведення їх подальшого обліку враховуються і валютні обмеження, що встановлені Національним банком України на період воєнного стану (табл. 2).

Таблиця 2

Валютні обмеження за операціями з імпорту під час воєнного стану

Обмеження	
<i>Дозвіл на здійснення транскордонних переказів валютних цінностей з України за дорученням клієнтів/переказ коштів на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривнях/іноземній валюті, відкриті в банках-резидентах, лише:</i>	
в оплату за товари критичного імпорту	за умови, якщо поставка товарів за такими операціями здійснена/здійснюється після 23.02.2022 р.
за операціями з виконання зобов'язань, які забезпечені державною гарантією	
за операціями з метою виконання зобов'язань резидента перед нерезидентом за укладеним між ними договором купівлі-продажу товарів	за умови, якщо такий переказ здійснюється коштами, одержаними за кредитом (позикою) від МФО або за субкредитом від держави, для фінансування якого держава залучила кредит (позику) від МФО
за операціями резидентів та нерезидентів для проведення мобілізаційних та інших заходів (потреб), визначених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки та оборони	
в оплату вартості товарів, робіт та послуг за кордоном з використанням електронних платіжних засобів	• на суму в еквіваленті до 100 000 грн включно на календарний місяць з усіх рахунків клієнта банку, відкритих у національній валюті; • без обмеження суми з усіх рахунків клієнта банку, відкритих в іноземній валюті
<i>Заборона для банківських установ здійснювати купівлю (обмін) іноземної валюти за дорученням клієнтів (суб'єктів господарювання), крім випадків:</i>	
здійснення валютних операцій з обміну іноземної валюти в межах 1 групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів за дорученням клієнтів	
купівлі іноземної валюти з метою проведення валютних операцій за товари критичного імпорту	
<i>Граничні строки розрахунків за операціями з імпорту товарів (застосовуються до операцій на суму 400 000 грн і більше)</i>	
365 календарних днів	застосовується до операцій, які розпочаті до 05.04.2022 р. Цей строк також поширюється на незавершені операції резидента з експорту й імпорту товарів, щодо яких до 07.02.2019 р. банк не встановив порушення 180-денного строку розрахунків
180 календарних днів	застосовується до операцій, які розпочаті з 05.04.2022 р.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Для окремих товарів, таких як пшениця, м'ясо курей та яйця, було введено обов'язкове ліцензування експорту. Для отримання ліцензії необхідно подати заявку до Міністерства економіки України, що в період воєнного стану обробляється протягом 1-2 днів. Водночас деякі товари, наприклад кукурудза та соняшникова олія, були тимчасово виключені з переліку ліцензованих [2].

Імпорт товарів, які не належать до критичного, ускладнений через валютні обмеження та логістичні проблеми, зокрема блокування морських портів. Уряд запровадив спрощення для імпорту гуманітарної допомоги, звільнивши її від

митних платежів та спростивши оформлення [4]. Для підтримки бізнесу було введено звільнення від оподаткування митними та податковими платежами для товарів критичного імпорту, таких як медичне обладнання, продукти харчування та товари для оборони. Розглянемо приклад експорту пшениці в період воєнного стану. Для здійснення операції необхідно:

1. *отримати ліцензію*: подати заявку до Міністерства економіки з контрактом та іншими документами.

2. *оформити митну декларацію*: вказати мінімально допустиму експортну ціну, встановлену для пшениці.

3. *здійснити розрахунки*: забезпечити надходження валютної виручки протягом 180 днів.

Імпортно-експортні операції в період воєнного стану характеризуються посиленням валютним регулюванням, скороченням строків розрахунків, ліцензуванням окремих товарів і пільгами для критичного імпорту. Ці зміни спрямовані на стабілізацію економіки та забезпечення національних інтересів. Сильними сторонами є спрощення митного оформлення та пільги для гуманітарної допомоги, що сприяють швидкому реагуванню на потреби. Слабкими — логістичні бар'єри та обмеження для некритичного імпорту, які ускладнюють діяльність бізнесу [4].

Висновки. Отже, імпортно-експортні операції в умовах воєнного стану зазнають суттєвих трансформацій під впливом правових, логістичних, фінансових та безпекових факторів. Для збереження зовнішньоекономічної активності України необхідним є: гнучке адаптування законодавства; розвиток альтернативних логістичних рішень; державна підтримка експортерів; стратегічне планування зовнішньоторговельної політики. Ефективне управління ЗЕД у період війни не лише дозволяє забезпечити критичні потреби економіки, але й формує підґрунтя для післявоєнного відновлення та інтеграції до глобальних ринків.

Список використаних джерел:

1. Верховна рада України. Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

2. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік (експрес-випуск). URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (дата звернення: 11.04.2025).

3. Щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану. URL: <https://sumy.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/877325.html> (дата звернення: 11.04.2025).

4. Fomina O., Romashko O., Shapovalova A. Derzhavne reguljuvannja operacij z importu v umovah vojennoho stanu. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2022. № 6. S. 55-72.

Дар'я МЕЛЬНИЧЕНКО*
студента 1-го курсу,
факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Анотація. У статті розглядається сутність, структура та функціональні особливості господарського механізму в контексті системи суспільного відтворення. Окрема увага приділяється ключовим проблемам, що ускладнюють роботу господарського механізму в умовах трансформаційної економіки України, та окреслено перспективні напрямки його вдосконалення.

Abstract. The article examines the essence, structure, and functional characteristics of the economic mechanism within the context of the system of social reproduction. Special attention is paid to key problems that complicate the work of the economic mechanism in the conditions of the transformational economy of Ukraine, and outlines promising areas for its improvement.

Вступ. У сучасних умовах динамічного розвитку національних економік особливе значення має глибоке розуміння механізмів, що забезпечують відтворення матеріальних і соціальних благ. Господарський механізм виступає ключовим інструментом координації економічної діяльності, регуляції процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання. У контексті постійних трансформацій та викликів глобалізації, він набуває ще більшої актуальності як основа економічної стійкості й зростання. Особливо актуальним це питання постає для України, яка перебуває у стані глибоких соціально-економічних перетворень, під впливом як внутрішніх викликів (структурні деформації, низька інноваційна активність), так і зовнішніх загроз (коливання на світових ринках). У таких умовах особливого значення набуває вдосконалення господарського механізму, його адаптація до нових викликів та орієнтація на довгостроковий розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарський механізм є однією з ключових категорій економічної теорії та практики. Він виступає системою взаємопов'язаних засобів, методів і форм управління економічними процесами, що забезпечують ефективне функціонування господарства в цілому. Сутність господарського механізму полягає в його здатності впливати на поведінку суб'єктів господарювання, спрямовувати їхню діяльність у напрямі досягнення загальноекономічних та соціальних цілей. У цьому контексті господарський механізм виконує важливу роль у забезпеченні збалансованого розвитку, ефективного використання ресурсів, стимулювання інновацій і

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Світлана ДОЦЮК

формування конкурентного середовища. Особливістю господарського механізму є його системність і багатокомпонентність. Він включає у себе низку елементів, які діють у тісному взаємозв'язку. Одним із таких елементів є правовий механізм – система нормативно-правових актів, що регламентують економічну діяльність. Правові норми визначають допустимі межі поведінки економічних агентів, захищають права власності, забезпечують контрактні зобов'язання, формують довіру до інституцій і сприяють стабільності господарського середовища. Іншим важливим компонентом є організаційно-економічний механізм, який охоплює форми власності, структуру підприємств, методи управління, а також системи внутрішнього планування й організації виробництва. Через цей механізм здійснюється логістика управлінських рішень, забезпечується ефективна координація виробничих процесів, оптимізуються витрати та підвищується продуктивність праці. Він також відображає рівень розвитку управлінської культури та спроможність підприємств адаптуватися до змін зовнішнього середовища [2].

Невід'ємною частиною господарського механізму є фінансово-кредитна система. Вона виконує функцію розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів, забезпечує обіг капіталу та створює стимули до економічної активності. Податкова політика, бюджетна система, банківське кредитування, ринки цінних паперів – усе це елементи, що дозволяють акумулювати та спрямовувати ресурси до пріоритетних галузей, підтримувати інвестиційну динаміку та забезпечувати макрофінансову стабільність. Ефективність цього компонента визначає можливості держави реалізовувати соціально-економічну політику та впливати на процеси економічного зростання.

Роль господарського механізму в суспільному відтворенні можна розглядати через призму його основних функцій, які представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні функції господарського механізму в суспільному відтворенні

Функції господарського механізму	Зміст функції
Регулятивна функція	Координація дій суб'єктів господарювання через ринкові важелі (ціноутворення, конкуренція, попит і пропозиція) та інституційні механізми (правова база, фіскальна і грошово-кредитна політика, програмне планування).
Стимулююча функція	Використання економічних стимулів (пільги, субсидії, кредити, дотації, премії) для підвищення продуктивності, ефективного використання ресурсів, інноваційного розвитку.
Перерозподільча функція	Забезпечення справедливого розподілу доходів і ресурсів між населенням, регіонами, секторами через податкову систему, соціальне страхування, трансферти та програми підтримки.
Контрольна функція	Оцінка ефективності, дотримання норм, виявлення відхилень і зловживань, формування зворотного зв'язку між державою, бізнесом та споживачами.
Адапційна функція	Здатність швидко реагувати на внутрішні та зовнішні зміни, перебудова процесів, оновлення політики у відповідь на виклики (кризи, війни, ринкові зміни).

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Не менш важливим є соціальний вимір господарського механізму, який охоплює механізми мотивації праці, системи соціального забезпечення, інструменти перерозподілу доходів. Саме через соціальний механізм формуються умови для зменшення соціальної напруги, підвищення добробуту населення, розвитку людського капіталу. Заробітна плата, пенсії, соціальні пільги, навчальні програми – усе це не лише відображає рівень розвитку суспільства, а й безпосередньо впливає на економічну продуктивність, споживчий попит та стабільність економіки в цілому. У системі суспільного відтворення господарський механізм виконує надзвичайно важливу роль, оскільки саме через нього забезпечується узгодженість усіх стадій економічного циклу – від виробництва до споживання, а також ефективне використання ресурсів та досягнення соціально-економічних цілей.

Функціонування господарського механізму в Україні залишається однією з найактуальніших проблем сучасної економічної політики. Незважаючи на проведені економічні реформи, значний потенціал внутрішнього ринку та інтелектуальні ресурси, ефективність дії господарського механізму часто є недостатньою для забезпечення повноцінного суспільного відтворення та стійкого економічного розвитку. Це обумовлено низкою глибоких системних проблем, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Однією з головних проблем є *інституційна слабкість*. Українська економіка функціонує в умовах нестабільної та часто суперечливої нормативно-правової бази, що не лише ускладнює ведення господарської діяльності, але й створює простір для зловживань. Недосконалість законодавства, часті зміни регуляторних норм, відсутність чітких правил гри для бізнесу формують низький рівень правової визначеності. Це, своєю чергою, знижує інвестиційну привабливість країни, обмежує підприємницьку ініціативу й сприяє тінізації економіки. Не менш серйозною проблемою є *високий рівень корупції*, що пронизує багато ланок господарського механізму – від реєстрації бізнесу до державних закупівель і розподілу ресурсів. Корупція не лише веде до неефективного використання бюджетних коштів, а й підриває довіру до державних інститутів, створює нерівні умови для учасників ринку та породжує недобросовісну конкуренцію. У багатьох випадках саме корупційний фактор стає бар'єром для розвитку інновацій, технологічного оновлення, модернізації виробництва. Ще одним критичним фактором є *надмірне адміністративне навантаження на бізнес*. Українські підприємства часто змушені функціонувати в умовах надмірної регуляції, бюрократичних процедур, складної системи оподаткування. Це ускладнює започаткування та розвиток малого і середнього бізнесу, який є основою стабільної економіки. Наявність численних дозволів, ліцензій, інспекцій, що потребують значних часових і фінансових витрат, демотивує підприємців, підвищує транзакційні витрати й сприяє розвитку неформального сектору.

Особливу увагу варто приділити *низькому рівню інноваційності та інвестиційної активності*. Господарський механізм в Україні не забезпечує належної підтримки для наукових розробок, новітніх технологій, впровадження

цифрових рішень. Існуючі програми стимулювання інновацій мають обмежене фінансування, складні умови участі та низьку ефективність реалізації. У результаті українські підприємства часто не мають доступу до сучасного обладнання, технологій чи інвестицій, що обмежує їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Суттєвою проблемою є також *неузгодженість між економічною та соціальною політикою*, що проявляється у слабкому соціальному захисті населення, нерівному доступі до ресурсів і можливостей, регіональній диспропорції в розвитку. Господарський механізм не завжди враховує потреби окремих соціальних груп або територій, внаслідок чого посилюється соціальна нерівність, погіршується рівень довіри до держави та зростає еміграція працездатного населення. Це, у свою чергу, призводить до втрати людського капіталу – одного з ключових ресурсів суспільного відтворення.

Не можна оминати увагою також і *низький рівень цифровізації* господарського механізму. В умовах глобального переходу до цифрової економіки Україна часто відстає у впровадженні цифрових рішень у сфері управління економікою, обліку, звітності, податкового адміністрування. Це створює додаткові ризики для прозорості й ефективності процесів, знижує швидкість ухвалення рішень і обмежує можливості для модернізації управлінських систем. Важливою системною проблемою є також *нестача стратегічного бачення* у формуванні економічної політики. Часті зміни урядових програм, відсутність чітко окреслених пріоритетів, слабка координація між різними органами влади – усе це створює ефект непередбачуваності для економічних агентів. За таких умов суб'єкти господарювання змушені діяти в умовах підвищеної невизначеності, що ускладнює довгострокове планування та інвестиції [5]. Таким чином, господарський механізм потребує системного вдосконалення (табл. 2). Подолання вказаних проблем має стати пріоритетом державної політики, що базується на принципах прозорості, ефективності, партнерства між державою та бізнесом. Важливим також є впровадження сучасних цифрових технологій, посилення інституційної спроможності тощо.

Таблиця 2

Перспективи вдосконалення господарського механізму

№ п/п	Напрямок удосконалення	Зміст і ключові дії
1	Посилення інституційної спроможності	Стабільне правове середовище, верховенство права, прозорість, реформа судової системи, антикорупційна політика, діджиталізація процедур.
2	Дерегуляція та сприяння бізнесу	Зменшення бюрократії, скорочення дозвільних процедур, «єдине вікно», податкові стимули, підтримка МСП через кредити, гранти.
3	Цифровізація господарського механізму	Електронне урядування, блокчейн, big data, штучний інтелект для ефективного адміністрування та моніторингу.
4	Удосконалення фінансово-	Доступ до фінансів, розвиток небанківських структур, венчурний капітал, довгострокові інвестиції, податкова

	кредитного механізму	реформа.
5	Соціальний компонент	Соціальна справедливість, підтримка вразливих верств, доступ до базових послуг, запобігання соціальній нерівності.
6	Стратегічне бачення розвитку	Довгострокова стратегія, національні пріоритети, баланс ринку й державного втручання, підтримка ключових сфер.
7	Міжнародна інтеграція	Гармонізація з європейським законодавством, економічні угоди, стимулювання експорту, залучення інвестицій.

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Висновки. Господарський механізм є складним і багатогранним інструментом, який забезпечує ефективне функціонування економіки в усіх її проявах. У системі суспільного відтворення він виступає сполучною ланкою між виробничими силами й економічними відносинами, сприяючи гармонійному розвитку національної економіки. Його вдосконалення є ключовою умовою формування конкурентоспроможної економіки, орієнтованої на сталий розвиток, соціальну справедливість і високий рівень добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Господарський механізм: сутність і структура. Студентська бібліотека. URL: <https://buklib.net/books/27535/>.
2. Супрун О.М. Господарський механізм у розвитку та регулюванні економіки. *Вісник ПДАУ*. 2011. № 1. С. 122-128. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2011/01/122.pdf>.
3. Стасенко О.М. Теоретичні засади поняття господарського механізму. *Науковий вісник ПДАУ*. 2022. № 4. С. 272-279. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.1/272.pdf>.
4. Сутність економічного (господарського) механізму, його типи. URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2020/04/12/sutnist-ekonomichnogo-gospodarskogo-mehanizmu-iogo-tipi>.
5. Господарський механізм: сутність, характер, функціонування. StudentBooks. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/264/50/1/1/>.
6. Шульга В.В. Роль суспільного відтворення у забезпеченні фінансової стійкості підприємств. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7318/Shulga.pdf?isAllowed=y&sequence=1>.

Агнеліна МИРОНЮК *
студентка 2-го курсу,
факультету економіки інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ГОТЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання відновлення та модернізації готельної інфраструктури України в умовах повоєнної трансформації. Заохочування туристів. Розглянуто інноваційні підходи до реконструкції готелів із урахуванням нових вимог до безпеки, енергоефективності, цифровізації та сталого розвитку. Проаналізовано міжнародний досвід, окреслено основні виклики та запропоновано стратегічні напрями модернізації готельного сектору як ключового елементу відновлення туристичної галузі України.

Abstract. This article explores the urgent issues of restoring and modernizing Ukraine's hotel infrastructure during the post-war transformation period. It examines innovative approaches to hotel reconstruction in light of new requirements for safety, energy efficiency, digitalization, and sustainable development. The study analyzes international experience, outlines key challenges, and proposes strategic directions for modernizing the hotel sector as a core element of Ukraine's tourism recovery.

Вступ. За останні роки Україна пережила кілька значних потрясінь, COVID-19 та війну Військові дії на території України завдали значних збитків готельно-ресторанній інфраструктурі, безліч зруйнованих закладів харчування та готелів. Зруйновані та пошкоджені об'єкти гостинності потребують комплексного підходу до реконструкції, який має поєднувати всі вимоги безпеки, новітні технології, потреби внутрішнього туризму, потрібні заклади в яких гості будуть в безпеці, У таких умовах інноваційні підходи до реконструкції готелів стають не лише бажаними, а й необхідними. Сучасна практика демонструє, що ефективно відновлення можливе лише за умов стратегічного планування, державно-приватного партнерства та залучення міжнародного досвіду. Готельна індустрія є важливою складовою світового ринку, в Україні є всі необхідні природні ресурси, які можуть значно допомогти в розвитку цього напрямку, Туристичні місця в нашій країні є на кожному кроці і наш обов'язок заохотити туристів з інших країн відвідати нашу країну познайомити їх з нашою культурою та історією, це значно Післявоєнний період супроводжується значним відтік кваліфікованих спеціалістів та зниженням обсягів інвестицій. Для

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

вирішення цих проблем необхідно інвестувати в підвищення кваліфікації персоналу, розробляти спеціалізовані навчальні програми та залучати державну підтримку через грантові програми та пільгове фінансування на економіку.

Виклад основного матеріалу. Повоєнна відбудова України передбачає не лише фізичне відновлення зруйнованих об'єктів, а й трансформацію ключових секторів економіки, серед яких особливе місце посідає індустрія гостинності. Готельна інфраструктура, як складова туристичної галузі, потребує не тільки ремонту, а й переосмислення концепцій функціонування та управління. З огляду на зміну глобальних тенденцій та внутрішніх реалій, реконструкція має базуватись на інноваційних підходах, які забезпечать стійкий розвиток і конкурентоспроможність готельного сектору в майбутньому. Сучасні підходи до реконструкції все частіше покладаються на модульне будівництво, яке дозволяє швидко відновлювати готельні об'єкти з можливістю подальшої трансформації простору залежно від потреб ринку. Завдяки адаптивному дизайну, простори готелів можуть одночасно виконувати функції конференц-залів, коворкінгів чи зон для евакуації, що є надзвичайно важливим у повоєнних умовах, коли питання безпеки набувають першорядного значення.

Відновлення готельного будівництва супроводжується впровадженням технологій, які знижують енергоспоживання і мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище. Використання зелених технологій, таких як сонячні панелі, системи збору дощової води, натуральні ізоляційні матеріали та “зелені” дахи, сприяє не лише скороченню експлуатаційних витрат, а й відповідає глобальним трендам стійкого будівництва.

Післявоєнний період супроводжується значними втратами кваліфікованих спеціалістів та зниженням обсягів інвестицій. Для вирішення цих проблем необхідно інвестувати в підвищення кваліфікації персоналу, розробляти спеціалізовані навчальні програми та залучати державну підтримку через грантові програми та пільгове фінансування.

На мою думку для відновлення інфраструктури і в Україні, потрібно заохотити закордонних туристів, наші природні ресурси дійсно дуже потужні, моря гори, ліси, нашу країну треба продемонструвати так щоб інвестори з інших країн хотіли фінансувати наш розвиток.

Але ми віримо що після війни наша країна зможе відновити свою інфраструктуру та економіку. Будь-яка криза має своє завершення. У світі є багато прикладів, коли після масштабних конфліктів країни відновлювали і покращували своє становище. Наприклад, Хорватія, яка у 90-х роках також пройшла через війну, вона змогла відновити економіку, в тому числі через кошти які вдалося заробити завдяки сфері туризму, таким способом дохід становлять 15% ВВП країни. Хорватія винайшла на той час новітній спосіб вирішення проблеми: вона почала просувати респорани в яких продавали страви з морепродуктів згодом ці ресторани набули популярності в країнах Європи. Тепер це має назву організація власного імпорту, це допомагає зберегти готельно-ресторанний бізнес та є способом зниження ризиків

Після війни Грузія отримала від США, МВФ, Світового банку та інших

донорів понад 4,5 млрд USD на відбудову інфраструктури - зокрема готелів і закладів громадського харчування. Це стало поштовхом для залучення додаткових приватних інвестицій у сферу туризму на даний час, в країні є готельно-ресторанні комплекси які створили іноземці.

Тому Україні варто звернути увагу на досвід таких країн, які ефективно відбудовували індустрію гостинності після війни, Україна також запровадить свої інновації наприклад ми можемо розвивати та просувати зелений туризм адже відпочинок на природі, допомагає відновити не тільки фізичне здоров'я, але й духовне, адже всі ми знаємо що природа здатна нас зцілювати, ось таблиця з унікальними українськими локаціями де можна розвивати цей вид туризму.

Таблиця 1

Перспективні локації для розвитку зеленого туризму в Україні

Локація	Опис особливості місцевості	Туристична привабливість
Національний природний парк «Синевир»	відомий своїм глибоководним озером	ідеальне місце для спокійного відпочинку та піших прогулянок.
Заповідник «Горгани»	розташований на схилах гірського масиву з рідкісною рослинністю.	тут знаходиться Скит Манявський - духовна святиня з багатовіковою історією
Екокурорт «Ізки»	пропонує відвідувачам козину ферму	де можна ближче познайомитися з тваринами та насолодитися природою.
Садина «Полісся»	розташована поруч із ставками та лісами	розташована поруч із ставками та лісами
Острів Джарилгач	найбільший піщаний острів в Україні	популярне місце для відпочинку на природі

Джерело: сформовано автором на основі [1]

У сфері ділового туризму відбувається повний застій, в'їзний туризм в Україні почав відновлюватися, а з ним - бізнес-сегмент у вигляді конференцій, тренінгів, семінарів тощо. Доцільно наголосити, що індустрія туризму продовжує функціонувати навіть під час війни. Незважаючи на втрати українського туристичного сектору через війну, за перші чотири місяці 2022 року сума туристичного збору становила 64 млн 611 тис. грн, що майже на 65% більше, ніж за аналогічний період 2021 року, коли до бюджету надійшло 39 млн.206 тис. грн. Місто Київ і чотири області входять до п'ятірки лідерів за сплатою туристичного збору. Так, місто Київ поповнив свій бюджет на понад 18 млн грн. Порівняно з відповідним періодом 2021 року найбільше зростання зафіксовано у Львівській області - 268%. 3 цієї області до бюджету надійшло 11 млн 463 тис. грн. У Закарпатській області сума туристичного збору зросла на 144% і склала 6 млн 212 тис. грн. Хмельницька область залу Для заохочення туристів ми маємо гарантувати їм безпеку, тож в нас мають бути безпечні заклади харчування та готелі, значну популярність зараз набувають заклади під

землею, адже це захищає нас від уламків та руйнування споруди. Одними із найпопулярніших закладів які на даний час можна вважати повноцінно укриттям.

Малий бізнес відіграє ключову роль у процесі відбудови індустрії гостинності, адже саме він забезпечує гнучкість, швидку адаптацію до змін і тісний зв'язок із місцевими громадами. У багатьох туристичних регіонах України саме малі підприємства — це родинні готелі, хостели, агросадиби, кафе, майстерні з виробництва локальних сувенірів, екскурсійні бюро. Їх розвиток не лише стимулює економічну активність на місцях, а й створює робочі місця, зокрема для ветеранів, переселенців та молоді. Державна підтримка малого бізнесу через податкові пільги, мікрокредити, навчальні програми та спрощені регуляції є критично важливою умовою для формування сталої туристичної екосистеми. Окрім того, малий бізнес здатен формувати унікальну туристичну пропозицію, базовану на автентичності, локальній культурі та екологічності, що є особливо цінним для іноземних гостей у пошуку нових вражень.

Gastro Укриття - Ресторан сучасної української та авторської кухні, розташований у підвальному приміщенні, що дозволяє йому працювати під час повітряних тривог. Шеф-кухар - Дмитро Сапронов, який має досвід роботи у Франції в закладах із зіркою Michelin

Parovoz SpeakEasy.-Коктейль - бар у центрі Києва, який знаходиться в підвалі. Завдяки розташуванню може слугувати укриттям під час тривоги.

Криївка - Атмосферний ресторан, стилізований під повстанське укриття УПА. Розташований у підвалі історичної будівлі, що забезпечує додаткову безпеку.

П'яте підземелля - Тематичний ресторан у середньовічному стилі з п'ятьма залами в підвалі. Інтер'єр оформлений з використанням історичних елементів, що створює унікальну атмосферу. Ці заклади своїм прикладом показують що навіть в такі лихі часи українці наполегливо знаходять вихід з важких ситуацій.

Крім екологічного та культурного туризму, Україна має значний потенціал для розвитку медичного та оздоровчого туризму. На території країни зосереджено багато унікальних природних ресурсів: лікувальні мінеральні води, грязі, термальні джерела, які можуть використовуватись для відкриття сучасних SPA-комплексів, санаторіїв та реабілітаційних центрів. В умовах повоєнної відбудови це особливо актуально, оскільки значна частина населення потребуватиме фізичного й психологічного відновлення. Створення таких об'єктів не лише сприятиме оздоровленню громадян, а й стане привабливим напрямом для іноземних туристів, які шукають якісні та доступні медичні послуги. До того ж, розвиток цього напрямку туризму може стати джерелом додаткового прибутку для держави, створити нові робочі місця та сприяти регіональному розвитку.

Висновок. У контексті повоєнної трансформації України готельно-ресторанна інфраструктура постає не лише як елемент економіки, а як символ національного відновлення, стійкості та перспектив розвитку. Відбудова готельної сфери потребує не механічного повторення довоєнних моделей, а

глибокого переосмислення її ролі, функцій та архітектурно-інженерного наповнення. Одним з найважливіших аспектів модернізації є інтеграція питань безпеки у проектування та функціонування готелів. Це вже сьогодні реалізується у низці закладів, які не лише адаптувались до нових реалій, але й стали прикладом того, як поєднати комфорт, функціональність і безпеку. Важливу роль у відновленні готельної галузі відіграють екологічність і технологічність.

Використання енергоощадних технологій, перехід до «зеленого будівництва», впровадження цифрових рішень — усе це не тільки знижує витрати, а й робить готелі більш привабливими для сучасного туриста. Україна має реальний потенціал стати лідером у сфері сталого туризму завдяки багатству природних ресурсів та культурній унікальності.

Сьогоднішній виклик - це шанс для України закласти фундамент нової моделі туризму: безпечної, сучасної, відкритої світу і глибоко вкоріненої у національні традиції. Отже, відбудова готельної інфраструктури України - це не лише необхідність, а й можливість зробити крок у майбутнє, де туризм слугує не лише джерелом прибутку, але й рушієм економічної стабільності, національного відродження та позитивного іміджу держави у світі.

Список використаних джерел:

1. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ).Офіційний сайт: URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення: 13.04.2025).
2. Державна служба статистики України - Дані про туристичний збір. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Ресторан “Gastro Укриття” (Київ).Instagram сторінка ресторану: URL: <https://www.instagram.com/gastro.ukryttia> (дата звернення: 11.04.2025).
4. Бар Parovoz Speak Easy.Facebook сторінка: URL: <https://www.facebook.com/parovozspeakeasy> (дата звернення: 01.04.2025).
5. Ресторан “Криївка” (Львів).Сайт: URL: <https://kryivka.com.ua> (дата звернення: 05.04.2025).
6. Тематичний ресторан “П’яте підземелля” (Львів). TripAdvisor сторінка: URL: https://www.tripadvisor.com/Restaurant_Review-g295377-d3260202-Reviews-5th_Dungeon-Lviv.html (дата звернення: 09.04.2025).
7. Досвід Хорватії у відновленні туристичного сектору:World Travel & Tourism Council (WTTC) — Хорватія.Сторінка зі звітами: URL: <https://wttc.org> (дата звернення: 07.04.2025).
8. Туризм у Грузії та підтримка з боку міжнародних партнерів:Georgia National Tourism URL: HYPERLINK "<https://gnta.ge/>"https://gnta.ge (дата звернення: 13.04.2025).
9. The World Bank – Georgia Tourism RecoveryСторінка звіту:<https://www.worldbank.org/en/country/georgia> Інформація про національні природні парки:Міністерство охорони довкілля та природних ресурсів УкраїниСайт: URL: <https://merg.gov.ua> (дата звернення: 06.04.2025).

Оксана ПАЦАНОВСЬКА*
студентка 2-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ГОСТЕЙ ДО ГОТЕЛІВ І РЕСТОРАНІВ

Анотація. У статті розглянуто роль соціальних мереж як сучасного інструменту цифрового маркетингу у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Проаналізовано особливості використання різних соціальних платформ, зокрема Instagram, Facebook, TikTok і YouTube, для залучення нових клієнтів, формування бренду та комунікації з цільовою аудиторією. Значна увага приділена практичним аспектам створення якісного контенту, організації рекламних кампаній і взаємодії з інфлюенсерами. Обґрунтовано необхідність регулярного аналізу ефективності цифрових стратегій та адаптації до динамічних змін поведінки споживачів. Результати дослідження свідчать про високий потенціал соціальних мереж у підвищенні конкурентоспроможності готелів і ресторанів у сучасному медіасередовищі.

Abstract. The article examines the role of social media as a modern digital marketing tool in the hotel and restaurant business. The features of using various social platforms, including Instagram, Facebook, TikTok and YouTube, to attract new customers, build a brand and communicate with the target audience are analyzed. Considerable attention is paid to the practical aspects of creating quality content, organizing advertising campaigns and interacting with influencers. The author substantiates the need for regular analysis of the effectiveness of digital strategies and adaptation to dynamic changes in consumer behavior. The results of the study show the high potential of social networks in increasing the competitiveness of hotels and restaurants in the modern media environment.

Вступ. В час цифрових технологій соціальні мережі стали невід'ємною складовою комунікаційної діяльності підприємств, зокрема у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Їх вплив на поведінку споживачів, формування громадської думки та прийняття рішень щодо вибору товарів і послуг постійно зростає. Сучасний споживач очікує не лише якісного обслуговування, а й активної онлайн-присутності бренду, яка дозволяє ознайомитися з атмосферою закладу, оцінити меню чи інтер'єр, переглянути відгуки інших гостей. Соціальні мережі трансформуються у повноцінний маркетинговий інструмент, який дає змогу ефективно залучати нову аудиторію, підтримувати зв'язок із

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки - Роман ЯРОЦЬУК

постійними клієнтами та зміцнювати репутацію бренду. Особливо актуально це для готелів і ресторанів, де візуальна складова та емоційне враження відіграють ключову роль. У зв'язку з цим зростає потреба у вивченні специфіки використання соціальних мереж у даному контексті, визначенні найбільш результативних практик і підходів, що сприяють зростанню впізнаваності, конкурентоспроможності та прибутковості закладів індустрії гостинності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах цифровізації економіки соціальні мережі перетворилися з інструменту неформального спілкування на комплексний канал маркетингової комунікації. Соціальні мережі слід розглядати як інтерактивні цифрові платформи, що забезпечують багатовекторну комунікацію, формування віртуальних спільнот, розповсюдження інформаційного контенту та стимулювання соціального впливу. Вони дозволяють здійснювати безперервний обмін інформацією між підприємствами та споживачами, формуючи цифрову екосистему взаємодії, що виходить за межі традиційного маркетингу. У контексті готельно-ресторанного бізнесу, соціальні медіа виступають не лише як канал реклами, а як середовище, де створюється та закріплюється образ закладу, його брендова ідентичність, а також формується емоційний капітал. Завдяки можливостям персоналізованого контенту, візуальної презентації послуг, а також залучення до спільнот клієнтів, соціальні мережі стимулюють лояльність та повторне споживання.[6].

У межах сучасної маркетингової теорії комунікація зі споживачем набуває нових форм, орієнтованих на інтерактивність, швидкість і персоналізацію. Соціальні мережі стали одним із найефективніших каналів маркетингової комунікації, що дозволяє підприємствам готельно-ресторанної сфери безпосередньо взаємодіяти зі своєю аудиторією в реальному часі. Однією з ключових переваг соціальних медіа є можливість точного таргетування аудиторії. Алгоритми платформ дозволяють налаштовувати рекламні кампанії з урахуванням демографічних, географічних, поведінкових і психографічних характеристик споживачів. Це забезпечує високу релевантність рекламного повідомлення, зменшення витрат на просування та підвищення коефіцієнта конверсії. Інтерактивність соціальних мереж забезпечує двосторонній характер комунікації, що дозволяє підприємствам оперативно реагувати на коментарі, питання та відгуки клієнтів. Такий підхід сприяє підвищенню рівня довіри до бренду та формуванню стійких емоційних зв'язків з аудиторією. Особливу роль у готельно-ресторанному бізнесі відіграє можливість візуальної презентації послуг. Соціальні мережі дають змогу демонструвати якість інтер'єру, процес приготування страв, атмосферу закладу, що особливо важливо для споживачів, які приймають рішення на основі естетичних вражень. Візуальний контент (фото, відео, рілс, сторіс) підсилює маркетингове повідомлення та стимулює інтерес до бренду. [1]. Успішна реалізація маркетингової стратегії в соціальних мережах вимагає від готельно-ресторанних підприємств не лише присутності у цифровому середовищі, а й системного, стратегічно виваженого підходу до управління онлайн-комунікацією. У сучасних умовах споживач очікує не просто рекламної інформації, а повноцінної цифрової взаємодії, яка формує довіру,

емоційний зв'язок і мотивацію до взаємодії з брендом. Одним із ключових елементів цифрової присутності є контент-планування, що передбачає розробку чіткої структури публікацій з урахуванням тематики, сезонності, подій у закладі та інформаційних трендів. Систематичне оновлення контенту забезпечує динамічну активність сторінки, що позитивно впливає на алгоритми платформ і сприяє підвищенню охоплення аудиторії. Не менш важливим є аналіз цільової аудиторії, що дозволяє визначити пріоритетні сегменти споживачів, їх поведінкові характеристики, інтереси та очікування. Це, своєю чергою, є основою для створення персоналізованого контенту та точного таргетування рекламних кампаній. Якість візуального контенту виступає одним із головних факторів привабливості інформації у соціальних мережах. Візуальні елементи (фотографії страв, відео тури закладом, закулісні моменти, прямі трансляції) повинні бути не лише естетично привабливими, а й автентичними, відповідати стилю та цінностям бренду. Особливу роль відіграє формат подачі: рілс, сторіс, TikTok-ролики — кожен з них вимагає специфічного підходу до зйомки, монтажу та комунікативного тону. Взаємодія з підписниками є необхідною умовою для підтримки активності спільноти. Коментування, відповідь на повідомлення, опитування, конкурси та інші інтерактивні формати забезпечують двосторонню комунікацію, що посилює емоційну залученість аудиторії. Також до практичних завдань входить моніторинг відгуків і репутації. Соціальні мережі є відкритим середовищем, де будь-який користувач може залишити коментар або оцінку. Оперативне реагування на негативні відгуки, подяка за позитивні, вирішення проблем у відкритому діалозі є індикаторами високого рівня сервісу та клієнтоорієнтованості.

В умовах зростання ролі соціальних мереж у споживчій поведінці, співпраця з інфлюенсерами стала одним із найефективніших інструментів просування бренду, особливо у сфері послуг, де домінує емоційна складова сприйняття. Інфлюенсери — це користувачі соціальних мереж, які завдяки високому рівню довіри з боку своєї аудиторії мають здатність формувати громадську думку, впливати на рішення щодо купівлі товарів або послуг, а також створювати довготривалі асоціації з брендом. У готельно-ресторанному бізнесі співпраця з інфлюенсерами відкриває широкі можливості для ефективного просування бренду. Вона дозволяє не лише швидко охопити значну аудиторію, яка вже потенційно зацікавлена у відповідних послугах, але й підвищити рівень довіри до закладу завдяки природному сприйняттю рекомендацій від лідерів думок. Через особистий досвід, щирі огляди та живі трансляції інфлюенсери створюють емоційно забарвлений контент, що активно впливає на поведінку споживачів. У результаті формується позитивне позиціонування бренду в межах певного стилю життя або соціальної групи, що сприяє посиленню його ідентичності. Водночас така співпраця супроводжується низкою потенційних ризиків, які потребують особливої уваги. Зокрема, до них належать репутаційні загрози, пов'язані з особистими скандалами або суперечливою поведінкою інфлюенсера, яка може негативно позначитися на бренді. Крім того, невідповідність аудиторії блогера цільовому сегменту підприємства значно

знижує ефективність маркетингових зусиль і може призвести до нераціонального використання бюджету. Проблеми виникають також через відсутність маркування реклами, що суперечить етичним нормам, а надмірна кількість подібних інтеграцій у різних профілях часто викликає втомленість у споживачів і знижує рівень довіри як до бренду, так і до самого інфлюенсера. Успішна колаборація передбачає ретельний відбір партнерів, відповідність їхніх цінностей з філософією закладу, а також прозоре регламентування умов співпраці. Доцільно орієнтуватися не лише на одноразову рекламу, а й на формування довготривалих комунікаційних стратегій, що сприятимуть стабільному розвитку бренду. Отже, залучення інфлюенсерів до маркетингових кампаній у сфері HoReCa є потужним, але водночас складним інструментом, що вимагає стратегічного бачення, етичної відповідальності та готовності до оперативного реагування на потенційні виклики.

Таблиця 1

Аналіз платформ

Платформа	Аудиторія	Тип контенту	Сильні сторони	Недоліки
Instagram	Молодь, 25–35 років	Фото, відео, Reels	Візуальна привабливість, геолокації	Складність просування без бюджету
Facebook	Дорослі 30–50 років	Події, пости, відгуки	Масовість, зручна аналітика	Зниження охоплення органіки
TikTok	Молодь до 30 років	Короткі відео	Вірусність контенту	Часто потрібен креатив
TripAdvisor	Туристи	Відгуки	Висока довіра клієнтів	Менш динамічний контент
YouTube	Широка аудиторія	Відео, блоги	Глибоке занурення в атмосферу закладу	Високі витрати на створення

Джерело: складено автором на основі власних досліджень[4].

Висновок. Результати аналізу дозволяють стверджувати, що соціальні мережі на сучасному етапі є одним із найефективніших інструментів маркетингової комунікації у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Їх універсальність, адаптивність до змін у споживчій поведінці та широкий спектр функцій сприяють підвищенню конкурентоспроможності закладів індустрії гостинності в умовах цифрової економіки. Завдяки інтерактивності, візуальній привабливості контенту та можливості швидкого реагування на потреби споживача, соціальні мережі забезпечують не лише підвищення впізнаваності бренду, але й формують стабільну лояльну клієнтську базу, що є важливим чинником довгострокового успіху. Ефективне використання соціальних

платформ вимагає комплексного підходу, який включає стратегічне планування, створення якісного контенту, аналітичний моніторинг результатів і активну взаємодію з цільовою аудиторією. При цьому особливу увагу слід приділяти етичним аспектам взаємодії в цифровому середовищі, зокрема в контексті співпраці з інфлюенсерами та використання персоналізованої реклами. Ураховуючи динаміку розвитку цифрових технологій та постійні зміни у поведінці споживачів, особливо в умовах постпандемічної реальності, актуальним є проведення подальших міждисциплінарних досліджень. Вони мають бути спрямовані на виявлення оптимальних стратегій цифрової комунікації, адаптацію маркетингових моделей до нових умов, а також аналіз ефективності конкретних форматів контенту з урахуванням культурних, вікових і поведінкових характеристик цільових аудиторій. Отже, соціальні мережі в системі маркетингу готелів і ресторанів є не лише засобом інформування, а повноцінним середовищем для побудови стійких брендovих відносин, що потребує глибокого теоретичного осмислення та постійного практичного вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Андрушко В. І. (2020). *Маркетинг у сфері готельно-ресторанного бізнесу*. Київ: Центр учбової літератури. Київ: Центр учбової літератури. URL: <https://cul.com.ua/product/marketing-u-sferi-gotelno-restorannogo-biznesu>
2. Хілько І. М. (2019). *Інтернет-маркетинг у сфері послуг*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. URL: <https://library.lnu.edu.ua/>
3. Єрохіна Л. М., Герасименко С. В. (2022). Сучасні інструменти цифрового маркетингу у HoReCa. *Вісник економіки та торгівлі* URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/economics/article/view/>
4. Береговий О. Ю. (2021). *Цифрові комунікації в туризмі та готельному бізнесі*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. URL: <https://repository.karazin.ua/handle/123456789/195293>
5. Петрова О. В. Цифрові інструменти маркетингу в управлінні підприємствами сфери послуг / О. В. Петрова // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. — 2023. — № 2. — С. 45–53. — Режим доступу: <https://jrnl.knutd.edu.ua/index.php/visnyk>

Володимир ПШОНКІН*
студент 2-го курсу,
факультет економіки інформаційних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ПОДІЛЛІ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено стратегічні напрями розвитку готельної інфраструктури в Подільському регіоні (Вінницька та Хмельницька області) з метою підтримки і розширення зеленого туризму в контексті післявоєнного відновлення економіки України. Проведено огляд сучасних викликів, проаналізовано існуючий стан інфраструктури, а також окреслено інноваційні рішення й рекомендації для державної політики, приватних інвестицій та місцевих ініціатив.

Abstract. This paper examines the strategic directions for the development of hotel infrastructure in the Podillia region (Vinnytsia and Khmelnytskyi oblasts) aimed at supporting and expanding green tourism in the context of Ukraine's postwar economic recovery. It provides an overview of current challenges, analyzes the existing state of the infrastructure, and outlines innovative solutions and recommendations for public policy, private investment, and local initiatives.

Вступ. Поділля, до складу якого входять Вінницька та Хмельницька області, має великий потенціал для розвитку зеленого туризму завдяки унікальним природним ландшафтам, культурно-історичній спадщині та багатій аграрній традиції. Повоєнне відновлення економіки України ставить завдання не лише відбудувати зруйновані об'єкти, а й трансформувати туристичну інфраструктуру відповідно до принципів сталого розвитку та екологічності. Це передбачає модернізацію існуючих готельних баз, розвиток нових моделей розміщення (екоготелі, глемпінгмайданчики), а також впровадження цифрових і організаційних інновацій для підвищення конкурентоспроможності регіону на внутрішньому та міжнародному ринках.

Вклад основного матеріалу. Розвиток готельної інфраструктури на Поділлі як основи для стимулювання зеленого туризму в період повоєнного відновлення України є особливо актуальним в сучасних умовах.

Туризм - це не лише спосіб відпочинку, а й важливий економічний ресурс,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ – Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

що сприяє створенню робочих місць, притоку інвестицій та формуванню позитивного іміджу регіону. Поділля, а саме Вінницька та Хмельницька області, мають усі передумови для активного розвитку саме екологічного, або як його ще називають – зеленого туризму. Це мальовнича природа, численні водойми, лісові масиви, історичні пам'ятки, автентична культура та традиції.

У повоєнний період, коли країна поступово оговтується від руйнувань, розвиток внутрішнього туризму стає одним із пріоритетних напрямів. Саме зелені маршрути - відпочинок у сільській місцевості, на природі, з мінімальним впливом на екосистему - користуються дедалі більшим попитом серед українців та іноземців, які цінують тишу, безпеку та близькість до природи.

Однак для того, щоб зелений туризм на Поділлі дійсно став пріоритетом регіонального розвитку, необхідно забезпечити відповідний рівень готельної інфраструктури. Мова йде не тільки про кількість місць для розміщення, але й про їх якість, безпечність, екологічність, адаптацію до сучасних умов. У першу чергу йдеться про реконструкцію існуючих садиб, готелів, кемпінгів і створення нових об'єктів, які відповідатимуть принципам сталого розвитку. Варто запроваджувати енергоощадні технології, такі як сонячні панелі, локальні очисні споруди, системи збору дощової води. Також важливо використовувати місцеві, екологічно чисті будівельні матеріали, що гармонійно вписуються в ландшафт. Позитивним є те, що місцеві громади на Поділлі вже сьогодні виявляють ініціативу у створенні туристичних маршрутів, облаштуванні велодоріжок, організації фестивалів та майстер-класів. У цьому контексті важливою є підтримка таких ініціатив з боку держави та донорських програм, зокрема через надання мікрогрантів, податкових пільг та навчання підприємців.

Також важливим фактор є підвищення кваліфікації персоналу готельно-ресторанної сфери. Після війни багато спеціалістів виїхали за кордон або змінили сферу діяльності. Тому варто інвестувати в освіту, проводити курси для молоді, яка хоче працювати у сфері туризму, особливо в сільських регіонах.

Загалом, розвиток готельної інфраструктури для підтримки зеленого туризму на Поділлі має ґрунтуватися на трьох основних принципах: безпека, сталість і локальна ідентичність. Поєднання природи, культури та сучасних стандартів обслуговування дасть змогу створити унікальний туристичний продукт, привабливий як для українців, так і для гостей з-за кордону.

Ми маємо шанс не просто відновити зруйноване, а побудувати нову модель розвитку регіону - стійку, екологічну і конкурентоспроможну. Поділля може стати прикладом для інших регіонів України, як зберегти природу, підтримати місцеві громади і водночас ефективно використовувати туристичний потенціал.

Зелений туризм - це не просто відпочинок у селі чи на природі. Це, перш за все, новий підхід до туризму, де головну роль відіграють екологічність, автентичність і взаємодія з місцевими жителями. Поділля має для цього всі передумови: багата природа, культурна спадщина, спокійна атмосфера - усе це приваблює туристів, які шукають не розкоші, а щирості та гармонії.

Сільський туристичний продукт включає такі складові:

- облаштовані кімнати, апартаменти, гостьові будиночки, котеджі;

- заклади харчування домашнього типу - ресторани, таверни, кафе;
- активності для дозвілля та спорту, зокрема катання на конях і велосипедах;
- творчі заняття, кулінарні майстер-класи, вивчення традиційних танців;
- сільськогосподарська продукція, наприклад, сир, мед, вино та інше;
- реалізація автентичних товарів і сувенірної продукції;
- відпочинок серед природи;
- освітні заходи, спрямовані на екологічну свідомість та збереження довкілля.

Сільський зелений туризм базується на кількох ключових засадах:

- діалектична основа дозволяє осмислити взаємозв'язки різноманітних чинників у цій сфері через призму причинно-наслідкових залежностей, які відображають реальні процеси;
- системний підхід передбачає сприйняття сільського туризму як цілісної структури з внутрішньою організацією та взаємодією між її складовими;
- історичний принцип розглядає розвиток сільського зеленого туризму в контексті конкретних історичних обставин і змін;
- пізнавальний аспект пов'язує сільський туризм із загальною теорією пізнання, що є методологічною основою для широкого кола наукових дисциплін.

Таблиця 1

Приклади готелів, які знаходяться на Поділлі:

Назва готелю / садиби	Місце знаходження	Особливості
Еко-курорт «Дивокрай»	Вінницька обл., с. Северинівка	Власне озеро, ферма з тваринами, екохарчування, прогулянки в лісі, веломаршрути
Садиба «У Пані Стефи»	Хмельницька обл., с. Самчики	Гостям пропонують місцеві традиційні страви, участь у сільських роботах, майстер-класи з ткацтва, ліплення, вишивки
Етно-садиба «Хата Майстра»	Вінницька обл., м. Тульчин	Будівля стилізована під українську хату.
Комплекс «Подільські Товтри»	с. Сатанів, Хмельницька обл	Відпочинок на природі, оздоровлення мінеральними водами, піші маршрути в Товтрах.
Садиба «Біля Кам'яної Господи»	с. Буша, Вінницька обл	Глиняні хати, дров'яні печі, натуральна їжа, екскурсії історичними місцями Буші.
Готельно-рекреаційний комплекс «Сонячна долин	Вінницька обл., біля м. Немирів	Ліс, річка, коні, велосипеди, чисте повітря, без міської метушні.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Зелений туризм є одним із найкращих і найкрасивіших курортів не тільки в Україні, але й у світі. Тому що сільською місцевістю можна насолодитися вдосталь і отримати незабутні емоції. Свіже, чисте повітря неможливо поєднати

з повітрям міських регіонів. Спокійна атмосфера та гармонія з природою надають внутрішній спокій та розслаблення. Своя культура теж дарує приємні незабутні враження. Поєднавши все це, неодмінно можна сказати - зелений туризм є найпрекраснішим видом курорту.

Таким чином, готелі та еко-садиби Поділля поступово перетворюються на осередки сталого туризму, який є одним із чинників довгострокового економічного оздоровлення регіону. Підтримка цих ініціатив на державному та регіональному рівні, зокрема через програми грантової допомоги, сприятиме подальшому зміцненню економіки, розвитку інфраструктури та формуванню позитивного іміджу України як зеленої туристичної дестинації.

Однією з ключових переваг Поділля як регіону для розвитку зеленого туризму є гармонійне поєднання природного потенціалу з культурно-історичними ресурсами. Саме тому готельна інфраструктура тут розвивається не лише як комерційний сектор, а як інструмент збереження довкілля та автентичності місцевих громад.

Зокрема, більшість сучасних готелів, які орієнтуються на екологічно відповідальний туризм, впроваджують практики сталого управління: сортування та утилізація відходів, використання відновлюваних джерел енергії, залучення місцевого населення до обслуговування, організація гастрономічних турів із використанням локальних продуктів.

Крім того, після початку повномасштабної війни у 2022 році, частина готельних комплексів Поділля почала адаптувати свої приміщення як тимчасові укриття або пункти тривалого перебування. Наприклад, деякі об'єкти розміщені в підвальних рівнях історичних будівель, що дозволяє використовувати їх не лише для прийому туристів, а й як безпечні простори у випадку тривоги.

Цей мультифункціональний підхід до готельного бізнесу - коли заклад одночасно виконує функції економічного, соціального та безпекового характеру - має перспективи для масштабування в інших регіонах країни. Він сприяє не тільки зайнятості місцевого населення, а й формуванню нового типу готельного менеджменту гнучкого, відповідального, здатного до адаптації в умовах кризи.

Загрози, які перешкоджатимуть розвиткові сільського туризму, що їх треба попередити: виникнення некатегоризованої нічліжної бази, яка зменшуватиме якість послуг; значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності, що буде відлякувати потенційних туристів; суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в регіоні; поганий політичний імідж не сприяє діяльності іноземних інвесторів, відсутність політичної стабільності та закону «Про сільський туризм» заважає організації відпочинку на селі

Висновок. У процесі дослідження було встановлено, що Поділля володіє значними передумовами для розвитку зеленого туризму, зокрема завдяки сприятливим природним умовам, багатій історико-культурній спадщині та активності місцевих громад. Проте для реалізації цього потенціалу в повному обсязі необхідна цілеспрямована робота зі зміцнення інфраструктури готельного

господарства регіону.

Умови післявоєнного періоду створюють не лише виклики, але й унікальні можливості для оновлення та переосмислення підходів до ведення туристичної діяльності. Модернізація готельної бази, впровадження екологічних стандартів, підтримка локальних ініціатив та розвиток малого підприємництва мають стати основою регіональної політики в сфері туризму. Особливої уваги потребує підготовка кадрів, використання енергоефективних технологій та інтеграція туризму з іншими секторами економіки, такими як аграрний, культурний і рекреаційний.

Зелений туризм, підтриманий якісною, безпечною та сучасною готельною інфраструктурою, може стати одним із ключових інструментів економічного відновлення Поділля. Його розвиток сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню рівня добробуту населення та збереженню природного і культурного багатства регіону. Таким чином, готельна галузь у контексті зеленого туризму має всі шанси перетворитися з периферійного елемента на стратегічний чинник сталого регіонального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Державне агентство розвитку туризму України. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2030 року. URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення 11. 04. 2025р.)
2. Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP). Екотуризм як рушій сталого розвитку регіонів. URL: <https://www.unep.org> (дата звернення 09. 04. 2025р.)
3. Офіційний туристичний портал Хмельниччини. URL: <https://www.tourism.khmelnysky.com> (дата звернення 08. 04. 2025р.)
4. Логоша Р.В., Прилуцький А.М., Підлубний В.Ф. Сільський зелений туризм як напрям розвитку підприємництва на селі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №11 (17). С. 153–166. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-153-166](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-153-166) (дата звернення 10. 04. 2025р.)
5. Прилуцький А.М. Сучасний стан та проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5 (23). С. 163-176 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-163-176](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-163-176) (дата звернення 13. 04. 2025р.)

Діана СЕЧКО*,
Студентка 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СУЧАСНІ СЕРВІСИ ГОТЕЛІВ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У сучасних умовах гостинності Україна стикається з численними викликами, серед яких загострення політичної та економічної кризи, військові дії та загальна світова криза. Ця робота спрямована на дослідження сучасних сервісів готелів в Україні та їхнього практичного застосування. Особливу увагу приділено програмам лояльності, які готелі використовують для підвищення доброзичливості клієнтів та якості обслуговування. Інновації в галузі гостинності включають впровадження технологічних рішень, таких як електронні ключі та персоналізований сервіс за допомогою аналітики даних. Екологічні інновації, наприклад, використання «зелених» технологій, також стають важливим напрямком розвитку галузі.

Annotation. In the modern hospitality landscape, Ukraine faces numerous challenges, including the escalation of political and economic crises, military actions, and a general global crisis. This study aims to explore contemporary hotel services in Ukraine and their practical application. Special attention is given to loyalty programs that hotels implement to enhance customer loyalty and service quality. Innovations in the hospitality industry include the adoption of technological solutions such as electronic keys and personalized service through data analytics. Environmental innovations, such as the use of "green" technologies, are also becoming a crucial area of industry development.

Вступ. Готельна індустрія України переживає період трансформації, спровокований внутрішніми та зовнішніми чинниками. Сучасні готелі стають не лише місцем тимчасового проживання, а й центрами послуг, які задовольняють різноманітні потреби клієнтів. Сучасні сервіси готелів включають широкий спектр пропозицій, від традиційних основних послуг до інноваційних рішень. Ця робота спрямована на дослідження сучасних сервісів готелів в Україні та їхнього практичного застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні економічні умови чинять негативний вплив на підприємницьку діяльність. Це, безумовно, простежується в індустрії гостинності. Причинами такого стану є наступні причини: загострення політичної та економічної кризи, військові дії на сході України на тлі загальносвітової кризи призвели до значного сповільнення темпів

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ, Руслан ДМИТРЕНКО

розвитку готельно-ресторанного ринку. З іншої сторони, сповільнення росту готельно-ресторанного бізнесу визвано відсутністю достатнього інноваційного забезпечення галузі, прорахунками в її регулюванні з боку відповідних державних структур та низької купівельної спроможності населення України, яке не в змозі користуватися цими послугами. Система обслуговування повинна забезпечувати комфорт для гостей. Крім основних послуг багато готелів намагаються впровадити широкий спектр додаткових послуг, акції та спеціальні пропозиції, розробляють програми лояльності для постійних клієнтів. Це можуть бути сезонні знижки або знижки в ресторані готелю. Дані заходи підвищують не тільки лояльність гостей, але і рівень якості обслуговування. Керівництво готельного бізнесу повинно використовувати різноманітні інструменти для створення та залучення клієнтів. Готельно-ресторанна індустрія повинна активно впроваджувати технологічні досягнення, оскільки технологічний розвиток є одним з ключових факторів успіху. Інновації дозволяють готелям виділятися серед конкурентів, задовольняти очікування гостей і приваблювати нових клієнтів.

Таблиця 1

Приклади новітніх технологій в готельному господарстві

Інновація	Технологія	Опис технології
Електронні ключі та безконтактні технології	Використання мобільних телефонів як ключі	За допомогою спеціальних мобільних програм гості можуть відкривати двері свого номера.
	RFID-карти та безконтактні технології:	Використання RFID-технології включає надання гостям спеціальних карт або браслетів з вбудованими чіпами.
Персоналізований сервіс за допомогою аналітики	Використання даних для покращення персоналізації	Системи управління клієнтською базою даних (CRM) та аналітика даних допомагають відслідковувати переваги гостей, їхню історію бронювання, переваги послуг та інші важливі параметри.
	Аналіз поведінки гостей для пропозицій та покращення сервісу	Включає аналіз інтересів, переваг у ресторанах, частоти використання послуг і багато інших аспектів. На основі цих даних готелі можуть пропонувати індивідуальні рекомендації, покращуючи сервіс та роблячи перебування гостей більш комфортним та задовільним.
Екологічні інновації у готельному бізнесі	Зменшення використання паперу та енергозбереження	Електронні чеки, онлайн бронювання, електронні ключі та розумні системи управління енергоспоживанням допомагають зменшити споживання паперу та електроенергії.
	Використання "зелених" технологій для стійкого господарювання:	Це може включати встановлення сонячних панелей для генерації чистої енергії, використання енергоефективних систем опалення, вентиляції та кондиціонування повітря (HVAC), а також рециклінг відходів.

Джерело сформовано автором

Впровадження технологічних інновацій спрощує процес планування подорожей, роблячи його доступним і зручним для клієнтів. Так, наприклад,

використання карт Google, платформ для бронювання авіаквитків чи оглядових блогів допомагає гостям планувати свій відпочинок більш ефективно. Завдяки цим інноваціям готелі можуть підвищити рівень обслуговування та зробити свій бренд більш привабливим для клієнтів. Підприємства готельного господарства є найбільш розповсюдженим, стаціонарним типом розміщення туристів. Вони характеризуються високим рівнем матеріально-технічної бази і сервісу. Всі засоби розміщення відрізняються рівнем комфортабельності та організації обслуговування. Організація сервісу – це досить складний комплекс технічних, маркетингових і комерційних елементів, які залежать від специфіки продукції, ступеня розвитку ринку, гостроти конкуренції та інших ринкових чинників. Для організації сервісного процесу у розгорнутому вигляді розробляється його структурна схема з урахуванням здійснення у певній послідовності наступних основних етапів: зустріч, реєстрація і розміщення; організація проживання; організація харчування; організація надання додаткових послуг. Метою організації сервісного процесу є підготовка інформаційної бази для подальших технологічних та інженерних розрахунків і обґрунтувань, розроблення об'ємно-планувальних рішень будівлі готелю. Модель сервісного процесу в готелі має відповідати його концепції, зірковості та відображати основні елементи його специфіки. Так, наприклад, сервісна модель агроготелю, яка покликана популяризувати сільські традиції, захист навколишнього середовища, забезпечувати комфортний відпочинок гостей в умовах еколандшафту. Отже, сервісні моделі розробляються (поділяються) на основні етапи сервісно-виробничого процесу згідно з функцією готелю, а саме: зустріч, реєстрація і розміщення гостей; організація проживання; організація харчування; організація надання додаткових послуг. Інноваційний потенціал готелів можна розглядати як їхню здатність створювати, модифікувати та впроваджувати нові ідеї, які суттєво впливають на розвиток галузі. Ці інновації бувають різними за своїм характером і спрямованістю. Піонерські інновації — це справжні новаторства, які змінюють обличчя готельної індустрії. До них належать нові покоління готелів, інноваційні послуги та технології. Наприклад, *готельні ланцюги*, такі як *Hilton*, які з 1948 року стандартизують послуги по всьому світу, або концепція «*Все включено*», яка змінила підхід до організації відпочинку.

Серед інших піонерських інновацій — *концептуальні готелі*, які пропонують унікальний досвід проживання. Це можуть бути капсульні готелі, хостели та дорміторії, автомобільні кемпінги, а також незвичайні, екстравагантні, футуристичні, фантазійні, панорамні та еко-готелі. Ці новації не лише розширюють можливості готелів, але й створюють нові стандарти обслуговування.

Модифікуючі інновації включають удосконалення існуючих продуктів чи послуг. Вони можуть стосуватися покращення якості обслуговування, удосконалення технологічних процесів чи впровадження нових матеріалів у будівництві готелів. Псевдоінновації — це нововведення, які не суттєво впливають на розвиток галузі чи не приносять значної цінності клієнтам. Вони можуть бути маркетинговими трюками чи тимчасовими модними тенденціями.

Висновок. У процесі дослідження сучасних сервісів готелів та їхнього практичного застосування в Україні було встановлено, що готельна індустрія країни перебуває в стані трансформації, спричиненої економічними, політичними та соціальними викликами. Водночас впровадження сучасних технологій, таких як електронні ключі, RFID-карти, CRM-системи та екологічні рішення, значно покращує якість обслуговування та робить готелі більш конкурентоспроможними. Інновації дозволяють готелям виділятися серед конкурентів, задовольняти очікування гостей і залучати нових клієнтів. Таким чином, розвиток сучасних сервісів у готельній індустрії України є важливим напрямком для подолання існуючих викликів і забезпечення сталого зростання галузі.

Список використаних джерел:

1. Д.І. Ярмолюк, Державний університет «Житомирська політехніка» Сервісні інновації в готельному бізнесі.
2. О.М. Олійник, Н.Л. Сапельнікова, О.Г. Тонки Сучасні тенденції розвитку ринку готельно-ресторанних послуг.
3. Мазур С.А. Стан та перспективи розвитку готельно-ресторанної справи в Україні. *Ефективна економіка*. Електронне наукове фахове видання. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/33.pdf.
4. Мельник І.М. Сучасні тенденції розвитку готельного господарства в Україні. *Молодий вчений*, 2016 р. №7.
5. Бурий С.А. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Інноваційний потенціал у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму 2014. №5. Т.2. С.201-205.
6. Горіна Г.О. Особливості сучасного розвитку готельної індустрії України. *Вісник Сумського державного університету*. 2010. №2. С. 10-16.

Любов СОРОЧАН*
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій,
та сфери обслуговування.
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТУРИЗМ І ЕКОЛОГІЯ: ЯК ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ЗМІНЮЮТЬ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Анотація. У статті досліджується вплив туристичних послуг на природне середовище. Проаналізовано основні види туристичних послуг, їхній екологічний вплив та запропоновано шляхи мінімізації негативних наслідків через впровадження сталого туризму.

Abstract. The article examines the impact of tourism services on the natural environment. The main types of tourism services, their environmental impact are analyzed and ways to minimize negative consequences through the implementation of sustainable tourism are proposed.

Вступ. За останні десять років індустрія туризму сформувалася і отримала визнання як найбільша у світі сфера діяльності по наданню послуг. Це стало можливим в результаті ширшого відкриття кордонів між державами, появи у населення додаткових коштів, розвитку інфраструктури транспорту. Усе це дозволило зробити подорожі масовим явищем, змінити відношення до самих туристських поїздок, що перетворилися з елементу розкоші в чинник повсякденного життя, і тоді країни зрозуміли економічну вигоду розвитку цієї галузі. Перевезення, проживання, живлення, розважальний комплекс, структури громадської і індивідуальної безпеки, що сприймалися раніше як самостійні види послуг, нині стали складовими елементами єдиного комплексу туризму. Туризм є однією з найдинамічніших галузей світової економіки, яка суттєво впливає на природне середовище. Розвиток туристичної інфраструктури, збільшення туристичних потоків та пов'язані з цим послуги можуть призводити до значних екологічних змін.

На теренах багатьох національних парків і заповідників перебувають археологічні пам'ятки. Іноді присутність історичних і доісторичних об'єктів було визначальним фактором для виділення території, що охороняється. Дуже часто ці об'єкти доповнюються природними екосистемами, також представляють інтерес для туристів. Майже всі доісторичні ділянки земної поверхні представляють інтерес для палеоекології, так як вони несуть інформацію про зміни флори і фауни, процесах утворення ґрунту і т.д. Також вони дозволяють історикам встановити способи використання землі в епоху

* Керівник, к.г.н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища ВНАУ - Галина ГУЦОЛ

зародження людського суспільства. Таким чином, руйнування земель, що мають археологічну цінність (яке, в основному, відбувається в результаті ерозії), веде і до втрати непоправною інформації. Велику тривогу викликає збиток, що наноситься археологами-аматорами і колекціонерами археологічних цінностей [1]. У табл. 1, подано основні види туристичних послуг та їхній екологічний вплив. Зокрема, готельно-ресторанна діяльність спричиняє надмірне споживання ресурсів і утворення відходів; транспорт - забруднення повітря та шум; екскурсії - пошкодження природи; рекреація - засмічення та порушення екосистем.

Таблиця 1

Види туристичних послуг та їхній екологічний вплив

Види послуги	Екологічний вплив
Готельно-ресторанний бізнес	Надмірне споживання води та енергії, утворення відходів, забруднення водойм.
Транспортні перевезення	Викиди парникових газів, забруднення повітря, шумове забруднення.
Екскурсійна діяльність	Пошкодження природних об'єктів, витоптування рослинності, порушення середовища існування тварин.
Рекреаційні заходи	Засмічення територій, порушення екосистем, ризик виникнення пожеж.

Джерело: сформовано автором на основі даних [7]

Туристична діяльність чинить комплексний вплив на навколишнє природне середовище, особливо у регіонах з високою концентрацією рекреаційних ресурсів. Серед основних негативних наслідків слід виділити [3]:

- Надмірне споживання природних ресурсів, зокрема води та енергії, що характерно для готельно-ресторанного сектору.
- Забруднення повітря і шумове навантаження, викликані інтенсивними транспортними перевезеннями, особливо авіа- та автомобільним транспортом.
- Деградація природних ландшафтів і біорізноманіття внаслідок екскурсійної та рекреаційної активності, що часто супроводжується витоптуванням рослинності, пошкодженням ґрунтів, порушенням середовища існування диких тварин.
- Акумуляування твердих побутових відходів та забруднення водойм, що виникає при недостатньому екологічному контролі в місцях масового відпочинку.

Окрім цього, нерегульований туризм може призводити до пожежної небезпеки, засмічення природних територій та втрати природної автентичності регіонів.

Таким чином, сталий розвиток туризму передбачає впровадження екологічно відповідальних практик, зменшення навантаження на довкілля та активну просвітницьку діяльність серед туристів.

Вплив туризму на ґрунтовий покрив може мати різний характер. Видалення або переміщення верхнього шару ґрунту є, як правило, наслідком поверхневої

діяльності. Часто земна поверхня нагрівається під будівлями, автомобільними стоянками та дорогами і т.д. Осипи, зсуви і змив ґрунту пов'язані з пішими прогулянками туристів. Невеликі осипи можна спостерігати на террасовидних схилах пагорбів. Поверхня таких схилів зазвичай покрита стежками, що проходять по спіралі від вершини до підніжжя. На таких пагорбах туристи зазвичай прогулюються пішки або верхи на поні. Більш руйнівний вплив на ґрунт надають туристи, які рухаються прямо вниз або вгору по схилу. Найбільш уразливі схили древніх вулканів. У густих лісах помірного пояса, зі слабо ущільненими вапняно-кам'янистими ґрунтами, середня швидкість зносу ґрунту зі схилів становить 5-30 см. В рік. Відновити ґрунту і запобігти їх подальшому руйнуванню можливо тільки в тому випадку, якщо туристи будуть користуватися стежками. Крім того, необхідно зміцнювати схили рослинністю [5].

Проблемам впливу туризму на водні ресурси приділялося достатньо мало уваги в науковій літературі, крім питань, пов'язаних зі здоров'ям населення. Однак проблеми використання землі, пов'язані з якістю води, точкові і неточкові джерела забруднення часто згадуються в літературі, пов'язаної з рекреацією. Контроль за якістю води має справу з наземними водоймами і водотоками, а також з підземної водної системою. Підземні води можуть служити джерелом для забезпечення питною водою жителів і відвідувачів парку. Поверхневі води використовуються в якості рекреаційного ресурсу для відпочинку та купання туристів. Так як водні ресурси не мають юридичних кордонів, керівництво території, що охороняється повинна контролювати не тільки діяльність, пов'язану з охоронюваним ареалом, але і за його межами [2].

На рис. 1. зображено комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України.

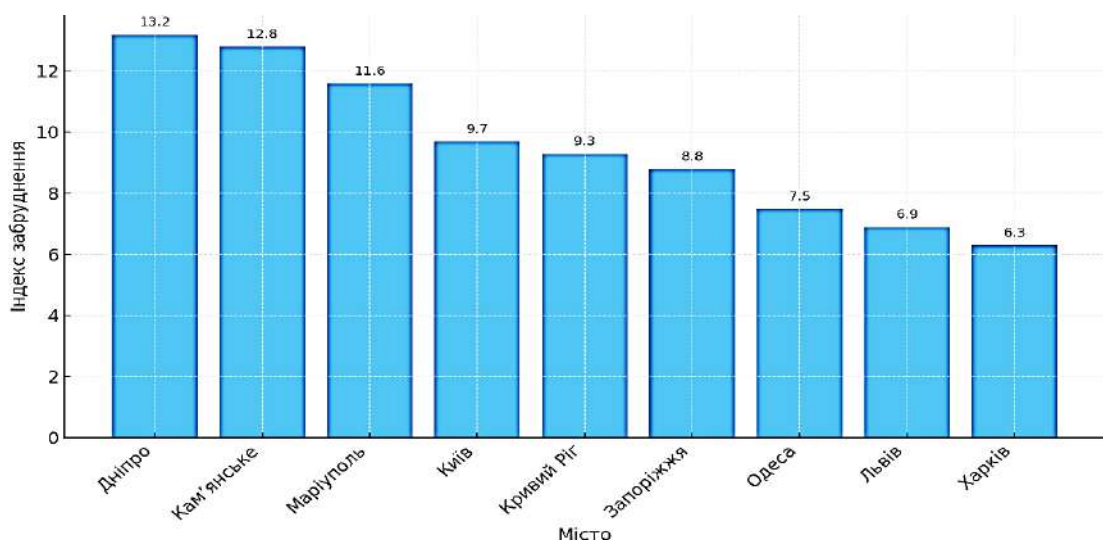

Рис.1. Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря в містах України

Джерело: побудовано автором на основі проведеного дослідження

Найвищий рівень забруднення зафіксовано в Дніпрі (13.2), Кам'янському

(12.8) та Маріуполі (11.6), що пов'язано з високою концентрацією промислових підприємств. Найменший індекс мають Львів (6.9) та Харків (6.3), що свідчить про порівняно нижчий рівень техногенного навантаження на атмосферу. Ці дані підкреслюють необхідність впровадження екологічної політики, спрямованої на зменшення викидів у найбільш забруднених регіонах.

Висновки. У сучасному світі туризм виступає не лише потужним чинником економічного розвитку, а й серйозним викликом для збереження навколишнього середовища. З одного боку, індустрія туризму сприяє створенню робочих місць, розвитку інфраструктури та культурному обміну, але з іншого — нерегульоване зростання туристичних потоків і надмірне навантаження на природні ресурси можуть призводити до деградації екосистем, забруднення довкілля та втрати біорізноманіття. Аналіз сучасних тенденцій демонструє необхідність переходу до сталого туризму, який враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Збереження природи повинно стати пріоритетом при плануванні туристичних маршрутів, будівництві інфраструктури та розробці послуг. Освіта туристів, впровадження екологічних стандартів та державне регулювання — ключові інструменти зменшення негативного впливу туризму на довкілля.

Список використаних джерел:

1. Ступень Н.М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування*. № 3/2016. С. 94-99
2. Гальків Л.І. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 189–193.
3. Екологічний туризм в Україні: виклики розвитку в період воєнного стану. О. Скіданов. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Економічні науки. 2022. Т. 26, № 1/2. С. 135-145.
4. Козловський О. Ю., Дунаєвська О. Ф. Екологічний та зелений туризм: визначення, особливості, стан розвитку на Житомирщині. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 25. С. 151-160.
5. Коробейникова Я. С. Екологічні проблеми територій туристичних дестинацій. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2013. № 1. С. 91-94.
6. Новицька С. Р. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: *Географія*. 2013. № 2. С. 163-169.
7. Смочко, Наталія & Лужанська, Тетяна & П'ятка, Наталія. (2022). Роль екологічного туризму в контексті перспективного розвитку територій. *Економічний форум*. 1. 58-67. 10.36910/6775-2308-8559-2022-4-7.

Аліна ТОМАЩУК*
студентка 5 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ РІШЕНЬ В АПК

Анотація. У статті досліджено економічну ефективність впровадження ресурсозберігаючих технологій у сфері агропромислового комплексу. Визначено основні напрями ресурсозбереження, зокрема оптимізацію використання енергетичних, водних та матеріальних ресурсів. Проаналізовано вплив таких технологій на зниження виробничих витрат, підвищення урожайності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано доцільність використання інноваційних підходів до управління ресурсами в умовах ринкових і кліматичних викликів.

Abstract. The article investigates the economic efficiency of implementing resource-saving technologies in the agro-industrial complex. The main directions of resource saving are identified, in particular, optimizing the use of energy, water and material resources. The impact of such technologies on reducing production costs, increasing yields and competitiveness of agricultural enterprises is analyzed. The feasibility of using innovative approaches to resource management in the face of market and climatic challenges is substantiated.

Вступ. Агропромисловий комплекс (АПК) України є стратегічно важливою галуззю економіки, яка не лише забезпечує продовольчу безпеку країни, а й є одним із головних джерел валютних надходжень через експорт сільськогосподарської продукції. Проте розвиток цієї галузі відбувається в умовах низки викликів, серед яких: обмеженість природних ресурсів, зміни клімату, нестабільність ринкової кон'юнктури, зростання цін на енергоносії та посилення вимог до екологічної безпеки виробництва. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження ресурсозберігаючих технологій, які дозволяють аграрним підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності, оптимізувати витрати та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність.

Сутність ресурсозбереження полягає не лише в економії матеріальних та енергетичних ресурсів, а й у впровадженні новітніх підходів до управління виробничими процесами, зниженні негативного впливу на довкілля, збереженні родючості ґрунтів та адаптації до кліматичних змін. У сучасних умовах такі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

технології як точне землеробство, крапельне зрошення, енергоефективне обладнання, цифрові системи моніторингу дозволяють значно знизити витрати та підвищити продуктивність.

Виклад основного матеріалу. Ресурсозбереження в агросфері – це система заходів, спрямованих на раціональне використання матеріальних, енергетичних, трудових і природних ресурсів. Ефективність таких заходів оцінюється за допомогою показників економії витрат, збільшення продуктивності, зниження впливу на довкілля та зростання прибутковості підприємств. За даними [1], застосування сучасних технологій зменшує енергоспоживання до 30–40%, а витрати на добрива та воду – на 20–25%.

Україна, як одна з провідних аграрних країн Європи, має всі передумови для активного переходу до сталого агровиробництва, зокрема через ширше впровадження ресурсозберігаючих рішень. Водночас цей процес потребує системного підходу: наявності інвестицій, технічної модернізації, освітнього супроводу та державної підтримки. У цьому контексті вивчення економічної ефективності впровадження таких рішень є необхідною умовою для прийняття управлінських рішень як на рівні окремих господарств, так і на державному рівні.

Серед основних напрямів впровадження ресурсозберігаючих рішень у сільському господарстві варто виділити:

- системи точного землеробства, що дозволяють оптимізувати норми висіву, добрив і поливу;
- енергозберігаюче обладнання (енергетично ефективні трактори, насосні станції, сушильні комплекси);
- органічне землеробство та мінімальний обробіток ґрунту, які знижують витрати пального та зменшують ерозію;
- системи повторного використання води, особливо в тепличних господарствах.

На прикладі ряду фермерських господарств у Вінницькій області встановлено, що впровадження технологій точного землеробства дозволило зменшити витрати добрив на 18%, пального – на 15%, а валовий дохід підприємств зріс у середньому на 12% за сезон [2].

Оцінка економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій базується на співвідношенні додаткових витрат на впровадження інновацій та отриманого економічного ефекту. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, підприємства, що активно впроваджують такі рішення, мають рентабельність виробництва на 8–14% вищу, ніж середньогалузевий показник [3].

Крім того, такі підприємства мають вищу інвестиційну привабливість, краще адаптуються до кліматичних змін та мають можливість виходу на екологічно чутливі ринки ЄС.

Ресурсозберігаюче управління на підприємствах аграрного сектора відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування сільського господарства, оскільки воно безпосередньо впливає на його стабільність,

прибутковість і довгострокову життєздатність. Водночас, попри очевидні переваги впровадження ресурсозберігаючих підходів, аграрні підприємства часто зіштовхуються з низкою труднощів, що ускладнюють досягнення сталого використання ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Проблеми управління ресурсозбереженням підприємства

Джерело: побудовано на основі [4]

До основних бар'єрів належать проблеми, пов'язані з технологічним оновленням, браком спеціалізованих знань, недостатністю економічних стимулів і потребою у дотриманні екологічних стандартів. У цьому контексті особливо важливо дослідити першопричини зазначених викликів, а також їхній вплив на розвиток і модернізацію аграрної галузі. Неефективне планування землекористування вже спричинило деградацію ґрунтів та втрату їхньої родючості. Недостатньо раціональне управління водними ресурсами негативно позначається на природному середовищі, в якому функціонують аграрні підприємства. Невдале або надмірне застосування хімічних добрив і пестицидів призводить до забруднення ґрунтів і водойм, що, своєю чергою, створює ризики для екосистем і здоров'я населення. Крім того, сільськогосподарське виробництво, як і більшість секторів національної економіки, характеризується високим рівнем енерговитрат. У зв'язку з цим сталий розвиток аграрної сфери вимагає невідкладного вирішення зазначених екологічних та управлінських проблем. Ключовими заходами мають стати розвиток освітніх ініціатив, впровадження інноваційних технологій, ефективне використання природних ресурсів і створення дієвих економічних інструментів для підтримки екологічно відповідального виробництва. Усвідомлення актуальності цих викликів і активна робота над їх подоланням – це шлях до формування сталого аграрного сектору, здатного адаптуватися до змін і зберігати екологічну рівновагу.

Вивчення чинників, що впливають на збереження ресурсів, має першочергове значення в сучасних умовах. Це дає змогу знаходити оптимальні шляхи використання наявних ресурсів, забезпечуючи при цьому ефективність

виробництва й економічну стабільність (рис. 2).

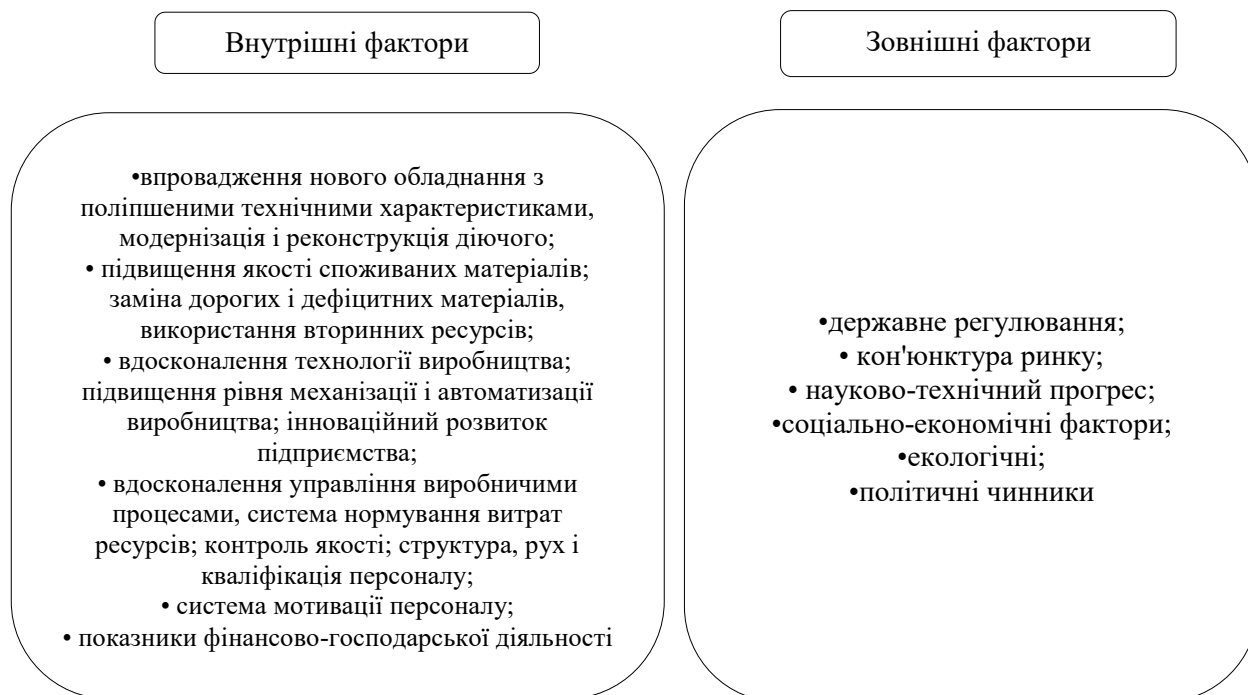

Рис. 2. Класифікація факторів впливу на управління ресурсозбереження підприємства

Джерело: побудовано на основі [4]

Розуміння чинників, що впливають на процес ресурсозбереження, відкриває можливості для розробки та реалізації ефективних стратегій і практик, орієнтованих на зменшення негативного впливу на довкілля. Також це дає змогу впроваджувати адаптаційні механізми, які підвищують стійкість аграрних підприємств, а також використовувати інноваційні технології й методи, що сприяють енергоефективності та скороченню виробничих витрат.

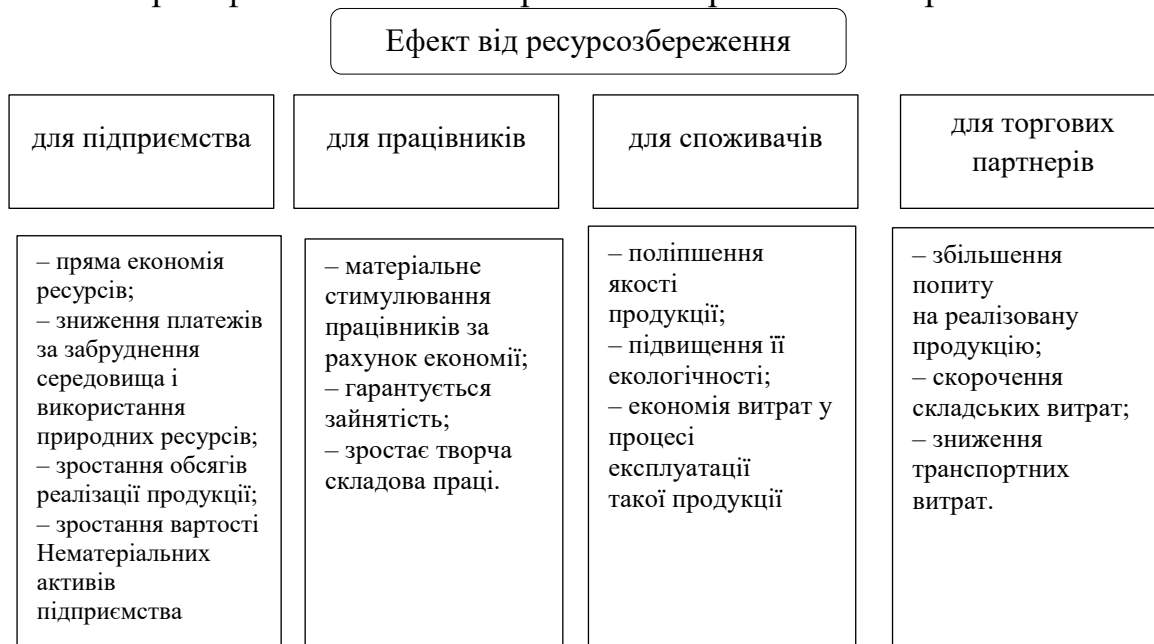

Рис. 3. Ефект від ресурсозбереження

Джерело: [6]

Такі обґрунтування підкреслюють важливість системного підходу до

вивчення та аналізу ресурсозберігаючих факторів. Це необхідно для впровадження ефективного управління ресурсами не лише на рівні окремих підприємств, а й у межах регіональної та національної економіки загалом. Реалізація ресурсозберігаючих процесів на підприємстві має позитивний вплив на широкий спектр зацікавлених сторін, які прямо чи опосередковано відчують результати таких заходів. Серед них — саме підприємство, що впроваджує заходи з ресурсозбереження, споживачі його продукції, комерційні партнери, а також працівники. Для кожної з цих груп вплив проявляється у формі покращення умов функціонування, зростання доходів і підвищення якості продукції, що виробляється (рис. 3). Розуміння чинників, що впливають на процес ресурсозбереження, відкриває можливості для розробки та реалізації ефективних стратегій і практик, орієнтованих на зменшення негативного впливу на довкілля. Також це дає змогу впроваджувати адаптаційні механізми, які підвищують стійкість аграрних підприємств, а також використовувати інноваційні технології й методи, що сприяють енергоефективності та скороченню виробничих витрат.

Висновки. Ресурсозберігаючі рішення в аграрному виробництві є стратегічним напрямом підвищення економічної ефективності та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Їх впровадження дозволяє не лише зменшити витрати та підвищити конкурентоспроможність, але й сприяє екологічній відповідальності підприємств. У майбутньому ефективність цих технологій зростатиме завдяки цифровізації, діджиталізації аграрного виробництва та підтримці державних і міжнародних програм розвитку сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Дудар Т. Г. Ресурсозбереження в аграрному секторі: стан та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 89–94.
2. Аналітичний огляд щодо впровадження технологій точного землеробства в Україні. Київ: Інститут аграрної економіки, 2023.
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Статистичний звіт про ефективність аграрного виробництва, 2023 р. www.minagro.gov.ua
4. Вараксіна О.В., Тищенко В.В. Інноваційні та мотиваційні аспекти управління ресурсозбереженням підприємства. *Економіка і суспільство*. 2023. №57. С.
5. Собкевич О.В., Русан В.М., Юрченко А.Д., Ковальова О.В. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання : аналіт. доп. К. : НІСД, 2018. 76 с.
6. Суперека С. Роль ресурсозбереження в системі конкурентоспроможності виробничих підприємств / С. Суперека // Економічний простір: збірник наукових праць. 2008. № 20/1. С. 191-199.

Яна ШЕВЧУК*
студентка 1-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Молодіжне безробіття є однією з ключових соціально-економічних проблем в Україні, що негативно впливає на економічний розвиток країни та соціальну стабільність. У статті аналізуються основні причини безробіття серед молоді, серед яких невідповідність освіти вимогам ринку праці, відсутність досвіду роботи, низька оплата праці та трудова міграція. Окреслено наслідки цієї проблеми, такі як «відтік мізків», зниження рівня економічного зростання та соціальна напруга. Запропоновано шляхи вирішення проблеми, включаючи реформу системи освіти, розвиток молодіжного підприємництва, створення нових робочих місць та поліпшення умов праці. Вирішення проблеми молодіжного безробіття сприятиме зміцненню економіки України та підвищенню рівня життя населення.

Annotation. Youth unemployment is one of the key socio-economic problems in Ukraine, negatively affecting the country's economic development and social stability. This article analyzes the main causes of youth unemployment, including the mismatch between education and labor market demands, lack of work experience, low wages, and labor migration. The consequences of this issue, such as brain drain, economic slowdown, and social tension, are outlined. The study suggests possible solutions, including education system reform, youth entrepreneurship development, job creation, and improving working conditions. Addressing youth unemployment will contribute to strengthening Ukraine's economy and improving the population's standard of living.

Вступ. Молодіжне безробіття є однією з найгостріших соціально-економічних проблем в Україні. Високий рівень безробіття серед молоді не лише перешкоджає професійній самореалізації молодих людей, але й має серйозні наслідки для економіки країни. Відсутність стабільного доходу, неможливість застосувати отримані знання на практиці, низькі перспективи кар'єрного зростання та масова трудова міграція – усе це формує кризову ситуацію на ринку праці. Актуальність проблеми обумовлена тим, що молодь – це стратегічний ресурс держави, який визначає її майбутнє. Проте, через структурні недоліки освітньої системи, невідповідність підготовки випускників сучасним вимогам ринку праці, недостатню кількість програм підтримки молодих спеціалістів та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

економічну нестабільність, молоді українці стикаються з труднощами у пошуку першого робочого місця. Мета дослідження – проаналізувати основні причини молодіжного безробіття в Україні, його наслідки та перспективи подолання цієї проблеми. Для цього розглядаються ключові фактори, що впливають на рівень зайнятості молодих людей, а також можливі механізми підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Молодіжне безробіття – це частка економічно активної молоді, яка шукає роботу, але не може її знайти. За даними Державної служби статистики України, рівень безробіття серед осіб віком 15–24 роки суттєво перевищує середній по країні [1].

Молодіжне безробіття є однією з соціально-економічних проблем в Україні, що негативно впливає на розвиток суспільства та економіки. Високий рівень безробіття серед молоді ускладнює інтеграцію молодих спеціалістів у ринок праці, призводить до соціальної напруги, відтоку кваліфікованих кадрів за кордон та погіршення загальної економічної ситуації в країні. Молодь є важливою складовою ринку праці, проте саме ця категорія населення найчастіше стикається зі складнощами при працевлаштуванні. За даними Державної служби статистики України та міжнародних організацій, рівень безробіття серед молоді в Україні значно вищий, ніж серед інших вікових категорій. Однією з головних причин цього є складність отримання першого робочого місця через відсутність досвіду роботи, невідповідність освіти вимогам роботодавців та недостатня кількість вакансій для молодих спеціалістів. Особливо критичним стало питання молодіжного безробіття після 2014 року, коли економічна криза, військові дії на сході країни та пандемія COVID-19 суттєво вплинули на ринок праці [6].

Багато підприємств закрилися або скоротили персонал, що ускладнило працевлаштування молоді. Також спостерігається зростання тенденції до трудової міграції молодих українців за кордон у пошуках кращих умов роботи та вищих зарплат. Існує ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, що сприяють високому рівню безробіття серед молоді в Україні.

- невідповідність освіти вимогам ринку праці. Освітні програми багатьох українських університетів та коледжів не завжди відповідають потребам сучасного ринку праці. Багато випускників стикаються з тим, що їхня спеціальність не затребувана або вимагає додаткового навчання та перекваліфікації. Роботодавці, у свою чергу, часто надають перевагу фахівцям із досвідом роботи, що ускладнює працевлаштування випускників.

- відсутність досвіду роботи. Молодь часто стикається з тим, що для працевлаштування на бажану посаду необхідний досвід роботи, якого вони не мають через навчання. Водночас більшість компаній не готові витратити ресурси на навчання молодих спеціалістів, що змушує їх шукати альтернативні шляхи працевлаштування, зокрема, у неофіційному секторі або за кордоном.

- низький рівень оплати праці. Багато молодих людей змушені працювати на низькооплачуваних посадах, які не відповідають рівню їхньої кваліфікації. Це призводить до розчарування у професії, зниження мотивації та бажання змінювати сферу діяльності або емігрувати.

- високий рівень тіньової зайнятості. Частина молоді працює у неофіційному секторі економіки без офіційного працевлаштування, що позбавляє їх соціальних гарантій, стабільності та перспектив кар'єрного зростання. Це також впливає на загальну економічну ситуацію, оскільки тіньова зайнятість не приносить доходів до державного бюджету.

- відсутність ефективних програм сприяння працевлаштуванню. Хоча в Україні існують програми сприяння зайнятості молоді, їх ефективність залишається низькою через недостатнє фінансування, бюрократичні бар'єри та слабку співпрацю між державними органами, освітніми закладами та бізнесом.

- міграційні тенденції. Багато молодих українців виїжджають за кордон у пошуках кращих умов праці. Основні країни призначення – Польща, Чехія, Німеччина та Канада. Це призводить до «відтоку мізків», втрати кваліфікованих кадрів та демографічних проблем у майбутньому. Високий рівень молодіжного безробіття має низку негативних наслідків для економіки та суспільства [5].

У таблиці 1 наведено основні аспекти проблеми молодіжного безробіття в Україні та охарактеризовано їх.

Таблиця 1

Основні аспекти проблеми молодіжного безробіття в Україні

Категорія	Опис
Стан молодіжного безробіття	Високий рівень безробіття серед молоді, складність працевлаштування через відсутність досвіду, невідповідність освіти ринку праці, зростання трудової міграції, негативний вплив економічних криз та пандемії.
Основні причини	Невідповідність освіти вимогам ринку праці, відсутність досвіду роботи, низький рівень оплати праці, високий рівень тіньової зайнятості, недостатня ефективність державних програм, масова міграція молоді.
Наслідки	Зниження економічного зростання, соціальна напруга, зростання злочинності, «відтік мізків» та дефіцит кваліфікованих кадрів.
Перспективи вирішення	Реформа освіти та адаптація програм до реальних потреб ринку, розвиток молодіжного підприємництва, стимулювання програм стажувань та підтримка першого працевлаштування, створення нових робочих місць, поліпшення умов праці та підвищення зарплат.

Джерело: [1]

Зниження економічного зростання – значна кількість молодих людей не працює або працює у тіньовому секторі, що зменшує надходження до бюджету та уповільнює розвиток економіки. Також соціальна напруга та зростання злочинності – безробіття серед молоді може призводити до зростання рівня злочинності, наркоманії та інших негативних явищ. Еміграція кваліфікованих кадрів – багато молодих спеціалістів виїжджають за кордон, що створює дефіцит робочої сили та знижує конкурентоспроможність країни. Для зниження рівня безробіття серед молоді необхідно здійснити комплекс заходів на рівні держави, бізнесу та освітніх установ. Насамперед потрібна реформа освіти та адаптація навчальних програм до потреб ринку. Освітні програми повинні відповідати вимогам сучасного ринку праці. Необхідно посилювати співпрацю між

університетами та бізнесом, розвивати програми дуальної освіти, стажувань та практик для студентів. Важливо також підтримувати молодіжне підприємництво. Необхідно створювати умови для розвитку стартапів, надавати молодим підприємцям доступ до фінансових ресурсів, навчальних програм та менторства. Слід розвивати програми працевлаштування та стажувань. Державні та приватні програми стажувань повинні сприяти набуттю молоддю першого досвіду роботи.

За даними дослідження агенції Info Sapiens, рівень безробіття в Україні в серпні 2023 року становив 15,1%, що є найнижчим показником з початку повномасштабної війни, свідчаючи про поступове відновлення ринку праці. Проте, серед безробітних 22% становлять особи віком до 35 років, що вказує на значну частку молоді серед безробітних. Більше половини молодих людей, які мають роботу, працюють не за фахом, що підкреслює необхідність узгодження потреб ринку праці з освітніми програмами.

У таблиці наведені дані про чисельність безробітних серед молоді в різних вікових групах (15-24, 25-29, 30-34 роки) на 2021-2023 роки. Зазначено, що частина молоді виїхала за кордон, що знижує офіційну статистику безробіття. Серед проблем: відсутність досвіду, високі вимоги роботодавців і невідповідність знань реальним обов'язкам.

Таблиця 2

**Чисельність та питома вага безробітних молодого віку,
станом на 1 серпня 2021- 2023 р. за віковими групами**

Категорія безробітних				
Вікова група, років	чоловіки		жінки	
	тис. осіб	% від загальної кількості безробітних чоловіків	тис. осіб	% від загальної кількості безробітних жінок
2021 рік				
15-24	6,1	4,9	11,2	5,7
25-29	10,4	8,4	17,4	8,8
30-34	14,7	11,8	26,2	13,3
2022 рік				
15-24	5,2	4,7	10,2	5,5
25-29	8,2	7,4	15,3	8,4
30-34	12,7	11,4	22,8	12,3
2023 рік				
15-24	1,3	4,2	4,4	2,4
25-29	1,6	5,1	5,8	7,2
30-34	2,8	8,9	9,3	11,6

Джерело: [9]

Зазначено, що зменшення числа офіційно зареєстрованих безробітних молодого віку може бути пов'язане з міграцією за кордон, зокрема серед жінок віком 18–40 років, які складають більшість серед мігрантів. Також не враховано дані про осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або не реєструються в службах зайнятості. Молодь стикається з характерними для цієї

вікової категорії проблемами при пошуку роботи, такими як відсутність досвіду та професійних навичок, соціальна незрілість, невідповідність першого робочого місця рівню отриманих знань, високі вимоги роботодавців до компетенцій та невідповідність запитів реальним обов'язкам. Ці фактори значно посилюють напруженість на ринку праці серед молоді. Важливо також стимулювати роботодавців наймати молодих спеціалістів, наприклад, шляхом податкових пільг. Крім того, необхідно створювати нові робочі місця. Розвиток малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій та підтримка інноваційних галузей сприятимуть створенню нових робочих місць для молоді. Щоб зменшити трудову міграцію, потрібно підвищувати рівень заробітних плат, покращувати умови праці та розвивати соціальні гарантії, що допоможе знизити відтік молодих кадрів за кордон. Таким чином, проблема молодіжного безробіття в Україні є складною та багатогранною, проте її можна вирішити за умови комплексного підходу, реформ у сфері освіти, створення сприятливих умов для працевлаштування та розвитку молодіжного підприємництва [2].

Висновок. Молодіжне безробіття в Україні залишається однією з найважливіших соціально-економічних проблем, що негативно впливає на добробут суспільства та перспективи розвитку держави. Високий рівень безробіття серед молодих людей зумовлений низкою факторів, серед яких невідповідність освіти потребам ринку праці, відсутність досвіду роботи, низький рівень оплати праці, високий рівень тіньової зайнятості та значні міграційні тенденції. Наслідки цієї проблеми мають довгостроковий характер.

Молодь, не маючи можливості реалізувати себе на батьківщині, змушена шукати кращі умови за кордоном, що спричиняє "відтік мізків" та втрату трудового потенціалу України. Крім того, безробіття серед молоді сприяє соціальній напрузі, зростанню рівня злочинності та нестабільності у суспільстві. Вирішення проблеми молодіжного безробіття вимагає комплексного підходу.

Необхідно реформувати систему освіти, орієнтуючи її на потреби ринку праці, посилювати співпрацю між навчальними закладами та роботодавцями, розвивати програми стажувань і підтримувати молодіжне підприємництво. Важливо також створювати нові робочі місця, підвищувати рівень заробітної плати та покращувати умови праці, щоб зменшити рівень трудової міграції.

Отже, подолання молодіжного безробіття є важливим завданням для держави, бізнесу та суспільства. Реалізація ефективних заходів дозволить не лише покращити зайнятість серед молоді, а й сприятиме загальному економічному розвитку країни, підвищенню рівня життя та зміцненню її конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Ринок праці. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 24, ст. 243.
3. Базилевич В. Д., Гражевська Н. І. Соціально-економічні проблеми

зайнятості молоді в Україні. *Економічний вісник*. 2021. № 3. С. 12–19.

4. Грішнова О. А., Капустинська Т. Л. Молодіжне безробіття в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 1. С. 78–91.

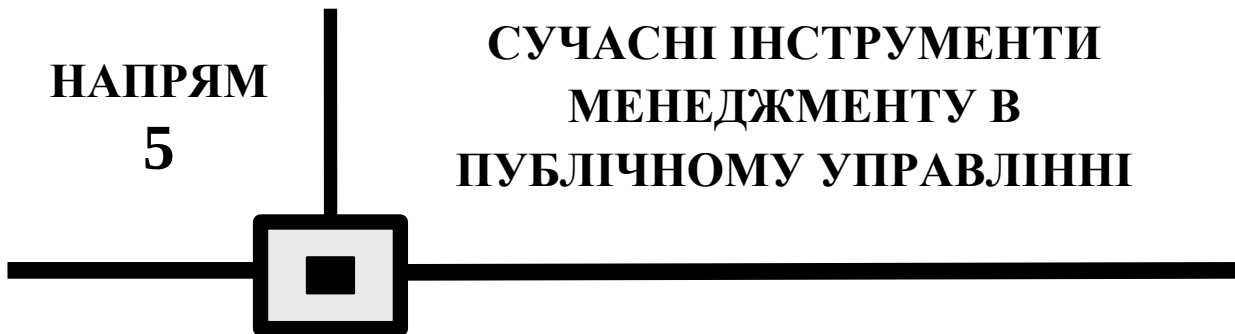
5. Дорошенко А. В. Сучасні тенденції безробіття серед молоді в Україні. *Український соціум*. 2022. № 4. С. 54–62.

2. Міжнародна організація праці. Тенденції ринку праці серед молоді у світі та Україні. Женева: МОП, 2023. 120 с.

3. Світовий банк. Аналітичний звіт «Ринок праці в Україні: виклики та перспективи». Київ: Світовий банк, 2022. 98 с.

4. Чорна І. М. Політика зайнятості молоді в умовах економічної нестабільності/ *Економіка і суспільство*. 2021. № 26. С. 132–139.

5. Молодіжний сегмент ринку праці України в період повномасштабної війни. URL: <https://niss.gov.ua>

Ольга Мар'янюк*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу земельної реформи на конкурентоспроможність аграрного сектора України, аналізуючи економічні та соціальні аспекти процесу. Реформа формує умови вільного ринку, що сприяють посиленню конкуренції серед агровиробників. Аналіз включає як позитивні ефекти (зокрема, підвищення ефективності використання земель), так і виклики, пов'язані з адаптацією до нових регуляторних норм. Методологія базується на порівняльному аналізі та емпіричних даних для ідентифікації ключових факторів. Отримані результати свідчать про необхідність удосконалення державної політики в контексті євроінтеграції та глобальних ринкових викликів.

Abstract The article is devoted to the study of the impact of land reform on the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine, analyzing the economic and social aspects of the process. The reform creates free market conditions that contribute to increased competition among agricultural producers. The analysis includes both positive effects (in particular, increasing the efficiency of land use) and challenges associated with adaptation to new regulatory norms. The methodology is based on comparative analysis and empirical data to identify key factors. The results obtained indicate the need to improve state policy in the context of European integration and global market challenges.

Вступ. В умовах впровадження земельної реформи аграрний сектор України переживає суттєві трансформації, спрямовані на оптимізацію

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

використання земельних ресурсів та стимулювання конкуренції серед агровиробників. Незважаючи на потенціал реформ, існують значні виклики, пов'язані з адаптацією підприємств до нових регуляторних норм, нерівномірним розподілом земель та недостатньою інтеграцією державної політики у сфері аграрного розвитку. Це створює бар'єри для підвищення конкурентоспроможності агросектору як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Проблема полягає у виявленні ключових факторів, які обумовлюють ефективність впровадження земельної реформи, та розробці механізмів для їх подолання з метою забезпечення стійкого розвитку аграрного сектора.

Отже, дослідження спрямоване на формулювання рекомендацій для удосконалення державної політики в умовах євроінтеграції та глобальних ринкових викликів.

Виклад основного матеріалу. Вплив земельної реформи на конкурентоспроможність аграрного сектора України набуває все більшої актуальності в умовах трансформації ринкових відносин, зростання інвестиційного потенціалу та інтеграції країни в європейський економічний простір. За останні п'ять років, починаючи з 2020 року, здійснено низку змін у законодавчій базі, спрямованих на лібералізацію ринку земельних ресурсів, що спричинило значні структурні перетворення в аграрному секторі. Актуальність дослідження полягає у визначенні, як саме впровадження земельної реформи впливає на економічну ефективність підприємств, їх здатність конкурувати як на внутрішньому ринку, так і в міжнародній торгівлі, та у розробці рекомендацій для удосконалення державної політики в умовах євроінтеграції та глобалізації.

За даними нормативно-правових актів, земельна реформа в Україні регулюється рядом законів і постанов, серед яких ключовими є Закон України «Про господарську діяльність у сфері використання земель» та Закон України «Про державну земельну реформу». Ці документи визначають основні принципи та механізми формування ринку землі, встановлюють правові гарантії для власників та користувачів земельних ресурсів, а також створюють інституційне середовище для прозорої торгівлі земельними ділянками. Водночас законодавча база продовжує еволюціонувати з урахуванням практичного досвіду та рекомендацій міжнародних організацій, що підтверджує високий рівень регуляторної динаміки у цій сфері [1-2].

Одним із основних позитивних ефектів земельної реформи є збільшення ефективності використання земельних ресурсів завдяки впровадженню ринкових механізмів. Вільний доступ до ринку землі стимулює підприємства інвестувати у модернізацію господарств, впроваджувати інноваційні технології та підвищувати продуктивність виробництва. За даними Державної служби статистики, у 2020 році обсяг інвестицій у аграрний сектор становив близько 4-5 млрд доларів США, а до 2025 року цей показник збільшився на 40–50%, що свідчить про зростання зацікавленості інвесторів. Крім того, лібералізація ринку землі сприяє залученню нових гравців, зокрема молодих фермерів та агробізнес-стартапів, що додає конкурентоспроможності галузі.

Проте, поряд із позитивними тенденціями, земельна реформа супроводжується низкою проблемних аспектів. Однією з головних проблем є нерівномірний розподіл земельних ресурсів, що призводить до концентрації землі в руках окремих суб'єктів господарювання. Це обмежує доступ малих та середніх фермерських господарств до земельної бази, що, у свою чергу, може знизити рівень конкуренції та вплинути на аграрну стійкість регіонів. За даними досліджень, у період з 2020 по 2025 рік концентрація земельних ресурсів у великих господарствах зростає приблизно на 25–30%, що свідчить про необхідність удосконалення механізмів підтримки дрібних виробників. До того ж, адаптація підприємств до нових регуляторних вимог потребує значних фінансових та адміністративних ресурсів, що створює додаткові бар'єри для розвитку аграрного бізнесу [3].

Ще одним важливим викликом є недостатня цифровізація процесів управління земельними ресурсами. Незважаючи на поступове впровадження електронних систем реєстрації та обліку земель, традиційні бюрократичні процедури досі залишаються значним фактором, що уповільнює процеси продажу та оренди землі. Відсутність інтегрованих цифрових платформ для аналізу ринку та прогнозування тенденцій у сфері земельних відносин ускладнює планування та прийняття рішень як для державних органів, так і для суб'єктів господарювання. Зважаючи на це, впровадження інноваційних рішень, таких як штучний інтелект, блокчейн-технології для забезпечення прозорості операцій та мобільні додатки для моніторингу ринку, може стати важливим кроком у модернізації аграрної політики.

Регуляторна база земельної реформи містить як позитивні, так і негативні моменти. Серед плюсів можна відзначити встановлення чітких правил гри на ринку землі, що забезпечують юридичну захищеність учасників ринку та сприяють залученню інвестицій. Законодавча ініціатива також сприяє зменшенню корупційних ризиків завдяки прозорості процесів купівлі-продажу землі та встановленню суворих вимог до документального оформлення операцій. Однак, з іншого боку, нестача адаптивності законодавства до швидкоплинних ринкових умов, розбіжності у регіональних підходах до реалізації земельної реформи та недосконалість інституційного механізму контролю можуть стати серйозними бар'єрами на шляху до повноцінного функціонування ринку землі.

У сучасних умовах, коли аграрний сектор України стикається з глобальними викликами, зокрема економічною нестабільністю та викликами пов'язаними з війною, питання конкурентоспроможності набуває особливої важливості. Структурні зміни в аграрному секторі спричиняють перерозподіл ринкових часток, що впливає на загальний рівень продуктивності та конкурентоспроможності галузі. За даними досліджень, у 2020 році виробництво сільськогосподарської продукції в Україні становило приблизно 140 млн тонн, а до 2025 року цей показник зріс на 15–20% завдяки модернізації виробництва, зростанню інвестицій та поліпшенню управлінських процесів. Проте водночас спостерігається зменшення кількості дрібних виробників, що негативно впливає на рівень конкуренції. Тому дослідження зосереджується на виявленні ключових

факторів, які впливають на конкурентоспроможність аграрного сектора в контексті земельної реформи, а також на розробці інноваційних підходів до оптимізації державної політики [4].

Бар'єри для реалізації земельної реформи включають як структурні, так і інституційні проблеми. Серед структурних проблем – нерівномірний розподіл земельних ресурсів, недостатній доступ малих та середніх господарств до ринку, а також висока концентрація власності у великих агропідприємствах. Інституційні бар'єри пов'язані з неузгодженістю дій різних регуляторних органів, недостатньою ефективністю судової системи у вирішенні земельних спорів та недосконалістю електронних систем обліку земель. Крім того, впровадження нових технологій вимагає значних фінансових вливань та навчання персоналу, що також може стримувати темпи модернізації аграрного сектору.

Перспективи розвитку аграрного сектора в контексті земельної реформи є значними, проте вимагають системного підходу та інтеграції з іншими сферами економіки. Серед перспектив можна виділити: зростання інвестиційної привабливості аграрного сектора, збільшення продуктивності та ефективності використання земельних ресурсів, розширення ринку аграрної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. За прогнозами експертів, впровадження земельної реформи може стати каталізатором для модернізації аграрного виробництва, що дозволить збільшити експортну конкурентоспроможність продукції на 20–25% у порівнянні з рівнем 2020 року. Водночас, з урахуванням глобальних трендів щодо стійкого розвитку, перспективним є впровадження екологічно чистих технологій виробництва та перехід до органічного землеробства [5].

Важливою складовою перспектив є інновації, які можуть бути впроваджені для подолання існуючих бар'єрів. Серед таких інновацій можна виділити використання цифрових платформ для управління земельними ресурсами, впровадження систем штучного інтелекту для аналізу ринку та прогнозування попиту, а також застосування блокчейн-технологій для забезпечення прозорості операцій з землею. Інтеграція сучасних інформаційних технологій дозволить скоротити бюрократичні процедури, знизити рівень корупції та підвищити ефективність взаємодії між учасниками ринку. Наприклад, у 2020 році впровадження електронних систем реєстрації землі дозволило скоротити час оформлення документів на 30–40%, а прогнозовано, що до 2025 року цей показник може бути зменшений до 20% за рахунок подальшої цифровізації.

Наукові дослідження також вказують на необхідність розробки нових механізмів фінансової підтримки для аграрного сектора. У 2020 році підтримка від державного бюджету становила близько 5% від загальної вартості виробництва, а до 2026 року, за прогнозами, цей показник має зрости до 7–8% завдяки впровадженню спеціальних грантових програм та пільгового кредитування. Ці заходи дозволять забезпечити модернізацію виробництва, зменшення витрат на обслуговування господарств та підвищення рівня конкурентоспроможності.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) та Державної служби статистики України, у 2020 році аграрний сектор забезпечував близько 14–16% ВВП країни, тоді як до 2025 року очікується зростання цього показника до 18–20% завдяки ефективному використанню земельних ресурсів та підвищенню інвестиційної привабливості. Також спостерігається позитивна динаміка у вирощуванні сільськогосподарських культур: у 2020 році загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції становив близько 140 млн тонн, а до 2025 року за прогнозами цей показник може збільшитися на 15–20%, що свідчить про зростання продуктивності аграрного сектора.

Окрім економічних показників, земельна реформа має соціальний вимір. Вона сприяє створенню нових робочих місць у сільській місцевості, забезпечує підвищення рівня життя фермерів та стимулює розвиток сільської інфраструктури. Проте з іншого боку, процес концентрації земель може призвести до соціальної нерівності та зменшення можливостей для дрібних виробників, що потребує розробки спеціальних програм підтримки та перерозподілу ресурсів [6, с. 64].

Проблематика земельної реформи вимагає комплексного підходу, який включає як правовий, так і економічний, соціальний та технологічний аспекти. Необхідно враховувати міжнародний досвід, зокрема європейські моделі регулювання ринку землі, де прозорість, чіткість законодавства та активне використання сучасних технологій дозволяють забезпечити високий рівень конкурентоспроможності аграрного сектора. У цьому контексті важливим завданням є адаптація українського законодавства до сучасних вимог ринку, що передбачає удосконалення процедур оформлення, зменшення адміністративного тиску та запровадження електронних сервісів.

Таким чином, земельна реформа виступає як потужний механізм трансформації аграрного сектора, здатного як стимулювати розвиток конкурентоспроможного агробізнесу, так і створювати низку нових викликів. Відповідно до аналізу нормативно-правової бази та статистичних даних за період 2020-2025 років, позитивні тенденції у зростанні інвестицій, підвищенні продуктивності та модернізації виробництва свідчать про значний потенціал реформи. Однак бар'єри у вигляді концентрації земельних ресурсів, бюрократичних процедур та недостатньої цифровізації вимагають впровадження інноваційних рішень, зокрема сучасних інформаційних систем та адаптації законодавства до швидкоплинних ринкових умов.

З огляду на зазначене, подальший розвиток аграрного сектора України пов'язаний із інтеграцією земельної реформи у ширший контекст модернізації економіки. Необхідно забезпечити синергію між законодавчими ініціативами, державною підтримкою та інноваційними технологіями, що дозволить створити ефективну платформу для сталого розвитку аграрного виробництва. Впровадження цифрових технологій, автоматизація процесів управління та розширення можливостей електронного обліку сприятимуть зниженню корупційних ризиків і підвищенню прозорості ринку, що, у свою чергу, стимулюватиме подальший розвиток і конкурентоспроможність галузі [7, с.

275].

Отже, земельна реформа є ключовим чинником, який визначатиме майбутнє аграрного сектора України. Комплексний аналіз економічних, соціальних та технологічних аспектів дозволяє зробити висновок про те, що подальша інтеграція сучасних інноваційних підходів у систему управління земельними ресурсами сприятиме значному підвищенню конкурентоспроможності аграрного виробництва. Розробка ефективних механізмів державної підтримки, адаптація законодавства до нових умов, впровадження електронних сервісів та використання сучасних цифрових платформ мають стати пріоритетними завданнями для забезпечення успішної реалізації земельної реформи. За умов системного підходу та інтеграції сучасних технологій, аграрний сектор може не лише збільшити свою продуктивність, а й зміцнити позиції України на міжнародному ринку, сприяючи економічному зростанню та соціальній стабільності в сільській місцевості.

Висновок. Земельна реформа є одним із ключових чинників для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України, сприяючи залученню інвестицій та модернізації виробництва. Однак для досягнення максимальних результатів необхідно подолати бар'єри, пов'язані з концентрацією земельних ресурсів, бюрократичними процедурами та недосконалістю цифрових систем управління, що вимагає подальшої адаптації законодавства та впровадження інноваційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Про господарську діяльність у сфері використання земель: Закон України. Київ: Верховна Рада України, 2020.
2. Про державну земельну реформу: Закон України. Київ: Верховна Рада України, 2021.
3. Статистичний звіт аграрного сектора України за 2020-2025 роки. Державна служба статистики України. Київ: ДСССтат, 2025.
4. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: НІСД, 2024.
5. Інвестиції в аграрний сектор України: аналіз та прогнози, 2020–2025. AgroReview. URL: <https://agroreview.com> (дата звернення: 22.03.2025).
6. Європейська спільна аграрна політика: виклики та перспективи. За ред. І. Іванов. Львів: Видавничий дім «Аграрна політика», 2024. 64с
7. Гончарук І.В., Охота Ю.В., Чіков І.А. Забезпечення інноваційної конкурентоспроможності підприємств АПК: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця: ПрАТ «Віноблдрукарня». 2024. 275 с.

Анастасія ПРИТИКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню впливу цифрових технологій (IoT, ШІ, блокчейн) на трансформацію аграрного сектору України для підвищення продуктивності та оптимізації ресурсів. Порівняння світового досвіду з українською практикою виявило ключові проблеми, зокрема недоступність технологій для малих господарств, фінансові бар'єри та питання кібербезпеки. Робота пропонує рекомендації з державної підтримки та інтеграції єдиних цифрових платформ у виробничі процеси. Результати свідчать, що цифровізація сприяє сталому розвитку аграрного сектора в умовах сучасних економічних викликів.*

Abstract *The article is devoted to the study of the impact of digital technologies (IoT, AI, blockchain) on the transformation of the agricultural sector of Ukraine to increase productivity and optimize resources. A comparison of global experience with Ukrainian practice revealed key problems, in particular, the inaccessibility of technologies for small farms, financial barriers, and cybersecurity issues. The work offers recommendations for state support and the integration of unified digital platforms into production processes. The results show that digitalization contributes to the sustainable development of the agricultural sector in the face of modern economic challenges.*

Вступ. В умовах глобальної цифрової трансформації аграрний сектор України стикається з низкою перешкод, що стримують його розвиток та конкурентоспроможність.

Незважаючи на високий потенціал інноваційних технологій, таких як IoT, штучний інтелект та блокчейн, аграрні підприємства часто не мають доступу до сучасної інфраструктури, стикаються з фінансовими обмеженнями та недосконалою системою підготовки кадрів. Це призводить до низького рівня автоматизації виробничих процесів, високих витрат та зниження якості продукції, що негативно впливає на продовольчу безпеку країни.

Додатково, проблемою є відсутність єдиних стандартів і систем для інтеграції цифрових рішень у виробничі процеси аграрного сектора. Таким чином, необхідно розробити стратегії, спрямовані на подолання цих бар'єрів та адаптацію аграрного сектору до сучасних цифрових викликів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

Виклад основного матеріалу. Нинішній етап цифрової трансформації відкриває нові горизонти для модернізації аграрного сектору, який є одним із ключових елементів економіки України. В умовах глобальних змін, зростання попиту на якісну сільськогосподарську продукцію, зниження ресурсної бази та впливу кліматичних змін, традиційні методи ведення господарства вже не відповідають сучасним вимогам. Аграрії змушені шукати нові шляхи оптимізації виробничих процесів, зниження витрат і підвищення врожайності. Використання цифрових технологій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (ШІ) та блокчейн, є тим інструментом, який може радикально змінити спосіб управління господарствами та забезпечити їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, аграрний сектор України становить близько 53% експорту товарів країни, проте рівень впровадження сучасних цифрових технологій залишається низьким. Лише приблизно 15% малих та середніх господарств мають можливість інтегрувати інноваційні рішення через високі витрати на обладнання та недостатню державну підтримку. У той же час, країни ЄС, зокрема Німеччина, Франція та Іспанія, вже досягли значних успіхів у впровадженні цифрових систем, що дозволило їм знизити виробничі витрати на 22–25% і збільшити врожайність на 18–20%. Ці показники свідчать про високий потенціал цифровізації, який може бути адаптований і в Україні, за умови розробки та реалізації відповідної державної політики [1].

В умовах постійного прагнення до оптимізації та підвищення ефективності аграрного сектору України, важливу роль відіграє впровадження сучасних цифрових інструментів. Одним із ключових таких інструментів є **Державний аграрний реєстр (ДАР)** — онлайн-платформа, покликана спростити та зробити прозорішою взаємодію між державою та сільськогосподарськими виробниками.

ДАР являє собою комплексну базу даних, яка об'єднує інформацію про фермерів, сільськогосподарські підприємства, їхні земельні ділянки, наявність тварин, техніки та інші аспекти їхньої діяльності. Ця централізована система спрямована на модернізацію процесів отримання державної підтримки, зменшення бюрократичного навантаження та підвищення рівня прозорості в аграрній сфері.

З моменту свого запуску Державний аграрний реєстр демонструє стабільне зростання кількості користувачів. На сьогоднішній день платформа вже об'єднує понад **45 тисяч** агровиробників різного масштабу — від невеликих фермерських господарств до великих агрохолдингів. Ця цифра є яскравим свідченням зростаючої довіри аграріїв до цифрових інструментів та розуміння переваг, які надає ДАР. Очікується, що ця тенденція до зростання зберігатиметься й надалі, оскільки все більше представників аграрного бізнесу оцінюватимуть зручність та ефективність платформи.

Ключові переваги використання Державного аграрного реєстру для аграріїв:

Впровадження Державного аграрного реєстру несе в собі значний перелік

переваг для сільськогосподарських виробників:

1. Спрощений доступ до державної підтримки: Однією з найважливіших переваг є можливість подання заявок на різноманітні програми державної підтримки (субсидії, дотації, компенсації, пільгове кредитування тощо) в онлайн-режимі. Це значно економить час та ресурси аграріїв, оскільки відпадає необхідність у зборі великої кількості паперових документів та особистих візитах до різних державних установ.

2. Підвищення прозорості та відкритості: ДАР забезпечує прозорість у процесі розподілу державної допомоги. Інформація про бенефіціарів та обсяги отриманої підтримки є відкритою, що сприяє запобіганню корупційним ризикам та підвищенню довіри до державних програм.

3. Покращення управління та планування господарської діяльності: Наявність структурованої інформації про власне господарство в електронному вигляді сприяє кращому плануванню виробничих процесів, веденню обліку, аналізу ефективності використання ресурсів та прийняттю стратегічних управлінських рішень.

Основна проблематика цифрової трансформації українського аграрного сектору полягає в низці перепон, які стримують інноваційний розвиток. По-перше, це фінансові бар'єри: значна частина господарств не має доступу до кредитів та субсидій, необхідних для модернізації технологічного парку. По-друге, технічна інфраструктура залишається недостатньо розвиненою, що ускладнює впровадження IoT-систем та систем ШІ, здатних забезпечити моніторинг умов ґрунту, клімату та стану посівів у режимі реального часу. По-третє, важливою проблемою є низький рівень цифрової грамотності серед фермерів, що обмежує їхню здатність ефективно використовувати сучасні технології, а також питання кібербезпеки, яке стає дедалі актуальнішим із зростанням залежності від цифрових систем. Ці виклики вимагають комплексного підходу та розробки стратегій, спрямованих на подолання бар'єрів та інтеграцію цифрових рішень у виробничі процеси аграрного сектора.

Для вирішення цих проблем пропонуються інноваційні заходи. По-перше, необхідно створити єдину цифрову платформу, яка об'єднає дані з різних джерел – сенсори IoT, дрони, супутникові знімки – та забезпечить їх інтегрований аналіз за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Така платформа дозволить фермерам отримувати рекомендації в режимі реального часу, оптимізувати витрати на воду, добрива та енергію, а також прогнозувати врожайність з високою точністю [2]. Дослідження показують, що впровадження IoT-систем може знизити використання агрохімікатів на 20–30%, що сприятиме зменшенню виробничих витрат та підвищенню якості продукції.

По-друге, для подолання фінансових обмежень слід розробити спеціальні державні програми підтримки аграрних підприємств, зокрема субсидій та пільгового кредитування. Державна підтримка допоможе малим і середнім господарствам інвестувати в сучасне обладнання та технології, що сприятиме збільшенню їхньої конкурентоспроможності. За оцінками експертів, збільшення доступу до фінансування може призвести до зниження витрат на інноваційні

проекти на 15–20% та збільшення рівня цифровізації до 40% підприємств, що, у свою чергу, сприятиме зростанню продуктивності аграрного сектора на 20% [3].

По-третє, важливо розвивати партнерства між державними органами, академічними установами та приватним сектором для створення єдиних стандартів цифровізації та забезпечення кібербезпеки. Створення міжсекторальних робочих груп та організація курсів підвищення кваліфікації допоможуть аграріям отримати необхідні знання для ефективного використання цифрових технологій. Підвищення рівня цифрової грамотності серед фермерів, зокрема через навчальні програми та тренінги, може збільшити їхню здатність інтегрувати сучасні технології у виробництво, що позитивно вплине на ефективність господарювання [4].

Цифрова трансформація має потенціал не тільки оптимізувати виробництво, але й знизити негативний вплив на довкілля. Завдяки точному землеробству можна зменшити застосування пестицидів та добрив, що сприяє зниженню забруднення ґрунтів і водних ресурсів. Наприклад, дослідження показують, що впровадження систем точного землеробства може знизити витрати на агрохімікати на 30%, що позитивно впливає на екологічну ситуацію та підвищує якість продукції. Крім того, технологія блокчейн забезпечує прозорість ланцюга поставок, що дозволяє відстежувати продукцію від поля до споживача і підвищує довіру як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Світовий досвід цифровізації аграрного сектору демонструє, що країни ЄС, такі як Німеччина, Франція та Іспанія, досягли значних успіхів у впровадженні сучасних технологій. Наприклад, у Німеччині впровадження цифрових систем дозволило знизити виробничі витрати на 25%, а врожайність збільшилася на 20%. У Франції, завдяки розвиненій системі електронного урядування та інноваційних платформ, аграрні підприємства оптимізували виробничі процеси та підвищили прозорість ланцюга постачань. В Україні, однак, існують численні виклики – від високих фінансових витрат до обмеженої доступності сучасних технологій і низького рівня цифрової грамотності серед аграріїв. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, лише близько 15% малих аграрних підприємств мають можливість впроваджувати сучасні цифрові рішення, що значно відстає від практик розвинених країн ЄС [5].

Отже, для успішної цифрової трансформації агросектору потрібна інтегрована цифрова екосистема з обміном даними. Державна підтримка включає субсидії, пільгові кредити та навчання для модернізації малих і середніх господарств. Партнерство держави, бізнесу та науки сприятиме єдиним стандартам і кібербезпеці. Це знизить витрати, підвищить продуктивність, конкурентоздатність та забезпечить стійкий розвиток галузі.

На практиці впровадження цифрових технологій вже демонструє позитивний вплив. За статистичними даними, у країнах ЄС впровадження систем IoT, ШІ та блокчейну сприяло підвищенню врожайності на 18–20% та зниженню виробничих витрат на 22–25%. Якщо Україна зможе адаптувати подібні інноваційні підходи, то це призведе до зростання продуктивності аграрного сектора на 20% та зниження витрат на 15–20%, що є критично важливим для

забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання країни [6].

Отже, цифрова трансформація є стратегічним пріоритетом для модернізації агросектору, підвищення якості та екологічності. Інтеграція цифрових рішень покращить управління ресурсами, автоматизує процеси та відкриє світові ринки. Державна підтримка (субсидії, кредити, навчання) є ключовою. Створення єдиної цифрової платформи та партнерство забезпечать сталий розвиток, продуктивність та якість життя сільського населення.

Висновок. Підсумовуючи, впровадження цифрових технологій у сільське господарство України має величезний потенціал для трансформації галузі. Це дозволить не лише оптимізувати виробничі процеси та знизити витрати, а й забезпечити прозорість, якість та конкурентоспроможність продукції на світових ринках. Реалізація запропонованих інноваційних рішень є необхідною умовою для подолання існуючих викликів, пов'язаних із фінансовими обмеженнями, недостатністю технологічної інфраструктури та низьким рівнем цифрової грамотності серед аграріїв. Відтак, цифрова трансформація повинна стати стратегічним пріоритетом державної політики, що сприятиме економічному зростанню, підвищенню продовольчої безпеки та сталому розвитку аграрного сектору України в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Міністерство аграрної політики і продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 05.03.2025).
2. Духинець Г., Ніжейко К. Цифровізація аграрного сектору ЄС: досвід для України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-148.
3. Статистика аграрного виробництва в країнах ЄС. Європейський інститут аграрних досліджень. URL: <https://ecar.eu> (дата звернення: 05.03.2025).
4. Прогноз розвитку аграрного сектору України на 2025 рік. Національний інститут стратегічних досліджень України. 2024. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 05.03.2025).
5. Smith J. Digital Transformation in Agriculture: Global Trends and Impacts. Cambridge: MIT Press, 2022.
6. European Commission. Agriculture and Digitalisation: The Future of Farming. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 05.03.2025).

Ірина КУЧЕРУК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РИНОК ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасного стану ринку землі в Україні, зокрема після скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Розглянуто основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку ринку, а також його вплив на економіку країни. Особливу увагу приділено аналізу обмежень, встановлених для громадян України. Окремо висвітлено вплив воєнного стану на функціонування ринку землі, включаючи зміни в обсягах продажів та ціновій політиці. У статті також представлено аналіз законодавчих змін та їх вплив на формування ринку, а також оцінку ефективності державних програм підтримки аграрного сектору в умовах відкриття ринку землі.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the current state of the land market in Ukraine, in particular after the lifting of the moratorium on the sale of agricultural land. The main trends, problems and prospects for the development of the market are considered, as well as its impact on the country's economy. Particular attention is paid to the analysis of the restrictions imposed on citizens of Ukraine. The impact of martial law on the functioning of the land market is separately reflected, including changes in sales volumes and pricing policy. The article provides an analysis of legislative changes and their impact on market formation, as well as an assessment of the effectiveness of state programs to support the agricultural sector in the conditions of the opening of the land market.

Вступ. Ринок землі в Україні є одним з ключових елементів економічної системи країни. Скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель у 2021 році стало важливим кроком на шляху до формування повноцінного ринку землі. Проте, цей процес супроводжується численними викликами та невизначеністю, що потребує детального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про сучасний стан ринку землі, можна сказати, що після скасування мораторію ринок землі в Україні почав активно розвиватися. З'явилися перші угоди купівлі-продажу, формується цінова політика. Проте, ринок все ще знаходиться на стадії становлення, що характеризується, насамперед, низькою активністю: обсяги продажів залишаються відносно невеликими. Регіональною неоднорідністю: ціни на

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

землю суттєво відрізняються в залежності від регіону, а також недостатньою прозорістю: існує проблема з доступом до інформації про земельні ділянки та їх вартість [1].

Обмеження на купівлю землі має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні: захист національних інтересів: обмеження запобігають концентрації земель в руках іноземних компаній; є підтримка дрібних фермерів: обмеження сприяють розвитку сімейних фермерських господарств. Негативні: обмежені інвестиції, які ускладнюють залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор; зниження конкуренції: обмеження можуть призвести до монополізації ринку великими українськими агрохолдингами [2].

Починаючи із травня 2022 року, у міру відновлення доступів до державних реєстрів, ринок землі почав поступово відновлюватися. Варто зауважити, що з 24 лютого по 19 грудня 2022 року на ринку землі на площі 66631 га було укладено 36590 угод. Відзначимо, що Вінницька (7 тис. га), Кіровоградська (7 тис. га), Хмельницька (6,9 тис. га), Полтавська (6,9 тис. га) та Дніпропетровська (6,4 тис. га) області є регіонами з найактивнішим ринком землі під час війни (за кількістю угод та площею землі). Розглядаючи питання укладення угод на ринку землі, доцільно відзначити, що всього за весь час діяльності ринку землі укладено 137556 земельних угод. Згідно з реєстраційними документами площа земель, на які укладено земельні угоди становить 311157 га. Лідерами за площею землі з зареєстрованими операціями є Кіровоградська (25,3 тис. га) та Херсонська (21 тис. га) області. Середня ціна 1 гектара землі в Україні з початку грудня поточного року зросла більш ніж на 9 тис. грн. і становить 47227 грн. Цей показник визначено за 111699 договорами купівлі-продажу землі на площі 256016 га. П'ятірка регіонів із найвищою середньою ціною за гектар – це Київська (243,1 тис. грн.), Львівська (180,4 тис. грн.), Сумська (150,8 тис. грн.), Чернівецька (82,7 тис. грн.) та Хмельницька (54,1 тис. грн.) області [3].

Для подальшого розвитку ринку землі в Україні необхідно забезпечити прозорість, тобто створити відкриті бази даних про земельні ділянки та їх вартість. Також потрібно стимулювати конкуренцію, розробити механізми, які запобігають монополізації ринку. Залучати інвестиції та створити сприятливі умови для інвестування в аграрний сектор. Розвивати інфраструктуру, інвестувати кошти в розвиток інфраструктури, що сприятиме більш ефективному використанню землі [4]. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» від 19.10.2022 № 2698-IX [5] знаменує перехід від статусу тимчасового порядку користування (оренди) земель сільськогосподарського призначення, запровадженого в умовах воєнного часу, коли не функціонував Державний земельний кадастр і Державний реєстр речових прав та не проводилися електронні земельні аукціони, до прозорого порядку на такі передачі в довоєнний період. У зв'язку із запровадженням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення

системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» від 19.10.2022 № 2698-IX [6] запроваджуються наступні стандарти:

1) оренда земельних ділянок сільськогосподарського призначення здійснюється за умови реєстрації земельної ділянки в Державному земельному кадастрі та реєстрації права на неї в Державному реєстрі речових прав. Водночас сільгоспугіддя, раніше передані в оренду без внесення відомостей до відповідного кадастру та реєстру, мають бути зареєстровані протягом двох місяців;

2) встановлено пунктом 27 Перехідних положень Земельного кодексу України особливості правового регулювання земельних відносин у зв'язку з укладенням договорів оренди землі, передачею права користування землею, встановленням та зміною цільового призначення ділянок на час, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено на всій території України рішеннями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, яке застосовується протягом 30 робочих днів з дня прийняття такого кадастрового рішення і до дати прийняття рішення про відновлення функцій Державного земельного кадастру;

3) відновлено передачу сільськогосподарських земель державної та комунальної власності у користування на земельних торгах;

4) після введення воєнного стану припиняється автоматичне продовження (без згоди договірних сторін) договорів землекористування, термін дії яких закінчився;

5) громадянам та юридичним особам, які набули право безстрокового користування земельною ділянкою, але не можуть бути суб'єктами такого права відповідно до Земельного кодексу України, надається право викупу земельної ділянки з розстрочкою платежу;

6) в умовах воєнного стану допускається безоплатна приватизація земельних ділянок з будівлями і спорудами, що перебувають у приватній власності, та земель, переданих громадянам у користування до набрання чинності Земельним кодексом України;

7) потужності з виробництва біометану можуть будуватися на сільськогосподарських угіддях, які є сільськогосподарським виробничо-переробним та складським комплексом;

8) компенсація за втрати сільськогосподарської продукції та деградацію ґрунту внаслідок вилучення ріллі більше не застосовується тощо.

Удосконалення законодавства про охорону земель сільськогосподарського призначення дозволить внести до Державного земельного кадастру інформацію, необхідну для розробки проектів відведення робочих земель та обліку кількості знищених територій, зокрема тих, що постраждали від агресії ворога. Це дає можливість вжити заходів, необхідних для виконання ремонтних робіт, оцінити розмір збитків і суму, необхідну для відновлення. Також законодавчими змінами започатковано зміну концептуальних засад діяльності Державного картографогеодезичного фонду України. Це дало можливість отримати

картографічний матеріал, зокрема топографічні карти та карти в повному масштабі від 1:500 до 1:1000000 через геоінформаційні системи в онлайн режимі. З огляду на те, основні концептуальні принципи діяльності Державного картографо-геодезичного фонду України полягають в наступному [7]:

1) Державний картографо-геодезичний фонд України є невід'ємною частиною національної інфраструктури геопросторових даних;

2) зберігання залишків карток в електронному вигляді, перевірка надісланих суб'єктом матеріалів здійснюється в автоматичному режимі;

3) забезпечення сертифікованим спеціалістам-геодезистам доступу до автоматичної верифікації (перевірки) відповідності електронних документів, що містять інформацію про результати топографо-геодезичних і картографічних робіт в електронній (цифровій) формі та, залежно від результатів перевірки, встановлення електронних протоколів перевірки.

З 24 листопада Держгеокадастр України розпочав прийом та зберігання матеріалів, отриманих за результатами топографо-геодезичних і картографічних робіт, і в електронному вигляді забезпечуватиме формування та ведення Державного картографо-геодезичного фонду України. Процес прийому картографічних матеріалів буде значно спрощений, і в майбутньому можна швидко та зручно отримувати доступ до картографічних матеріалів, необхідних для певної території для виконання різноманітних статусних завдань. Забезпечення обліку та доступу до цих картографічних матеріалів дозволяє уникнути подвоєння, іноді навіть потроєння бюджетних витрат громади на тиражування створення таких матеріалів, бюрократії, яка становить цей процес, і, звичайно, людського фактору. Крім того, спрощений цифровий підхід до передачі картографічних матеріалів сприятиме належному обліку та уникне дублювання подібних робіт та фінансових ресурсів у майбутньому [8].

То ж, варто зазначити, що воєнний стан в Україні вніс значні корективи в роботу ринку землі. Згідно з даними, ринок землі хоч і відчув з 2024 року поживлення, проте, знову фіксується незначний спад відносно кількості укладених угод. Але, не зважаючи на це, ринок землі продовжує функціонувати і розвиватись [9]. В умовах поступової лібералізації земельного ринку очікується зростання конкуренції між великими агропромисловими структурами та малими й середніми фермерами за доступ до сільськогосподарських угідь. Агрохолдинги, які володіють значними фінансовими та технічними ресурсами, можуть закріпити свої позиції, розширюючи земельні банки та посилюючи вертикальну інтеграцію. Надання фермерам доступу до фінансування, створення дієвих механізмів захисту прав власності та ефективне функціонування державного земельного кадастру виступатимуть вирішальними чинниками для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку.

Висновок. Ринок землі в Україні на сьогоднішній день перебуває на стадії свого розвитку, тому дослідження з цієї тематики є перспективними, оскільки, попит на купівлю земельних наділів є реальним і буде тільки зростати. Він має значний потенціал для розвитку. Проте, для його реалізації необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних з прозорістю, конкуренцією та інвестиціями. Важливо

створити умови, що сприятимуть ефективному використанню земельних ресурсів та розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Ринок землі в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA_%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%96_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 31.03.2025)
2. Ринок землі за рік збільшився на 58%, зростання ціни перевищило інфляцію. Дослідження KSE Агроцентр. 2024. URL: <https://forbes.ua/news/rinok-zemli-za-rik-zbilshivsia-na-58-zrostannya-tsini-perevishchilo-inflyatsiyu-doslidzhennya-kse-agrotsentr-30012024-18868> (дата звернення: 31.03.2025)
3. За період війни в Україні укладено 36,6 тис. земельних угод. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-period-vijni-v-ukrayini-ukladeno366-tis-zemelnih-ugod> (дата звернення: 31.03.2025)
4. Ринок землі в Україні: як працює зараз та до чого готуватися - Think brave. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/229085_rinok-zeml-v-ukran-yak-pratsyu-zaraz-ta-do-chogo-gotuvatisya (дата звернення: 31.03.2025)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19.10.2022 № 2698-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2698-20> (дата звернення: 31.03.2025)
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель : Закон України від 19.10.2022 № 2698-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2698-20> (дата звернення: 31.03.2025)
7. Удовенко І.О., Шемякін М.В. Ринок землі: досягнення в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 235-238. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/55.pdf
8. Ринок землі в Україні: що потрібно знати в 2024 році. *AgroApp*. 2024. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/runok-zemli-v-ukraini-shcho-potribno-znati-v-2024-roci/> (дата звернення: 31.03.2025)
9. Ринок землі в ЄС: як він працює та до чого варто готуватися Україні. *Європейська правда*. 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/23/7184199/> (дата звернення: 31.03.2025)

Ольга КУШНІР*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

ВПЛИВ РИНКУ ЗЕМЛІ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто вплив запровадження ринку сільськогосподарських земель на розвиток аграрного сектору економіки України. Проаналізовано зміни ключових економічних показників, що відбулися після відкриття ринку землі, зокрема трансформації у структурі землекористування, рівні інвестиційної активності та доступі агровиробників до фінансових ресурсів. Особливу увагу приділено викликам, пов'язаним із можливою монополізацією земельного ресурсу, а також впливу нової моделі земельних відносин на діяльність малих і середніх фермерських господарств. У підсумку зроблено акцент на необхідності формування ефективної державної політики для забезпечення сталого та збалансованого розвитку аграрного сектору в умовах відкритого ринку землі.

Abstract. The article examines the impact of the introduction of the agricultural land market on the development of Ukraine's agricultural sector. It analyzes the changes in key economic indicators following the market's launch, including transformations in land use structure, investment activity, and access to financial resources for agricultural producers. Particular attention is given to the challenges related to potential land monopolization and the effects of the new land relations model on small and medium-sized farms. The article emphasizes the need for an effective state policy to ensure the sustainable and balanced development of the agricultural sector under the conditions of an open land market.

Вступ. Відкриття ринку сільськогосподарських земель в Україні стало однією з найважливіших реформ у сфері земельних відносин за останні десятиліття. З 1 липня 2021 року в державі офіційно скасовано мораторій на купівлю-продаж сільськогосподарських земель, що дало старт новому етапу функціонування аграрного сектору. Цей крок викликав широку суспільну дискусію, оскільки реформа має як потенційні переваги для економіки, так і низку ризиків, пов'язаних із концентрацією земель, нерівним доступом до ресурсів та можливими порушеннями прав землевласників. Аграрний сектор відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи значну частину ВВП, валютних надходжень та зайнятості населення. У зв'язку з цим питання ефективного функціонування ринку землі напряду впливає на національну продовольчу безпеку, інвестиційну привабливість та сталий розвиток сільських територій. Метою цієї статті є аналіз основних наслідків впровадження ринку землі для аграрного сектору, виявлення переваг і ризиків нової моделі земельних

відносин, а також формулювання рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері управління земельними ресурсами.

Виклад основного матеріалу. Одним із фундаментальних чинників підвищення ефективності аграрного виробництва та зміцнення конкурентоспроможності як сільськогосподарської галузі України в цілому, так і окремих суб'єктів господарювання, є формування збалансованої та економічно обґрунтованої моделі структури права власності й користування землями сільськогосподарського призначення, а також забезпечення їх раціональної та стратегічно орієнтованої експлуатації. З моменту відкриття ринку сільськогосподарських земель в Україні спостерігається поступове зростання кількості угод купівлі-продажу. Станом на 1 січня 2024 року було укладено 195,9 тис. угод на загальну площу 432,2 тис. га, що становить 1,05% від усіх сільськогосподарських земель країни. Середньозважена ціна на сільськогосподарську землю протягом 2023 року зросла на 8,3%, перевищивши річні темпи інфляції в Україні [1]. Після відкриття ринку землі для юридичних осіб агрохолдинги придбали 34% від загальної площі проданих земель за перші п'ять місяців, що становить 5,8 тис. га. Це викликає занепокоєння щодо можливості монополізації земельних ресурсів та обмеження доступу малих і середніх фермерських господарств до земельних ділянок. Цей факт справді викликає занепокоєння серед експертів та фермерської спільноти. Така динаміка може свідчити про тенденцію до концентрації землі в руках великих агропідприємств, що має як економічні, так і соціальні наслідки [2]. Зокрема, малі та середні фермери часто не мають достатнього фінансового ресурсу для конкуренції на ринку землі, особливо на тлі зростання вартості гектару. Окрім цього, великі компанії мають кращий доступ до банківського фінансування, юридичної підтримки та державних програм, що додатково зміщує баланс у їхній бік. Це може призвести до зменшення фермерської самозайнятості в сільській місцевості та втрати традиційної моделі агровиробництва, яка заснована на дрібному землеволодінні. Також спостерігається ризик посилення регіональної нерівності: агрохолдинги, як правило, зосереджуються на високорентабельних культурах, часто нехтуючи екологічними та соціальними аспектами розвитку сільських територій. У результаті це може вплинути на сталість розвитку сільських громад і посилити міграційні процеси. Для запобігання таким тенденціям необхідне запровадження ефективного державного контролю за концентрацією земель, а також програм підтримки дрібних фермерів — зокрема, доступного кредитування, субсидій на купівлю землі та консалтингової допомоги [3].

Малі та середні фермери часто стикаються з фінансовими обмеженнями, що ускладнює їхню конкуренцію з великими компаніями за придбання земель. Висока вартість землі та обмежений доступ до кредитних ресурсів створюють додаткові перешкоди для цих господарств. За даними дослідження, середньозважена ціна гектара сільськогосподарської землі у травні 2024 року становила 45 тис. грн, що на 8,2% більше, ніж у квітні того ж року [4]. Крім того, війна в Україні спричинила значні втрати в аграрному секторі. Аналітики

прогнозують, що непрямі втрати сільського господарства України внаслідок російського вторгнення можуть досягти \$83 млрд до кінця 2025 року, головним чином через зниження врожаїв. Ці обставини ще більше ускладнюють ситуацію для малих та середніх фермерів, які вже стикаються з фінансовими труднощами та обмеженим доступом до ресурсів [5]. З метою запобігання надмірній концентрації земель у руках великих агрохолдингів та підтримки малих і середніх фермерських господарств, необхідно впроваджувати ефективні державні механізми регулювання ринку землі. Це може включати обмеження на максимальну площу земель, яку може придбати одна юридична особа, надання пільгових кредитів для малих фермерів та забезпечення прозорості процесів купівлі-продажу земельних ділянок. Такий підхід сприятиме збереженню конкурентного середовища на ринку землі та розвитку сільського господарства України в цілому. Ще одним наслідком відкриття ринку землі стало зростання інтересу іноземних інвесторів до українського агросектору. Попри те, що на законодавчому рівні заборонено продаж землі іноземцям до проведення відповідного референдуму, великі інвестори намагаються увійти на ринок через оренду, створення спільних підприємств або купівлю корпоративних прав. Це викликає додаткові побоювання щодо прихованої іноземної участі у володінні землею та втрати національного контролю над стратегічними ресурсами [6].

У багатьох країнах передбачено механізми захисту національних інтересів та підтримки дрібних фермерських господарств, зокрема через обмеження щодо концентрації земель у власності однієї особи, а також пріоритетне право викупу для місцевих виробників. На думку авторів, впровадження подібних підходів в Україні дозволить уникнути монополізації землекористування, сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості та забезпеченню соціальної рівноваги в сільській місцевості [8].

Серед важливих змін – збільшення вартості землі, що поступово ускладнює доступ до неї для дрібних фермерів. За інформацією аналітичних центрів, середня вартість гектара ріллі у 2024 році зросла приблизно на 25% порівняно з 2022 роком. Це свідчить про активізацію ринку, але водночас – про зростаючу нерівність між учасниками [8]. Варто зазначити, що, за оцінками Міністерства аграрної політики, близько 70% угод із купівлі-продажу землі укладаються у п'яти областях – це свідчить про нерівномірний розвиток ринку та потребу в його регіональному вирівнюванні. Не менш важливим є питання екологічної безпеки. Масове скуповування землі великими агрохолдингами може призвести до інтенсивного виснаження ґрунтів через монокультурне господарювання та нехтування сівоzmінами. Без належного екологічного моніторингу це несе загрозу для сталого сільського розвитку та продовольчої безпеки країни в довгостроковій перспективі [7].

Висновок. Запровадження ринку сільськогосподарських земель в Україні стало ключовою реформою, яка відкрила нові можливості для аграрного сектора. Це дозволило легалізувати обіг земель, залучити додаткові інвестиції та сформувати економічно обґрунтовану модель землекористування. Однак, разом із позитивними змінами, виникли й виклики, зокрема – зростання впливу

великих агрохолдингів, ризик монополізації та посилення нерівності доступу до землі. Малі та середні фермери, маючи обмежений доступ до фінансових ресурсів, виявилися в менш конкурентоспроможному становищі, що може призвести до витіснення їх з ринку. Додатково ситуацію ускладнює війна, яка знижує урожайність, призводить до втрат земель і обмежує можливості розвитку для сільгоспвиробників. У таких умовах держава повинна відігравати активну роль: регулювати ринок, запобігати надмірній концентрації земель у руках окремих суб'єктів, підтримувати фермерів пільговими кредитами та програмами розвитку. Таким чином, тільки за умов балансу інтересів великих і дрібних учасників ринку, прозорих правил і підтримки національних виробників земельна реформа зможе повноцінно реалізувати свій потенціал – стати фундаментом для стабільного, конкурентоспроможного й екологічно відповідального аграрного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Швець Ю. О., Грінберг І. О. Аналіз ринку землі України за сучасних умов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 29. 2020. С. 164-170. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-33>
2. Петрова Н. О., Калюжна С. В. Вплив ситуації з ринком землі в Україні на продовольчу ситуацію в Європі: сучасний стан та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 297-302.
3. Кірейцева О. В., Жилін О. Ринок землі в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка і управління бізнесом*. 2021. Т. 12, № 3–4. С. 35-45.
4. Шарий Г., Максименко О., Дубіщев В., Чорновол Н. Формування ринку землі в Україні: методологічний аспект. *Економіка і регіон*. 2022. Т. 1 (84). С. 28-33. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2542](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2542)
5. Дугієнко Н., Ланг В. Вплив ринку землі на регіональний розвиток України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-72>
6. Петржик Я. Перспективи запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні у контексті реформування аграрного сектору. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2022. Т. 9. № 2. С. 132-135.
7. Ринок землі в Україні: що потрібно знати в 2024 році. AgroApp. 2024. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/runok-zemli-v-ukraini-shcho-potribno-znati-v-2024-roci/> (дата звернення: 05.04.2025)
8. Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchyk T., Okhota Yu. The World Experience in the Regulation of the Land Circulation. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. № 9 (2). P. 557-568. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p557>.

Ліза ПУШКА*
Студентка 2 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

«ЗЕЛЕНИЙ» ОФІС ЯК ЧАСТИНА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджується концепція «зеленого» офісу як важлива складова соціальної відповідальності бізнесу та сучасної бізнес-практики. Розглядаються основні принципи організації «зеленого» офісу та аналізуються переваги впровадження «зеленого» офісу для бізнесу. Наведено успішні приклади застосування даної концепції у світовій практиці. Коротко описано критерії стандарту «зелений» офіс.

Abstract. The article explores the concept of a green office as an important component of social responsibility of business and modern business practice. The basic principles of green office organization are considered and the benefits of green office implementation for business are analyzed. Successful examples of application of this concept in the world practice are given. The criteria of the green office standard are briefly described.

Вступ. В умовах посилення конкуренції на ринку, глобалізації та науково-технічного прогресу успішний бізнес зобов'язаний постійно адаптуватись до нових умов, переглядати свої стратегії, щоб задовольняти постійно зростаючі вимоги клієнтів [6]. І ці вимоги стосуються не лише якості товарів чи наданих послуг, а й соціальної позиції бізнесу. Зелений офіс – це концепція, що спрямована на створення більш здорового, екологічного та стимулюючого середовища для роботи. Вона набирає все більшої популярності і базується на зменшенні використання ресурсів, а, отже, і зменшенні кількості відходів[4]. Актуальність цієї теми полягає у тому, що в умовах численних екологічних проблем сучасний бізнес має велику потребу у екологічній та соціальній відповідальності. Дотримання принципів «зеленого» офісу може як сприяти зменшенню негативного впливу на довкілля, так і забезпечити цим економічну вигоду для підприємства.

Виклад основного матеріалу. Принципи «зеленого» офісу можна визначити як сукупність підходів та дій, спрямованих на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище внаслідок діяльності підприємства. До них можна віднести:

1) Принцип енергозбереження. Це про використання датчиків руху, енергоощадних освітлювальних елементів, відновлювальних джерел енергії та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

енергоощадна поведінка працівників. Застосування сонячних панелей, ламп для енергозберігання, а також інших джерел відновлюваної енергії створює можливість значно зменшити відбиток на довкілля та витрати на енергію;

2) Збереження водних ресурсів. Це оптимальне використання води у «зеленому» офісі. Тут допоможуть контроль за справністю санітарної техніки, встановлення приладів обліку води, збір і застосування дощової води в технічних цілях та інші методи та технології;

3) Утилізація відходів: створення системи сортування відходів, максимальне зменшення кількості відходів та подальша їх утилізація;

4) Принцип закупівлі: передбачає відмову від одноразових речей, купівля офісного обладнання і приладів з енергозберігаючими можливостями, використання екологічних меблів, канцтоварів та ін;

5) Використання зеленого друку: друкувати варто лише необхідні документи, використовувати двосторонній друк та електронний документообіг;

6) Впровадження зеленої реклами: замість друкованих брошур, плакатів, банерів чи оголошень варто проводити презентації, рекламу і розсилку краще здійснювати через інтернет-ресурси [3].

Зелений офіс варто розглядати як дизайн, а також в цілому як керівництво простором в офісі, що забезпечують максимізацію ефективності використання факторів виробництва, знижують дію на довкілля, спричиняють забезпечення добробуту і здоров'я співробітників. До основних елементів зеленого офісу варто зарахувати наступні: енергоефективне освітлення, утилізовані відходи, економічні системи водопостачання, застосування у дизайні та оснащенні офісу виключно екологічних матеріалів [3].

Можна виділити наступні аргументи щодо створення «зеленого» офісу:

1. Економія ресурсів. Як вже було зазначено, «зелений» офіс базується на раціональному використанню ресурсів. Це може бути зменшення кількості споживання електроенергії, води чи навіть офісного паперу та впровадження використання енергоефективного обладнання й повторне використання деяких ресурсів. Можна розпочинати навіть з невеликих кроків, як-от налаштувати ПК на «сплячий» режим, вимикати електроприлади з мережі та використовувати двосторонній друк.

2. Впровадження «зеленого» офісу приносить економічні вигоди навіть без особливих витрат. Впровадивши у звичку виконання таких буденних речей, як економія води, тепла і електроенергії, екологічний транспорт, друк, утилізація відходів допоможе якомога раціональніше використовувати ці ресурси.

3. Статус «зеленого» офісу позитивно впливає на репутацію компанії. Окрім свого внеску в соціальну відповідальність, така компанія формує свій позитивний імідж, що в свою чергу приносить їй економічну вигоду у вигляді привернення уваги нових партнерів, громадськості, ЗМІ та інвесторів. «Зелений» офіс – це ще одна можливість підтвердити екологічну та соціальну відповідальність бізнесу.

4. «Зелений» офіс допомагає створювати сприятливі умови для роботи персоналу. Такий тип офісу збільшуватиме рівень задоволеності і ефективності

працівників, оскільки більшість людей віддає перевагу здоровому робочому середовищу. Це є дуже важливим аспектом, адже саме від роботи працівників залежить основа успіху будь-якої компанії.

5. Стимулювання інновацій. Часто «зелені» офіси містять сучасні рішення й технології, щоможуть певною мірою сприяти інноваційності та креативності [3, 5].

Концепція «зеленого» офісу у світовій практиці застосовується вже більше 30 років. До компаній – лідерів по застосуванню екологічно дружніх принципів у приватному секторі належать: Yahoo, Adidas, Canon, Xerox та ін. «IBM» підрахував, що зекономив 17,8 млн доларів у представництвах повсьому світі завдяки заохоченню своїх працівників вимикати офісну техніку та світло, коли це необхідно. А компанія «Овенс Корнінг» впровадила без паперове діловодство, зберігаючи всі документи в електронному форматі, і позбавилась 14000 картотечних шаф, що дало можливість орендувати менші приміщення, і тим самим зекономити 30 млн доларів [2].

Якщо на початку свого існування концепція «зеленого» офісу була лише концепцією управління організаціями офісного типу, що мала на меті раціонально використовувати ресурси і піклуватись цим про довкілля, то у 2012 році вона переросла у цілий стандарт, що містить чіткі критерії та показники, яким має відповідати офіс, щоб вважатися «зеленим». Впровадження стандарту мало також на меті запобігти можливим маніпулюванням зеленим трендом серед компаній і запровадити єдиний підхід для оцінювання екологічних характеристик та результативності діяльності організацій. В Україні стандарт «Зелений офіс» був розроблений національним технічним комітетом стандартизації ТК 82 «Охорона довкілля». В основу стандарту була покладена концепція «зелений офіс» та показники за кращими практиками її впровадження у поєднанні з критеріями визнаних на міжнародному рівні систем оцінки будівель і споруд LEED, BREEAM, DGNB[1].

Стандарт встановлює обов'язкові та додаткові критерії, за якими оцінюється екологічна результативність організації. До цих критеріїв належать неодноразово згадані:

- збереження енергії, води;
- раціональне використання ресурсів;
- сталі закупівлі;
- обмеження вмісту небезпечних для довкілля та здоров'я людини речовин у матеріалах і засобах, що використовуються для забезпечення функціонування офісу;
- зменшення утворення та ефективне управління відходами.

Не менше 50% додаткових критеріїв стандарту повинні бути виконані для отримання екологічного сертифікату класу «Standard», не менше 70% – для класу «Premium» і 90% – для «Platinum» класу [1].

Висновок. Концепція «зеленого» офісу є важливим елементом сучасної бізнес-стратегії, спрямованої на екологічну та соціальну відповідальність. Вона передбачає комплексний підхід до організації офісного простору та робочих

процесів і має на меті зменшення негативного впливу на довкілля. Цього можна досягнути через впровадження принципів енергозбереження, раціонального використання води, ефективної утилізації відходів, екологічно відповідальних закупівель та інших заходів.

«Зелений» офіс не лише сприяє збереженню ресурсів, але й забезпечує економічні вигоди для підприємства, покращує його репутацію та створює сприятливі умови для працівників. Впровадження відповідних стандартів, таких як національний стандарт «Зелений офіс» в Україні, допомагає об'єктивно оцінити та підтвердити екологічну ефективність організації. Таким чином, «зелений» офіс є важливим кроком до сталого розвитку та відповідального ведення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Зелений офіс. Центр екологічної ситуації та маркування(дата звернення: 10.04.2025). URL: <https://www.ecolabel.org.ua/zelenyi-ofis>
2. Ковальова О. П. Концепція «Зеленого офісу» як основа корпоративної соціальної відповідальності підприємства. *Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2021. PP. 544-548.* URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-OF-WORLD-SCIENCE-6-8.10.21.pdf#page=544>
3. Кундицький О., Тибінка Г. Зелені офіси для українських компаній: міф чи реальність. *Вроцлавсько-львівський юридичний збірник.* 2024. № 15. С. 253-264. URL: https://www.researchgate.net/publication/389444284_Zeleni_ofisi_dla_ukrainskih_kompanij_mif_ci_realnist
4. Моровлевська М. «Зелений» офіс і його вплив на роботу персоналу. *Зелені рішення як пріоритет корпоративної соціальної відповідальності: матеріали круглого столу.* 16 травня 2023 р. С. 114-117. URL: <https://philpapers.org/archive/VNHWLT.pdf#page=115>
5. Сливко П. О. Аргументи на користь імплементації «зеленого» офісу. *Проблеми розвитку економіки підприємства: погляд молоді: матеріали XIV міжнародної наукової конференції здобувачів вищої освіти.* 12 березня 2021. Харків: ХНАДУ. С. 315-316 URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/fileadmin/F-FUB/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D1%96_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0/ek_predpriyatiy/Konference/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A_12.03.2021.pdf#page=315
6. Тімченко О. Л., Правдюк М. В. Управління якістю та зростання бізнесу. *Успіхи і досягнення у науці.* 2024. № 10 (10). С. 772-786. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10\(10\)-772-786](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10(10)-772-786)

Карина ЦІХОЦЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню еволюції Спільної аграрної політики Європейського Союзу (САП ЄС) у контексті трансформаційних змін, зумовлених потребами ринку, суспільними запитами та вимогами споживачів. Висвітлено послідовність коригування пріоритетних завдань САП ЄС на різних етапах її розвитку, що відображає необхідність адаптації до сучасних викликів. Проаналізовано ключові чинники модернізації політики на програмний період 2025–2027 рр., зокрема її спрямованість на екологічну сталість, продовольчу безпеку та адаптацію до кліматичних змін. Особливу увагу приділено питанням імплементації європейських підходів у аграрну політику України з урахуванням стратегічних орієнтирів інтеграції до ЄС.

Abstract. The article is devoted to the study of the evolution of the Common Agricultural Policy of the European Union (CAP EU) in the context of transformational changes caused by market needs, public demands and consumer demands. The sequence of adjustment of the priority tasks of the CAP EU at different stages of its development is highlighted, which reflects the need to adapt to modern challenges. The key factors of the modernization of the policy for the programming period 2024–2027 are analyzed, in particular its focus on environmental sustainability, food security and adaptation to climate change. Special attention is paid to the issues of implementing European approaches in the agricultural policy of Ukraine, taking into account the strategic guidelines for integration into the EU.

Вступ. Сучасний етап розвитку аграрного сектору України характеризується значними викликами, зумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. З одного боку, процес євроінтеграції вимагає адаптації вітчизняної аграрної політики до стандартів і принципів Спільної аграрної політики ЄС. З іншого боку, військові дії, руйнування інфраструктури, продовольчі ризики, кліматичні зміни та екологічні виклики створюють додаткові бар'єри для сталого розвитку сільського господарства.

Важливим аспектом є необхідність формування ефективної моделі підтримки аграрного сектору, яка б відповідала сучасним викликам і водночас

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

сприяла його інтеграції у європейський економічний простір. Враховуючи пріоритети САП ЄС, зокрема екологічну сталість, розвиток сільських територій та продовольчу безпеку, постає питання про адаптацію цих підходів до українських реалій. Зокрема, актуальним залишається питання впровадження механізмів державної підтримки фермерства, оптимізації системи субсидій та забезпечення конкурентоспроможності українських аграрних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Дослідження орієнтирів САП ЄС для України є вкрай важливим у контексті подальшої євроінтеграції, відновлення аграрної галузі після війни та забезпечення її стійкого розвитку в умовах глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство традиційно відіграє ключову роль в економіці Європейського Союзу, оскільки є не лише потужним сектором виробництва, а й формує аграрні ландшафти, забезпечує зайнятість населення та виконує широкий спектр соціально значущих функцій. Водночас воно є однією з галузей, що справляє значний вплив на природне середовище та соціально-економічні процеси на регіональному і глобальному рівнях. Інституціоналізація механізмів регулювання аграрного сектору в ЄС відбувається в межах Спільної аграрної політики (САП), яка є унікальною формою партнерства між аграрним сектором, суспільством і органами управління Союзу. Реформування САП ЄС на 2025—2027 роки зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів, серед яких зростання впливу кліматичних змін, екологічні загрози та глобальні продовольчі ризики. Основними пріоритетами сучасного етапу реформування є підтримка фермерів у зменшенні залежності від мінеральних добрив, сприяння розвитку сталого сільського господарства, захист від ринкових дисбалансів та забезпечення доступу до справедливого аграрного ринку [1].

Одним із ключових аспектів аграрного сектору ЄС є його вплив на ринок праці. Сільське господарство залишається важливим джерелом зайнятості, у 2024 році в ньому працювало 8,7 млн осіб, що становило 4,2 % загальної кількості зайнятих у країнах Союзу. Однак спостерігається тенденція до скорочення чисельності фермерських господарств і зменшення частки зайнятих у сільському господарстві. Зокрема, у період з 2020 по 2024 рік цей показник знизився з 4,6 % до 4,2 %. [2]. Проблемою залишається низький рівень професійної підготовки керівників ферм: лише 10,2 % мають повну спеціалізовану освіту, тоді як у Румунії та Греції цей показник ще нижчий. Натомість у Нідерландах, Люксембурзі, Франції та Чехії понад 30 % фермерів мають відповідну освіту. Спостерігається також гендерний дисбаланс: лише 31,6 % фермерів у ЄС є жінками, а в Нідерландах їх частка не перевищує 5,6 % [3].

Важливим аспектом розвитку аграрного сектору є використання земельних ресурсів. У країнах ЄС нараховується 9,1 млн фермерських господарств, які обробляють 157 млн га земель, що становить 38 % від загальної площі Союзу. Переважна більшість ферм (63,8 %) мають у користуванні ділянки площею до 5 га, що свідчить про значну фрагментованість аграрного сектору. За рівнем виробництва сільськогосподарської продукції фермерські господарства

поділяються на три основні групи: напівнатуральні мікроферми, що орієнтуються на власне споживання (3,1 млн господарств), малі й середні сімейні ферми (2,5 млн господарств) та великі сільськогосподарські підприємства, зокрема кооперативи та аграрні холдинги (299 тис. господарств, або 3,3 % від загальної кількості). Останні демонструють найбільшу продуктивність, забезпечуючи значну частку загального виробництва [4, с. 246].

За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 1 січня 2024 року в Україні було зареєстровано 50 126 фермерських господарств (без урахування тимчасово окупованих територій). З них статистично активними були 19 665 одиниць.

Середня площа землі, що обробляється одним фермерським господарством в Україні, становить від 50 до 100 гектарів.

Значний вплив на функціонування аграрного сектору ЄС справляє політика управління земельними ресурсами. Одним із важливих викликів, що безпосередньо стосується України, є питання ринку землі. Відміна мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення стала ключовим етапом реформування аграрного сектору країни. Відкриття ринку землі дозволило фермерам розширювати виробничі потужності, залучати інвестиції та сприяти розвитку сільських територій. Водночас це породжує низку ризиків, зокрема можливість концентрації земель у руках великих агрохолдингів, що може призвести до соціальних та економічних дисбалансів. Важливим орієнтиром для України є досвід ЄС у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору, зокрема механізми державної підтримки малих та середніх фермерських господарств, регулювання земельних відносин і впровадження екологічно орієнтованих практик [5]. Реформа САП ЄС орієнтована на впровадження нових підходів, спрямованих на покращення ефективності сільськогосподарського виробництва та збереження навколишнього середовища. Основний акцент робиться на посиленні ролі фермерів у продовольчій системі, створенні умов для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та формуванні більш справедливого розподілу доходів між виробниками. Запроваджуються інноваційні підходи до використання ресурсів, зокрема технології точного землеробства, що дозволяють мінімізувати негативний вплив на довкілля та підвищити продуктивність. Зростає значення програм екологічного спрямування, які стимулюють фермерів до впровадження практик сталого господарювання. Це включає зменшення застосування пестицидів і мінеральних добрив, збереження біорізноманіття та розвиток органічного землеробства [6-7]. Важливим елементом реформування САП ЄС є забезпечення стабільності аграрного ринку та захист фермерів від ринкових коливань. Одним із ключових інструментів є механізми підтримки доходів фермерів, що включають прямі виплати, заходи з управління ризиками та програми розвитку сільських територій. У цьому контексті особливої уваги заслуговує досвід ЄС у регулюванні цінової політики та забезпеченні доступу виробників до фінансових ресурсів. Зокрема, дієвість таких механізмів підтверджується у кризових ситуаціях, коли фермери стикаються з нестабільністю ринкової кон'юнктури або екологічними катастрофами [8, с.80].

З огляду на сучасні виклики, перед сільським господарством України постає завдання адаптації до європейських стандартів, що передбачає запровадження ефективних механізмів підтримки аграрного сектору, розвиток інноваційних технологій і впровадження екологічно безпечних методів виробництва.

Використання найкращих практик САП ЄС може стати ключовим фактором у формуванні конкурентоспроможного аграрного сектору України, здатного забезпечити стабільний розвиток та інтеграцію до європейського ринку. До цих стратегічних завдань додаються нищівні воєнні виклики, які суттєво ускладнюють процес адаптації та ставлять під загрозу саме існування багатьох сільськогосподарських підприємств.

Висновок. Спільна аграрна політика ЄС продовжує еволюціонувати відповідно до глобальних викликів, спрямовуючи європейське сільське господарство на шлях стійкого розвитку, екологічної відповідальності та економічної ефективності. Враховуючи досвід ЄС, Україна може використати його механізми та інструменти для вдосконалення власної аграрної політики, особливо в умовах відкриття ринку землі, що потребує чітких регуляторних заходів. Реформування українського аграрного сектору має ґрунтуватися на принципах прозорості ринку, підтримки фермерства та забезпечення продовольчої безпеки.

Список використаних джерел:

1. Європейська Комісія. Спільна аграрна політика ЄС: огляд URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en (дата звернення: 22.03.2025).
2. Європейська Комісія. Реформування спільної аграрної політики ЄС на 2025–2027 рр. URL: <https://ec.europa.eu/info/publications/reforming-cap-eu> (Дата звернення: 22.03.2025).
3. Agriculture statistics URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture_statistics (Дата звернення: 22.03.2025).
4. Груб Д. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: практичний посібник. London: Routledge, 2024. с. 494
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграрного сектору URL: <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 22.03.2025).
6. Szabó I., Potočník K. The reform of the Common Agricultural Policy: a step towards a greener future? *European Review of Agricultural Economics*. 2024. Т. 46, № 3. С. 345-368.
7. The State of Agricultural Commodity Markets. FAO. <http://www.fao.org/statistics> (дата звернення: 22.03.2025).
8. Mertens P., van de Ven M. Policy measures and structural changes in European agriculture: An analysis of the Common Agricultural Policy. *Food Policy*. 2024. с. 92.

Владислав НЕЧИПОРУК *
студент 4 курсу, право
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ТА ЛОГІСТИКОЮ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ролі цифрових технологій у забезпеченні ефективного функціонування аграрного сектору України в умовах війни. Автор акцентує увагу на необхідності впровадження інноваційних рішень у сфері управління агровиробництвом та логістикою для збереження продовольчої безпеки та підтримки економічної стабільності. У роботі розглянуто сучасні цифрові інструменти, які використовуються в агросфері, зокрема системи моніторингу, GPS-навігацію, Big Data, дрони та автоматизоване управління виробничими процесами. Проаналізовано переваги цифровізації в умовах воєнних загроз, зокрема зниження ризиків, оперативність прийняття рішень та оптимізація ресурсів. Автор підкреслює важливість державної підтримки цифрових ініціатив та інтеграції технологій в аграрну політику задля забезпечення сталого розвитку галузі в умовах війни та в період відновлення.

Abstract. The article is devoted to the study of the role of digital technologies in ensuring the effective functioning of the agricultural sector of Ukraine in wartime. The author focuses on the need to implement innovative solutions in the field of agricultural production and logistics management to maintain food security and support economic stability. The paper examines modern digital tools used in the agricultural sector, in particular monitoring systems, GPS navigation, Big Data, drones and automated production process management. The advantages of digitalization in conditions of military threats are analyzed, in particular risk reduction, operational decision-making and resource optimization. The author emphasizes the importance of state support for digital initiatives and integration of technologies into agricultural policy to ensure sustainable development of the industry in wartime and during the recovery period.

Вступ. Війна на території України спричинила суттєві зміни в структурі функціонування аграрного сектору, поставивши перед державою нові виклики щодо збереження та розвитку сільськогосподарського виробництва в екстремальних умовах. Проблема забезпечення продовольчої безпеки, збереження родючості ґрунтів, ефективної логістики та управління

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

агровиробництвом потребує негайного впровадження інноваційних підходів. У сучасних умовах особливої актуальності набуває цифровізація аграрної сфери, яка дозволяє оптимізувати процеси виробництва, оперативно приймати управлінські рішення, зменшити вплив людського фактора, а також мінімізувати ризики, пов'язані з військовими діями. Актуальність дослідження полягає у необхідності формування нової моделі агровиробництва, заснованої на технологічному переоснащенні, адаптованій до умов воєнного часу та з орієнтацією на довготривалу стійкість аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення в 2022 році український аграрний сектор зазнав серйозних ударів: зруйнована інфраструктура, обмежений доступ до ресурсів та ринків збуту. ВВП України скоротився більш на суттєву долю тільки у 2022 році, а внесок аграрного сектору в економіку також значно знизився. Водночас війна стимулювала пришвидшення впровадження цифрових рішень, спрямованих на підвищення стійкості та ефективності виробництва. Використання новітніх технологій для управління виробництвом та логістикою стає не просто інновацією, а нагальною потребою для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності країни. В умовах війни, що характеризуються обмеженими ресурсами, небезпекою та порушеними логістичними ланцюжками, цифровізація стає ключовим інструментом для підтримки аграрного сектору України. Вона сприяє підвищенню ефективності управління виробництвом в складних умовах, дозволяючи аграріям отримувати актуальну інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Зокрема, використання супутникових знімків та аналітики дає змогу здійснювати моніторинг стану посівів, оцінювати пошкодження від бойових дій та прогнозувати врожайність, що є особливо важливим при обмеженому фізичному доступі до полів. NASA Harvest, наприклад, надає уряду України оцінки стану сільськогосподарського виробництва на основі супутникових даних. Застосування систем точного землеробства (GPS, датчики, дрони) допомагає оптимізувати внесення добрив та засобів захисту рослин, що дозволяє економити ресурси в умовах їхньої нестачі та високої вартості. Технології дистанційного керування сільськогосподарською технікою стають незамінними для виконання небезпечних робіт, таких як розмінування полів, дозволяючи зберегти життя та здоров'я працівників.

Застосування систем відстеження транспорту та вантажів на основі GPS та інших технологій забезпечує контроль за рухом сільськогосподарської продукції та її безпеку. Геоінформаційні системи (GIS) використовуються для моніторингу безпеки транспортних маршрутів інфраструктури, що є критично важливим в умовах воєнних дій. Крім того, цифрові платформи сприяють покращенню обміну інформацією та координації між аграріями. Державний аграрний реєстр (ДАР) став ефективною платформою для надання державної та міжнародної підтримки аграрному сектору, забезпечуючи швидкий та адресний розподіл допомоги. Ініціативи міжнародних організацій, такі як WFO Ukraine Crisis Agri-Information Hub, сприяють обміну інформацією про вплив війни на сільське господарство та пошуку спільних рішень. Системи точного землеробства, що

включають використання GPS-навігації, датчиків та дронів, відіграють важливу роль у підвищенні ефективності управління виробництвом в аграрному секторі України, особливо в умовах війни. Завдяки GPS-навігації сільськогосподарська техніка може виконувати операції з високою точністю, що дозволяє оптимізувати витрати палива, насіння та добрив. Датчики ґрунту надають цінну інформацію про рівень вологості, кислотності та вміст поживних речовин, що допомагає аграріям приймати обґрунтовані рішення щодо внесення добрив та здійснення поливу [1, с. 321]. Дрони стали незамінним інструментом для моніторингу посівів та стану ґрунтів. Вони дозволяють отримувати аерофотознімки полів, оцінювати стан рослинності, виявляти проблемні ділянки, ураження хворобами чи шкідниками, а також контролювати якість виконання різних сільськогосподарських робіт. У контексті війни дрони також використовуються для картографування мінних полів та оцінки збитків, завданих бойовими діями сільськогосподарським угіддям. Крім того, дрони можуть застосовуватися для внесення засобів захисту рослин на тих територіях, де це є безпечним для працівників. Компанія EarthDaily Agro співпрацює з українською Agrilab, надаючи фермерам дані супутникового моніторингу для оптимізації внесення добрив та підвищення врожайності. До початку повномасштабної війни в аграрному секторі України спостерігалася тенденція до впровадження цифрових технологій, особливо серед великих агрохолдингів. Великі агропідприємства активно використовували елементи точного землеробства, такі як GPS-трекери, датчики та дрони, а також впроваджували електронний документообіг та онлайн-платформи для комунікації. За оцінками експертів, ефективність від впровадження цифровізації в аграрній галузі могла сягати до 90%. У 2021 році Україна збрала рекордний урожай у 100 мільйонів тонн, що свідчило про високий рівень розвитку аграрного сектору, хоча рівень його цифровізації на той момент ще не був всеосяжним. Під час війни рівень цифровізації аграрного сектору зазнав подальшого розвитку, зумовленого новими викликами та потребами. Спостерігається зростання використання супутникових даних для моніторингу сільськогосподарських земель на запит Міністерства аграрної політики та продовольства України. Державний аграрний реєстр (ДАР) став однією з ключових цифрових платформ, в якій станом на березень 2025 року було зареєстровано понад 200 тисяч користувачів, що охоплюють понад 80% сільськогосподарських земель країни. ДАР активно використовується для надання державної підтримки аграріям. Цифрові технології також застосовувалися для розподілу гуманітарної допомоги фермерам через спеціальні інтерактивні карти потреб. Крім того, зріс інтерес до технологій дистанційного керування сільськогосподарською технікою.

Щодо статистичних даних про виробництво та експорт, у 2022 році спостерігалася значне падіння обсягів виробництва та експорту основних сільськогосподарських культур (рис. 1). Однак, завдяки створенню нових експортних маршрутів, у 2023-2024 роках відбулося часткове відновлення експорту. Структура посівних площ та експорту також зазнала змін залежно від регіону та безпекової ситуації.

Рис. 1. Структура посівних площ та експорту основних сільськогосподарських культур за січень 2021 р. – квітень 2023 р.
Джерело: сформовано автором на основі [5]

Оскільки центральним суб'єктом цифрової трансформації аграрного сектору є сільськогосподарські виробники (фермери), то необхідним є розуміння, яким чином фермери можуть впроваджувати цифрові технології у свою діяльність. Системи управління фермерським господарством (ERP) можуть слугувати основою для цифрової трансформації окремого сільськогосподарського виробника. Використання таких систем забезпечить формування централізованої платформи для управління різними операціями на фермі, включно з управлінням фінансами, запасами та робочою силою. Це дасть змогу фермерам мати цілісне уявлення про результати діяльності свого господарства та ухвалювати обґрунтовані рішення. У процесі подальшої цифровізації фермери можуть інтегрувати ERP з іншими цифровими рішеннями: збором даних, обладнанням, керуванням даними, та системою підтримки прийняття рішень, забезпечуючи безперебійний потік даних та їх аналіз у межах усієї роботи ферми [4]. Після закінчення війни очікується подальше прискорення процесу цифровізації в аграрному секторі України, що стане ключовим фактором його відновлення та модернізації. Тому значною мірою ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва залежить від сталого забезпечення галузі [4, с. 95]. Пріоритетними напрямками стануть впровадження технологій точного землеробства, що дозволить оптимізувати використання ресурсів та підвищити врожайність. Автоматизація виробничих процесів за допомогою робототехніки та штучного інтелекту допоможе вирішити проблему дефіциту трудових ресурсів та підвищити ефективність виробництва. Особлива увага буде приділятися цифровізації процесів управління земельними ресурсами, включаючи моніторинг стану ґрунтів, кадастровий облік та відновлення земель, постраждалих від війни, зокрема розмінування за допомогою дронів та спеціалізованої техніки з дистанційним керуванням. Розвиток цифрових платформ для обміну інформацією та координації між аграріями, державою та міжнародними партнерами сприятиме більш ефективному відновленню та розвитку галузі. Прогнозується подальша інтеграція аграрного сектору України

до європейських цифрових систем та стандартів в рамках процесу євроінтеграції. Створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій у цифрові агротехнології та розвиток агротехнологічних парків та інноваційних центрів сприятиме тестуванню та впровадженню нових цифрових рішень. Також буде приділятися значна увага удосконаленню систем кібербезпеки для захисту критичної інфраструктури аграрного сектору від зростаючих кіберзагроз.

Висновок. Війна в Україні стала серйозним випробуванням для аграрного сектору, завдавши значних збитків та створивши безліч проблем. Однак, в умовах цих викликів, цифрова трансформація стала потужним інструментом підтримки та відновлення галузі. Новітні технології, такі як системи точного землеробства, платформи обміну інформацією, дистанційне керування технікою, а також інструменти для оптимізації логістики, відіграють вирішальну роль у забезпеченні виробництва, постачання та експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнних дій. Подальший розвиток цифровізації є ключовим для відновлення, модернізації та підвищення стійкості аграрного сектору України після закінчення війни. Набутий досвід, нові потреби та прагнення до євроінтеграції створюють сприятливі умови для активнішого впровадження сучасних цифрових технологій у всіх сферах сільського господарства. Для успішної цифрової трансформації аграрного сектору необхідна консолідація зусиль держави, представників аграрного бізнесу, наукової спільноти та міжнародних партнерів. Спільна робота над подоланням існуючих викликів та реалізацією наявних можливостей забезпечить довгострокову стійкість та процвітання аграрного сектору України в умовах нестабільного геополітичного середовища.

Список використаних джерел:

1. Babenko, V., Zomchak, L., Nehrey, M., Salem, A. B. M., & Nakisko, O. (2022). Agritech startup ecosystem in Ukraine: ideas and realization. In D. A. Magdi, Y. K. Helmy, M. Mamdouh, & A. Joshi (Eds.), *Digital Transformation Technology: Proceedings of ITAF*. 2020. P. 311-322. Springer, Singapore. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-16-2275-5_19
2. Негрей М. В. Цифрова трансформація аграрного сектору: перспективи, виклики та рішення. *Економічні науки*. 2023. Том 8. Вип. 1. С. 95-100. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.94-100>
3. Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр»: Закон України від 19.09.2024 № 3980-IX. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3980-20> (дата звернення: 11.04.2025)
4. Гончарук І.В. Сучасний стан енергозабезпечення агропромислового комплексу України. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.10.93>
5. Терещук А. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни. *Юридична Газета*. 2023. №7–8 (765–766). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html>

Вікторія ЯНЧУК*
студентка 2-го курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ОФІСНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ КОМАНДИ

Анотація. У статті обговорюються сучасні методи оптимізації, які спрямовані на покращення ефективності офісного простору з метою підвищення продуктивності працівників та покращення загального мікроклімату в колективі. Автор акцентує увагу на важливості функціонального зонування, ергономіки робочого місця, якісного освітлення та вентиляції, психологічного комфорту і технологічного оснащення. Наводяться наукові рекомендації та практичні поради, що базуються на сучасних дослідженнях і прикладах впровадження. Особлива увага приділяється участі працівників у процесі планування простору, адже їхнє залучення сприяє створенню ефективного, гнучкого та гармонійного робочого середовища.

Abstract. The article discusses modern optimization methods aimed at improving the efficiency of office space in order to increase employee productivity and improve the overall microclimate in the team. The author emphasizes the importance of functional zoning, workplace ergonomics, high-quality lighting and ventilation, psychological comfort, and technological equipment. Scientific recommendations and practical advice are provided, based on modern research and examples of implementation. Particular attention is paid to employee participation in the space planning process, as their involvement contributes to the creation of an effective, flexible and harmonious work environment.

Вступ. У сучасному бізнес-середовищі все більше уваги приділяється не лише професійним навичкам і мотивації працівників, але й умовам, у яких вони працюють щодня. Робоче середовище – це значно більше, ніж просто меблі чи освітлення; це сукупність фізичних та психологічних чинників, що мають безпосередній вплив на продуктивність, креативність і загальний емоційний стан команди. Дослідження доводять, що комфортний та раціонально спроектований офісний простір здатний суттєво підвищити ефективність співробітників, знизити рівень стресу та покращити якість командної співпраці. Тож оптимізація робочого простору стає важливим елементом стратегії розвитку кожної організації.

Виклад основного матеріалу. Багато офісів, особливо ті, що зберегли планування початку 2000-х років, більше не відповідають сучасним стандартам

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

комфорту та функціональності. Занадто велика кількість меблів, тісне розташування робочих місць і недостатня кількість природного світла погано позначаються на продуктивності працівників. Вони змушені працювати в умовах постійного шуму, обмеженого особистого простору та візуального перенасичення, що призводить до швидкої втоми та зниження концентрації. Ефективна організація роботи починається з правильної організації робочого простору та культури спілкування, а також з уміння зосереджуватися на головному, відсіяти зайве, та дотримання багатьох простих, але важливих правил. Будь-які офісні приміщення служать територією інформаційного виробництва, яке має на меті інформування клієнтів про питання, пов'язані з напрямком діяльності компанії. Проте не всі офіси обладнані для комфортної роботи, зручного спілкування та швидкої співпраці з іншими, щоб забезпечити надання якісних послуг. Часто офісна робота виконується у застарілих, погано обладнаних приміщеннях, які не відповідають новим завданням і функціям [1].

Науковці радять, що це важливо для організацій, які прагнуть досягнути ефективної роботи:

- на робочому місці працівників, які мають наявні структурні одиниці з суміжними типами роботи та найпоширенішими діловими контактами;

- розміщуючи своє робоче місце, враховуйте регуляторні зони для роботи, з правильним освітленням (природне освітлення повинно падати ліворуч або спереду), без місця (не потрібне для прямих робочих процесів з об'єктами), безкоштовний та безпечний доступ до місць, які можна включити у вашу мережу офісного обладнання;

- виключає відволікання та несприятливі наслідки вуличних подразників та усуває зменшення теплового випромінювання за допомогою нагрівальних пристроїв та незначного випромінювання за допомогою моніторів, телевізорів та інших аудіовізуальних агентів;

- візьміть до уваги показники, виберіть форму та розміри меблів, забезпечуючи зручне положення сидячої людини на роботі та створіть чудове візуальне сприйняття [5].

Сучасний офіс має бути не лише функціональним, але й комфортним – з чітко визначеними зонами для роботи, комунікації, відпочинку та технологічними рішеннями для гнучкої взаємодії. Нехтування цими аспектами призводить до втрати ефективності, зниження морального стану команди та відтоку талантів. Оптимізація офісного простору – це стратегічна інвестиція в людський капітал і конкурентоспроможність бізнесу.

Чому важлива оптимізація простору? Офіс – це не просто приміщення, а середовище, яке формує ритм і стиль роботи. Комфортні умови сприяють зосередженню, ініціативності та співпраці. Ключові принципи оптимізації:

1. Функціональне зонування. Важливо поділити простір на зони для індивідуальної та командної роботи, переговорів і відпочинку;

2. Ергономіка робочих місць. Правильна висота столів і крісел, хороше освітлення, зручне розташування техніки – усе це впливає на здоров'я і працездатність;

3. Освітлення, вентиляція. Максимальне використання природного світла й якісна штучна ілюмінація знижують втому. Свіже повітря і контроль температури також мають значення для концентрації. Для підтримки хорошого емоційного стану співробітників офісу важливо враховувати, як різні аромати можуть змінювати їхню увагу. Для цього використовуються свічки, дифузори та інші технології ароматизації повітря. Наприклад, аромат лаванди підходить для розслаблення, а м'ята сприяє підвищенню пильності. Однак вибір аромату повинен бути індивідуальним і ґрунтуватися на аналізі вподобань працівників [4].

4. Психологічний комфорт. Живі рослини, приємна кольорова гама, персоналізація робочих місць – усе це створює атмосферу довіри й мотивації.

5. Технологічне оснащення. Смарт-рішення: бронювання кімнат, автоматизоване освітлення, інтеграція з цифровими платформами для гібридної роботи.

Один із способів створення комфорту на робочому місці в офісі полягає в можливості регулювання висоти стільця, щоб робоча зона перебувала на оптимальному рівні для очей. Навіть невелике незручне розташування може з часом знизити вашу продуктивність або вплинути на здоров'я. Телефон варто розміщувати на стороні домінуючого вуха, тобто з того боку, до якого ви прикладаєте телефонну трубку, а не на стороні домінуючої руки. Багато людей ставлять телефон на стороні руки, якою їм легше взяти трубку, а не там, де зручніше слухати. Оскільки слухання займає більше часу, ніж набір номера, логічніше розташувати телефон на стороні домінуючого вуха. Рослини впливають на середовище, в якому перебувають, і їх стан може відображати фізичний та емоційний стан їх власника [2].

Оптимізація простору стане ефективною лише за умови врахування думок працівників. Варто проводити опитування, залучати співробітників до процесу планування й дозволити їм самим впливати на організацію робочого середовища. Досвід багатьох компаній показує, що після оптимізації офісного простору:

- підвищується продуктивність і якість виконання завдань;
- зменшується плинність кадрів;
- зростає загальна задоволеність працівників умовами праці.

Комфорт і добробут співробітників на робочому місці пов'язані не тільки з фізичним здоров'ям, а й з іншими важливими аспектами. Роботодавець має створити умови для своєї команди, звертаючи увагу на:

1) Емоційний добробут: забезпечення якісного денного освітлення та тихого середовища, яке дозволяє працівникам зосереджуватися без зайвих відволікань;

2) Екологічний добробут: постійний доступ до свіжого повітря, підтримання комфортного мікроклімату, а також якісна звукоізоляція в офісі, адже шумові фактори можуть негативно позначатися на здоров'ї людини;

3) Фізичний добробут: наявність облаштованого місця для прийому їжі під час обідньої перерви.

Усього цього можна досягти, якщо заздалегідь правильно

спланувати простір, ознайомитися з існуючими вимогами та правилами техніки безпеки. Особливо варто сказати про фрілансерів – людей, які працюють віддалено і самостійно організовують своє робоче місце. Тому, що воно теж має бути правильно обладнане, оскільки це стосується здоров'я [3].

Бізнес – це не лише цифри та угоди, а й взаємодія людей. Ця взаємодія, що відбувається як на професійному, так і на особистісному рівні, визначає успіх будь-якої справи [6].

Висновок. Оптимізація офісного простору – це не лише питання дизайну чи комфорту, а стратегічна інвестиція у продуктивність, здоров'я та мотивацію працівників. Раціонально організоване робоче середовище сприяє зниженню стресу, покращенню командної взаємодії та якості виконання завдань. Врахування фізичних, психологічних та емоційних потреб співробітників є ключем до формування позитивного мікроклімату в колективі та забезпечення конкурентоспроможності компанії. Саме тому важливо підходити до оптимізації офісу комплексно, з урахуванням сучасних стандартів, технологій та індивідуальних потреб персоналу.

Список використаних джерел:

1. Булгакова Т. Особливості формування інтер'єру офісних приміщень з функцією тренінгу персоналу. Актуальні проблеми сучасного дизайну: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 5 березня 2023 р. Київ: КНУТД. С. 183-186. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/24738>

2. Гнатюк Л. Р., Голяр О. Ю. Основні засади створення психологічно комфортного середовища в офісних приміщеннях. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб. Київ, 2013. Вип. 34. С. 92 - 97. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/3896>

3. Організація робочого місця: як створити комфортні умови для роботи? 2022. URL: <https://indigo.co.ua/ua/blog/organizaciya-rabochego-mesta-kak-sozdat-komfortnye-usloviya-dlya-raboty>

4. Абизов В., Шейко Д. Вплив дизайну інтер'єру на психологічний стан працівників сучасних офісів. *Актуальні проблеми сучасного дизайну*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 25 квітня 2024 р. Т. 3. Київ: КНУТД. 2024. С. 87-89. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/28498>

5. Кускова С. В. Офіс-менеджмент: навч.-метод. посібник для студ. першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ден. та заоч. форм навч. спец.: 051 Економіка, 071 Облік і оподаткування, 072 Фінанси, банківська справа та страхування, 073 Менеджмент, 075 Маркетинг, 281 Публічне управління і адміністрування. Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. Харків : Стильна типографія, 2020. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Kuskova_2020_312.pdf

6. Фурман І.В., Гонтарук Я.В., Пронько, Л.М. Перспективні напрями розвитку корпоративної етики підприємств. *Економіка та суспільство*. № 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-48>

Стелла ЗАРИЦЬКА*
Студентка 1 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. У статті досліджується вплив реформи децентралізації, започаткованої в Україні у 2014 році, на функціонування та розвиток територіальних громад. Автор розкриває причини необхідності децентралізації, зокрема надмірну централізацію влади, неефективність старої системи управління та демографічні виклики. Висвітлено основні проблеми, які мала на меті вирішити реформа, серед яких – низька якість публічних послуг, інфраструктурна занедбаність, слабка громадянська участь та високий рівень корупції. У роботі подано приклади успішної реалізації децентралізації на місцевому рівні, що демонструють позитивні зміни: фінансову самостійність громад, покращення інфраструктури, зростання громадянської активності. Автор також пропонує напрями подальшого вдосконалення реформи, зокрема в сфері кадрової політики, фінансування, цифровізації та підтримки слабших громад. Зроблено висновок про важливість системного підходу до реформи задля досягнення сталого розвитку територіальних громад.

Abstract. The article examines the impact of the decentralization reform launched in Ukraine in 2014 on the functioning and development of territorial communities. The author reveals the reasons for the need for decentralization, in particular, excessive centralization of power, inefficiency of the old management system, and demographic challenges. The main problems that the reform was intended to solve are highlighted, including the low quality of public services, infrastructure neglect, weak civic participation, and high levels of corruption. The paper presents examples of successful implementation of decentralization at the local level, demonstrating positive changes: financial independence of communities, improvement of infrastructure, and increased civic activity. The author also suggests areas for further improvement of the reform, in particular in the field of personnel policy, financing, digitalization, and support for weaker communities. The conclusion is made about the importance of a systemic approach to reform in order to achieve sustainable development of territorial communities.

Вступ. Децентралізація – реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що розпочалася у 2014 році, основною метою якої є створення умов для формування ефективної і відповідальної

* Науковий керівник: д.ф.е., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Анна РЕВКОВА

місцевої влади, здатної забезпечити комфортне та безпечне середовище для проживання людей по всій території України. Реформа органам місцевого самоврядування, а й створення базового суб'єкта місцевого самоврядування — спроможної територіальної громади. Вона була потрібна з кількох чітких причин: надмірна централізація влади, неефективне використання ресурсів, нерівномірний розвиток регіонів, потреба в підвищенні якості послуг, виклик війни та нестабільності. Децентралізація була потрібна, щоб зробити місцеву владу сильнішою, ефективнішою й наближеною до людей[2].

Виклад основного матеріалу. З метою ефективного реагування на національні й глобальні виклики держава постійно вдосконалює свій управлінський апарат. Це включає і зміну адміністративно-територіального устрою. При цьому важливо зберігати баланс між ефективністю влади та особливостями кожного регіону – історичними, економічними, географічними й демографічними. Ключові фактори, що зумовлюють потребу в реформі місцевого самоврядування:

- **демографічні зміни** (міграція, урбанізація, старіння населення);
- **технологічний розвиток** (дистанційні послуги, цифровізація).

Ці процеси призводять до зростання витрат на управління, збільшення податкового навантаження, а також до потреби в нових підходах до надання послуг. Стара система управління, яка частково лишилась ще з радянських часів, уже не відповідає сучасним вимогам і значно поступається сучасним європейським моделям за ефективністю [3].

Основними проблемами, на які спрямована реформа децентралізації:

- погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження;
- зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування;
- складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення, знелюднення сільських територій та монофункціональних міст);
- неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад;
- нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади;
- зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень;
- корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження

ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги;

- надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів відсторонення місцевого самоврядування від вирішення питань у сфері земельних відносин, посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності повсюдності місцевого самоврядування [4].

Щоб забезпечити ефективне функціонування новоутворених територіальних громад, у межах реформи децентралізації було створено чітку систему органів місцевого самоврядування. Вона дозволяє громадам самостійно приймати рішення, управляти ресурсами, реалізовувати проєкти розвитку та надавати широкий спектр публічних послуг. Нижче подано умовну структуру органів управління об'єднаної територіальної громади (ОТГ), яка демонструє основні елементи цієї системи та їхні функції:

Умовна структура органів управління ОТГ

Джерело: сформовано автором на основі:[5]

Як видно зі схеми, основними органами управління є голова ОТГ, рада ОТГ, виконавчий комітет, а також старости, які представляють інтереси мешканців колишніх сільрад. Для виконання повсякденних завдань у громаді функціонують спеціалізовані управління та відділи, які опікуються житлово-комунальним господарством, освітою, соціальним захистом, економікою,

культурою та іншими напрямками. Така структура дозволяє забезпечити комплексне управління громадою на місцевому рівні.

Також хочу навести кілька реальних прикладів успішності цієї реформи:

1. Практика «Ягідний рай» Дунаєвецької міської ради Хмельницької області.

У 2019 році 43 місцеві житель і жительки заснували кооператив «Ягідний рай», розпочавши вирощувати за сучасними технологіями малину, ожину та полуницю. Місцева громада дала їм в оренду 9 гектарів комунальної землі на 15 років за найменшою 8-відсотковою ставкою. На гроші банківського кредиту придбали грядкоутворювач і автомобіль. Із саджанцями, добривами, плівкою та агроволокном допомогли партнери з місцевого фермерського господарства. Перший врожай склав 3 тонни, а врожай цього року – 10 тонн ягід. За час існування «Ягідного раю» ніхто не вийшов із кооперативу і не поїхав з України. Малий бізнес за сприяння місцевої громади розвивається і має плани придбати холодильне обладнання, звести станцію для заморожування і подальшої переробки ягід.

2. Практика Байковецької територіальної громади Тернопільської області.

Практика Байковецької об'єднаної (15 населених пунктів) територіальної громади «Громадськість + бізнес + влада = успішна громада» відзначена як приклад управлінської інновації із збільшення місцевого бюджету і організації адресної підтримки членів громади. За останні роки дохідна частина сільського бюджету зросла в 15 разів. Істотна частина коштів громади пішла на соціальні проєкти [6].

Шляхи підвищення ефективності децентралізації

Попри значні досягнення реформи децентралізації, існує низка напрямів, які потребують подальшого вдосконалення задля посилення спроможності територіальних громад та забезпечення сталого місцевого розвитку. По-перше, важливо підвищувати професійний рівень працівників органів місцевого самоврядування. Це передбачає регулярне навчання, обмін досвідом між громадами, а також залучення молодих кваліфікованих спеціалістів до місцевої влади. По-друге, необхідно забезпечити фінансову стабільність громад. Для цього слід удосконалити механізми міжбюджетних відносин, збільшити частку податкових надходжень, які залишаються на місцях, а також створити умови для залучення інвестицій і реалізації партнерських проєктів. Через механізми прямої демократії – такі як громадські слухання, бюджети участі, електронні петиції – жителі можуть реально впливати на розвиток своєї громади. Нарешті, важливою залишається підтримка малих та ресурсно слабких громад, які без додаткової допомоги можуть втратити темпи розвитку. Тут доцільно запроваджувати окремі державні програми підтримки для таких територій. Таким чином, системне вдосконалення децентралізації на всіх рівнях сприятиме підвищенню якості управління, економічному зростанню громад і покращенню життя їхніх мешканців [7].

Висновки. Реформа місцевого самоврядування та децентралізація в

Україні стали важливим кроком на шляху до створення ефективної, відповідальної та прозорої системи управління. Передача повноважень і ресурсів на місця дозволила територіальним громадам стати більш самостійними, гнучкими та здатними оперативно реагувати на виклики. Це сприяло зростанню фінансової спроможності громад, розвитку інфраструктури, покращенню якості надання публічних послуг, активізації громадянської участі та зміцненню місцевої демократії.

Водночас повноцінна реалізація потенціалу децентралізації потребує подальшого вдосконалення: зміцнення кадрового потенціалу, забезпечення фінансової стабільності, розвитку цифрових інструментів управління та підтримки менш спроможних громад. Лише за умови системного і послідовного підходу до реформи місцевого самоврядування можна досягти справжнього сталого розвитку територіальних громад і підвищити добробут їхніх мешканців.

Список використаних джерел:

1. Підвальна О. Г., Колесник Т. В., Коваль Н. І. Державне регулювання розвитку територіальних громад регіону в умовах воєнного стану. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. No 1. С. 142–159. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-10
2. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування Міністерства розвитку громад та територій України. URL: [https:// decentralization.ua/uploads/library/ file/477/10.10.2019.pdf](https://decentralization.ua/uploads/library/file/477/10.10.2019.pdf) (дата звернення: 05.10.2024).
3. Дуліба Є.В. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. No 4 (32) С. 46–55 DOI: 10.35774/app2022.04.046.
4. Мороз В.О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. *Юридичний електронний журнал*. 2023. No 4, с. 396– 398. DOI [https://doi.org/10.32782/2524- 0374/2023-4/97](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/97).
5. Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1> (дата звернення: 05.10.2024).
6. Пронько, Л., Колесник, Т., Гуцол, М. (2024). Вплив децентралізації на ефективність управління в об'єднаних територіальних громадах України. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-62>
7. Склярська О. Функціонування спроможних територіальних громад України: суспільно-географічні аспекти. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль : Тайп, 2022. Вип. 2. (53). С. 69-75.

Таїса КОГУТ*
студентка 2 курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ

Анотація. Ця стаття розкриває значення та вплив штучного інтелекту (ШІ) на сучасне управління бізнесом. У ній аналізуються основні напрями використання ШІ, зокрема автоматизація бізнес-процесів, прийняття управлінських рішень на основі аналізу даних, персоналізація взаємодії з клієнтами, прогнозування ризиків та оптимізація ресурсів. Особливу увагу приділено перевагам і викликам впровадження ШІ в бізнес-стратегії компаній. Розглядаються питання безпеки даних, етичних аспектів використання ШІ та його впливу на ринок праці. Також наводяться реальні кейси застосування ШІ в міжнародних і українських компаніях. Стаття присвячена дослідженню того, як штучний інтелект змінює традиційні підходи до управління бізнесом, сприяючи ефективності, інноваціям і конкурентоспроможності компаній.

Abstract. This article explores the significance and impact of artificial intelligence (AI) on modern business management. It analyzes the key areas of AI application, including business process automation, data-driven decision-making, customer interaction personalization, risk prediction, and resource optimization. Special attention is given to the advantages and challenges of integrating AI into business strategies. The article examines issues related to data security, ethical considerations, and the influence of AI on the labor market. Additionally, real-world case studies of AI implementation in international and Ukrainian companies are presented. The article is dedicated to investigating how artificial intelligence is transforming traditional approaches to business management, enhancing efficiency, fostering innovation, and improving companies' competitiveness.

Вступ. Штучний інтелект став невід'ємною частиною сучасного бізнесу, впливаючи на процеси управління, аналізу даних та прийняття стратегічних рішень. Завдяки можливості автоматизувати рутинні завдання, прогнозувати ринкові тенденції та вдосконалювати клієнтський досвід, компанії отримують значну конкурентну перевагу. Ця стаття досліджує основні напрями застосування ШІ у бізнесі, його переваги та виклики, а також перспективи розвитку цієї технології у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками штучний інтелект активно впроваджується в різні області людського життя, зокрема в управління

* Науковий керівник: д.ф.е., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Анна РЕВКОВА

бізнес-процесами. Його сила та можливості привернули увагу експертів та фахівців, що спонукає до аналізу застосування штучного інтелекту в системах управління бізнес-процесами та вивчення переваг і недоліків цього напрямку.

Головними завданнями цієї роботи є:

- проаналізувати роль штучного інтелекту в управлінні бізнес-процесами та визначити переваги, які він може надати;
- розглянути кейси успішного впровадження штучного інтелекту в області управління бізнес-процесами;
- визначити можливі недоліки та обмеження використання штучного інтелекту в системах управління бізнес-процесами;
- оцінити вплив штучного інтелекту на ефективність управління бізнес-процесами, особливо на збільшення продуктивності, зменшення витрат та покращення якості прийняття рішень;
- визначити потенціал штучного інтелекту для досягнення важливих наукових та практичних цілей у сфері управління бізнес-процесами.[1]

Штучний інтелект (ШІ, англ. Artificial intelligence) – наука та технологія створення інтелектуальних машин, в особливості інтелектуальних комп'ютерних програм. ШІ пов'язаний з завданням використання комп'ютерів для розуміння людського інтелекту, але не обов'язково обмежується біологічно правдоподібними методами (Джон Маккарті, 1956 р., конференція у Дартмутському університеті). В подальшому було зроблено чимало спроб дати формальне визначення інтелекту взагалі і інтелекту штучного зокрема. Найбільш відомим, очевидно, є визначення предмету теорії штучного інтелекту, що було дане видатним дослідником у галузі штучного інтелекту М. Мінські і яке у більш або менш видозміненому вигляді потрапило до словників та енциклопедій: “штучний інтелект є дисципліна, що вивчає можливість створення програм для вирішення задач, які при вирішенні їх людиною потребують певних інтелектуальних зусиль”.[2]

Існує три основні типи технологій, які є критично важливими для штучного інтелекту. Перший тип – це алгоритми, що сприяють розробці програмного забезпечення, зокрема для обробки природної мови. Нові моделі машинного навчання та глибокого навчання постійно вдосконалюються для покращення ефективності обробки людської мови.

Другий тип технологій пов'язаний з великими даними. Цей набір включає технології для оцінки, зберігання, управління та аналізу даних. Алгоритми штучного інтелекту потребують величезних обсягів інформації. Наприклад, обробка природної мови була б неможливою без мільйонів зразків мовлення, які записані та структуровані у формат, придатний для обробки апаратним забезпеченням штучного інтелекту. Для збору даних необхідні датчики зору, слуху та мовлення, багато з яких інтегровані в сучасні пристрої Інтернету речей (IoT), такі як смартфони.

Третій тип – це технології обчислювальної потужності. Штучний інтелект можна розглядати як величезну серію математичних задач, які навчаються коригувати свої помилки.[3]

У сучасному бізнес-середовищі штучний інтелект використовується для автоматизації рутинних завдань, прогнозування попиту, управління ланцюгами постачання, оптимізації ресурсів, аналізу поведінки клієнтів і підтримки прийняття стратегічних рішень.

Одним з ключових напрямів інтеграції ШІ у бізнес-процеси є використання інтелектуальних чат-ботів та віртуальних помічників, які покращують клієнтський сервіс, скорочують час обробки запитів та знижують навантаження на персонал[5].

Водночас постають виклики, пов'язані з етичними аспектами впровадження ШІ, забезпеченням прозорості алгоритмів, питаннями захисту персональних даних та кібербезпеки. Іншим важливим аспектом є потреба у висококваліфікованих кадрах, здатних не лише впроваджувати технології штучного інтелекту, а й здійснювати їх моніторинг, оцінку ефективності та адаптацію до конкретних потреб організації [6].

Застосування штучного інтелекту в управлінні бізнес-процесами також відкриває можливості для впровадження адаптивних систем управління, які здатні автоматично підлаштовуватися до змін внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Це особливо важливо в умовах високої конкуренції та швидких технологічних змін. ШІ дозволяє впроваджувати персоналізовані підходи до обслуговування клієнтів, аналізуючи їхні уподобання, історію покупок і поведінкові патерни. Це сприяє зростанню лояльності клієнтів та покращенню загального рівня сервісу.

У сфері управління персоналом штучний інтелект допомагає в автоматизації процесів підбору кадрів, оцінки ефективності працівників, формування мотиваційних стратегій, а також виявленні потенційних ризиків звільнення ключових спеціалістів. Важливим напрямом також є інтеграція ШІ у системи управління ризиками.

Таблиця 1

Переваги та виклики використання штучного інтелекту в управлінні бізнесом

Аспект	Переваги	Виклики
Автоматизація процесів	Скорочення витрат і часу на рутинні завдання	Необхідність початкових інвестицій
Аналіз великих даних	Швидке оброблення даних та прийнята рішень	Якість вихідних даних впливає на результати
Персоналізація	Покращення клієнтського досвіду	Питання конфіденційності даних
Конкурентна перевага	Впровадження інноваційних рішень	Висока конкуренція у сфері ШІ
Кібербезпека	Виявлення загроз у режимі реального часу	Можливі вразливості в алгоритмах
Гнучкість та масштабованість	Легкість адаптації до змін у бізнесі	Потреба у кваліфікованих спеціалістах

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Інтелектуальні алгоритми здатні виявляти аномалії, прогнозувати можливі збої або загрози на ранніх етапах, що дає змогу вчасно вжити заходів для їхнього усунення. Разом із тим, варто зазначити, що ефективне впровадження ІІІ вимагає комплексного підходу до цифрової трансформації підприємства, яка включає не лише технологічні зміни, а й трансформацію корпоративної культури, структури управління та освітніх ініціатив для працівників.

У перспективі, широке використання штучного інтелекту сприятиме формуванню нових моделей бізнесу, що базуються на даних (data-driven), гнучких цифрових платформах і відкритих інноваціях. Це кардинально змінить спосіб організації виробництва, обслуговування клієнтів і стратегічного планування.

Раніше багато бізнес-процесів вимагали людей для участі у запитах клієнтів, бухгалтерського обліку, управління запасами чи маркетингові матеріали. Автоматизація процесу дозволяє цим завданням бути швидшими, точнішими та менш дорогими сьогодні.

ІІІ автоматизує процеси, такі як:

- підтримка клієнта. Чат-боти та голосові помічники відповідають на клієнтів 24 години на день, не наймаючи оператора;
- управління документом. Система ІІІ розпізнає текст, заповнює форми та підтверджує юридичні ризики у договорі;
- фінансові операції. Автоматичні транзакції з контролю алгоритму, переглянути звіти та здійснювати підозрілі процеси;
- HR-процеси. Аналіз ІІІ відновлюється, автоматично сортує кандидатів та проводить початкове інтерв'ю.[2]

Незважаючи на багато переваг, використання ІІІ в системах управління бізнес -процесами також має деякі недоліки та обмеження. Одним із недоліків є те, що він вимагає великої кількості якості та репрезентативних даних для ефективної функціональності систем AI. Відсутність або недостатня якість даних може призвести до помилкових результатів та помилкових рішень. Існують також проблеми з впровадженням та інтеграцією ІІІ в існуючі системи управління бізнес -процесами. Це часто вимагає значних витрат на обмін або модернізацію існуючої інфраструктури та навчання з персоналу.

Однак використання ІІІ в системах управління бізнес -процесами може значно підвищити ефективність вашого підприємства. Зокрема, AI підвищує продуктивність, автоматизуючи повсякденні проблеми та дозволяє швидко проаналізувати великі обсяги даних. Тому працівники можуть зосередитись на стратегічних завданнях та важливих рішеннях. Крім того, використання ІІІ може допомогти зменшити витрати для бізнесу. Автоматизація бізнес -процесів та оптимізація планування ресурсів може допомогти зменшити витрати на оплату праці, скоротити час завдання та зменшити ймовірність помилок. Крім того, використання ІІІ може допомогти покращити якість рішень у управлінні бізнес -процесами. Штучний інтелект може аналізувати багатофакторні дані та враховувати складні залежності, які можуть створювати об'єктивні, оптимальні рішення.[1]

Компанії можуть стати більш ефективними та конкурентоспроможними, використовуючи штучний інтелект у своїх бізнес-операціях, але з цим пов'язано багато проблем і труднощів.

Основні з них перераховані нижче :

1. Спочатку непомірні витрати (для використання системи, необхідні значні фінансові інвестиції в апаратне забезпечення, програмне забезпечення та налаштування системи);

2. Необхідність фінансування технічного обслуговування та модернізації на додаток до досліджень і розробок;

3. Несподівані витрати (можливість додаткових витрат протягом усього процесу інтеграції штучного інтелекту, які пов'язані з налаштуванням системи відповідно до унікальних потреб бізнесу);

4. Доступність і якість даних (для ефективної роботи необхідні великі обсяги високоякісних даних. Неадекватні або неякісні дані можуть дати неточні результати)[4].

Висновок. Штучний інтелект є потужним інструментом, що змінює підходи до управління бізнесом. Його впровадження допомагає компаніям підвищувати ефективність, знижувати витрати та покращувати взаємодію з клієнтами. Водночас, важливо враховувати етичні аспекти, безпекові ризики та можливий вплив на ринок праці. Використання ШІ у бізнесі має величезний потенціал, і компанії, що зможуть ефективно інтегрувати цю технологію у свої процеси, отримають значну конкурентну перевагу. Успішна реалізація таких ініціатив потребує не лише технічної модернізації, а й стратегічного бачення, гнучкого менеджменту та готовності до організаційних змін.

Список використаних джерел:

1. Аналіз використання штучного інтелекту в системах управління бізнеспроцесами: переваги та недоліки.<https://fti.dp.ua/conf/2023/05247-0555/>

2. Машлій Г., Мосій О., Пельчер М. Дослідження управлінських аспектів використання штучного інтелекту. *Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ*, 2019. Том 57. № 2. С. 80–89. DOI: 10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.02.080

3. Хмара М., Гуменюк Я., Аль-Хаялі Д. Впровадження штучного інтелекту в бізнес-практику. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 14. С. 23–26.

4. Богом'я В., Гудзь А. Штучний інтелект: сучасний стан і перспективи застосування. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2023. Випуск 6.

5. Кузьомко В., Бурангулова В., Бурангулова В. Можливості використання штучного інтелекту в діяльності сучасних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. №32. DOI:10.32782/2524-0072/2021-32-67

6. Вербівська Л. В. Застосування інструментів штучного інтелекту при управлінні конкурентоспроможністю підприємства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 10. DOI:10.54929/2786-5738-2023-10-04-06

Юлія ДУДНИК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: НОВІ ПІДХОДИ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню новітніх підходів до мотивації працівників у сучасних організаціях, підкреслюючи її ключову роль у підвищенні залученості, продуктивності та формуванні корпоративної культури. Розглядаються різноманітні методи мотивації, від матеріальних стимулів до нематеріальних винагород, з акцентом на індивідуальний підхід та адаптацію до потреб сучасних працівників. Стаття підкреслює необхідність постійного розвитку та адаптації мотиваційних стратегій до змінних потреб працівників та ринкових умов.*

Abstract. This article is devoted to the study of the latest approaches to employee motivation in modern organizations, emphasizing its key role in increasing engagement, productivity and shaping corporate culture. Various motivation methods are considered, from material incentives to non-material rewards, with an emphasis on an individual approach and adaptation to the needs of modern employees. The article emphasizes the need for continuous development and adaptation of motivational strategies to the changing needs of employees and market conditions.

Вступ: Успішна управлінська стратегія, що базується на ефективній мотивації, не лише підвищує продуктивність, але й сприяє створенню позитивного робочого середовища, знижує плинність кадрів та зміцнює репутацію компанії як привабливого роботодавця. У результаті, організація отримує конкурентну перевагу, що дозволяє їй досягати сталого успіху в умовах швидко мінливого світу.

Виклад основного матеріалу: В умовах стрімких змін та жорсткої конкуренції, ефективне управління персоналом стає критично важливим для успіху будь-якої організації. У сучасному бізнес-середовищі, де технології та ринки швидко еволюціонують, здатність залучати, мотивувати та утримувати талановитих працівників є ключовою конкурентною перевагою.

У загальному розумінні мотивація – це сукупність рушійних сил, що стимулюють людину до виконання визначених дій. Ці сили можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження і змушувати людину свідомо або несвідомо робити ті або інші вчинки. [1].

Мотивація визначає рівень залученості та відданості працівників, їхню

* Науковий керівник: д.ф.е., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Анна РЕВКОВА

готовність докладати зусиль для досягнення цілей компанії. Вона не просто стимулює продуктивність, вона формує корпоративну культуру, сприяє інноваціям та підвищує загальну ефективність організації. Керівники повинні усвідомлювати, що це не одноразова акція, а постійний процес, який вимагає індивідуального підходу та гнучкості. Важливо враховувати різноманітні мотиваційні чинники, включаючи матеріальні стимули, нематеріальні винагороди, можливості для розвитку, баланс між роботою та особистим життям, а також корпоративну культуру. Ефективна система мотивації повинна бути адаптована до потреб сучасних працівників, які цінують не лише фінансову винагороду, але й можливість самореалізації, визнання та відчуття приналежності до спільної справи.[2]

Успішні компанії все частіше впроваджують індивідуалізовані підходи до мотивації, використовуючи цифрові інструменти для моніторингу потреб та очікувань працівників. Зокрема, застосування HR-аналітики дозволяє виявляти закономірності в поведінці персоналу, прогнозувати рівень задоволеності, ризики звільнення та формувати більш адресні програми мотивації. Окрім того, велике значення мають прозорість комунікацій, залучення працівників до процесу прийняття рішень і розвиток довіри всередині команди. Створення мотивуючого середовища неможливе без послідовної політики визнання досягнень, розвитку кар'єрних можливостей та формування цінностей, які об'єднують колектив навколо спільної мети.

Таким чином, сучасна мотивація в управлінні персоналом – це багатовимірне поняття, що поєднує в собі психологічні, соціальні та організаційні аспекти. Її ефективність безпосередньо впливає на стабільність та динаміку розвитку організації в умовах турбулентного середовища.

Серед ключових підходів до розуміння мотивації працівників виділяють низку теорій, які стали основою сучасних управлінських практик. Одна з найвідоміших – ієрархія потреб А. Маслоу, згідно з якою мотивація базується на п'яти рівнях потреб: фізіологічних, потреб у безпеці, соціальних потребах, потребах у повазі та самореалізації. Цей підхід дозволяє будувати систему мотивації з урахуванням пріоритетів працівників залежно від їхнього життєвого та професійного етапу.

Двофакторна теорія Ф. Герцберга розділяє фактори, що впливають на мотивацію, на гігієнічні (умови праці, заробітна плата, безпека) та мотиваційні (визнання, досягнення, можливість росту). Важливим висновком теорії є те, що відсутність гігієнічних чинників викликає незадоволення, проте лише їхня наявність не забезпечує мотивацію без активних мотиваційних факторів. Цікаву перспективу також пропонує теорія очікувань В. Врума, яка наголошує на важливості віри працівника в те, що зусилля приведуть до результату, який буде гідно винагороджений. Саме очікування результативності та цінності винагороди визначають рівень мотивації.

Теорія потреб Д. МакКлелланда фокусується на трьох основних мотиваційних драйверах – потребі в досягненнях, владі та приналежності.

Найбільш ефективні методи цілеспрямованої мотивації	
Методи мотивації	Опис методу

Використання покарань для мотивації працівників.	Покарання, як метод мотивації, має бути використане обґрунтовано та з чіткою метою. Його основна функція – запобігти повторенню небажаних дій, що можуть завдати шкоди компанії, та встановити чіткі межі поведінки. Важливо, щоб покарання було справедливим та прозорим, а не викликало образи чи демотивації.
Матеріальне заохочення за виконання завдань.	Фінансові бонуси та премії є потужним стимулом для досягнення поставлених цілей. Винагорода надається після досягнення працівником встановлених критеріїв, які можуть включати фінансові показники, якість роботи, оцінку колег або досягнення конкретних результатів.
Додаткові виплати за здоровий спосіб життя працівників.	Компанії можуть заохочувати працівників до здорового способу життя, пропонуючи додаткові виплати за відмову від шкідливих звичок, відсутність лікарняних протягом року або регулярні заняття спортом.
Індивідуальні премії.	Виплати спеціальних премій за володіння навичками, які є важливими для компанії в даний момент.
Покращення організації праці та управління.	Оптимізація взаємодії між працівниками, чіткий розподіл обов'язків, прозора система кар'єрного зростання, підтримка командної роботи та поліпшення відносин між керівниками та підлеглими створюють сприятливе робоче середовище.
Соціальні програми компанії.	Надання пільг та гарантій у рамках соціального захисту працівників (пенсійне страхування, страхування на випадок тимчасової непрацездатності, безробіття тощо), відповідно до законодавства.
Нематеріальні методи мотивації, що не вимагають фінансових витрат.	Визнання заслуг: вручення дипломів, присвоєння звань, письмові подяки керівництва. Підвищення статусу: запрошення працівника як лектора, радника, наставника або участь у важливих проектах – це способи підвищення його авторитету та самооцінки, що також сприяє підвищенню мотивації.

Джерело: сформовано автором на основі [4,7]

Застосування зазначених теорій на практиці дозволяє керівникам більш глибоко зрозуміти мотиваційні механізми своїх команд і розробляти ефективні програми стимулювання, орієнтовані на довгостроковий результат.

Кожен працівник унікальний, і розуміння їхніх психотипів може допомогти знайти найефективніші підходи до мотивації. Психотипи відображають різні аспекти особистості та поведінки людей, що впливає на їхні потреби та очікування від роботи.

- Аналітичні типи: Чіткі цілі, детальні інструкції, логічні завдання.
- Соціальні типи: Спілкування, командна робота, сприятлива атмосфера.

- Креативні типи: Простір для творчості, новаторські проєкти, реалізація ідей.

- Практичні типи: Конкретні результати, швидкі винагороди, реальні приклади успіху.

Знаючи ці особливості, можна створити індивідуальний підхід до мотивації кожного працівника, що забезпечить їхню максимальну залученість і ефективність. [3]

Глобальний досвід показує, що успіх досягають ті компанії, які активно вивчають та впроваджують сучасні методи мотивації та стимулювання працівників. Зокрема, лідери індустрії, такі як Google та Facebook, продовжують використовувати піраміду потреб Маслоу для розробки своїх мотиваційних програм. Вони творчо застосовують ієрархію Маслоу, стимулюючи співробітників на всіх п'яти рівнях: фізіологічні потреби, безпека, приналежність, повага та самореалізація. Їхні мотиваційні пакети включають різноманітні переваги, такі як безкоштовне харчування, медичне обслуговування, технічне обслуговування автомобілів, можливість приводити домашніх тварин на роботу, комфортна робоча атмосфера, конкурентна заробітна плата, визнання професійних досягнень, фітнес та спортивні програми, послуги перукаря та стиліста, транспортні компенсації. [4]

Окрім того, провідні компанії активно використовують й інші мотиваційні підходи. Наприклад, Amazon і Microsoft ефективно впроваджують принципи теорії Врума, формуючи прозорі системи оцінки результатів і чітке співвідношення між зусиллями працівника та винагородою. Компанії також застосовують підходи Герцберга, поєднуючи гігієнічні фактори, як-от стабільні умови праці та соціальні гарантії, з мотиваційними – такими як участь у стратегічних проєктах, наставництво та кар'єрне зростання.

У японських корпораціях, таких як Toyota, велике значення надається потребам у приналежності та колективній ідентичності, що повністю відповідає ідеям теорії МакКлелланда. Тут мотивація базується на командній роботі, залученні до процесів вдосконалення (кайдзен), системі ротації посад, яка забезпечує розвиток та утримання талановитих фахівців.

Таким чином, міжнародна практика доводить, що системи мотивації, побудовані на основі класичних теорій, у поєднанні з інноваційними підходами, дозволяють компаніям не лише підвищити продуктивність, а й сформувати лояльний, згуртований та креативний колектив [5].

Оскільки потреби людей постійно змінюються, не можна покладатися на те, що одного разу ефективний метод мотивації буде працювати знову. З розвитком особистості розширюються можливості та зростає потреба у самовираженні. Отже, процес мотивації через задоволення потреб є безперервним. [5]

Висновок: Дослідження показало, що в умовах сучасного бізнес-середовища ефективна мотивація персоналу є не просто бажаним, а необхідним елементом успішної організації. Ключовим висновком є те, що мотивація повинна розглядатися як безперервний та динамічний процес, що вимагає

постійного аналізу та адаптації. Керівникам організацій необхідно усвідомити, що універсального підходу до мотивації не існує. Кожен працівник має унікальні потреби та очікування, тому важливо застосовувати індивідуальний підхід, враховуючи психотипи та особистісні характеристики.

Крім того, дослідження підкреслює важливість поєднання матеріальних та нематеріальних засобів мотивації. Хоча заробітна плата й інші фінансові стимули залишаються потужним чинником, вони не можуть забезпечити довготривалу залученість працівників без підтримки емоційної, соціальної та професійної мотивації. Самореалізація, визнання, можливості професійного росту, гнучкий графік, комфортне робоче середовище та відкритість управлінців до діалогу – усе це істотно впливає на рівень задоволеності та ефективності працівників.

Список використаних джерел:

1. Никифорова В.Г. Управління персоналом: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Одеса: Атлант, 2013 р. – 275 с.
2. Денисенко М. П., Мельник Л. С. Міжнародний досвід мотивації персоналу в умовах сучасної економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 3(55). С. 94–100.
3. Болквандзе Н., Гетьман Т. Сучасні методи мотивації персоналу ІТ-компаній. *Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University*. 2020. Т. 2. № 22. С. 72–82.
4. Зось-Кіор М. В., Скидан С. В. Особливості мотивації персоналу в умовах нестабільного бізнес-середовища. *Економічний форум*. 2020. № 1(3). С. 143–148.
5. Магас О. В., Марценюк О. В. Мотиваційні підходи Facebook і Google до створення найщасливішого і найпродуктивнішого робочого місця. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. № 14. С. 23-26
6. Карпова, Л. М. Мотиваційні системи в організаціях / Л. М. Карпова. – Одеса : Фенікс, 2021. – 276 с.
7. Шафранська Т. Ю. Основні види мотивації працівників [Електронний ресурс] / Т. Ю. Шафранська, О. В. Коломієць . Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Economics/10_133226.doc.htm. (Дата звернення 21.03. 2025 р.)

Анастасія КОСТЮЧЕНКО *
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У статті аналізується проблема корупції в державному управлінні, її причини та вплив на економіку та суспільство. Описуються шляхи боротьби з корупцією, зокрема адміністративна реформа, виявлення конфлікту інтересів, використання відкритих даних та доступ до публічної інформації. Також акцентується увага на дослідженні корупції у сфері охорони здоров'я та на місцевому рівні, де ефективними інструментами є прозорість бюджету, державні закупівлі та антикорупційні програми.

Abstract. The article analyzes the problem of corruption in public administration, its causes and impact on the economy and society. It describes ways to combat corruption, in particular, administrative reform, identification of conflicts of interest, use of open data and access to public information. It also focuses on the study of corruption in the healthcare sector and at the local level, where effective tools are budget transparency, public procurement and anti-corruption programs.

Вступ. Згідно з Макіавеллі, корупція – це використання публічних можливостей у приватних інтересах. Корупція, за Гоббсом, «є корінь, з якого випливає в усі часи і за всяких спокус презирство до всіх законів». Відповідно до Короткого словника іноземних мов під корупцією розуміють підкуп і продажність державних діячів, політиків і чиновників, які використовують своє становище в особистих цілях.

Однак існують інші визначення цього терміну. Визначення, яке найчастіше вживається, охоплює широкий спектр незаконних дій і є зловживанням державним або приватним службовим становищем для отримання особистої вигоди.

Виклад основного матеріалу. Причинами виникнення корупції в державному управлінні є низька заробітна плата державних службовців, яка часто призводить до корупційних схем, нестабільність законодавства, недосконала система контролю та моніторингу, клієнтелізм та політичні зв'язки. В окремих суспільствах корупція може мати культурне підґрунтя, коли вона сприймається як норма поведінки, що закріплюється традиціями та звичаями.

Корупція завдає значної шкоди як економіці, так і політичній стабільності держави. Корупційні практики призводять до неефективного використання

* Науковий керівник: д.ф.е., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Анна РЕВКОВА

державних ресурсів і затримок у реалізації важливих проектів та операцій. Погіршується соціальна справедливість: ті, хто має гроші та зв'язки, отримують пільги та послуги, в той час як більшість населення залишається без доступу до цих привілеїв. Інвестори менш охоче ведуть бізнес у країнах з високим рівнем корупції. Втрачається довіра до державних інституцій: коли громадяни бачать, що чиновники зловживають своїми повноваженнями, довіра до уряду та державних інституцій суттєво знижується.

До причин виникнення корупції в державному управлінні варто віднести: низьку заробітну плату державних службовців, яка часто змушує їх шукати додаткові, неформальні джерела доходів, що призводить до корупційних схем; нестабільність законодавства, часті зміни законів створюють прогалини, які легко використовуються для уникнення відповідальності; недосконалу систему контролю та моніторингу, що не дозволяє вчасно виявляти та попереджати корупційні прояви; клієнтелізм та політичні зв'язки, коли посади чи ресурси розподіляються не за заслугами, а за лояльністю та культурне підґрунтя: в окремих суспільствах корупція сприймається як норма поведінки, яка закріплюється традиціями та звичаями.

До наслідків корупції варто віднести:

- економічну шкоду: неефективне використання ресурсів, затримки у впровадженні проектів, збільшення вартості державних закупівель;
- погіршення соціальної справедливості: привілеї отримують ті, хто має гроші та зв'язки, тоді як решта населення обмежена в доступі до послуг;
- втрату довіри до державних інституцій: коли чиновники зловживають повноваженнями, громадяни починають сумніватися в чесності та ефективності влади;
- зменшення інвестиційної привабливості: інвестори неохоче працюють у країнах, де поширена корупція[1].

Що потрібно зробити для подолання корупції? Світовий досвід показує, що є два шляхи подолання корупції: природний та інституційний. Природний шлях - це зміна природи та якості держави через примус і сервіс, тобто злам старих правил і формування чогось якісно іншого, а інституційний - це як ремонт багатоквартирного будинку. Для подолання корупції необхідні три умови: прозора і конкурентна економіка, сервісна і політично доступна держава та в'язниці для корупціонерів[5].

Шляхи подолання корупції в державному управлінні:

1) Реформа державного управління. Кабінет Міністрів схвалив стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 роки, а також план заходів щодо реалізації цієї стратегії. Головною метою цієї стратегії є побудова в Україні компетентної сервісної та цифрової держави, заснованої на європейських стандартах та досвіді, яка захищає інтереси громадян. Основними завданнями цієї стратегії є створити умови для доступу фізичних та юридичних осіб до якісних та доступних адміністративних послуг через зручні та прості процедури, продовжувати розбудовувати професійну, чесну та політично нейтральну державну службу та службу в органах місцевого самоврядування,

спрямовану на захист інтересів громадян.

2) Виявлення конфлікту інтересів та перевірка електронних декларацій посадових осіб. Існуюче розмежування між конфліктом інтересів та корупцією підриває доброчесність влади. Аналіз електронних декларацій чиновників, перевірка їхнього способу життя та аналіз прихованих бізнес-інтересів може запобігти тому, щоб корумповані чиновники позбавляли суспільство якісних державних послуг та ефективного розподілу ресурсів.

3) Викриття корупції в інфраструктурному секторі. Моніторинг парламентських рішень, аналіз звітів про бюджетні пропозиції та їх виконання, перевірка закупівель, аналіз даних про бюджетні перекази в електронних даних, запобігання конфлікту інтересів, запити на інформацію до державних органів та робота зі ЗМІ виявилися ефективними способами викриття корупційних схем в інфраструктурному секторі.

4) Використання відкритих даних та доступу до публічної інформації для викриття корупції. Що робити, якщо інформація не є публічно доступною? Кожен громадянин має право на доступ до публічної інформації, що була створена або отримана суб'єктами владних повноважень у процесі виконання ними своїх обов'язків, будь то інформація про якість продуктів харчування чи товарів, стан докiлля, інформація про катастрофи та небезпеки або інша інформація, що становить суспільний інтерес. Існує проста процедура подання запиту на інформацію: адресуйте запит організації, а не посадовій особі; використовуйте коротку, чітку мову; посилайтесь на «Закон про свободу інформації»; надайте свої контактні дані та вкажіть, якби ви хотіли отримати відповідь.

5) Доступ до якісної медицини: як корупція впливає на цей сектор. Невеликі подарунки, квіти, солодощі чи кава – це знак вдячності чи хабар? Деякі пацієнти та лікарі стверджують, що такі неформальні подяки не рахуються. Однак існує дуже розмита межа між хабарями та вираженням вдячності. Корупція в секторі охорони здоров'я виходить далеко за межі подарунка пляшки коньяку в обмін на якісну медичну допомогу і загрожує набагато більшому, включаючи закупівлю ліків, лікарняні благодійні фонди, діагностичні центри, приватизацію закладів та відкати медичним працівникам за краще і швидше лікування.

6) Децентралізація та доброчесність: місцеві громади борються з корупцією. Як децентралізація може мінімізувати корупційні ризики? Замість підходу «згори донизу» об'єднані територіальні громади тепер відповідають за розробку власних бюджетів, орієнтованих на місцеві стратегічні пріоритети, та забезпечення громадського контролю за їх виконанням. Для боротьби з корупцією на місцях місцеві громади озброєні такими інструментами, як публічність бюджету, оцінка прозорості місцевих бюджетів, публічні закупівлі через ProZoro, актуальні переліки активів громади, електронні системи управління фінансами, регулярні аудити, публічна звітність, антикорупційні програми, запобігання конфлікту інтересів та антикорупційні експерти [3].

Практичними механізмами боротьби з корупцією є:

По-перше електронне урядування (e-governance) – цифровізація державних послуг зменшує контакт між чиновниками та громадянами, що суттєво знижує ризики корупції. Наприклад, система ProZorro в Україні демонструє ефективність електронних закупівель.

По-друге декларування доходів та витрат чиновників – публічне звітування про активи допомагає суспільству контролювати доброчесність посадовців.

По-третє захист викривачів корупції – створення умов, коли громадяни, які повідомляють про корупцію, захищені від переслідування, є важливою умовою для виявлення порушень.

По-четверте реформа правоохоронних органів та судової системи – корупція у цих сферах є особливо небезпечною, адже створює атмосферу безкарності.

По-п'яте антикорупційна освіта та просвіта – формування нетерпимості до корупції починається з виховання молоді, проведення просвітницьких кампаній і навчальних програм [2].

Шляхи подолання корупції в державному управлінні мають бути комплексними та системними, із залученням державних інституцій, громадянського суспільства, міжнародних партнерів та бізнесу. Одним із ключових напрямів боротьби з корупцією є реформа державного управління. У 2022 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію реформування державного управління на 2022–2025 роки, яка передбачає побудову компетентної, сервісної та цифрової держави, заснованої на європейських стандартах. Основною метою цієї стратегії є створення умов для доступу громадян і бізнесу до якісних адміністративних послуг, розбудова професійної, чесної та політично нейтральної державної служби, а також захист інтересів громадян через ефективну систему управління [4].

Особливу увагу слід приділяти боротьбі з корупцією в інфраструктурному секторі, де обертаються значні бюджетні кошти. Важливими інструментами тут є моніторинг парламентських рішень, аналіз бюджетних пропозицій та їх виконання, перевірка державних закупівель, запити на доступ до публічної інформації та робота зі ЗМІ.

Ще одним ефективним способом запобігання корупції є використання відкритих даних та забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації. Законодавство України гарантує кожному громадянину право отримувати інформацію, створену чи отриману органами влади. Якщо така інформація не є публічно доступною, громадянин має право подати запит на її отримання. Важливо, щоб такі запити були чіткими, короткими, адресованими установам, а не конкретним особам, із посиланням на відповідний закон та контактними даними заявника.

Серед практичних механізмів боротьби з корупцією чільне місце посідає електронне урядування. Цифровізація державних послуг значно скорочує прямі контакти між посадовцями та громадянами, зменшуючи можливості для корупційних дій. Наприклад, система електронних закупівель ProZorro вже

довела свою ефективність у забезпеченні прозорості та конкурентності закупівель. Іншим важливим механізмом є обов'язкове декларування доходів і витрат посадовців. Публічне звітування про активи дозволяє суспільству здійснювати контроль за статками державних службовців і виявляти ознаки незаконного збагачення.

Завершальним, але не менш важливим елементом у боротьбі з корупцією є антикорупційна освіта та просвіта. Формування нетерпимості до корупції потрібно починати з раннього віку – через виховання молоді, впровадження відповідних освітніх програм у школах і вишах, проведення інформаційних кампаній, підтримку громадських ініціатив. Створення культури чесності та відповідальності — це довгостроковий, але надзвичайно важливий процес.

Висновки. Корупція в державному управлінні є основною перешкодою для розвитку країни та негативно впливає на економіку, політичну стабільність і соціальну справедливість. Причини – низькі зарплати держслужбовців, нестабільне законодавство та політичні зв'язки. Ефективна боротьба з корупцією потребує як інституційних змін, так і зміни суспільного ставлення. Особливо важливо реалізувати реформи управління для забезпечення прозорості, ефективного контролю та доступу до публічної інформації. Місцеві громади також можуть відігравати ключову роль у боротьбі з корупцією, запроваджуючи інструменти, які підвищують прозорість і громадський контроль.

Список використаних джерел:

1. Академія внутрішніх справ. Курс лекцій з антикорупційної політики. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_1.html. (дата звернення: 12 лютого 2025 р.)
2. Закон України № 831/2021-Р від 15 липня 2021 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення антикорупційної політики". Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 13 лютого 2025).
3. Верховна Рада України. Закон України "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. (дата звернення: 13 лютого 2025).
4. Верховна Рада України. Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 13 січня 2011 року № 2939-VI. – Київ: Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. (дата звернення: 11 лютого 2025).
5. ЛМН. Три великі кроки для подолання корупції. – URL: https://www.lmn.in.ua/blog_post/try-velyki-kroky-dlya-podolannya-koruptsiyi/ (дата звернення: 13 лютого 2025).

Дар'я МЕЛЬНИЧЕНКО*
Студентка 1 курсу,
Факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

***Анотація** У статті досліджується специфіка державного управління в умовах воєнного стану в Україні. Визначено ключові виклики, з якими стикається система управління, а також можливості для її трансформації та вдосконалення. Особлива увага приділяється адаптації адміністративних процесів, забезпеченню безперервності влади та зміцненню взаємодії між органами державної влади і громадянським суспільством.*

***Abstract** This article explores the specifics of public administration under martial law in Ukraine. It identifies the key challenges faced by the governance system, as well as opportunities for its transformation and improvement. Special attention is paid to the adaptation of administrative processes, ensuring the continuity of power, and strengthening interaction between state authorities and civil society.*

Вступ. Російська агресія проти України, що розпочалась у 2014 році та набула масштабного характеру з 2022-го, докорінно змінила функціонування державної влади. Введення воєнного стану стало не лише правовим механізмом реагування на загрозу, а й масштабним викликом для всієї системи управління державою. У таких умовах основною метою є не тільки забезпечення обороноздатності, а й збереження стабільності внутрішньої системи, оперативного прийняття рішень та ефективної взаємодії з населенням. Актуальність теми зумовлена потребою не тільки вижити, але й трансформуватись – створювати сучасну, адаптивну і прозору систему державного управління, здатну функціонувати в умовах надзвичайної загрози.

Виклад основного матеріалу. У ситуації системного терору з боку агресора – коли об'єктами атак стають мирні жителі, критична інфраструктура, культурні об'єкти та інститути демократії – саме влада має забезпечити стабільність державного механізму. Українське суспільство продемонструвало вражаючу стійкість і самоорганізацію, об'єднавшись навколо державного та військового керівництва, прийнявши нові умови життя і мобілізувавши всі можливі ресурси для спротиву. Водночас найбільше навантаження і відповідальність несуть органи публічної влади, адже саме на них покладено обов'язок забезпечувати стабільне функціонування держави у критичних умовах.

Сьогодні ефективне державне управління неможливе без дотримання принципів законності, патріотизму, неупередженості та гуманізму. Публічні службовці мають виконувати свої функції не лише формально, а з глибоким

усвідомленням відповідальності перед суспільством. Їхня робота повинна відповідати викликам сучасності – бути відкритою, етичною, орієнтованою на досягнення результату [2]. Але разом із тим ми вже стикалися з прикладами, коли окремі представники влади порушували ці принципи: корупційні дії, співпраця з ворогом, неналежне інформування громадськості. Це вимагає не лише перегляду управлінських підходів, але й повноцінної трансформації всієї парадигми функціонування влади. Однією з найгостріших проблем є фізична загроза для функціонування інституцій. У прифронтових регіонах органи влади змушені переміщуватися, працювати в екстреному режимі або створювати резервні управлінські осередки. Водночас на тлі гуманітарної катастрофи, спричиненої мільйонами внутрішньо переміщених осіб, зруйнованою інфраструктурою та постійними атаками на критичні об'єкти, влада має забезпечити життєво важливі послуги.

Інформаційна безпека – ще один надважливий виклик. У війні нового типу інформація стала зброєю. Масштабні кібератаки, фейки, психологічні операції ворога вимагають від держави глибокої цифрової компетентності, надійної інфраструктури та швидкої комунікації з населенням. Цифрові платформи, як-от «Дія», стали не просто сервісами, а інструментами виживання: вони дозволяють зберегти доступ до документів, соціальних послуг і взаємодії з органами влади навіть під час бойових дій.

На цьому тлі особливу роль відіграє децентралізація. Саме місцеві громади виявили найвищу мобільність і гнучкість у кризовій ситуації. Завдяки раніше впровадженім реформам, вони здатні приймати рішення самостійно, адаптувати логістику, співпрацювати з волонтерськими ініціативами та координувати допомогу населенню. Децентралізація стала не лише формою управління, а й щитом для національної безпеки.

Окрему увагу слід приділити гнучкості законодавства. В умовах швидко змінюваної реальності надзвичайно важливо оперативно змінювати нормативно-правову базу. Законодавчі акти ухвалюються у форматі експрес-реагування, адаптуючи правове поле до реальних викликів. При цьому держава намагається зберегти баланс між обмеженням прав і свобод та забезпеченням безпеки [4].

Нова хвиля партнерства між державою і громадянським суспільством – ще один безпрецедентний феномен. Волонтери, благодійні фонди, ініціативні групи стали співорганізаторами державного управління у багатьох сферах. Армія, медицина, евакуація, освіта, соціальна допомога – усе це сьогодні частково забезпечується саме спільними зусиллями суспільства та держави. В умовах, коли держава не завжди фізично присутня на території, громадяни беруть на себе її функції, що є свідченням високого рівня довіри та самоорганізації.

Водночас воєнний стан, попри всю драматичність, створює унікальні передумови для трансформації. Насамперед це шанс на модернізацію інституцій – усунення неефективних структур, перегляд функцій і процедур, впровадження нових технологій. Другий аспект – це формування нової культури прозорості. Регулярна публічна звітність, відкриті дані, діалог із громадянами стають не лише трендом, а необхідністю для збереження легітимності влади.

Технологічний прорив – ще один важливий чинник. Використання дронів, супутникових даних, автоматизованих систем моніторингу, електронного документообігу стає не винятком, а нормою. Український досвід цифрової держави вже став зразком для багатьох країн, особливо в умовах війни [3].

У контексті формування нової моделі державного управління особливої актуальності набуває питання людського капіталу. Саме люди – фахові, мотивовані, патріотично налаштовані – є ключовим ресурсом для реалізації реформ і забезпечення стабільності. Сьогодні важливо не лише зберегти наявних професіоналів у системі публічного управління, а й залучати нову генерацію лідерів, які готові працювати на благо суспільства, демонструючи новий рівень етики, відкритості та ефективності. Освіта, перепідготовка кадрів, створення умов для розвитку професійної майстерності публічних службовців мають стати пріоритетом державної політики.

Паралельно з цим необхідно продовжувати інтеграцію української системи управління у європейський адміністративний простір. Війна лише прискорила євроінтеграційні процеси, і тепер державне управління має не просто відповідати стандартам ЄС, а бути їхнім носієм. Це стосується як правових механізмів, так і управлінських практик, зокрема впровадження антикорупційних інструментів, процедур відкритого врядування, сучасних механізмів оцінки ефективності політик.

Водночас особливого значення набуває питання стратегічного бачення розвитку. Україна не може дозволити собі діяти лише в логіці реагування на кризу – необхідно формувати чіткі середньо- та довгострокові цілі, орієнтовані на відновлення, модернізацію та сталий розвиток. Національна стратегія відновлення має охоплювати не лише інфраструктурні чи економічні аспекти, а й гуманітарні, культурні, соціальні. Публічне управління повинно стати каталізатором нової суспільної угоди, яка базуватиметься на довірі, спільній відповідальності та участі громадян у прийнятті рішень [2].

У цьому процесі важливим є збереження інституційної пам'яті та спадкоємності. Усі здобутки, які були досягнуті в умовах війни, мають бути систематизовані, проаналізовані та включені в нову модель публічного управління. Це стосується як кризових управлінських рішень, що довели свою ефективність, так і практик міжсекторальної взаємодії, оперативної цифрової трансформації та децентралізованого прийняття рішень. Саме в цій систематизації досвіду криється ключ до побудови держави, що буде не лише стійкою до майбутніх викликів, а й здатною до стрімкого розвитку в умовах післявоєнної реальності.

Україна вже продемонструвала, що здатна не просто вижити в умовах масштабної агресії, а й створювати інноваційні рішення, що мають глобальне значення. Тепер завдання – закріпити ці трансформації, інституціоналізувати нові підходи до управління та сформувати міцну основу для майбутнього покоління. Війна не лише руйнує – вона й відкриває вікно можливостей. І саме публічне управління має стати тим інструментом, який зможе перетворити цю кризу на точку відліку для нової, сильнішої, справедливішої та сучасної держави.

У цьому контексті надзвичайно важливим є питання реінтеграції тимчасово окупованих територій та відновлення державного управління на звільнених землях. Цей процес вимагатиме не лише фізичного відновлення інфраструктури, а й відновлення довіри до влади, правової системи та суспільних інституцій. Необхідно буде розробити цілісну стратегію соціальної адаптації населення, створити механізми злагодженої комунікації між центром і місцевими громадами, залучити громадян до формування нової моделі управління. Успішна реінтеграція має спиратися на принципи справедливості, рівності, відкритості та поваги до людської гідності [5].

Особливу увагу потрібно приділяти молоді як рушійній силі змін. Формування нової генерації громадян, які не просто користуються благами держави, а беруть участь у її розвитку, — ключове завдання освітньої, молодіжної та інформаційної політики. Держава повинна стимулювати розвиток лідерського потенціалу молоді, підтримувати молодіжні ініціативи, волонтерські рухи та створювати умови для молоді залишатися й працювати в Україні, зокрема в малих громадах, де особливо відчутна потреба у фахівцях.

Також важливим завданням є збереження соціальної єдності. Війна принесла не лише втрати, а й глибокі соціальні травми: переселення, втрату близьких, розрив зв'язків, зростання вразливості окремих категорій населення. Державне управління повинно активно інтегрувати інструменти соціального захисту, психологічної підтримки, реабілітації ветеранів і постраждалих. Це потребує нової якості міжвідомчої взаємодії, підготовлених кадрів і збалансованої бюджетної політики.

Нарешті, варто усвідомити, що сучасна система публічного управління має бути гнучкою, динамічною та відкритою до постійного вдосконалення. Це вимагає запровадження механізмів оцінки ефективності політик, зворотного зв'язку від громадян, прозорих процедур прийняття рішень. Дієвість влади не повинна мірятися кількістю розпоряджень чи наказів, а реальним впливом на добробут громадян, рівень безпеки, розвиток громад і відновлення країни [2].

У підсумку, війна стала каталізатором глибоких змін у публічному управлінні. Вона оголила слабкі місця, але водночас відкрила шлях до справжньої трансформації – не декоративної, а змістовної, яка формується в реальному часі й на реальних викликах. Україна має унікальний шанс побудувати нову модель влади – сильну, демократичну, цифрову й соціально орієнтовану. І саме зараз закладаються її фундаментальні основи.

У цьому процесі не можна оминати увагою і міжнародний вимір трансформації публічного управління в Україні. Співпраця з міжнародними партнерами – це не лише джерело фінансової допомоги, а й потужний ресурс для впровадження передових управлінських практик, консалтингу, навчання кадрів та обміну досвідом. Особливо цінним є залучення експертної підтримки для розробки стратегій відбудови, управління кризами та посилення інституційної спроможності. Важливо забезпечити не формальну імплементацію «зовнішніх» рекомендацій, а їх адаптацію до національного контексту з урахуванням потреб громадян.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток публічно-приватного партнерства. В умовах, коли ресурси держави обмежені, а потреби зростають щоденно, ефективно залучення бізнесу до вирішення суспільних завдань може стати вагомим чинником сталого розвитку. Інфраструктурні проекти, цифрові сервіси, соціальні ініціативи – усі ці сфери можуть реалізовуватись у партнерстві між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Крім того, стратегія розвитку публічного управління має бути орієнтована на інклюзію. Під час відбудови країни надзвичайно важливо враховувати інтереси всіх соціальних груп – осіб з інвалідністю, людей похилого віку, жінок, національних меншин, ветеранів та ВПО. Це вимагає перегляду принципів доступності, недискримінації та рівних можливостей при формуванні політик і наданні послуг. Усе це сприятиме формуванню більш згуртованого, стійкого суспільства, в якому кожен громадянин відчуває свою важливість і участь у спільній справі [3].

Таким чином, публічне управління в умовах війни та відновлення – це не просто набір адміністративних функцій. Це багатовекторна система, що має працювати на випередження, адаптуватися до змін, забезпечувати соціальну справедливість і стійкий розвиток.

Висновки. Державне управління в умовах воєнного стану – це не лише боротьба за виживання системи, а й пошук нових підходів, які зроблять її стійкішою, людянішою та ефективнішою. Україна вже демонструє приклад того, як гнучкість, цифровізація, партнерство з громадськістю та інституційна відповідальність формують основу нової моделі держави. Війна – це трагедія, але також і каталізатор змін. В умовах воєнного стану Україна закладає фундамент майбутнього управління, що базується на інноваціях, відкритості та служінні громадянам.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану».
2. Філіпова Н. В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 6. 2015.
3. Решота О. А. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3.
4. Акімов А. В. Мілітаризація органів державної влади України в системі забезпечення національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. № 6. С. 63–68.
5. Корнута Л. М. Окремі питання провадження державної служби в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.10>.

Аліна СОЛТАСЮК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ПІСЛЯВОЄСНИЙ ПЕРІОД

Анотація. У післявоєнний період аграрний сектор відіграє ключову роль у відновленні економіки та забезпеченні продовольчої безпеки країни. У цій роботі розглядаються основні механізми державної підтримки, зокрема фінансові субсидії, пільгове кредитування, технічна допомога та нормативно-правові ініціативи, спрямовані на стимулювання аграрного виробництва. Також аналізуються міжнародний досвід та перспективи впровадження ефективних програм відновлення аграрного сектору в Україні. Важливу увагу приділено ролі співпраці між державою, приватним сектором та міжнародними організаціями у забезпеченні сталого розвитку сільського господарства в післявоєнний період.

Abstract. In the post-conflict period, the agricultural sector plays a key role in restoring the economy and ensuring the country's food security. This paper examines the main mechanisms of state support, in particular financial subsidies, preferential lending, technical assistance and regulatory initiatives aimed at stimulating agricultural production. It also analyzes international experience and prospects for implementing effective programs for the restoration of the agricultural sector in Ukraine. Important attention is paid to the role of cooperation between the state, the private sector and international organizations in ensuring sustainable development of agriculture in the post-conflict period.

Вступ. Збройні конфлікти призводять до значних руйнувань аграрного сектору, що загрожує продовольчій безпеці та економічній стабільності країни. У післявоєнний період ключовими викликами стають відновлення сільськогосподарського виробництва, інфраструктури, доступу до фінансування та подолання екологічних наслідків.

Виклад основного матеріалу. Основні механізми державної підтримки аграрного сектору в післявоєнний період спрямовані на відновлення сільськогосподарського виробництва, забезпечення фінансової стійкості фермерських господарств і розвиток інфраструктури. Одним із ключових інструментів є фінансова підтримка, що включає надання субсидій, дотацій і пільгового кредитування для аграріїв, які зазнали втрат через військові дії. Це

* Науковий керівник: к.е.н. доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ілона БІЛОКІННА

дозволяє компенсувати руйнування господарств, відновити виробничі потужності та стимулювати економічну активність у сільській місцевості.

Податкові стимули також відіграють важливу роль, оскільки звільнення або зменшення податкового навантаження для аграрного бізнесу сприяє його швидшому відновленню. Крім того, держава повинна забезпечити ефективне відновлення аграрної інфраструктури, що включає ремонт доріг, відновлення елеваторів, складів, систем зрошення та меліорації [5].

Державна підтримка в сфері логістики спрямована на спрощення експорту аграрної продукції, покращення транспортної системи та створення умов для безперебійного постачання ресурсів фермерам.

Фінансові субсидії є одним із ключових інструментів державної підтримки аграрного сектору після збройного конфлікту. Вони спрямовані на забезпечення ліквідності фермерських господарств, компенсацію втрат та стимулювання відновлення сільськогосподарського виробництва. Перш за все, субсидії надаються для відновлення пошкодженого або знищеного майна, включаючи сільськогосподарську техніку, обладнання, виробничі приміщення та посівні площі. Фінансова допомога дозволяє аграріям швидше повернутися до роботи, відновити виробничі потужності та уникнути довгострокових економічних втрат [2]. Окремий напрямок субсидій спрямований на підтримку дрібних фермерів, які найбільше постраждали від наслідків війни. Для них держава може запроваджувати програми грантового фінансування або безвідсоткових позик, що дозволяють придбати насіння, добрива, паливе та інші необхідні ресурси. Це особливо важливо для забезпечення безперервного циклу сільськогосподарського виробництва.

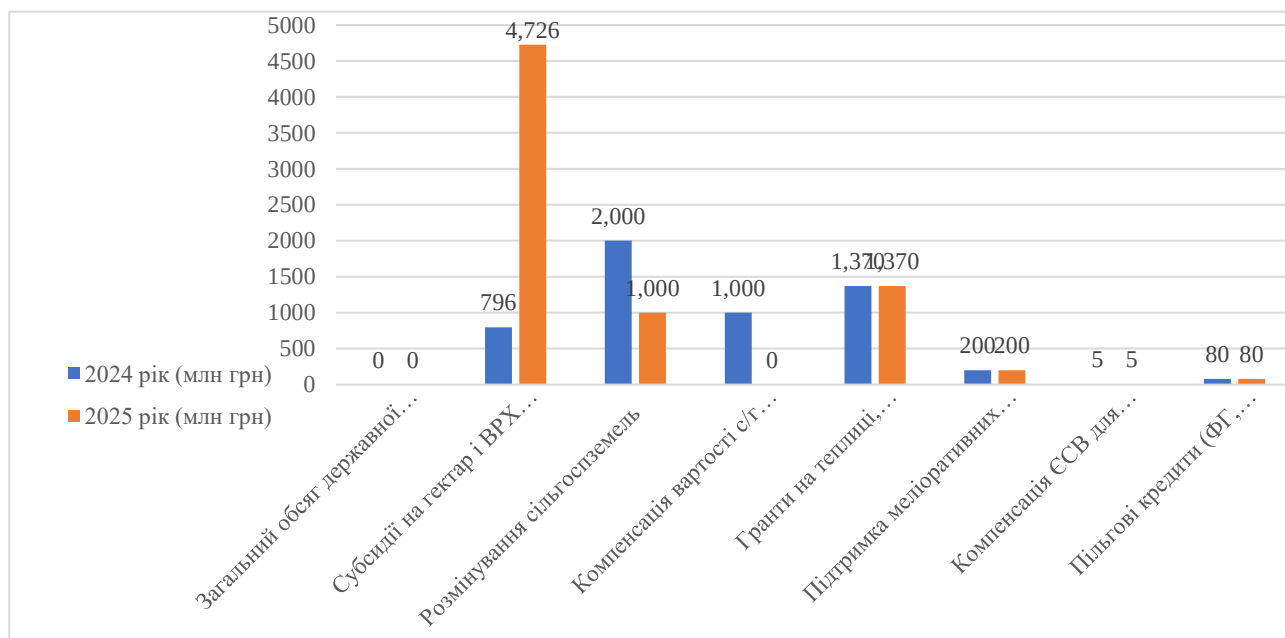

**Рис. 1. Державна підтримка аграрного сектору за 2024-2025 рр.,
млн грн**

Джерело: сформовано автором на основі [6]

У 2025 році спостерігається суттєве зростання державної підтримки

аграрного сектору порівняно з попереднім роком. Згідно з аналітикою, опублікованою на порталі AgroTimes, загальний обсяг фінансування сягнув понад 7,3 млрд грн, що значно перевищує показники 2024 року [6]. Основний акцент зроблено на розширенні прямих дотацій аграріям, зокрема субсидій на гектар та на утримання худоби, обсяг яких зріс у понад п'ять разів [7].

Додатково можуть запроваджуватися субсидії на покриття витрат, пов'язаних із розмінуванням сільськогосподарських земель, оскільки значна частина територій після бойових дій може бути небезпечною для обробітку. Державна підтримка у цьому напрямку дозволяє відновити безпечний доступ до земельних ресурсів та повернути їх у сільськогосподарський обіг. Крім того, фінансові субсидії можуть бути спрямовані на компенсацію частини кредитних ставок або надання пільгового кредитування для аграріїв, що потребують додаткових інвестицій у відновлення свого бізнесу.

Водночас спостерігається зменшення фінансування програм з розмінування сільськогосподарських земель, що, ймовірно, компенсуватиметься коштами від міжнародних донорів. Окремі програми, такі як компенсація вартості техніки, у 2025 році не мають чітко зафіксованих обсягів фінансування, що може свідчити про перегляд пріоритетів у підтримці аграріїв [8].

Загалом, структура державної підтримки у 2025 році демонструє спрямованість на стимулювання стабілізації виробництва та покращення економічної стійкості фермерських господарств.

Пільгове кредитування є важливим фінансовим механізмом державної підтримки аграрного сектору в умовах післявоєнного відновлення. Воно передбачає надання аграріям доступу до фінансових ресурсів на вигідних умовах, що дозволяє відновити виробничі потужності, закупити необхідні матеріали та техніку, а також забезпечити стабільну роботу господарств.

Одним із ключових аспектів пільгового кредитування є зниження процентних ставок для аграріїв. Держава може компенсувати частину процентної ставки за кредитами або встановлювати фіксовані мінімальні відсотки, що робить фінансування доступнішим для фермерів та агропідприємств. Це особливо важливо в умовах, коли аграрії зазнали значних збитків і не мають достатнього власного капіталу для відновлення діяльності. Також можуть впроваджуватися довгострокові кредити з відстроченим погашенням, що дозволяє фермерам поступово відновити виробництво і отримати стабільний прибуток перед початком виплат за кредитними зобов'язаннями. Це допомагає уникнути додаткового фінансового навантаження у перші роки після конфлікту, коли відновлення ще триває.

Пільгове кредитування може також передбачати спеціальні програми для відновлення сільськогосподарської інфраструктури, купівлі нової техніки, відновлення тваринництва та рослинництва.

Важливим напрямком технічної допомоги є відновлення сільськогосподарської інфраструктури, зокрема іригаційних систем, складів, елеваторів, теплиць, а також транспортної логістики для перевезення продукції. Без належної інфраструктури навіть відновлені фермерські господарства не

зможуть ефективно функціонувати та постачати продукцію на ринок. Крім забезпечення технікою, важливим компонентом є освітня та консультаційна підтримка для аграріїв [1]. Державні установи та міжнародні партнери можуть організовувати тренінги, вебінари та консультаційні програми, що допоможуть аграріям адаптуватися до нових умов.

Окрему увагу слід приділити заходам з розмінування сільськогосподарських земель, оскільки значна частина територій може бути забруднена мінами та вибухонебезпечними предметами. Держава разом із міжнародними організаціями повинна розробити програми для очищення земель та відновлення їхньої придатності до використання у сільському господарстві. Технічна допомога також включає підтримку в розвитку інноваційних технологій у сільському господарстві, таких як цифрові платформи для управління фермами, автоматизовані системи моніторингу врожайності, використання дронів та супутникових даних для підвищення ефективності виробництва. Впровадження таких рішень дозволяє аграріям не лише відновити свої господарства, а й зробити їх більш продуктивними та стійкими до майбутніх викликів [3].

Податкові стимули також є важливим компонентом нормативно-правової підтримки. Запровадження податкових пільг для аграріїв, зниження або тимчасове скасування податків, податкові канікули для постраждалих господарств дозволяють зменшити фінансове навантаження на фермерів та сприяти їх швидшому відновленню.

Ще одним важливим напрямом є адаптація законодавства для залучення міжнародної фінансової допомоги та інвестицій у відновлення аграрного сектору. Це може включати спрощення процедур отримання грантів, сприяння державно-приватному партнерству та розробку нових механізмів співпраці між державою та інвесторами [4].

Висновок. Відновлення аграрного сектору в післявоєнний період є стратегічно важливим завданням, що потребує комплексного підходу та ефективної державної підтримки. Основні механізми, такі як фінансові субсидії, пільгове кредитування, технічна допомога та нормативно-правові ініціативи, створюють необхідні умови для відновлення сільськогосподарського виробництва, повернення фермерів до роботи та забезпечення продовольчої безпеки країни. Для успішного відновлення аграрного сектору необхідна тісна співпраця держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Лише комплексний підхід, що охоплює всі зазначені механізми, дозволить не лише повернути аграрну галузь до довоєнного рівня, а й зробити її більш стійкою, технологічною та конкурентоспроможною в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про стандартизований страховий продукт для страхування майбутнього врожаю зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських страхових ризиків на весняно-літній період вирощування: наказ від 16 червня 2023 р. № 1285. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1236-23> (дата звернення: 09.04.2025).

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Підсумки функціонування аграрного сектору України у 2024 році. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/pidsumky-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-u-2024-rotsi> (дата звернення: 09.04.2025).

3. Delo.ua. Державна підтримка АПК в 2024 році: аналіз, відгуки, прогноз. URL: <https://delo.ua/business/derzpidtrimka-apk-v-2024-roci-analiz-vidguki-prognoz-425552/> (дата звернення: 09.04.2025).

4. Агрополітичний портал. Бюджет України на 2024 рік – уряд показав програми держпідтримки агросектору. URL: <https://agropolit.com/news/26552-byudjet-ukrayini-na-2024-rik--finansova-pidtrimka-agrosektoru> (дата звернення: 09.04.2025).

5. Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики. Рекомендації комітетських слухань на тему: «Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми». URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html> (дата звернення: 09.04.2025).

6. АгроТаймс. У проєкті держбюджету-2025 закладено понад 7,3 млрд грн на програми підтримки аграріїв. URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/v-proyekti-derzhbyudzhetu-2025-zakladeno-ponad-73-mlrd-grn-na-programy-pidtrymky-agrariyiv> (дата звернення: 09.04.2025).

7. Delo.ua. Державна підтримка АПК в 2024 році: аналіз, відгуки, прогноз. URL: <https://delo.ua/business/derzpidtrimka-apk-v-2024-roci-analiz-vidguki-prognoz-425552> (дата звернення: 09.04.2025).

8. Agropolit.com. Бюджет України на 2024 рік – фінансова підтримка агросектору. URL: <https://agropolit.com/news/26552-byudjet-ukrayini-na-2024-rik--finansova-pidtrimka-agrosektoru> (дата звернення: 09.04.2025).

Інна КУЧЕР*
студентка 2-го курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЖІНОЧЕ ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: СТРАТЕГІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття зосереджується на питанні жіночого лідерства в сучасному суспільстві та різних організаціях. Окреслено стратегії, що мають на меті забезпечення гендерної рівності та сприяння розвитку жіночого лідерства, включаючи гендерно чутливу політику та подолання соціальних стереотипів. Виявлено ключові перешкоди, з якими стикаються жінки на шляху до керівних посад, як-от гендерні упередження, обмежений доступ до ресурсів та подвійне навантаження, спричинене поєднанням роботи та сімейних зобов'язань. Також розглядаються можливості, що відкриваються для жінок у лідерстві в контексті сучасних змін, таких як розвиток м'яких навичок та підтримка гендерної рівності в глобальному масштабі.

Abstract. Article focuses on the issue of female leadership in modern society and various organizations. It outlines strategies aimed at ensuring gender equality and promoting the development of female leadership, including gender-sensitive policies and overcoming social stereotypes. Key barriers faced by women on their way to leadership positions were identified, such as gender bias, limited access to resources, and the double burden caused by combining work and family obligations. It also examines the opportunities available to women in leadership in the context of contemporary changes, such as developing soft skills and supporting gender equality on a global scale.

Вступ. Питання розгортання жіночого лідерства зберігає високу важливість в сучасності, особливо з точки зору гендерного паритету та трансформацій у суспільстві. Незважаючи на відчутні успіхи в утвердженні рівних прав жінок, численні структури та соціуми й досі мають справу з перепонами, що заважають жінкам обіймати керівні посади. Застарілі упередження, брак доступу до потрібних ресурсів, а також подвійне навантаження, зумовлене необхідністю поєднувати роботу з обов'язками в родині, продовжують бути серйозними викликами на шляху до рівноправності. Разом з тим, поточні тенденції, зокрема розширення цифрових технологій, глобалізація та зміни в підходах до менеджменту, створюють нові перспективи для лідерок, які володіють такими ключовими якостями, як емпатія, гнучкість та вміння ефективно спілкуватися.

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Ілона БІЛОКІННА.

Виклад основного матеріалу. Світлана Куценко виокремила два ключових етапи, які будь-яка організація здатна впровадити для сприяння розвитку жіночого лідерства:

1. Перш за все, цілі з забезпечення рівних можливостей в компанії слід закріпити на рівні стратегічних пріоритетів. Додати слайд про гендерну рівність до презентації компанії – проста задача. Важко перейти від декларацій до реальних дій, досягти розуміння необхідності змін серед керівництва.

Достатньо визначити кілька «адвокатів» серед топ-менеджменту, котрі підтримають цю стратегічну ініціативу та забезпечуватимуть достатню увагу питанню. Це запустить якісні зміни, поступово, з року в рік.

2. Наступний крок – провести аналіз факторів, що сприяють гендерній рівності, та тих, що їй перешкоджають. Аудит процесів управління персоналом через таку призму дозволить краще зрозуміти ситуацію та вказати на необхідні зміни.

Опитування жінок-співробітниць компанії також може надати велику кількість цінної інформації, дозволяючи виявити системні недоліки [1].

Світлана Богатчук вважає, що лідер це уміння простими словами пояснювати складні речі. Бути комунікабельним. Користуватися авторитетом [6].

Світлана Куценко надзвичайно влучно описує двоетапну стратегію втілення жіночого лідерства, яка базується не лише на гучних заявах, а на практичних діях, що можуть істотно вплинути на корпоративну культуру. Її підхід заслуговує на пильну увагу, адже йдеться про комплексне перетворення управлінського світогляду та внутрішніх процедур.

В цілому, стратегія Куценко показує, що впровадження жіночого лідерства — це не швидкоплинна акція, а довготривалий процес, що стартує з бажання та ініціативи керівництва, а продовжується через ретельний аналіз і трансформації в межах організації. Це приклад того, як лідерство, яке ґрунтується на цінностях, здатне забезпечувати реальні перетворення.

У дослідженні О. Микитко, присвяченому впливу гендерних стереотипів на статус жінки-лідера в сучасному українському соціумі, підіймається надзвичайно вагома та актуальна проблематика. Вона полягає у тому, що саме соціально обумовлені уявлення про роль жінки продовжують виступати однією з ключових перепон на шляху до гендерної рівності. Авторка акцентує увагу на тому, що навіть у ХХІ столітті українське суспільство значною мірою підвладне традиційним поглядам, відповідно до яких жінка має передусім бути хранителькою домашнього вогнища, матір'ю, підтримкою для чоловіка, але не керівницею, реформаторкою чи політичною діячкою.

Микитко наголошує на тому, що таке ставлення має реальні наслідки: жінки змушені витрачати більше зусиль, аби довести свою спроможність, вони частіше зазнають психологічного тиску, менше представлені на керівних посадах, у політичних структурах, та рідше мають доступ до важливих рішень. Це й призводить до формування так званої «скляної стелі» — невидимого, але відчутного бар'єру, який обмежує професійне зростання жінок.

Авторка підкреслює, що подолання цих стереотипів потребує не лише

особистої стійкості жінок, але й системних змін. Потрібна активна участь держави, бізнесу, громадських організацій та медіа у трансформації суспільних уявлень. Необхідно створювати умови, за яких лідерство жінки сприйматиметься як природне й бажане явище. Це передбачає популяризацію успішних жінок-лідерів, впровадження політики рівних можливостей у компаніях та навчальних закладах, а також розробку гендерно чутливої освіти.

Отже, дослідження О. Микитко не лише діагностує проблему, а й акцентує увагу на необхідності глибоких культурних та інституційних змін. Тільки подолавши гендерні стереотипи, ми зможемо збудувати суспільство, де жінки й чоловіки матимуть рівні можливості для реалізації свого лідерського потенціалу [2].

О. Микитко показує неспростовний факт: гендерні стереотипи існують як суттєва перешкода на шляху до рівноправного співтовариства. Глибоко вкорінені уявлення про «роль» жінки сковують її потенціал, впливаючи як на особисте життя, так і на перспективи професійного розвитку та лідерства. Автор акцентує увагу: для подолання цих упереджень потрібні не тільки старання жінок, а й кардинальна зміна соціокультурного середовища.

Створення позитивного образу жінки-лідера, впровадження гендерно чутливої освіти, забезпечення рівних можливостей на робочому місці та залучення усіх шарів суспільства до активної підтримки цих змін – це не просто нагальна потреба, а й запорука сталого розвитку демократичної спільноти. Тільки в атмосфері справжньої рівності кожна особа, незалежно від статі, зможе повністю розкрити свої здібності, а українське суспільство – використати цей потенціал для власного оновлення та поступу вперед.

В умовах сьогодення жіноче лідерство постає як ключовий фактор формування нової управлінської культури, що спирається на цінності співпраці, відкритості та соціальної відповідальності. У своєму дослідженні Н. Гайдар наголошує на своєрідності стилю жіночого лідерства, яке виражається у прагненні до партнерства, діалогу та емоційного інтелекту. Такий підхід сприяє не лише ефективному прийняттю рішень, а й загальному покращенню управління та розвитку команд.

Гайдар наголошує на необхідності створення умов для розкриття жіночого потенціалу: підтримка освіти, професійного розвитку, а також трансформація управлінської культури. Залучення жінок до прийняття стратегічних рішень відкриває нові перспективи для розвитку організацій та суспільства загалом, адже гендерне різноманіття стимулює більш гнучке, інноваційне й ефективне управління [3].

Отже, жіноче лідерство сьогодні – це вже не просто про гендерну рівність, а скоріше про стратегічний ресурс для вдосконалення управлінських підходів. Унікальність та перспективи жіночого лідерства вимагають визнання, підтримки та активного впровадження на кожному управлінському рівні. Побудова нової культури лідерства, яка базується на цінностях відкритості, взаємодії та соціальної відповідальності, стане можливою лише тоді, коли ми подолаємо стереотипи та створимо умови для розкриття потенціалу жінок. У цьому сенсі,

жіноче лідерство виступає як ключовий фактор позитивних змін у суспільстві та важливий крок до побудови інклюзивного, сталого майбутнього.

У своєму дослідженні Наталія Савелюк аналізує жіноче лідерство в контексті гендерної рівності, акцентуючи увагу на численних перешкодах, з якими стикаються жінки, навіть якщо формально законодавство гарантує рівні права. Вона підкреслює, що, хоча українське законодавство забезпечує жінкам ті ж самі права, що й чоловікам, соціальні стереотипи та суспільні очікування щодо їхньої ролі у сім'ї та соціумі нерідко звужують їхні перспективи для професійного зростання та здобуття лідерських посад.

Дослідниця також підкреслює важливість підтримки жінок на всіх етапах їхньої професійної діяльності, сприяння їхньому кар'єрному розвитку та забезпеченню доступу до необхідних ресурсів для формування жіночого лідерства. У цьому контексті ключову роль відіграють мережі підтримки, менторські програми та інші ініціативи, спрямовані на допомогу жінкам у досягненні лідерських позицій.

Наталія Савелюк наголошує, що формальна рівність прав у законах – це лише верхівка айсбергу. Для справжньої гендерної злагоди критично важливим є подолання соціальних перепон та стереотипів, що стискають горизонти жінок. Розбудова жіночого лідерства вимагає системної підтримки протягом всієї кар'єри, зокрема через створення потужних мереж взаємопідтримки та наставництва. Тільки шляхом трансформації суспільних поглядів та фактичного розширення можливостей для жінок ми зможемо створити фундамент для справжньої рівності [4].

Згідно з дослідженням Кікінеджі, жіноче лідерство в умовах гендерної рівності охоплює комплексні процеси адаптації жінок до ролей лідерів, традиційно закріплених за чоловіками, беручи до уваги різноманітні перешкоди – як соціального, так і психологічного характеру. Авторка акцентує на необхідності системних змін у суспільстві, щоб розвіяти стереотипи та упередження стосовно жінок, які обіймають керівні посади.

Кікінеджі аналізує стратегії розвитку жіночого лідерства через формування підтримувальних структур та мереж, що допомагають жінкам долати соціальні та організаційні виклики. Серед таких стратегій – підвищення рівня обізнаності суспільства щодо ролі жінок у керівництві, розвиток їхніх професійних навичок та забезпечення можливостей для самореалізації на кожному етапі кар'єрного шляху.

Суттєвим елементом також є стратегічна трансформація політики на організаційному та суспільному рівнях, спрямована на забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок. Кікінеджі підкреслює перспективи зростання, які відкриваються перед жінками, коли досягається справжня гендерна рівність, що дає змогу повністю використати потенціал жінок у сфері лідерства [5].

На нашу думку, жіноче лідерство у XXI столітті переходить від виключення до правила, воно все частіше стає невіддільною частиною ефективного менеджменту, суспільного поступу та демократизації. Прихід жінок на керівні

посади це не лише питання соціальної справедливості, а й стратегічна необхідність для забезпечення збалансованості, інноваційності та сталого розвитку.

Підсумовуючи, можна сказати, що жіноче лідерство це не тільки виклик сьогодення, але й можливість для України побудувати інклюзивне, прогресивне суспільство. Тільки подолавши стереотипи, інституційні перешкоди та підтримавши жінок на всіх етапах їхньої кар'єри, ми зможемо досягти справжньої рівності, де лідерство визначатиметься не гендерною належністю, а професіоналізмом, талантом і баченням майбутнього.

Висновок. Незважаючи на різноманітні перепони, як-от усталені упередження та організаційні обмеження, жінки виявляють вміння будувати нову модель керівництва, яка базується на взаємодії, емоційному інтелекті та відповідальності перед громадою. Боротьба зі стереотипами, всебічна підтримка у професійному розвитку та кардинальні зміни в уявленнях про лідерство це вирішальні кроки до інклюзивного та сталого розвитку. Лідерство жінок це не виняток, а основа, що має потенціал зробити українське суспільство більш міцним, справедливим і прогресивним. Саме в жіночому лідерстві криється величезний потенціал для оновлення управлінських стратегій та формування більш гуманного світу.

Список використаних джерел:

1. Куцейко С. Три кроки до жіночого лідерства в Україні. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2019/10/10/652361/>
2. Миколко О. Вплив гендерних стереотипів на статус жінки-лідера в сучасному українському суспільстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 132-135. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25702/27-Mykytko.pdf?sequence=1>
3. Noha Hamie Haidar. Gender Leadership and Excellence: The Case of Higher Education in Lebanon. *Administrative Sciences*. 8(4). P. 78. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci8040078>
4. Савелюк Н. Соціально – психологічний феномен жіночого лідерства в Україні. 2021. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-21-60-2-56-63>
5. Кікінежді О. М., Савелюк Н. М., Мороз Л. І. Соціально – психологічний феномен жіночого лідерства в Україні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 2 (60). С. 56-63. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-21-60-2-56-63>
6. Богатчук С.С. В. Чорновіл. «Великий лідер великої нації». *Scientific Journal Virtus*. 2020. № 43. С. 223-226. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/25233.pdf>

Yelizaveta LEVCHENKO *
4th year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

MARKETING SERVICES IN UKRAINE DURING WARTIME: TRANSFORMATION, CHALLENGES, AND ADAPTATION STRATEGIES

Abstract. *The article examines the transformation of the marketing services market in Ukraine during the martial law. The main changes in consumer behavior and business adaptation to new challenges are analyzed. Particular attention is paid to the shift in emphasis to digital tools, humanization of content, emphasis on localism and social responsibility of companies. The article provides examples of successful marketing campaigns that have strengthened the image of Ukrainian brands and contributed to their competitiveness. Innovative approaches, such as the introduction of VR/AR technologies, online events and services based on big data analysis, are highlighted. The main challenges facing the market and prospects for its development are also analyzed.*

Анотація. *У статті розглядається трансформація ринку маркетингових послуг в Україні в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні зміни у поведінці споживачів та адаптацію бізнесів до нових викликів. Особливу увагу приділено зміщенню акценту на цифрові інструменти, гуманізацію контенту, акцент на локальність і соціальну відповідальність компаній. У статті наведено приклади успішних маркетингових кампаній, які зміцнили імідж українських брендів та сприяли їхній конкурентоспроможності. Окремо висвітлено інноваційні підходи, такі як впровадження VR/AR-технологій, онлайн-заходів та послуг, заснованих на аналізі великих даних. Також проаналізовано основні виклики, які постали перед ринком, та перспективи його розвитку.*

Introduction. The full-scale invasion that began in Ukraine in 2022 became not only a humanitarian catastrophe but also a powerful shock to the entire national economy. The marketing sphere is one of those that found itself under significant pressure from changes: a sharp reduction in budgets, the transformation of consumer sentiment, the destruction of logistical connections, a change in customer behavior priorities, as well as general uncertainty about the future. In such conditions, businesses were forced to look for new approaches to promoting goods and services, and marketing agencies had to rethink the value and form of their services. At the same time, this became a unique period for the manifestation of creativity, resilience, and innovative potential of Ukrainian marketing. Marketers began to work in conditions

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
- Софія ТРАПАЇДЗЕ

where classical models of consumer behavior lost their predictability, and new ones were formed almost immediately.

The relevance of the research is обусловлена (due to) the need to adapt marketing strategies to the conditions of wartime, in particular — the development of flexible communications, reorientation to digital channels, localization of messages, changes in the emotional tone of advertising, and the strengthening of corporate social responsibility. No less important is the ability of businesses to maintain consumer trust through transparent communication and support for socially significant initiatives. In the new realities, the consumer has become more sensitive to the content of brand messages and expects not only a quality product from companies but also a clear civic position. The topic of the impact of crisis situations on marketing activities is actively researched in the scientific literature. For example, the book "Chaos: Scenario Planning for an Uncertain World" by Philip Kotler and John Caslione [1] examines how companies can not only survive but also find growth points in conditions of global instability. These principles have become particularly relevant for Ukrainian businesses in the context of martial law, but at the same time, they remain insufficiently studied in the domestic context. Of particular importance is the local experience, which demonstrates how even with limited resources, the effectiveness of marketing activities can be maintained.

Summary of the main material. The purpose of the article is to study the transformation of the marketing services market in Ukraine under martial law, to identify the key challenges faced by companies and marketing agencies, as well as to analyze adaptive strategies and effective practices that ensure the stability and effectiveness of communications during a crisis period. In this context, it is necessary to consider how consumer behavior is changing and how marketing campaigns are adapting to meet the new conditions.

To achieve this goal, the following tasks are set:

- to analyze the impact of hostilities on the functioning of the marketing market in Ukraine
- description of new trends and tools that have become relevant during martial law
- examples of successful business adaptation to wartime conditions using marketing technologies

The first months of martial law brought chaos to all sectors of business. According to the All-Ukrainian Advertising Coalition, the advertising market volume decreased by more than 50% in the first quarter of 2022. Industries such as HoReCa and retail almost completely stopped marketing activities. For example, the Salateira restaurant chain was forced to close some of its locations and put marketing on "survival" mode. However, enterprises realized that without existing communication with customers, they risk losing part of their audience for an indefinite period. However, by the summer of 2022, a gradual recovery began. Brands realized that without active communication, they risk losing customers forever. Thus, it adapted its advertising campaigns, directing them to support local producers and promote socially responsible initiatives.

One of the most important consequences of martial law was a sharp shift in focus to digital platforms. Internet store traffic increased by 20-30%, which prompted businesses to invest more resources in SEO, SMM, and PPC advertising. Online platforms became the main channels of interaction with the audience, which led to a significant increase in competition among online stores. The Rozetka company, for example, expanded its delivery services and created a platform for humanitarian aid, thanks to which their sales returned to pre-war levels already in the fourth quarter of 2022. In addition, social networks played a significant role. Monobank successfully used Instagram to communicate with its customers, offering donation services to the Armed Forces of Ukraine through their application. This strategy not only retained their customer base but also increased it by 15% during the year. This proves that even in difficult conditions, companies can find new opportunities to attract new users. In particular, the importance of targeted advertising increased, which allowed reaching the desired audience effectively without unnecessary expenses.

In addition, the role of content marketing has significantly increased. The focus was not only on advertising messages but also on valuable, informative materials that build trust with the audience. Companies began creating blogs, YouTube channels, and podcasts to stay in touch with customers and build an expert image. For example, an agricultural company from the Poltava region launched a series of educational videos for farmers on the effective use of resources in crisis conditions, which contributed to the growth of the number of subscribers and the attraction of new customers. Video content has become one of the most popular formats, as it allows information to be conveyed quickly and emotionally.

It is also worth noting the growing demand for freelance services in the field of marketing. Due to cost optimization, many companies abandoned large in-house staffs and began to involve specialists on a temporary or project basis. This gave impetus to the development of online platforms for finding marketers, designers, and targeting specialists, such as Freelancehunt and Kabanchik. The flexibility of cooperation with freelancers allowed businesses to respond promptly to market changes.

During martial law, companies began to actively demonstrate social responsibility. This became not only an ethical choice but also an effective marketing tool. Nova Poshta launched the "Heroes of Delivery" campaign, emphasizing the importance of their work in providing vital necessities. Thanks to this, the company managed to retain customers and increase trust. Brands also supported charitable initiatives. For example, the cosmetic company Yves Rocher donated part of its income to support women affected by the full-scale invasion. Consumers have become more sensitive to brands' positions on socially important issues.

Innovation has become an important element of marketing strategies. The furniture brand Drommel integrated an AR constructor that allowed customers to virtually place furniture in their homes before purchasing. This not only improved the customer experience but also increased sales by 15%. Another example is the use of big data to predict consumer behavior. The Prom company analyzed the demand for goods in different regions to offer users the most relevant offers. This allowed reducing advertising costs by 20% and increasing the effectiveness of campaigns.

Personalization of marketing communications has become key to retaining consumer attention.

Due to restrictions on holding offline events, many companies switched to organizing webinars, master classes, and online conferences. For example, the Promodo agency held a series of free webinars discussing anti-crisis marketing strategies. More than 10,000 participants attended them, which significantly strengthened the agency's reputation as a thought leader. Online formats allowed reaching a wider audience and saving on organizational costs.

Despite certain successes, businesses faced numerous challenges: economic instability, falling purchasing power of the population, and reduced access to foreign investment. However, these problems stimulated the development of new approaches, such as the introduction of artificial intelligence, process automation, and gamification of content. Companies that were able to adapt quickly to the conditions laid the foundation for their future growth. For example, Silpo is actively introducing new technologies and plans to expand loyalty programs after the stabilization of the situation in the country. An important aspect was also the rethinking of the value proposition and the adaptation of products and services to the new needs of consumers.

In particular, the need for anti-crisis marketing aimed at retaining the customer base and minimizing losses increased. Companies began to actively use forecasting and scenario planning tools to reduce risks. The support of domestic production and reorientation to the local market also played an important role. Furthermore, the psychological impact of the war on consumer behavior necessitated a shift towards more empathetic and understanding marketing messages. Many brands prioritized building emotional connections with their audience over purely transactional communication. The focus on national identity and support for Ukrainian values also became a prominent trend in marketing campaigns. Collaboration between businesses and non-profit organizations increased, leading to joint marketing initiatives with a social purpose. The agility and speed of adaptation became critical success factors for marketing agencies and in-house teams alike. This period also highlighted the importance of data analytics in understanding rapidly changing consumer preferences and behaviors. The rise of mobile-first marketing strategies accelerated as more consumers relied on their smartphones for information and purchases. Content creators and influencers played an increasingly significant role in shaping public opinion and driving consumer choices. Educational content and expert opinions became valuable marketing assets for building trust and credibility. Ultimately, the resilience and innovation demonstrated by the Ukrainian marketing sector during wartime underscore its vital role in supporting the nation's economy and spirit.

In addition, businesses were forced to revise their marketing budgets, giving preference to the most effective communication channels. In these conditions, transparency and honesty in communication with customers became particularly important.

Conclusion. The marketing services market in Ukraine during the war demonstrated incredible flexibility and adaptability. Thanks to innovative approaches, digital technologies, and social responsibility, brands were able not only to survive in

crisis conditions but also to strengthen their positions. Marketing agencies and companies managed to effectively adapt their strategies to these conditions, using digital platforms and social networks, which significantly increased their efficiency. Despite all the challenges, the prospects for market development remain optimistic. Brands that managed to implement new tools and strategies in crisis situations have created a strong foundation for long-term development. Ukrainian companies have shown that even in the most difficult times, marketing can become a powerful tool for business recovery and support of the country's economy. Further integration of artificial intelligence and machine learning opens up new horizons for the personalization of communications and the automation of routine processes.

The growth of e-commerce and online services will stimulate demand for digital marketing and data analytics. An important factor for success will also be the ability to build long-term relationships with customers based on trust and mutual benefit. It is expected that after the end of hostilities, the marketing services market will demonstrate significant growth, driven by the need for recovery and further business development. Therefore, investing in marketing today is a strategically important step for the future prosperity of Ukrainian companies.

References:

1. Kotler F., Cascione J.A. (2009). *Chaos: Scenario Planning for an Uncertain World*. Wharton School Publishing.
2. Звіт про стан рекламного ринку України у 2022 році. URL: <https://vrk.org.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
3. The impact of martial law on business development in Ukraine. URL: <https://global-research.org> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Anti-crisis marketing strategies: experience of webinars in 2022. URL: <https://promodo.ua> (дата звернення: [11.04.2025]).
5. Using AR and big data in marketing strategies. (2023). *Journal of Marketing in the Modern World*, (7), 45-53.
6. Новак С. П., Іваненко Ю. М. (2023). *Digital marketing in a crisis period: theory and practice*. Видавничий дім «Економіка і бізнес».
7. Офіційний вебсайт Rozetka. Соціальні ініціативи та гуманітарна допомога у 2022 році. URL: <https://rozetka.ua> (дата звернення: 15.04.2025).
8. Monobank. Report on the implementation of donations to support the Armed Forces of Ukraine through a mobile application. URL: <https://monobank.ua> (дата звернення: 15.04.2025).
9. Офіційний вебсайт Nova Poshta. Кампанія «Герої доставки»: досвід 2022 року. URL: <https://novaposhta.ua> (дата звернення: 9.04.2025).

Андрій НАСОБКОВ *
студент 4 курсу,
інженерно-технологічний факультет
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто особливості державного регулювання експортно-імпоротної діяльності в агропромисловому комплексі (АПК) України, зокрема в умовах збройної агресії. Проаналізовано зміни у нормативно-правовій базі, вплив воєнного стану на облікові й податкові процедури та адаптацію аграрного сектора до нових економічних умов. Висвітлено динаміку зовнішньої торгівлі, основні проблеми та шляхи їх подолання в системі державного управління.

Abstract. The article examines the peculiarities of state regulation of export-import activities in Ukraine's agro-industrial complex (AIC), especially under the conditions of armed aggression. It analyzes legislative changes, the impact of war on accounting and taxation procedures, and the adaptation of the agricultural sector to new economic conditions. The dynamics of foreign trade, key challenges, and ways to address them in the system of state governance are highlighted.

Вступ. Експортно-імпортна діяльність в агропромисловому комплексі (АПК) України є ключовою складовою національної економіки. Вона забезпечує валютні надходження, сприяє розвитку виробництва та розширенню ринків збуту. Особливої актуальності питання державного регулювання набуло в умовах війни, коли збереження логістичних ланцюгів і підтримка експортерів стали критичними для забезпечення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правові засади регулювання зовнішньоекономічної діяльності в агропромисловому комплексі України. Експорт і імпорт в аграрному секторі України регулюються комплексом нормативно-правових актів, які забезпечують правову основу для здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). До основних законодавчих актів, що регламентують ці процеси, належать Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який визначає загальні принципи здійснення ЗЕД, а також Податковий кодекс України, який встановлює систему оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, та митне законодавство, що регулює процедури митного оформлення товарів [1].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

Крім того, важливу роль у правовому регулюванні відіграють підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, зокрема постанови № 314 та № 1424, які деталізують порядок експорту й імпорту окремих категорій сільськогосподарської продукції, визначають пріоритети та особливості державного регулювання у сфері торгівлі агропродукцією [2].

В умовах повномасштабної війни, яка триває з 2022 року, державою було вжито низку оперативних та системних заходів, спрямованих на адаптацію зовнішньоекономічної діяльності в АПК до нових реалій. Зокрема, було впроваджено механізми спрощення митного контролю з метою прискорення переміщення товарів через кордон, що дозволяє мінімізувати логістичні затримки.

Також держава запровадила податкові пільги для підприємств аграрного сектору, які здійснюють експортну діяльність, щоб підтримати їх фінансову стійкість в умовах кризи. Окремо було забезпечено пріоритетність експорту агропродукції, насамперед зернових культур, що є стратегічно важливими як для внутрішньої продовольчої безпеки, так і для виконання експортних зобов'язань України на міжнародному рівні.

Такі заходи свідчать про прагнення держави створити сприятливі умови для збереження та розвитку експортного потенціалу АПК навіть в умовах воєнного стану, а також забезпечити стійке функціонування зовнішньоекономічної діяльності, як одного з ключових чинників економічної стабільності країни.

Вплив війни на зовнішньоторговельну активність АПК. Повномасштабне вторгнення росії в Україну значно вплинуло на обсяги та структуру експорту аграрної продукції. Знищення інфраструктури, блокування портів, ризики транспортування – усе це змусило аграріїв переорієнтовуватись на альтернативні логістичні маршрути, зокрема через Європу. Водночас ЄС став ключовим торговельним партнером, що зумовило посилення вимог до якості продукції та прозорості обліку [4].

Особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій. У зв'язку з воєнним станом змінився підхід до обліку експортно-імпортних операцій: запроваджено спрощені процедури для певних категорій товарів, зокрема гуманітарних вантажів і продукції оборонного призначення. У сфері оподаткування відбулося тимчасове звільнення від ПДВ деяких імпортованих товарів, а також спрощення валютного контролю [5].

Запроваджуються електронні сервіси, які сприяють прозорості та зменшенню корупційних ризиків у митній системі.

Динаміка зовнішньої торгівлі аграрною продукцією

На рис. 1 і 2 показано динаміку експорту та імпорту товарів, зокрема агропродукції, у 2019-2026 роках. Війна зумовила падіння обсягів експорту у 2022 році, однак спостерігається поступове відновлення завдяки міжнародній підтримці та відкриттю нових логістичних шляхів.

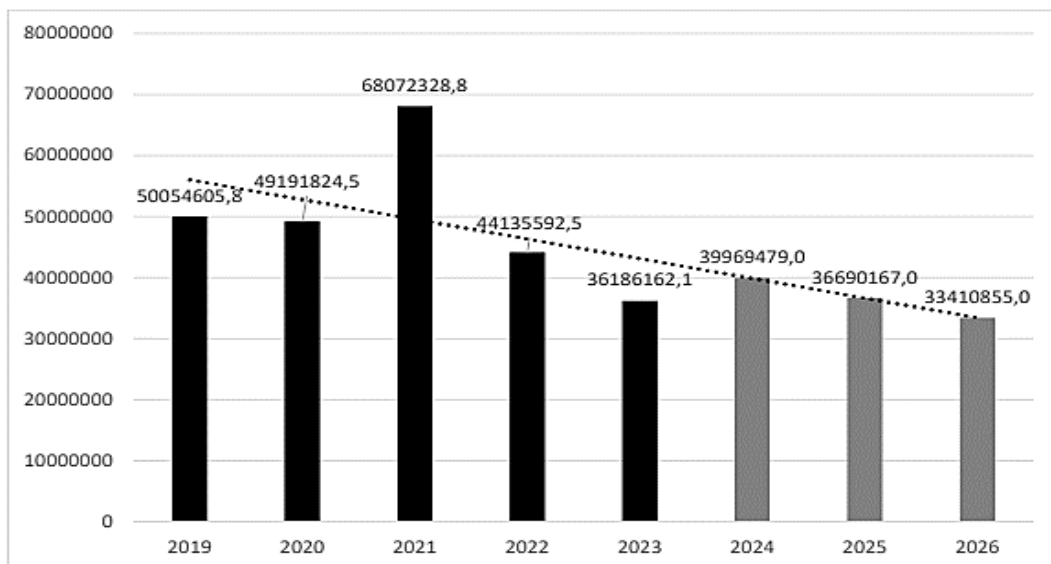

Рис. 1. Динаміка експорту товарів з України у 2019-2026 роках, тис. дол. США

Джерело: складено автором на основі [7]

Рис. 3 відображає зовнішньоторговельні зв'язки України за січень 2024 року. Основним імпортером української аграрної продукції залишаються країни ЄС. Зменшення торгівлі з СНД сприяло диверсифікації ринків збуту.

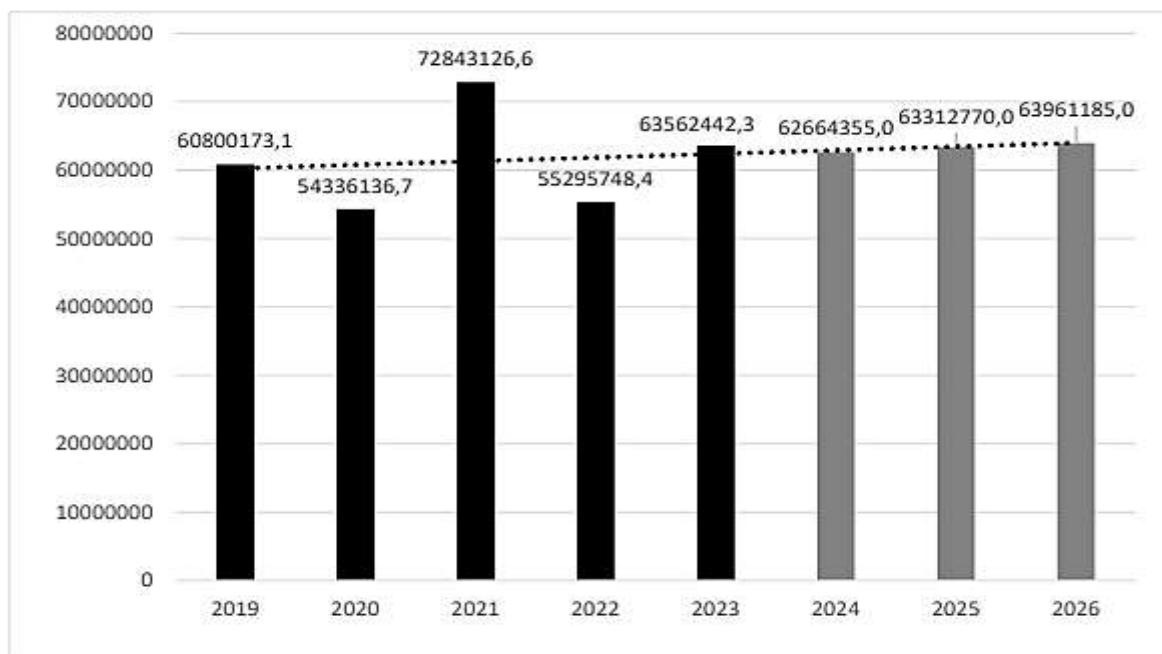

Рис. 2. Динаміка імпорту товарів до України у 2019-2026 роках, тис. дол. США

Джерело: складено автором на основі [8]

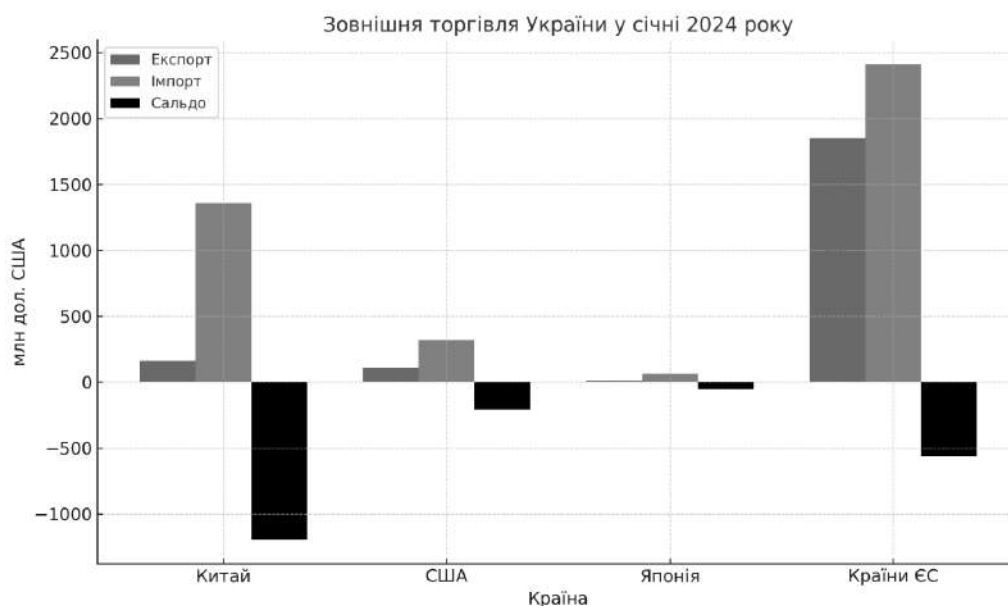

Рис. 3. Зовнішня торгівля України з основними країнами-партнерами у січні 2024 року, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [5]

Отже, державне регулювання експортно-імпоротної діяльності в агропромисловому комплексі України набуло нових рис в умовах війни, що зумовлено необхідністю оперативного реагування на виклики глобального масштабу. У сучасних умовах ефективність регуляторних механізмів значною мірою залежить від їхньої гнучкості, здатності адаптуватися до змін та інтеграції цифрових технологій у процеси управління.

Висновок. Таким чином, важливою складовою державної політики має стати підтримка аграрних експортерів, зокрема через фінансові інструменти (гарантії, кредити, компенсації логістичних витрат), спрощення митних процедур, забезпечення страхування ризиків воєнного часу та сприяння відкриттю нових ринків збуту. У перспективі необхідно переглянути митно-тарифну політику з урахуванням потреб національного виробника й стимулювання переробної галузі в межах АПК.

Крім того, стратегічне партнерство з міжнародними організаціями та країнами ЄС є запорукою стабілізації й розвитку зовнішньої торгівлі. Розширення присутності української агропродукції на світових ринках потребує комплексної інформаційної підтримки, просування бренду «Made in Ukraine», підвищення стандартів якості та впровадження сертифікаційних механізмів.

Таким чином, роль АПК як драйвера відновлення економіки України в умовах і після війни зростає. Зовнішньоекономічна діяльність цієї галузі має бути об'єктом постійної уваги з боку держави, оскільки вона не лише формує позитивне сальдо торгівлі, а й забезпечує продовольчу безпеку, валютні надходження та робочі місця для сільського населення

Список використаних джерел:

1. Особливості імпортно-експортних операцій в період воєнного стану. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/27.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України // Верховна рада України. Законодавство України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>. (дата звернення: 11.04.2025).
3. Зміст понять «експорт» та «імпорт» як об'єктів державного управління // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне 79 управління. 2020. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/27.pdf. (дата звернення: 11.04.2025).
4. Деякі аспекти організації обліку експортно-імпорتنих операцій в умовах європейської інтеграції та воєнного стану. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/42880/1/Aktualni%20problemi%20ta%20perspektivi%20rozvitku%20Ukrayini_2023_276-279.pdf. 3. Експорт-імпорт товарів. URL: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/10_m.htm. (дата звернення: 11.04.2025).
5. Особливості імпортно-експортних операцій в період воєнного стану. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211993_osoblivostimportno-eksportnih https://biz.ligazakon.net/analytics/211993_osoblivost-mportnoeksportnikh-operatsiy-v-perod-vonnogo-stanukh-operatsiy-v-perod-vonnogo-stanu. (дата звернення: 11.04.2025).
6. Зміст понять «експорт» та «імпорт» як об'єктів державного управління // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне 79 управління. 2020. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/27.pdf. (дата звернення: 11.04.2025).
7. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> 10. Прогноз зростання світової економіки на 2023 та 2024 рр.. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/903340.html>. (дата звернення: 11.04.2025).
8. Прогноз зростання світової економіки на 2023 та 2024 рр.. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/903340.html>. (дата звернення: 11.04.2025).

Аліна ПОДУДАЛО*
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто актуальні проблеми екологічної безпеки України в умовах воєнного стану та посилення техногенного навантаження на довкілля. Проаналізовано основні чинники екологічної загрози: збройна агресія, промислове забруднення, нераціональне природокористування, зміни клімату. Окреслено напрями підвищення екологічної безпеки через комплексні заходи державного управління, інституційної підтримки, модернізації виробництва та залучення громадськості.

Annotation. The article discusses topical problems of environmental safety of Ukraine under martial law and increased man-made load on the environment. The main factors of environmental threat are analyzed: armed aggression, industrial pollution, irrational use of natural resources, climate change. Directions for improving environmental safety through comprehensive measures of public administration, institutional support, modernization of production and public involvement are outlined.

Вступ. На сучасному етапі розвитку України екологічна безпека набуває особливого значення як один із ключових елементів національної безпеки та сталого розвитку. Складність і масштабність екологічних викликів зумовлені поєднанням історичних чинників (індустріалізація без належного екологічного контролю, деградація природних ресурсів), сучасних загроз (кліматичні зміни, виснаження ґрунтів, забруднення водних ресурсів) і, з 2022 року, надзвичайних воєнних впливів, що мають катастрофічні наслідки для навколишнього природного середовища. Воєнні дії спричинили масштабне руйнування промислових об'єктів, інфраструктури, лісів, забруднення територій залишками вибухонебезпечних предметів, важкими металами, токсичними речовинами. Екологічні загрози охопили не лише зону бойових дій, а й суміжні регіони, де через пошкодження гідротехнічних споруд, очисних систем та транспортної інфраструктури виникають загрози поширення забруднень на великі площі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне вторгнення росії на територію України призвело до порушення екологічної безпеки в країні, оскільки в районах бойових дій було знищено ліси, заміновано земельні ресурси, забруднено навколишнє середовище отруйними речовинами внаслідок обстрілів

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості.

Мінування сільськогосподарських земель і лісових насаджень є одним із найбільш критичних наслідків для екологічної безпеки країни, оскільки вибухи мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем. Це робить ґрунт небезпечним, а в деяких випадках — непридатним для подальшого сільськогосподарського використання. Крім того, вибухи спричиняють лісові пожежі та збільшення шкідливих викидів в атмосферу [2].

Бойові дії охоплюють близько 20 % площі всіх заповідних територій України, що призводить до їх знищення, руйнування екосистем, зникнення рідкісних видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Екологічна ситуація, пов'язана зі станом водних ресурсів, є досить складною, оскільки за останні 10–15 років якість підземних і поверхневих вод суттєво погіршилася. Внаслідок війни спостерігається стрімке зростання забруднення річок, ставків та акваторій морів через затоплення кораблів, розповсюдження нафтопродуктів і вибухових речовин, а також руйнування очисних споруд, дамб і мереж водопостачання.

Екологічна реабілітація територій у мирний час повинна здійснюватися постійно — у межах правових зобов'язань підприємств, військових частин і місцевих органів влади, а також шляхом реалізації місцевих екологічних програм [3].

Проблема екологічної безпеки в Україні набула критичної гостроти в умовах широкомасштабної збройної агресії, що посилила тиск на довкілля, призвела до руйнації природних і техногенних систем, поглибила наслідки багаторічної деградації екологічних ресурсів. Стан екосистем, водних і земельних ресурсів, атмосфери вимагає невідкладних заходів щодо запобігання техногенним катастрофам, захисту населення та забезпечення умов для сталого відновлення. Розглянемо основні проблеми екологічної безпеки в Україні у таблиці 1.

Незадовільна екологічна ситуація в країні ставить під загрозу існування майбутніх поколінь і подальший розвиток держави на засадах сталого розвитку, які задекларовані як стратегічні та пріоритетні. У зв'язку з вищезазначеним виникає потреба в цілеспрямованих діях держави, спрямованих на охорону й відновлення довкілля [2].

Пріоритетним напрямом державної екологічної політики є гарантування екологічної безпеки країни. Споживання природних ресурсів практично неможливо зменшити, щоб виправити ситуацію, що склалася в країні, адже потреби населення постійно зростають і значно перевищують темпи зростання його чисельності. Тому екологічна безпека має забезпечити таке використання природних ресурсів, яке сприятиме їх природному відновленню або заміщенню.

Основні проблеми екологічної безпеки в Україні

Проблеми	Основний зміст
<i>Війна як екологічний дестабілізатор</i>	Збройний конфлікт в Україні призвів до масштабного знищення інфраструктури, лісів, водойм, а також забруднення територій важкими металами, паливом, залишками боєприпасів. Значна частина природно-заповідного фонду зазнала руйнувань або перебуває у зоні ризику. Пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, зокрема гідротехнічних споруд, хімічних заводів і атомних електростанцій (особливо ЗАЕС), створює потенційно катастрофічні загрози.
<i>Забруднення повітря</i>	Основними джерелами є промислові підприємства, автомобільний транспорт, неконтрольовані пожежі. В окремих містах рівень викидів забруднюючих речовин перевищує встановлені норми в декілька разів, що негативно впливає на здоров'я населення.
<i>Забруднення водних ресурсів</i>	Критичний стан водних об'єктів зумовлений скидами неочищених стічних вод, індустріальним забрудненням, пошкодженням каналізаційних систем. Зокрема, річки басейну Дніпра та Сіверського Дінця зазнають значного антропогенного навантаження. У прифронтових районах ускладнений доступ до питної води.
<i>Деградація ґрунтів</i>	Ґрунти України зазнають негативного впливу від інтенсивного сільськогосподарства, ерозії, забруднення хімікатами та вибухонебезпечними залишками. Особливо актуальною є проблема порушення агроєкосистем у зонах бойових дій.
<i>Проблема поводження з відходами</i>	Ситуація ускладнюється переповненням полігонів, відсутністю ефективної системи сортування та переробки відходів. Значна частина твердих побутових і небезпечних відходів накопичується без контролю, що загрожує екологічними аваріями.
<i>Вирубка та деградація лісів</i>	Лісові ресурси України є важливою складовою екологічної безпеки, адже ліси виконують кліматорегулюючу, водоохоронну, протиерозійну та рекреаційну функції. Проте в останні роки спостерігається систематична деградація лісових екосистем, що зумовлена низкою чинників.

Одним із важливих завдань забезпечення екологічної безпеки є створення умов для життєдіяльності населення у техногенно безпечному й екологічно чистому середовищі. Екологічно чистий світ можливий лише за відсутності загрози з боку природних об'єктів або за умови забезпечення захищеності об'єктів безпеки від таких загроз [5].

В Україні не сформовано єдину концепцію екологічного управління. Сьогодні для розробки будь-яких систем оцінки та прогнозування стану довкілля необхідний поточний, всебічний аналіз стану навколишнього природного середовища та антропогенного впливу на нього.

Варто зазначити, що екологічне управління є складною системою, в якій управління у сфері охорони довкілля, управління природокористуванням, екологічна політика, планування, стратегічні плани дій, екологічні програми, пріоритети, нормування та екологічний контроль є лише її складовими частинами.

Екологічна безпека є складовою глобальної й національної безпеки,

спрямованою на захист життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави від небезпечного впливу навколишнього природного середовища, регулювання екологічно небезпечної діяльності та захист довкілля від порушення його екологічної рівноваги [1].

Для забезпечення належного рівня екологічної безпеки на глобальному, регіональному чи локальному рівнях, а також у межах держави та її підрозділів, необхідно створити систему екологічної безпеки, яка передбачає законодавчо обґрунтоване виконання комплексу заходів, спрямованих на охорону довкілля. Реалізація таких заходів має базуватись на чіткому пріоритеті природоохоронних цілей, а також на розробленні відповідних засобів, проєктів і програм для їх досягнення [4].

Вирішення екологічних проблем — це запорука сталого розвитку України та забезпечення здорового майбутнього для наступних поколінь (рис. 1).

Рис. 1. Основні шляхи підвищення рівня екологічної безпеки

Джерело: розроблено автором

На рис. 1 узагальнено основні напрями підвищення екологічної безпеки

України, які охоплюють як внутрішні інституційні зміни, так і зовнішню інтеграцію до міжнародних екологічних стандартів. Зокрема, важливими є впровадження системного екологічного моніторингу, відновлення пошкоджених екосистем, перехід до відновлюваних джерел енергії, активізація екологічної просвіти серед населення, а також участь у глобальних природоохоронних ініціативах. Комплексна реалізація зазначених заходів дозволить не лише знизити рівень екологічних загроз, але й створити основу для сталого післявоєнного розвитку держави.

Висновки. Екологічна безпека в Україні потребує стратегічного бачення та скоординованих дій усіх гілок влади, громадськості та бізнесу. В умовах повномасштабної війни та майбутнього післявоєнного відновлення, природоохоронна політика має стати невід'ємною складовою загальнонаціональної безпекової доктрини. Тільки шляхом впровадження сучасних екологічних технологій, підвищення відповідальності за стан довкілля та розвитку екосвідомості можна забезпечити сталий розвиток держави. Вирішення екологічних проблем має базуватись на комплексному підході, що включає законодавче реформування, міжнародну співпрацю, технологічну модернізацію та системну просвітницьку роботу серед населення.

Особливої уваги потребують території, що постраждали внаслідок воєнних дій, де необхідне відновлення природного середовища, очищення від токсичних речовин та відновлення екосистем. Стан екологічної безпеки є не лише відображенням внутрішньої політики держави, а й її спроможності протистояти глобальним викликам, зберігати ресурсний потенціал та забезпечувати гідну якість життя для нинішніх і майбутніх поколінь. Таким чином, забезпечення екологічної безпеки є ключовим чинником стійкого економічного зростання, соціальної стабільності та національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Варламова І.С. Теоретичні підходи до визначення поняття «екологічна безпека». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 23 (2). С. 161-164.
2. Екологічна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/23.pdf> (дата звернення: 06.04.2025)
3. Копанчук В. Екологічна безпека як складова національної безпеки України: сучасні концепції та підходи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 2 (97). С. 45-49.
4. Піндера М. Екологічна безпека територій у зоні бойових дій. *Молодь, наука, бізнес: матеріали Всеукр. інтер.-конф. здоб.вищ.освіти і мол.учених, 5-6 жовтня 2022 р.*, м. Миколаїв. Миколаїв: МНАУ. 2022. С. 81-83.
5. Хилько М.І. Екологічна безпека як фундаментальна складова національної безпеки. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2021. № 6. С. 69-75.

Іван НАГОРНЯК*
студент 4 курсу,
інженерно-технологічний факультет
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Анотація. У статті досліджується процес формування ефективного ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні з урахуванням досвіду європейських країн – Польщі, Франції та Німеччини. Розглянуто історичні та правові аспекти запровадження ринку землі в Україні, виявлено основні проблеми та виклики, що виникають у процесі його становлення. Особлива увага приділяється аналізу зарубіжних моделей регулювання земельних відносин, інституційного контролю, пріоритетів державної політики та заходів із забезпечення прозорості.

Abstract. The article examines the process of forming an effective agricultural land market in Ukraine, taking into account the experience of European countries - Poland, France, and Germany. It explores the historical and legal aspects of introducing the land market in Ukraine and identifies the key problems and challenges arising during its development. Particular attention is paid to the analysis of foreign models of land relations regulation, institutional control, state policy priorities, and transparency measures.

Вступ. Реформа ринку землі є ключовим етапом економічного розвитку України, спрямованим на підвищення ефективності аграрного сектору та залучення інвестицій. Відкриття ринку землі створює можливості для прозорого обігу земельних ресурсів, що сприятиме зростанню продуктивності та забезпеченню прав власності. Метою даної статті є аналіз процесу становлення ринку землі в Україні, вивчення зарубіжного досвіду та розробка рекомендацій для формування ефективного ринку землі на основі цих прикладів.

Виклад основного матеріалу. Історично в Україні діяв мораторій на продаж сільськогосподарських земель, що обмежувало розвиток аграрного сектору та стримувало інвестиції. У 2020 році Верховна Рада України ухвалила Закон №552-IX, який скасував мораторій та визначив умови обігу земель сільськогосподарського призначення [1].

Основні положення закону включають:

- Перший етап (з 1 липня 2021 року): право купівлі землі надано фізичним

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

особам-громадянам України з обмеженням до 100 га в одні руки.

- Другий етап (з 1 січня 2024 року): юридичні особи, засновані громадянами України, отримали право купувати землю з обмеженням до 10 000 га.

Незважаючи на ці кроки, існують значні виклики, такі як недовіра населення, відсутність повної інформації про земельні ділянки та ризик концентрації землі в руках небагатьох власників.

Основні проблеми, що супроводжують відкриття ринку:

- Низький рівень поінформованості серед власників паїв щодо їхніх прав.
- Недостатня прозорість земельного кадастру.
- Потенційна загроза концентрації землі у великих агрохолдингів.
- Обмежений доступ фермерів до фінансування для купівлі землі.
- Недовіра суспільства до інституцій, що регулюють ринок.

Аналіз зарубіжного досвіду. Вивчення досвіду інших країн у сфері земельних відносин є надзвичайно важливим для України, оскільки дозволяє уникнути типових помилок та впровадити перевірені часом моделі управління земельними ресурсами. У цьому розділі розглянемо приклади трьох європейських країн – Польщі, Франції та Німеччини, які мають успішний досвід формування ринку сільськогосподарських земель.

Польща є прикладом країни, яка у 1990-х роках провела глибоку аграрну реформу в умовах переходу від планової до ринкової економіки. Основною метою було створення конкурентного середовища для сільськогосподарських виробників, збереження дрібного фермерства і недопущення надмірної концентрації земель [2]. Ключовим інструментом виступило Агентство сільськогосподарських нерухомостей (ANR), яке мало повноваження щодо управління та продажу державних земель. Земля продавалася через аукціони, але з правом першочергового викупу для фермерів, які вже обробляли ці ділянки або мали сільськогосподарську кваліфікацію.

Особливості досвіду Польщі щодо функціонування ринку землі:

- Пріоритет фермеру: при купівлі землі перевага надавалася місцевим аграріям.

- Обмеження щодо концентрації: була встановлена межа – не більше 300 га в одні руки.

- Контроль держави: агентство мало право втручання в операції, які порушували баланс інтересів.

Польща також створила умови для доступного кредитування фермерів через банки з державним капіталом. Це сприяло розвитку аграрного середнього класу.

Франція має одну з найбільш збалансованих моделей ринку землі в Європі. Ключову роль у регулюванні відіграють SAFER (Sociétés d'Aménagement Foncier et d'Établissement Rural) – спеціалізовані агентства, які контролюють продаж сільськогосподарських земель, мають право першочергового викупу і здійснюють аналіз цільового призначення угод [3].

Завдяки агенствам SAFER:

- Земельні спекуляції мінімізовано – угоди проходять попередню перевірку.
- Забезпечується прозорість – усі продажі фіксуються публічно.
- Підтримуються малі та сімейні ферми – через спрямовану політику передачі землі саме таким господарствам.

- Пріоритет сталості – при передачі землі враховується екологічна доцільність.

У Франції також діє обмеження на розмір угідь, які може придбати один суб'єкт, а також високий рівень дотацій для фермерів, які мають сталу модель ведення господарства.

Німецька модель ринку землі базується на принципах правової держави, високої прозорості операцій і жорсткого контролю з боку місцевих органів влади. Земельні угоди не можуть бути здійснені без погодження земельних відомств, які мають право заблокувати продаж у разі загрози надмірної концентрації земель.

Важливі елементи моделі:

- Контроль цін: державні органи мають змогу впливати на ціноутворення, щоб не допускати спекуляцій.

- Публічний кадастр: уся інформація про земельні ділянки є відкритою для перегляду.

- Реєстрація прав власності: усі операції з землею реєструються через нотаріусів та земельні суди.

У Німеччині велика увага приділяється екологічному аспекту ведення господарства – фермери отримують фінансові стимули за впровадження природозахисних технологій, а земельна політика спрямована на довготривале збереження родючості ґрунтів [4].

Формування ефективного ринку землі в Україні є одним із ключових етапів економічного оновлення аграрного сектору. З огляду на складність цього процесу та суспільну значущість, доцільним є опора на найкращі міжнародні практики. Досвід країн Європейського Союзу – зокрема Польщі, Франції та Німеччини – надає можливість визначити обґрунтовані напрями розвитку, які можуть забезпечити баланс між ефективністю ринку, соціальною справедливістю та національними інтересами.

Підтримка місцевих фермерів та обмеження концентрації земель. Польща після вступу до ЄС законодавчо забезпечила пріоритетне право місцевих фермерів на придбання землі, що сприяло збереженню сільських громад та розвитку середнього аграрного бізнесу. В Україні вже встановлено обмеження на максимальні площі земель у власності фізичних і юридичних осіб, але для уникнення монополізації варто розглянути посилення преференцій для фермерів, які мешкають і працюють у відповідних регіонах.

Інституційний контроль над ринком. Французька модель передбачає існування агентств SAFER, які контролюють угоди з купівлі-продажу землі, мають право першочергового викупу і сприяють справедливому розподілу земель. Україні доцільно створити подібний незалежний орган, який би не лише адміністрував, але й регулював ринок, зокрема – моніторив дотримання цільового використання ділянок та запобігав спекуляціям.

Прозорість та цифровізація. У Німеччині функціонує відкритий та обов'язковий земельний кадастр, усі операції з землею проходять нотаріальне оформлення і реєстрацію. В Україні вже зроблено кроки в напрямку цифровізації земельного кадастру, однак ще слід забезпечити актуальність і повноту даних, уніфікацію з іншими реєстрами, а також максимальну публічність цих ресурсів для громадськості.

Фінансова підтримка фермерів. Успіх польської земельної реформи значною мірою забезпечився через доступність кредитування. Для України це особливо актуально: малим і середнім агровиробникам слід надати можливість залучення дешевих кредитів, за підтримки державних гарантій, із можливістю викупу землі на виплату.

Політика щодо іноземців. Більшість країн ЄС, зокрема Франція та Німеччина, мають обмеження на придбання сільськогосподарських земель іноземцями, що пояснюється необхідністю захисту національних інтересів. В Україні така заборона діє, і її збереження на певний перехідний період видається доцільною, з одночасним напрацюванням механізмів залучення іноземних інвестицій через інші форми (оренду, партнерства чи концесії).

Було б неправильно не враховувати середні ціни на землю сільськогосподарського призначення, провівши таке порівняння. За даними джерела, середня ціна одного гектара в Україні – 1000 євро [5]. Якщо порівняти із країнами ЄС, така ціна є не виправдано низькою, особливо враховуючи природний потенціал. Підсумуємо проведену аналітику у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняння основних показників функціонування ринку землі
сільськогосподарського призначення в різних країнах
(станом на 31.12.2024 р.)**

Країна	Середня ціна 1 га (€)	Доступ до ринку для іноземців	Обмеження на площу у власності	Пріоритет для місцевих фермерів	Наявність земельного кадастру	Інституційний контроль
Україна	~1 000	Лише через референдум	100 га (фізична особа), 10 000 га (юридична особа)	Частково	В процесі модернізації	Обмежений
Польща	~11 200	Обмежений доступ	До 300 га	Так	Повністю діє	ANR
Франція	~6 000	Можливий, але з обмеженнями	Індивідуальні	Так	Повністю діє	SAFER
Німеччина	~32 000	Можливий	Індивідуальні	Так	Повністю діє	Місцева влада

Джерело: [5, 6]

Таким чином, Україна вже зробила важливі кроки до створення прозорого та справедливого ринку землі. Водночас для досягнення сталого ефекту необхідно цілеспрямовано запроваджувати моделі, перевірені на практиці в

європейських країнах. Успішна адаптація таких механізмів дозволить не лише підвищити інвестиційну привабливість аграрного сектору, але й забезпечити його соціальну стабільність і довготривалу продуктивність.

Висновок. Досвід Польщі, Франції та Німеччини демонструє важливість державного регулювання та підтримки фермерів у процесі формування ринку землі. Україна, враховуючи ці приклади, має зосередитися на створенні прозорих механізмів обігу землі, підтримці малих та середніх агровиробників, а також на цифровізації земельних ресурсів. Реалізація цих заходів сприятиме розвитку ефективного та справедливого ринку землі, що стане основою для зростання аграрного сектору та економіки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Запуск ринку землі: закон №552-IX та його передумови URL: <https://superagronom.com/news/13460-v-ukrayini-ofitsiyno-zapuscheno-rinok-zemli-nabrav-chinnosti-zakon-552-ix> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Аграрна реформація: польський досвід 90-х років URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/agrarna-reformacia-polskij-dosvid-90-h-rokiv> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Société d'aménagement foncier et d'établissement rural: історія, правовий статус, місії URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A9t%C3%A9_d%27am%C3%A9nagement_foncier_et_d%27%C3%A9tablissement_rural (дата звернення 07.04.2025).
4. Сільське господарство Німеччини: державне врегулювання URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8
5. Ціна землі у 2025: скільки заплатять українці за гектар URL: <https://inkorr.com/cina-zemli-u-2025-roci-skilki-zaplatat-ukrainci-za-gektar-251606> (дата звернення 07.04.2025).
6. Agricultural Land Price Dynamics in Europe: Convergence, Divergence, and Policy Impacts Across EU Member States URL: https://www.researchgate.net/publication/387126118_Agricultural_Land_Price_Dynamics_in_Europe_Convergence_Divergence_and_Policy_Impacts_Across_EU_Member_States (дата звернення 07.04.2025).

Іван КНИГА *
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДРОНІВ У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НДГ «АГРОНОМІЧНЕ» ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті розглянуто особливості використання дронів у науково-дослідній діяльності НДГ «Агрономічне». Проаналізовано переваги безпілотних технологій у моніторингу стану посівів, фенотипуванні рослин, цифровому картографуванні та прогнозуванні врожайності. Зазначено роль дронів у підвищенні ефективності агродосліджень і підготовці кваліфікованих фахівців. Підкреслено перспективи подальшої інтеграції дронів у систему аграрної науки.

Abstract. The article explores the use of drones in the research activities of the «Agronomichne» Scientific Research Farm. It analyzes the advantages of unmanned technologies in crop condition monitoring, plant phenotyping, digital mapping, and yield forecasting. The role of drones in increasing the efficiency of agricultural research and training qualified specialists is highlighted. The prospects for further integration of drones into the agricultural science system are emphasized.

Вступ. Сучасний агропромисловий комплекс функціонує в умовах безпрецедентних викликів та динамічних змін. Глобальні кліматичні коливання, що проявляються у частіших екстремальних погодних явищах, виснаження природних ресурсів, зокрема водних та ґрунтових, зростання вартості енергоносіїв та добрив, а також дефіцит кваліфікованої робочої сили, ставлять перед аграріями складні завдання.

Одночасно посилюються вимоги суспільства до екологічної безпеки виробництва, якості та простежуваності продукції. У відповідь на ці виклики сільське господарство вступає в еру глибокої цифрової трансформації, що фундаментально змінює підходи до управління виробничими процесами – від обробки ґрунту та сівби до захисту рослин, збору врожаю та логістики. Ключовою рушійною силою цих змін є прагнення до підвищення ефективності використання ресурсів, мінімізації виробничих витрат та екологічних ризиків, а

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

також забезпечення стабільності та конкурентоспроможності агровиробництва, що є особливо критичним для аграрного сектору України в сучасних умовах (квітень 2025 р.).

У цьому контексті технології точного землеробства набувають першочергового значення, а безпілотні літальні апарати (БПЛА), або дрони, виступають одним із найбільш універсальних та перспективних інструментів цієї технологічної революції. Завдяки своїй мобільності, можливості оснащення різноманітними сенсорами та здатності оперативно збирати великі обсяги просторово прив'язаних даних, дрони відкривають нові горизонти для моніторингу стану посівів у реальному часі, високоточного картографування полів, диференційованого внесення засобів захисту рослин та добрив, оцінки ефективності агротехнічних заходів та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Вони дозволяють перейти від усереднених підходів до високодеталізованого, адаптованого до конкретних умов кожної ділянки поля управління, тим самим оптимізуючи використання ресурсів та підвищуючи загальну продуктивність агроecosистем [1, 5].

Виклад основного матеріалу. Особливо вагомим та багатогранним є потенціал використання дронів у сфері аграрних наукових досліджень та інновацій, де вимоги до точності, об'єктивності, повторюваності та частоти збору даних є надзвичайно високими. Традиційні методи польових досліджень, що часто покладаються на ручний відбір проб та візуальні оцінки, мають суттєві обмеження: вони трудомісткі, затратні, можуть бути суб'єктивними, часто мають руйнівний характер для рослин та не дозволяють охопити просторову мінливість досліджуваних ділянок з належною деталізацією.

Супутникові знімки, хоч і корисні для оглядових завдань, часто мають недостатню просторову роздільну здатність, обмежену частоту зйомки (особливо через хмарність) та високу вартість для оперативного моніторингу невеликих дослідних полів. Дрони ж пропонують унікальне поєднання високої просторової (сантиметри) та часової (на вимогу) роздільної здатності, гнучкість у виборі часу та параметрів зйомки, можливість неінвазивного аналізу та збору даних за допомогою широкого спектру сенсорів (RGB, мульти-, гіперспектральних, теплових, лідарів).

Це дозволяє дослідникам отримувати безпрецедентно детальні дані – від окремих рослин до цілих експериментальних полів – для поглибленого вивчення агроecosистем, об'єктивної оцінки реакції рослин на різні фактори (сорт, технологія обробітку, система живлення чи захисту), прискорення процесів селекції через високопродуктивне фенотипування та розробки інноваційних агротехнологій [1].

Саме такий підхід активно впроваджується у Науково-дослідному господарстві НДГ «Агрономічне» Вінницького національного аграрного університету, яке слугує передовою платформою для інтеграції та апробації цифрових технологій у реальних умовах Лісостепу України. Тут дрони стали невід'ємною частиною дослідницького процесу при вивченні ключових для регіону польових культур (зернових, технічних, олійних), оцінці ефективності

новітніх агротехнічних рішень та розробці методик їх застосування. Важливо, що НДГ «Агрономічне» ВНАУ виступає не лише як користувач, а й як центр компетенцій, адаптуючи світові практики використання БПЛА до специфічних агрокліматичних умов Поділля та потреб регіональних агровиробників. Окрім суто наукових завдань, застосування дронів у господарстві відіграє ключову роль у підготовці нового покоління фахівців аграрної галузі – агрономів та інженерів, озброєних сучасними знаннями та практичними навичками на перетині агрономії, геоінформатики, дистанційного зондування та аналізу даних, що є критично важливим для майбутнього українського АПК [2].

Дане дослідження має на меті надати комплексний огляд основних напрямів застосування безпілотних літальних апаратів у науково-дослідній роботі НДГ «Агрономічне» ВНАУ. У роботі детально проаналізовано роль дронів у системах моніторингу стану посівів, високопродуктивного цифрового фенотипування, точного картографування сільськогосподарських угідь та моделювання потенційної врожайності культур.

Окрім цього, розглянуто ключові виклики, пов'язані з впровадженням цих технологій, та окреслено перспективні напрями їх подальшого розвитку в контексті завдань аграрної науки та освіти. Результати цього дослідження можуть становити практичний інтерес для інших наукових установ, навчальних закладів та прогресивних агрогосподарств, які планують або вже впроваджують технології БПЛА у свою діяльність. Науково-дослідне господарство «Агрономічне» ВНАУ активно використовує дрони як інструмент автоматизованого моніторингу та аналізу посівів, що трансформує традиційні агрономічні дослідження завдяки отриманню великих обсягів об'єктивних даних. Спектр завдань охоплює моніторинг культур, картографування, аналіз індексів, фенотипування, прогнозування врожайності та навчання фахівців. Технологічний процес роботи з даними дронів, від планування польоту до аналізу, включає кілька етапів, узагальнених на рис. 1.

Таблиця 1

Ключові аспекти використання дронів у НДГ «Агрономічне» ВНАУ

Напрямок використання	Мета застосування	Очікувані результати
Моніторинг стану посівів	Виявлення стресів, хвороб, нестачі елементів живлення	Оперативне реагування, зменшення втрат
Фенотипування рослин	Оцінка морфологічних параметрів	Прискорення селекційних досліджень
Картографування ділянок	Створення ортофотопланів, моделей рельєфу	Оптимізація розміщення дослідних полів
Прогнозування врожайності	Аналіз даних вегетації для моделювання продуктивності	Планування агротехнічних заходів
Навчання студентів	Практичне освоєння цифрових агротехнологій	Формування цифрових компетентностей

Джерело: складено автором

Оперативна аерозйомка з дронів систематично контролює стан рослин на ділянках НДГ «Агрономічне» ВНАУ, замінюючи затратне ручне обстеження. RGB та мультиспектральні сенсори виявляють проблемні зони та ознаки стресів (дефіцит живлення, хвороби, шкідники, посуха) до появи візуальних симптомів, як показав аналіз впливу норм добрив.

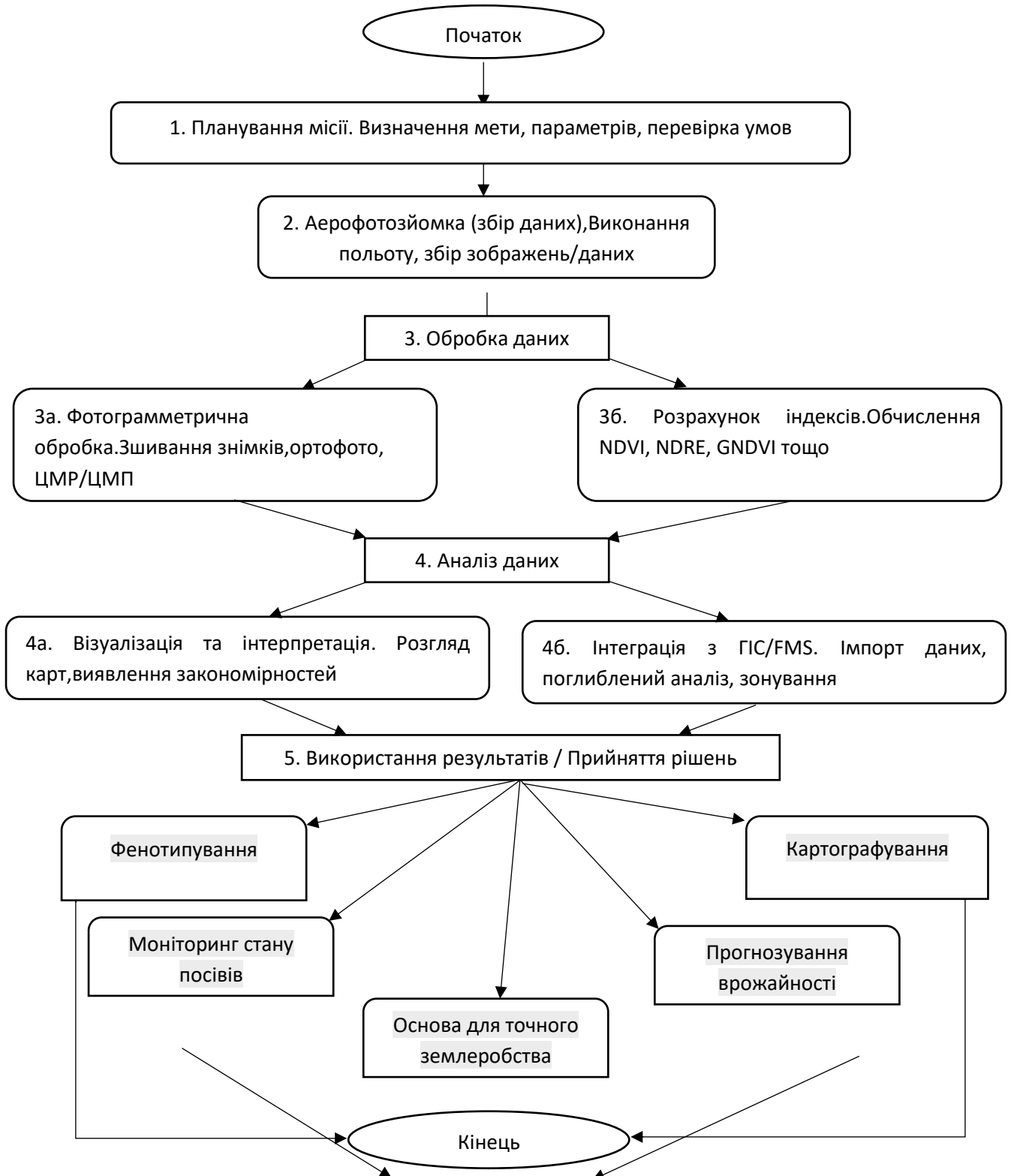

Рис. 1 Деталізований технологічний процес

Це підвищує точність оцінки агротехнічних прийомів та селекційних

методик. Важливу роль відіграють індекси вегетації, зокрема нормалізований відносний індекс вегетації NDVI, а також GNDVI та NDRE, обчислені з даних дронів. Вони дозволяють кількісно оцінити фотосинтетичну активність, фізіологічний стан та рівномірність розвитку рослин. Розглядається потенціал тепловізійних камер для оцінки водного стресу [1, 5].

Дрони швидко створюють високоточні ортофотоплани та цифрові моделі поверхні і рельєфу. Обробка даних спеціалізованим фотограмметричним програмним забезпеченням дає геоприв'язані карти з сантиметровою роздільною здатністю. В НДГ «Агрономічне» ВНАУ ця інформація допомагає планувати розміщення ділянок з урахуванням мікрорельєфу, оптимізувати польові роботи та облік ресурсів. Знімки високої роздільної здатності дозволяють аналізувати морфологію посівів, оцінювати забур'яненість, ураження шкідниками чи хворобами та відслідковувати фенологічні зміни. Особливе місце займає високопродуктивне фенотипування: швидке неруйнівне отримання точних цифрових характеристик через аналіз зображень чи лідарів. У поєднанні з геоінформаційними системами (ГІС) та машинним навчанням це прискорює генетичні та селекційні дослідження, збільшуючи обсяг та об'єктивність спостережень порівняно з ручними методами [1, 5].

Дрони також використовуються для прогнозування врожайності на основі ранніх даних вегетації. В НДГ «Агрономічне» методи машинного навчання та аналітика великих даних допомагають моделювати продуктивність культур, аналізуючи зв'язок індексів та біометрії з кінцевим результатом. Це дозволяє оцінити потенціал сортів чи технологій та ефективніше планувати збиральну кампанію [1, 5].

Важливою є підготовка майбутніх фахівців аграрного сектору. На базі господарства студенти опановують весь технологічний процес роботи з дронами: від планування та аерофотозйомки до обробки даних у спеціалізованому програмному забезпеченні та ГІС, створення карт та їх інтерпретації для агрономічних рішень. Така міждисциплінарна підготовка формує у випускників цифрове, аналітичне мислення, необхідне для сучасного агропромислового комплексу [2].

Ефективне впровадження дронів потребує вирішення технічних, організаційних та економічних питань. Серед викликів: обробка великих обсягів даних, залежність від погоди, дотримання регуляторних норм, потреба у кваліфікованих кадрах, інтеграція даних з іншими системами та економічне обґрунтування інвестицій. В НДГ «Агрономічне» ВНАУ формується відповідна інфраструктура: є команда операторів, налагоджено співпрацю з ІТ-фахівцями, адаптується програмне забезпечення, є підтримка університету та лабораторій [2, 4].

У перспективі НДГ «Агрономічне» ВНАУ планує розширити використання дронів для точкового внесення засобів захисту рослин чи добрив агродронами на експериментальних ділянках. Планується інтеграція БПЛА з мережею наземних сенсорів для комплексного моніторингу та поглиблення використання штучного інтелекту для автоматичного розпізнавання проблем і точного прогнозування. Це

дозволить переходити до активного моделювання та оптимізації агроєкосистем у реальному часі [1, 5].

Висновок. Досвід НДГ «Агрономічне» ВНАУ демонструє трансформаційний потенціал дронів для агрономії. Вони підвищують ефективність та об'єктивність досліджень через збір точних просторових даних, стаючи ключовим інструментом для оптимізації процесів, прийняття рішень та підготовки сучасних фахівців. Інтеграція БПЛА в НДГ «Агрономічне» ВНАУ не лише посилює місцеву науку, а й закладає основи цифрового агровиробництва в регіоні, сприяючи інноваціям та сталому розвитку аграрного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Проф., д-р Петро Когут. Дрони і Супутники: Особливості Використання в Агробізнесі. *EOS Data Analytics*. URL: <https://eos.com/uk/blog/drony-ta-suputnyku/> (дата звернення: 01.04.2025).
2. НДГ «Агрономічне» – місце здобуття практичних навичок студентів та аспірантів Вінницького національного аграрного університету. *Сайт Вінницького національного аграрного університету*. URL: <https://vsau.org/novini/novini-vnau/ndg-«agronomichne»---mische-zdobuttya-praktichnix-navichok-studentiv-ta-aspirantiv> (дата звернення: 03.04.2025).
3. FMC і AGRONIX представили результати дослідження ефективності агродронів на вебінарі. *Агрономія сьогодні – практичні поради аграріям*. URL: <https://agronomy.com.ua/statti/3042-fmc-i-agronix-predstavlyly-rezultaty-doslidzhennia-efektyvnosti-ahrodroniv-na-vebinari.html> (дата звернення: 03.04.2025).
4. *The Repository of VNAU*. URL: <http://repository.vsau.org/> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Дрони для сільського господарства: для чого вони і як обрати - WEAGRO. *WEAGRO*. URL: <https://weagro.com.ua/blog/drony-dlya-silskogo-gospodarstva-dlya-chogo-vony-i-yak-obraty/> (дата звернення: 06.04.2025).

Дмитро ОНОПРИЄНКО *
студент 4-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОГНОЗУВАННЯ ВРОЖАЙНОСТІ НА ОСНОВІ АГРОПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ

Анотація. У статті досліджено вплив аграрної політики на врожайність сільськогосподарських культур в Україні. Основну увагу приділено визначенню ролі державної підтримки аграріїв, регулювання земельних відносин та фінансування інфраструктури у формуванні агрополітики. Розглянуто, як аграрна політика впливає на ефективність виробництва та економічні умови для фермерів, зокрема через зниження податків, надання субсидій і підтримку технічного оснащення. Також вивчається важливість врахування політичних факторів у прогнозуванні врожайності, зокрема через використання даних про дотації та інші форми підтримки фермерських господарств. Однак зазначено, що існують певні проблеми, пов'язані з відсутністю доступу до актуальних даних та швидкими змінами агрополітики. Висновки підкреслюють важливість розробки системи збору та аналізу даних для точнішого прогнозування врожайності та адаптації аграріїв до змін політичних рішень.

Abstract. The article examines the impact of agrarian policy on crop yields in Ukraine. The main attention is paid to determining the role of state support for farmers, regulation of land relations and financing of infrastructure in the formation of agricultural policy. It examines how agrarian policy affects production efficiency and economic conditions for farmers, in particular through tax reductions, subsidies and support for technical equipment. It also examines the importance of taking into account political factors in crop yield forecasting, in particular through the use of data on subsidies and other forms of support for farms. However, it is noted that there are certain problems associated with the lack of access to current data and rapid changes in agricultural policy. The conclusions emphasize the importance of developing a data collection and analysis system for more accurate crop yield forecasting and farmers' adaptation to changes in political decisions.

Вступ. Аграрна політика є одним із важливих напрямків, який визначає рівень розвитку аграрного сектору будь-якої країни. Вона охоплює ряд заходів, спрямованих на підтримку фермерських господарств, впровадження інновацій, забезпечення продовольчої безпеки та створення сприятливих умов для розвитку

* * Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

сільського господарства. Зокрема, роль державної підтримки, регулювання земельних відносин і фінансування інфраструктури є критично важливою для забезпечення стійкості та ефективності аграрного виробництва.

Крім безпосереднього економічного значення, аграрна політика має потужний соціальний вплив, адже значна частина населення України проживає у сільській місцевості та залежить від ефективності аграрного виробництва. Стабільна політика стимулює зайнятість, стримує міграцію, забезпечує зростання добробуту сільських громад. Особливо актуальним є формування довгострокової стратегії розвитку сільського господарства, що базується не лише на ринкових механізмах, а й на комплексному управлінні державними ресурсами, земельною реформою та інвестиціями в інфраструктуру.

Врожайність є результатом взаємодії багатьох факторів: від погодних умов до доступу до ресурсів. Однак важливу роль у її формуванні відіграють політичні рішення, які визначають, які інструменти підтримки доступні аграріям. Підтримка фермерів є важливим елементом розвитку аграрного сектору, особливо в умовах ринкових змін. Наприклад, зниження податків на агропідприємства чи надання субсидій на придбання техніки дозволяє підвищити продуктивність та якість обробки землі, що прямо впливає на врожайність[1].

Виклад основного матеріалу. Ефективність таких заходів залежить від прозорості розподілу ресурсів та рівня доступу малих і середніх фермерів до державних програм. На практиці нерідко спостерігається, що великі агрохолдинги отримують більшу частину фінансової допомоги, тоді як малі господарства стикаються з бюрократичними перепонами. Це створює нерівні умови конкуренції, що в довгостроковій перспективі може уповільнити розвиток галузі.

Дослідження, проведене Світовим банком, підтверджує, що аграрна політика визначає не тільки правила гри для виробників, а й створює економічне середовище, в якому можуть бути реалізовані ці правила. Це означає, що навіть малі зміни в політичних рішеннях можуть значно змінити економічні умови для фермерів, впливаючи на їхню здатність виробляти і продавати продукцію[3].

Проте аналіз врожайності лише з економічної точки зору є недостатнім. Необхідно також враховувати структурні особливості аграрного ринку, політичну стабільність, міжнародні торговельні угоди, експортні обмеження та умови доступу до зовнішніх ринків. Наприклад, зміни в митній політиці або санкційних режимах можуть прямо вплинути на прибутковість аграрного бізнесу, що, своєю чергою, позначається і на врожайності через зміну технологічних рішень, закупівель ресурсів чи навіть скорочення посівних площ. Прогнозування врожайності традиційно зосереджується на природних та технічних аспектах, але все більше уваги приділяється впливу політичних рішень. Врахування політичних факторів в аграрних моделях дозволяє значно підвищити точність прогнозів урожайності. Наприклад, дані про дотації на зрошення або компенсації за придбання вітчизняної техніки можуть бути використані для побудови більш точних моделей врожайності[4].

Врахування таких індикаторів, як кількість отриманих фермерськими

господарствами дотацій, рівень доступу до пільгових кредитів чи кількість фермерів, що скористалися програмами державної підтримки, дозволяє побудувати адаптивні моделі прогнозування врожайності.

З іншого боку, прогнозування врожайності має враховувати не тільки наявність підтримки, але й своєчасність її надання. Бюджетні затримки або несподівані скорочення фінансування можуть зірвати підготовку до посівної кампанії або зменшити доступ до добрив і засобів захисту рослин. Це ще раз підкреслює потребу в оперативному обміні інформацією між державними органами, аграріями та науковими установами, що займаються моделюванням аграрних процесів. Додатково варто враховувати регіональні відмінності. Наприклад, обсяги дотацій на техніку можуть мати більший ефект у південних регіонах, де гостріше стоїть проблема зрошення, або в північних — де переважають малі фермерські господарства. Відповідно, моделі прогнозування мають бути адаптовані до регіональних контекстів, що значно підвищує їхню аналітичну цінність і застосовність у практичному управлінні.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, протягом останніх кількох років спостерігається стійке зростання державної підтримки аграрного сектору. Це включає дотації на техніку, підтримку малих фермерів та загальну фінансову допомогу. Як показують дані таблиці 1, збільшення підтримки прямо корелює з покращенням показників врожайності [2].

Таблиця 1

Таблиця державної підтримки аграріїв за роками з 2019 по 2023 рр.

Рік	Загальна сума державної підтримки (млн грн)	Сума дотацій на техніку (млн грн)	Сума підтримки малих фермерів (млн грн)	Зростання врожайності (%)
2019	5,000	1,200	1,000	2,5
2020	6,500	1,500	1,200	3,0
2021	7,000	1,700	1,500	3,5
2022	6,200	1,600	1,000	1,8
2023	7,500	1,800	2,000	4,2

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Незважаючи на можливості, що відкриваються завдяки використанню агрополітичних чинників у прогнозуванні врожайності, є й певні складнощі. Однією з основних проблем є відсутність доступу до структурованих та актуальних даних про аграрну політику. Врахування агрополітичних факторів може бути ускладнено через відсутність доступу до оперативних та відкритих даних. Більш того, агрополітика постійно змінюється, і її вплив не завжди має стабільний характер [5].

Для подолання цих викликів необхідно створити єдину державну платформу для збирання та обробки інформації про аграрну політику. Така система повинна включати відкриті дані про фінансування програм, результати реалізації, регіональну структуру підтримки, а також дані від самих агровиробників. Інтеграція з цифровими сервісами — геоінформаційними системами (GIS), супутниковим моніторингом, онлайн-опитуваннями, індексу

NDVI, а також алгоритмів штучного інтелекту дає змогу виявляти просторові закономірності в агровиробництві, що раніше залишалися непоміченими. Зокрема, моделі машинного навчання, такі як Random Forest, XGBoost або нейронні мережі, демонструють високу точність при прогнозуванні врожайності за умови поєднання агрокліматичних і політичних змінних.

Відповідно до дослідження, проведеного Інститутом аграрної економіки, врахування політичних індикаторів, таких як обсяг державної підтримки або зміни в аграрному бюджеті, значно підвищує точність моделей машинного навчання у порівнянні з класичними агрокліматичними підходами [6]. Такий підхід дає змогу не лише прогнозувати обсяг майбутнього врожаю, а й адаптувати державну політику для пом'якшення потенційних ризиків неврожаю.

Поряд із внутрішніми політичними чинниками, значний вплив на аграрну політику в Україні мають зовнішні умови: міжнародна підтримка, співпраця з фінансовими інституціями, як-от Світовий банк або ЄБРР, а також вимоги до екологічності та сталого виробництва з боку ЄС. Поступова адаптація до європейських норм у сільському господарстві зумовлює нові форми підтримки, акцентуючи увагу на екологічних стандартах, органічному землеробстві та сталому управлінні ресурсами. У прогнозуванні це створює нові параметри – наприклад, коефіцієнти «зеленого переходу», які можуть стати ключовими у довгострокових моделях.

Крім того, актуальною залишається потреба в створенні відкритої та актуальної бази даних про політичні рішення у сфері сільського господарства. Згідно з дослідженням аналітичного центру «Центр аграрної політики», наявність публічного доступу до даних про розподіл дотацій, інвестиційні програми та пріоритети урядового фінансування дозволяє не лише посилити прозорість, а й інтегрувати ці дані в аналітичні моделі прогнозування [7].

Прогнозування врожайності, що враховує агрополітичні фактори, дає можливість значно підвищити точність прогнозів, проте потребує комплексного підходу, включаючи також інтеграцію даних з різних джерел, таких як супутниковий моніторинг, геоінформаційні системи (GIS) та прогнози, отримані через машинне навчання. Це дозволяє не лише точніше передбачати врожайність, а й адаптувати політичні стратегії, щоб реагувати на зміни в аграрному середовищі.

Висновки. Аграрна політика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку сільського господарства та підвищенні врожайності культур в Україні. За допомогою державної підтримки, зокрема субсидій, пільгових кредитів і податкових пільг, фермери мають змогу ефективніше використовувати новітні технології та ресурси для покращення виробництва.

Однак існують проблеми, пов'язані з недостатньою прозорістю у розподілі державних коштів, а також частими змінами в агрополітичних рішеннях, що ускладнюють стабільність і передбачуваність сільськогосподарського виробництва.

Для більш точного прогнозування врожайності в умовах мінливості аграрної політики необхідно використовувати сучасні методи, такі як машинне

навчання, які дозволяють інтегрувати економічні, політичні та природні фактори. Тільки комплексний підхід до аналізу цих аспектів може забезпечити ефективне управління аграрними ресурсами та сприяти сталому розвитку сільського господарства.

Список використаних джерел:

15. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Звіт про державну підтримку аграріїв URL: <https://minagro.gov.ua>
16. Державна служба статистики України. Дані про фермерські господарства та їх підтримку в 2023 році URL: <https://ukrstat.gov.ua>
17. Світовий банк. Звіт «Україна: політика підтримки агросектору», 2023. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/30/agricultural-production-in-ukraine-to-recover-with-world-bank-support>
18. Паламарчук С.О. Прогнозування в аграрній економіці: підходи та інструменти. – Київ: НААН, 2021. С. 24
19. Біла І.А. Агрополітика України: тенденції, виклики, перспективи. *Економіка АПК*. 2022. № 4. URL: <https://eaprk.com.ua/uk/journals/tom-29-4-2022>
20. Київська школа економіки. (2022). *Аналітичний звіт щодо відкритості аграрної статистики в Україні* URL: <https://kse.ua>
21. European Commission. (2021). *Copernicus Land Monitoring Service for Agriculture* URL: <https://land.copernicus.eu>

Вікторія ОРАЗМЕДОВА*
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Стаття розглядає основні засади екологічної безпеки України в умовах воєнного стану, зокрема аналізує вплив збройного конфлікту на навколишнє середовище та пропонує можливі механізми забезпечення екологічної безпеки в умовах війни. У статті акцентовується увага на проблемах забруднення навколишнього середовища, пошкодженні природних ресурсів, а також на загрозах для здоров'я населення, які виникають через військові дії. Окремо розглядаються заходи, що можуть бути вжиті для збереження екологічної ситуації в країні, а також роль міжнародної співпраці у вирішенні екологічних проблем під час воєнного стану.

Abstract. The article examines the basic principles of environmental security in Ukraine under martial law, in particular, analyzes the impact of armed conflict on the environment and suggests possible mechanisms for ensuring environmental security under war conditions. The article focuses on the problems of environmental pollution, damage to natural resources, as well as threats to public health that arise due to military actions. Separately, measures that can be taken to preserve the environmental situation in the country are considered, as well as the role of international cooperation in solving environmental problems during martial law.

Вступ. Екологічна безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, що забезпечує сталість навколишнього середовища і, відповідно, життєдіяльність суспільства. В Україні, як і в багатьох країнах, питання екологічної безпеки набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Збройний конфлікт призводить до численних негативних наслідків для природних ресурсів, здоров'я населення і стабільності екосистем. Вибухи, пожежі, забруднення водних і земельних ресурсів, а також наслідки для біорізноманіття – це лише частина екологічних проблем, з якими стикається країна під час війни [1].

Незважаючи на те, що в Україні екологічні загрози мають тривалий історичний контекст, війна, що розгортається, ставить нові виклики для системи екологічної безпеки. Важливим є не лише оперативне реагування на екологічні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

катастрофи, але й розробка стратегічних заходів, спрямованих на мінімізацію довгострокових наслідків для природи та здоров'я громадян.

У цьому контексті, стаття зосереджується на аналізі основних засад екологічної безпеки України в умовах воєнного стану, визначенні ключових загроз та пропозиціях щодо забезпечення стійкості природного середовища у цей складний період.

Виклад основного матеріалу. Екологічна безпека — це стан навколишнього середовища, за якого забезпечується сталість природних систем, збереження біорізноманіття, а також відсутність негативного впливу на здоров'я людини і можливість безпечного функціонування економіки та суспільства. Вона передбачає інтеграцію природоохоронних заходів в усі сфери діяльності, що забезпечує ефективне використання природних ресурсів, мінімізує ризики забруднення і руйнування природних екосистем [1].

Екологічна безпека включає в себе:

- Охорону навколишнього середовища від антропогенного та природного впливу.
- Профілактику екологічних катастроф.
- Збереження здоров'я населення через контроль за якістю повітря, води, продуктів харчування та інших факторів.

Екологічна безпека є важливою складовою частиною національної безпеки країни. У сучасному світі стан навколишнього середовища впливає на всі сфери життя держави: економіку, соціальні процеси, політику та національну оборону.

Зв'язок екологічної безпеки з національною безпекою можна розглядати в кількох аспектах:

- Економічний: екологічні проблеми можуть суттєво впливати на економічний розвиток країни. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів чи деградація земель можуть призвести до значних економічних збитків, зменшення ресурсів для розвитку.
- Соціальний: погіршення стану навколишнього середовища веде до проблем із здоров'ям населення, що може спричинити соціальні незручності та підвищення витрат на охорону здоров'я.
- Політичний: у зв'язку з погіршенням екологічної ситуації можуть виникати соціальні напруги, протести та навіть конфлікти, пов'язані з доступом до природних ресурсів, таких як вода чи земля.
- Оборонний: екологічні проблеми можуть мати стратегічне значення для безпеки держави. Наприклад, забруднення водних ресурсів може призвести до нестачі питної води, а деградація земель — до зниження продовольчої безпеки, що може послабити обороноздатність країни.

Основні аспекти екологічної безпеки:

1. Забруднення навколишнього середовища є одним із найбільших ризиків для екологічної безпеки. Воно включає забруднення повітря, води та ґрунтів шкідливими речовинами, такими як токсичні хімікати, важкі метали, радіоактивні матеріали та біологічно небезпечні відходи. Збільшення рівня забруднення може призвести до серйозних екологічних катастроф, що негативно

впливають на життя людей та стійкість природних систем [2].

2. Природні ресурси, такі як вода, ліси, корисні копалини, є основою економічної діяльності та життєдіяльності людини. Однак безконтрольне їх використання або неправильне управління може призвести до їх виснаження чи деградації. Охорона природних ресурсів полягає в раціональному використанні, відновленні і захисті ресурсів, зокрема шляхом запобігання їх виснаженню, відновлення екосистем та підтримки біорізноманіття.

3. Здоров'я людей тісно пов'язане з екологічною ситуацією в країні. Токсичні речовини в атмосфері, забруднена вода, ґрунти та харчові продукти, радіаційне забруднення — усе це має безпосередній вплив на здоров'я людей. Забезпечення екологічної безпеки в цьому аспекті включає:

- Контроль за рівнем забруднення.
- Створення сприятливих умов для здорового життя через очищення навколишнього середовища.
- Розробка політик для боротьби з екологічними захворюваннями, такими як респіраторні захворювання, рак, інфекційні хвороби, спричинені забрудненням води та ґрунтів [2].

Збройний конфлікт спричиняє величезні екологічні збитки, які можуть мати довгострокові наслідки для природних ресурсів і здоров'я населення. В Україні, де війна триває вже кілька років, ці наслідки відчутні вже зараз і потребують невідкладних заходів для їх мінімізації та відновлення.

Під час військових дій відбуваються численні вибухи, що призводять до значних забруднень повітря та ґрунтів. Вибухи боєприпасів, які містять хімічні речовини, можуть спричиняти викиди токсичних сполук у атмосферу. Наприклад, викиди важких металів, таких як свинець, кадмій або ртуть, від вибухів можуть забруднити повітря і воду, що призводить до серйозних екологічних і здоров'я загроз для населення. Окрім цього, зруйновані інфраструктурні об'єкти можуть стати джерелом забруднення довкілля через витоки нафтопродуктів і хімічних речовин.

Знищення або пошкодження заводів, фабрик та інших промислових об'єктів, які виробляють чи зберігають шкідливі хімічні речовини, може призвести до викидів у атмосферу, воду та ґрунти. Наприклад, руйнування хімічних підприємств чи нафтохімічних заводів може стати причиною витоків токсичних речовин, що спричиняє забруднення навколишнього середовища та погіршує якість води і повітря в регіонах, де проходять бойові дії.

Військові дії часто призводять до масових лісових пожеж, вирубки дерев для побудови укріплень або внаслідок вибухів та артилерійських обстрілів. Це може значно зменшити площі лісових екосистем, які потребують десятки років для відновлення. Деградація земель, пов'язана з військовими діями, призводить до втрати родючих ґрунтів, а також може погіршити ситуацію з ерозією і зміною ландшафту.

Водні ресурси також зазнають серйозних ушкоджень через забруднення води від нафтових витоків, хімічних відходів або через спалювання боєприпасів. Вода, яка раніше використовувалася для пиття, сільського господарства чи

промислових потреб, стає непридатною для використання, що має негативний вплив на водопостачання населення і сільське господарство [3].

Військові дії ведуть до безпосереднього знищення місць існування дикої природи, у тому числі через вибухи, пожежі, руйнування ландшафтів та лісів. Часто в зоні конфліктів перебувають заповідники та національні парки, де мешкають рідкісні та зникаючі види флори і фауни. Війна не тільки призводить до знищення цих видів, а й створює загрозу для подальшого їх відновлення через тривале забруднення середовища і втрату біорізноманіття.

Одним із серйозних наслідків війни є накопичення небезпечних відходів, таких як вибухові матеріали, боєприпаси, а також токсичні хімікати, що залишаються на місцях боїв. Ці відходи становлять загрозу не лише для навколишнього середовища, а й для здоров'я населення, яке може контактувати з ними, а також для природи, яка стає забрудненою через наявність токсичних елементів [4]. У воєнний час багато процесів, зокрема утилізація небезпечних відходів, втрачають належний контроль. Це призводить до того, що залишки боєприпасів, хімічних і радіоактивних відходів не знешкоджуються належним чином і потрапляють у довкілля, що посилює екологічні та гуманітарні загрози.

Рис. 1. Основні загрози для здоров'я населення

Джерело: складено автором на основі [5]

Оперативні заходи в умовах війни спрямовані на ліквідацію наслідків воєнних дій та мінімізацію їхнього впливу на довкілля. Реагування на екологічні катастрофи включає ліквідацію наслідків забруднень, очищення водних ресурсів, дегазацію та дезактивацію територій, ліквідацію наслідків пожеж і вибухів.

Постконфліктне відновлення передбачає комплекс заходів щодо відновлення природних ресурсів після війни, включаючи лісовідновлення, очистку водних ресурсів та рекультивацію забруднених земель. Важливу роль відіграють міжнародні організації, які надають фінансову допомогу, технічну підтримку та здійснюють екологічний моніторинг. Державні та міжнародні організації мають ухвалювати нові екологічні закони, співпрацювати з міжнародними ініціативами та формувати екологічну свідомість населення [6].

Війна також спричинила зростання кількості небезпечних відходів, включаючи боєприпаси та хімічні речовини, що ускладнило процес їх утилізації. Це створює загрози для здоров'я населення, включаючи хвороби органів дихання, серцево-судинні захворювання та онкологічні хвороби. Правова та інституційна база екологічної безпеки в Україні включає низку законів та міжнародних угод, проте ефективність механізмів реагування в умовах війни потребує вдосконалення. Міжнародна співпраця в цій сфері, зокрема з міжнародними організаціями та сусідніми державами, є важливою для забезпечення екологічної безпеки в умовах конфлікту.

Висновок. Екологічна безпека становить невід'ємну частину національної безпеки України, адже від неї залежить стабільність природних систем та добробут населення. Війна в Україні спричинила масштабні екологічні втрати: забруднення довкілля, деградацію природних ресурсів, знищення рослинного та тваринного світу. Вибухи, руйнація інфраструктурних об'єктів, хімічні забруднення від боєприпасів і пошкодження промислових підприємств серйозно загрожують якості води, повітря та ґрунтів. Руйнування лісів, земельних і водних екосистем може вимагати десятиліть на повне відновлення. Особливої уваги потребує моніторинг постраждалих територій і впровадження стратегій екологічного відновлення. Тільки комплексний підхід дозволить зберегти природне багатство країни для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Екологічні пріоритети на наступні 30 років незалежності України, 2021. URL: https://ecoaction.org.ua/30-rokiv-nezalezhnosti.html?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwqv2_BhC0ARIsAFb5Ac_lh9UESgG1_HlfjgzZmZVm6sx6LRzw2fajBgjnIxSQLGujn-0Nme0aAnONEALw_wcB (дата звернення: 02.04.2025).
2. Блінова В.В., ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ. (дата звернення: 02.04.2025).
3. Нормативно-правова база забезпечення екологічної безпеки. URL: <https://kegt.rshu.edu.ua/images/dustan/LZ7.pdf> (дата звернення: 03.04.2025).
4. ООН про війну в Україні та її екологічні наслідки, 2021. URL: <https://www.un.org/ru/> (дата звернення: 03.04.2025).
5. С. І. Лавриненко., Екологічна безпека/ Енциклопедія Сучасної України, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-18670> (дата звернення: 04.04.2025).
6. План відновлення України у воєнний період. (дата звернення: 06.04.2025).

Мар'яна ТЕРЬОХІНА*
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ економіки та управлінн
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** У статті розкрито сутність фінансових ресурсів аграрних підприємств та особливості їх формування в сучасних економічних умовах. Розглянуто внутрішні та зовнішні джерела фінансування, їх роль у забезпеченні стабільної діяльності агросектора. Визначено фактори, що впливають на обсяг фінансових ресурсів, та наголошено на важливості досягнення оптимального балансу між власними та позиковими коштами. Акцентовано увагу на практичному значенні ефективного фінансового управління для стійкого розвитку аграрних підприємств.*

***Abstract.** The article reveals the essence of financial resources of agricultural enterprises and the peculiarities of their formation in modern economic conditions. Internal and external sources of financing are examined, as well as their role in ensuring the stable functioning of the agricultural sector. The article outlines the factors that influence the volume of financial resources and emphasizes the importance of achieving an optimal balance between own and borrowed funds. Particular attention is paid to the practical importance of effective financial management for the sustainable development of agricultural enterprises.*

Вступ. Аграрний сектор відіграє провідну роль в економіці України, забезпечуючи не лише продовольчу безпеку держави, а й вагомий внесок у формування валового внутрішнього продукту. Забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств потребує стабільного та достатнього фінансового забезпечення, адже саме фінансові ресурси лежать в основі здійснення виробничої діяльності, технічного оновлення, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Фінансові ресурси є ключовим чинником, що визначає здатність підприємств витримувати економічні виклики, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати довгострокову стійкість. Вони формуються як за рахунок внутрішніх джерел — прибутку, амортизації, резервів, — так і за рахунок зовнішніх — кредитів, інвестицій, державної підтримки. Ефективне управління фінансами в агросекторі потребує глибокого розуміння структури джерел, особливостей їх використання та потенціалу кожного з них у процесі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Ірина ФУРМАН

розширеного відтворення. Важливим аспектом є також динаміка змін у фінансових потоках, що потребує чіткої стратегії для їх контролю та адаптації до реальних умов.

В умовах зростання економічної нестабільності, інфляційних процесів, обмеженого доступу до банківського фінансування та високих галузевих ризиків, питання формування фінансових ресурсів стає надзвичайно актуальним і вимагає системного підходу до його вирішення. Погіршення економічної ситуації, пов'язане з військовими конфліктами та змінами на міжнародних ринках, підвищує потребу в гнучкості фінансових стратегій, орієнтованих на забезпечення стабільності та відновлення аграрного виробництва.

Велике значення набувають механізми залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема інвестицій, грантів, а також створення нових форм партнерства між аграрними підприємствами та державними органами. Тому важливим завданням є оптимізація фінансових потоків, удосконалення управлінських практик та створення умов для сталого розвитку. Крім того, розвиток нових фінансових інструментів і стратегій стає необхідним для підтримки не тільки короткострокової стабільності, але й довгострокового розвитку галузі в умовах постійно змінюваного економічного середовища.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ресурси підприємства, у широкому розумінні, це сукупність усіх грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на розширене відтворення та економічне стимулювання працівників. В контексті аграрного підприємства, фінансові ресурси є економічною категорією, що відображає цільові фонди грошових коштів, які обслуговують процес виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, а також забезпечують його розширення та модернізацію. Роль фінансових ресурсів в аграрному секторі важко переоцінити.

Фінансові ресурси є базовим поняттям у структурі корпоративних фінансів. Вони завжди мають грошову форму, накопичувальний характер і відображають утворення і використання різних фондів коштів підприємства, його доходів, прибутку та різних форм заборгованості. Від величини фінансових ресурсів, стану і структурного співвідношення залежить фінансування аграрним підприємством процесу розширеного відтворення, виконання зобов'язань перед бюджетами всіх рівнів, банками і страховими організаціями, соціально економічний і технологічний розвиток аграрного підприємства в цілому. Наявність фінансових ресурсів й ефективність їхнього використання визначають фінансову стійкість, платоспроможність і ліквідність, тому процес утворення фінансових ресурсів як основи фінансового забезпечення функціонування аграрних підприємств потребує ґрунтовного вивчення [1].

Ефективне управління фінансами передбачає чітке розуміння джерел надходження коштів. Їх прийнято поділяти на внутрішні (власні) та зовнішні (залучені та позикові). Внутрішні джерела є найбільш бажаними, оскільки не потребують повернення та сплати відсотків, формують фінансову незалежність підприємства. Зовнішні джерела дозволяють покрити дефіцит власних коштів,

особливо для фінансування масштабних проектів чи подолання тимчасових фінансових труднощів, але зазвичай пов'язані з витратами (відсотки) та зобов'язаннями щодо повернення. Основні фактори формування фінансових ресурсів підприємств наведено в табл. 1

Таблиця 1

Основні фактори формування фінансових ресурсів підприємств

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
-досконалість на підприємстві фінансової структури;	-інфляція;
-взаємозв'язок маркетингової та виробничої стратегій;	-підвищення цін на ресурси;
-якість менеджменту фінансових ресурсів;	-рівень розвитку фінансового ринку;
-розподіл сегментів ринку за виробничими потужностями;	-фінансова та податкова система;
-якість фінансового та управлінського обліку;	-зміна політичного курсу влади;
-реалізація цінової політики на основі виробничих витрат та пошук шляхів їх зниження;	-добробут держави та загальний стан економіки;
-налагодження співпраці з посередницькими організаціями	-воєнні та інші недружні дії сусідніх держав.

Джерело: [2, 3]

До внутрішніх джерел належить, перш за все, прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків та дивідендів (нерозподілений прибуток). Це основний показник ефективності роботи, але в аграрному секторі його розмір значно коливається залежно від врожайності, ринкових цін та витрат. Низька рентабельність багатьох видів діяльності обмежує можливості розвитку виключно за рахунок прибутку. Іншим важливим внутрішнім джерелом є амортизаційні відрахування – кошти, що накопичуються для відновлення зношених основних засобів (техніки, будівель). Їх розмір залежить від вартості активів та обраної політики амортизації, але через інфляцію та технологічний прогрес цих коштів часто буває недостатньо для придбання нової, сучасної техніки. До внутрішніх джерел можна віднести і мобілізацію внутрішніх резервів, наприклад, шляхом продажу невикористовуваного майна чи оптимізації управління запасами.

Фінансові ресурси обслуговують усі сфери виробництва і в національній економіці розосереджені по відповідних галузях. Дослідження свідчать, що найбільше їх в промисловості, а саме 31,6% від загальної кількості, це пояснюється тим, що дана галузь забезпечує економіку країни сировиною і продовольством, значну частку також займає оптова та роздрібна торгівля - 20,1%. Найменша частка фінансових ресурсів зосереджена в галузях охорони здоров'я та мистецтва, спорту, розваг та відпочинку лише 0,2% [4].

Порушення загального процесу відтворення фінансових ресурсів в Україні внаслідок кризових явищ значною мірою ускладнило управління фінансовими ресурсами підприємств. Фінансову діяльність підприємств можна відобразити

такими складовими: ресурси → витрати → доходи → фінансовий результат. За цією схемою підприємства вступають у взаємопов'язані відносини з іншими суб'єктами господарської діяльності з метою виконання соціально-економічних функцій та отримання кінцевого фінансового результату [5].

Для аграрних підприємств доступ до позикових фінансових ресурсів, таких як банківські кредити, фінансовий лізинг та інші форми зовнішнього фінансування, є одним із ключових чинників забезпечення їхньої фінансової стійкості й розвитку. Використання позикових коштів відкриває широкі можливості для розширення активів, підвищення рентабельності та прискорення економічного зростання. Проте надмірна залежність від таких джерел фінансування може створювати фінансові ризики, включаючи банкрутство, у випадку несприятливих економічних умов або підвищення вартості кредитних ресурсів. Саме тому важливо досягти оптимального співвідношення між власними та позиковими ресурсами, орієнтуючись на зростання частки власного капіталу як основи фінансової стабільності.

Динаміка фінансових результатів діяльності українських агропідприємств у 2014-2022 роках є нестійкою за абсолютними показниками, але має протягом всього періоду позитивне значення. У 2021 році, напередодні воєнного вторгнення, аграрії отримали рекордні прибутки через найбільший за часів незалежності врожай сільськогосподарських культур [2, 6].

Ілюстрацією таких тенденцій є дані, подані на рис. 1, де зображено фінансові результати діяльності українських підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2014–2022 роках.

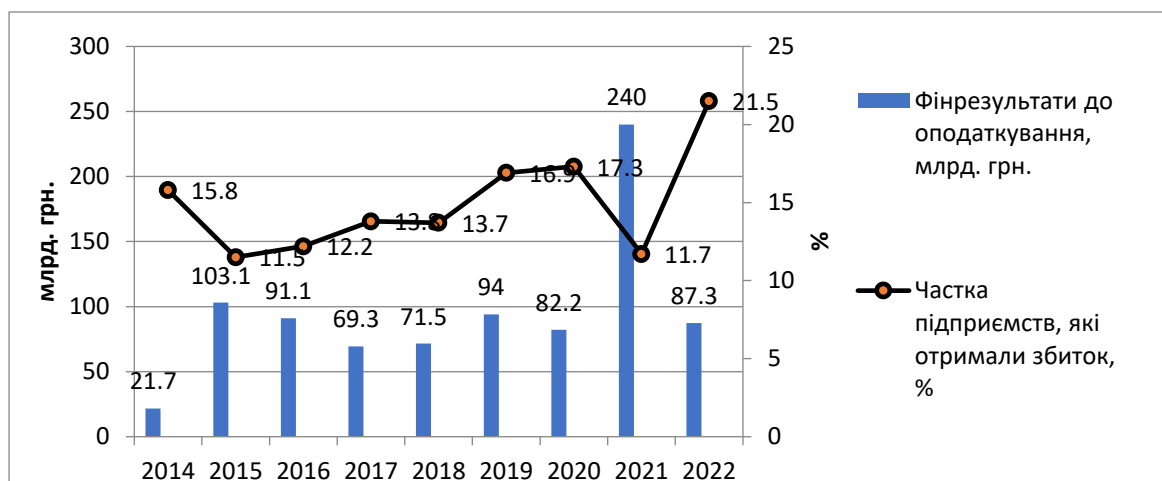

Рис. 1. Фінансові результати діяльності українських підприємств сільського, лісового та рибного господарства з 2014-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [6,7]

На діаграмі представлено два ключові показники: фінансові результати до оподаткування (у млрд грн) та частку підприємств, які отримали збитки (%). Як видно з графіка, найвищий рівень прибутковості було досягнуто у 2021 році — 240 млрд грн, що супроводжувалося найменшою часткою збиткових підприємств

— лише 11,7%. Однак у 2022 році фінансові результати знизилися до 87,3 млрд грн, а частка збиткових підприємств зросла до 21,5%, що може свідчити про вплив зовнішніх кризових чинників, зокрема війни. Ці показники свідчать про нестабільність фінансового становища аграрних підприємств та підтверджують важливість підтримки належного рівня власних ресурсів для підвищення адаптивності та життєздатності агросектора в умовах турбулентності.

Висновок. Формування та ефективне використання фінансових ресурсів є важливою передумовою сталого розвитку аграрних підприємств. Наявність достатнього обсягу фінансування забезпечує можливість для стабільної роботи, інвестування в інновації, оновлення основних засобів і підвищення продуктивності. Водночас недостатній рівень фінансових ресурсів, обмеження доступу до кредитування та нестабільність прибутків створюють серйозні ризики для агросектора. Аналіз показав, що оптимальне співвідношення між власними та позиковими джерелами є запорукою фінансової стійкості підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бровко Л. І., Водолазська О. А., Ісмайлова С. І. Формування фінансових ресурсів аграрних підприємств України в умовах воєнних дій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 118-123. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.22.118> (дата звернення: 13.04.2025)
2. Русан В.М. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 28.07.2022. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/osoblyvosti_funktsionuvannya_aharnoho_sektora_ekonomiky_ukrayiny_v_umovakh (дата звернення: 13.04.2025)
3. Бровко Л.І., Бровко Є.І., Крижановський О.О. Формування фінансових ресурсів підприємств в умовах не стабільності. *Економіка та держава*. 2019. № 9. С. 57-63. DOI: https://doi.org/10.32702/2306_6806.2019.9.57 (дата звернення: 13.04.2025)
4. Тітенко З.М., Пастушенко А.В. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств формування та використання фінансових ресурсів підприємств. *Економічний форум*. 2019. Т. 1, № 4. С. 173-177. URL: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-4-27> (дата звернення: 13.04.2025).
5. Асташов В.В., Тарасенко І.О. Особливості формування фінансових ресурсів підприємств: thesis. 2016. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/4798> (дата звернення: 13.04.2025).
6. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська]; заред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2023. 49 с. DOI: https://doi.org/10.53679/NISS_analytrep.2023.04 (дата звернення: 13.04.2025).
7. Офіційний веб сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> 04 (дата звернення: 13.04.2025).

Дмитро СИРІТКО*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ У ПРОМИСЛОВІСТІ: ШЛЯХ ДО ПРИБУТКОВОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОСТІ

Анотація. У статті здійснено аналіз ключових показників енергоефективності, які впливають на позицію України в міжнародних рейтингах. Зазначено, що запровадження воєнного стану та повномасштабна війна суттєво позначилися на енергоефективності національної економіки, зокрема через значні руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури. Підкреслено важливість впровадження системного та нормативно врегульованого підходу до підвищення ефективності використання енергоресурсів у вітчизняному виробництві. На основі даних Світового економічного форуму подано порівняльні індекси енергоефективності різних країн та їхні рейтингові позиції. Особливу увагу приділено вивченню міжнародного досвіду впровадження сучасних smart-технологій і ключових інструментів забезпечення енергоефективності на макроекономічному рівні. Підкреслено, що раціональне використання енергії сприяє зниженню її загального споживання. У зв'язку зі зростанням чисельності населення світу та швидкими темпами економічного розвитку зростає й попит на енергоресурси.

Abstract: The article analyzes key energy efficiency indicators that affect Ukraine's position in international rankings. It is noted that the introduction of martial law and a full-scale war significantly affected the energy efficiency of the national economy, in particular due to significant destruction of energy infrastructure facilities. The importance of implementing a systematic and regulatory approach to increasing the efficiency of energy resources in domestic production is emphasized. Based on data from the World Economic Forum, comparative energy efficiency indices of different countries and their rating positions are presented. Special attention is paid to studying international experience in implementing modern smart technologies and key instruments for ensuring energy efficiency at the macroeconomic level. It is emphasized that rational use of energy contributes to reducing its overall consumption. Due to the growth of the world's population and the rapid pace of economic development, the demand for energy resources is also growing. Increasing energy efficiency is seen as one of the ways to reduce import dependence and achieve a more stable and efficient functioning of the economy.

Вступ. Енергоефективність у промисловості є ключовим чинником підвищення прибутковості підприємств, зниження енергоспоживання та

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Юлія ОХОТА

зменшення шкідливих викидів. Раціональне використання енергії не лише скорочує витрати, а й сприяє збереженню довкілля та розвитку екологічно відповідального виробництва. Наприклад, встановлення біогазових установок на базі підприємств АПК дозволяє ефективно переробляти відходи в енергію, зменшуючи залежність від традиційних джерел палива.

Виклад основного матеріалу. Енергоефективність економіки проявляється у здатності суспільства або окремої організації ефективно використовувати енергію для виробництва товарів і послуг, максимізуючи корисний результат при мінімальному споживанні енергетичних ресурсів. Це концепція, що шукає оптимального співвідношення між виробництвом, споживанням енергії та економічними вигодами.

Колектив науковців Гончарук І.В., Охота Ю.В. та Чіков І.А. [1] у своїх дослідженнях досить вдало визначили та обґрунтували пріоритетність розвитку виробництва біопалив як стратегічного напрямку забезпечення інноваційної конкурентоспроможності та енергоефективності підприємств АПК, а також енергонезалежності держави в цілому.

В Україні енергетична ефективність регламентується Законом України «Про енергетичну ефективність» [2].

Статистичний аналіз показує, що на сьогодні «частка промисловості України в кінцевому споживанні енергоресурсів становить понад 30%» [3], а загальна ефективність їх використання не перевищує 70%.

Науковці наголошують: «найбільше на енергоресурси витрачають металургійні та хімічні підприємства (близько 30%), виробники будівельних матеріалів (15%), деревини, паперу та поліграфії, машин, устаткування і транспортних засобів, а також харчових продуктів (до 10%).

Саме продукції цих виробництв у воєнний та поствоєнний час потребуватиме Україна в умовах енергетичної кризи, тому ці підприємства потребують запровадження негайних енергоефективних технологій найбільше» [4]. Оскільки такі підприємства в основному формують сектори, які у майбутньому можуть підлягати під регулювання механізму СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism), котрий ЄС запровадить в рамках програми дій з переходу до кліматично нейтральної економіки до 2050 року (European Green Deal), то виникає необхідність, в першу чергу, звернути увагу на організацію системного та унормованого підвищення рівня ефективності використання енергоресурсів саме у вітчизняних виробничих системах.

Дослідження показують, що сьогоднішній позитивний досвід зарубіжних країн щодо забезпечення енергоефективності економіки відображено в глобальних світових рейтингах та показниках енергоємності ВВП.

У табл. 1 на основі використання статистичної інформації світового економічного форуму представлено індекси енергоефективності, що дає змогу стверджувати, що найвищі показники за Глобальним індексом енергоефективності мають Швейцарія, Норвегія, Швеція, Данія та Франція. Німеччина в цьому рейтингу займає 19-е місце, а Україна знаходиться на 73 місці [5].

Таблиця 1

Глобальні індекси енергоефективності

№/рейтинг країни	Країна	Значення індексу
1	Швейцарія	0,80
2	Норвегія	0,79
3	Швеція	0,78
4	Данія	0,77
5	Франція	0,77
6	Австрія	0,76
7	Іспанія	0,75
8	Колумбія	0,75
9	Нова Зеландія	0,75
10	Уругвай	0,74
...		
19	Німеччина	0,71
...	...	...
73	Україна	0,58
127	Бахрейн	0,37

Джерело: побудовано на основі статистичних даних світового економічного форуму [6, 7]

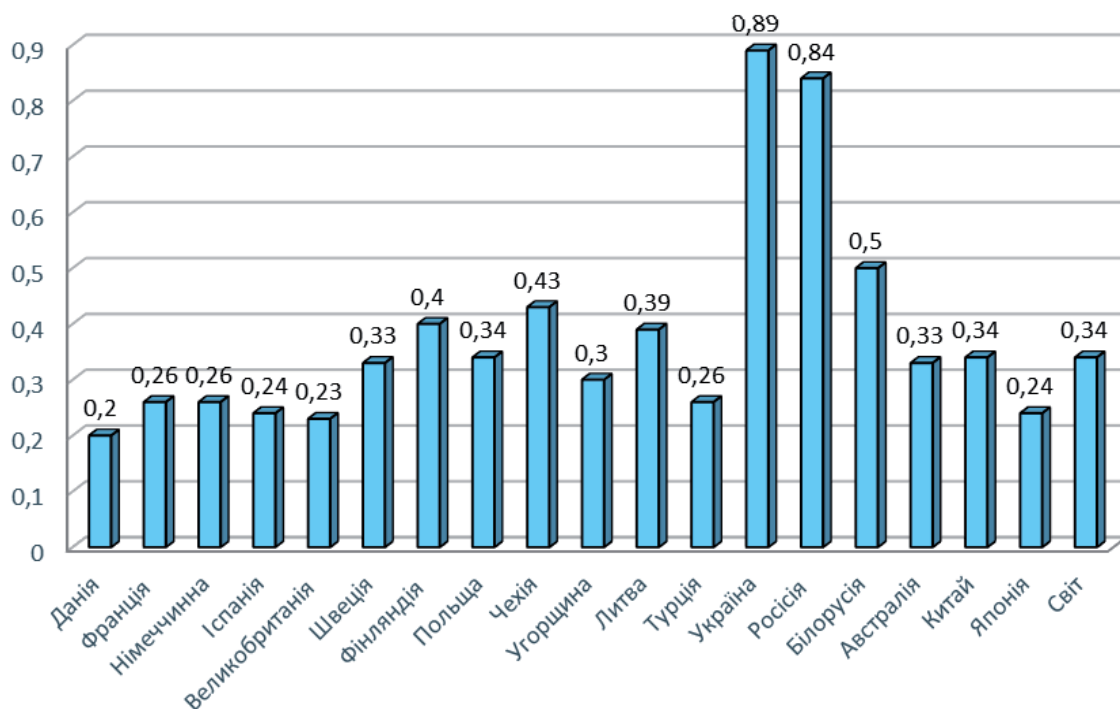

Рис. 1. Енергоємність ВВП в окремих країнах світу станом на 2023 р.

Джерело: [7, 8]

Оцінювання здійснено за шкалою від 0 (найгірший результат) до 1 (найкращий результат) [9]. Таким чином, враховуючи позицію України в рейтингу країн світу та надзвичайно високу енергоємність вітчизняного ВВП (рис. 1), вважаємо за доцільне врахувати досвід зарубіжних країн щодо реалізації «розумних» технологій в системі забезпечення енергоефективності вітчизняної економіки. Нами запропоновано під енергоефективністю економіки розуміти

міру ефективного використання та оптимізації енергетичних ресурсів у рамках економічної системи. Аналіз показує, що енергоємність ВВП в Україні перевищує середнє світове значення удвічі, а аналогічне значення для ЄС – у 3-4 рази. Через низьку енергоефективність економіки щорічні втрати України сягають понад мільярд доларів США [9, 10]. Все більше країн активно впроваджують інтелектуальні енергосистеми, які сформовані в контексті концепції Smart Grid та використовують Smart-технології з метою забезпечення ефективної моделі енергозбереження [6].

Для забезпечення енергозбереження на підприємствах необхідно впровадити [11]:

- комплексне застосування економічних стимулів;
- визначення джерел і напрямів фінансування;
- створення бази для реалізації економічних заходів, використання системи державних стандартів під час визначення розмірів надання економічних пільг і застосування економічних санкцій;
- уведення платні за нераціональне використання ПЕР;
- надання юридичним і фізичним особам субсидій, дотацій, податкових, кредитних та інших пільг за стимулювання розробок, упровадження і використання енергозберігаючих технологій [11].

Раціональне використання енергії у виробництві забезпечується завдяки модернізації обладнання, ефективному управлінню, впровадженню енергоощадних технологій і переходу на альтернативні джерела енергії, що особливо важливо в умовах обмеженості традиційних ресурсів. Енергоефективність досягається тоді, коли витрати енергії на виробництво одиниці продукції відповідають її енергоцінності, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства.

Підвищення енергоефективності на підприємстві підвищує доходи підприємства і разом із тим приносить такі результати [12]:

- заощадження коштів, що забезпечує зростання конкурентоспроможності підприємства, особливо у разі зростання цін на енергоносії;
- збільшення продуктивності через удосконалення виробничих процесів, що пов'язані зі способом використання енергії;
- встановлення квот на викиди, що дає змогу знизити залежність від цін на енергоносії, зменшити ризики компанії, що, своєю чергою, підвищує вартість підприємства;
- скорочення викидів у навколишнє середовище, через що покращується екологічний стан, а з ним — імідж підприємства.

Висновок. Впровадження енергоефективних заходів є ключем до зниження витрат підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності та формування іміджу екологічного бренду. Незважаючи на потенціал, багато українських підприємств недооцінюють ці можливості, що свідчить про низький рівень енергоменеджменту. Зарубіжний досвід демонструє ефективність сучасних систем енергоменеджменту, заснованих на математичних моделях споживання ресурсів. В умовах війни та енергетичних втрат в Україні особливо

актуальним є системний підхід до підвищення енергоефективності, з урахуванням міжнародного досвіду, технічної допомоги, стандартів ISO 50001 та положень Концепції нової цільової програми на 2022-2026 роки «Підвищення енергоефективності національної економіки» [7]. Одним із пріоритетів має стати удосконалення законодавства щодо енергоефективності.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В., Охота Ю.В., Чіков І.А. Забезпечення інноваційної конкурентоспроможності підприємств АПК: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця: ПрАТ «Віноблдрукарня». 2024. 275 с.
2. Про енергетичну ефективність: Закон України № 1818-IX від 21.10.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>.
3. Науковий звіт. Національний фонд досліджень України. URL: https://nrfu.org.ua/wpcontent/uploads/2022/01/2020.02_231_pimonko.
4. Державна служба статистики України. Енергетичний баланс України за 2021 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Про перспективи енергомодернізації промисловості у 2022 році. URL: <http://www.ukriee.org.ua/uk/2022/pro-perspektivi-energomodernizacii/>.
6. Матвєєва Ю.Т., Колосок С.І., Вакуленко І.А. Аналіз зарубіжного досвіду щодо забезпечення енергетичної ефективності на основі моделі Smart Grid. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.4.36. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6987>.
7. Квасній Л.Г., Малик Л.О., Щербан О.Я., Солтисік О.Я. Забезпечення енергоефективності економіки: можливості імплементації зарубіжного досвіду. *ACADEMY REVIEW*. 2024. № 1 (60). С. 20-35. DOI: 10.32342/2074-5354-2024-1-60-2. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2024/1/3.pdf>.
8. Німеччина, Італія та Японія – світові лідери енергозбереження. URL: <https://pobudovano.com.ua/news/nimechchina-italiya-ta-yaponiya-svitovi-lideri-energozberezhennya>.
9. НБУ суттєво погіршив прогноз відновлення економіки. URL: <http://www.epravda.com.ua/news/2023/01/26/696389>.
10. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
11. Запашук Л.В. Енергозбереження як напрям підвищення ефективності виробничої діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 427-434. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/74.pdf.
12. Tkachenko A.M., Chernysheva O.M., Sevast`yanov R.V., Krainik O.M. An Economical Significance of Energy Saving as a Component of the Strategic Development of the Ukrainian Enterprises. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. № 29 (6s). P. 1050-1056. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/74614773-8451-4dc7-919a-ea29346c283d/content>.

Вікторія ПТАШИНСЬКА*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА З СИРОВИНИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано ключові чинники, які впливають на конкурентоспроможність виробництва біопалива з рослинної сировини. Розглянуто види біопалива, біомасу рослинного походження, економічну ефективність, технологічні інновації, екологічні переваги, державну підтримку та доступність сировини. Наголошується на викликах, з якими стикається галузь, та перспективах її розвитку.

Abstract. The article analyzes the key factors that affect the competitiveness of biofuel production from plant raw materials. It examines the types of biofuels, plant biomass, economic efficiency, technological innovations, environmental benefits, government support, and availability of raw materials. It emphasizes the challenges facing the industry and its development prospects.

Вступ. Проблеми енергетичної безпеки та необхідність зниження викидів парникових газів підвищують інтерес до відновлюваних джерел енергії, серед яких важливу роль відіграє біопаливо. Виробництво біопалива з рослинної сировини розглядається як перспективна альтернатива традиційному викопному паливу, що може сприяти диверсифікації енергетичних ресурсів, розвитку сільського господарства та зменшенню негативного впливу на довкілля. Однак для успішної інтеграції біопалива в енергетичну систему необхідно забезпечити його конкурентоспроможність як в економічному, так і в екологічному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Термін «біопаливо» утворений поєднанням двох слів: «біо» і «паливо». Частка «біо» означає приналежність до живих організмів і природних процесів, що простежується у словах на кшталт «біологія», «біосфера» тощо. «Паливо» ж визначає горючі матеріали, які при згорянні виділяють велику кількість теплової енергії, що використовується в технологічних процесах або трансформується в інші форми енергії.

Відповідно до Закону України «Про альтернативні види палива», біопаливо – тверде, рідке та газове паливо, виготовлене з біологічно відновлюваної сировини (біомаси), що може використовуватися як паливо або компонент інших видів палива [1]. Біомаса – невикопна біологічно відновлювана речовина органічного походження, здатна до біологічного розкладу, у вигляді продуктів,

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Юлія ОХОТА

відходів та залишків лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства і технологічно пов'язаних з ними галузей промисловості, а також складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу [1].

Біопаливо – це різновид палива, що має біологічне походження. Його отримують шляхом термічної обробки органічних речовин (біомаси) без доступу кисню, у процесі, який називається піролізом. Під біомасою розуміють усі органічні матеріали як рослинного, так і тваринного походження, джерелом яких є жива біосфера нашої планети. Поняття «біопаливо» охоплює всі типи рідкого та транспортного палива, виготовленого з біомаси. Існує багато форм біомаси, придатних для виробництва біопалива. В енергетиці біомаса може використовуватися різними способами: її спалюють у вигляді деревини, тирси, паливних брикетів або гранул; переробляють у рідкі види біопалива, такі як біоетанол і біодизель; або виробляють із неї біогаз [2].

Традиційно, вітчизняними науковцями виокремлюється така класифікація альтернативних видів палива, зокрема: газоподібні (природні та штучні) і рідкі (для дизельних двигунів та для бензинових двигунів). Поряд з цим найчастіше біопалива поділяють на такі види за агрегатним станом: тверді (подрібнені, пресовані, природні), рідкі (метилові ефіри, технічні спирти, оливи) та газоподібні (біогаз).

Пропонуємо класифікувати біопалива за такими видами (рис. 1) [3].

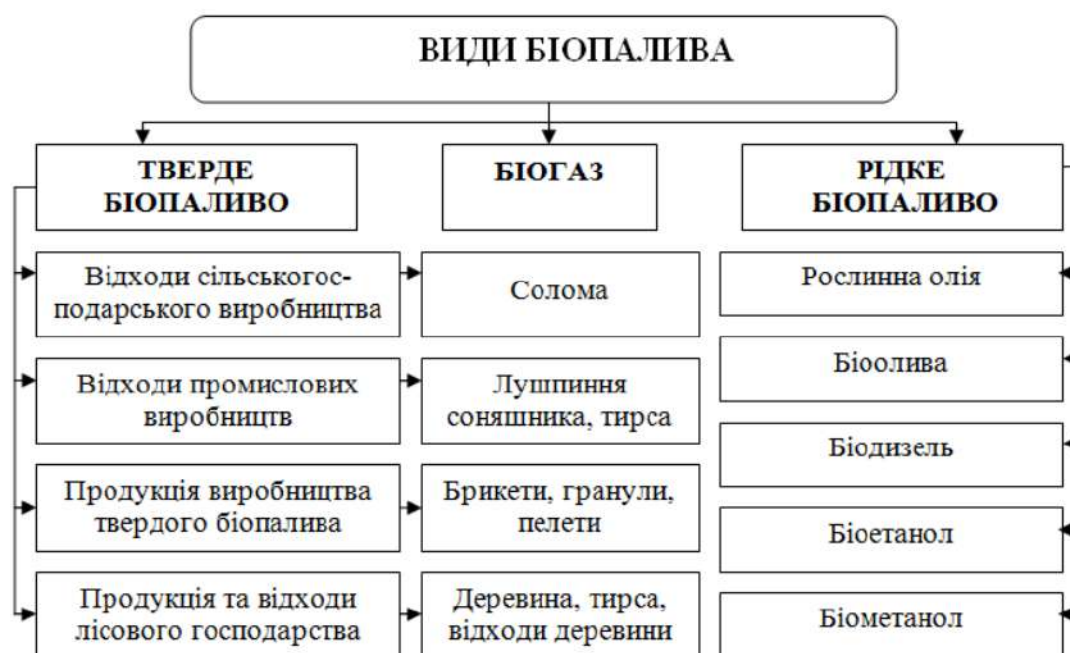

Рис. 1. Класифікація біопалив

Джерело: сформовано на основі [3]

На наше переконання, біопаливо рослинного походження є конкурентоспроможним в Україні завдяки розвинутому аграрному сектору, доступності сировини та зростаючому попиту на альтернативні енергоресурси.

Підтвердженням цього виступають наявні різновиди біомаси рослинного

походження, які включають різноманітні органічні матеріали, отримані з рослин. До них належать: енергетичні культури (наприклад, кукурудза, цукровий буряк, ріпак, сорго), залишки сільськогосподарського виробництва (солома, кукурудзяні стебла, лушпиння), лісові відходи (гілки, тріска, тирса), а також спеціально вирощені швидкорослі деревні породи (верба, тополя) і залишки переробки сільськогосподарської продукції (макуха, висівки). Усі ці ресурси можуть бути ефективно використані для виробництва твердого, рідкого або газоподібного біопалива.

На сьогодні українські аграрії вже вирощують культури, з яких можна виробляти біоетанол та біодизель, проте здебільшого це лише міні-виробництва для задоволення власних потреб. Серед найперспективніших культур, які зможуть частково компенсувати вітчизняну паливозалежність, а також які можуть становити перспективу на ринку біопалива відзначимо наступні: ріпак, соняшник, ятрофа, пшениця, кукурудза, буряк, цукрова тростина, цукрове сорго, водорості [4].

Конкурентоспроможність виробництва біопалива визначається його здатністю ефективно використовувати ресурси для виробництва палива, яке може конкурувати з традиційними енергоносіями за ціною, якістю, екологічними характеристиками та надійністю постачання на відповідних ринках [5].

Дослідженню питань розвитку галузі виробництва біопалива, формування ринку біопалива та виробництва конкурентоспроможної продукції присвячені праці науковців: Калетніка Г.М., Пришляк Н.В. Наукові здобутки вчених використані шляхом їх систематизації та врахування при дослідженні регіонального аспекту конкурентоспроможності біопалива [6].

Конкурентоздатність виробництва біопалива з рослинної сировини – питання, що вимагає врахування чисельних чинників, серед яких:

1. Вартість сировини:

- Доступність сировини: виробництво залежить від вартості рослинної сировини, такої як ріпак, кукурудза чи цукровий буряк. Баланс між продовольчим та енергетичним використанням земель є важливим аспектом [6].
- Логістика: зниження витрат на транспортування та логістику покращує економічну привабливість виробництва.

2. Технології виробництва:

- Інноваційні технології, такі як біохімічна переробка, дозволяють знизити собівартість виробництва та підвищити ефективність.
- Енергетична ефективність виробничих процесів сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

3. Екологічні переваги:

- Зменшення викидів CO₂: біопаливо має значно менший вуглецевий слід у порівнянні з нафтою.
- Стале використання ресурсів та утилізація відходів є важливим елементом екологічного підходу [7].

4. Державна підтримка:

- Податкові пільги та субсидії для виробників біопалива сприяють

зростанню галузі.

- Програми підтримки вирощування енергетичних культур забезпечують стабільність сировинної бази [7].

5. Ринок збуту:

- Зростання попиту: попит на екологічно чисту енергію стрімко зростає завдяки екологічній свідомості споживачів та впровадженню міжнародних стандартів енергетики. За даними Держстату, обсяг використання біопалива в Україні збільшився на 20% у 2024 році [8].

- Розвинена інфраструктура: розбудова інфраструктури для транспортування та зберігання біопалива дозволяє знизити витрати та забезпечити стабільність постачання. Україна має понад 200 об'єктів для зберігання біопалива, що відповідають міжнародним стандартам [9].

Зростання попиту на альтернативні джерела енергії є важливим викликом для багатьох країн світу. Україна, маючи значні ресурси біомаси та потенціал для виробництва біопалива, перебуває у вигідній позиції для диверсифікації своїх енергетичних джерел. Біопаливо, зокрема біодизель, стає все більш актуальним завдяки його екологічним перевагам і здатності зменшувати залежність від викопних видів палива. Згідно з оцінками, щорічне споживання енергії в Україні становить близько 200 млн тонн умовного палива, з яких частка біопалива залишається незначною. Однак, потенціал біомаси в обсязі 27 млн тонн умовного палива на рік відкриває широкі перспективи для енергетичного розвитку. У цьому контексті виробництво біодизеля відіграє ключову роль. Прогнози свідчать, що до 2030 року біодизель може покривати до 10% потреб у дизельному паливі, відповідно до світових тенденцій переходу на альтернативну енергетику. Використання біопалива сприяє значному зниженню викидів парникових газів на 50-70% у порівнянні з традиційними видами палива. Це робить біопаливо важливим елементом сталого розвитку, спрямованого на захист довкілля та підвищення енергетичної безпеки [10].

Висновок. Проведене дослідження демонструє зростаюче значення продукування біопалива з рослинних ресурсів як критичного засобу для укріплення енергетичної незалежності, розширення джерел енергії та зменшення екологічного впливу. Конкурентоздатність цього сектора формується під впливом багатьох факторів, що включають економічні аспекти (вартість сировини, логістичні витрати, технологічна ефективність), екологічні фактори (скорочення викидів, стале використання ресурсів) та регуляторні впливи (державна підтримка), а також ринковий попит та розвиток інфраструктури.

У статті підкреслено значний потенціал України в галузі виробництва біопалива, що обумовлено наявністю значних обсягів біомаси та збільшенням внутрішнього попиту на альтернативні джерела енергії. Біодизель, зокрема, розглядається як багатообіцяючий вид біопалива для України, з прогнозованим збільшенням його частки на ринку дизельного палива та суттєвим внеском у зниження викидів парникових газів.

Для подальшого зміцнення конкурентоспроможності виробництва біопалива з рослинної сировини в Україні необхідно:

✓ забезпечити стабільний та економічно вигідний доступ до сировини, збалансувавши потреби енергетики та продовольства щодо земельних ресурсів;

Втілення цих заходів дозволить Україні максимально використати свій потенціал у сфері виробництва біопалива, зміцнити енергетичну незалежність, посприяти стійкому розвитку аграрного сектору та зробити вагомий внесок у боротьбу зі зміною клімату.

Список використаних джерел:

1. Про альтернативні види палива: Закон України № 1391-XIV від 14.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14?find=1&text=%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE#w1_1 (дата звернення: 09.04.2025).

2. Гонтарук Я.В., Шевчук Г.В. Напрями вдосконалення виробництва та переробки продукції АПК на біопаливо. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-8>.

3. Наукові праці Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків : зб. наук. Праць/ Ін-т біоенергет. культур і цукр. буряків, Нац. акад. аграр. наук України. К.: ФОП Корзун Д.Ю. 2013. Вип. 19. 250 с. URL: <http://bioenergy.gov.ua/uk/content/vipusk-19-2013> (дата звернення: 10.04.2025).

4. ТОП-10 найперспективніших рослин для виготовлення біопалива. AgroReview. URL: <https://agroreview.com/content/top-10-najperspektyvnishyh-roslyn-dlya-vyhotovlennya-biopalyva/> (дата звернення: 12.04.2025).

5. Конкурентоспроможність – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Конкурентоспроможність> (дата звернення: 09.04.2025).

6. Калетнік Г.М., Пришляк Н.В. Розвиток галузі біопалив як детермінанта сталого розвитку України. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 71-81. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102071>.

7. Павлюченко Ю.М., Довгань Б.В. Виробництво та реалізація біопалива як вид діяльності сільськогосподарських товаровиробників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 384-387. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/91>.

8. Використання та запаси палива. *Головна. Державна служба статистики України*. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/vykorystannya-ta-zapasy-palyva> (дата звернення: 09.04.2025).

9. Біоенергетика у 2023 році: глобальний статистичний звіт Всесвітньої біоенергетичної асоціації (WBA). *SAF Україна*. URL: <https://saf.org.ua/news/1825/> (дата звернення: 12.04.2025).

10. Біопалива, біогаз та внесок біоенергетики в соціально-економічні показники Європи. *UABIO – Біоенергетична асоціація України*. URL: <https://uabio.org/materials/17360/> (дата звернення: 12.04.2025).

Ірина КУЧЕРУК*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Анотація. Досліджено аналіз розвитку сонячної енергетики в Україні, з особливим акцентом на законодавчому регулюванні та його впливі на галузь. Розглядаються основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку сонячної енергетики, а також її вплив на енергетичну безпеку країни в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено аналізу законодавчих актів, що регулюють встановлення та експлуатацію сонячних електростанцій, включаючи «зелений» тариф, механізми підтримки та обмеження. Окремо висвітлено вплив воєнного стану на розвиток сонячної енергетики, включаючи зміни в інвестиційному кліматі, державній політиці та енергетичній інфраструктурі. У статті також представлено оцінку ефективності державних програм підтримки сонячної енергетики в умовах відкриття ринку відновлюваних джерел енергії та рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази.

Abstract. The analysis of the development of solar energy in Ukraine, with a special focus on legislative regulation and its impact on the industry, is investigated. The main trends, problems and prospects of solar energy development, as well as its impact on the country's energy security in the context of martial law, are considered. Particular attention is paid to the analysis of legislative acts regulating the installation and operation of solar power plants, including the "green" tariff, support mechanisms and restrictions. The impact of martial law on the development of solar energy, including changes in the investment climate, public policy and energy infrastructure, is separately highlighted. The article also presents an assessment of the effectiveness of state support programs for solar energy in the context of the opening of the renewable energy market and recommendations for improving the legislative framework.

Вступ. Сонячна енергетика є одним з ключових напрямків розвитку відновлюваних джерел енергії в Україні, що має стратегічне значення для забезпечення енергетичної незалежності та екологічної безпеки. З огляду на зростаючу потребу в децентралізації енергетичної системи та зменшенні залежності від традиційних джерел енергії, розвиток сонячної енергетики стає пріоритетним завданням. Проте, цей процес супроводжується численними викликами, включаючи законодавчі, економічні та технічні аспекти, що потребує

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Юлія ОХОТА

детального аналізу.

Виклад основного матеріалу. В Україні на законодавчому рівні питання альтернативних джерел енергії регулюються Законом України «Про альтернативні джерела енергії», який визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі. Відповідно до цього нормативно-правового акту, альтернативні джерела енергії – це відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [1].

Сучасний стан сонячної енергетики в Україні характеризується динамічним, але нерівномірним розвитком. Згідно з даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України (ДАЕЕ), встановлена потужність сонячних електростанцій в Україні станом на кінець 2023 року досягла понад 7 ГВт [2]. Однак, цей розвиток значною мірою залежить від державної підтримки, зокрема від «зеленого» тарифу, який, як зазначає Байдала В.В. у своїй роботі, «є ключовим інструментом стимулювання інвестицій у сонячну енергетику» [3].

Регіональна неоднорідність розвитку сонячної енергетики є ще однією важливою характеристикою. Більшість сонячних електростанцій зосереджено в південних регіонах України, де є вищий рівень сонячної інсоляції (рис. 1). Це створює виклики для інтеграції сонячної енергії в загальну енергетичну систему, особливо в умовах обмеженої пропускної здатності міжрегіональних ліній електропередач.

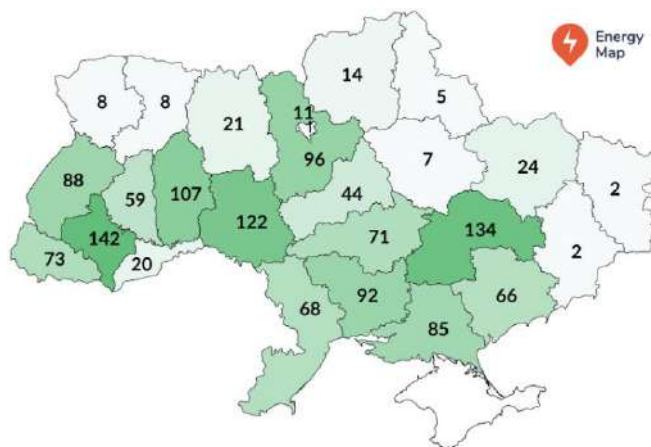

Рис. 1. Кількість сонячних електростанцій за областями України станом на 24.04.2024 р.

Джерело: [4].

Згідно з даними реєстру, близько половини всіх сонячних електростанцій розташовані у 6 областях: Івано-Франківській (142), Дніпропетровській (134), Вінницькій (122), Хмельницькій та Київській (по 107 станцій), Миколаївській

(92). Найменше – у Луганській та Донецькій (по 2 станції), Сумській (5) та Полтавській (7). При цьому варто відзначити, що частина СЕС розташовані на тимчасово окупованих територіях Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей. Такі електростанції наразі не працюють у складі ОЕС України [4].

Окрім цього, варто зазначити, що у 2019 році Україна увійшла у ТОП-10 країн світу за темпами розвитку відновлюваної енергетики, а у 2020 році – у ТОП-5 європейських країн за темпами розвитку сонячної енергетики. У тому ж 2019 році, у рейтингу Climatescope від Bloomberg New Energy Finance (Bloomberg NEF), Україна посіла почесне 8 місце (піднявшись з 63-го) серед 104 країн світу за інвестиційною привабливістю країни саме у питанні розвитку низьковуглецевих джерел енергії і будівництва «зеленої» економіки [4].

Сьогодні законодавча база визначає основні принципи державної політики в галузі відновлюваних джерел енергії, включаючи «зелений» тариф, механізми підтримки та обмеження. Проте, як зазначають Л. Мелех та О. Нагірняк у своїй роботі, «необхідно постійно вдосконалювати законодавчу базу для забезпечення стабільного та прогнозованого розвитку галузі, враховуючи міжнародний досвід та технологічні інновації» [5].

Особливий інтерес викликають дослідження, присвячені потенціалу застосування сонячних технологій у сільському господарстві. Впровадження сонячних рішень у сільськогосподарське виробництво здатне суттєво зменшити енергетичні витрати та сприяти підвищенню екологічної стійкості. Доцільно також враховувати ширший контекст енергонезалежності аграрного сектору, який розглянуто у роботі Білокінної І.Д., Охоти Ю.В. та Чікова І.А., де проаналізовано міжнародний та вітчизняний досвід забезпечення сталого енергопостачання сільських територій шляхом використання відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної та біоенергетики [6].

В сучасних умовах господарювання потрібно враховувати вплив воєнного стану на розвиток сонячної енергетики в Україні, який є надзвичайно значним. Руйнування енергетичної інфраструктури, нестабільність інвестиційного клімату та логістичні проблеми ускладнили реалізацію нових проектів.

Взагалі, генерація енергії вітру та сонця скоротилась більше ніж двічі відносно її довоєнного рівня. Це пояснюється переважно двома чинниками. По перше, як зазначалось вище, внаслідок прямих бойових дій, або задля запобігання пошкодженню електроустаткування. По-друге, посиленням проблем, пов'язаних з руйнуванням попиту і високою негнучкістю генерації, що підлягає диспетчеризації, особливо сонячної, враховуючи, що наразі кумулятивна потужність сонячної генерації перевищала позначку в 6 ГВт.

Відповідно інформації, загальний обсяг обмежень сонячної генерації з березня до травня 2022 року становив близько 573 кВт•год, що, в середньому за зазначений період, відповідає 30% від потенціально можливого обсягу електроенергії (від 42% у березні до 19% у квітні). Високий рівень скорочення в березні можна пояснити тим, що після початку війни енергосистема країни

працювала в аварійному режимі; квітень був дещо стабілізований сприятливими гідрологічними умовами; а в травні спостерігалось збільшення кількості обмежень «зеленої» разом із збільшенням сонячного опромінення [7].

Основним бар'єром для широкомасштабного розвитку відновлюваних джерел енергії є непостійність та непослідовність енергетичної політики держави, яка, з одного боку, приймає рішення, що зупиняють розвиток галузі, проте, з іншого боку, все ж здійснює певні позитивні для ринку кроки.

В березні 2022 року, енергосистеми України та Молдови повністю синхронізувались з енергомережею континентальної Європи ENTSO-E, що стало одним із важливих рішень спрямованих проти країни-агресора та новим вікном можливостей для «зеленої» генерації. Враховуючи те, що відповідно до даних НЕК «Укренерго», в Україні є достатньо інфраструктурних можливостей щоб довести потужність з'єднання з сусідніми країнами від 4 ГВт до навіть 6 ГВт, оперативне нарощення національних електроенергетичних потужностей в Україні неминуче. А з урахуванням коротких термінів будівництва і екологічної привабливості згенерованої електроенергії у якій зацікавлений європейський споживач, роль саме відновлюваної енергетики в цьому процесі важко переоцінити [8].

Другим не менш важливим рішенням прийнятим під час війни, яке безпосередньо впливає на подальший розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні, є затвердження Європейською Комісією в травні 2022 року плану REPowerEU, який визначає розвиток відновлюваних джерел енергії як першорядний суспільний інтерес і передбачає збільшення цілі ЄС із досягнення частки ВДЕ у електроенергетичному балансі у 2030 році з 40% до 45% [8].

Ще одним позитивним для сектору рішенням воєнного часу є підписання Президентом України Володимиром Зеленським Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем накопичення енергії», який дає «зелене» світло масштабному будівництву систем накопичення і зберігання енергії в Україні, які вкрай важливі для такої негнучкої енергосистеми як українська [8]. То ж, сонячна енергетика показала свою стійкість та важливість для забезпечення енергетичної безпеки в умовах кризи, особливо в контексті децентралізації енергетичної системи. В умовах воєнного стану сонячна енергетика може стати ключовим елементом енергетичної безпеки України, забезпечуючи децентралізоване виробництво електроенергії [9].

То ж, перспективи розвитку сонячної енергетики в Україні пов'язані з подальшим удосконаленням законодавчої бази, залученням інвестицій, розвитком технологій та інтеграцією сонячних електростанцій в енергетичну систему країни. Важливим є також розвиток розподіленої генерації, систем зберігання енергії та інтелектуальних мереж. Як зазначає Платова Є.О. у своїй роботі, «розвиток технологій зберігання енергії є ключовим фактором для забезпечення стабільності та надійності енергетичної системи з високою часткою сонячної енергії» [10].

Висновок. Сонячна енергетика має значний потенціал для розвитку в Україні, що може сприяти забезпеченню енергетичної незалежності, екологічної

безпеки та економічного розвитку країни. Проте, для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних із законодавчим регулюванням, інвестиціями, технологіями та інтеграцією сонячних електростанцій в енергетичну систему. Важливо створити сприятливі умови для залучення інвестицій, розвитку технологій та інтеграції сонячної енергії в енергетичну систему України.

Список використаних джерел:

1. Про альтернативні джерела енергії : Закон України № 555-IV від 20.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/555-15> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Статистичні дані. URL: https://saee.gov.ua/uk/static_arh/statistika (дата звернення: 02.04.2025).
3. Байдала В.В., Нагорний В.В. Економічна ефективність розвитку сонячної енергетики: аналіз світового досвіду. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 30-37. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-4>.
4. Сонячна генерація: змінюються масштаб та географія об'єктів. Українська енергетика. 2024. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/tryfonivska-ses-foto-dtek> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Мелех Л., Нагірняк О. Правове регулювання альтернативної енергетики в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2 (30). С. 159-166. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.159>.
6. Білокінна І.Д., Охота Ю.В., Чіков І.А. Міжнародний та вітчизняний досвід забезпечення енергонезалежності сільських територій. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2024. Том 336. №6. С. 552-558. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-82>.
7. Череп О. Г., Олейнікова Л.Г., Лищенко О. Г., Осмаковська К. Ю. Енергоефективність під час війни та післявоєнна відбудова енергетичного сектору України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2023. № 1-2 (84-85). С. 24-35. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1-2\(84-85\).2023.24-35](https://doi.org/10.33987/vsed.1-2(84-85).2023.24-35).
8. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (дата звернення: 01.04.2025).
9. Підлісна О.А., Чепіжко Л.М. Аналіз інвестиційної привабливості альтернативної енергетики України. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2023. № 26. С. 51-58. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.26.2023.287410>.
10. Платонова Є.О. Етапи розвитку законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 251-255. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/62>.
11. Кудря С.О. Розвиток сонячної енергетики в Україні: стратегічні напрямки та механізми реалізації. Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАН України. 2020. 280 с.

Ольга КУШНІР*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИРОБНИЦТВО БІОЕТАНОЛУ З ВІДХОДІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглядається біоетанол як перспективна альтернатива викопному паливу в умовах глобального потепління, енергетичної кризи та переходу до сталої економіки. Проведено аналіз екологічних та економічних переваг біоетанолу, зокрема його здатності зменшувати викиди парникових газів, знижувати залежність національної економіки від імпорту нафтопродуктів і сприяти розвитку сільського господарства як джерела сировини для виробництва біопалива. Розглянуто сучасні технології виробництва біоетанолу та їх ефективність у порівнянні з традиційними видами пального. Особливу увагу приділено перспективам впровадження біоетанолу в енергетичну систему України, а також нормативно-правовому регулюванню цього процесу. Обґрунтовано, що розвиток біоетанольної галузі може стати важливим елементом енергетичної безпеки держави та чинником підвищення економічної стабільності в умовах євроінтеграції.

Abstract. The article explores bioethanol as a promising alternative to fossil fuels in the context of global warming, the energy crisis, and the transition to a sustainable economy. The ecological and economic advantages of bioethanol are analyzed, particularly its ability to reduce greenhouse gas emissions, decrease national dependence on imported petroleum products, and stimulate the agricultural sector as a raw material source for biofuel production. Modern technologies for bioethanol production and their efficiency compared to conventional fuels are considered. Special attention is paid to the prospects of integrating bioethanol into Ukraine's energy system, as well as to the legal and regulatory framework governing this process. It is substantiated that the development of the bioethanol industry can become a key component of national energy security and a factor in strengthening economic stability in the context of European integration.

Вступ. У контексті загострення глобальних екологічних проблем, зокрема змін клімату, зростання концентрації парникових газів в атмосфері та виснаження природних ресурсів, світова спільнота активно шукає ефективні шляхи переходу до відновлюваних джерел енергії. Одним із перспективних напрямів є використання альтернативного пального, що здатне мінімізувати залежність від викопного палива, зменшити рівень забруднення довкілля та

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Юлія ОХОТА

забезпечити стабільність енергетичної системи. У цьому контексті особливу увагу привертає біоетанол – рідке біопаливо, отримане шляхом мікробіологічної ферментації сировини рослинного походження, зокрема цукрових, крохмалевих і целюлозовмісних культур.

Завдяки своїй екологічній чистоті та високим енергетичним характеристикам, біоетанол розглядається як повноцінна альтернатива традиційним нафтопродуктам, особливо в транспортному секторі. Його використання дає змогу суттєво зменшити викиди вуглекислого газу, сірчаних і азотистих сполук, що позитивно впливає на якість атмосферного повітря та здоров'я населення. Крім того, виробництво біоетанолу стимулює розвиток аграрного сектору, відкриває нові можливості для сільськогосподарських виробників і сприяє створенню нових робочих місць. Таким чином, біоетанол поєднує в собі екологічну безпеку, економічну доцільність і енергетичну ефективність, що робить його важливим елементом сучасної енергетичної політики та ключовим чинником сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Біоетанол є органічним рідким паливом, основним компонентом якого є етиловий спирт, отриманий шляхом ферментації рослинної сировини, зокрема кукурудзи, пшениці, цукрового буряка та інших культур [1]. Важливою перевагою біоетанолу є можливість використання не лише спеціально вирощених рослин, але й агровідходів, що дозволяє зменшити навантаження на екосистеми та зробити процес виробництва більш екологічним. Завдяки цій гнучкості у виборі сировини, біоетанол виступає перспективним рішенням для зменшення залежності від викопних джерел енергії та забезпечення сталого енергетичного розвитку [2].

З екологічної точки зору біоетанол має низку важливих переваг. Його використання сприяє суттєвому зниженню викидів парникових газів. На відміну від традиційного бензину, при спалюванні біоетанолу вуглець, який міститься в рослинній сировині, вивільняється в атмосферу, але раніше був поглинутий рослинами під час фотосинтезу. Це забезпечує замкнений вуглецевий цикл і дозволяє зменшити викиди CO₂ на 20-30 % порівняно з бензином. Окрім того, біоетанол продукує меншу кількість токсичних сполук, таких як сажа та оксиди азоту, що позитивно впливає на якість атмосферного повітря і здоров'я населення [3].

Економічний ефект від виробництва біоетанолу також є значним. По-перше, це сприяє зменшенню залежності від імпорту нафтопродуктів, що особливо важливо для країн із розвиненим аграрним сектором, таких як Україна. Використання місцевої сировини для виготовлення біоетанолу не тільки підтримує розвиток сільського господарства, а й стимулює створення нових робочих місць у регіонах [4]. По-друге, виробництво біоетанолу сприяє впровадженню новітніх технологій у переробній галузі, що підвищує енергоефективність процесів та знижує собівартість продукції [5].

В умовах зростаючої геополітичної нестабільності та ризиків на світових ринках енергоресурсів, розвиток біоетанольної індустрії в Україні є важливим інструментом зміцнення енергетичної безпеки держави [6]. Біоетанол

вітчизняного виробництва може замінити частину імпортного бензину, тим самим зменшуючи зовнішню енергетичну залежність [5]. Це дозволить стабілізувати внутрішній ринок пального, зберегти валютні резерви та підтримати економічну стійкість країни в умовах євроінтеграційних процесів [7].

У період із 2022 до 2024 року номінальні потужності виробництва біоетанолу зросли в 2-2,5 рази завдяки обговоренням можливого введення квоти на використання паливного етанолу в бензині в Україні (рис. 1) [7].

Рис. 1. Динаміка виробництва біоетанолу в Україні у 2017-2024 рр., в натуральному вираженні, тис. тонн

Джерело: [7].

Станом на грудень 2024 року галузь залишається експортоорієнтованою через низький рівень внутрішнього споживання. Експорт біоетанолу демонструє стабільне зростання із середнім річним приростом у 80% за період 2017-2024 рр. Основними напрямками експорту є країни Європи, серед яких Литва (70%), Польща (10,3%), Швейцарія (5,8%) та Латвія (5,8%). Конкурентними перевагами України на європейському ринку є її аграрний потенціал, що забезпечує дешевшу сировину, а також вигідне географічне розташування, яке зменшує витрати на логістику. Імпорт біоетанолу залишається стабільно низьким, за винятком 2020 року, коли в Україну було ввезено понад 100 тонн. В інші роки обсяги імпорту були близькими до нуля [7].

Очевидно потрібно піднімати рівень внутрішнього споживання біоетанолу, доводити населенню країни еколого-економічні переваги використання цього білпалива. Адже Україна має унікальні передумови для розвитку біоетанольної промисловості. Велика кількість родючих земель і сприятливі кліматичні умови дають можливість вирощувати значні обсяги енергетичних культур. Завдяки цьому Україна може не лише забезпечити власні потреби в біопаливі, а й продовжувати бути експортером біоетанолу до країн Європейського Союзу, де зростає попит на екологічно чисті джерела енергії. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно вдосконалити технологічні процеси виробництва та створити сприятливе нормативно-правове середовище для інвесторів [8].

Сучасні технології виробництва біоетанолу поділяються на три покоління.

Перше покоління базується на переробці цукрових і крохмалевих культур, таких як кукурудза та пшениця. Друге покоління орієнтується на використання целюлозовмісної біомаси – соломи, деревини, агровідходів [3]. Третє покоління включає використання водоростей як джерела біомаси. На сьогодні найбільш поширеним залишається біоетанол першого покоління, проте перспективним є перехід до другого покоління, що дозволить мінімізувати конкуренцію з продовольчим виробництвом і ефективно використовувати відходи сільськогосподарської діяльності.

Використання агровідходів для виробництва біоетанолу відкриває нові можливості для розвитку біоенергетики. Такий підхід не лише забезпечує утилізацію відходів, але й дає змогу виробляти екологічно чисте паливо без істотного тиску на земельні ресурси. Завдяки інтеграції виробництва біоетанолу з агровідходів у стратегії енергонезалежності сільських територій, Україна може значно знизити витрати на енергоресурси та одночасно покращити екологічний стан довкілля [9].

Проте розвиток біоетанольної індустрії в Україні стикається з низкою проблем. Недостатнє фінансування інноваційних проектів, відсутність комплексної державної стратегії підтримки біоенергетики, застарілі виробничі потужності та низький рівень інвестування в наукові дослідження негативно впливають на темпи розвитку галузі [4]. Незважаючи на ці труднощі, враховуючи аграрний потенціал країни та зростаючі потреби в альтернативних джерелах енергії, Україна має реальні можливості для подолання існуючих викликів і розширення виробництва біоетанолу [10].

Для успішного розвитку біоетанольної галузі необхідна консолідована державна політика, що включає стимулювання інвестицій, розробку нових технологій, створення сприятливих умов для приватних ініціатив, а також формування ефективної нормативно-правової бази. [9].

Висновки. У сучасних умовах глобальної екологічної кризи, посиленої змінами клімату, деградацією природних ресурсів і зростанням залежності від викопних джерел енергії, дедалі більшої актуальності набуває необхідність переходу до відновлюваних та екологічно безпечних джерел енергії. Одним із перспективних напрямів такої трансформації є використання біоетанолу. Біоетанол, як альтернатива традиційному бензину, має потенціал стати одним із ключових елементів стратегії сталого розвитку як на національному, так і на глобальному рівнях. По-перше, біоетанол зменшує негативний вплив на довкілля, оскільки супроводжується меншими викидами парникових газів. Вуглекислий газ, що утворюється при його згорянні, компенсується фотосинтезом енергетичних культур. Біоетанол також містить менше токсичних домішок, що знижує забруднення повітря та покращує здоров'я населення. По-друге, розвиток біоетанольної галузі зміцнює енергетичну незалежність України, дозволяючи зменшити імпорт нафтопродуктів та підвищити стійкість енергосистеми до зовнішніх загроз. По-третє, виробництво біоетанолу має економічні переваги: стимулює аграрний сектор, створює робочі місця, підтримує інновації в біоенергетиці. Для ефективного розвитку галузі потрібна державна стратегія з

підтримкою інвесторів і розвитку розвитку науково-дослідної бази в галузі біоенергетики. Таким чином, біоетанол – це не лише екологічно чиста альтернатива викопному паливу, а й інструмент комплексної модернізації економіки.

Список використаних джерел:

1. Бойченко С.В., Докшина С.Ю., Шкільнюк І.О. Обґрунтування потенціалу отримання композиційного моторного палива з відходів виробництва рослинних олій та тваринництва. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2024. № 3. С. 147-149. DOI: <https://doi.org/10.20535/1813-5420.3.2024.314631>.
2. Поляшенко С.О., Гасенко Д.І. Використання біоетанолу як альтернативного джерела енергії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Автомобільний транспорт в аграрному секторі: проектування, дизайн та технологічна експлуатація»*. 2022 С. 157-159. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/17775/1/Avtomobilnyi%20transport%20v%20ahrnaromu%20sektori_2022-157-158.pdf.
3. Пришляк Н.В., Курило В.Л., Пришляк В.М. Розвиток біоенергетики як складова забезпечення енергетичної безпеки України. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 146-155. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.146>.
4. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стан і перспективи розвитку виробництва біоетанолу в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 6-12. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109006>.
5. Новий профіль енергетики в контексті декарбонізації та післявоєнного відновлення України. *Разумков ЦЕНТР*. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/novy-i-profil-energetyky-v-kontekstidekarbonizatsii-ta-pisliavoiennogo-vidnovlennia-ukrainy>.
6. Пришляк Н.В. Реалізація стратегії виробництва біопалив із сільськогосподарських культур і відходів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 29-37. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.12.29>.
7. Аналіз ринку біоетанолу в Україні. 2024 рік. *Аналітика ринків. Фінансовий консалтинг*. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-bioetanola-v-ukraine-2024-god>.
8. Платонова Є. Правові особливості державного стимулювання біоенергетики в Україні: ретроспектива, сучасність і перспектива. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 116-121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/27>.
9. Павлюченко Ю.М. Виробництво та реалізація біопалива як вид діяльності сільськогосподарських товаровиробників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 384-387. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/91>.
10. Білокінна І.Д., Охота Ю.В., Чіков І.А. Міжнародний та вітчизняний досвід забезпечення енергонезалежності сільських територій. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. Том 336. № 6. С. 552-558. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-82>.

MARKETING ACTIVITIES AS A FACTOR FOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE

Abstract. *The article analyzes the importance of improving marketing activities in the context of ensuring the competitiveness of the enterprise. The current state of marketing at the enterprises, the main problems and challenges they face, the factors that influence competitiveness through marketing strategies. Strategies and tools that can be used to improve marketing efficiency and increase the competitive advantage of the enterprise are offered.*

Анотація. *У статті проаналізовано важливість удосконалення маркетингової діяльності в контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Розглянуто сучасний стан маркетингу на підприємствах, основні проблеми та виклики, з якими вони стикаються, фактори, що впливають на конкурентоспроможність через маркетингові стратегії. Пропонуються стратегії та інструменти, які можуть бути використані для підвищення ефективності маркетингової діяльності та збільшення конкурентних переваг підприємства.*

Introduction. The success of a modern enterprise largely depends on its ability to compete effectively in the market. However, in a world saturated with competition and constantly changing business conditions, gaining and maintaining competitiveness requires constant analysis, strategic planning and improvement of all aspects of the enterprise's activities. One of the most important means of achieving this goal is marketing, which plays a critical role in creating and managing relationships with consumers, as well as determining the competitive advantages of the enterprise in the market.

Presentation of the main material. The modern interpretation of the concept of "marketing management" reflects it as a complex process that includes analysis, strategic planning, effective implementation and systematic control over the implementation of programs aimed at establishing, maintaining and strengthening profitable relationships with target clients. The main purpose of this process is to achieve the strategic goals of the organization, such as increasing sales, increasing market share and maximizing profits. Marketing management seeks to ensure the optimal balance between supply and demand, managing the level, nature and time of exchanges to facilitate the achievement of the enterprise's strategic goals. In order to

* Scientific supervisor: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agrarian Management and Marketing Kateryna Mazur.

achieve these goals, it is important to have an effective marketing system that provides accurate planning of marketing measures, organized activity of the marketing department and systematic control over their implementation [1].

In modern conditions, enterprises face the complexity of struggle for their place in the market due to rapid changes in the tastes and preferences of consumers, increased competition and the impact of information and communication technologies. These challenges are exacerbated by the requirements of society to increase the socio-ethical responsibility of enterprises. At the same time, there is a transition of domestic enterprises from the focus of sales to the focus on the consumer in the concept of marketing [2].

Currently, most enterprises in Ukraine, despite some progress, use simple market analysis methods that do not help much in formulating marketing strategies. However, some businesses are already beginning to use market research as a basis for operational planning of their marketing strategy.

Marketing strategy is a broad and long-term approach aimed at achieving a sustainable competitive advantage, through careful analysis of customer needs and wishes. Marketing strategy is a general plan of game that covers all aspects of business or business activity in order to succeed in the market [3].

The main purpose of marketing strategy is to attract the attention of potential customers, increase sales and increase the profitability of the company.

Marketing strategy is key in the strategic management of a company, as it determines the main course for production and sales activities. Each strategy involves a system of sequential steps aimed at achieving a set goal. The initial stages include analyzing the external and internal environment, formulating a mission, and identifying ways to achieve specific results.

The choice of marketing strategy depends largely on the position of the enterprise in the market, the availability of resources, the level of production costs and the degree of competitive activity in the market.

Competition in the production environment is an important factor that determines the actions of the enterprise. The market environment involves constant interaction between participants in economic activity, which often takes the form of competition. This competitive struggle can occur as a result of a conflict of economic interests and is usually expressed in the struggle for resources, clients and market positions [4].

Thus, in a competitive environment, an enterprise must choose marketing strategies that will allow it to effectively interact with competitors, differentiate itself from them and use its advantages to achieve success in the market. Thus, the analysis of the competitive environment is an important part of the development of marketing strategies.

The competitive position of an enterprise is determined by the competitiveness of the organization as a whole and its products. The analysis of the company's competitiveness is based on various factors, such as the conditions of competition in different markets, types of business entities, organizational structures of the company, methods of communication within it, its market orientation, etc.

Different approaches to studying competitiveness take into account these various factors, which include an analysis of the external and internal environment of the enterprise, its strategic position in the market, and interaction with competitors and consumers. This approach allows for a comprehensive assessment of the company's competitive advantages and weaknesses and the development of strategies to improve its competitiveness.

The competitiveness of an enterprise in the context of marketing orientation is determined by its ability to function effectively in the market by offering goods or services that meet the needs and preferences of customers in terms of quality, quantity and range in the right time and on more favorable terms.

The formation of marketing strategies to increase the competitiveness of the enterprise is based on the following activities [5]:

- conducting research on the impact of macro- and microenvironmental factors, as well as assessing the competitiveness of other producers of goods and services;
- developing competitive strategies focused on their use in different market segments and for different types of products;
- ensuring the unity of strategic development of the enterprise, which ensures the compliance of the complex of competitive strategies with the requirements of the market.

Given the current market situation, enterprises are recommended to intensify their marketing activities by improving the main marketing tools, such as product, assortment and pricing policies.

A key aspect of improving the commodity policy is the introduction of a system for managing the range and quality of services, which is becoming a necessary component of the integrated management system for the company's commercial activities.

The organization of trial sales is an important element of the assortment and quality management subsystem. This activity should be carried out by joint efforts of manufacturers and enterprises that sell their products and become a necessary component of the program for introducing new services to the market [6].

To ensure the effective implementation of the planning subsystem of the system for managing the range and quality of services in the integrated system for managing the commercial activities of an enterprise based on marketing, the following actions should be taken:

- formation of the current and future policy of the enterprise in the field of the range and quality of services, focused on the needs and requirements of consumers;
- preparation of justified applications and orders for the provision of services, taking into account market demand and strategic goals of the enterprise;
- forming a trade assortment with a priority on meeting consumer needs and competitiveness in the market;
- searching for additional resources needed to implement the planned marketing activities and strategies.

The implementation of these measures is based on the following market research [7]:

- identification of current and future needs of the population, which are the basis for the formation of the range and quality of services;
- study of market segmentation and consumer typology for an adequate analysis of the specifics of different customer groups;
- assessment of competitiveness and quality of services of different manufacturers in the market;
- analysis of quality standards and their impact on the formation of the range and quality of services;
- studying the market reaction to the company's new services in order to optimize their implementation.

In terms of pricing policy, most domestic enterprises are characterized by a passive approach, when prices are formed on the basis of costs. However, with the emergence of competitive relations in the market and the growth of competition, establishing one's own pricing policy becomes a key element of a successful strategy [8].

Market research helps to find out how consumers react to the price of a product or service. Accordingly, pricing can be adapted to ensure competitive prices that are in line with the market situation. Research also allows you to analyze competitors' activities in the market, their strategies, weaknesses, and strengths. This helps to identify opportunities to improve one's own competitiveness [9].

Marketing not only attracts consumers' attention to a product or service, but also helps to create a strategic advantage in the market, which is key to ensuring the competitiveness of an enterprise.

One of the innovative marketing strategies that can ensure the competitiveness of an enterprise is the use of content marketing.

Content marketing is a strategy that recognizes the essential role of creating and distributing valuable, targeted content in engaging with your audience. It goes beyond promotional messages about products or services and seeks to build long-term relationships with customers by providing information that solves their problems or answers their questions.

The central idea of content marketing is to create value. Instead of just offering a product or service, companies become a source of useful information. This can be in the form of blog posts, articles, videos, podcasts, infographics, and other content formats. Content marketing is aimed at building authority and expertise. Businesses become not only sellers but also consultants to their customers. This helps build trust, which is important for any business. A key component of the strategy is tailoring content to the needs of the audience, which includes understanding the target group, identifying their problems and desires, and creating content that helps them solve their needs [10]. Personalization of content increases the effectiveness of the strategy because it makes information more accessible and interesting to the audience. Additionally, content marketing allows businesses to collect data about their audience, understand their interaction with content, and improve their strategy based on this data.

In today's world, where consumers are looking not only for products but also for brand relationships, content marketing is becoming an essential component of a

successful marketing strategy, allowing businesses to build meaningful and lasting connections with their audience.

Conclusion. Marketing strategies can have a significant impact on a company's competitiveness, as they determine the way a product or service is perceived in the marketplace. First of all, an effective marketing campaign can increase brand awareness among consumers and make it more recognizable and popular. Second, a well-planned market positioning allows you to stand out from the competition and attract the attention of your target audience. Market research helps to understand the needs and requirements of consumers, which in turn allows you to adapt a product or service to achieve maximum customer satisfaction. All these aspects contribute to strengthening the company's market position and competitiveness. By thoroughly researching the market and consumer needs, developing effective marketing strategies, improving product quality, developing innovations, and setting competitive prices, businesses can compete in the market and ensure their sustainability and success.

References:

1. Senyshyn OS, Kryveshko OV Marketing: Educ. manual. Lviv: Ivan Franko LNU, 2020 347 p.
2. Konoplyannikov M. Management of marketing activity: concepts, principles, approaches. *Global and national problems of economy*. 2017. № 17. P. 332–336.
3. Larka L. Marketing research as an information basis for the diagnosis of marketing activity of the enterprise. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*. 2023. № 1. P. 80–84. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-10> (date of appeal: 08.03.2025)
4. Savchenko SM Methodological bases of study of competitiveness of enterprises. *Effective economy*. 2019. № 6. URL: http://www.conmyy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/54.pdf (date of appeal: 08.03.2025)
5. Ponko LM, Tokar KS Marketing Strategy in the formation of competitiveness of the enterprise. *Effective economy*. 2022. № 4. URL: http://www.conmyy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/75.pdf (date of appeal: 08.03.2025)
6. Abramovich IA Marketing activity of the enterprise and control over its conduct. *Agrosvit*. 2020. № 10. P. 52–56. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/2923> (date of appeal: 08.03.2025)
7. Lazorenko LV Management of marketing activity of the enterprise. *Economy. Management. Business*. 2019. № 3 (29). URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/amb/article/view/2214/2113> (date of appeal: 11.03.2025)
8. Volkova MV Directions of improvement of marketing activity of the enterprise. *Global and national economic problems*. 2017. № 16. P. 281–286.
9. Ivanocho N., Borisova T., Protsyshyn Y. Marketing. Ternopil: Zuno, 2021. 180 p.
10. Nosan N. Innovative marketing strategies of the modern Ukrainian enterprise. *Economics and society*. 2024. (59). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-106> (date of appeal: 12.03.2025)

THE ROLE OF CORPORATE CULTURE IN SUCCESSFUL MANAGEMENT

Анотація. У статті проаналізовано роль корпоративної культури в успішному менеджменті. Зокрема, розкриті основні принципи, за якими створювалась сильна корпоративна культура, яка сприятиме підвищенню продуктивності мотивації співробітників та їхньої лояльності до компанії. Розглянуто виклики, які постають перед керівниками під час модифікації корпоративної культури в обставинах змін.

Abstract. The article analyzes the role of corporate culture in successful management. In particular, the author reveals the basic principles by which a strong corporate culture was created, which will help to increase the productivity of employee motivation and their loyalty to the company. The challenges faced by managers in modifying corporate culture in the face of change are considered.

Introduction. Corporate culture is an important tool that provides strategic business development and shapes the image of the organization. In the context of rapid transformations in the market and the process of globalization, it is important to adapt, support the team spirit and motivate employees to realize common goals. It is the role of corporate culture that it shapes common values and ensures effective interaction between all levels of the organization [1]. Corporate culture has become not only a management tool, but also a major factor in the company's competitiveness in the market. In parallel, it creates the basis for the development of innovations, increasing the level of employees' satisfaction with their own work and improving business processes. If corporate culture is strong, it will help companies not only achieve their goals, but also provide a balance in unstable economic situations. Today, business space is becoming more competitive, successful management will not be successful without the development of corporate culture, which orients employees to achieve high results through trust in each other, support and desire for joint success.

Presentation of the main material. Corporate culture is one of the basics of the company's life, it is the basis for the successful development of the enterprise. It is corporate culture that determines the values, beliefs and norms that are recognized and accepted by the whole organization. The embodiment of this aspect can be called the best investment in the success of the enterprise [2]. An important element of the strategic management process is corporate culture, because its main elements are visions, logo, mission, as well as slogan and history of the organization.

* Scientific supervisor: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agrarian Management and Marketing Kateryna Mazur.

The company's mission is the main idea that defines a social goal and promotes the involvement of various groups in support and interaction with management initiatives. In most cases, the mission is regarded as the purpose of the organization that determines its directions of development. PEC research, more precisely, their results show that most large -scale business executives state that the main thing is to create value added for shareholders, suppliers, employees and clients, in particular, through the achievement of financial results. The main elements of a corporate culture mission are the logo and slogan that form the image of the company [3].

The logo and slogan are oral and graphic attributes that form the image of the company. The logo is believed to be an important element for the formation of the company's identity. It simplifies the process of creating an emotional connection with the client, thereby increasing trust and reflecting the basic values of the organization. Strategic planning will not be so effective if you do not take into account corporate culture, because it is the basis for the formation of stable and effective relationships with interested parties. Corporate culture is closely linked to the intangible components that affect the culture itself and the organization in general. Among these factors are the image. The image of an enterprise is an image of an organization that exists in the minds of customers. On the one hand, it acts as an internal image of the company, and on the other as an external, which is intended for partners, competitors, consumers. The main purpose of the image is the external image of the organization, because it depends on the success of the firm in the competitive environment.

The basic properties of the image are insensitivity and intangible (we cannot see it or touch it). That is, the image in most cases depends on the psycho -emotional state, the user's perception during the consumption of the final result of the company production. In the modern world, in conditions of economic and political instability, the image can move the enterprise forward, develop it [4].

So, organizations nowadays are very important tasks, namely:

- 1) to create a satisfactory corporate culture with a number of values that will contribute to the formation of the most effective and comfortable conditions for workers, which in turn will be the key to a successful work process, and therefore the development of the company.

- 2) to form a positive image of the company.

- 3) to develop methods and strategy of struggle for attracting and interested in clients, which would create a range of regular users [5].

The impact of corporate culture on the organization's performance and the quality of human resource management emphasizes the need for the existence and process of its formation. This is due to the presence of five factors characteristic of organizations with strong corporate culture [1]: A clear understanding of the financial stability of the organization and its development. Mechanisms for stimulating and improving the professionalism of employees. Encouragement of high quality of work. Developed system of social protection of employees. Flexible forms of effective individual and teamwork.

The role of corporate culture in successful management is clearly shown in Table 1.

Table 1

The role of corporate culture in successful management

Corporate culture factors	Importance for successful management	An example for implementation
Ethics and value	Shape the company's ethical standards, promoting mutual trust among employees	Conducting various ethics courses and discussing real-life situations at the meeting
Communication	Open communication will reduce misunderstandings and increase efficiency	Using different social networks for communication
Recognition of achievements and motivation	Recognized success of employees will stimulate them to achieve superior results	Establishing awards or public recognition
Leadership and management skills	A leader who supports the company's values and motivates his or her team contributes to creating a productive workplace	Conducting training courses for employees
Team interaction	A culture of cooperation in the company increases work efficiency	Conducting team activities or working in groups to solve various problems
Work and personal life	Maintaining a balance between the two reduces stress and improves productivity	Comfortable working hours and the opportunity to work outside the company

Source: Formed by the author based on the source [1, 6].

Each organization has its own unique values, business style, philosophy, Principles, rules and norms of behavior. These elements make up a corporate culture that will only have its own features in each organization. Currently, Ukrainian enterprises are actively developing their corporate culture. For example, trainings, conferences and corporate evenings are increasingly being held, which is the first step towards the introduction of a formalized corporate culture. Large enterprises seek to form it using leading world experience, including various staff trainings, corporate sites, etc. [3]. The main principles of corporate culture are shown in Fig. 1.

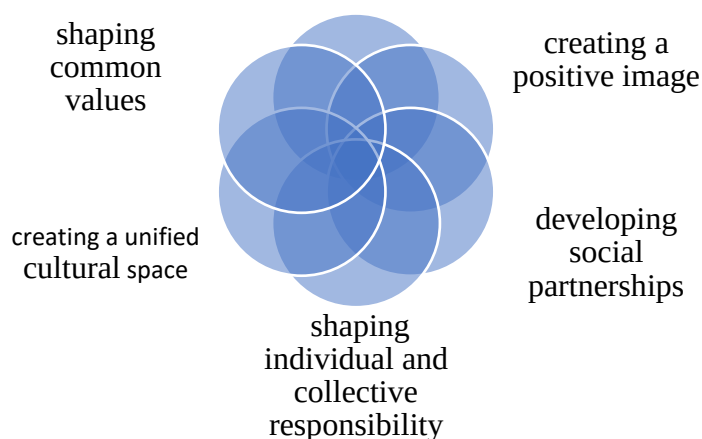

Fig. 1. The main principles of corporate culture

Source: compiled by the author.

All the above-mentioned components and principles of corporate culture are effective aspects that will become key levers for staff motivation, a fact confirmed by research results. According to the analysis of market development, 85% of the company's successful development depends on the efficiency of employees, whose performance can be improved through proper motivation, so the company, by increasing the efficiency of the labor process, can strengthen its position in the market and achieve not only stability but also economic growth. Many employees say that it is a strong corporate culture that ensures harmony in team relations, provided that the existing values, norms and principles are respected.

We believe that the successful formation of these components and functions will contribute to the creative development of employees, and, accordingly, will increase the level of initiative and creative approach to solving tasks [2].

Literary sources distinguish between two types of Ukrainian culture: agricultural and knightly (Cossack). Both types of cultures reflect the mentality of the nation and are integrated into the noble knightly culture of Ukrainians.

Features of the culture of the farmer: gentleness, sensitivity, harmony, indulgence, hard work, sincerity, dreaminess, justice.

The features of the knightly (Cossack) culture are efficiency, concentration, determination, perseverance, loyalty, accuracy, practicality, specificity, justice [4].

Best examples of corporate culture:

1) Facebook. It offers you office space, an emphasis on teamwork, and a competitive atmosphere that fosters personal growth in your career.

2) Zoom. The motto of this company is happiness delivery. They are constantly working to ensure that the feeling of deep satisfaction and joy does not leave employees as the company grows.

3) Adobe. This company highly values various innovations that have abandoned the hierarchical system.

4) Pixar. Employees' workplaces are often made in the form of small houses, the peculiarity of which is that they are better decorated than some apartments. There is an interesting rule here: show your work in progress to your colleagues to learn to accept criticism.

5) McDonald's. They focus on innovation and develop motivational programs for their colleagues [6].

Conclusion. Corporate culture is not just a set of values or norms, but first and foremost, it is the foundation on which a successful organization stands. It unites people and inspires them to achieve common goals, and ensures sustainable business development. A strong corporate culture creates a special trust between colleagues and creates an atmosphere where everyone feels part of the business. In my opinion, this is an indispensable tool in the fight for customer goodwill and creating a good image of the firm. We also discussed the role of corporate culture and its functions. These functions not only help to achieve financial results, but also create a place where people can develop themselves and work with pleasure.

We reviewed and cited as examples such companies as Facebook, Zoom, McDonald's, Pixar, which show that caring for employees, supporting their creativity

and providing a comfortable workplace, along with modern approaches to work, are becoming the main factors of competitiveness. Corporate culture becomes a force that ensures balance and harmony within the company, a source of inspiration for employees and a driver of innovation.

It is thanks to it that companies can not only withstand competition but also create new standards in their industry.

References:

1. Melnychuk A.M. The role of corporate culture in the enterprise management system. *State University "Zhytomyr Polytechnic"*. 2007. № 1. C. 46-51.
2. Varnalii Z.S. Small entrepreneurship: the basics of theory and practice K.: Znannya Publishing House. 2001. 277 c.
3. Organization Development <https://indigo.co.ua/ua/blog/korporativna-kultura-organizacii-yak-sformuvati-ta-vprovaditi>.
4. SamoiloVA V.S., Danilenko K.O. Corporate culture as a major factor in the successful development of the enterprise. *Scientific article*. 2000. № 5. P. 10-15
5. Development of corporate culture of the enterprise. *Collection of scientific papers*. 2006. № 7. C 50-91.
6. Harun O.A., Stetsiuk O.V. Essential characteristics of corporate culture of enterprises. *Scientific journal*. 2008. № 1. C. 80-120.

Стелла ЗАРИЦЬКА*
Студентка 1 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СМАРТ-ФЕРМИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОМУ СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. У статті розглядаються можливості впровадження смарт-фермерства як інструменту сталого розвитку сільського господарства в Україні. Описано роль цифрових технологій, таких як сенсори, дрони, штучний інтелект, big data та автоматизовані системи, у підвищенні ефективності агровиробництва та зменшенні негативного впливу на довкілля. Проаналізовано екологічні переваги смарт-ферм, зокрема зниження використання хімікатів, економію водних ресурсів, скорочення викидів CO₂, збереження біорізноманіття та оптимізацію використання земель. Представлено приклади успішного застосування технологій у Нідерландах, Ізраїлі та Японії. Окрему увагу приділено викликам впровадження смарт-технологій в українських реаліях та визначено перспективи розвитку цього напрямку. Зроблено висновок про важливість державної підтримки, цифрової освіти фермерів та інвестицій у цифрову інфраструктуру для формування екологічно чистого та конкурентоспроможного аграрного сектору.

Abstract. The article considers the possibilities of implementing smart farming as a tool for sustainable agricultural development in Ukraine. The role of digital technologies, such as sensors, drones, artificial intelligence, big data and automated systems, in increasing the efficiency of agricultural production and reducing the negative impact on the environment is described. The environmental benefits of smart farms are analyzed, in particular, reducing the use of chemicals, saving water resources, reducing CO₂ emissions, preserving biodiversity and optimizing land use. Examples of successful application of technologies in the Netherlands, Israel and Japan are presented. Special attention is paid to the challenges of implementing smart technologies in Ukrainian realities and the prospects for the development of this area are identified. The conclusion is made about the importance of state support, digital education of farmers and investments in digital infrastructure for the formation of an environmentally friendly and competitive agricultural sector. {1}

Вступ. Ставлення людини до природи сьогодні набуває такого ж морального значення, як і її ставлення до інших людей. Це не просто філософська теза — це новий світогляд, який стає основою для виживання людства. Усвідомлення себе як частини єдиної глобальної екологічної системи вимагає

* Науковий керівник: д.ф.е., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Анна РЕВКОВА

перегляду підходів до господарювання, зокрема в аграрному секторі. Людина — не власник природи, а її рівноправний член, що не має жодних привілеїв у цьому співтоваристві.

У сучасних умовах зростає потреба у формуванні нового розуміння світу, побудованого на засадах моралі, добра і поваги до навколишнього середовища. Такий підхід вимагає перегляду традиційного сільськогосподарського виробництва, яке нерідко шкодить не лише природі, а й економіці та здоров'ю населення. Використання агрохімікатів, впровадження ГМО-культур, індустріалізація агровиробництва, нераціональне утримання тварин і зберігання продукції — все це призводить до деградації екосистем і соціальної нерівності.

У цьому контексті розвиток смарт-ферм, орієнтованих на сталий розвиток та екологічну безпеку, постає як важливий напрям трансформації аграрного сектору. Стаття присвячена аналізу ролі цифрових технологій у формуванні екологічно чистого та ефективного сільського господарства в Україні, що базується на принципах соціоекономіко-екологічної рівноваги. {2}

Виклад основної інформації. Нині концепція прийняття інноваційних автоматизованих рішень у тваринництві має назву Smart Farm – розумна ферма, або інтелектуальна ферма, яка спрямована на створення фундаменту майбутнього в тваринництві. По суті, це прагнення прискорити процес переходу від звичних процесів до управління загальною рентабельністю ферми шляхом використання нових інструментів прийняття рішень і технологій автоматизації задля підвищення якості отриманої продукції і прибутку, а також конкурентоспроможності продукції тваринництва. {3}

До переліку цифрових технологій Smart Farm в дії входять:

- Сенсори — для моніторингу вологості ґрунту, температури, рівня освітлення тощо.
- Дрони та супутникові знімки — для контролю стану посівів, виявлення шкідників або хвороб.
- AI та big data — для аналізу врожайності, прогнозування погоди, оптимізації добрив та водопостачання.
- Автоматизовані системи поливу й годування тварин — точне дозування води, їжі та добрив.
- Роботи — для посіву, збирання врожаю, прополки. {4}

Впровадження смарт-технологій у сільське господарство відкриває нові можливості для збереження навколишнього природного середовища та формування сталих екосистем. Завдяки точному моніторингу та автоматизації агропроцесів стає можливим істотне зниження антропогенного навантаження на природу. До основних екологічних переваг смарт-фермерства належать:

- Зменшення використання хімікатів і води. Системи точного землеробства дозволяють вносити добрива, засоби захисту рослин і воду лише в необхідних обсягах та у визначені зони. Це знижує ризики забруднення ґрунтів і водних ресурсів, а також сприяє більш раціональному використанню природних ресурсів.

- Скорочення викидів вуглецю (CO₂). Завдяки оптимізації логістичних

процесів, автоматизації збору врожаю і зменшенню кількості обробок технікою, знижується кількість пального, що використовується у виробництві, а відповідно — і обсяг викидів парникових газів.

- Збереження біорізноманіття. Завдяки точному землеробству скорочується використання пестицидів, що шкодять комахам, птахам та іншим представникам екосистеми. Крім того, зменшення оброблюваних площ зберігає природні середовища існування флори та фауни.

- Рациональне використання земельних ресурсів. Зростання врожайності на одиницю площі дає змогу уникнути розширення сільськогосподарських угідь за рахунок вирубки лісів або освоєння заповідних територій, зберігаючи цінні екосистеми.

Загалом, смарт-фермерство сприяє гармонійному співіснуванню агровиробництва та природи, забезпечуючи збереження довкілля для майбутніх поколінь.

У багатьох країнах світу смарт-фермерство вже стало невід'ємною частиною агропромислового комплексу. Вони демонструють успішні приклади інтеграції цифрових технологій у сільське господарство, що дозволяє одночасно досягати високих економічних результатів та зберігати довкілля.

- Нідерланди — одна з найтехнологічніших аграрних країн світу, незважаючи на обмежені земельні ресурси. Завдяки впровадженню смарт-теплиць, автоматизованих систем живлення рослин і роботів для збору врожаю, країна стала другим за обсягами експорту сільськогосподарської продукції у світі. Голландські ферми широко застосовують IoT-сенсори, дрони та AI для точного управління врожайністю й мінімізації витрат.

- Ізраїль — світовий лідер у сфері аграрних інновацій, особливо в умовах обмежених водних ресурсів. Тут були розроблені унікальні системи крапельного зрошення, автоматизовані системи моніторингу стану ґрунтів і рослин, а також мобільні додатки для управління фермерськими господарствами. Смарт-технології дозволяють максимально ефективно використовувати кожную краплю води.

- Японія — активно впроваджує роботизовані рішення в агросекторі, особливо в умовах старіння населення та дефіциту робочої сили. Використовуються автономні трактори, дрони для розпилення добрив і засобів захисту, а також AI-аналітика для передбачення врожайності. Японські "вертикальні ферми" — ще один приклад поєднання технологій і сталого розвитку.

Ці приклади демонструють, що цифровізація сільського господарства — це не тільки тренд, а реальна стратегія для підвищення ефективності, екологічності та конкурентоспроможності аграрного виробництва. {5}

Україна активно впроваджує цифрові технології в аграрний сектор, сприяючи сталому розвитку та екологічному землеробству. Ось кілька яскравих прикладів:

- Hummingbird Technologies

Ця платформа використовує супутникові знімки та дані з дронів для моніторингу

стану посівів. Завдяки алгоритмам штучного інтелекту, аграрії отримують аналітику про стан рослин протягом 24 годин після завантаження знімків. У 2019 році компанія розпочала проект цифровізації на 200 тис. га полів агрохолдингу Континентал Фармерз Груп.

- PROFEED Tech

Українська система штучного інтелекту, яка допомагає підвищити ефективність роботи молочних ферм та свиноферм на 10-30%. Система дозволяє контролювати використання кормів, збільшити надої великої рогатої худоби та приріст ваги свиней. Близько 250 господарств по всій Україні вже користуються цією технологією.

- Smart Oasis Farm та НУБіПУ

Спільно розвивають технології вертикальних ферм в Україні. Indoor-фармінг дозволяє вирощувати продукти без ґрунту в багатоярусних теплицях з повним контролем умов вирощування. Це рішення особливо актуальне для урбанізованих територій та регіонів з обмеженими земельними ресурсами. Ці приклади демонструють, як цифрові технології сприяють підвищенню ефективності та екологічності сільського господарства в Україні. {6}

Виклики впровадження смарт-фермерства

1. Висока вартість впровадження технологій
2. Цифрові рішення, такі як сенсори, дрони та програмне забезпечення, потребують значних початкових інвестицій, що є бар'єром для малих та середніх фермерів.
3. Недостатня цифрова грамотність фермерів
4. Багато фермерів не мають необхідних навичок для ефективного використання цифрових технологій, що ускладнює їх впровадження.
5. Проблеми з інтернет-покриттям у сільській місцевості
6. Недостатній доступ до високошвидкісного інтернету в сільських районах обмежує можливості використання цифрових технологій у сільському господарстві.

7. Потреба в підтримці з боку держави та міжнародних організацій

Для подолання фінансових та інфраструктурних бар'єрів необхідна активна участь держави та міжнародних організацій у підтримці цифровізації агросектору. {7}

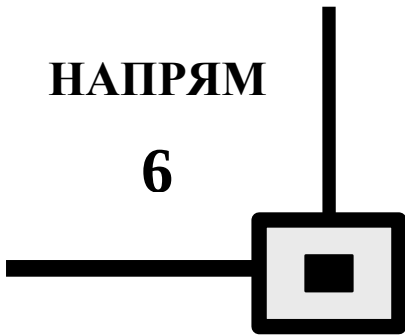
Україна має значний потенціал для розвитку смарт-фермерства завдяки родючим ґрунтам, великій площі сільськогосподарських угідь та зростаючому інтересу до цифрових технологій. Впровадження цифрових рішень, таких як системи точного землеробства, дрони, сенсори та аналітика великих даних, може значно підвищити ефективність агровиробництва та зменшити негативний вплив на довкілля.

Однак, існують певні виклики, такі як висока вартість впровадження технологій, недостатня цифрова грамотність серед фермерів та обмежене інтернет-покриття в сільській місцевості. Для подолання цих бар'єрів необхідна підтримка з боку держави та міжнародних організацій, включаючи фінансові стимули та освітні програми. {8}

Висновок: Смарт-фермерство є ключовим елементом сталого розвитку сільського господарства в Україні. Впровадження цифрових технологій дозволяє не лише підвищити продуктивність та ефективність аграрного сектору, але й зменшити негативний вплив на довкілля. Для реалізації цього потенціалу необхідна комплексна стратегія, що включає інвестиції в інфраструктуру, освіту та підтримку з боку держави та міжнародних партнерів. Завдяки цьому Україна зможе стати лідером у сфері екологічно чистого та технологічно розвиненого сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Перекладанотатції:<https://translate.google.com.ua/?sl=uk&tl=en&op=translate>
2. Інформація на основі якої я написала вступ:<https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2013/03/95.pdf>
3. Інформація про Smart Farm: https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/109_2019/part_2/5.pdf
4. Перелік цифрових технологій Smart Farm: <https://minagro.gov.ua>
5. Приклади країн:<https://www.newyorker.com/>
6. Приклади розвитку в Україні: https://farmvi.com.ua/avtomatyzovane-keruvannya-tehnikoyu/?utm_source=chatgpt.com
7. Виклики впровадження смарт-фермерства: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/199-65-70-kravchuk.pdf>
8. Інформація про перспективи: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/01/1.24._topic_-Cherep-O.H.-Naha%D1%96ets-S.V.-Veremieienko-%D0%9E.%D0%9E.-Semibratova-Ye.S.-133-139.pdf?utm_source=chatgpt.com

Софія ІВАШКОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЬ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. У статті розглянуто основні традиційні та інноваційні методи дослідження місць злочинів у криміналістиці. Акцент зроблено на ефективності таких засобів, як фотографування, відеозйомка, складання схем, а також новітніх технологій — 3D-сканування, дронів і термокамер. Проаналізовано переваги та недоліки кожного підходу з урахуванням специфіки їх використання в Україні. Особливу увагу приділено проблемам впровадження сучасного обладнання та потребі у професійній підготовці кадрів. Зроблено висновок, що майбутнє криміналістики полягає в інтеграції класичних методів із сучасними технологіями для підвищення якості слідчих дій.

Abstract. The article examines the main traditional and innovative methods of crime scene investigation in forensics. The emphasis is on the effectiveness of such tools as photography, videography, and diagramming, as well as the latest technologies - 3D scanning, drones, and thermal imaging cameras. The advantages and disadvantages of each approach are analyzed, taking into account the specifics of their use in Ukraine. Particular attention is paid to the problems of introducing modern equipment and the need for professional training of personnel. It is concluded that the future of forensics lies in the integration of classical methods with modern technologies to improve the quality of investigative actions.

Вступ. У сучасних умовах ефективно дослідження місця злочину є одним із ключових чинників забезпечення повноцінного розслідування та встановлення істини у кримінальних справах. Традиційні методи огляду, незважаючи на їхню багаторічну перевірку практикою, мають низку обмежень, зокрема високу залежність від суб'єктивного людського чинника, значні часові витрати та недостатню точність фіксації обстановки. Водночас, впровадження сучасних

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

технологій — таких як 3D-сканування, дрони, термальні камери та спеціалізоване програмне забезпечення — відкриває нові можливості для вдосконалення процесу дослідження місця події. Однак широкомасштабне використання таких інновацій стикається з низкою проблем: високою вартістю технічних засобів, потребою у спеціалізованій підготовці кадрів та необхідністю адаптації існуючих процедур. У зв'язку з цим виникає науково-практична проблема — необхідність комплексного аналізу, порівняння та оцінки ефективності традиційних і сучасних методів дослідження місць злочинів з метою визначення оптимальних шляхів їх поєднання й інтеграції в криміналістичну практику.

Виклад основного матеріалу. Дослідження місць скоєння злочинів є одним з ключових етапів у кримінальному провадженні, що забезпечує збір доказів, виявлення обставин злочину і формування доказової бази. Традиційні підходи, зокрема фізичний огляд, фіксація інформації та вилучення речових доказів, ґрунтуються на положеннях кримінального процесуального законодавства. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює правові підстави та механізми здійснення огляду місця події. Відповідно до статті 237 КПК, цей процес передбачає огляд місцевості, приміщень, предметів, документів і комп'ютерних даних. Мета такої слідчої дії – повне і всебічне з'ясування картини події, визначення її деталей і встановлення важливих елементів, які можуть стати підґрунтям для подальшого розслідування [1].

Завдання огляду включають ідентифікацію та дослідження об'єктів і слідів, що можуть бути пов'язані з вчиненням правопорушення, аналіз доказів, виявлення додаткових обставин, які сприяли злочину, а також формування первинної інформації для побудови слідчих версій. Важливо зазначити, що у виняткових ситуаціях, коли зволікання може нашкодити слідству, закон дозволяє проведення огляду до офіційного відкриття провадження.

У наукових джерелах акцентується увага на важливості ретельного та методичного підходу до огляду. Зокрема, під час цієї слідчої дії фахівці мають встановити не тільки обставини злочину, а й окремі деталі, які можуть допомогти встановити особу правопорушника. Увага зосереджується на тому, що місце події може включати кілька різних ділянок – не лише безпосередньо місце вчинення злочину, а й території, де виявлені докази або сліди, що мають значення для розслідування. Наприклад, місце зберігання знарядь злочину або сліди втечі правопорушника. Ці ділянки не обов'язково мають бути суміжними чи географічно близькими [2].

Особливої уваги вимагає правильне документування процесу огляду. Воно включає складання докладного протоколу, фото- та відеофіксацію, створення схеми або плану. Відповідно до статті 104 КПК, у протоколі мають бути відображені всі ключові моменти – місце виявлення доказів, їх точний опис і порядок вилучення. Дотримання стандартів точності й об'єктивності у фіксації дає змогу використовувати отриману інформацію в подальших етапах розслідування і в суді.

Збір доказів є ще одним важливим компонентом. Сюди входить вилучення

предметів, які можуть підтверджувати або спростовувати версії подій. Це можуть бути біологічні зразки, сліди, документи, предмети або речі з місця події. Вилучення таких об'єктів має відбуватися з дотриманням процедур, що гарантують збереження їхніх властивостей і відповідність вимогам допустимості доказів у кримінальному провадженні. Навіть незначні порушення можуть зробити важливий доказ непридатним [3, с. 145]. Водночас традиційні методи огляду стикаються з низкою викликів. Вони залежать від людського сприйняття, що створює ризик суб'єктивних помилок, а також мають обмеження в точності фіксації інформації, особливо у складних або обмежених умовах. У зв'язку з цим усе більшого поширення набувають сучасні технології, які допомагають покращити точність, швидкість і якість збирання інформації. Однією з таких інновацій є використання 3D-сканування. Цей метод дає змогу створювати точні цифрові копії місць подій, що допомагає при реконструкції обстановки. 3D-сканери дозволяють зафіксувати просторові характеристики об'єктів, зберігаючи їхні пропорції без спотворення, що особливо важливо у судово-криміналістичному аналізі. Сканери можуть працювати навіть у темряві завдяки інфрачервоному режиму. Переваги технології також включають мобільність, швидкість і безпечність у використанні. За допомогою спеціального програмного забезпечення можна швидко створити як 2D, так і 3D моделі місця події. Це дозволяє дослідникам повернутися до аналізу вже після завершення первинного огляду, не потребуючи повторного відвідування місця злочину.

Проте основною перешкодою впровадження цієї технології в Україні є висока вартість обладнання і потреба у відповідній підготовці персоналу. Тому наразі 3D-сканування використовується як допоміжний інструмент, що доповнює традиційні методи [4, с. 295].

Інший перспективний напрям — це застосування безпілотних літальних апаратів, або дронів. Їх можна ефективно використовувати для зйомки важкодоступних територій або для швидкої фіксації місця події з висоти. Завдяки дронам можна здійснювати відеозйомку, оперативно передавати матеріали на віддалені сервери та створювати точні схеми місцевості. Це особливо корисно при масових подіях або коли територія події велика і складна для огляду вручну.

Застосування дронів зменшує ризик пошкодження або втрати доказів, дозволяє фіксувати місце події з різних кутів і мінімізує час перебування слідчих на об'єкті. Їхня мобільність і компактність забезпечують швидке реагування навіть у складних умовах. Разом із тим є і негативні сторони — зростання кількості випадків використання дронів для вчинення правопорушень, зокрема для незаконної зйомки або проникнення на заборонені території.

Ще однією інноваційною технологією у сфері криміналістики є штучний інтелект. Програмні системи на базі алгоритмів машинного навчання здатні обробляти великі обсяги інформації, аналізувати зображення, розпізнавати сліди, автоматично сортувати і класифікувати докази. Це значно підвищує ефективність аналізу, знижує вплив людського чинника та дозволяє швидше знаходити зв'язки між різними елементами злочину. Проте, незважаючи на потенціал, використання ШІ вимагає суворого контролю з боку людини.

Автоматизовані системи можуть припускатися помилок, тому людське втручання є необхідним для гарантування справедливості і точності висновків. Крім того, застосування таких технологій регулюється законодавством, яке має забезпечувати дотримання прав на конфіденційність, захист персональних даних та обмеження неправомірного використання інформації [5, с. 611]. Зіставлення традиційних і сучасних підходів показує, що кожен із них має свої переваги і обмеження. Традиційні методи зберігають свою актуальність, оскільки є нормативно закріпленими і перевірені практикою. Однак вони часто поступаються сучасним технологіям у точності, об'єктивності та масштабності фіксації. Натомість інноваційні рішення, хоча й відкривають нові горизонти в дослідженні місць злочинів, потребують значних фінансових і людських ресурсів для реалізації.

Висновок. Отже, у процесі дослідження місць вчинення злочинів важливим є поєднання традиційних методів із сучасними технологіями, що дозволяє значно підвищити ефективність розслідування. Класичні способи огляду залишаються основою криміналістичної практики, однак мають певні обмеження у точності та швидкості збору інформації. Сучасні інструменти, такі як 3D-сканери, дрони та системи штучного інтелекту, доповнюють ці методи, забезпечуючи новий рівень деталізації та об'єктивності. Водночас успішне впровадження таких технологій потребує належного матеріально-технічного забезпечення та кваліфікованих кадрів. Таким чином, перспективним напрямом є інтеграція інноваційних рішень у правозастосовну практику з одночасним дотриманням процесуальних стандартів і прав людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.04.2025)
3. Цимбалюк В.І., Процесуальний порядок огляду місця події. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2024. № 4. С. 144–147.
4. Тичина Д.М., Антощук А.О., Перцев Р.В. Криміналістичне забезпечення використання безпілотного літального апарату (дрону) у досудовому розслідуванні». Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 78. Ч. 2. С. 291–297.
5. Колодіна А.С., Чіпко Н.В. Проблемні питання використання новітніх технологій та штучного інтелекту в криміналістиці. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 610–612. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/147.pdf

Ольга МАР'ЯНКО*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню інституту доказування в окремому провадженні, що є ключовим елементом цивільного судочинства. Аналізується поняття доказування та визначає суб'єктів доказування з урахуванням специфіки непозовного процесу. Особлива увага приділяється активним повноваженням суду, який має можливість за власною ініціативою витребувати необхідні докази для з'ясування обставин справи. У роботі розглядаються типові докази, що подаються учасниками справи, та особливості реалізації принципу змагальності в окремому провадженні. Наголошено на необхідності подальшого комплексного дослідження інституту доказування для удосконалення цивільно-процесуального законодавства.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the institution of proof in separate proceedings, which is a key element of civil proceedings. The concept of proof is analyzed and the subjects of proof are determined taking into account the specifics of the non-contentious process. Particular attention is paid to the active powers of the court, which has the opportunity to request the necessary evidence on its own initiative to clarify the circumstances of the case. The paper examines typical evidence submitted by the participants in the case and the features of the implementation of the adversarial principle in separate proceedings. The need for further comprehensive research of the institution of proof is emphasized to improve civil procedural legislation.*

Вступ. Судове доказування є невід'ємною складовою правосуддя та займає центральне місце у цивільному процесі. Для досягнення цілей цивільного судочинства необхідно встановити обставини справи, які мають істотне значення для її правильного вирішення. Інститут доказування відображає фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства та зазнав значних змін у процесі реформування процесуального законодавства.

Особливої уваги потребує дослідження процесу доказування в окремому провадженні, яке, будучи різновидом непозовного цивільного судочинства, має свої специфічні особливості. Відсутність спору про право та сторін з протилежними інтересами вимагає особливого підходу до реалізації принципу змагальності та визначення ролі суду в процесі доказування. Ці аспекти потребують глибокого аналізу для забезпечення законності та обґрунтованості

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

судових рішень в окремому провадженні.

Виклад основного матеріалу. Процедура доказування займає важливе місце в усіх видах цивільного судочинства, включаючи справи окремого провадження. Хоча в таких справах відсутній спір про право, принцип доказування залишається актуальним, адже він сприяє з'ясуванню фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи, а також для створення умов для реалізації її прав. Окреме провадження призначене для підтвердження наявності чи відсутності юридичних фактів, а також для вирішення питань, що не пов'язані із змагальністю сторін [1]. Окреме провадження, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (ЦПКУ), регулюється спеціальними нормами, що встановлюють загальні правила щодо доказування, але з певними відмінностями порівняно з іншими видами проваджень. Зокрема, хоча відсутня змагальність між сторонами, принцип змагальності в певних випадках все ж таки має місце, зокрема в справах, де залучаються зацікавлені особи, здатні спростувати факти, що заявляються іншою стороною [2, с. 48].

Згідно з ч. 3 ст. 294 ЦПКУ, справи окремого провадження повинні розглядатись за загальними правилами, встановленими ЦПКУ, за винятком норм, що стосуються змагальності та меж судового розгляду. Однак в контексті цього провадження принцип змагальності все ж проявляється, хоча і в особливій формі. Як вказує ряд дослідників, змагальність реалізується через права заявника та зацікавлених осіб, за аналогією з ч. 43 ЦПКУ. Проте це не означає, що принцип змагальності виявляється у всіх справах окремого провадження. У справах окремого провадження основним завданням є підтвердження або спростування юридичних фактів, що мають значення для справи. Суд при цьому виступає як активний учасник процесу, що сприяє сторонам у реалізації їх прав та у зборі необхідних доказів. Важливою особливістю таких справ є те, що докази, що подаються до суду, повинні бути чітко окреслені нормами матеріального та процесуального законодавства, що також визначає специфіку доказування у кожній категорії справ [3, с. 36].

Згідно з практикою, у справах окремого провадження суд може самостійно витребувати необхідні докази для з'ясування обставин. Ця можливість розширює повноваження суду та підкреслює його активну роль у процесі доказування. Відповідно до ч. 2 ст. 294 ЦПКУ, суд має право, а в певних випадках і обов'язок, витребувати необхідні докази для розгляду справи. Це дає суду можливість діяти як безпосередньому суб'єкту всіх етапів доказування: збору, подання, дослідження та оцінки доказів.

Як зазначають науковці, процедура доказування в справах окремого провадження відрізняється від інших видів судочинства, оскільки для кожної категорії справ встановлені свої процесуальні стандарти доказування. Наприклад, у справах про обмеження цивільної дієздатності можуть використовуватись специфічні документи, такі як довідки з медичних установ, показання свідків або матеріали, що підтверджують стан здоров'я особи. Залежно від характеру справи, перелік доказів може варіюватися, що робить процес доказування в окремому провадженні більш гнучким та адаптованим до

конкретних обставин [4, с. 256]. Однак важливим аспектом є те, що навіть якщо суд активно витребує докази, це не звільняє сторін від обов'язку доказування. Учасники процесу повинні подати до суду доказову базу, яка підтверджує обставини справи, навіть якщо суд має право додатково витребувати докази. Тому роль суду не обмежується лише збором доказів, але також включає їх дослідження та оцінку. В кінцевому підсумку суд оцінює доказову базу, враховуючи її належність, допустимість та достатність, що визначає результат справи [5, с. 28]. Отже, процес доказування у справах окремого провадження є складною і багатогранною процедурою, в якій важливу роль відіграє активність суду. Суд не лише сприяє збору доказів, а й безпосередньо бере участь у їх оцінці, що робить його основним суб'єктом доказової діяльності. Враховуючи специфіку таких справ, де часто йдеться про захист прав осіб, які потребують особливої уваги, роль суду є критично важливою для забезпечення справедливого та обґрунтованого рішення.

Висновок. У справах окремого провадження, як і в позовному провадженні, функціонує інститут доказів і доказування, що забезпечує реалізацію завдань цивільного судочинства. Процес доказування в таких справах має специфічні особливості: з одного боку, він подібний до позовного провадження, а з іншого – спрощений через відсутність спору про право та протилежних інтересів сторін. Суд відіграє активну роль у зборі доказів, маючи право витребувати їх за власною ініціативою. Важливим є дотримання встановлених законом вимог до доказів, а також можливість використання всіх передбачених законодавством засобів доказування. Інститут доказування слугує гарантією встановлення об'єктивних обставин справи та ухвалення обґрунтованого судового рішення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень : Закон України від 19.12.2024 № 4173-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4173-20> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Іваненко О. П. Доказування у справах окремого провадження: сучасні тенденції та перспективи розвитку. Вісник цивільного процесу. 2023. № 2. С. 45–52.
3. Петренко Л. М. Особливості доказування у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Юридичний журнал. 2024. № 1. С. 33–39.
4. Сидоренко В. К. Процесуальні аспекти доказування у справах окремого провадження: монографія. Київ: Правова єдність, 2022. 256 с.
5. Ткаченко М. О. Судова практика у справах окремого провадження: аналіз доказової бази. Адвокат. 2023. № 4. С. 27–31.

Богдана ПИПЕНКО*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті досліджено поняття і механізм детермінації злочинності, встановлено систему детермінант злочинності, розкрито причинність цього явища. Зазначається, що злочинність пов'язана різними зв'язками із однорідними і суміжними явищами соціальної дійсності, співвідноситься з ними і взаємодіє. Однак виникнення, існування й розвиток злочинності спричиняють деформації правової свідомості і правової культури суспільства у виді антисуспільних поглядів, цінностей, інтересів, прийнятного ставлення до протиправних засобів досягнення цілей соціальної діяльності. Умовами, що сприяють поширенню злочинності у суспільстві, виступають кризові явища, недоліки і прорахунки в економіці, політиці, державному управлінні, правовому регулюванні, правоохоронній діяльності.

Abstract. The article explores the concept and mechanism of crime determination, establishes a system of crime determinants, and reveals the causality of this phenomenon. It is noted that crime is connected by various connections with homogeneous and related phenomena of social reality, correlates with them, and interacts with them. However, the emergence, existence and development of crime cause deformations of legal consciousness and legal culture of society in the form of anti-social views, values, interests, and an acceptable attitude towards illegal means of achieving the goals of social activity. Conditions that contribute to the spread of crime in society are crisis phenomena, shortcomings and miscalculations in the economy, politics, public administration, legal regulation, and law enforcement.

Вступ. Злочинність виникає, існує та розвивається внаслідок взаємодії членів суспільства між собою, а також із соціальним середовищем та соціумом як загальною системою. Злочинність передусім пов'язана з умовами життя суспільства, станом суспільної свідомості й системою суспільних відносин. Специфічною особливістю дії зв'язків між різними явищами суспільного життя та діяльністю людей є те, що вони проходять у виді інформації через суспільну свідомість, опосередковуються колективним мисленням і виражаються у цілепокладанні (виборі шляхів та засобів реалізації групових інтересів, досягнення загальних цілей, намірах діяти у певний спосіб).

Виклад основного матеріалу. Детермінація злочинності — центральна

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

проблема кримінології. Від її розуміння та розв'язання залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності. Між етапом пізнання, оцінки злочинності та етапом організації боротьби з нею обов'язковим є етап виявлення детермінації та причинності злочинності. Впливати необхідно передусім на те, що породжує, обумовлює злочинність і її розвиток. Ефективність і результативність запобіжного впливу залежить від того, наскільки обґрунтовано, точно і предметно визначити ті явища, факти і процеси, які обумовлюють або спричиняють злочинність.

Термін «детермінація» є похідним від слів «детермінант» (визначник), «детермінувати» (визначати, обумовлювати). Детермінація — процес обумовлювання, визначення. У кримінологічній літературі для позначення вказаних процесів і явищ нерідко використовуються також терміни «причини та умови» або «обставини», які використовуються як взаємозамінні та є синонімами.

Детермінація пояснює те, чому відповідний процес виник так, а не інакше, чому виникло саме таке явище і міру стійкості відповідного процесу. Під причинами взагалі прийнято розуміти явища, які породжують за відповідних умов інші явища, які розглядаються як наслідки.

У спеціальній літературі зазначається, що кримінологія вивчає причини злочинності та умови, що сприяють їй [2, с. 6]. Під причинами та умовами злочинності слід розуміти сукупність соціальних явищ і процесів, що детермінують злочинність як наслідок. Причини злочинності являють собою такі явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування, викликають її зростання або зниження. Сфера дії причин — це насамперед стадії мотивації й ухвалення рішення, коли йдеться про формування мотиву, мети, визначення шляхів її досягнення саме як злочинних. Умова — це те, що само по собі не породжує злочинність, але впливає на процеси породження, бере участь у детермінації злочинності.

Суспільна свідомість є сукупністю поглядів, ідей, уявлень, знань, упереджень, оцінок, традицій, стереотипів, почуттів, настроїв, у яких відбиваються матеріальні умови життя людей, суспільна мораль, система суспільних відносин. Відображені й осмислені суспільною свідомістю (колективним розумом) об'єкти соціальної дійсності зумовлюють формування інтересів, цінностей і норм поведінки, постановку цілей та вибір шляхів і засобів їх досягнення. Звідси випливає декілька важливих висновків. У суспільстві діє інформаційний детермінуючий зв'язок, що носить статистичний (вірогідний) характер.

Зв'язок між об'єктами соціальної дійсності і поведінкою людей не прямий, а опосередкований суспільною свідомістю (мисленням). При поясненні детермінації злочинності слід мати на увазі дві особливості функціонування суспільної свідомості. Насамперед відображення, сприйняття та ставлення людей до усіх явищ, процесів і подій суспільного життя, а також соціальних норм, правових приписів і заборон завжди вибіркове, суб'єктивне і суперечливе.

Воно здійснюється з позицій займаного місця в ієрархії суспільства, під кутом зору панівних у соціальному середовищі цінностей (у т.ч. неформальних), справжніх інтересів, загальноприйнятих норм поведінки, стереотипів мислення, життєвого досвіду, істинного ставлення до правових приписів та кримінально-правових заборон [2, с.8].

Помітну роль у викривленому відображенні й неоднозначному сприйнятті людьми різних сторін суспільного життя відіграють психофізіологічні особливості протікання психічних процесів, спосіб мислення носіїв соціальних суб'єктів, негативний соціальний досвід. Суспільна свідомість із певним запізненням реагує на події, явища, зміни в суспільстві. Це виявляється в соціальній інертності, несприйнятті й недовірі до усього нового, збереженні традицій, відтворенні засвоєних моделей поведінки [6].

Серед усіх видів детермінації найбільше кримінологічне значення має причинність, оскільки ця категорія відбиває не вірогіднісний, а закономірний зв'язок між злочинністю та явищами, що її породжують. Особливістю соціальної причинності є вираження руху й розвитку явищ та процесів суспільного життя через взаємодію, взаємозалежність, перетворення у протилежність, створення нової дійсності. Відповідно до філософського принципу причинності кожне явище має свою причину, виникає в результаті спричинення, є наслідком дії причини [4].

Сутність причинного (генетичного) зв'язку полягає у продукуванні одних явищ іншими. Причинний зв'язок виникає між однорідними явищами, що нехарактерно для інших видів зв'язків. Однакові причини завжди породжують однакові наслідки за одних і тих самих умов. Явище-причина передуює виникненню явища-наслідку, приводить у дію людську активність, викликає утворення нової дійсності. Причина закономірно (не зворотно) породжує вольову дію, що тягне за собою наслідки. Між причиною і наслідком лежить вольова дія. Причина викликає відповідну їй дію, тоді як наслідок може бути не тільки закономірним, а й випадковим. Причини нерозривно пов'язані з умовами. Для того, щоб спрацювала причина, потрібна наявність необхідних для дії причини умов, а також достатніх умов для настання наслідків. Самі по собі умови нічого не породжують, однак вони створюють можливість для дії причини, досягнення результату. Умови поділяються на необхідні (без яких неможливе спричинення наслідку) і достатні (сприяючі або перешкоджаючі) для настання наслідку.

У кримінології висловлюються різні судження щодо причин злочинності. Побутує думка, що причини злочинності носять об'єктивний характер, не залежать від свідомості і волі людей. Зазвичай такими називаються суспільні протиріччя. Останні виникають та існують об'єктивно, породжують різні форми злочинної поведінки. Йдеться про протиріччя між постійно зростаючими потребами людей і обмеженими легальними можливостями для їх задоволення; формальними і неформальними соціальними нормами; законом і правом; публічними і приватними інтересами; завищеними очікуваннями від влади і низькою ефективністю державного управління; між правами та обов'язками і т.д.

Відповідно до закону діалектики, єдність і боротьба протиріч виступає джерелом розвитку, руху, будь-яких змін явищ і процесів суспільного життя, як позитивних, так і негативних [5]. У зв'язку із цим названі суспільні протиріччя не можуть бути причиною тільки злочинності. Суспільні протиріччя однаково продукують як криміногенні, так і антикриміногенні явища та процеси, протиправну і правомірну поведінку.

Правова субкультура є частиною правової культури суспільства. Вона виражається в подвійній моралі, нестандартній системі цінностей, неформальних нормах поведінки. Моральні принципи, ідеали, загальнолюдські цінності належать до внутрішніх регуляторів соціальної поведінки. Їхнім призначенням є встановлення правил співжиття, упорядкування взаємовідносин між людьми, підтримання порядку і сталого розвитку, стимулювання соціальної відповідальності. Норми моралі базуються на людських чеснотах: порядності, справедливості, чесності, совісті, почутті обов'язку, взаємній повазі, духовності. Вони містять еталони поведінки і неформальні заборони і забезпечуються усезагальним схваленням або осудом. Подвійна мораль - це розходження між намірами і діями, хибні уявлення про справедливість, домінування індивідуалістичних інтересів над суспільними та ін [4]. На жаль, прикладів подвійної моралі в українському суспільстві вистачає. Зокрема, громадяни засуджують політичну й адміністративну корупцію, але толерантно ставляться до побутової корупції; засуджують насильство над людиною, проте домашнє насильство вважають приватною справою; більшість суб'єктів господарювання виправдовують ухилення від сплати податків.

Аморальність у взаєминах між людьми зумовлена системою пануючих цінностей і неформальних норм поведінки. За результатами Всеукраїнського соціологічного дослідження «Українське суспільство та європейські цінності», проведеного Інститутом Горшеніна, для жителів України характерно домінування цінностей особистого благополуччя і цінностей патерналіського спрямування. Показово також, що верховенство права визнається особисто значущою цінністю лише для 15 % громадян²⁵. За даними дослідження Інституту соціології НАН України, основними засобами досягнення високого соціального становища громадяни вважають уміння обходити закони (30 %), наявність впливових родичів (49 %), походження з багатії сім'ї (34 %)²⁶. У рейтингу цінностей молоді віком 14-29 років домінують цінності виживання: економічний добробут (28 %), права людини (18 %) і безпека (16 %). При цьому 96 % молодих людей найбільше переймаються необхідністю заробити гроші на прожиття²⁷. Враховуючи наведені відповіді, цілком логічно виглядає нерозбірливість молодих людей у способах заробляння грошей, надавання переваги неофіційній трудовій зайнятості, залучення до нелегальних трудових відносин. Серед мотивів нелегальної трудової діяльності домінують бажання заощадити кошти, час і зусилля, приховати справжні доходи. Тільки 30 % людей вимушено вдаються до нелегальних трудових відносин. Не менш показово, що 53 % громадян готові працювати офіційно, але при цьому одержувати частину заробітної плати у конвертах.

Висновок. Таким чином, у кримінології детермінацію злочинності розглядають як сукупність різних за природою і сферами прояву явищ, процесів, станів і подій, що впливають на суспільну свідомість, а через неї - на соціальну активність, взаємовідносини між людьми, рівень і динаміку злочинності. В основі такого підходу лежить принцип детермінізму або універсального взаємозв'язку, відношень, взаємозумовленості та взаємодії усіх явищ і процесів природи й суспільства. Використання положень соціального детермінізму дало кримінологам змогу сформулювати загальні уявлення про виникнення, існування й розвиток злочинності, окреслити коло явищ і процесів, імовірно пов'язаних із злочинністю. Слабкою стороною знань про детермінацію злочинності залишається дуже широке охоплення кола явищ, процесів, подій суспільного життя, що можуть якимось чином бути пов'язаними із злочинністю, впливати на неї. Це дезорієнтує науковців і обеззброює працівників правоохоронних органів, що ведуть боротьбу із злочинністю, нівелює різницю між причинами і умовами злочинності.

Список використаних джерел:

1. Про Державну програму боротьби із злочинністю : Постанова Верховної Ради України від 25.06.1993 № 3325-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3325-12> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Кримінологія: підручник за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі; О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. с. 612
3. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.04.2025)
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 08.04.2025)
5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3341-12> (дата звернення: 08.04.2025)
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 08.04.2025)

Богдана ПИПЕНКО*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НЕЮРИСДИКЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Анотація. У статті досліджено поняття неюрисдикційних способів захисту прав людини в цивільному праві України та визначені їх особливості. Проаналізовані неюрисдикційні способи захисту цивільних прав, зокрема правова природа самозахисту, його істотні характеристики у цивільному праві України. З'ясовано, що важливою умовою застосування такого неюрисдикційного способу як самозахист є припинення дій щодо особи порушника при досягненні мети, оскільки всі наступні дії вже не можуть бути визнані самозахистом. Наголошено, що неюрисдикційна форма захисту передбачає захист прав і законних інтересів із застосуванням усіх законних механізмів.

Abstract. The article explores the concept of non-jurisdictional methods of protecting human rights in the civil law of Ukraine and identifies their features. Non-jurisdictional methods of protecting civil rights are analyzed, in particular, the legal nature of self-defense, its essential characteristics in the civil law of Ukraine. It was found that an important condition for the use of such a non-jurisdictional method as self-defense is the cessation of actions against the offender upon achieving the goal, since all subsequent actions can no longer be recognized as self-defense. It was emphasized that the non-jurisdictional form of protection involves the protection of rights and legitimate interests with the use of all legal mechanisms.

Вступ. Однією з актуальних проблем сучасного права є забезпечення захисту прав громадян. Від предмета захисту залежить і її форма, яка повинна відповідати правовим нормам. У свою чергу, слід зауважити, що форма захисту не залежить від волевиявлення зацікавлених осіб, вона обов'язково визначається нормою права. Тільки закон дозволяє зацікавленим особам вибрати форму захисту. Такою формою може бути традиційна – юрисдикційна, яка передбачає встановлення органу і процедури здійснення захисту порушених прав. Іншою формою захисту прав може бути неюрисдикційна (але безумовно дозволена законом), до якої можуть вдатися зацікавлені особи. Неюрисдикційна форма захисту цивільних прав являє собою самостійний захист особою своїх порушених прав. Тобто особа не звертається до компетентних державних

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

органів. По факту це вчинення фактичних дій спрямованих на охорону і забезпечення своїх особистих майнових та інших немайнових прав [1].

Виклад основного матеріалу. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту може обирати сама особа або ж вони встановлюються договором чи актами цивільного законодавства [2].

Самозахист також регламентується нормами Конституції України як «спосіб захисту своїх прав і свобод» (ч.3 ст.27). Як захисник «самого себе», суб'єкт автоматично набуває властивостей, прав та обов'язків суб'єкта правозахисної діяльності.

Варто зазначити, що що самозахист—це повна міра заходів у відповідь, щоб запобігти або припинити неправомірні дії з порушення прав. Охорона прав —це можлива реакція особи на неправомірну поведінку з боку порушника, і визначає вона як основний свій зв'язок із правом. Тому обов'язок захищати права виникає і здійснюється тільки тоді, коли порушення цих прав скоєно умисно і свідомо.

На думку О. Рудницької, саме предмет захисту визначає її форму, вона залежить від нього й повинна відповідати нормам права. Хоча, як правило, захист порушених цивільних прав, вирішення суперечок пов'язують саме зі судовим захистом, неюрисдикційна форма захисту цивільно-правових відносин не завжди є доцільною й необхідною і може задовольнити очікування сторін у спорі. Сьогодні дедалі більшого значення й визнання набуває саме неюрисдикційна форма захисту цивільних прав і законних інтересів, а ефективність її використання зумовлює потребу проведення класифікації неюрисдикційних способів захисту [3].

Неюрисдикційна форма захисту передбачає захист прав і законних інтересів із застосуванням усіх законних механізмів. Особливість неюрисдикційної форми захисту полягає в тому, що за порушення права, виявленим суб'єктом не в судовому засіданні, а безпосередньо на місці, права і свободи особи не підлягають захисту й охороняються тільки в судовому порядку. При цьому як джерело права на захист може бути будь-яка процесуальна угода між сторонами із цього приводу.

Неюрисдикційна форма захисту —це діяльність самих осіб, права яких і свободи були порушені, тобто вона охоплює механізми самозахисту.

Термінологічно самозахист цивільних прав є способом захисту прав, що здійснюється особою у разі порушення або загрози їх порушення, і при цьому не потребує звернення до державних органів (наприклад, у ситуаціях, коли звернення до суду чи інших державних інстанцій можуть бути утруднені або недоступні), а також не порушує законодавства чи договірних зобов'язань. Зважаючи на правову регламентацію самозахисту як способу захисту суб'єктивних цивільних прав, під самозахистом цивільних прав розуміють вчинення уповноваженою особою не заборонених законом дій фактичного

порядку, спрямованих на охорону її особистих чи майнових прав або інтересів. До них, наприклад, належать фактичні дії власника або іншого законного представника, спрямовані на охорону майна, а також аналогічні дії уповноваженої особи, вчинені у стані необхідної оборони або в умовах крайньої необхідності.

Сучасні вчені в галузі цивільного права наголошують на тому, що самозахист є не способом, а формою захисту цивільних прав [5]. Так, трактування поняття «самозахист цивільних прав» як способу захисту вважають неправомірним, оскільки форма захисту і спосіб захисту не ідентичні категорії. Самозахист цивільних прав із позиції теорії – це форма їхнього захисту, що допускається тоді, коли потерпілий має можливості правомірного впливу на порушника, не вдаючись до допомоги судових або інших правоохоронних органів [6].

Важливо наголосити, що захист цивільних прав передбачає можливість охорони прав від незаконних дій як активного, так і пасивного характеру (тобто від дії і від бездіяльності). Причому цей процес може не залежати від власне вини правопорушника. З огляду на це, «захист цивільних прав» є вужчим поняттям, ніж «охорона цивільних прав» [7]. Оскільки друге поняття охоплює всю сукупність заходів, що забезпечують нормальний хід реалізації прав, захист цивільних прав розглядається як передбачені законом заходи охорони цивільних прав у разі їх порушення чи реальної загрози такого порушення. На мою думку, захист може здійснюватися лише у формі дії, оскільки важко уявити, як бездіяльно можна захистити своє право. При цьому форма захисту є комплексом внутрішньо узгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав й охоронюваних законом інтересів [6].

Варто зазначити, що для реалізації заходів самозахисту характерно, що вони можуть бути згодом оскаржені в суді чи іншому компетентному органі, що є своєрідною гарантією дотримання законних прав та інтересів особи, яка порушила чуже право, і дозволить захистити громадян і юридичні особи від можливих випадків самодіяльності з боку осіб, які реалізують право на самозахист. Саме тому право на самозахист має здійснюватися відповідно до загальних положень чинного цивільного законодавства (ст.11 ЦКУ країни передбачає, що цивільні права й обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства) [2]. Так, п.1 ст.12 ЦКУ країни передбачає, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд [2]. Це положення впливає з принципу диспозитивності, як основного методу цивільно-правового регулювання. При цьому зауважимо, що при здійсненні права на самозахист способи такого захисту не повинні виходити за межі дій, необхідних для припинення порушення. Оскільки будь-які дії, що виходять за межі нормативних приписів, хоч і були спрямовані на захист порушеного права, матимуть характер самодіяльності [6]. А якщо говорити про неюрисдикційні форми захисту, то їх можна розуміти як спеціальну діяльність, здійснювану суб'єктами, спрямовану на досягнення певного правового результату; у такій діяльності можуть брати активну участь недержавні структури.

Із позиції організації неюрисдикційні форми захисту завжди характеризуються певною організованістю, мають певну ієрархію розподілу обов'язків усередині структури. Неюрисдикційні форми захисту відображають реальне втілення моделі правової держави, яка нині є правовим орієнтиром для більшості сучасних розвинених держав.

Висновок. Правова держава – це насамперед держава, у якій дотримано принцип верховенства права, тобто забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина. Ці права можуть бути забезпечені різними способами. Утім, для ефективного захисту саме права власності та інших речових прав необхідно визначити юридично правильний спосіб захисту порушеного права, одним із яких є саме неюрисдикційна їх форма. Неюрисдикційні способи захисту права власності –це альтернативні офіційному правосуддю (позасудові) способи досягнення згоди та примирення конфліктуючих сторін.

Список використаних джерел:

1. Пахомова А.О. Особливості неюрисдикційного захисту цивільних прав. Концептуальні засади механізму захисту прав людини: український та міжнародний контекст: колективна монографія. Біла Церква: Білоцерків. нац. аграрний ун-т, 2022. 430с.
2. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 №435-IV. База даних «Законодавство України»/ ВРУ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.03.2025).
3. Рудницька О.П., Дем'янюк В.М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 6. С.63–69. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/36685/1/9.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
4. Прущак В.Є. Історичні аспекти розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Часопис цивілістики. 2020. Вип.34. С.90–95.
5. Єфремова І.І. Особливості захисту приватних прав неюрисдикційними способами врегулювання правових спорів (конфліктів). Економіка. Фінанси. Право. 2021. №6/1. С.23–29.
6. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія/ за заг. ред. М.С.Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2021. 174с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/nak_mon_partneriv-/Neiurytskyiini%20formy%20zakhystu%20prav%20ta%20interesiv%20subiektiv%20hospodariuvannia.pdf (дата звернення: 22.03.2025).
7. Параниця С.П. Самозахист як самостійне суб'єктивне право особи. Часопис Київського університету права. 2021. №2. С.33–36.

Анастасія ПРИТИКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті аналізуються зміни в здійсненні цивільного судочинства, спричинені воєнним станом в Україні після початку повномасштабної агресії російської федерації. Досліджуються обмеження, що впливають на розгляд цивільних справ у зонах бойових дій, та їхній вплив на доступ громадян до правосуддя. Особлива увага приділяється адаптації законодавства та судової системи до умов війни з метою забезпечення ефективного захисту прав громадян. Окреслюються перспективи вдосконалення судових механізмів і впровадження оперативних процесуальних змін для підвищення ефективності судочинства. Дослідження сприяє розумінню сучасних викликів судової системи та пошуку шляхів їхнього вирішення в умовах нестабільної ситуації в країні.

Abstract. The article analyzes the changes in the implementation of civil justice caused by martial law in Ukraine after the start of full-scale aggression by the Russian Federation. It examines the restrictions affecting the consideration of civil cases in combat zones and their impact on citizens' access to justice. Particular attention is paid to the adaptation of legislation and the judicial system to wartime conditions in order to ensure effective protection of citizens' rights. It outlines the prospects for improving judicial mechanisms and implementing operational procedural changes to increase the efficiency of justice. The study contributes to understanding the current challenges of the judicial system and finding ways to solve them in the unstable situation in the country.

Вступ. Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року судова система опинилася перед безпрецедентними викликами, пов'язаними із забезпеченням доступу громадян до правосуддя. Зокрема, цивільне судочинство зазнало значних труднощів через активні бойові дії, що унеможливили належний розгляд справ у багатьох регіонах. Відсутність ефективних механізмів продовження судового процесу в умовах війни змусила законодавця та судові органи в терміновому порядку адаптувати правову систему до нових реалій. Спочатку кількість звернень до суду суттєво зменшилася через пріоритетність безпеки громадян, однак згодом зросла, що

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

виявило численні прогалини у законодавстві та судовій практиці. Таким чином, питання ефективного функціонування цивільного судочинства в умовах воєнного стану залишається актуальним і потребує подальшого дослідження та вдосконалення правових механізмів.

Виклад основного матеріалу. З лютого 2022 року Україна перебуває під повномасштабною агресією з боку російської федерації, що суттєво вплинуло на всі аспекти життєдіяльності держави, зокрема на її юридичну складову. Однією з найбільших проблем стала ускладненість здійснення правосуддя, що значно обмежує можливість забезпечення прав і свобод громадян. В умовах війни, особливу увагу слід приділити цивільному судочинству, яке є основним механізмом забезпечення правосуддя у суспільстві.

Цивільне судочинство є найпоширенішим типом судових справ, оскільки громадяни часто звертаються до суду для захисту своїх прав і законних інтересів. Важливим аспектом є те, що в умовах воєнного стану права громадян можуть бути тимчасово обмежені, що безпосередньо впливає на процеси цивільного судочинства. В умовах війни, ці процеси мають бути врегульовані таким чином, щоб забезпечити справедливість і рівність усіх учасників процесу, незважаючи на можливі обмеження та ускладнення.

Згідно з Конституцією України, право на судовий захист є невід'ємним, навіть у умовах воєнного стану. Стаття 55 Конституції гарантує це право кожному громадянину. Водночас, стаття 64 Конституції дозволяє тимчасове обмеження прав і свобод у разі війни, проте воно не повинно стосуватися самого права на судовий захист. Таким чином, держава має забезпечити доступ до правосуддя навіть в умовах воєнного стану [1].

Згідно з Цивільним процесуальним кодексом України, цивільне судочинство має бути справедливим, неупередженим та своєчасним. Це дозволяє громадянам захищати свої права, свободи та інтереси через судовий захист. Проте, війна накладає свої обмеження на здійснення правосуддя, що призводить до певних труднощів, особливо в районах, де проводяться активні бойові дії або на тимчасово окупованих територіях [2].

Введення воєнного стану в Україні вплинуло на всі сфери життя, включаючи правосуддя. Війна стала важким випробуванням для системи цивільного судочинства, тому держава зобов'язана вжити заходів для того, щоб забезпечити доступ до суду та гарантувати правовий захист громадян. Одним з таких заходів є зміна територіальної підсудності справ в умовах неможливості проведення судових засідань у конкретному суді. Така зміна підсудності стала необхідною через те, що суди, які знаходяться на територіях, де тривають бойові дії, не можуть здійснювати правосуддя у зв'язку з об'єктивними обставинами. У таких випадках Верховний Суд має можливість змінювати територіальну підсудність, щоб забезпечити безперервність розгляду справ [3].

Однак існує низка правових суперечок щодо того, чи має право голова Верховного Суду змінювати територіальну підсудність, оскільки Цивільний процесуальний кодекс не передбачає такого механізму. Закон "Про судоустрій і статус суддів" передбачає загальні положення щодо судочинства, але ЦПК

України є спеціальним законом, що ставить питання взаємодії цих нормативних актів на порядок денний.

Попри ці труднощі, законодавець прагне створити ефективні умови для цивільного судочинства в умовах воєнного стану, надаючи додаткові гарантії для захисту прав громадян. Наприклад, передбачено, що суди не можуть бути обмежені у своїх повноваженнях, а також забороняється створення надзвичайних чи особливих судів. Це сприяє тому, що система правосуддя залишається стабільною навіть під час війни [4].

Зрозуміло, що проведення судових засідань на тимчасово окупованих територіях є серйозною проблемою, оскільки доступ до суду може бути фактично обмежений через небезпеку для учасників процесу або через неможливість фізичного доступу до судів. В таких випадках часто виникає необхідність у використанні онлайн-платформ для проведення засідань, що дозволяє забезпечити участь сторін у судовому процесі навіть за умов бойових дій. Проте, це не завжди можливо через відсутність доступу до Інтернету, а також через небезпеку для життя учасників судового процесу.

Загалом, до початку війни в Україні кількість цивільних справ була стабільною, однак війна значно ускладнила доступ громадян до суду. Відсутність фізичного доступу до судових установ, нестабільні умови для проведення засідань, а також загроза для життя громадян призвели до того, що кількість звернень до суду значно скоротилася. Однак, починаючи з квітня 2022 року, спостерігається зростання кількості звернень до суду, що є наслідком покращення умов доступу до правосуддя завдяки активним діям Збройних Сил України та інших органів державної влади.

Одним із найбільш поширених типів справ під час воєнного стану є ті, що стосуються захисту права власності. Війна викликає численні порушення прав власників, тому захист власності стає пріоритетним завданням судової системи. Іншою важливою категорією справ є відшкодування шкоди, завданої агресором, хоча ці справи мають значну специфіку через складність застосування норм міжнародного права та фактичну можливість компенсації шкоди [5].

Ефективність цивільного судочинства в умовах воєнного стану також залежить від того, як судді та працівники судів можуть працювати в умовах постійної загрози. Це вимагає від суддів особливого підходу до виконання своїх обов'язків, а також коригування процесуальних строків та процедури розгляду справ. Верховний Суд і Рада суддів України розробили певні рекомендації для полегшення завантаженості судів і підвищення ефективності судочинства. Зокрема, суди можуть відкладати або знімати справи з розгляду, якщо участь у засіданні неможлива через небезпеку для учасників, а також розглядати справи в онлайн-режимі.

Підсумовуючи, можна сказати, що війна в Україні істотно змінила систему цивільного судочинства, створивши нові виклики та вимоги до її ефективності. Влада намагається забезпечити доступ до правосуддя, незважаючи на обмеження, викликані воєнним станом, зберігаючи при цьому основні принципи правової держави, зокрема незалежність суддів, законність і рівність

всіх учасників судового процесу.

Висновок. Війна в Україні значно ускладнила здійснення цивільного судочинства, зокрема на територіях, охоплених бойовими діями або під окупацією. Попри законодавчі гарантії доступу до правосуддя, проблеми з територіальною підсудністю та процесуальними аспектами залишаються серйозними викликами. Важливими є зміни в законодавстві, що дозволяють змінювати територіальну підсудність і проводити судові засідання дистанційно. Підвищення кількості цивільних справ в умовах війни свідчить про необхідність збереження доступу до правосуддя. Однак питання територіальної юрисдикції потребують подальшого врегулювання для ефективної роботи судової системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 07.04.2025)
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 07.04.2025)
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 07.04.2025)
5. Огляд практики Європейського суду з прав людини за листопад 2024 року. *Верховний Суд України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/info_anons_daigest_oglyad/1750755/ (дата звернення: 07.04.2025).

Вікторія САДЛОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню інноваційних підходів до використання альтернативних джерел енергії в аграрному секторі України, що набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів. Дослідження аналізує правові та економічні аспекти впровадження відновлюваних джерел енергії, зосереджуючись на можливостях зниження витрат та підвищення енергетичної безпеки аграрного сектору.*

Abstract. *The article is devoted to the study of innovative approaches to the use of alternative energy sources in the agricultural sector of Ukraine, which is becoming particularly relevant in the context of modern challenges. The study analyzes the legal and economic aspects of the implementation of renewable energy sources, focusing on the possibilities of reducing costs and increasing energy security of the agricultural sector.*

Вступ. Агросектор України сьогодні переживає період кардинальних трансформацій, що супроводжується зростанням потреби в альтернативних джерелах енергії. З одного боку, впровадження відновлюваних технологій сприяє зниженню операційних витрат та підвищенню енергетичної безпеки, з іншого – стикається з низкою невирішених проблем. Однією з основних проблем є недостатньо розвинена нормативно-правова база, яка стримує широке застосування інноваційних рішень у галузі. Економічні бар'єри, такі як високі початкові інвестиції та обмежений доступ до фінансування, додатково ускладнюють процес інтеграції альтернативних джерел енергії в аграрне виробництво.

Крім того, низький рівень обізнаності серед фермерів про можливості та переваги відновлюваних джерел енергії сприяє збереженню традиційних методів господарювання. Технічні виклики, пов'язані з адаптацією сучасного обладнання до специфічних умов аграрного сектору, також залишаються актуальними. В умовах зростаючих енергетичних та екологічних викликів вирішення цих проблем є необхідним для забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору України та його конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах воєнного конфлікту та змін у глобальному енергетичному балансі інтеграція альтернативних джерел енергії в аграрний сектор України набуває особливої актуальності. Аграрний комплекс, традиційно залежний від конвенційних енергоресурсів, сьогодні змушений адаптуватися до нових викликів, пов'язаних із зростанням цін на традиційні джерела, руйнуванням інфраструктури та геополітичними ризиками. За даними статистичних досліджень, протягом 2022–2025 років частка енергії, отриманої з відновлюваних джерел, зросла в середньому на 18–20%, що свідчить про потенціал цих технологій для модернізації аграрного виробництва. Цей процес підтримується як з боку державних інвестицій, так і за рахунок залучення міжнародних фінансових ресурсів, що є ключовим чинником для забезпечення енергетичної безпеки господарств в умовах воєнних дій [1].

Незважаючи на позитивну динаміку, аграрний сектор стикається з рядом проблем, що стримують повномасштабне впровадження альтернативних джерел енергії. Однією з головних перешкод є високі початкові інвестиції, які змушують малий та середній бізнес шукати додаткове фінансування через державні субсидії чи міжнародні кредити. За даними Державної служби статистики, лише 25% підприємств мають можливість самостійно фінансувати перехід на відновлювані джерела енергії, а інші змушені покладатися на зовнішню підтримку. Крім того, існує низка технічних викликів, зокрема, проблеми з адаптацією сучасного обладнання до специфічних умов сільського господарства, інтеграцією систем зберігання енергії та забезпеченням безперебійної роботи електростанцій, побудованих на основі сонячної, вітрової та біоенергетики.

Нормативно-правове регулювання у сфері альтернативної енергетики в агросекторі України також потребує суттєвого вдосконалення. Сучасне законодавство не завжди відповідає динаміці розвитку технологій та не містить чітких механізмів підтримки інноваційних проєктів. Відсутність правових гарантій для отримання пільгових кредитів, субсидій або податкових пільг створює правову невизначеність для інвесторів і стримує залучення додаткових коштів. Для подолання цих проблем державі необхідно розробити нові нормативно-правові акти, які включатимуть встановлення єдиних стандартів якості обладнання, визначення пріоритетних напрямків розвитку альтернативної енергетики та впровадження сучасних фінансових інструментів, таких як зелені облігації. Таке реформування сприятиме створенню стабільного інвестиційного клімату, що є надзвичайно важливим в умовах військових дій та економічної нестабільності [2].

За офіційними даними Міністерства енергетики, обсяг інвестицій у відновлювану енергетику сільськогосподарських підприємств у 2022 році становив близько 450 млн доларів США, а прогнозований показник на 2025 рік має досягнути 550 млн доларів. Ці цифри свідчать про зростаючу зацікавленість інвесторів у модернізації аграрного сектору через впровадження інноваційних енергетичних технологій. За результатами опитувань, проведених у 2022 році, близько 40% фермерських господарств розглядали можливість переходу на альтернативні джерела енергії, у 2024 році цей показник збільшився до 55%, а за

прогнозами – до 60% у 2025 році. Подібна тенденція свідчить не лише про зростання довіри до новітніх технологій, але й про їх здатність забезпечити стабільність виробничих процесів навіть у кризових умовах [3, с.51].

В умовах воєнного конфлікту питання енергетичної безпеки набуває особливого значення для аграрного виробництва. Руйнування інфраструктури та перебої в постачанні традиційних енергоресурсів змушують фермерів шукати альтернативні джерела енергії, здатні забезпечити безперебійну роботу господарств. Застосування мікрогенерації на базі сонячних і вітрових електростанцій дозволяє створити локальні енергетичні автономії, здатні забезпечити до 70% енергетичних потреб окремих господарств. Таке рішення є особливо важливим у разі масштабних перебоїв у централізованому постачанні електроенергії, адже дозволяє знизити залежність від зовнішніх постачальників та зменшити економічні наслідки кризи.

Інноваційні методи вирішення енергетичних проблем аграрного сектора включають впровадження сучасних систем зберігання та розподілу енергії, які дозволяють ефективно управляти надлишковими потужностями. Акумуляторні батареї нового покоління, впроваджені у Європі, дозволяють знизити рівень втрат енергії на 12–14%, що може стати важливим досвідом для українських фермерів. Використання технологій блокчейн для моніторингу виробленої енергії сприяє прозорості взаєморозрахунків між постачальниками та споживачами, що знижує ризики шахрайства та підвищує довіру інвесторів. За прогнозами експертів, застосування блокчейн-технологій може знизити адміністративні витрати до 15%, що є суттєвим економічним ефектом для галузі [4, с.77].

Особлива увага приділяється модернізації інформаційних технологій у сільському господарстві. Системи «розумного господарства», засновані на інтернеті речей (IoT) та штучному інтелекті, дозволяють у режимі реального часу аналізувати споживання енергії, прогнозувати потреби господарств та оптимізувати витрати. Завдяки цьому фермери отримують можливість оперативно реагувати на зміни умов, знижувати експлуатаційні витрати та підвищувати ефективність виробництва. За даними досліджень, впровадження таких систем у 2023 році дозволило підвищити кваліфікацію понад 35% спеціалістів, що сприяло швидкому впровадженню інноваційних рішень у аграрному секторі.

Розвиток альтернативних джерел енергії має позитивний вплив не лише на економічну ефективність, а й на екологічну безпеку виробництва. Зниження витрат на енергію на 10–15% дозволяє зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, адже використання відновлюваних джерел зменшує викиди парникових газів у порівнянні з традиційними енергетичними системами. Водночас, модернізація технологій сприяє підвищенню якості сільськогосподарської продукції, що є важливим чинником для забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому комплексна модернізація аграрного виробництва через впровадження альтернативних джерел енергії розглядається як стратегічний інструмент для досягнення сталого розвитку в умовах сучасних

викликів.

Нормативно-правове забезпечення є ключовим елементом успішної інтеграції відновлюваної енергетики в аграрному секторі. Сучасне законодавство України потребує систематизації та модернізації з урахуванням міжнародного досвіду. Необхідно створити чіткі правові механізми для стимулювання інвестицій, що включають пільгове кредитування, субсидування та податкові пільги для аграрних підприємств. Стратегічна мета полягає у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить зменшити правову невизначеність і залучити додаткові кошти для розвитку альтернативної енергетики. За даними аналітичних центрів, впровадження нових нормативно-правових актів може спричинити зростання державних інвестицій у галузь на 20–25%, що позитивно позначиться на загальній економічній ефективності аграрного сектора.

У зв'язку з воєнними діями в Україні, питання енергетичної незалежності набуває особливої ваги. Руїнування інфраструктури та перебої в постачанні енергії змушують аграріїв шукати нові технологічні рішення для забезпечення безперебійної роботи господарств. Впровадження локальних енергетичних автономій, що базуються на сонячних і вітрових електростанціях, дозволяє забезпечити до 70% енергетичних потреб окремих підприємств. Такий підхід дозволяє не лише знизити залежність від централізованих постачальників, але й створює передумови для розвитку регіональної інфраструктури та зменшення економічних наслідків кризи [5, с.95].

Інноваційні підходи до вирішення існуючих проблем включають комплексну модернізацію технічної інфраструктури, впровадження сучасних систем зберігання та розподілу енергії, а також використання інформаційних технологій для дистанційного управління. Розробка єдиної інформаційної платформи для моніторингу ефективності використання енергії дозволить аналізувати дані у режимі реального часу, прогнозувати потреби господарств та оптимізувати роботу енергетичних установок. Водночас застосування технологій блокчейн забезпечить прозорість обліку виробленої енергії, що знизить ризики шахрайства та сприятиме залученню інвестицій.

Підсумовуючи, інтеграція альтернативних джерел енергії в аграрне виробництво України є стратегічно важливим завданням, що сприяє забезпеченню енергетичної безпеки, економічної ефективності та екологічної стійкості. Модернізація технічної бази, реформування нормативно-правової системи та активне впровадження сучасних інформаційних технологій створюють передумови для подолання сучасних викликів, пов'язаних із воєнними діями та глобальними економічними кризами. Завдяки цьому аграрний сектор зможе знизити витрати на енергопостачання на 10–15%, підвищити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції та забезпечити стабільне функціонування господарств у кризових умовах.

Очевидно, що сучасні технології, такі як системи «розумного господарства», інтернет речей, штучний інтелект та блокчейн, можуть радикально змінити підхід до управління енергетичними ресурсами в аграрному

секторі. Впровадження таких рішень сприяє зниженню операційних витрат, підвищенню ефективності виробництва та збереженню навколишнього середовища. Завдяки інноваційним підходам, аграрний сектор України має всі передумови для трансформації у високотехнологічну галузь, здатну адаптуватися до швидкозмінних умов сучасного світу та забезпечити стабільний розвиток країни. Таким чином, інтеграція альтернативних джерел енергії стає не лише технологічною інновацією, а й стратегічним завданням, яке забезпечує економічне зростання, екологічну безпеку та стійкість виробництва в умовах сучасних глобальних викликів.

Висновок. В підсумку, проведений аналіз демонструє, що інтеграція альтернативних джерел енергії в аграрний сектор України є ключовою умовою для забезпечення стійкого розвитку країни в умовах воєнних дій та глобальних економічних викликів. Використання інноваційних технологій дозволяє значно знизити витрати на енергопостачання, підвищити ефективність виробництва та зміцнити енергетичну незалежність господарств. Реформування нормативно-правової бази та створення сприятливого інвестиційного клімату відкривають нові можливості для залучення як державних, так і міжнародних фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство енергетики України. Державна програма розвитку відновлюваної енергетики в аграрному секторі України. Міністерство енергетики України. Київ, 2022. URL:<https://www.mev.gov.ua/storinka/derzhavna-pidtrymka-vidnovlyuvanoyi-enerhetyky> (дата звернення: 04.04.2025)
2. Державна служба статистики України. Статистичний звіт з енергетики аграрного сектору України за 2022–2023 рр. Державна служба статистики України. Київ, 2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.04.2025)
3. Іваненко І. О. Альтернативні джерела енергії в аграрному виробництві: виклики та перспективи. І. О. Іваненко. *«Аграрна Енергетика»*. 2022. № 3. С. 45–58.
4. Петренко В. С., Ковальчук М. П. Інноваційні технології в аграрному секторі: досвід впровадження відновлюваної енергетики. *Науковий вісник «Енергетика і Аграрний Розвиток»*. 2024. № 1. С. 67–80.
5. Сидоренко Л. М. Правове забезпечення впровадження альтернативних джерел енергії в аграрному секторі. *Збірник наукових праць «Аграрна Економіка та Право»*. 2025. № 2. С. 89–102.

Аліна СОЛТАСЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СПРАВАХ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб. Розглядаються правові підстави та процедура розгляду таких справ у судах, а також особливості участі зацікавлених осіб у процесі. Досліджуються питання вікових обмежень, виняткових обставин, що можуть слугувати підставою для дозволу на шлюб, та судової практики щодо їхнього тлумачення. Особливу увагу приділено міжнародному досвіду врегулювання подібних питань та можливостям удосконалення національного законодавства у сфері сімейного права.*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of civil proceedings in cases of granting the right to marry. The legal grounds and procedure for considering such cases in courts are considered, as well as the features of the participation of interested persons in the process. The issues of age restrictions, exceptional circumstances that may serve as grounds for permission to marry, and judicial practice regarding their interpretation are studied. Special attention is paid to international experience in resolving such issues and the possibilities of improving national legislation in the field of family law.*

Вступ. Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб неповнолітнім є важливим інструментом захисту прав та інтересів осіб, які не досягли шлюбного віку. Водночас законодавче регулювання цього питання містить низку невизначеностей, зокрема щодо критеріїв «виняткових обставин», які можуть стати підставою для надання судового дозволу. Це призводить до неоднакової судової практики та ризику суб'єктивних рішень.

Також актуальним є питання узгодження національних норм із міжнародними стандартами у сфері сімейного права та захисту прав дитини. Важливо забезпечити єдність судової практики, враховуючи соціальні та психологічні аспекти ранніх шлюбів, а також мінімізувати потенційні ризики для неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб неповнолітнім має особливий характер, оскільки поєднує елементи сімейного та процесуального права. Основною метою судового

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

розгляду є оцінка обґрунтованості заяви та визначення, чи відповідає укладення шлюбу найкращим інтересам неповнолітньої особи.

Процес розгляду таких справ відбувається в порядку окремого провадження, що передбачає розгляд судом питань, які не містять спору про право, але потребують встановлення юридично значущих фактів. Позивачем у таких справах може бути неповнолітня особа, яка бажає вступити у шлюб, або її законні представники — батьки, усиновлювачі чи опікуни. Також відповідну заяву може подати майбутній наречений, якщо він є повнолітнім, проте вирішення справи неможливе без участі неповнолітнього. Судовий розгляд передбачає дослідження доказів, які підтверджують наявність виняткових обставин, що виправдовують необхідність укладення шлюбу до досягнення 18-річного віку. Основними критеріями оцінки є соціальні, психологічні та матеріальні аспекти життя заявника, його особиста зрілість, а також відсутність примусу до шлюбу. Важливу роль відіграють висновки органів опіки та піклування, які можуть рекомендувати суду задовольнити або відхилити заяву на основі аналізу життєвих обставин заявника.

Однією з ключових проблем цивільного судочинства у цій сфері є відсутність уніфікованих стандартів оцінки «виняткових обставин», через що судова практика часто є непослідовною. В окремих випадках суди схильні задовольняти заяви на основі лише наявності вагітності чи народження дитини, не проводячи детального аналізу соціальних ризиків раннього шлюбу. Водночас існують рішення, в яких суди відмовляють у задоволенні заяви, посилаючись на недостатню зрілість заявників або можливі негативні наслідки для їхнього розвитку [1].

Ще одним аспектом судочинства є забезпечення прав неповнолітнього під час розгляду справи. Суд зобов'язаний враховувати позицію самої особи, яка подає заяву, незалежно від думки її законних представників. Якщо батьки чи опікуни заперечують проти шлюбу, суд може ухвалити рішення всупереч їхній волі, якщо визнає, що це відповідає інтересам неповнолітнього. Водночас існує ризик прихованого тиску з боку родини, що може впливати на рішення заявника, тому важливою є участь органів опіки та незалежних експертів у процесі. Таким чином, аналіз цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб свідчить про необхідність удосконалення підходів до розгляду таких справ. Насамперед варто запровадити чіткіші критерії для визначення виняткових обставин, розширити участь психологів та соціальних служб у процесі ухвалення рішень, а також посилити механізми контролю за можливими випадками примусу до шлюбу. Це дозволить зробити судову практику більш послідовною та ефективною у захисті прав неповнолітніх осіб.

Правові підстави для надання права на шлюб неповнолітнім встановлені нормами Сімейного кодексу України, які передбачають можливість укладення шлюбу особами, що не досягли загальнозвстановленого віку, за рішенням суду. Головною підставою для такого дозволу є наявність виняткових обставин, які можуть включати вагітність, народження дитини або інші фактори, що свідчать про доцільність і необхідність укладення шлюбу. Суд у кожному конкретному

випадку оцінює, наскільки такі обставини відповідають інтересам неповнолітньої особи та чи не створюють вони ризиків для її майбутнього.

Процедура розгляду подібних справ здійснюється у порядку окремого провадження, що передбачає подання заяви до суду одним із майбутніх наречених або їхніх законних представників. У процесі розгляду суд зобов'язаний з'ясувати всі обставини справи, заслухати думку неповнолітньої особи, її батьків чи опікунів, а також, у разі потреби, отримати висновки органів опіки та піклування. Оцінюючи надані докази, суд враховує не лише юридичні, але й соціальні, моральні та психологічні аспекти справи, визначаючи, чи відповідає шлюб найкращим інтересам неповнолітнього [2, с. 40].

Особливістю участі зацікавлених осіб у процесі є їхня активна роль у наданні пояснень, аргументів та доказів, які підтверджують необхідність або недоцільність надання такого дозволу. Батьки або опікуни можуть висловлювати свою позицію щодо доцільності шлюбу, проте їхня незгода не є абсолютною перешкодою для його укладення, якщо суд вважає, що шлюб відповідатиме інтересам неповнолітнього. Органи опіки та піклування можуть долучатися до справи як треті особи, надаючи свої висновки щодо можливих наслідків шлюбу для неповнолітнього. В окремих випадках суд може залучати психологів та соціальних працівників для об'єктивної оцінки ситуації.

Вікові обмеження для укладення шлюбу є одним із ключових аспектів правового регулювання сімейних відносин. В Україні загальний мінімальний шлюбний вік встановлений на рівні 18 років, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини [3, с. 199]. Проте законодавство передбачає можливість зниження цього віку за рішенням суду у випадках, коли існують виняткові обставини, що роблять доцільним укладення шлюбу особою, яка ще не досягла повноліття. До таких виняткових обставин можуть належати різні життєві ситуації, що вимагають правового врегулювання відносин між неповнолітніми особами або між неповнолітньою та повнолітньою особою. Найбільш поширеною підставою є вагітність або народження дитини, адже в таких випадках шлюб може забезпечити юридичний захист майбутньої сім'ї, стабільність відносин батьків та відповідальне виховання дитини. Окрім цього, винятковими обставинами можуть бути складні соціальні чи матеріальні умови, коли шлюб є необхідним для створення безпечного середовища для одного або обох наречених.

При ухваленні рішення суд враховує не лише сам факт наявності виняткових обставин, а й можливі наслідки укладення шлюбу для неповнолітнього. Особливу увагу приділяють рівню його особистої зрілості, здатності усвідомлювати відповідальність за подружнє життя та створення сім'ї, а також можливості забезпечення себе та майбутніх дітей. Суд також оцінює, чи не суперечить укладення шлюбу найкращим інтересам неповнолітнього, і чи не є він примусовим або укладеним під впливом зовнішнього тиску [4, с. 57].

Міжнародний досвід у питаннях надання права на шлюб неповнолітнім демонструє різні підходи до визначення мінімального шлюбного віку та механізмів його зниження. У більшості розвинених країн мінімальний вік для

укладення шлюбу становить 18 років, що відповідає міжнародним стандартам, закріпленим у Конвенції ООН про права дитини та Конвенції про згоду на шлюб, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбів. Водночас, деякі держави передбачають можливість укладення шлюбу особами, які не досягли 18-річного віку, за умови наявності особливих підстав та отримання дозволу від суду або батьків. У країнах Європейського Союзу, зокрема у Німеччині, Іспанії та Франції, діє жорстка система контролю за шлюбами неповнолітніх. Наприклад, у Німеччині шлюбний вік було підвищено до 18 років без винятків, а шлюби, укладені за участі осіб до цього віку, автоматично визнаються недійсними. У Франції допускається укладення шлюбу з 16 років, але виключно за рішенням суду та за згодою батьків. В Іспанії раніше існувала можливість шлюбу з 14 років за особливих обставин, однак зараз мінімальний вік встановлений на рівні 16 років із необхідністю судового дозволу.

У США правила щодо мінімального шлюбного віку варіюються залежно від штату. У деяких штатах дозволяється укладення шлюбу навіть у 16 років за згодою батьків і рішенням суду, хоча в багатьох юрисдикціях поступово посилюються обмеження, спрямовані на запобігання примусовим та раннім шлюбом. Враховуючи міжнародний досвід, удосконалення українського законодавства у сфері сімейного права може відбуватися шляхом більш чіткого визначення виняткових обставин для надання дозволу на шлюб. Зокрема, можна запровадити обов'язкову участь психологів та соціальних служб у процесі ухвалення судового рішення, що дозволить краще оцінювати рівень зрілості неповнолітнього та можливі ризики раннього шлюбу [5, с. 130]. Також доцільно посилити механізми захисту від примусових шлюбів, запровадивши додаткові перевірки наявності тиску з боку батьків або інших осіб.

Ще одним напрямом удосконалення є гармонізація вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема через ратифікацію додаткових міжнародних угод та впровадження єдиних підходів до визначення мінімального шлюбного віку. Важливим кроком може стати законодавча заборона шлюбів неповнолітніх без права на винятки або підвищення мінімального віку дозволеного шлюбу за судовим рішенням, як це зроблено в багатьох європейських країнах. Таким чином, міжнародний досвід свідчить про поступове посилення контролю за шлюбами неповнолітніх і спрямований на забезпечення їхніх прав та інтересів. Україна може використати ці напрацювання для вдосконалення національного законодавства, забезпечуючи баланс між захистом прав дитини та правом на особисте сімейне життя.

Висновок. Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб є важливим інструментом захисту прав та інтересів неповнолітніх осіб, які бажають вступити в шлюб до досягнення загальновстановленого віку. Аналіз законодавчого регулювання та судової практики показує, що однією з ключових проблем є відсутність чітких критеріїв для визначення виняткових обставин, які можуть слугувати підставою для надання дозволу на шлюб. Це призводить до неоднозначності судових рішень та можливих ризиків для неповнолітніх.

Міжнародний досвід свідчить про посилення контролю за ранніми

шлюбами та запровадження додаткових механізмів захисту осіб, які ще не досягли повноліття. Українське законодавство потребує вдосконалення в цьому напрямку, зокрема шляхом розробки єдиних підходів до оцінки особистої зрілості заявника, участі психологів та соціальних працівників у судовому процесі, а також посилення заходів для запобігання примусовим шлюбом.

Отже, удосконалення судової практики у справах про надання права на шлюб має ґрунтуватися на принципах захисту прав дитини, забезпечення її найкращих інтересів та унеможливлення зловживань. Запровадження більш чітких і прозорих правових норм дозволить зробити судові рішення більш послідовними та справедливими, сприяючи гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері сімейного права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Бабенко К. В. Процесуальні передумови подання до суду заяви про надання права на шлюб. К. В. Бабенко. Правова позиція. 2021. № 2. С. 38–42.
3. Кобилецька Н. Р. Проведення у справах про надання права на шлюб. Н. Р. Кобилецька. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2015. № 824. С. 197–202.
4. Тимошенко В. І. Процесуальний порядок розгляду справ про надання права на шлюб. В. І. Тимошенко. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 55–58.
5. Стефанчук Р. О. Цивільне право: Надання права на шлюб особам, які досягли 14 років. Р. О. Стефанчук. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. 2013. Вип. 22. С. 128–131.

Карина ЦІХОЦЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПУБЛІЧНІСТЬ І ПРОЗОРИСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню принципів публічності та прозорості як основи демократичного цивільного судочинства. Досліджено правову базу, що включає положення Конституції України, Цивільного процесуального кодексу та міжнародних стандартів, з метою визначення умов відкритості судових процесів. Аналізуються протиріччя між забезпеченням доступу громадськості до судових засідань і потребою захисту конфіденційної інформації, особливо в епоху цифровізації. Практичний досвід Європейського суду з прав людини демонструє, як відкритість сприяє справедливості судочинства при обґрунтованих обмеженнях. Стаття пропонує сучасні підходи до вдосконалення законодавства з метою збалансування принципів відкритості та захисту приватних даних, що сприятиме підвищенню довіри до судової системи.*

Abstract. *The article is devoted to the study of the principles of publicity and transparency as the basis of democratic civil justice. The legal framework, which includes the provisions of the Constitution of Ukraine, the Civil Procedure Code and international standards, is studied in order to determine the conditions for the openness of judicial proceedings. The contradictions between ensuring public access to court hearings and the need to protect confidential information, especially in the era of digitalization, are analyzed. The practical experience of the European Court of Human Rights demonstrates how openness contributes to the fairness of judicial proceedings with justified restrictions. The article offers modern approaches to improving legislation in order to balance the principles of openness and protection of private data, which will contribute to increasing trust in the judicial system.*

Вступ. У контексті демократизації суспільства забезпечення публічності та прозорості цивільного судочинства набуває особливої важливості для гарантування справедливості та зміцнення довіри до судової системи. Незважаючи на існуючі законодавчі положення, практичне застосування цих принципів стикається з викликами, пов'язаними із зростаючою цифровізацією та надмірним доступом до інформації, що підвищує ризики порушення конфіденційності учасників процесу.

Актуальність проблеми посилюється невідповідністю національних норм

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

сучасним вимогам, які диктують баланс між відкритістю судових засідань та захистом приватних даних, державних та комерційних таємниць. Досвід Європейського суду з прав людини свідчить про необхідність гармонізації внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами для забезпечення справедливого судочинства без шкоди для конфіденційності.

Тому основною проблемою є розробка ефективного механізму, який дозволить оптимально поєднати принципи публічності з необхідними заходами щодо захисту конфіденційної інформації в умовах сучасних викликів цифрової епохи.

Виклад основного матеріалу. Публічність і прозорість цивільного судочинства виступають ключовими засадними принципами демократичного суспільства, що гарантують справедливість правозастосування та довіру громадськості до судової системи. Сучасне законодавство України, зокрема Цивільний процесуальний кодекс, передбачає відкритість судових засідань, усність розгляду справ та публічне проголошення судових рішень, що дозволяє забезпечити контроль за діяльністю суддів. Конституція України, закріплюючи право на технічну фіксацію судового процесу, підкреслює демократичність судочинства, що сприяє реалізації принципів гласності та прозорості. Однак практика застосування цих принципів часто ускладнюється взаємодією з необхідністю захисту конфіденційної інформації, особливо коли справа стосується приватного життя, державних та комерційних інтересів [1].

У сучасних умовах цифровізації інформаційного простору виникають нові виклики, адже зростання доступу до судових даних через онлайн-трансляції, електронні реєстри та засоби масової інформації відкриває можливості для неконтрольованого розповсюдження конфіденційної інформації. Питання розмежування даних, які можуть бути оприлюднені, від тих, що потребують обмеженого доступу, набуває особливої актуальності. Законодавство України частково регламентує баланс між публічністю та конфіденційністю, проте існує потреба в його модернізації з урахуванням сучасних технологічних та соціальних викликів. Це стосується як визначення критеріїв для проведення закритих судових засідань, так і створення ефективних механізмів захисту інформації, яка може завдати шкоди особистим або державним інтересам.

Відповідно до законодавства, публічність судового розгляду розуміється не лише як фізична можливість присутності громадськості на засіданнях, а й як доступ до інформації про хід процесу та прийняті судові рішення. Такий підхід сприяє реалізації принципу гласності, що дозволяє забезпечити прозорість судочинства та здійснення контролю з боку суспільства. Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що відкритість судових засідань є необхідною умовою для гарантування справедливості розгляду справ. У ряді рішень, зокрема у справах «Претто проти Італії» та «Фредін проти Швеції», ЄСПЛ наголошував на необхідності публічності як засобу попередження свавілля та забезпечення дотримання прав сторін [2-3]. Разом із тим, існують законодавчо передбачені винятки для випадків, коли розголошення інформації може негативно вплинути на інтереси учасників процесу, зокрема у справах,

пов'язаних із захистом приватного життя або державних таємниць.

Аналіз нормативних актів свідчить, що сучасна система регулювання публічності цивільного судочинства базується на низці принципів, закріплених як у національному, так і в міжнародному праві. Конституція України та Цивільний процесуальний кодекс встановлюють основні правила, за якими судові засідання мають проводитися відкрито, що створює умови для демократичного контролю за діяльністю судових органів. Проте законодавство не завжди чітко визначає межі публічності, що призводить до неоднозначного тлумачення понять «гласність» та «відкритість». В окремих випадках суд може застосовувати обмеження публічності для захисту інтересів учасників процесу, що, з одного боку, забезпечує збереження конфіденційності, а з іншого – створює потенційні ризики для реалізації права громадськості на доступ до судових даних. Тому актуальним завданням залишається розробка єдиного нормативно-правового механізму, який би узгоджував вимоги відкритості з необхідними заходами захисту інформації.

Цифровізація судочинства представляє собою подвійне явище. З одного боку, вона сприяє підвищенню ефективності роботи судових органів через використання сучасних інформаційних технологій, що дозволяє оперативно інформувати громадськість про місце, час і хід судових засідань. З іншого боку, цифрове середовище створює нові ризики для збереження конфіденційності. Оприлюднення судових матеріалів через відкриті реєстри або онлайн-трансляції може призвести до витоку даних, які за своєю природою є чутливими. Для мінімізації цих ризиків необхідно впровадження технологічних засобів захисту інформації, а також перегляд нормативних положень щодо доступу до судових матеріалів. Важливим елементом залишається система попереднього повідомлення учасників процесу про майбутні судові засідання, що дозволяє ефективно балансувати між відкритістю та збереженням приватності.

Міжнародний досвід є надзвичайно цінним для удосконалення національного законодавства у сфері публічності цивільного судочинства. Європейська конвенція з прав людини, Загальна декларація прав людини та інші міжнародні документи встановлюють високі стандарти щодо забезпечення гласності судового розгляду [8, с. 95]. Практика ЄСПЛ демонструє, що обмеження публічності можуть бути застосовані лише в строго визначених випадках, коли існує загроза порушення прав сторін або інтересів суспільства. При цьому, надмірне застосування таких обмежень може призвести до втрати контролю за діяльністю суддів, що негативно позначається на довірі до судової системи. Тому гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами є ключовим напрямком у розвитку правосуддя. Адаптація законодавства до вимог Європейського Союзу, зокрема у сфері прав людини, сприятиме не лише підвищенню якості судочинства, а й зміцненню демократичних інститутів [4, с. 60].

У цьому контексті особлива увага приділяється питанню розширення кола осіб, які можуть мати доступ до матеріалів судового розгляду. Згідно з чинними нормами, доступ надається переважно учасникам процесу або особам, чії права

були порушені. Проте з метою забезпечення максимальної відкритості судового процесу доцільно розширити доступ і для представників громадськості, що дозволить підвищити прозорість діяльності судових органів. При цьому необхідно чітко визначити межі розкриття інформації, з огляду на специфіку окремих категорій справ. Забезпечення належного рівня захисту конфіденційної інформації повинно бути інтегрованим з механізмами, що гарантують право громадськості на отримання інформації про хід судового розгляду.

Розглядаючи проблему публічності цивільного судочинства, слід зазначити, що її вирішення можливе лише за умов комплексного підходу, який поєднує правове регулювання, технологічні інновації та практичний досвід міжнародних судових інституцій. З одного боку, відкритість судових засідань сприяє забезпеченню контролю за діяльністю суддів та попередженню свавілля, з іншого – необхідність захисту конфіденційної інформації вимагає розробки ефективних заходів безпеки. Таким чином, оптимальне вирішення даної проблематики можливе лише за умови інтеграції різних підходів, що дозволить узгодити інтереси суспільства та окремих осіб.

Наукові дослідження вказують, що успішна реалізація принципів публічності та прозорості залежить від чіткого розмежування інформації, яка може бути доступною для громадськості, та даних, що підлягають обмеженню. Це передбачає не лише створення нормативної бази, але й впровадження технологічних засобів контролю за розповсюдженням інформації [5, с. 48]. Сучасна судова практика демонструє, що своєчасне інформування учасників процесу про місце та час судових засідань сприяє ефективному забезпеченню права на справедливий суд. При цьому важливо, щоб інформаційні повідомлення не містили деталей, які можуть зашкодити правам сторін або порушити їхню приватність [6].

Сучасна проблема публічності цивільного судочинства тісно пов'язана з інтеграційними процесами в Україні, зокрема з адаптацією законодавства до стандартів Європейського Союзу. Гармонізація національних норм із міжнародними стандартами, зокрема вимогами Європейської конвенції з прав людини, є запорукою підвищення якості правосуддя та зміцнення довіри до судової системи. В цьому контексті важливо враховувати як теоретичні засади, так і практичний досвід інших країн, що демонструє необхідність чіткого регулювання питань публічності та конфіденційності. Тільки системний підхід до розв'язання цієї проблематики дозволить забезпечити ефективне функціонування судової влади в умовах сучасних викликів цифрової епохи [7].

Аналіз проблематики публічності і прозорості цивільного судочинства свідчить про необхідність комплексної реформи правозастосовної системи, що включає модернізацію нормативної бази, впровадження сучасних інформаційних технологій і забезпечення високого рівня захисту конфіденційної інформації. Систематизація та гармонізація підходів до розмежування публічних і обмежених даних має стати основою для подальшого розвитку судочинства, що забезпечуватиме реалізацію принципів гласності та справедливості. Лише за умов інтеграції правових, технічних та організаційних рішень можливо досягти

балансу між правом громадськості на доступ до судових засідань і необхідністю збереження приватності учасників процесу [9].

Висновок. Підсумовуючи виклад основного матеріалу, можна стверджувати, що проблема публічності і прозорості цивільного судочинства є багатогранною і потребує системного підходу. Необхідно враховувати як юридичні, так і технологічні аспекти, а також інтегрувати досвід міжнародних судових інституцій. Лише у такому випадку можливо створити ефективну систему, яка забезпечуватиме відкритість судових процесів для громадськості при збереженні високого рівня захисту приватної інформації учасників. Комплексне вирішення цього завдання стане запорукою якості судочинства, зміцнення демократичних інститутів і правової стабільності в державі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Рішення у справі «Претто та інші проти Італії» від 8 груд. 1983 р. ПС ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2546>. (дата звернення: 04.07.2025)
3. Рішення у справі «Екбатані проти Швеції» від 26 трав. 1988 р. // HUDOC – European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/> (дата звернення: 04.07.2025)
4. Серветник А. Співвідношення принципів відкритості, гласності та публічності цивільного судочинства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2024. Т. 2, № 12. С. 58–61.
5. Штефан М. Цивільне процесуальне право України: (академ. курс) Вісник Київського національного університету права. Серія «Юриспруденція». 2022. Т. 18, № 2. С. 45–60.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 07.04.2025)
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 07.04.2025)
8. Кройтор В. А. Зміст принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві. Проблеми цивільного права та процесу. 2023. С. 93–96.

Тетяна ЧОРНЕНЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. У статті досліджено проблематику сутності поняття та особливостей господарських правовідносин у контексті сучасних доктринальних дискусій щодо розвитку та модернізації господарсько-правової науки в Україні. Розглянуто поняття господарських правовідносин та проблеми сучасних умов розвитку котрі виникають у сфері господарювання щодо реалізації та безпосередніх умов їх здійснення. Визначена потреба необхідності вдосконалення правового забезпечення належного функціонування господарських правовідносин в Україні з урахуванням їх особливостей та сучасних тенденцій європейської системи правового регулювання господарської діяльності в межах науки господарського права.

Abstract. The article examines the problems of the essence of the concept and features of economic legal relations in the context of modern doctrinal discussions on the development and modernization of economic and legal science in Ukraine. The concept of economic legal relations and the problems of modern development conditions that arise in the sphere of management regarding the implementation and the immediate conditions of their implementation are considered. The need to improve the legal support for the proper functioning of economic legal relations in Ukraine, taking into account their features and modern trends of the European system of legal regulation of economic activity within the science of economic law, is identified.

Вступ. Відповідно до ст. 5 Господарського кодексу України [7], правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. До того ж, до загальних принципів господарювання в Україні нормами основного кодифікованого акту у цій сфері віднесено обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

споживачів та безпеки суспільства і держави [7].

Проблеми сучасних умов розвитку та функціонування господарських правовідносин та господарського законодавства, шляхи їх вирішення та модернізації чітко визначені в Концепції модернізації господарського законодавства України, яка була попередньо схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права НАПрН України [8].

Проте, в науковому середовищі точиться дискусія щодо необхідності перегляду змісту господарських правовідносин, їх визначення та структури, особливостей функціонування та реалізації, суб'єктного складу та законодавчого закріплення прав учасників господарських правовідносин відповідно до сучасних тенденцій розвитку правового регулювання господарської діяльності як в Україні, так і в світі.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах запровадження воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64 [1] відбулися докорінні зміни у стані економіки та діяльності суб'єктів господарювання, які опинились у вкрай складних умовах. Для надання певної підтримки господарюючим суб'єктам Кабінет Міністрів України постановою від 18 березня 2022 р. № 314 затвердив Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану, що спрямовані, у тому числі, на дерегуляцію господарської діяльності. З цього приводу деякі науковці висловлюють думку про те, що суцільна дерегуляція бізнесу та запровадження податкових пільг – єдиний шлях задля ефективного функціонування економіки, нормального здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану [4, с. 96]. Проте такий підхід може виявитися неефективним та зумовити виникнення зворотного ефекту – він призведе до суттєвих зловживань зі сторони суб'єктів господарювання, що нівелює соціально-економічну політику держави.

Широке визначення господарських правовідносин пропонує професор О.М. Вінник. На думку О.М. Вінник, під господарськими правовідносинами слід розуміти «врегульовані нормами господарського права суспільні відносини, котрі виникають у сфері господарювання щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності та/або організації/керівництва такою діяльністю, характеризуються особливим суб'єктним складом, а також поєднанням організаційних та майнових елементів» [3]. Звідси, слід зауважити, що особливістю господарських правовідносин є те, що вони характеризуються поєднанням організаційних та майнових складових господарської життєдіяльності, які й «становлять предмет господарського права, що є підставою вважати самостійною господарську галузь права та господарське законодавство» [4].

Господарсько-правова концепція визначає господарські правовідносини як «відносини між господарюючими суб'єктами і ними та органами державного регулювання економіки, і які утворюються у процесі організації та

безпосереднього провадження господарської діяльності» [6], та мають відповідне нормативно-правове регулювання.

Нормативно-правове визначення господарських правовідносин закріплено у статті 1 Господарського кодексу України: «господарськими визнаються відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання» [5]. І йдеться тут саме про те, що господарські правовідносини становлять предмет правового регулювання цього Кодексу, як визначено у самій назві статті, що підтверджує тезу на користь самостійності господарського законодавства та господарського права. Разом із тим, господарські правовідносини визначаються «значним ступенем правового регулювання: на рівні не тільки актів законодавства, а й у їх поєднанні з локальним регулюванням, що зумовлено суспільним значенням сфери господарювання, складністю господарських та пов'язаних із ними зв'язків».

Наступною особливістю господарських правовідносин є те, що вони характеризуються спеціальними ознаками, зокрема, господарські правовідносини можуть виникати у сфері господарювання на різних рівнях: державному, регіональному та локальному; регламентуються вони господарсько-правовими нормами: законодавчими та договірними; їх учасники наділяються спеціальною господарською компетенцією.

Важливим у ознаковій характеристиці господарських правовідносин є визначення основного їх призначення у механізмі господарськоправового регулювання, яке полягає у конкретизації вимог правових норм у частині взаєморозташування суб'єктів і наділенні їх правами та обов'язками. Тобто, господарські правовідносини є таким видом суспільних відносин, у яких, на думку ряду вчених, «зв'язок між суб'єктами (учасниками) господарювання складається з їх прав та обов'язків» [6], і які спрямовані на задоволення як приватних, так і суспільних (публічних) інтересів. Реалізуються ці права в конкретній господарській діяльності, але мають складний та багатоланковий характер.

Суб'єктом господарювання відповідно до ч. 1 ст. 2 Господарського кодексу України є «споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційногосподарські повноваження на основі відносин власності». Проте, визначений статтею другою ГКУ перелік учасників, які беруть участь у господарських правовідносинах, не можна назвати вичерпним, оскільки інші статті того ж Кодексу як учасників господарських правовідносин називають, зокрема, територіальні громади (ст.ст. 23, 24 ГКУ), іноземців та осіб без громадянства, які можуть виступати засновниками суб'єктів господарювання, наприклад, засновниками виробничого кооперативу відповідно до ст. 97 ГКУ [5] чи господарських товариств відповідно до ст. 3 Закону України «Про господарські товариства».

Якщо говорити про майно суб'єктів господарювання, то воно виступає об'єктом господарських правовідносин та обумовлює в свою чергу їх специфіку. Майном у сфері господарювання відповідно до ст. 139 ГКУ «визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна» [5].

Особливим елементом господарських правовідносин виступає їх зміст. Змістом господарських правовідносин є права та обов'язки їх учасників. Загальна характеристика таких прав та обов'язків відповідає характеристиці загально-цивільних прав та обов'язків. Особливістю у даному разі є те, що ці права та обов'язки виникають під час заняття господарською діяльністю. У зв'язку з цим вони пов'язуються з певною метою – досягнення соціальних та економічних результатів, отримання прибутку.

Господарсько-правова концепція визначає господарські відносини у власному (спеціальному) розумінні, а саме: господарськими є відносини між господарюючими суб'єктами (підприємствами, підприємцями) та органами управління, які утворюються у процесі організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності. Господарські відносини, як предмет регулювання, складаються лише з двох елементів - організаційного (організація виробництва, обігу) і майнового.

Таким чином, «господарські правовідносини є досить цілісними за своєю юридичною та економічною природою» [6], хоча і мають свої видові особливості, обумовлені значною кількістю учасників, характером та сферами виникнення, дією та нормативно-правовим регулюванням.

Господарські правовідносини на сучасному етапі їх функціонування та розвитку є досить динамічним явищем. Вони виникають, змінюються та припиняються за різних обставин у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання, як передбачено діючим Господарським кодексом України. Однак, як було вище зазначено, серед науковців господарників не існує наразі єдиної думки щодо їх визначення та змісту, складу учасників та їх повноважень.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що господарські правовідносини на сучасному етапі їх функціонування та розвитку є досить динамічним явищем. Вони виникають, змінюються та припиняються за різних обставин у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання, як передбачено діючим Господарським кодексом України. У господарсько-правових відносинах відображаються не тільки матеріальні інтереси їх учасників, а й загальний економічний суспільний інтерес. Вони характеризуються поєднанням державного, суспільного, приватного інтересів для державного регулювання. Тому на сьогодні в Україні вкрай важливо створити максимально комфортні умови для реалізації

господарських правовідносин з урахуванням стандартів сучасної європейської системи правового регулювання господарської діяльності. Для вдосконалення правового забезпечення належного функціонування господарських правовідносин в Україні важливою є активізація наукового вивчення та дослідження з прийняттям єдиного підходу та розуміння визначення теоретичних засад господарських правовідносин та відповідного їх закріплення в господарсько-правових нормативних актах, що сприятиме вдосконаленню чинного законодавства та практики його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 08.04.2025)
3. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 08.04.2025)
4. Березан Г.В. Поняття та ознаки господарських правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 2. Ч. 3. С. 33-38.
5. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. 2-ге вид., змін та доп. Київ: Правова єдність, 2021. 766 с
6. Смолин Г.В., Туркот О.А., Хомко Л.В. Господарське право України. Загальна частина: підруч. / за заг.ред. Г.В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 484 с.
7. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 08.04.2025)
8. Концепція модернізації господарського законодавства України: схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро Національної академії правових наук України (протокол від 25 лют. 2021 р. № 1). *Юридичний вісник України*. 2021. № 1315

Тетяна ЧОРНЕНЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено одну з найактуальніших проблем бізнес-середовища щодо ведення господарської діяльності на території України в умовах воєнного часу. В умовах воєнного стану держава має забезпечувати належне та безперервне функціонування діяльності суб'єктів господарювання з метою збалансованості економічних процесів та недопущення зниження рівня життя громадян. Законодавство України, яке регламентує порядок ведення господарської діяльності, оподаткування господарської діяльності, зовнішньоекономічну діяльність тощо є недостатньо досконалим та повною мірою не пристосоване до регулювання господарських взаємовідносин в умовах режиму воєнного стану. Комплексно та ґрунтовно досліджено господарську діяльність в умовах воєнного часу. Проаналізовано практичні аспекти діяльності суб'єктів господарювання.

Abstract. The article investigates one of the most pressing problems of the business environment regarding the conduct of economic activity on the territory of Ukraine in wartime conditions. Under martial law, the state must ensure the proper and continuous functioning of the activities of business entities in order to balance economic processes and prevent a decrease in the standard of living of citizens. The legislation of Ukraine, which regulates the procedure for conducting economic activity, taxation of economic activity, foreign economic activity, etc., is not sufficiently perfect and not fully adapted to the regulation of economic relations under the martial law regime. Economic activity in wartime was comprehensively and thoroughly studied. The practical aspects of the activity of business entities are analyzed.

Вступ. У зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року. В умовах воєнного часу ключовим завданням держави, окрім боротьби із ворогом, є підтримання економічної стабільності та інвестиційної привабливості держави. Саме адаптація правового регулювання господарської діяльності під реалії сьогодення дасть змогу бізнес-середовищу не лише «триматись на плаву», а й перспективно розвиватися в умовах війни. Підтримання бізнесу незважаючи на його масштаби – це запорука міцного фронту як в боротьбі з агресором, так і стабільність в тилу.

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

Виклад основного матеріалу. На сьогодні прийнято низку нормативно-правових актів щодо правової регламентації господарської діяльності в умовах воєнного стану, які потребують аналізу та узагальнення. Попри наявність певних наукових досліджень спеціальних режимів господарювання, в умовах сьогодення питання особливостей здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану набуває актуальності, принаймні в аспекті конкретизації особливостей здійснення цієї діяльності і ролі суб'єктів господарювання у підтриманні безпеки і правопорядку.

Розпочати дослідження необхідно з'ясувавши значення поняття «господарської діяльності», адже саме це надасть змогу детально зрозуміти, яке правове регулювання держава повинна забезпечити для суб'єктів, що здійснюють вищезазначену діяльність. Тому звернімося до визначення, яке зазначає законодавець у Господарському кодексі України, що, на мою думку, є найбільш влучним. Згідно зі статтею 3 ГКУ господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2].

Проаналізувавши визначення господарської діяльності, слід звернути увагу на правове регулювання даної діяльності в умовах дії одного із спеціальних режимів господарювання – воєнного стану. Відповідно, якщо господарська діяльність здійснюється в умовах спеціального режиму, то така діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства із врахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством. І саме встановлення спеціального режиму господарювання надає можливість досягти ефективності реалізації норм права на тих територіях або галузях економіки, де загальних норм права для цього недостатньо [6].

Суб'єкти господарювання з відповідними видами діяльності відчували на собі певні обмеження, пов'язані, наприклад, із встановленням комендантської години, заборонаю або обмеженнями торгівлі певними товарами тощо. Окремо слід згадати про можливість примусового відчуження майна, що передбачено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [5] і фактично означає позбавлення суб'єкта господарювання права власності на індивідуально визначене майно за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Згідно з Законом «Про правовий режим воєнного стану» також може примусово вилучатись або відчужуватись майно у юридичних осіб і фізичних осіб для потреби оборони. Відповідно існує окремий Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», який досить спірно регулює відносини щодо застосування вищенаписаного обмеження. Проте, перед початком аналізу даного Закону, крайне необхідно зазначити різницю між термінами примусове відчуження майна та примусове вилучення майна. Відповідно примусове відчуження майна – позбавлення власника права

власності на майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, та яке переходить у власність держави для використання в умовах воєнного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості, в той час вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [1]. При цьому, законодавство не визначає, які саме види майна можуть бути примусово відчужені, проте це може бути як рухоме (автотранспортні засоби, обладнання), так і нерухоме майно (будівлі, споруди тощо).

На сьогодні, деякі підприємства України функціонують у повному обсязі, окрема частина функціонує не на повну потужність. Значна частина підприємства збільшили обсяги виробництва за рахунок держзамовлень та переорієнтації торгівельних мереж на товари регіональних виробників. Проте, виробничі потужності підприємств, в охоплених війною зонах, скоротилися в рази або перебувають в умовах вимушеного простою [6]. Для стимулювання розвитку економіки загалом та підприємництва, зокрема, під час війни, необхідно реформувати податкову політику держави, з метою спрощення всіх економічно значущих процедур. Чимало в цьому контексті було зроблено, зокрема Законом «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», введено новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання [6], зокрема:

- підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд. грн.

- запроваджено нову ставку єдиного податку з обороту 2%, на застосування якої можна перейти добровільно. Для цих суб'єктів господарювання знято обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Також знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин).

- встановлено нульову ставку акцизу на пальне. – знижено ставку податку на додану вартість на пальне до 7%.

- за бажанням протягом 12 місяців з 1 березня фізичні особи можуть не сплачувати ЄСВ за себе (правда, цей період не буде враховуватися у страховий стаж), а ЄСВ за мобілізованих осіб сплачуватиметься з бюджету.

- скасовуються нарахування штрафів та пені за несплату ЄСВ.

- не сплачується ПДВ за товари, що були знищені в результаті бойових дій, або передані на потреби оборони.

- призупинено порядок реєстрації податкових накладних, а податковий кредит може накопичуватися на основі даних первинних документів.

Однак, як слушно зазначив В. П. Якобчук, що вище зазначені зміни на той час були визначні як тимчасові і вже сьогодні частина з них втрачає актуальність та скасована – наприклад, відновлено реєстр податкових накладних,

повертається акциз та ПДВ за імпортом транспортних засобів, відновлюється відповідальність за порушення податкового законодавства, повернення ставок оподаткування на довоєнний рівень тощо [6].

Незважаючи на існування недоліків у проаналізованих Законах, які безумовно негативно впливають на здійснення господарської діяльності, Уряд намагається покращити вищезгадану ситуацію шляхом створення сприятливих умов для ведення бізнесу в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. До таких заходів, які позитивно впливають на здійснення господарської діяльності, відноситься дерегуляція, яка передбачає скасування певних регуляторних та інших обмежень [1]. Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» Уряд своєю постановою від 18 березня 2022 року «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» врегулював цілий ряд важливих питань, які безпосередньо полегшують ведення бізнесу, а саме:

1) «на час воєнного стану здійснювати господарську діяльність можна без отримання дозволів, інших документів дозвільного характеру, ліцензій, на підставі декларації про провадження господарської діяльності, яку суб'єкти господарювання подають до Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до МВС;

2) суб'єкту господарювання надано право за вибором подання декларації незалежно від задекларованого (зареєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця здійснення господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія (Дія) або у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою;

3) суб'єкти господарювання, які на підставі декларації набули право на здійснення господарської діяльності, у випадку відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності;

Більш того, необхідно відмітити, що вищезгадана Постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. На мою думку, саме це є основним шляхом, який пришвидшить розвиток господарської діяльності та економіки залом в таких особливих умовах.

Висновок. Таким чином, в умовах суттєвих недонадходжень до державного бюджету через війну та надвидатків важливим для України як продовження роботи бізнесу та створення робочих місць та і розвиток нових

бізнеспроцесів. Під час дії воєнного стану держава для підприємців створила велику кількість можливостей для комфортного ведення бізнесу. Однак, огляд лише зазначених законодавчих новацій вказує на те, що необхідно постійно здійснювати кропітку роботу націлену на покращення та удосконалення умов господарювання для підприємств різного профілю, які стали заручниками воєнних дій, що спровоковані російською агресією. Проте незважаючи на такі надважкі умови, держава робить повільні, але впевнені кроки на зустріч бізнесу, вибравши шлях дерегуляції, чим значно покращує становище суб'єктів здійснення господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 08.04.2025)
3. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 08.04.2025)
4. Про господарську діяльність у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 № 1076-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1076-14> (дата звернення: 08.04.2025)
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4765-17> (дата звернення: 08.04.2025)
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану : Закон України від 06.09.2022 № 2561-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2561-20> (дата звернення: 08.04.2025)

Анастасія ХМІЛЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Стаття присвячена одному з найактуальніших питань здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного часу. Незважаючи на воєнний стан, право на судовий захист залишається гарантованим Конституцією. В умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями. Для забезпечення безперервності правосуддя було змінено територіальну підсудність справ та впроваджено відео-конференції. Руйнування будівель судів, активні бойові дії та тимчасова окупація територій призвели до необхідності адаптації судового процесу. Реальність сучасних воєнних умов спонукає суб'єктів правосуддя до кардинальних змін у порядку діяльності.*

Abstract. *This article is devoted to one of the most pressing issues of the administration of justice in Ukraine during wartime. Despite martial law, the right to judicial protection remains guaranteed by the Constitution. In martial law, the right to judicial protection guaranteed by the Constitution of Ukraine is not terminated or limited, but may be exercised with certain features. To ensure the continuity of justice, the territorial jurisdiction of cases was changed and videoconferencing was introduced. The destruction of court buildings, active hostilities and temporary occupation of territories led to the need to adapt the judicial process. The reality of modern wartime conditions prompts subjects of justice to make radical changes in the procedure for their activities.*

Вступ. Повномасштабне російське військове вторгнення в Україну та введення воєнного стану на всій території держави не могло не відобразитись на процесі здійснення правосуддя судами України. В умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями.

У зв'язку з російською військовою агресією було повністю зруйновано будівлю Бородянського районного суду Київської області, ушкоджено будівлі Харківського апеляційного суду, Ізюмського міськрайонного суду Харківської області, Малинського районного суду Житомирської області, Чернігівського

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

апеляційного суду, Господарського суду Чернігівської області та інших будівель судів.

З 24.02.2022 на території України ведуться бойові дії, українці обороняються від збройного нападу росії. В країні запроваджено воєнний стан, який було продовжено низкою указів Президента України, зокрема й останнім від 14.01.2025 № 26/2025 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженим законом від № 4220-IX від 15.01.2025. В умовах воєнного стану держава максимально старається налагодити й забезпечити стабільну роботу її органів [1].

Нормативною основою правового режиму воєнного стану є положення п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Відповідно до статті 64 Конституції України не підлягає обмеженню право на судовий захист [2].

У ч. 1, 2 ст. 26 Закон України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено таке правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [3].

03 березня 2022 р. був ухвалений Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо визначення територіальної підсудності судових справ», зміст якого передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об’єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [3].

Частина судів на територіях бойових дій функціонують, але розглядають лише термінові справи. Стосовно судів, що розташовані на безпечних наданих час територіях, вони продовжують працювати у звичайному режимі. Тобто нині українські суди можна розділити на ті, що взагалі не можуть працювати (їхні справи передано іншим судам, що знаходяться на більш безпечних територіях), і ті, що працюють фактично як завжди, але дотримуються рекомендацій щодо відкладення судових засідань, уникаючи їх проведення навіть у режимі відеоконференції, окрім невідкладних справ.

На сьогодні українські суди умовно можна поділити на ті, що взагалі не можуть працювати (їхні справи передано до інших судів, що знаходяться на більш безпечних територіях), й ті, що працюють фактично у штатному режимі,

але водночас дотримуються рекомендацій щодо відкладення судових засідань, уникаючи їх проведення навіть в режимі відеоконференції, окрім невідкладних справ.

Таким чином, в умовах воєнного стану правосуддя здійснюється з урахуванням таких особливостей:

- зміна територіальної підсудності справ (справи судів, які тимчасово не працюють, розглядатимуться судом в іншому регіоні);
- проведення судових справ в режимі відеоконференції (якщо це можливо для всіх учасників процесу);
- відкладення розгляду судових справ (можливе як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників процесу);
- розгляд справи судом за відсутності учасника справи (для чого слід подати відповідне клопотання/заяву).

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, веденням активних бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій, низка судів в Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, Харківській та Херсонській областях призупинили свою діяльність. Внаслідок чого відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались в цих судах, було змінено.

Зараз же суди, які знаходяться на деокупованих територіях, поступово починають відновлювати свою роботу.

Так, відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду від 22.04.2022 № 25/0/9-22 відновлено територіальну підсудність судових справ двох господарських судів, у яких є належні умови для здійснення правосуддя: Господарського суду Сумської області та Господарського суду Чернігівської області. Також відновили свою діяльність низка судів Житомирської, Київської, Чернігівської, Сумської областей [5].

Так, наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають сирени, що в свою чергу передбачає необхідність особи (судді, учасника справи або працівника суду) переміститись в укриття. Ігнорування зазначених вказівок може мати сумні наслідки, що, на жаль, мали місце в Миколаївській області, коли в результаті ракетного удару по Миколаївській ОДА, у якій був розміщений Господарський суд Миколаївської області, загинули працівники суду.

Таким чином, під час повітряних тривог потрібно переривати судові засідання для перебування в укритті. Кількість таких вимушених «переривань» за день може бути різною, як і різною їх тривалість, тому зазначена проблема потребує свого подальшого опрацювання та вирішення з урахуванням імперативних засад судочинства та необхідності забезпечення безпеки працівників суду та учасників справи.

Подальші кроки розширення можливостей дистанційного судочинства

потребують також технічного та нормативного підґрунтя.

Висновок. Отже, повномасштабне вторгнення рф в Україну суттєво змінило роботу судової системи. Незважаючи на воєнний стан, право на судовий захист залишається гарантованим Конституцією України.

Через бойові дії багато будівель судів було пошкоджено або зруйновано, що ускладнило здійснення правосуддя. Для забезпечення безперервності судового процесу було змінено територіальну підсудність справ та активно впроваджено відеоконференції.

Суди, що знаходяться в безпечних регіонах, продовжують працювати, але з урахуванням рекомендацій щодо відкладення засідань. Особливу увагу приділяють розгляду невідкладних справ, щоб забезпечити захист прав громадян. Повітряні тривоги створюють додаткові складнощі, вимагаючи переривання судових засідань та пошуку укриттів. Необхідно подальше вдосконалення дистанційного судочинства та забезпечення безпеки всіх учасників процесу.

Список використаних джерел:

1. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 14.01.2025 № 26/2025 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/26/2025> (дата звернення: 24.03.2025)

2. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.03.2025)

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 24.03.2025)

4. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 03.03.2022 № 2112-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2112-20> (дата звернення: 24.03.2025)

5. Розпорядження Голови Верховного Суду від 22.04.2022 № 25/0/9-22 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00854?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення: 24.03.2025)

Анастасія ХМІЛЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема стягнення аліментів на дітей в Україні до досягнення ними повноліття. Акцентується увага на тому, що питання аліментів часто постає під час розлучення, і розмір виплат визначається судом на основі позовної заяви. Стаття підкреслює важливість кваліфікованої юридичної допомоги при складанні позовної заяви для успішного вирішення справи. Розглядаються також можливості добровільного врегулювання питання аліментів шляхом укладення договору між батьками, який підлягає нотаріальному посвідченню. Законодавство України, керуючись принципом найкращих інтересів дитини, передбачає різні способи стягнення аліментів, включаючи судовий наказ та рішення суду, а також можливість їх примусового виконання через виконавчий напис нотаріуса у випадку невиконання договору.

Abstract. The article considers the current problem of collecting alimony for children in Ukraine before they reach adulthood. The emphasis is on the fact that the issue of alimony often arises during divorce, and the amount of payments is determined by the court on the basis of the statement of claim. The article emphasizes the importance of qualified legal assistance in drawing up a statement of claim for the successful resolution of the case. The possibilities of voluntary settlement of the issue of alimony by concluding an agreement between the parents, which is subject to notarization, are also considered. The legislation of Ukraine, guided by the principle of the best interests of the child, provides for various methods of collecting alimony, including a court order and a court decision, as well as the possibility of their compulsory execution through a notary's executive inscription in case of non-performance of the agreement.

Вступ. Проблема стягнення аліментів до досягнення дітьми повноліття залишається актуальною. У випадку спору щодо аліментів, важливим є не лише вік дитини та підстави для збільшення чи зменшення їх розміру, а й вирішення всіх спірних питань між сторонами, що може вимагати детального розгляду заявлених вимог у суді.

Питання аліментів на дитину найчастіше вирішується під час розлучення.

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

Той з батьків, хто не проживатиме з дитиною, зобов'язаний забезпечувати її матеріальні потреби. Розмір виплат, спосіб їх стягнення та сфери життя дитини, які повинні забезпечуватися батьком чи матір'ю, визначаються судом на основі правильно складеної позовної заяви.

Позовну заяву про стягнення аліментів позивач формує разом з юристом. Юридичні тонкощі та нюанси законодавства, які слід врахувати при складанні цього документа, можуть мати вирішальне значення для рішення суду. Тому оптимальним буде, якщо сімейний адвокат допоможе позивачу у складанні цієї заяви.

Розмір аліментів, які один з батьків сплачує на утримання дитини, залежить від прожиткового мінімуму, який було переглянуто у січні 2022 року, а також від віку дитини. Відповідно до цього, мінімальні суми аліментів у 2025 році становлять 1136 гривень для дітей до шести років та 1416,5 гривень для дітей віком від шести до вісімнадцяти років.

Хоча ці суми є мінімальними, фактичний розмір аліментів може бути більшим. Це може статися за взаємною згодою обох батьків або за рішенням суду. Якщо батьки домовляються самостійно, вони можуть встановити будь-яку суму, навіть більшу за десять прожиткових мінімумів, що є законодавчим максимумом при судовому рішенні.

Для того, щоб суд ухвалив рішення про збільшення мінімального розміру аліментів, необхідно правильно скласти позовну заяву та надати переконливі докази, які обґрунтують необхідність такого збільшення. Українське законодавство насамперед захищає інтереси дитини, проте суд приймає рішення на основі представлених доказів. Тому важливо довести певні обставини, щоб переконати суд у необхідності підвищення суми аліментів, а саме:

- матеріальний стан позивача погіршився — або ж, навпаки, покращився матеріальний стан відповідача;
- потреби дитини збільшились — погіршився стан здоров'я, наприклад;
- у платника аліментів з'явилося нове нерухоме/ вартісне рухоме майно, вартість якого перевищує розмір 10-ти ПМ, а походження коштів на придбання платник не може довести;
- існують також інші обставини, які істотним чином впливають на життя обох сторін і можуть стати підставою для змін у аліментах на дитину.

При визначенні аліментів стягувач може просити встановити фіксовану суму або відсоток від доходу платника. Важливо пам'ятати, що будь-який спосіб стягнення повинен бути обґрунтований, інакше суд може відхилити позов.

Для позитивного рішення суду щодо розміру аліментів необхідно ретельно підготувати доказову базу. Усі необхідні довідки та документи мають підтверджувати запитувану суму та чітко показувати потребу дитини в більшій матеріальній підтримці.

Досвідчений адвокат у справах про аліменти зможе розробити ефективну стратегію ведення справи, що підвищить шанси на успіх. Його глибоке знання законодавства та розуміння всіх тонкощів і нюансів можуть суттєво вплинути на рішення суду.

Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [1].

Згідно зі ст. 6 Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист - зазначено у ст. 7 Сімейного кодексу України [2].

Право на повагу до приватного і сімейного життя закріплене, зокрема, у ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3].

У ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 27 зазначеної Конвенції держава визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. Батьки чи інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини [3].

Статтею 141 Сімейного кодексу України передбачено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини [2].

Відповідно до ст. 180 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

Ураховуючи зміст ст. 181, 192 СК, розмір аліментів, визначений рішенням суду, не є незмінним [2].

Отже, у зв'язку зі значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів.

Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними або за рішенням суду. Чинним сімейним законодавством України передбачено дві підстави для стягнення аліментів на дітей: шлюбний договір або договір з утримання дітей про сплату аліментів та судові рішення. Тобто вирішити питання про сплату аліментів батьки дитини можуть без звернення до відповідних державних органів шляхом досягнення домовленості про розмір та порядок виплати аліментів або зі зверненням до суду для вирішення вказаних питань у судовому порядку

Якщо між батьками немає суперечностей стосовно аліментів, що будуть сплачуватися на дитину, свою домовленість вони можуть оформити за ст. 189 Сімейного кодексу України відповідною угодою, уклавши договір про сплату аліментів для дитини, у якому визначити розмір та строки виплати. Якщо батьки за домовленістю вирішують питання про сплату аліментів, то розмір виплат вони визначають самостійно. Водночас, як зазначено у вищевказаній ст. 189 Сімейного кодексу України, умови такого договору не можуть порушувати права дитини, які встановлено Сімейним кодексом України [2].

Тобто за цим договором розмір аліментів повинен визначатися на підставі загальних правил, установлених ст. 182 Сімейного кодексу України, і може відрізнятися розміром від аліментів, установлених Кодексом, лише в бік збільшення.

Окрім того, відповідно до ст. 109 СК України, що регулює розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей, таке подружжя має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей [2].

Зазначені угоди про сплату аліментів обов'язково оформлюються письмово та підлягають нотаріальному завірненню. Якщо нотаріальне посвідчення відсутнє, такі договори вважаються недійсними.

Ці договори можуть укладатися для виплати аліментів як на неповнолітніх, так і на повнолітніх дітей, які потребують фінансової підтримки через свою непрацездатність. Таким чином, укладення подібних угод сприяє мирному врегулюванню питань утримання дітей між батьками, дозволяє зменшити витрати на судові процеси, пов'язані зі стягненням аліментів, та заощаджує час обох батьків. Укладення договорів про сплату аліментів є добровільним і взаємовигідним рішенням, що демонструє цивілізований підхід батьків до забезпечення потреб своїх дітей.

У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса (ч. 2 ст. 189 СК України). У разі ж невиконання в добровільному порядку обов'язку зі сплати зобов'язаною особою аліментів їх з неї можна стягнути в судовому порядку. У судовому порядку стягнення аліментів на дітей може здійснюватися на основі судового наказу та рішення суду [2].

Так, відповідно до п. п. 4–5 ч. 1 ст. 161 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ може бути видано в разі, якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів, на одну дитину – у розмірі однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб; заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у

твердій грошовій сумі в розмірі 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб [4].

Висновок. Отже, питання стягнення аліментів на дітей є актуальним і складним, що часто виникає після розлучення батьків. Розмір аліментів залежить від прожиткового мінімуму та віку дитини, але може бути збільшений за згодою сторін або через суд на підставі доведених обставин. Українське законодавство ставить інтереси дитини на перше місце, тому для збільшення виплат необхідно надати переконливі докази, що обґрунтовують зростання потреб дитини або покращення матеріального стану платника.

Батьки мають право самостійно домовлятися про сплату аліментів, укладаючи відповідний договір, який підлягає нотаріальному посвідченню. Такий договір є добровільним і сприяє мирному врегулюванню питання, заощаджуючи час та кошти на судові процеси.

У випадку відсутності домовленості або невиконання договірних зобов'язань, стягнення аліментів здійснюється в судовому порядку на підставі судового наказу або рішення суду, а при невиконанні договору можливе стягнення через виконавчий напис нотаріуса. Законодавство також регулює мінімальний та максимальний розміри аліментів, а Конституція та Сімейний кодекс України гарантують захист прав дитини та обов'язок батьків щодо її утримання до повноліття.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.04.2025)
2. Сімейний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14> (дата звернення: 07.04.2025)
3. Конвенція про права дитини : Конвенція; ООН від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (дата звернення: 07.04.2025)
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 07.04.2025)

Вікторія ДАНЧЕВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання захисту інтелектуальної власності в епоху швидкого розвитку інформаційних технологій. В умовах цифровізації все більше порушень авторських прав здійснюється через інтернет, включаючи незаконне копіювання, розповсюдження, плагіат та інші порушення прав авторів. Визначено відповідальність, що передбачає відшкодування збитків, застосування штрафних санкцій і можливість позовного захисту прав інтелектуальної власності. Зроблено висновок, щодо змін в законодавстві, які спрямовані на удосконалення правового захисту авторських прав в умовах цифрових технологій та ефективність їх реалізації.

Abstract. The article examines the current issues of intellectual property protection in the era of rapid development of information technologies. In the context of digitalization, more and more copyright violations are committed via the Internet, including illegal copying, distribution, plagiarism and other violations of authors' rights. Liability is determined, which provides for compensation for damages, the application of penalties and the possibility of legal protection of intellectual property rights. A conclusion is made regarding changes in legislation aimed at improving the legal protection of copyrights in the context of digital technologies and the effectiveness of their implementation.

Вступ. Сучасне суспільство неможливо уявити без Інтернету. Більшість підприємств, які займаються продажем товарів та наданням послуг, сьогодні переходять на «онлайн» формат. Одним із основних чинників цього переходу є технічний прогрес, який одночасно спрощує наше життя та створює нові глобальні виклики. Інтернет відкриває безліч можливостей для спілкування, навчання, розвитку бізнесу та розваг, але з іншого боку, він породжує нові загрози, які потребують ретельного вирішення.

Однією з таких проблем є піратство — загроза порушення прав інтелектуальної власності на контент, який розміщується в Інтернеті. Це негативно впливає на різні галузі, зокрема на кінематограф, музичну індустрію, видавництво та ІТ-сектор. Новітні інформаційні технології надають користувачам Інтернету майже необмежені можливості для доступу до контенту,

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

часто безкоштовно, що значно знижує доходи авторів і, як наслідок, загрожує зникненню творів інтелектуальної власності з ринку.

Зростаюче використання піратських платформ і вебсайтів сприяє зниженню інвестицій у культурну та творчу діяльність, що може призвести до того, що нові таланти не матимуть змоги реалізувати свої проекти через брак фінансування. Крім того, піратство створює сприятливе середовище для розвитку кіберзлочинності, оскільки багато піратських ресурсів можуть бути заражені шкідливим програмним забезпеченням, яке загрожує безпеці користувачів.

Для України проблема піратства є особливо актуальною. Наша країна посідає одне з провідних місць у Європі за рівнем порушень авторських прав в Інтернеті, тому дослідження цієї теми є важливим і своєчасним. Важливо розробити ефективні стратегії боротьби з піратством на рівні законодавства та бізнесу, а також підвищити обізнаність громадян щодо важливості захисту інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Питання публікації, регулювання та захисту авторських прав на твори, розміщені в Інтернеті, є надзвичайно важливими на сьогодні. Відсутність ефективного контролю за відтворенням та незаконним поширенням творів в Інтернеті, недосконалість законодавства, анонімність користувачів і нематеріальна природа об'єктів авторського права призводять до того, що довести порушення авторських прав та притягнути порушника до відповідальності є надзвичайно складно.

Твори в електронному форматі також охороняються авторським правом. Публікація твору в Інтернеті є законною лише за умови наявності дозволу автора або особи, що має авторське право. Такі твори стають доступними для великої кількості людей в будь-який час і з будь-якого місця. Однак не всі об'єкти авторського права можуть бути опубліковані в Інтернеті. Згідно з ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», форма вільного відтворення не поширюється на твори архітектури, комп'ютерні програми та твори образотворчого мистецтва.

Процес публікації творів в Інтернеті складається з трьох етапів:

- 1) завантаження твору в цифровій формі на сервер, сайт або комп'ютер;
- 2) надання доступу до оцифрованого твору необмеженій кількості осіб, але лише за згодою автора. Інакше це є порушенням авторського права;
- 3) завантаження твору користувачем на свій пристрій для особистого ознайомлення з ним.

Особливу увагу слід звернути на етап надання доступу до оцифрованої копії твору, оскільки без цього етапу публікація вважається не завершеною. Існують різні підходи до визначення того, що саме є наданням доступу:

- перший підхід стосується права автора на публічне сповіщення, яке включає передачу творів через радіо або інші канали, але не до ситуації з публікацією творів в Інтернеті.

- другий підхід включає право на публікацію або розповсюдження творів серед широкої аудиторії. Тут виникають складнощі в розмежуванні понять. На

думку І. Ващинця, дії щодо публікації твору в Інтернеті можна віднести до виключних авторських прав на відтворення та публічне повідомлення творів [4].

Автор має виключне право на управління своїми правами щодо творів, розміщених в Інтернеті. Згідно з ч. 2 ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторське право діє протягом життя автора та ще 70 років після його смерті. По завершенні цього періоду твори стають частиною суспільного надбання. Закон передбачає й випадки вільного використання творів, що дозволяє досягти балансу між правами авторів та інтересами користувачів, які прагнуть мати вільний доступ до творів. Тому основним завданням законодавства є розробка чітких механізмів регулювання використання творів в Інтернеті [3].

Незаконне розміщення творів не лише порушує авторські права, але й викликає недовіру серед авторів до користувачів, що може ускладнити надання дозволів на подальше використання творів.

За порушення авторських прав в Інтернеті несуть відповідальність особи, які незаконно розміщують твори, а також користувачі, які їх завантажують. Однак, згідно з ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», користувачі не вважаються правопорушниками, якщо завантажена ними копія використовується виключно для особистих потреб, а не для отримання прибутку. Закон дозволяє завантажувати копії творів, що були законно опубліковані, без дозволу автора та без виплати винагороди.

Постачальники хостинг-послуг, які надають ресурси для розміщення сайтів, не несуть відповідальності за незаконне завантаження творів, якщо в договорі з користувачем передбачена заборона на публікацію творів, що порушують авторські права. Вони звільняються від відповідальності за умови, що вживають заходів для захисту авторських прав.

Власники вебсайтів також не несуть відповідальність за порушення авторських прав, якщо вони своєчасно реагують на вимоги правовласників щодо порушень і обмежують доступ до незаконно опублікованих творів.

Стаття 50 Закону України «Про авторське право та суміжні права» описує наступні види порушень авторських прав: – дії, що порушують особисті немайнові права авторів; – піратство в галузі авторського права та суміжних прав; — публікація, відтворення, розповсюдження контрафактних копій творів (включаючи комп'ютерні програми та бази даних); – плагіат — публікація чужого твору повністю або частково під ім'ям особи, яка не є його автором; – дії, що створюють загрозу порушення авторських прав; – умисне обходження технічних засобів захисту авторських прав; – підробка, зміна або видалення інформації, зокрема в електронній формі, щодо управління правами без дозволу авторів або осіб, що здійснюють таке управління [3].

Отже, порушення авторських прав полягають у незаконному розповсюдженні об'єктів інтелектуальної власності без згоди автора з метою отримання матеріальної вигоди.

Інтернет-піратство — це вчинення дій, які є порушенням авторських і суміжних прав з використанням Інтернету. Воно полягає у копіюванні та

поширенні фільмів, музичних творів, художніх робіт, комп'ютерних ігор та інших об'єктів без дозволу автора або особи, яка має відповідні авторські права, через мережу Інтернет.

На сьогодні існують різні підходи до визначення найкращих методів фіксації порушення авторського права в Інтернеті. Найбільш поширеними методами є:

1) скріншот Інтернет-сторінки, на якій незаконно розміщено твір. Це простий метод, але через поширені фейки та технічні можливості маніпуляцій з інформацією, юристи не рекомендують його використовувати. Адже власник сайту може змінити дату публікації, що ускладнить доказування порушення через скріншот;

2) запис на електронний носій у вигляді відеофайлу. Це ще один простий метод, але, як і попередній, він не гарантує достовірності, оскільки відео можна змонтувати, а дату запису можна підробити;

3) видрук Інтернет-сторінки. Така роздруківка дозволяє визначити точну адресу сторінки та дату друку, проте цей спосіб також не є надійним, оскільки можна змінити дату в налаштуваннях комп'ютера чи внести інші корективи;

4) фіксація в Інтернет-архіві «WaybackMachine» - це веб-архів, що зберігає копії сторінок з сайтів, які вже не існують. Основною перевагою є те, що архів зберігає вміст навіть після видалення сайту. Власник авторських прав може використати опцію «Saveragenow», щоб зберегти сторінку як доказ, навіть якщо порушник пізніше видалить твір;

5) протокол огляду Інтернет-сайту. Це ефективний спосіб, який передбачає проведення огляду сайту уповноваженою особою або адвокатом і складання протоколу;

6) висновки експерта. У разі використання цього методу призначається експертиза, яка має підтвердити факт розміщення чужого твору на сайті. Експерт досліджує ступінь ідентичності твору, якщо порушник намагався змінити його. Це один з найбільш ефективних способів для підтвердження порушення. Отже, наведені методи фіксації порушень, при правильному застосуванні, є ефективними та можуть допомогти автору довести факт порушення його прав [5].

Згідно з ч. 1 ст. 15 Цивільного Кодексу України, «кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання» [2].

Одним із актуальних питань є захист авторських прав в Інтернеті, оскільки цифрові технології все більше проникають у наше життя, але законодавче регулювання цього процесу ще залишається недосконалим. Як захистити свої авторські права, якщо твір незаконно опубліковано в мережі, і на що може розраховувати автор?

Згідно з Конституцією України, кожен громадянин має право на результати своєї творчої діяльності, і ніхто не може використовувати або поширювати їх без згоди автора. Захист авторських прав регулюється адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством, причому

цивільний спосіб є найбільш ефективним [1].

Існують дві основні форми захисту авторських прав в Інтернеті: неюрисдикційна форма — звернення до порушника або власника вебсайту з вимогою видалити незаконно розміщений матеріал або вказати ім'я автора; юрисдикційна форма — звернення до суду для припинення порушення авторських прав.

За статистикою, суди не завжди на боці позивача: лише в 1 з 20 випадків суд зобов'язує порушника відшкодувати збитки. Це свідчить про те, що законодавство у сфері захисту авторських прав потребує вдосконалення, зокрема, щодо Інтернет-відносин і боротьби з піратством. Важливо не лише змінювати закони, але й створювати спеціалізовані органи для контролю за їх дотриманням та попередження порушень авторських прав в Інтернеті.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що захист авторських прав в Інтернеті є однією з найбільших юридичних проблем сучасності. Незважаючи на зростання кількості компаній, які легально продають твори, піратство залишається значною загрозою.

Основними причинами цього є правова необізнаність населення, матеріальна вигода від піратської продукції та недостатній рівень захисту авторських прав у законодавстві. Наслідки порушення авторських прав включають значні економічні збитки, зниження офіційного виробництва та несправедливу конкуренцію. Встановлення особи порушника в Інтернеті є складним завданням, але існують методи, які можуть служити надійними доказами у суді.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.04.2025)
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 01.04.2025)
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 01.04.2025)
4. Лісовий А. К. Запобігання порушенням авторського права в мережі Інтернет: дис... док. ф. за спеціальністю право, Київ, 2021. 256 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b495039-f8a1-4189-b425-6e774dc053ce/content>
5. Перчишин М. В. Автрське право у мережі Інтернет. *Міждисциплінарна курсова робота*. Тернопіль, 2020. 39с .URL: <file:///C:/Users/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D/Downloads/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%9C.%D0%92..pdf>

Микита ДОБРОВ*,
магістр 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан кримінально-правової політики України у сфері протидії кіберзлочинності. Проаналізовано основні тенденції зростання кількості таких злочинів, зокрема на тлі цифровізації суспільства та збройного конфлікту, що триває. Особливу увагу приділено нормам Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за злочини, вчинені з використанням інформаційних технологій. Зазначено окремі проблеми у кваліфікації таких правопорушень та прогалини у чинному законодавстві. У процесі дослідження розглянуто також досвід зарубіжних країн у сфері криміналізації кіберзлочинів.

Abstract. The article examines the current state of Ukraine's criminal law policy in the field of combating cybercrime. The main trends in the growth of the number of such crimes are analyzed, in particular against the backdrop of the digitalization of society and the ongoing armed conflict. Particular attention is paid to the norms of the Criminal Code of Ukraine, which provide for liability for crimes committed using information technologies. Certain problems in the qualification of such offenses and gaps in the current legislation are noted. In the process of research, the experience of foreign countries in the field of criminalization of cybercrimes is also considered.

Вступ. У сучасному світі інформаційні технології стали абсолютно невід'ємною частиною щоденного життя усіх верств населення, що, у свою чергу, створило нові можливості не лише для розвитку суспільства, а й для вчинення усіляких злочинів, що тісно пов'язані із процесом цифровізації. Кіберзлочинність швидко набирає обертів: від банального доступу до чужої електронної пошти до масштабних атак на державні інформаційні системи. В умовах війни в Україні ці загрози посилилися, і кіберпростір дедалі частіше стає полем реального конфлікту. Проблема полягає в тому, що кримінальне законодавство не завжди встигає за темпами розвитку всіх цифрових технологій. Деякі норми є певним чином застарілими або такими, що досить важко застосовуються на практиці. Крім того, відсутність чітких підходів до правильної кваліфікації кіберзлочинів створює труднощі для правозастосовних органів.

* Науковий керівник: Маньгора ТАМІЛА к.ю.н., доцент кафедри права

Саме тому постає гостра необхідність переосмислення існуючої системи кримінальної відповідальності та пошуку більш ефективних підходів до протидії кіберзлочинам, що стали зустрічатися у нашому житті набагато частіше.

Виклад основного матеріалу. Проблема кіберзлочинності в Україні вже давно вийшла за межі суто технічного питання й перетворилася на серйозну загрозу для національної безпеки. Ми живемо в цифрову епоху, коли майже кожна сфера життя – від банківських операцій до держуправління – пов'язана з комп'ютерними системами. У такій реальності будь-яке втручання в роботу інформаційних ресурсів може мати серйозні наслідки. Кіберзлочин, як це визначають науковці, – це суспільно небезпечне винне діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачена законодавством, вчинене в кіберпросторі за допомогою електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, яке полягає в протиправному, несанкціонованому створенні, зберіганні, обробці, підробці, блокуванні, знищенні об'єктів інформаційної інфраструктури [1].

Фактично, ці злочини охоплюють найрізноманітніші сфери – від звичайного користувача інтернету до критично важливих державних структур. І найгірше те, що потенційно жертвою може стати кожен із пересічних громадян України, адже мета зловмисників не завжди просто порушити доступ до інформації, а і у деяких випадках це може бути спроба її знищити, викрасти або використати в особистих чи політичних інтересах. Особливо небезпечними такі дії стають в умовах війни, коли атаки на інформаційні ресурси часто мають цілком конкретну мету — посіяти хаос, паралізувати роботу державних органів, завдати шкоди критичній інфраструктурі або просто вивести з ладу важливу техніку.

Попри наявність окремих кримінально-правових норм, які формально охоплюють кіберзлочини, на практиці виникає досить таки багато складнощів. Зокрема, важко точно визначити, за якою саме статтею слід кваліфікувати певні дії, якщо вони не спричинили прямої шкоди, але створили, наприклад, потенційну загрозу. Крім того, технічна складність таких справ вимагає від правоохоронців не лише юридичних знань, а й досить гарного розуміння принципів функціонування цифрових технологій, чого, зрозуміло, часто бракує.

Варто згадати про те, що у Кримінальному кодексі України наразі міститься порівняно небагато статей, які прямо стосуються кіберзлочинів. Наприклад, стаття 361 Кримінального кодексу України зазначає лише те що несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж - карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк [2].

Сфера інформаційних технологій досить стрімко розвивається, з'являються нові види правопорушень, що не завжди охоплюються чинними нормами. Наприклад, питання відповідальності за фішинг, кібершахрайство у криптовалютному середовищі або масове поширення шкідливого програмного

забезпечення наразі залишаються не до кінця врегульованими. Це свідчить про те, що кримінальне право не встигає адаптуватися до швидкозмінних реалій цифрової епохи, що у свою чергу створює болючі прогалини у кримінальному правозастосуванні.

У міжнародній доктрині поняттями кіберзлочини, кіберзлочинність охоплюються різні види правопорушень. У п. 14 Доповіді Комітету II Десятого Конгресу ООН 2000 року по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками було зазначено, що існує дві категорії кіберзлочинів, а саме: кіберзлочини у вузькому розумінні («комп'ютерні злочини»): будь-яке протиправне діяння, здійснюване шляхом електронних операцій, метою якого є подолання захисту комп'ютерних систем і оброблюваних ними даних та кіберзлочини в широкому розумінні («злочини, пов'язані з використанням комп'ютерів»): будь-яке протиправне діяння, яке вчиняється шляхом або в зв'язку з комп'ютерною системою або мережею, включаючи такі злочини, як незаконне зберігання, пропонування або розповсюдження інформації через комп'ютерні системи або мережі [3, с. 450].

Феномен збільшення кіберзлочинів пов'язаний також і з швидким розширенням використання Інтернету в різних сферах життя, а також з тим, що Інтернет-послуги стають дедалі доступнішими та дешевшими. Однією з особливостей кіберзлочинності є віддаленість злочинців від їхніх жертв: у світі кіберзлочинів не має значення, чи знаходяться злочинець і жертва в одній країні, чи на протилежних куточках планети, в тисячах кілометрів один від одної.

Судова практика є одним із ключових індикаторів того, наскільки ефективно працює закон. Якщо закони — це теорія, то саме судові рішення показують, як вона реалізується в реальному житті. У випадку з кіберзлочинами видно, що українська правова система все ще перебуває на етапі певного формування підходів до таких різноманітних справ. Багато кримінальних проваджень або не доходять до суду, або розглядаються формально, без глибокого аналізу технічної сторони правопорушення. Причини цьому різні: від недостатньої підготовки слідчих і суддів у сфері ІТ до відсутності експертних висновків, які могли б точно пояснити механізм злочину.

Показовою в цьому контексті є справа № 161/8390/21 (провадження № 1-кп/161/774/21), в якій особу було притягнуто до відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційної системи, що підпадає під дію статті 361 КК України. Як встановило слідство, обвинувачений здійснив несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів, що належали одній із установ, і змінив інформацію в системі. Попри очевидну шкоду, суд призначив покарання у вигляді умовного строку. Такий результат вкотре підтверджує тенденцію до м'якого підходу у кваліфікації й призначенні покарання у справах про кіберзлочини, що, в свою чергу, може не відповідати ступеню суспільної небезпеки таких діянь. Це, перш за все, пов'язано із поганим знанням суддів сучасних технологій, тобто із нерозумінням саме масштабу шкоди. Але, попри це все, зрозуміло щодо судоустрій в Україні іде на шляху розширення своєї компетенції, що дуже позитивно вплине як на виявлення так і на кваліфікацію

даних видів злочинів у майбутньому [4].

У кримінології кібербезпека розглядається як взаємодія окремих складових, – державної політики щодо забезпечення кібербезпеки; суб'єктів забезпечення кібербезпеки; засобів, способів і методів забезпечення кібербезпеки. Однією з ключових загроз кібербезпеці, як ми уже зрозуміли, є, кіберзлочинність [5, с. 22].

Забезпечення ефективної протидії таким злочинам неможливе без належної координації між усіма учасниками цього процесу — від правоохоронних органів до спеціалізованих установ, які займаються кіберзахистом. Водночас варто враховувати і роль міжнародного співробітництва, адже більшість кіберзлочинів мають транснаціональний характер і виходять за межі юрисдикції окремої держави. Кібербезпека охоплює не лише технічні аспекти захисту інформації, а й набагато ширше коло питань, пов'язаних із правовим регулюванням, організаційними заходами, кадровим забезпеченням і особливо рівнем цифрової культури суспільства.

Досвід зарубіжних країн у цьому питанні є досить важливим для України. Як ми вже зазначали, кібербезпека та взагалі виявлення й класифікація кіберзлочинів в нашій державі знаходяться далеко не на самому високому рівні. Саме тому важливо звертатися за ідеями та прикладами до провідних країн світу у сфері правосуддя та судоустрою.

У США боротьба з кіберзлочинністю ґрунтується на розвиненій нормативній базі та діяльності спеціалізованих установ. Серед прикладів законодавчих актів виділяється закон Каліфорнії про захист даних споживачів, що встановлює високі стандарти захисту персональної інформації. Федеральне бюро розслідувань та Агентство з кібербезпеки й інфраструктурної безпеки відіграють центральну роль у виявленні, фіксації та аналізі кіберзагроз. CISA систематично проводить навчання для працівників державного та приватного секторів з метою підвищення стійкості до атак. Також США активно співпрацюють із зарубіжними партнерами в межах Будапештської конвенції.

У Європейському Союзі кібербезпека регулюється такими документами, як Загальний регламент про захист даних та Директива про безпеку мереж і інформаційних систем. Вони зобов'язують компанії дбати про захист даних і передбачають суттєву відповідальність за порушення. Європейське агентство з кібербезпеки розробляє стратегії, методичні рекомендації, а також організовує масштабні навчання, зокрема Cyber Europe. Разом з тим, проблеми з використанням анонімних мереж залишаються актуальними, що змушує переглядати підходи до транскордонної співпраці в цій сфері.

У Японії національна стратегія з кібербезпеки охоплює державні установи, приватний сектор і громадян. Значну увагу приділено розвитку систем штучного інтелекту, які здатні виявляти потенційні загрози на ранніх етапах. Освітні ініціативи, спрямовані на підготовку нових спеціалістів, створюють умови для стабільного розвитку професійного середовища в галузі захисту інформації.

Висновок. Аналіз сучасного стану протидії кіберзлочинності в Україні

дозволяє стверджувати, що ця проблема є однією з ключових загроз для безпеки держави та її громадян. Зростання кількості кіберправопорушень, спричинене стрімкою цифровізацією та воєнними викликами, вимагає негайного вдосконалення правової бази. Норми Кримінального кодексу України, які регулюють відповідальність за кіберзлочини, не повною мірою відповідають сучасним реаліям, оскільки не охоплюють нові форми правопорушень, такі як фішинг чи шахрайство з криптовалютами. Це створює труднощі у правозастосуванні та знижує ефективність боротьби з кіберзлочинцями, яка й досі залишається на досить низькому рівні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальна відповідальність за кіберзлочини. Платформа правових консультацій – WikiLegalAid. URL: https://legalaidd.wiki/index.php/Кримінальна_відповідальність_за_кіберзлочини (дата звернення: 16.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами). Стаття 361. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
3. Зубрицька О. М. Кримінально-правові аспекти протидії кіберзлочинності в Україні // European Congress of Scientific Achievements: Proceedings of the International Scientific Conference (22–24 April 2024, Warsaw, Poland). Warsaw, 2024. С. 450-452. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/EUROPEAN-CONGRESS-OF-SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-22-24.04.24.pdf#page=449> (дата звернення: 16.04.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 07.10.2021 у справі № 686/22375/19 (провадження № 61-10402св21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100321832> (дата звернення: 16.04.2025).
5. Ланова О. В. Кіберзлочини: сучасні виклики та кримінально-правові аспекти. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2023. Т. 28, № 1. С. 22-28. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e531bce1-62e2-4220-b9fc-fe483276df1c/content> (дата звернення: 16.04.2025).

Уляна НОВОСАДЕНКО*,
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО КОЗАКІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОТВОРЕННЯ

Анотація. У статті виявлено та проаналізовано генетичну послідовність козацького звичаєвого права. З'ясовано вплив козацького права на правосвідомість і визначено місце Запорозької Січі в українському праві та державотворенні.

Abstract. The article reveals and analyzes the genetic sequence of Cossack customary law. The influence of Cossack law on legal consciousness is clarified and the place of the Zaporozhian Sich in Ukrainian law and state formation is determined.

Вступ. Для відображення національно-правової системи та державності необхідне глибоке вивчення та осмислення історичного минулого. Державотворчі закономірності можуть бути зрозумілими за умови розкриття процесу правотворення в конкретних історичних реаліях. Історичний період існування Запорозької Січі особливо важливий у тому сенсі, що правові звичаї і традиції започатковані за часів Київської Русі мали продовження у цій «християнсько козацькій республіці». Козацьке звичаєве право це важлива складова українського правотворення, що вплинула на формування менталітету і характер української нації.

Тему козацького права активно вивчають сучасні дослідники історії Запорозької Січі й українського права, серед яких: Н. В. Атаманова, М. М. Бедрій, І.Й. Бойко, І. М. Грозовський, В. М. Горобець, А.О. Гурбик, О. І. Гуржій, П.П. Захарченко, В. М. Іванов, А. М. Лазаревський, В. А. Смолій аналіз праць яких дає можливість дійти висновку, що козацьке звичаєве право мало глибокі історичні корені і ґрунтувалося на традиціях та звичаєвих нормах попередніх поколінь.

Виклад основного матеріалу. З моменту розселення східних слов'ян простежується безперервність культурно – історичного розвитку на теренах України. Поступово у суспільстві відбувається трансформація звичаю у правову свідомість так з'явилося звичаєве право [1, с. 53].

Звичаєве право є важливим джерелом права, адже воно ґрунтується на культурі, моралі, традиціях, ментальності, психології, релігії, економічному та соціальному ладі, а також особливостях історичного розвитку. Воно стає основою, що регулює суспільні відносини і формує правосвідомість народу [2,

* Науковий керівник: к.і.н., старший викладач кафедри права Журавльова А.О.

с.130].

Важливу нішу в цьому зайняла Запорізька Січ, що стала осередком носіїв самостійницької ідеї, зберігала певні форми самоуправління та національної автономії [1, с. 54].

Особливістю козацького права було утвердження свобод. Правові норми, вироблені запорожцями, були спрямовані на встановлення певного компромісу між різними представниками козацького товариства. Відносини всередині якого регулювалися юридичним джерелом – нормами давньоруського права, пристосованим до конкретно історичних умов, нормами звичаєвого права українського народу [3, с. 31].

Поняття «козацький правовий звичай» доволі часто передбачало не конкретне правило поведінки загального характеру, а всю підсистему звичаєво – правових норм [4, с. 17].

Основою формування козацького права стало звичаєве право, пристосоване до умов життя січового лицарства. Характерними рисами права були: корпоративність, переважання публічного права, усна форма вираження, відсутність поділу на галузі, консерватизм, обрядовість, досить суворі (переважно тілесні) покарання, широке застосування смертної кари [5, с. 117].

Винекнення різноманітних суспільних відносин у середині козацької спільноти та відносин з іншими верствами українського суспільства, і навіть за його межами, формувало доволі розвинене для свого часу правове життя [6, с.9].

В умовах запорозької вольниці козацькі товариства мали найсприятливіші умови для правотворчості, що мала на меті регулювання всіх аспектів суспільного життя козаків.

У виборі військової старшини, розподілу земель, у винесені судових рішень, покараннях і стратах запорозькі козаки керувалися «стародавнім звичаєм словесним правом і здоровим глуздом»

Структура влади Запорізької Січі ґрунтувалася на демократичних засадах. Владні інститути на Січі будувалися на основі звичаєвого права [1, с. 55]. Звичаєво-правова організація влади мала триступеневу структуру:

- вищий рівень (козацька рада);
- середній рівень (паланкове управління);
- низовий рівень (курінне управління).

Органом прямої демократії виступала козацька рада. Виконавча влада на Запоріжжі належала кошу, тобто обраним посадовцям. Найвище становище в апараті управління займали військові посадовці, зокрема: кошовий отаман, військовий суддя, військовий осавул, курінні отамани, середні військові чиновники, паланкова старшина. Звання «військової старшини» надавалося усім козакам, хто займав на Січі командні або військово – адміністративні посади на момент несення служби. Після звільнення з посад на все життя зберігалось звання «військової старшини» лише у чотирьох випадках: кошового отамана, військового судді, військового писаря і військового осавула [2, с. 133].

Представники козацької влади на території Запорізької Січі мали великий авторитет та певну самостійність у прийнятті рішень, проте були змушені суворо

дотримуватися звичаїв, які були основою козацького суспільства. Звичаї виникали у процесі еволюції господарського-побутових відносин. Саме в Запорізькій Січі звичаєве право проіснувало найдовше у своїй традиційній формі, тому що козаки не мали писаних закон.

У майнових відносинах звичаєве право не допускало жодних дискримінацій серед козацтва, оскільки ґрунтувалося на засадах рівноправності всього товариства козацьке право розрізняло приватну власність і колективну. Однак приватна власність була доволі обмеженою. Для регулювання майнових відносин на Січі існували суворі закони. За козацьким правом суб'єктом злочину міг бути козак, що досяг 16 – літнього віку, а покарання залежало від ступення тяжкості вчиненого злочину і мали виключно публічний характер.

Висновок. Створивши власну державу козаки спромоглися побудувати оригінальну модель управління з високим рівнем правового розвитку. Тож звичаєве право козаків було покликане регулювати суспільні відносини адже його визнання та дотримання було однією з умов перебування і проживання у козацькому колективі. Звичаєве право сприяло виробленню правосвідомості, що ґрунтувалася на справедливості, рівності та чесноті не лише у відносинах в середині козацької спільноти, а й у відносинах з сусідніми народами. Цей досвід міцно вкорінився в історичну пам'ять і став надбанням наступних поколінь. Тому, козацьке звичаєве право стало важливим етапом українського державотворення і правотворення, що мало вплив на формування менталітету і характер українського народу.

Список використаних джерел:

1. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В., Орищенко Ю. В. Козацьке право Запорозької Січі в контексті українського правотворення. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 С. 53-60.
2. Кольбенко А. В. Звичаєве право Запорозької Січі як важливий етап української державності. *Право України*. 2020. № 1 С. 129-139.
3. Ухач В.З. Особливості формування та характерні риси звичаєвого права запорозьких козаків. *Стан та перспективи розвитку правової культури в Україні: праці міжнар. наук.-техн. Конф (Тернопіль, 25 лютого 2011 р.)*. Тернопіль, 2011 С. 30-34.
4. Бедрій М. М. Норми українського звичаєвого права (історико-юридична характеристика). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 17-22.
5. Тімашов В. Правовий порядок діяльності Запорозької Січі у площині права людини на особисте волевиявлення. *Підприємництво господарство і право*. 2016. № 1 С. 116-120.
6. Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорозької Січі як феномен правового життя України (XVI-XVIII ст.). *Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 30 (1). С. 7-10.

Богдан ТЕРТИЧНИЙ*,
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АГРЕСИВНА МАНЕРА ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ

Анотація. У роботі аналізується агресивна манера ведення переговорів на прикладі Дональда Трампа, зокрема в контексті його бізнесового досвіду та застосування цих методів під час його президентства. Розглядаються основні стратегії, які Трамп використовував у переговорах, такі як високий тиск, маніпуляції та тактика високих ставок. Визначається, як ці методи впливали на міжнародні відносини та внутрішню політику, а також оцінюється їхня ефективність в короткостроковій та довгостроковій перспективі. В роботі також висвітлюються наслідки агресивних переговорних тактик Трампа для дипломатії та стійкості міжнародних альянсів.

Abstract. The paper analyzes the aggressive style of negotiation on the example of Donald Trump, in particular in the context of his business experience and the application of these methods during the US presidency. The main strategies that Trump used in negotiations, such as high pressure, manipulation and high-stakes tactics, are considered. It identifies how these methods affected international relations and domestic politics, and assesses their effectiveness in the short and long term. The paper also highlights the implications of Trump's aggressive negotiation tactics for diplomacy and the sustainability of international alliances.

Вступ. У сучасному світі переговори є важливим елементом міжособистісних, політичних та економічних відносин. Вони здебільшого базуються на процесі взаємодії двох або більше сторін, що прагнуть досягти угоди через обмін думками, пропозиціями та вимогами. Враховуючи значний вплив, який можуть мати переговори на різноманітні сфери життя, важливо розглядати різні стилі ведення переговорів. Один із таких стилів — агресивна манера ведення переговорів, що включає в себе активне використання тактик тиску, маніпуляцій та психологічного впливу. Агресивна манера ведення переговорів може мати серйозні наслідки для взаємодії між сторонами, тому дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним.

Особливий інтерес представляє застосування агресивної манери ведення переговорів на міжнародному рівні, особливо в контексті діяльності політичних лідерів. Одним із найбільш яскравих прикладів є стиль переговорів Дональда

* Науковий керівник: д.іст.н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії – Костянтин ЛЕВЧУК

Трампа, президента США, чия манера ведення переговорів була часто асоційована з агресією та маніпулюванням. Це дозволяє вивчити не тільки тактики, які використовуються в агресивних переговорах, але й їх вплив на міжнародні відносини та політичні структури.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження показують, що агресивна поведінка в переговорах часто поєднується з елементами домінування, тиску, маніпуляції й навіть демонстративної непоступливості. Такий підхід може давати результат у короткостроковій перспективі, але створює ризики для довгострокової співпраці [1].

Трамп часто позиціонував себе як «майстер угод», автор книги *The Art of the Deal*. Його стиль можна охарактеризувати як напористий, конфронтаційний та емоційно заряджений. Він часто застосовував методи тиску, ультиматумів, а також непрямого шантажу — як у політичному, так і в економічному контексті [2].

Прикладом такої стратегії є торгова війна з Китаєм, яку Трамп ініціював з метою досягти вигідніших умов для США. Водночас подібні дії викликали відповідь з боку Китаю, що призвело до загального погіршення відносин між країнами [3].

Вплив агресивної манери на дипломатію та міжнародні відносини. Агресивний стиль переговорів неодноразово ставав причиною загострення міжнародних відносин. Наприклад, критика НАТО через “несправедливе фінансування” з боку Європи посіяла напругу серед союзників [1]. Аналогічно, вихід США з Паризької кліматичної угоди у 2017 році засвідчив нехтування довгостроковими глобальними цілями задля внутрішньополітичної вигоди [4].

Такі кроки змусили багатьох аналітиків поставити під сумнів здатність США під керівництвом Трампа залишатися надійним партнером на міжнародній арені [5].

Агресивна манера ведення переговорів характеризується низкою стратегій, що включають використання тиску, погроз і маніпуляцій з метою примусити супротивника прийняти бажані умови. Психологія переговорів розглядає ці стратегії як частину більш широкого підходу, що включає різні способи управління емоціями і поведінкою учасників переговорного процесу. Агресивна манера ведення переговорів має кілька ключових характеристик, серед яких виділяються: маніпулювання часом, емоційний тиск і використання психологічних стратегій, що створюють у співрозмовника відчуття дискомфорту та поспіху [6].

На наш погляд, важливо визнати, що хоча агресивні методи можуть забезпечити швидкі результати, їх застосування може призвести до серйозних конфліктів і довгострокових негативних наслідків. Для деяких переговорних ситуацій, як показує практика, спільний підхід до вирішення конфлікту, а не застосування примусу, може бути більш ефективним.

Водночас варто враховувати і психологічні фактори, що впливають на процес переговорів. Агресивний стиль ведення діалогу може викликати у другої сторони захисну реакцію, яка призведе не до вчинків, а до ескалації конфлікту

[7].

Одним із найбільш яскравих прикладів манери переговорів Трампа є його підхід до торговельних переговорів з Китаєм. У 2018 році, розпочавши торговельну війну, Трамп підвищив митні ставки на китайські товари, що стало сильним економічним тиском на Пекін [8]. Цей метод дозволив Трампу домогтися важливих поступок з боку Китаю, таких як збільшення імпорту американських товарів і внесення змін до китайської економічної політики. Однак ця тактика також мала негативні наслідки, включаючи підвищення економічних витрат для США та погіршення відносин з іншими країнами. Не можна не зазначити, що Трамп активно використовував своє публічне іміджеве становище, щоб підсилити тиск, що в свою чергу дозволяло йому домогтися певних вигод, але створювало і труднощі в дипломатії, особливо серед союзників США. Наш погляд з цього питання полягає в тому, що такі методи, хоча і можуть бути ефективними на початкових етапах переговорів, вони призводять до довготривалих негативних наслідків, коли вони застосовуються без обережності. Важливо, щоб переговорники мали можливість враховувати не лише тактичні вигоди, але й стратегічні наслідки для їхніх довгострокових відносин з партнерами [9].

Наприклад, у випадку з Трампом його агресивні методи у переговорах часто ставали причиною емоційних сплесків у суперників, що дозволяло йому досягати тимчасових вигод. Іншим прикладом є переговори Трампа з Північною Кореєю. Спочатку Трамп застосовував жорсткі санкції та заяви про можливі військові дії у відповідь на ядерну програму Кім Чен Іна. Однак після кількох раундів агресивних заяв і максимальних вимог, Трамп погодився на безпрецедентну зустріч з лідером Північної Кореї. Цей крок став символічним і отримав значну міжнародну увагу, хоча переговори не призвели до суттєвих змін у політиці КНДР щодо ядерної зброї [6]. Позиція Трампа зберегла вигляд “жорсткого переговорника”, але результат, як показує практика, виявився неоднозначним і став предметом критики щодо ефективності цих переговорів

На наш погляд переговорів з Північною Кореєю, то хоча Трамп і демонстрував бажання досягти миру через особисті зустрічі, такі спроби не призвели до серйозних змін у політиці Кім Чен Іна. Це підтверджує, що методи, які працюють у бізнесі, не завжди ефективні на міжнародній арені, де важливими є не тільки здобутки, а й підтримка стабільних і довготривалих відносин з іншими державами [10].

Також основною рисою агресивного стилю Трампа — це техніка високих ставок [8]. Він часто починає переговори з вимог, що виглядають надмірними, а потім поступово скорочує їх для того, щоб досягти бажаного результату. Цей підхід є характерним для переговорів у бізнесі, де такі методи дають змогу отримати максимальну вигоду. Водночас він не завжди є ефективним у міжнародній політиці, де важливо зберігати стабільність і довіру серед партнерів. Переговори з НАТО, де Трамп наполягав на збільшенні внесків союзників у фінансування оборони, піддавалися серйозній критиці за агресивність і недостатньо обґрунтовану позицію.[11]

Його особисте ставлення до опонентів та публічні заяви грали важливу роль у самому процесі переговорів. Персоналізація ситуації дозволяла йому створювати атмосферу, де опоненти були змушені взаємодіяти з ним не тільки як з політичним лідером, але й як з особистістю, яка має чіткі і жорсткі погляди. У результаті його методи могли бути сприйняті як “маніпулятивні”, оскільки акцент на особистих відносинах часто відводив увагу від самих переговорних тем. Трамп перетворював переговори на шоу, де йому вдалося продемонструвати силу волі та рішучість, але це також створювало проблеми через нестабільність взаємин з партнерами. На наш погляд тактика Трампа, хоча й може бути ефективною в конкретних ситуаціях, створює проблеми для побудови довгострокових взаємин і дипломатичних відносин. Його стиль більше схожий на стиль бізнесмена, для якого важливо “виграти” тут і зараз, однак для успішних міждержавних переговорів необхідно враховувати інтереси всіх учасників і розвивати взаємну довіру та не демонструвати слабкість у перемовинах[4]. Навпаки, важливо постійно виявляти впевненість і рішучість, навіть якщо обставини змінюються [11].

Замість того, щоб створювати стійкі партнерства, методи Трампа можуть лише підвищити рівень напруги і конфліктів.

Висновок. Агресивна манера ведення переговорів є важливим інструментом в міжнародних відносинах, але її ефективність залежить від багатьох факторів, включаючи здатність адаптуватися до конкретної ситуації і розуміння психологічних мотивів супротивника. Дослідження переговорної стратегії Дональда Трампа показує, що агресивний підхід може бути корисним для досягнення короткострокових вигод, але він має серйозні довгострокові наслідки для стабільності міжнародних відносин. Агресія може стати причиною політичної ізоляції, погіршення дипломатичних відносин та зниження довіри серед міжнародних партнерів. Це показує необхідність більш збалансованих і дипломатичних підходів у веденні переговорів, що дозволяють досягти компромісу і взаєморозуміння між сторонами.

На наш погляд, агресивна манера переговорів не завжди є панацеєю, і важливо зазначити, що її застосування повинно бути обережним і стратегічно обґрунтованим. В іншому випадку, замість досягнення бажаного результату, вона може призвести до незворотних наслідків, таких як посилення конфлікту чи навіть ескалація насильства на міжнародній арені. Необхідно враховувати, що переговори завжди є двостороннім процесом, де ефективність взаєморозуміння і компромісу іноді може бути важливішою за агресивні дії.

Список використаних джерел:

1. Brookings. Trump's impact on NATO: An assessment. URL: <https://www.brookings.edu/articles/trumps-impact-on-nato-an-assessment/> (дата звернення 07.04.2025).
2. MIT Press. Art of the Power Deal: The Four Negotiation Roles Trump Plays. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262046227/art-of-the-power-deal/> (дата звернення 07.04.2025).

3. MIT Press. What Have We Learned about Negotiation from Donald Trump? URL: <https://mitpress.mit.edu/blog/what-have-we-learned-about-negotiation-from-donald-trump/> (дата звернення 07.04.2025).
4. Foreign Affairs. (n.d.). Trump's Abandonment of Leadership on the Paris Agreement. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2017-06-01/trumps-abandonment-leadership-paris-agreement> (дата звернення 07.04.2025).
5. The New York Times. The Long-Term Consequences of Trump's Foreign Policy. URL: <https://www.nytimes.com/2020/12/28/opinion/trump-foreign-policy.html> (дата звернення 07.04.2025).
6. BBC News Україна. Дональд Трамп і переговори: мистецтво угоди чи мистецтво тиску? 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49004539> (дата звернення 07.04.2025).
7. Autor D., Dorn D., Hanson G., Pisano G., Shu P. China–United States trade war. *National Bureau of Economic Research*. 2025. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w29315/w29315.pdf (дата звернення 07.04.2025).
8. Program on Negotiation at Harvard Law School. *Trump's Negotiating Style as President-Elect*. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/dealmaking-daily/dealmaking-presidents-opening-moves-nb/> (дата звернення 07.04.2025).
9. Watershed Associates. Donald Trump's "Art of the Deal" - What's his final grade? 2023. URL: <https://www.watershedassociates.com/negotiationblog/donald-trumps-art-deal-whats-his-final-grade> (дата звернення 07.04.2025).
10. The Australian. Why diplomatic relations will only go so far against Trump's tariffs. URL: <https://www.theaustralian.com.au/world/why-diplomatic-relations-will-only-go-so-far-against-trumps-tariffs/news-story> (дата звернення 07.04.2025).
11. Європейська правда. *Переговори Трампа з НАТО: аналіз вимог та наслідків*. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/01/7/7202032/> (дата звернення 07.04.2025).

Вікторія СЛОНСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (конфліктологічний аспект)

Анотація. У статті розглядаються проблеми взаємодії між органами публічної влади та громадянським суспільством в умовах сучасної України. Аналізуються причини конфліктів, зокрема, недосконалість взаємодії, низька соціальна активність, вплив деструктивних ідеологій та неефективність консультацій з громадськістю. Особлива увага приділяється ролі громадських організацій у здійсненні контролю за діями влади та необхідності забезпечення прозорості та підзвітності. Пропонуються стратегії вирішення конфліктів, що включають удосконалення законодавства, розвиток діалогу та зміцнення соціального капіталу.

Abstract. The article examines the problems of interaction between public authorities and civil society in modern Ukraine. The causes of conflicts are analyzed, including imperfect interaction, low social activity, the influence of destructive ideologies, and ineffective consultations with the public. Special attention is paid to the role of public organizations in controlling the actions of the authorities and the need to ensure transparency and accountability. Strategies for resolving conflicts are proposed, including improving legislation, developing dialogue, and strengthening social capital.

Вступ. В умовах соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в Україні, та з огляду на досвід розвинених країн, стає очевидним, що ефективний розвиток суспільства можливий лише за умови налагодження партнерських відносин між органами влади та громадянським суспільством. Однак, в Україні спостерігається недосконалість у створенні таких відносин, що негативно впливає на ефективність державних інституцій. Механізми взаємодії між владою та громадськістю потребують удосконалення, зокрема, шляхом конкретизації термінів та інструментів. Однією з ключових проблем є використання громадських організацій у політичних цілях, створення псевдо-громадських ініціатив, обмеженість ресурсів громадських організацій, існування фіктивних організацій та ігнорування громадської думки органами місцевого самоврядування. Недоліки у взаємодії між органами влади та громадськістю

* Науковий керівник: д.іст.н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії – Костянтин ЛЕВЧУК

неминуче призводять до конфліктів та руйнують довіру. Особливо гострим питанням є неефективність консультацій з громадськістю, яка виявляється у небажанні органів влади враховувати пропозиції громадян та недостатньому інформуванні про проведення таких консультацій. Це свідчить про формальний підхід до діалогу, що є однією з ключових причин конфліктів між владою та громадянським суспільством. Такий підхід не лише не вирішує наявні проблеми, але й поглиблює недовіру та створює умови для подальших конфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної України, яка переживає період трансформації та воєнного стану, конфлікти набувають особливої гостроти. Однією з ключових причин виникнення конфліктів є вплив деструктивних ідеологій, таких як «русский мир», які підривають національну безпеку та духовне здоров'я громадян [1].

В умовах соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в Україні, та з огляду на досвід розвинених країн, стає очевидним, що ефективний розвиток суспільства можливий лише за умови налагодження партнерських відносин між органами влади та громадянським суспільством.

Крутій О. зазначає, що «Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві свідчить про те, що, по-перше, соціальна активність населення є невисокою, по-друге, самі представники влади не дуже сприяють використанню потенціалу відповідних територіальних громад для розв'язання нагальних проблем місцевого розвитку, хоча здебільшого і визнають важливість здійснення таких заходів» [2]. Слід погодитися з думкою щодо низької соціальної активності населення та недостатньої готовності представників влади залучати громадськість до вирішення місцевих проблем.

На наш погляд не варто повністю знімати відповідальність з громадянського суспільства. Іноді, навіть при наявності можливостей для діалогу, громадськість не проявляє достатньої ініціативи. Можливо, це пов'язано з історичними факторами, недовірою до влади або просто з браком віри у власну здатність впливати на ситуацію. Існують випадки, коли органи влади все ж намагаються налагодити діалог з громадськістю, але стикаються з опором або нерозумінням з боку суспільства. Важливо знаходити баланс і шукати шляхи для взаємодії, враховуючи інтереси обох сторін. Отже, проблема діалогу між владою та громадськістю є комплексною і потребує зусиль як з боку влади, так і з боку суспільства. Необхідно створити умови для відкритого та конструктивного діалогу, де кожна сторона буде готова слухати та чути іншу.

Продовжуючи аналіз взаємодії між органами публічної влади та громадянським суспільством, важливо звернутися до теорії співпраці, яка має значний вплив на практику державного управління. Демократія має утвердитися через балансування інтересів різних груп, що вимагає стабільних правил гри та врахування інтересів усіх сторін.

Щільна мережа локальних організацій сприяє розвитку соціальної довіри та горизонтальних зв'язків, необхідних для ефективної співпраці з органами

публічної влади. На думку Степаненка С. «зв'язок між соціальним капіталом та демократизацією є неоднозначним. З одного боку, соціальний капітал сприяє активній участі громадян, але з іншого – активні громадяни мають вищий рівень соціальної довіри» [3, с.10].

Важливо також враховувати, що соціальний капітал не виникає автоматично, а є результатом діяльності управлінських інституцій. Самоорганізація громадянського суспільства має свої межі, тому необхідно створити ефективну модель взаємодії між державою та суспільством. Як було зазначено, високий рівень соціального капіталу є важливим, але недостатнім для ефективного розвитку. Важливу роль відіграють ефективні місцеві органи влади та лідери. Аналізуючи український контекст, важливо враховувати, що розвиток громадянського суспільства «знизу вгору» є складним процесом, особливо в умовах недемократичних тенденцій. Як зазначалося раніше, в Україні спостерігається низька соціальна активність та недостатня готовність влади до діалогу. Проте, на наш погляд не варто повністю знімати відповідальність з громадянського суспільства. Необхідно створити умови для відкритого діалогу, де кожна сторона буде готова слухати та чути іншу. «Призначення громадських організацій вбачається передусім у контролі за діями влади; виконанні правозахисної та соціальної функцій; участі у виробленні політичних (державних) рішень та у дорадчих органах, наданні пропозицій; захисті природного середовища; організації акції протестів; проведенні незалежних аналітичних досліджень тощо. При цьому, серед тих, хто безпосередньо бере участь в діяльності громадських організацій, ці показники в більшості позицій є вищими аніж серед тих, хто не бере участь в діяльності громадських організацій» [4, с.1].

Саме тут виникає питання про те, якою мірою дії влади повинні бути підконтрольні громадськості. Адже, як показують соціологічні дослідження, контроль за діями влади є однією з ключових функцій, яку громадяни покладають на громадські організації. На нашу думку, дії влади повинні бути максимально підконтрольні громадськості, за винятком тих, що стосуються питань національної безпеки та державної таємниці. Така підконтрольність забезпечує прозорість та підзвітність, захист прав громадян, врахування інтересів суспільства та підвищення довіри до влади.

«Більшість опитаних громадян висловлюються за підконтрольність дій влади громадськості, суспільству. Розподіл відповідей такий: 23,3 % вважають, що всі без винятку дії влади повинні бути підконтрольні суспільству, 35,0 % – всі, крім тих, що стосуються сфери безпеки і становлять державну таємницю, 19,6 % – лише ті дії, які безпосередньо торкаються інтересів громадян (або окремих груп громадян), 5,9 % – лише в окремих випадках, 2,8 % – не повинні бути підконтрольними, 13,5 % – не визначились» [5].

Ці дані підтверджують високий рівень підтримки громадського контролю серед українців. Більшість громадян вважають, що дії влади повинні бути підконтрольні суспільству, хоча і є розбіжності щодо ступеня цієї підконтрольності. Як зазначає Наталія Окша, «прийняття якісних державних

рішень передбачає участь громадськості. Це означає, що ефективний громадський контроль є не лише правом громадян, але й необхідною умовою для прийняття зважених та легітимних рішень» [6, с.1]

Однак, ефективний громадський контроль потребує не лише бажання громадян, але й наявності дієвих механізмів. Доступ до публічної інформації, громадські слухання та консультації, громадські ради та комісії, незалежні ЗМІ та активні громадські організації – все це є необхідними елементами системи громадського контролю. Звісно, існують певні обмеження громадського контролю, пов'язані з питаннями національної безпеки та захистом персональних даних. Але важливо, щоб ці обмеження були чітко визначені та не використовувалися для приховування зловживань владою.

Питання підконтрольності дій влади є ключовим для забезпечення ефективності громадських організацій та розвитку демократичного суспільства. І саме громадські організації, як показують соціологічні дані, відіграють важливу роль у здійсненні цього контролю. В умовах сучасної України, де конфлікти між органами публічної влади та громадянським суспільством набувають особливої гостроти, ефективний громадський контроль стає ще більш важливим. Як показує аналіз, конфлікти можуть виникати з різних причин, включаючи вплив деструктивних ідеологій, неефективність механізмів громадської участі, корупцію та недостатній рівень довіри. «Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства є необхідною умовою для розвитку демократичного суспільства. Вона забезпечує участь громадян у формуванні та реалізації державної політики, сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, а також захисту прав та свобод громадян» [7]. Для їх вирішення необхідні спільні зусилля держави та громадянського суспільства, спрямовані на удосконалення законодавства, забезпечення прозорості та підзвітності, підвищення правової обізнаності та створення ефективних механізмів діалогу. Саме через ефективний громадський контроль, який здійснюється, зокрема, громадськими організаціями, можна забезпечити подолання цих конфліктів та розвиток демократичної та стабільної України.

Удосконалення створює правові рамки для конструктивного діалогу та партнерства між владою та громадянським суспільством. Це сприяє підвищенню довіри до влади, запобіганню конфліктам, забезпеченню ефективного прийняття рішень та розвитку демократії. Важливо не лише прийняти нові закони, але й забезпечити їх виконання. Необхідно проводити постійний моніторинг та оцінку ефективності законодавства, залучаючи до процесу представників громадськості, експертів та науковців. Також необхідно проводити кампанії з підвищення правової обізнаності громадян. Це є важливим кроком на шляху до побудови демократичного та правового суспільства в Україні, де права та інтереси громадян будуть захищені [8].

Висновок. Отже, питання підконтрольності дій влади є ключовим для забезпечення ефективності громадських організацій та розвитку демократичного суспільства. І саме громадські організації, як показують соціологічні дані, відіграють важливу роль у здійсненні цього контролю. В умовах сучасної

України, де конфлікти між органами публічної влади та громадянським суспільством набувають особливої гостроти, ефективний громадський контроль стає ще більш важливим. Як показує аналіз, конфлікти можуть виникати з різних причин, включаючи вплив деструктивних ідеологій, неефективність механізмів громадської участі, корупцію та недостатній рівень довіри. Для їх вирішення необхідні спільні зусилля держави та громадянського суспільства, спрямовані на удосконалення законодавства, забезпечення прозорості та підзвітності, підвищення правової обізнаності та створення ефективних механізмів діалогу.

Список використаних джерел:

1. Левчук К.І. Трансформація доктрини «Третього Риму» в ідеологію «руського мира». *Вісник науки та освіти*. 2023. №6 (12). С. 710-720. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-710-720](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-710-720) (дата звернення: 01.04.2025).
2. Кругій О.М. Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=386> (дата звернення: 05.04.2025).
3. Степаненко С.В. Проблеми теорії і методології державного регулювання економічного розвитку в умовах трансформаційних змін у суспільстві. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 23-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_5 (дата звернення: 01.04.2025).
4. Загальнонаціональне опитування населення України Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва з 18 по 27 вересня 2021 р. URL: <http://dif.org.ua/ua/press/dkvwkepgvwer> (дата звернення: 03.04.2025).
5. Якою мірою дії влади повинні бути підконтрольні громадськості суспільству? (Дослідження проведене соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова з 19 по 25 червня 2008 р.). URL: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=361 (дата звернення: 02.04.2025).
6. Окша Н. «Прийняття якісних державних рішень передбачає участь громадськості». 30.12.2015. URL: <https://gurt.org.ua/interviews/30485/> (дата звернення: 06.04.2025).
7. Кампо В.М., Петрос О.М. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні напрями та механізми. *Вісник науки та освіти*. 2019. № 2 (30). С. 120-132. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2019-2\(30\)-120-132](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2019-2(30)-120-132) (дата звернення: 03.04.2025).
8. Кругій О.М. Соціальний капітал як фактор розвитку громадянського суспільства в Україні. *Вісник науки та освіти*. 2015. № 5 (17). С. 22-30. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf5_2015/22.pdf (дата звернення: 01.04.2025).

Ірина КУШПІТА*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та
права,
Вінницький національний аграрний
університет
Вінниця, Україна

КОНФЛІКТИ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. В статті досліджено причини виникнення конфліктів у різних сферах державного управління та їх вплив на ефективність діяльності державних органів. Особлива увага приділена розробці ефективних стратегій для запобігання та вирішення конфліктів у державних органах. Проаналізовано основні складові конфліктів у державному управлінні. Вивчено види і функції конфліктів у галузі державного управління, охарактеризовано основні елементи системи управління конфліктами. Розглянуто природу, зміст, структуру та причини конфліктів у державному управлінні і на цій основі визначено шляхи використання отриманих результатів у практиці вирішення конфліктів.

Abstract. The article investigates the causes of conflicts in various spheres of public administration and their impact on the effectiveness of government agencies. Particular attention is paid to developing effective strategies for preventing and resolving conflicts within government bodies. The article analyzes the main components of conflicts in public administration, studies the types and functions of conflicts in the field of public administration, and characterizes the main elements of a conflict management system. The nature, content, structure, and causes of conflicts in public administration are examined, and based on this, ways to use the obtained results in the practice of conflict resolution are identified.

Вступ. Нині Україна протистоїть військовій агресії з боку російської федерації, яка прагне знищити українську державу та поневолити її народ. Щоб захистити суверенітет і територіальну цілісність нашої держави потрібно поєднання зусиль державних структур, бізнесу та громадянського суспільства. Особливе значення в реаліях сьогодення відіграє здатність механізму державного управління діяти за кризових умов. Впродовж останніх років кількість конфліктів у державно-управлінській сфері постійно зростала, а з початком війни їх стало значно більше, що створює низку проблем для ефективного функціонування державних структур, уповільнює соціально-економічний розвиток.

Ефективне вирішення конфліктів вимагає комплексного підходу до

* Науковий керівник: д.іст.н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії – Костянтин ЛЕВЧУК

проблеми. Виникає потреба в наукових дослідженнях для розуміння причин та механізмів виникнення суперечностей. З іншого боку, на основі отриманих результатів, слід розробляти практичні інструменти для попередження конфліктів та їх ефективного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження конфліктів в державному управлінні та шляхів їх вирішення в умовах збройної агресії російської федерації стало предметом широкої наукової та публічної дискусії. Так, К. Левчук вказує на першопричину конфліктної зовнішньої політики Московії-росії, яка опирається на агресивну та людиноненависницьку риторику adeptів «русского мира» [1].

Політичні конфлікти ускладнюють роботу всіх органів влади. Конфлікт у державному управлінні виникає в процесі комунікації, коли одна сторона вважає, що інша сторона протистоїть її інтересам, загальній меті. Конфлікти, які ускладнюють діяльність державного управління, можуть бути: міжособистісними, внутрішньособистісними, міжгруповими, вертикальними, горизонтальними. Найчастіше в системі державного управління виникають міжособистісні, внутрішньособистісні та міжгрупові конфлікти. Класифікаційна характеристика й визначення виду конфліктів дозволяють керівникові вибрати адекватний метод їх вирішення. Керівник повинен завжди пам'ятати, що виявлення причин виникнення конфліктів у державному управлінні посідає ключове місце в пошуку шляхів їх запобігання і конструктивного вирішення [2].

У більшості випадків причинами їх виникнення є відмінності працівників установ за віком, освітою, стажем роботи, професійним та життєвим досвідом, розходженнями в їх посадових функціях та обов'язках, цілях та завданнях, а також різноманітність особистих якостей, цінностей, установок, інтересів, поглядів на проблеми, що виникають у процесі роботи. В результаті всіх цих відмінностей зростає ймовірність виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів. Мова йде не лише про індивідуальні випадки, що можуть зумовлюватися суб'єктивними причинами, а про виявлені тенденції до повторюваності подібних випадків, що потребують аналізу і втручання [3].

Традиційно конфлікт сприймався як пасивний елемент організаційного життя, що сигналізує про проблеми в управлінні та знижує ефективність. Однак сучасні дослідження пропонують більш нюансований погляд. Виявляється, що в певних умовах конфлікт може не тільки бути неминучим, але й виконувати конструктивну функцію. Навіть у високопродуктивних організаціях з ефективним менеджментом можуть виникати розбіжності, які за певних умов можуть стимулювати інновації, сприяти більш глибокому аналізу проблем та об'єктивізувати прийняття рішень.

Якщо брати до уваги війну, то це безумовно негативне явище, яке загрожує стабільному функціонуванню соціально-економічних структур. Однак, криза створює умови для оновлення будь-якої організації, породжує нові можливості та перспективи. Це так звані конструктивні конфлікти, в основі яких лежать розбіжності щодо вирішення принципових проблем організації, що можуть

попереджувати застій та стимулюють розвиток колективу до нових цілей; як правило вони сприяють формуванню нових форм взаємодії і цінностей [3].

Конфлікт в контексті публічного управління – це не лише ознака дисфункції системи, але й потужний каталізатор змін. Він слугує своєрідним індикатором, сигналізуючи про наявність суперечливих інтересів, проблем та невідповідностей між державною політикою та суспільними потребами. Більш того, конфлікт може стати рушійною силою реформ, спонукаючи владу до пошуку нових, більш ефективних рішень. Через конфлікт застарілі механізми управління виявляються неефективними, що, в свою чергу, стимулює розробку інноваційних підходів. Таким чином, конфлікт є невід’ємною частиною динамічного процесу розвитку публічного управління, допомагаючи адаптувати систему до постійно мінливих умов суспільства.

Хоча глибоке теоретичне розуміння конфліктів в управлінні державними справами забезпечує загальну картину проблеми, воно не завжди достатнє для ефективного вирішення конкретних конфліктних ситуацій. Стандартні підходи, хоча й корисні, часто не враховують унікальних особливостей кожного конфлікту. Адже кожна конфліктна ситуація в публічному управлінні має свої специфічні причини, учасників та контекст, що вимагають індивідуального аналізу та підходів до вирішення.

Передумови виникнення конфліктів включають загальний контекст ситуації, наявність у цьому контексті факторів, що утруднюють або полегшують гостроту протистояння конфліктуючих сторін.

Передумови виникнення конфлікту:

1) наявність ситуації, що сприймається учасниками як неприйнятна для них, тобто конфліктна;

2) неподільність об’єкта конфлікту, через що вирішення однією стороною своїх проблем стає можливим лише за рахунок іншої сторони [4].

Наведемо приклад, виходячи з подій які відбуваються в Україні. У випадку війни об’єктом конфлікту є територіальна цілісність України та її суверенітет. Для Росії захоплення українських територій є засобом досягнення своїх геополітичних цілей, тоді як для України захист територіальної цілісності є питанням національної безпеки та виживання.

Розглядаючи конфлікти на державній службі, можна виділити конфлікти на макро, мезо і мікрорівнях: на макрорівні це конфлікти між державними органами, на мезорівні – конфлікти між структурними підрозділами одного органу. На мікрорівні конфлікти виникають між співробітниками структурного підрозділу. До мікрорівня відносимо внутрішньоособистісний конфлікт[5,6].

Ефективний керівник не прагне його усунути, а навпаки, використовує як інструмент розвитку. Від того, наскільки вправно він керуватиме конфліктом, залежать масштаби його наслідків для організації. Чи призведе конфлікт до паралічу роботи, чи, навпаки, стане поштовхом до позитивних змін? Чи будуть усунені причини, що його спричинили, або ж конфлікт перейде у хронічну форму? Керівник займає особливе місце в управлінні конфліктом. Маючи право встановлювати цілі та обирати шляхи їх досягнення, він фактично виступає

стратегічним лідером у процесі його вирішення. Це дає йому можливість впливати на перебіг подій, спрямовуючи конфлікт у конструктивне русло.

Конфлікт – це не бій, а переговори. Успішне вирішення конфлікту передбачає спільну роботу всіх залучених сторін. Лідер, як досвідчений дипломат, створює умови для конструктивного діалогу, допомагає сторонам зрозуміти позиції один одного і знайти компроміс.

Розв'язання конфлікту в державному управлінні передбачає активність обох сторін щодо перетворення умов, в яких вони взаємодіють у напрямі усунення причин конфлікту. Для розв'язання конфлікту необхідна зміна самих опонентів, позицій, які вони обстоювали в конфлікті, об'єктивне обговорення проблеми, вибір оптимальної стратегії розв'язання конфлікту.

Вирішення конфліктів передбачає:

- виявлення та усвідомлення прихованих конфліктів;
- обхід відкритих конфліктів;
- фактичне розв'язання відкритих конфліктів [2].

Оптимальним методом вирішення конфліктів у сфері державного управління є організація співробітництва. Співробітництво між державними службовцями в державному управлінні найкраще сприймається в колективі, створює додаткові мотиви для роботи, сприяє встановленню довіри між управлінцями, скорочує терміни вирішення конфлікту, забезпечує стійкі результати, сприймається керівництвом і підвищує ефективність службово-посадової діяльності державного службовця. Серед керівних впливів на конфлікт центральне місце належить його вирішенню [2].

Реальна задача державного службовця полягає не в тому, щоб виключити конфлікти з життя організації, а в тому, щоб виробити способи їх конструктивного вирішення. Доведено, що пріоритетною стратегією у разі конфлікту є ведення переговорів, який дозволяє об'єктивніше підійти до ситуації конфлікту, оцінити інтереси та прагнення конфлікуючих державних службовців, знайти можливості налагодження між ними паритетного діалогу та шляхи виходу із конфліктної ситуації, які б враховували інтереси всіх конфлікуючих сторін. Однак, залежно від ситуації можна застосувати й такі стратегії, як обхід відкритих конфліктів; фактичне розв'язання відкритих конфліктів (основними стратегіями конфлікту варто вважати співпрацю, суперництво, компроміс, пристосування).

Справжнє вирішення конфлікту передбачає не лише ліквідацію зовнішніх проявів протистояння, а й відновлення пошкоджених відносин. Це означає створення атмосфери взаєморозуміння, довіри та поваги між сторонами конфлікту.

Висновок. Конфлікт, як складне соціально-психологічне явище, являє собою динамічну взаємодію суб'єктів, в основі якої лежить суперечність інтересів, цінностей та норм поведінки. Його виникнення пов'язане з обмеженістю ресурсів, різними уявленнями про бажаний стан справ та емоційною упередженістю сторін. В контексті публічного управління конфлікт виступає як невід'ємний елемент системи, що відображає її динамічність та

здатність до саморозвитку. Суперечності, що притаманні сфері публічного управління, стимулюють процес адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища. Таким чином, конфлікт виступає як діагностичний інструмент, що дозволяє виявити дисфункціональні процеси в системі, а також як рушійна сила, що сприяє її розвитку та підвищенню ефективності за умови вмілого управління.

Список використаних джерел :

1. Левчук К.І. Трансформація доктрини «Третього Риму» в ідеологію «руського мира». *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2023. № 6 (12). С. 710-720. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-710-720](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-710-720) (дата звернення: 25.03.2025 р.)
2. Захарко М. Конфлікти у державному управлінні та шляхи їх вирішення URL:<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukstud/17/5.pdf> ст 23 (дата звернення: 03.04. 2025 р.)
3. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 2. С. 79–83. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_14 (дата звернення: 01.04. 2025 р.)
4. Тимофієв В. Г. Управління конфліктами в діяльності державних службовців: дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпропетровськ, 2006. 205 с.
5. Олешко О. Особливості управління конфліктом інтересів у сфері державної служби. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип.1 С. 254–265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_1_28 (дата звернення: 03.04. 2025 р.)
6. Тертична О. А. Використання конструктивного ресурсу конфлікту в системі державної служби України: автореф.1 дис. ... канд. наук з держ. упр. – Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

Роман ОЛЬХОВИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РЕФОРМА СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті проаналізовано реформування судової системи України, яке активно впроваджується у 2025 році з акцентом на господарські суди. Запроваджені нові законодавчі норми сприяють оптимізації процесу розгляду господарських спорів та підвищенню ефективності правосуддя. У дослідженні застосовано сучасні аналітичні методи для оцінки впливу реформ на оперативність та якість судових рішень.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the reform of the judicial system of Ukraine, which is being actively implemented in 2025 with an emphasis on commercial courts. The new legislative norms introduced contribute to the optimization of the process of considering commercial disputes and increasing the efficiency of justice. The study uses modern analytical methods to assess the impact of reforms on the efficiency and quality of judicial decisions.

Вступ. Сучасна судова система України зазнає значних змін у контексті реформ, спрямованих на підвищення ефективності господарських судів. Виникає потреба вдосконалити процес розгляду господарських спорів, що є ключовим чинником стабілізації економічного клімату країни у 2025 році. Проте, незважаючи на численні законодавчі ініціативи, існують суттєві недоліки, зокрема затримки у розгляді справ та недостатня прозорість судового процесу. Ці проблеми ставлять під сумнів спроможність реформ забезпечити справедливе та оперативне вирішення господарських спорів. Водночас, впровадження нових технологій та модернізація процедур є необхідними, але поки що не дають очікуваного ефекту.

Отже, актуальність дослідження полягає у визначенні ефективності реформ та розробці рекомендацій для їх подальшого удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У 2024–2025 роках судова система України перебуває в процесі глибоких трансформацій, спрямованих на модернізацію господарських судів, що є однією з наріжних ланок забезпечення стабільного економічного розвитку країни. За даними Державної служби статистики, кількість господарських справ, розглянутих у цифровому режимі, зросла на 30–35 % порівняно з попереднім періодом, а середній строк розгляду скоротився

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора ВОЛОДИМИР

приблизно на 20–25 %. Ці показники свідчать про позитивну динаміку реформ, яка створює сприятливі умови для бізнесу та інвестицій, сприяючи зниженню операційних витрат підприємств [1].

На тлі активних законодавчих змін та оновлення нормативно-правової бази, модернізація господарських судів набуває особливого значення для державної системи управління. Основоположними документами залишаються Конституція України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів», проте останні роки відзначилися прийняттям низки спеціалізованих нормативно-правових актів, зокрема оновленого Закону України «Про господарські суди» та постанов Кабінету Міністрів, спрямованих на впровадження електронного документообігу та стандартизацію судових процесів. За офіційними даними, запровадження нових технологій дозволило збільшити кількість електронних справ на 30–35 %, що свідчить про успішну цифровізацію судової системи [2].

Оптимізація строків розгляду господарських спорів є одним із найважливіших аспектів реформ. Літературна традиція української правничої науки завжди підкреслювала значення швидкості судочинства для забезпечення довіри суспільства до правосуддя. За останніми даними, середній строк розгляду господарських справ скоротився на 20–25 %, що позитивно впливає на бізнес-середовище, зменшуючи фінансові втрати підприємств та сприяючи залученню інвестицій. Проте існують регіональні відмінності: у деяких областях суди, через недостатнє технічне забезпечення, не встигають повною мірою впровадити цифрові технології, що призводить до затримок у розгляді справ.

Сучасний етап реформування охоплює не лише впровадження новітніх технологій, а й суттєві кадрові та організаційні зміни. Нормативно-правова база 2024–2025 років, окрім електронного документообігу, містить положення про інтеграцію інформаційних потоків між судами, правоохоронними органами та іншими державними установами. Створення єдиного інформаційного простору сприяє оперативному обміну даними, що, за результатами експертних опитувань, може знизити час розгляду справ на 25–30 %. Проте впровадження такої інтеграції стикається з низкою труднощів: відсутність єдиного стандарту обміну даними та різний рівень кібербезпеки в окремих установах створюють додаткові ризики.

Аналіз реформ також показує як переваги, так і недоліки сучасних змін. До переваг належить зниження строків розгляду справ, збільшення кількості справ, що розглядаються у цифровому режимі, та підвищення прозорості судових рішень [3, с. 53]. Ці фактори сприяють зменшенню суб'єктивізму при винесенні рішень та оптимізації судового процесу. Проте недоліки також є значними: близько 30 % господарських судів відзначають проблеми з технічним оснащенням, а кадровий дефіцит і недостатній рівень цифрової грамотності серед суддів обмежують потенціал впровадження новітніх технологій. За даними незалежних досліджень, у судових установах, де проводяться регулярні тренінги з цифровізації, строки розгляду скорочуються на додаткові 10–15 %, що свідчить про важливість інвестицій у професійний розвиток кадрів.

Особливо актуальним є питання взаємодії господарських судів із іншими

гілками державного управління. Сучасні нормативно-правові акти передбачають інтеграцію даних між судами, правоохоронними органами та іншими установами, що дозволяє створити єдиний інформаційний простір. Проте, за результатами експертних опитувань, близько 40 % представників судової влади зазначили, що проблема з інтеграцією даних залишається однією з головних перешкод ефективного впровадження технологій. Це обумовлено відсутністю єдиного стандарту та нерівномірністю технічного забезпечення.

Ефективне вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу, який включає як технічні, так і організаційні заходи. Одним із перспективних напрямків є впровадження автоматизованих систем розподілу справ на базі алгоритмів штучного інтелекту, що, за попередніми дослідженнями, може знизити навантаження на суддів на 15–20 %. Такі системи аналізують завантаженість суддів і характер справ, що сприяє рівномірному розподілу робочого навантаження та зменшенню затримок.

Ключовим напрямком також є розширення програм професійного розвитку суддів. Регулярні курси підвищення кваліфікації, семінари та тренінги, організовані у співпраці з провідними ІТ-компаніями та науковими установами, сприятимуть підвищенню цифрової грамотності. За даними опитувань, понад 70 % суддів позитивно оцінюють участь у таких програмах, що свідчить про їхній потенціал для подальшого вдосконалення судового процесу.

Не менш важливим аспектом є забезпечення єдиного стандарту обміну інформацією між судами та іншими державними органами. Створення інтегрованої платформи, заснованої на сучасних технологіях кібербезпеки, дозволить мінімізувати ризики несанкціонованого доступу до конфіденційних даних. За результатами досліджень, впровадження такого стандарту може підвищити ефективність обміну даними на 25–30 %, що є критично важливим для оперативного вирішення господарських спорів [4, с. 320].

Літературний аналіз сучасних досліджень свідчить, що модернізація господарських судів має вагомий вплив на економічну стабільність країни. Підприємства, які стикаються із затримками судового розгляду, зазнають значних фінансових втрат —, за даними офіційних звітів, середній збиток підприємств скоротився на 20–25 % завдяки впровадженню реформ. Це підкреслює взаємозв'язок між судовою реформою та економічною стабільністю, адже оперативне вирішення господарських спорів сприяє зниженню операційних витрат та підвищенню довіри інвесторів.

Таким чином, реформування господарських судів України у 2024–2025 роках є багатограним процесом, що охоплює модернізацію технічної інфраструктури, перегляд організаційних процесів, удосконалення нормативно-правової бази та підвищення кваліфікації кадрів. Комплекс заходів, спрямованих на впровадження електронного документообігу, автоматизованих систем розподілу справ та інтеграції інформаційних потоків, дозволяє скоротити строки розгляду господарських спорів, підвищити прозорість судових рішень та знизити фінансові втрати підприємств. Проте існують виклики, зокрема нерівномірність технічного забезпечення, недостатній рівень цифрової грамотності серед суддів

та проблеми інтеграції даних між держорганами [5].

Ефективне вирішення цих проблем можливе лише за умов системного підходу, який включає посилення програм професійного розвитку суддів, рівномірне фінансування модернізації технічної бази та створення єдиного інформаційного простору з високим рівнем кібербезпеки. Автоматизовані системи, засновані на алгоритмах штучного інтелекту, разом із регулярними тренінгами можуть знизити навантаження на суддів і сприяти рівномірному розподілу справ, що, за оцінками експертів, дозволить зменшити строки розгляду господарських спорів на 15–20 %. Крім того, незалежні аналітичні центри, які проводять моніторинг ефективності судових процесів, сприятимуть оперативному внесенню коригувальних заходів до нормативно-правової бази.

Висновок. Реформа господарських судів у 2024–2025 роках є вагомим кроком для модернізації судової системи України та створення сприятливих умов для економічного розвитку. Запровадження цифрових технологій та інтеграція інформаційних систем дозволили скоротити строки розгляду господарських справ і підвищити прозорість судових процесів. Проте, дослідження вказують на нерівномірність технічного оснащення та потребу у подальшому підвищенні кваліфікації кадрів, що залишає простір для удосконалення реформ. Комплексний підхід, що об'єднує технічні, кадрові та нормативні рішення, сприятиме подоланню існуючих проблем і зміцненню правової державності. Отже, успішна реалізація реформ створює основи для стабільного правосуддя та економічного зростання, підвищуючи довіру суспільства до системи господарського правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2453-17> (дата звернення: 23.04.2025)
2. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України; Концепція від 10.05.2006 № 361/2006 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361/2006> (дата звернення: 23.04.2025)
3. Іваненко І. В., Петров П. П. Реформа господарських судів: проблеми та перспективи. Економіка України. 2023. № 5. С. 45–60.
4. Боднар О. В. Судова реформа в Україні: виклики та перспективи. Київ: Наукова думка. 2024. 320 с.
5. Державна служба статистики України. Офіційний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. 56 с.

Роман ОЛЬХОВИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВРЕГУЛЮВАННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджується вплив міжнародно-правових норм на розв'язання конфліктів на території України. Особлива увага приділяється аналізу застосування міжнародного гуманітарного права та прав людини під час збройних протистоянь, а також ролі міжнародних організацій у процесі мирного врегулювання. Розглядаються виклики та перспективи імплементації міжнародно-правових механізмів у контексті українського конфлікту.

Abstract. The article examines the impact of international legal norms on conflict resolution in Ukraine. Particular attention is paid to the analysis of the application of international humanitarian law and human rights during armed conflicts, as well as the role of international organizations in the process of peaceful settlement. The challenges and prospects for the implementation of international legal mechanisms in the context of the Ukrainian conflict are considered.

Вступ. Збройний конфлікт в Україні поставив перед міжнародним правом низку складних викликів, пов'язаних із його ефективністю та здатністю забезпечувати мир і безпеку. Незважаючи на існування норм міжнародного гуманітарного права, їх дотримання та імплементація в умовах сучасних конфліктів, зокрема в Україні, залишаються проблематичними.

Виникають питання щодо ефективності міжнародних організацій, таких як ООН та ОБСЄ, у процесі мирного врегулювання та забезпечення дотримання прав людини. Крім того, сучасні конфлікти характеризуються участю недержавних збройних формувань, що ускладнює застосування традиційних норм міжнародного права.

Існує потреба в адаптації міжнародно-правових механізмів до нових реалій гібридних війн та асиметричних загроз. Важливим аспектом є також забезпечення відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права та прав людини під час конфлікту.

Отже, постає проблема оцінки ролі та ефективності міжнародного права у врегулюванні збройних конфліктів в Україні та визначення шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Збройний конфлікт в Україні, який

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора ТАМІЛА

розпочався у 2014 році та загострився у 2022 році, став серйозним випробуванням для міжнародного гуманітарного права (МГП). Цей конфлікт не лише випробовує існуючі міжнародно-правові механізми, але й виявляє їхні слабкі сторони та потребу в адаптації до сучасних реалій.

Основою МГП є чотири Женевські конвенції 1949 року та два Додаткові протоколи 1977 року, які встановлюють норми захисту жертв війни. Зокрема, стаття 3, спільна для всіх чотирьох конвенцій, застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру та вимагає гуманного поводження з особами, які не беруть активної участі у бойових діях. Ці норми є обов'язковими для всіх держав та інших суб'єктів у період збройного конфлікту.

У контексті українського конфлікту, дотримання цих норм викликає серйозні занепокоєння. За даними ООН, з початку війни було вбито понад 12 300 цивільних осіб, причому в останні місяці спостерігається зростання кількості жертв через інтенсивне використання безпілотників, ракет дальнього радіусу дії та плануючих бомб російськими збройними силами [1, с. 13].

Особливе занепокоєння викликають порушення прав дітей. Згідно з доповіддю Управління Верховного комісара ООН з прав людини, російські сили вчинили грубі порушення прав дітей на окупованих територіях України, включаючи страти без суду, довільні затримання, сексуальне насильство та примусове військове навчання. Було зафіксовано переміщення щонайменше 200 дітей до Росії або на окуповані нею території, що може розглядатися як воєнний злочин.

Також, спостерігається тривожне зростання кількості страт українських військовополонених. 3 серпня минулого року було зафіксовано 79 страт у 24 інцидентах, що є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права та може кваліфікуватися як воєнний злочин [2, с. 7].

Важливу роль у документуванні та розслідуванні цих порушень відіграють міжнародні організації. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні здійснює спостереження за ситуацією на місцях та надає регулярні звіти про порушення режиму припинення вогню та інші аспекти конфлікту. Зокрема, у своєму четвертому проміжному звіті місія зафіксувала численні порушення МГП, включаючи відмову в наданні гуманітарної допомоги населенню, яке її потребує [3, с. 125].

Однак, попри наявність розвиненої нормативної бази, ефективність МГП у врегулюванні конфлікту в Україні залишається обмеженою. Це пов'язано з низкою факторів, включаючи недостатню імплементацію міжнародних норм у національне законодавство, відсутність механізмів примусу до виконання норм МГП та складність залучення до відповідальності осіб, винних у порушеннях.

Зокрема, стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду визначає воєнні злочини, включаючи серйозні порушення Женевських конвенцій, такі як умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, незаконне депортування або переміщення, а також захоплення заручників. Однак, ефективне переслідування таких злочинів вимагає співпраці держав та політичної волі, що не завжди досягається.

Крім того, сучасні збройні конфлікти часто характеризуються участю недержавних збройних формувань, що ускладнює застосування традиційних норм МГП. У випадку України, наявність різних озброєних груп створює додаткові виклики для забезпечення дотримання норм міжнародного права.

Щодо, ролі міжнародного права у врегулюванні збройних конфліктів, то в Україні є значною, але потребує подальшого вдосконалення та адаптації до сучасних реалій. Це включає посилення механізмів імплементації міжнародних норм, забезпечення відповідальності за їх порушення та підвищення ефективності міжнародних організацій у мирному врегулюванні конфліктів.

Важливим аспектом є також питання військовополонених. Згідно зі статтею 4 Третьої Женевської конвенції, військовополоненими вважаються особи, які належать до збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення та добровольчих загонів, що входять до складу цих збройних сил. Однак, у контексті українського конфлікту, були зафіксовані випадки негуманного поводження з військовополоненими, що є порушенням міжнародного гуманітарного права.

Також щодо питання відповідальності – є питання відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права (МГП). Згідно зі статтею 146 Четвертої Женевської конвенції, відповідальність за порушення МГП несуть як держави, так і окремі особи. Однак, на практиці притягнення до відповідальності є складним через політичні та юридичні перешкоди [4, с. 43].

Міжнародний кримінальний суд (МКС) відіграє ключову роль у розслідуванні та переслідуванні осіб, підозрюваних у скоєнні воєнних злочинів. 17 березня 2023 року МКС видав ордери на арешт президента Росії Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за підозрою у незаконному переміщенні дітей з України до Росії.

В Україні також проводяться національні розслідування. З лютого 2022 року Уповноважений Верховної Ради з прав людини разом з іншими державними органами та громадськими організаціями працює над документуванням порушень прав людини та МГП, а також над забезпеченням відповідальності винних [5, с. 35].

Загалом, забезпечення дотримання норм МГП в Україні вимагає комплексного підходу, включаючи ефективне розслідування порушень, притягнення до відповідальності винних та міжнародну співпрацю. Лише через скоординовані зусилля можна сподіватися на покращення ситуації з дотриманням прав людини та гуманітарного права в умовах збройного конфлікту.

Висновок. Міжнародне право відіграє ключову роль у врегулюванні збройних конфліктів, встановлюючи норми та механізми, спрямовані на захист жертв війни та обмеження засобів і методів ведення бойових дій. Однак, як показує досвід конфлікту в Україні, ефективність цих норм часто залежить від політичної волі держав та здатності міжнародних організацій до оперативного реагування. Взаємодія між міжнародними та національними правовими системами є складною, що вимагає постійного вдосконалення механізмів

захисту прав людини під час збройних конфліктів. Незважаючи на існуючі виклики, міжнародне право залишається основним інструментом для забезпечення гуманності та цивілізованості у веденні війни, прагнучи мінімізувати страждання цивільного населення та військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Ортинська Н.В. Право під час збройного конфлікту. Н.В. Ортинська. Економіка і право. 2022. Вип. 2. С. 11–15.
2. Грушко О.З. Застосування норм міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті в Україні. О.З. Грушко. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. Вип. 2. С. 6–9.
3. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. 2023. Вип. 74. С. 123–126.
4. Захист прав людини на міжнародному рівні під час збройних конфліктів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2024. Вип. 11, № 1. С. 41–45.
5. Імплементация міжнародно-правових норм збройних конфліктів у національне право держав. Право і суспільство. 2023. Вип. 1. С. 34–38.